

VE
RI
TAS

Hungary

A MAGYAR POLGÁRI ANYAGI MAGÁNJOG RENDSZERE

AZ

ORSZÁGBIRÓI ÉRTEKEZLET ÁLTAL

MEGÁLLAPITOTT SZABÁLYOKHOZ

ES AZÓTA A LEGUJABB IDŐIG HOZOTT TÖRVÉNYEKHEZ

ALKALMAZVA.

IRTA

SUHAYDA JÁNOS,

JOGTUDOR, KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉD, A M. KIR. CURIA LEGF. ITÉLŐSZÉKI OSZTÁLYÁNAK KÖZBIRÁJA, AZ ÁLLAMTUD. ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁG ELNÖKE, A BIRÓINAK VIZSGÁLÓ ÉS A MAGYAR AKADEMIÁNAK LEVELEZŐ TAGJA.

HATODIK

ÁTNÉZETT, ÉS BŐVITETT KIADÁS.

Ára 4 frt 80 kr.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPESTEN, 1874.

NYOMATOTT A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

A MAGYAR POLGÁRI

ANYAGI

MAGÁNJOG RENDSZERE

AZ

ORSZÁGBIRÓI ÉRTEKEZLET ÁLTAL

MEGÁLLAPITOTT SZABÁLYOKHOZ

ES AZÓTA A LEGUJABB IDŐIG HOZOTT TÖRVÉNYEKHEZ

ALKALMAZVA.

IRTA

SUHAYDA JÁNOS,

JOGTUDOR, KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉD, A M. KIR. CURIA LEGF. ITÉLŐSZÉKI OSZTÁLYÁNAK KÖZBIRÁJA, AZ ÁLLAMTUD. ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁG ELNÖKE, A BIRÓINAK VIZSGÁLÓ ÉS A MAGYAR AKADEMIÁNAK LEVELEZŐ TAGJA.

HATODIK

ÁTNÉZETT, ÉS BŐVITETT KIADÁS.

A SZERZŐ SAJÁT PRINTED IN HUNGARY

BUDAPESTEN, 1874.

NYOMATOTT A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

Előszó az első kiadáshoz.

Az okot és alkalmat illetőleg, mely e kisérletre ösztönzött, szabad legyen „A magyar polgári törvénykezés rendszere“ czimű mult évben közrebocsátott kisérletem előszavára hivatkoznom.

Czélom azonban kettős volt, t. i. a jelen és az uj törvényhozásig tartandó jogéletre szolgáló elvek és szabályokat nemcsak előadni, hanem azokat egyszersmind oly rendszerbe foglalni, mely a polgári magánjogi viszonyok átnézetét és felfogását könnyitve a polgári magánjog codexének is mintegy vázlatát tüntesse elő.

A követett rendszer indokolását illetőleg szabad legyen a Bevezetés IV. és V. czikkeire hivatkoznom.

Az egyes jogviszonyok fejtegetésében jelesebb jogtudományi iróinkat, és ezek közül kitünőleg Frank-ot követtem, hacsak az eltérést fontos okok szükségessé nem tevék. A kútfőknek, a mennyiben szólnak: mélyebb figyelmet szenteltem; a hol hallgatnak: majd a gyakorlatra, majd a positiv codexeknek az illető jogviszony természetéből vont szabályaira hivatkozom, gonddal lévén az életben előforduló minden jogviszonyokra, habár azok saját törvényeink által szabályozva nincsenek.

És miután a multból fenmaradt foszlányok mellet, úgy az 1848-ki törvényekben, mint az országbirói értekezlet által kimondott elvek és szabályok csak mintegy nyers anyagként jelenkeznek, melyeknek az összefüggesztő, egy -

mást kiegészitő erőt és hatályt csak a jogélet és gyakorlat adhatja meg: minden, mi e nemben egyes emberek, ha valahol, e téren leginkább korlátolt erejéből jelenkezik, csak kisérletként tekinthető lévén, minden igénytelen észrevétel, s felvilágositást nyujtó nézet az iróra ugy, mint az ügyre csak üdvös hatással lehetend. — Pest, márczius 19-én 1862.

Mióta a fennebbieket irtam, a tisztelt közönség szives pártolása folytán e gyenge kisérletem a jelennel a hatodik kiadást érte el, átnézve, bővitve, és az ujabb törvényekhez alkalmazva, melyet ezennel a tisztelt közönség pártolásába ajánlva, az eddigiért hálás köszönetemet nyilvánitani kedves kötelességemnek ismerem.

Budapesten, october 20. 1873.

TARTALOM

(a vékony számjegyek a §., a vastagok a lap számát jelentik).

BEVEZETÉS.

I. ÁTALÁNOS RÉSZ.

I. Czim.

A magyar polgári magánjog köre és kútfői.

I. Fejezet.

A m. p. magánjog köre, segédtudományok és irodalma.

II. Fejezet.

A magyar polgári magánjog kútfői.

I. Szelet.

Közönséges kútfők.

II. Szelet.

Különös kútfők.

II. Czim.

A személyekről.

I. Fejezet.

Egyes személyek.

II. Fejezet.

A testületek.

III. Czim.

A dolgokról.

IV. Czim.

A jogi cselekvények, jogügyletekről.

V. Czim.

A jogokról.

II. RÉZS. VAGYONJOG.

I. Czim.

A birtokjog.

II Czim.

A tulajdonjog.

I. Szelet.

A nemesi javakról.

II. Szelet.

A jobbágyi javakról.

III. Szelet.

A királyi kisebb haszonvételek.

IV. Fejezet.

A követelések átruházásáról.

V. Fejezet.

A követelések megszünéséről.

VI. Fejezet.

Az egyetemleges jogviszonyokról.

II. Szelet.

A követelések egyes nemeiről.

I. Fejezet.

Követelések szerződésekből, és azokhoz hasonló viszonyokból.

II. Fejezet.

Követelések tiltott cselekvényekből.

III. Fejezet.

Követelések egyéb okokból.

IV. RÉSZ. A CSALÁDI ÉS GYÁM-GONDNOKSÁGI JOG.

I. Czim.

A házassági jog.

II. Czim.

Az atyai hatalom.

III. Czim.

A gyámság- és gondnoksági jog.

V. RÉSZ. AZ ÖRÖKSÉGI JOG.

I. Czim.

A végrendeleti öröklés.

II. Czim.

A törvényes öröklés.

I. Szelet.

Ujabb szabályaink szerint.

II. Szelet.

Az osztrák törvények szerint.

III. Szelet.

Az előbbi magyar törvények szerint.

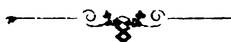
III. Czim.

A törvényes osztályrész, vagyis köteles rész.

A MAGYAR POLGÁRI

ANYAGI

MAGÁNJOG RENDSZERE.

BEVEZETÉS.

I. A „jog“ és „törvény“ szavak különböző jelentősége.

A „jog“ szó a magyarban épen úgy, mint más nyelvekben különböző értelemben használtatik. Igy a következő és hasonló mondatokban „jogom van (ezt vagy amazt) tenni,“ — „ezt tartja, rendeli a bányajog“ — „itt van a római jog“ — „tudja, érti a jogot“ a „jog“ szónak különböző jelentősége van. Az első mondatban jelenti a cselekvés szabadságát, vagy is a jogot alanyi értelemben; a másodikban a jog szabályait, a törvényeket, vagy is a jogot tárgyilag véve; — a harmadikban a jogtudományt rendszeres alakba foglalva, vagy is tárgyilag; a negyedikben a jognak illetőleg a jog szabályainak ismereté, és tudását, vagy is a jogtudományt alanyilag véve *a)*.

A „törvény“ szó is használtatik majd a tárgyilag vett „jog“ szó helyett, és jelenti majd az összes törvényeket, majd egy bizonyos jogintézményt szabályozókat, p. o. csődtörvény, váltótörvény; majd az egyes szabályokat vagyis a törvény egyes rendelését, pontját. Sokszor pedig a biróságot, törvényszéket is jelenti.

„Törvénynek“ azonban tulajdonképi értelemben a törvényhozó hatalom által kimondott bizonyos jogviszonyban követendő jogszabályt hivjuk.

a) A „jog“ szó helyett nem régen átalában a latinból vett „jus“ szót használtuk, noha még most sem ritkaság hallani „jussom van“ a helyett „jogom van“. — A „jog“ szó értelmében (alanyilag véve) használtatik az „igaz“ szó is, innét „igazaink“ annyit tesz, mint „jogaink“; igy az 1840. 26. 51. §. — De „igazam van“, „mellettem szól az igazság“ a cselekvésmódnak a jog szabályaivali megegyezését jelenti. „Igazságos“ majd

részrehajlatlanságot a biróban, majd a törvények megtartását a cselekvőben jelenti. „Igazságszolgáltatás“ a biró hivatása. „Osztó igazság“ az igazságszolgáltatás egyik főszabálya, mely kinek-kinek a magáét megadni rendeli. — Ezen és ezekkel rokon eszmékről bővebb, bár sajátságos fejtegetéseket olvashatni Frank „A közigazság törvénye Magyarhonban“ czimü munkája 2. 3. §§-ban. — A jog és törvény szónak értelmét az illető szövegből, melyben használtatik, a mondottak után könnyen kivehetni.

II. Köz- és magánjog.

A polgári élet viszonyai, a mennyiben jogviszonyokként jelentkeznek, miután törvény vagy ezzel egyerejü szabályok által meghatározvák, két főtekintet alá esnek: a mint t. i. közvetlenül magára az államra, vagy pedig a polgárok egymásközti viszonyaira vonatkoznak. Az első nemüek az állampolgárnak közéletét, a második nemüek pedig magán polgári életét irják körül. A polgárnak az állam (haza) irányában állását, ebből folyó jogait, melyek a közügyek elintézésébe befolyás kisebb nagyobb mérvében állnak, az u. n. közjog (jus publicum), adja elő. A polgárnak mint magán polgárnak polgártársai irányábani vagyoni vagy családi, szóval magán-jogviszonyai a magán-jog (jus privatum) tárgyait képezik *a)*.

a) „Köz“ annyit is jelent mint „közös“ p. o. közkereseti társaságnál, közszerzeménynél; „köztörvény“ közönséges törvényt; ez értelemben használtatik a váltójog szövegében, sőt az 1840 : 9. 31. §-ban „büntető köztörvény“ kifejezés is fordul elő. — De „közjog“ elfogadott értelemben annyi mint „jus publicum“, ennek ellentéte a „magánjog“ „jus privatum“.

III. A magánjog különváló részei. — A polgári magánjog.

Közönséges magánjog, oly értelemben véve, mely a magánjogi viszonyokat átalában és minden tekintetekben magában foglalná, előrehaladtabb törvényhozással biró statusban nem létez. Mindenütt külön választattak bizonyos osztályok azon jogviszonyaik, melyek foglalkozásuk különös természeténél fogva különváló tekintetekre méltattak. Igy vannak minden statusban a magánjognak különváló, mind anyagi, mind alaki tekintetben külön szabályozott, külön birói hatóságok alá tartozó részei, milyenek az egyházi-, hadi-, bánya-, váltó- s kereskedelmi és hasonló jogok, (törvények) a közönséges magán polgári jog mellett. És noha nem tagadhatni, hogy az ily különváló jogviszonyoknak még magukon e viszonyokon kivül is hatásuk van, p. o. a pap, katona, bányász, kereskedő, nemcsak ebbeli minősége, hanem a különben közönséges polgári jogviszonyok némelyike tekinte-

tében is különváló jogszabályok alá esik *a)*: mindazáltal a mely közönséges polgári jogviszonyokra nézve eltérések, módositások nem tétettek, azokra nézve a közönséges polgári magánjog szabályai állnak *b)*.

Az imént körülirt különváló magánjogoktól leendő megkülönböztetésül a közönséges polgári magánjog tulajdonképi értelemben „polgári magánjognak" hivatik, és jelenti azon jogszabályok összegét, melyek a közönséges polgári magán jogviszonyok jogi természetét meghatározzák.

a) Igy a főpapok végrendeletei, azok utáni törvényes öröklés, katonák hagyatéka, bányatörvényhatóság alá tartozó javak feletti csőd, azokbani öröklés, azok iránti szerződések, — bukott kereskedő nejének hozománya stb. iránt, bár ezek különben mind közönséges magánjogi viszonyok, a polgári magánjogtól eltérő szabályok vannak honi törvényeinkben is. — *b)* Igy a főpap, katona kereskedő ingatlan vagyon szerzésében, eladásában, végrendelet alkotásában, öröködési, családi jogviszonyai és hasonlók tekintetében, a mennyiben a különváló jog vagy törvények által más intézkedés nem tétetett, a polgári magánjog szabályai alá esik.

IV. A polgári magánjog ujabb rendszere.

1) A franczia polgári törvénykönyv (Code Civil), mely a polgári magánjogot tulajdonképi értelemben (mint fennebb a III. alatt előadtuk) tartalmazza, három főrészre, illetőleg könyvre oszlik: Az első könyv czime: a személyekről; a másodiké: a dolgokról, és a tulajdon különféle megszoritásairól, a harmadiké: a tulajdonszerzés különféle módjairól.

2) Az ausztriai közönséges polgári törvénykönyv egy bevezetést a polgári törvényekről előrebocsátva a polgári magánjogot három főrészre osztja; az első rész czime „A személyjogról", a másodiké „A dologi jogról", két szakra osztva, első szaka „A dologbani jogról", másodika: „A dologhozi jogokról." A harmadik rész czime: „A személyi és dologi jogok közös meghatározásairól.

3) A Szászországra szóló polgári törvénykönyv tervezete a polgári magánjog anyagját öt főrészre osztja: ezek következők:

I. Átalános meghatározások.
II. A dologi jog.
III. A követelések joga.
IV. A családi és gyámsági jog.
V. Az öröklési jog *a)*.

Mily előnyökkel bir ezen a codificatió terén legujabban jelenkezett rendszer az előbbiek felett, — arról a hosszadalmas és feladatunk körét tulhaladó párvonalozások mellőzésével leginkább meggyőződhetünk, ha a polgári magán-jogéletben létező jogviszonyokat természetök és tárgyuk szerint sorozzuk és összeállitjuk, a mit megkisérünk a következőkben.

A viszonyok a magán polgári életben számtalanok, és közülök csak azokat lehet jogviszonyoknak mondani, melyek közvetlenül vagy közvetve jogokat s kötelességeket alapitanak, melyeket mint ilyeneket a jogélet és törvényhozás szabályozott, és irántuk tüzetesen intézkedett *b)*; a többi majd az emberiségi jó ösztönökre hagyatott *c)*, majd különös közrendtartási szabályok alá vétetett.

Minden jogaink, melyekkel polgári magánjogi tekintetben birunk, azon jogviszonynak melyben állunk, kifolyásai; de a külön jogviszonyok ismét egy-egy fő jogviszonyra vezethetők vissza, melynek körzetébe esnek. E két jogviszony a vagyoni és családi; és azért a polgári magánjogok két fő kútfeje a vagyoni és családi jog. A birtok-, a tulajdon-, zálog-, szolgalmi jogok mindannyi vagyoni jogok; a szerződésekből, károkból eredő követelési jogok mindannyi vagyoni jogok; csakhogy a követelési jogokat szülő jogviszonyok sokféleségük miatt ugy a törvényhozás, mint a tudomány terén különválasztva jelenkeznek, habár azok mind közvetlenül vagy közvetve vagyoni jogviszonyainkból folynak és azokra vihetők vissza. A szülői hatalom, gyámsági jog, törvényes öröklés mindannyi a családjogra, melynek alapja a házassági jogviszony, tartozó és abból eredő jogok.

Ezen a 3) alatti codex rendszerére alapitott fejtegetés és megállapitás folytán az ausztriai codex fő részeire visszatekintve, azon kérdés merül fel: vajjon az u. n. személy-jog tehát hová tartozik? vagy itt a 3) alatt ismertetett szász codexben hol foglaltatik?

Személyi jog mint olyan, mely csupán személyiségünkből eredne, vagy a körül forogna, a polgári magánjogéletben nem létez, mert jogok közvetlenül magából személyiségünkből nem folynak, a személyiség nem viszony, sem nem jogviszony; már pedig a jogoknak csak jogviszonyok alapjai; minélfogva a személyiségnek mint jogviszonynak szabályozását a törvényhozás tárgyaul fel sem vette. Személyiségünk, vagyis az, hogy személyek vagyunk: létalapja, eleme minden jogainknak; és nem több, mint a képesség, egyszersmind főkellék jogokat szerezni, birni és gyakorolni. Azon különféle minőségek, melyek majd a természetből, majd a polgári törvények positiv rendeléséből származnak; mint születés, rang, kor, vallás; melyek szerint a személyek különböznek, magukban véve a polgári magánjogban jo-

gokat nem alapitanak; azok csak a polgári magánjogokrai befolyás tekintetében érdemelnek figyelmet. És igy ha a franczia és az ausztriai codexnek a személyjogi részében felvett jogviszonyokat, mint a családi-házassági jog, szülők és gyermekek közti jogok, gyámság és gondnokság, kivesszük mint a fennebbiek szerint a családjoghoz tartozókat: a többieket mint oly személyi viszonyokat és állapotokat tekinthetjük, melyek mint a polgári magánjogokra befolyással biró személyi körülmények, állapotok, a személyekrőli általános meghatározások körébe tartoznak, a mint azokat a 3) alatti szász codex is az I. alatti átalános meghatározások közé sorozta.

De nem csupán a személyekrőli átalános törvényes meghatározások tartoznak az I. részbe: hanem ezenfelül mindaz, mit a többi részekben, hol már a jogviszonyokról magokról van szó, fejtegetni egy részről késő is lenne, más részrőlnem kevés ismétlésekre és az inkább gyakorlati fogalmaknak elméletiekkeli összezavarására vezetne. Ugyanis ha dologi jogoknál adatnék elő a dolgok különfélesége, azoknak különböző jogi természete, hol már az egyes dologi jogok határoztatnak meg, ez czélra nem vezetne ugy, mint midőn a dolgok, vagyonok, jogi cselekvények, kötések, követelések s teljesitéseknek általános megkülönböztetésök szerinti osztályzata és jogi természete az átalános részben előadatik, és ezáltal mintegy vázlatban előtüntettetik a tér, melyen, és az anyag, mely körül a többi részekben előadott jogviszonyok forognak; igy az átalános meghatározások tudva lévén, az illető helyen csak az azoktól eltérő különös szabályok leszmek megemlitendők *d)*.

Az átalános rész a 3) alatt emlitett codexben hat külön szakra oszlik.

Az I. szól a polgári törvényekről, azok erejéről, alkalmazásáról, magyarázatáról, a szokásról, statumokról.

A II. szól a személyekről, és két részre szakad, 1) az egyes phisicai, 2) az erkölcsi vagy helyesebben jogi személyekről, testületekről. A phisicai vagyis egyes személyeknél meghatározza a jogképesség kezdetét és megszüntét, a távollétet, a nemet, a kort, rokonságot és vallást, mint mindannyi a jogokra befolyással lévő viszonyokat. Az erkölcsi személyek vagy testületek körül keletkezésök, fenállásuk és megszünésök viszonyait.

A III. szól a dolgokról, azoknak jogi tekintetbeni különbségéről, tartozékok, járulékokról, hasznokról, termésről, költségekről és a dolgok értékéről, becséről.

A IV. a cselekvényekről, mint a jogok tárgyairól. A cselekvési képességről. Az időről, az időszámitás törvényeiről. A jogügyletekről, azok átalános kellékeiről; a semmiség, érvénytelenség, vagy erőt-

lenithetés következményeiről; a föltételekről, végre a tiltott cselekvényekről.

Az V. a jogokról, a jogok szerzésének, gyakorlásának, átruházhatóságának és megszünésének,

a VI. a jogok biztositásának, megörzésének és érvényesitésének törvényes szabályait tartalmazza,

a VII. a jogerejü itéletekről mint új jogok kútfőiről,

a VIII. végre az önsegély s önvédelemről szól.

Az imént felsorolt czimek alatt csak átalános elvek és szabályok adatnak elő, melyek a külön jogviszonyokban előforduló külön jogoknál többé nem emlittetnek, ott csak az átalános szabályok alóli kivételek jőnek elő *c)*.

A codificatio müveinek e vázlatbani megismertetése mintegy ébresztésül, és némi gondolkodási anyagul szolgáland főleg reánk nézve, kik mindeddig rendszeres törvénykönyv hiányában szenvedünk. Mily rendszer volna reánk nézve ajánlható, vagy a külállami törvényhozás e nembeni müveiből melyik rendszer, vagy az egyes rendszerekből saját nemzeti jogi intézményeinknek és az azok körül élő jogszabályainknak megfelelőleg mennyi volna elfogadható? a felett értekezni más térre tartozik *f)*.

a) „Entwurf eines Gesetzbuches für das Königreich Sachsen nebst allgemeinen Motiven. — Dresden 1860. hivatalos kiadás. — *b)* Vagyis jogi intézményekké emelt. — *c)* Nem minden egyes külön viszonyok, melyek egy bizonyos jogviszonyból származnak, tárgyai a törvényhozásnak; ezt leginkább tapasztalhatjuk a családi jogban. A családi jogintézet csak annyiban igényli a törvényhozás gondoskodását, a mennyiben annak a vagyoni jogokra nagy befolyása van; igy azon viszony, hogy valaki atya, házastárs, gyermek, vagyoni jogait is módositja; ugyanazért a törvényhozás ezen viszonyoknak mintegy biztositására gondolt az által, hogy e viszonyok keletkezését és megszünését bizonyos jogszabályokhoz köté, a nélkül, hogy magába a viszony lényegébe bebocsátkozott volna, vagy bebocsátkozhatnék; a fentartást illetőleg a törvényhozás csak ott léphet fel, a hol azon benső természeti és erkölcsi elem, mely p. o. a házas felek egymásiránti és ezeknek nemzettjeik iránti viszonyos jogaikat s kötelességeiket szabályozza, fogyatkozik. — *d)* Tanúlságos e tekintetben az *a)* alatt emlitett codexnek az átalános rész mellett felhozott indokolása a 444. és köv. lapokon, honnét egyszersmind az is következik, hogy ha codexet az átalános résszel akarjuk megkezdeni oly értelemben, mint azt a szász codex tevé, akkor nem elméleti fogalmakból kell kiindulnunk az anyag előadásában, hanem a fenálló vagy felállitandó positiv jogviszonyokból kell abstractio utján azon átalános szabályokat kivennünk és osztályoznunk, melyek ilyenekként már magok a positiv törvények által bizonyos mérvben elismervék? mert az átalános rész korántsem elméleti résznek tekintendő, melyet tán a jogbölcsészet vagy más idegen positiv jog tankönyvei nyujthatnának; hanem az a törvénykönyv többi részeiből folyó átalános meghatározások összeállitása; mit ha az átalános részbe nem tennők,

azokat az illető jogviszonyoknál mindenkor ismételni kellene; ezáltal a codex tankönyvvé fajulna, mi czéljával ellenkezik. Minden az átalános részben felállitott elvnek, szabálynak olyannak kell lenni, hogy azt az illető jogviszonyból, jogból, melyre vonatkozik, azonnal igazolni lehessen. E czélra szükség előbb a jogviszonyokat magokat meghatározni, a vagyonjogot és családijogot az azokba vágó külön jogviszonyokkal együtt egybeállitani és elkésziteni; akkor aztán következik az átalános részbe eső főelveknek és főszabályoknak megállapitása p. o. ingó dolgoknak törvény értelmébeni ingatlan természete stb. a mint azt e munkában is megkisértettük. — *e)* Az átalános résznek tartalma csak azért adatott itt elő egyes részleteiben is, hogy fogalmat szerezhessünk magunknak arról, mi tartozik s illetőleg mi vétetett fel az átalános részbe, és mily renddel. — *f)* A franczia codexben követett rendszernek az előadottak szerint hiányos voltát átláthatjuk, bővebben kifejti ezt az idézett szász codex indokaiban a 473. lapon. — Mit a franczia codex rendszere tekintetében imént megjegyeztünk, áll az az ausztriai codexre nézve is; egyébiránt bevallja azt maga a Stubenrauch is, de azzal szépiti, hogy az egyes anyagok sora természetes és egyszerü elven nyugszik, és ez egy törvénykönyvtől mindig elég! ? — De nyomban emliti a szász codex rendszerét és pedig teljes elismeréssel, l. Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch — erläutert von Dr. Moricz Stubenrauch. Wien, 1854. I. köt. 109. 110. II. — U n g e r pedig „System des österreichischen allgemeinen Privatrechtes, Leipzig 1856." czimü munkája I. kötetében az auszt. közönséges polgári törvénykőny rendszerét a 219. és köv. lapokon tüzetesen élesen birálva, a fennebb 3) alatt codexhez hasonló rendszerét terjedelmesen indokolva állitja elő. — A szász codex rendszerét illetőleg annyi igaz, hogy az az ujabb iskola vivmánya, Némethonban a positiv jog előadásában ujabb időkben ehhez kisebb-nagyobb mértékben hajló rendszer követtett. Erről, valamint átalában a rendszerekről bővebben „T a n u l m á n y o k a p o l g. m a g á n j o g i c o d i f i c a t i o t e r é n" czimü munkám 169. és köv. l.

V. E munka rendszere.

A magyar polgári magánjognak tudományos rendszerbe állitása, és megismertetése lévén e munka feladata, szükség: hogy a rendszert, vagyis rendet és felosztást, melyben a polgári magánjog egyes részei egymást követik, előrebocsássuk.

A tudománynak, főleg ha a mindennapi élet jelenségei felett őrködik, szükségkép haladnia kell; haladni fog pedig akkor, ha tárgyait nem csak belterjem tekintetében fejtegeti, hanem az előtte fekvő anyagot a tudomány követelményeinek megfelelőleg rendezi, annak felfogását. megismertetését könnyiti, és az anyag halmazát mintegy képben, melynek egyes részei a főrészeknek, ezek pedig az egésznek illő kifolyásai, állitja egybe. A tudományt e feladatában a különben rendszeres codex sem gátolhatja saját terén a codex belrendjétől és felosztásátóli eltérésben ott, hol az által a czél könnyebben és biztosabhan elérhető; sőt hivatásában áll nemcsak a hibákra utalni, hanem a jó helyett jobbat is ajánlani *a)*. Annyival kevésbé gátoltatik pedig ott, hol a törvényes szabályoknak, törvényeknek csak korsze-

rinti gyüjteményével találkozik (mint hazánkban), a hol tehát a tudománynak kettős feladata van, t. i. a codificatiónak rendszert ajánlani, egyszersmind magát a jog összes készletét és anyagát a tudomány terén is a felfogott rendszerbe osztva s illesztve előállitani, és annak oly ismertetését adni, hogy az a tudománynak további haladására, egyszersmind az életre is kihasson.

E szándékból kiindulva, ha a codexrendszer körül a fenebbi IV. czikk alatti megjegyzésekre visszapillantunk, nem fogunk többé kétkedni, hogy a polgári magánjog tudományos előadásában is azon rendszert kell követnünk, mely nemcsak magában véve az elmélet okadatolt követelményeinek megfelel, hanem egyszersmind már az életben is, mint hosszú évek során át a jogtudomány terén szakadatlenul folytatott búvárkodások eredménye számos valódi tudományos tekintélyek által támogatva egyes országok törvénykönyvében is felvéve jelentkezik. Ezt tüzte ki e munka is mintegy zsinórmértékül, e szerint van az egész anyag a következő főrészekre osztva:

I. Átalános rész.
II. A vagyon jog.
III. A követelések joga.
IV. A családi és gyámgondnoksági jog.
V. Az öröklési jog *b)*.

Ezen főrészeknek egyenkinti belfelosztása magából a tartalomjegyzékből látható lévén, itt egyelőre mellőztetik. Indokolásúl az egyes külön részeknél előforduló megjegyzések szolgálandnak *c)*.

a) Ily czélu számos észrevételek olvashatók a fennebbi IV-hez tett jegyzetekben idézett munkákban. — *b)* E főrészek azonban csak az ugynevezett anyagi magánjogot foglalják be; az alaki rész, vagyis a törvénykezés és perrend ezeken kivül esik. Ezen alaki rész még ott is, hol rendszeres törvénykönyvek léteznek, különálló részt képez; igy p. o. Francziaországban a „Code de Procedure Civil", Ausztriában a polgári perrendtartás, igy Szászországban is a polgári perrend az idézett tervezet indokai szerint a 456. 458. lapokon külön munkálatra hagyatott fenn. Én is itt csupán az anyagi részre szoritkozom. — Azonban az egyes jogviszonyokból származó kereseteket és pereket az olvasó illető helyükön ismertetve találandja. — *c)* A különbség e munka és az eddigi tankönyvek rendszere és beosztása közt a tartalomnak egyéb eddig napvilágot látott magyar polgári magánjogi tankönyvek tartalom-jegyzékéveli összehasonlitásából is kitünik.

I.

ÁTALÁNOS RÉSZ.

---

1. §. E rész áttekintése.

Az átalános rész feladata azon átalános ismeretek, elvek és szabályoknak illető tárgyuk szerinti előadása, melyek a többi különös részekben előforduló jogviszonyok felfogását elősegitik, egyszersmind az ismétléseket elhárítják. E rész a magyar polgári magánjog körének, irodalmának, kútfőinek és a kútfők saját törvényeink szellemébeni megismertetésének előrebocsátása után szól a személyekről, illetőleg a jogképességről; a személyi viszonyok és állásokról, melyek jogkülönbséget szülnek; ezután áttér a jogok tárgyaira, s megismerteti átalános vonalokban a dolgok, javak, cselekvények és jogok törvényeink szerinti természetét s tulajdonságait.

I. CZIM.

A magyar polgári magánjog köre és kútfői.

I. FEJEZET.

A m. p. magánjog köre; segédtudományok és irodalma.

2. §. A magyar polgári magánjog köre, tanitás és tanulás módja.

A magyar polgári magánjog azon törvényeknek és jogszabályoknak összege, melyek Magyarországban *a)* a közönséges polgári magánjogi viszonyokat meghatározzák *b)*. Mint tudomány pedig azon törvényeknek és jogszabályoknak rendszeres összeállitását jelenti.

Tanitása és tanulása rendszeres törvénykönyvünk (codexünk) nem lévén, csak a tudomány elvei és szabályai szerint szerkesztett tankönyvekből meríttetik *c*). Az alkalmazásbani ügyességet és jártasságot pedig csak a gyakorlat adja meg.

a) Tót- és Horvátországban is, a mennyiben némely külön eltérő törvények másként nem intézkedtek, p. o. alább a 37. és 50. §§-okban, eddig azonban ott és Erdélyben az 1853-ban életbeléptetett ausztr. polg. törvénykönyv érvényes. — De Erdélyre nézve az annak külön törvényhozását megszüntető 1848. évi pozsonyi VII. és kolozsvári I. t. czikk alapján az 1868. évi 43. t. cz. szerint az ebben emlitett magyarországi törvények, valamint az ezután hozandók kötelező erővel birnak. U. o. 2. 12—15. §§. — *b)* Eloszlik anyagi és alakira; az anyagi a jogviszonyokat, az alaki az azokból eredett keresetek, követeléseknek érvényesités módjait, vagyis a peres eljárást szabályozza. Itt az anyagi rész foglaltatik. Az alaki részét l. „A magyar polgári törvénykezési rendtartás" czimü munkámat. Azért mondjuk „közönséges", mivel a különös polgári magánjogi viszonyokat az egyházi-, hadi-, bánya-, váltó- és kereskedelmi jogok, törvények szabályozzák. V. ö. III. alatt. — *c)* De még ott is, hol rendszerés codexek vannak, a tudományos rendszernek elégséges tér nyilik.

3. §. Segédtudományok.

A jogbölcsészeten, észjogon és az országlati tudományokon mint minden positiv jog ugyanannyi segédtudományain kivül segéd eszközökül szolgálnak saját történetünk, regészetünk, saját oklevéltanunk (Diplomatica), mely régi okleveleink megismerésére és használatára vezet; az egyházi és római jog, ugy a régi német és franczia törvények, mivel mindezek honi jogéletünkre s törvényeinkre nem csekély befolyással voltak *a)*. Végre a törvények nyelvének tudása. *b)*.

a) Verbőczy-hármas könyve például sokban római jog szabásu. A kath. házasági jog az egyházi jogból ered. 1715-ig a végrendeletek hazánkban a római, s egyházi törvények szerint itéltettek meg. A német és franczia törvényekével rokon intézkedések példáit olvashatni: Frank „Közigazság törvénye stb." 45. §-ban. — *b)* Ez 183²/₆-ig a latin volt, 183²/₆. o. gyülésen már latin és magyar. 1844. óta csupán a magyar; azonban a törvények az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles forditásban kiadandók. 1868. 44. 1. §.

4. §. A magyar polgári magánjog irodalma.

A magyar polgári magánjog irodalma tekintetében itt csak a jelentősebb műveket soroljuk fel.

Ezek a mult századból:

Stephani Huszty (egri tanár) Jurisprudentia practica, seu Commentarius novus in jus Hung. Budae 1745. 4-edrét és később többször ismételve, utósó kiadása Egerben 1794.

Joannis Fleischacker (pozsoni tanár) Institutiones Juris Hungarici, praemissis ejusdem Historia, ac Prolegomenis tres in libros divisae. Pcsonii 1795. in 4.

E században:

Emerici Kelemen (pesti tanár) Institutiones Juris privati Hun-

garici IV. köt. Pest 1814. Második kiadás Budán 1818., hozzá jött: Historia juris Hungarici priv. documentis ac testimoniis illustrata.

Alex. Kövy (s. pataki tanár) Elementa Jurisprud. Hung. Cassoviae 1800. Ujabb kiadása Sárospatakon 1830. Legujabban 1835.

Pauli Szlemenics (posoni tanár) Elementa juris Civ. Hungarici, II. köt. Poson 1817. és Elementa Juris Hung. judiciarii civil. Ed. 2-a 4. köt. 1829.

Georch Illés: Honnyi törvény 3. köt. Poson 1823.

Frank Ignácz (pesti egyet. tanár) Principia juris civ. Hungarici Pest 1829. II. köt. Ugyanattól: A közigazság törvénye Magyarhonban. Budán 1845: II. kőt.

Madarassy János (Gojzesti) egri tanár: A magyar polgári törvénytudomány vázlata. Egerben 1845.

Fogarassi János: Magyar közpolgári törvénytudomány elemei Kövy Sándor után, legujabb kiadás Pesten 1847.

Kövy: A magy. polg. törv. rövid sommája. Patak 1822. ujra 1837. — Markovich: Epitome institutionum Juris Hung. priv. Budae 1819. 1822. és Adumbratio Historiae Juris Hung. priv. 1826. 1838. Acsády Sándor: Magános magyar törvény kérdések és feleletekben, több kiadás; legutóbbi Budán 1844. — Ezek mind rövidebb munkák.

Dr. Wenzel Gusztáv: „A magyar és erdélyi magánjog rendszere.“ Budán 1863. Ujabban.

Ökröss Bálint: „Általános magyar polgári magánjog,“ II-dik kiadás Pesten 1865., és Kállós Lajos: „Magyar polg. jog alapelvei,“ Debreczenben 1865. *a)*.

a) Régibb könyvek ismertetését merithetni Fleischacker fennebb idézett munkája 121. és következő lapjáin. Kelemennél szintén II. köt. 139. köv. lap. Horváth Ign. Stef. Bibliotheca Jurisconsultorum Hungariae, Poson 1786. IV. köt.

II. FEJEZET.

A magyar polgári magánjog kútfői.

5. §. E kútfők közönségesek és különösek.

A magyar polgari magánjog kútfői, melyekből a jogszabályok meríttetnek, kétfélék: közönségesek és különösek; közönségesek: melyek az egész országra; különösek: melyek annak csak egyes részeire, testületekre, vagy egyes személyekre szólnak.

Közönséges kútfők: a törvény és a szokás *a)* hová a kir. curia itéletei is tartoznak.

Különösek: a Statumok és a kiváltságok.

a) Verb. előbeszéd 2. 1. §.

I. Szelet.

Közönséges kútfők.

6. §. A) A törvények.

Törvénynek szoros értelemben, vagy is irott törvénynek *a)* hivjuk azon jogszabályt, melyet a törvényhozó hatalom kimondott, alkotott. Nálunk a törvények az országgyülésen a király és nemzet *b)* megegyezésével hozatnak, mint ilyenek tárgyuk szrint czikkekre és §§-okra osztatnak, és országgyülési, — vagy törvényczikkeknek *c)* hivatnak; ezek a legujabb időig egy országgyülésről egybevéve, miután egy kir. végzeménynyel szentesittettek, „Decretum" „végzemény" nevezetet nyertek; s a királynak, ki azokat megerősité, nevét viselik; és ha ugyanazon király alatt több országgyülések tartattak s több végzemények keletkeztek, egymástól az országgyülés évének felemlitésével különböztetnek meg *d)*, s leginkább az országgyülés éve, czikk és §. száma szerint idéztetnek *e)*.

Legujabban azonban az 1848: 4. 2. §-a alapján, — mely szerint a hozott törvények ő Felsége által az évi ülés folyama alatt is egyenkint szentesittethetnek, — az 1868: 3. t. cz. által elrendeltetett, hogy minden törvény, a mint ő Felsége szentesitésével ellátva, az országgyülés mindkét házában kihirdettetett, az országos tövénytárban a kormány által azonnal köztudomásra hozatik. A törvény szövegével együtt közzéteendő mind a kir. szentesités napja, mind pedig azon nap, melyen a törvény az országgyülés mindkét házában kihirdettetett. — A törvénynek ily módon közzétett szövege közhitelességgel bir. A szentesitett törvénynek eredeti példánya az országos levéltárban tétetik le; annak az illető szakminiszter altal hitelesitett másolatai pedig egy-egy példányban minden törvényhatóságnak időről időre megküldetnek, úgy az orsz. törvénytár megjelenése után mindent hatóság számára hivatalból megküldetik. — Végre minden naptári évről külön törvénygyüjtemény adatván ki, s minden ily gyüjtemény a sorszámolást ujra kezdvén: a törvényekre való hivatkozás a naptári évnek és a sorszámnak idézése által történik *f)*.

Az u. n. kegyelmes kir. leiratok; udvari végzemények rendeletek és minden bármi néven nevezendő irott jogszabályok, milyenek ujabb időkben az u. n. patensek, igazságügyminiszteri rendeletek, magok az ausztriai polgári törvénykönyvből az országbirói értekezlet által még fentartott törvények, sőt maga az országbirói értekezlet is, a mennyiben mindezek az irott törvényeknek alkotmányunk szerinti fő kellékeivel nem birnak, csak ideiglenes erőre számolhatnak *g)*.

a) „Irott törvény“ (jus scriptum), hogy megkülönböztessék a szokás“-tól (jus consvetudinarum). Erről alább a 21. és köv. §§-ban. — *b*) 1635. 18., 1791. 22., 1827. 3., 1848. 4. 2. §. — *c*) „Articuli diaetales, comitiales.“ —*d)* p. o Mátyás. I. II. végzeménye stb. V. Ferdinand 183²/₆ 1740-iki végzeménye.— *e)* p. o. mint fennebb *b)* alatt, erről azonban alább tüzetesen a 13. §-ban. — *f)* 1868: 5. 1. 2. 3. 6. 7. §. alább 16. §. — *g)* 1741. 13. — alább a 14. 15. §§. Kitünő például szolgál az urbér. L. alább 50. §. alatt. A kegy. kir. udvari leiratokat olvashatni Kassics Ignácz: „Enchiridion, seu Extractus B. Norm. Ordinationum Regiarum stb.“ Pestini 1825. 3. köt. Az ujabbakat az u. n. „Függelék“ — ekben az ideigl. törvénykezési szabályokhoz.

7. §. A törvénytár „Corpus juris“ és tartalma.

I. A könyvnyomtatás feltalálása előtt hazánkban, ugy mint más országokban is irott törvénygyüjtemények használtattak, mi még azután is divatozott, miglen a törvények nyomtatásban megjelentek; mire az első kisérletet tette Zsámboky János némely 1441-ig terjedő törvényeknek Bonfin Magyarország története kapcsábani kiadásával Frankfurtban 1581-ben. — Ezt követte Mosóczy Zakariás (nyitrai) és Telegdy Miklós (pécsi) püspök teljesebb gyüjteménye 1584-ről Nagy-Szombatban; mely azután többször is az ujabb törvényekkel, majd egyéb toldalékokkal bővitve kijött 1628-ban Bécsben, és egész 1604-ig következett törvények különösen kiadattak S.-Patakon 1653-ban, később Pottendorfban *a)*.

Mindezen kiadások „Decreta Constitutiones et Articuli Regum“ czimet viselnek. A „Corpus Juris“ czimet legelőször találjuk Szentiványi Márton 1696-ki 1734-ben ismételt kiadásában; úgy szintén Szegedi Jánosnak 1751-rőli gyüjteményében; mindhettő jesuita volt, és e műveik Nagy-Szombatban jöttek ki. Szegedi műve Corpus Juris Hungarici czimét megtartva azután kijött 1779-ben, és 1822-ben, végre 1844-ben 3. kötetb. Budán.

E gyüjteményekben azonban minden törvényeinket, melyek hozattak, fel nem találjuk; részint mert azokat mind még nem is ismerjük, csak a törvényekben jelenkező nyomok után állithatjuk, hogy hozattak; részint pedig, a melyek később feltaláltattak, a Corpus Jurisba eddig fel nem vétettek. Ezeknek napfényre jöttét Kovachich Márton Györgynek és fiának Miklósnak köszönhetjük *b)*.

Mi a törvények szövegét illeti: ez is hibás; mivel a gyüjtők nem mindig hiteles kiadásokat, hanem és többnyire csak össszedett puszta másolatokat használtak, melyekbe becsúszott hibákat csak az eredeti, vagy hiteles másolati példányokból lehet kiigazitani; ha pedig ezek is hibásak, akkor csak okoskodás utján lehet eligazodni. Hasznos e tekintetben Kovachich József Miklós „Lectiones variantes“ czimü munkája *c)*.

Megjegyzendő még, hogy a fenérintett nyomatott könyvek az irottaktól egyéb tekintetben is különböznek *d)*.

Ugyanis 1) 1554 előtt a törvények az irott könyvekben czikkekre felosztva nem voltak, kivévén az 1498-ki törvényeket; a jelen felosztás a későbbi irók vagy kiadók munkája. 2) 1596-ig a törvényeknek czimök nem volt, csak számok által különitettek el egymástól; sőt 1554 előtt csak „Item“ szócskával. Az 1498-ki törvényekben is az eredeti czimek máskép szólnak mint a kiadóknál. 3) A törvényczikkeknek kezdetre (proemium) és §§-okrai felosztását csak Szegedi kezdette meg, de 1802 óta az már az eredeti törvényczikkekben is szokássá vált.

II. A Corpus Juris tartalmát illetőleg megjegyezzük, hogy abban nem csak irott törvényeink foglaltatnak, hanem más részben hasonló érdemü toldalékok is. Mert

I-ső helyen áll Verbőczy hármas-könyve a czimek lajstromával. Következnek:

II. Az országgyülési végzemények, de köztük oly tartalmu okiratok is vannak, melyek törvénynek nem tekinthetők.

III. Következnek a toldalékok:

1) Minden végzemények mutatója.

2) Az összes magyar jog tárgymutatója „Cynosura universi Juris Hungarici“ két részben; az első a dolgokról és keresetekről, a második a törvényekben előforduló személyek és családokról, az illető mutatókkal.

3) A honfiusitottak névsora.

4) Az u n. „Praxis Criminalis,“ mely 1656-ben az ausztriai német tartományokra kihirdettetett, kettős, czim és betürendszerinti mutatóval.

5) Kitonich János (II. Mátyás és II. Ferdinánd alatt kir. ügyek igazgatója) perlekedési rendje „Directio methodica processus judiciarii“ mutatóval.

6) Ugyanattól „Centuria Contrarietatum et dubietatum ex Tripartito desumtarum,“ „Száz ellenkezések és kételyek a hármas-könyvből.“

7) A Tárnokszéki czikkek, „Articuli Juris Tavernicalis“ mutatóval.

8) Jegyzetek a hadifőtörvényszék eljárásáról becsületsértési tettekben.

9) Különféle esküformák.

10) A régi egyházi és magyar jog szabályai.

11) Magyar királyok, vármegyék, esztergami érsekek és nádorok névsora.

12. Katonai szabályzat „Regulamentum Militare," melyet M. Therézia 1741-ben kiadott.

A törvények és toldalékoknál vannak némely jegyzetek is, ezek közül azok, melyek rokon törvényekre utalnak, vagy a homályos helyekre a történetből világot nyujtanak, leghasznosabbak *e*).

a) Kovachich J. M. Notitiae praelim. Pest, 1820. 36. irott gyüjteményt emlit azok közül, melyek Mosóczy és Telegdy előtt használtattak. Ezek közt leginkább dicsértetik Ilosvay István néhai egri prépost könyve, mely 1544 körül iratott, azt használta a fennebb emlitett két püspök is. Jelenleg a bécsi cs. könyvtárban őriztetik. — *b*) Kovachich Márton György e nembeni munkái: Vestigia Comitiorum etc. Budae 1790. és Supplementa u. o. 1799—1801. III. köt. Fia József Miklós munkái: Monumenta vet. legislationis hung. Segm. I. Claudiop. 1814. Segm. II. Zágráb, 1815. egybeszedve: Sylloge decretor. comitial. Pestini 1818. 2. köt. *c*) Pest, 1816. — *d*) Erről bővebben Frank id. munkája 11. §-ában. — *e*) Bővebben Franknál a 12 §. jegyzeteiben.

8. §. Törvényeink, illetőleg az országgyülési végzemények vázlata.

Legrégibb törvényeinket vagy csupán emlitve, vagy csak töredékekben találjuk, sőt némely ujabbkori törvényeink is csak töredékekben jelennek meg a Corpus Jurisban; sok törvényeink pedig az első kiadók előtt ismeretlenek lévén, a gyüjteményekbe be nem vétettek, de még azok is, melyek az ujabb kiadók előtt már ismeretesek voltak, mellőztettek.

Törvényeink tárgyuk tekintetében majd köz-, majd magánjogi, majd egyházi-, hadi-, közrendtartási érdemüek, és összevegyitve jelentkeznek a szerint, a mint az egyes országgyüléseken a fenforgott szükséghez képest meghozattak. A szorosan vett polgári magánjogi érdekeknek az egyéb túlnyomó érdekek és szükségek miatt törvénytárunkban igen szük tér nyilt; kivéve a legujabb időket 1832-től kezdve, mióta a magán-jogi érdekek túlnyomólag felkarolva és képviselve tapasztaltatnak

Ezek előrebocsátása után áttérünk törvényeink vázlatára, de csak főleg magánjogi szempontból.

Vizsgálodásunkat négy korszakra osztjuk.

I. Korszak: A vezérek kora.

II. Korszak: Az Árpádházból származott királyok alatt 1000-ik évtől—1301-ig.

III. Korszak: A vegyes házakból származott királyok alatt 1301—1526-ig.

IV. Korszak: Az auztriai házból származott királyok alatt 1526 óta.

9. §. I. Korszak. A vezérek kora.

Béla király névtelen jegyzője szerint „Árpád vezér és nemesei rendezték az ország minden szokásos törvényeit és annak minden jogait;“ de miben állottak azok a Puszta-Szeren tartott gyülésnek tulajdonitott, és a közjogra tartozó öt ponton kivül a magánjogra nézve? azt homály fedi. — A többi vezérek alatti intézkedések, a mennyiben az irók által emlittetnek, szintén közjogi érdemüek.

10. §. II. Korszak. Az Árpád házból származott királyok alatt 1000-ik évtől 1301-ig.

Törvénytárunk e korszakból felmutatja Szent Istvánnak 2, Szent Lászlónak 3 és Kálmánnak 2 törvénykönyvét. II. Endrének 1222-röli 31. czikkeit. Mindezekben a magánjognak meddő tér jutott, kivéve Szent Istvánnál a II. könyv 5. és 34. fejezeteiben a vagyonróli szabad intézkedési jogot; Szent László II. és III. végzeményében az eljárásróli intézkedéseket; hasonlókat Kálmánnál; azonfelül Szent István adományaiban az öröklésnek mindkét nemre kiterjesztését. — Endre arany bullája pedig 1222-ről a nemesi előjogokat foglalja magában, mely egyszersmind alaptörvényként szolgált mindaddig, mig azt az utóbbi törvények meg nem változtatták.

Mindezen törvények, II. Endreét kivéve, inkább csak magán emberek gyüjteményei, a nélkül, hogy azoknak hol, mikor és miként lett alkotásáról biztos adataink volnának. És hogy ezeken kivül Sz. Istvánnak még egyéb törvényei is voltak, kitünik onnét, mert a későbbi királyok ezekről emlitést tesznek; jelesen a nemesek, vendégnépek és jobbágyok tőle nyert szabadságait emlitik II. Endre és IV. Béla; — a menedék-helyekről szóló törvényt Sz. László, a piaczi adóról Kálmán; az egyházvédelmi jogról II. Ulászló törvényei.

Az itt felsorolt és a törvénytárba felvett törvényeken kivül e korszakbeli királyoknak több törvényeik is ismertetnek, mint azt a tudós buvárok e részbeni felfedezéseik igazolják.

11. §. Korszak. A vegyes házakból származott királyok alatt 1301—1526.

E korszakból törvénytárunkban következő végzemények foglaltatnak:

I. Lajosé 1361-ről, melyben II. Endre aranybulláját a IV. czikk kivételével a nemesség kérelmére megerősitette; az ősiség alapját a 11. §-ban megvetette, rendelvén, hogy az örökös

nélkül elhaló nemesek jószágaikat egyházaknak vagy másoknak, kiknek akarják, éltökben vagy haláluk esetére el ne ajándékozhassák, hanem jószágaik ezentul testvéreikre és azok maradékira átszálljanak. E kivételben rejlik egyszersmind a szerzést tiltó törvények magva, mely az 1542. 63. 1715. 16. és 1647. 17. által bővebben kifejtetett, valamint a birtok elidegenitésekori kir. jóváhagyásé (18. cz.).

I. Máriáé 1384-ről, — inkább közjogi érdekü.

Zsigmodnak 6 végzeménye jelentkezik törvénytárunkban 1404-ről; 1405-ről, igazabban azonban 1404-ről egy másik, melyben egyéb magánjogi intézkedéseken kivül a jobbágyok költözése és terhei szabályoztatnak; továbbá a tárnoki és személynöki székek. Ez kisebb végzeménynek is neveztetik. — 1405-ről a harmadik, melyben egyebeken kivül a jobbágyok szabad költözése megerősittetik; az uri szék a jobbágyok minden pereiben első folyamodási birósággá megalapittatik, fölebbvitellel a megyetörvényszékre. A negyedik 1411-ről, inkább kir. parancsolat a kir. tized és adószedők számára. Az ötödik és hatodik 1435-ről; mely utóbbi nagyobb végzeménynek is mondatik, és csak ez utóbbi vág a magánjogba, a birságok és kir. kincstárnak magszakadás esetében öröklése tekintetében.

Albert király 1439-ki végzeménye inkább közjogi tárgyak körül forog.

V. vagy méhbenhagyott László kis korából 1445. és 1446. évekről kelt végzeményeknek csak töredékei jelentkeznek a törvénytárban, egészben azonban Kovachichnál olvashatók; magának Lászlónak teljes korából két végzemény 1453. és 1454-ről közjogi és honvédelmi érdemüek. Azonban V. László törvényei azért nevezetesek, mivel azoknál kezdődik a végzeményeknek az ujabb időkig megtartott szerkezeti alakja.

Hollós Mátyásnak 6 végzeménye 1462. 1464. 1471. 1478. 1481. és 1486. évekről, ez utóbbi mely nagyobbnak neveztetik, annyiban nevezetes, mivel abban a régibb törvényeket ismételve s igazitva találjuk; ezenfelül ujakat is, mi arra mutat, hogy már akkor egy törvénykönyv készitése, vagy legalább a törvények egybegyüjtése czélba vétetett. Maga a király az elő- és utószóban ezt az ország által örökös törvény és irott jogként megtartandó végzeményének nevezi, és annak megtartására utódait, s a nemzetet úgy kötelezi, hogy azokon változtatni soha szabad ne legyen.

II. Ulászlónak hét végzeménye van a törvénytárban 1492. (nagyobb) 1495. 1498. 1500. 1504. 1507. 1514-ről. Az első Mátyás 1486-ki végzeményének mint ujabb kiadása, némi változtatás- és hozzáadással. Az utolsó arról nevezetes, hogy a jobbágyok sza-

bad költözését eltörölte, és a korona javait, jövedelmeit megállapitotta.

II. Lajosnak törvénytárunkban 6 végzeményére találunk; de az 1526-kin kivül a többi, t. i. az 1515-ki tolnai, ugyanazon és az 1519. évi bácsi, 1521. és 1523. évi budai, 1525-ki rákosi o. gyülésen kelt végzeményeknek csak töredékei jelentkeznek, és átalában a közjogba vágók.

12. §. IV. Korszak. Az ausztriai házból származott királyok alatt 1526-tól.

I. Ferdinánd királynak 20 végzeménye jelentkezik a törvénytárban, 1527. 1528. 1536. helyesebben 1535. 1537. 1542. (kettő) 1543. 1545. 1546. 1547. 1548. 1550. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1559. 1563. évekről, de magánjogi tekintetben igen jelentéktelenek.

Miksa királynak 7 végzeménye 1566. 1567. 1569. 1572-ről kettő, 1574. és 1575-ről.

Rudolfnak 15 végzeménye van törvénytárunkban, ezek: 1578. 1582. 1583. 1587. 1593. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. és 1604. évekről; a magánjogra nézve emlitést érdemel az 1597. 27., mely az elhunyt nemesek javait a kamarának erőszakkal elfoglalni tiltja, és azt a törvényes utra utasitja.

Az 1598. 40., melyben a király kéretik, hogy a főpapoknak ingó és szerzeményi javaikról végrendelkezési engedélyt adjon. — A végzeményeket követik az 1606 junius 23-kán kelt bécsi békekötés 15. pontja, és a zsitvatoroki 17. pont. Ugyancsak Rudolf korából vannak a tárnoki czikkek is, melyek a törvénytár toldalékai közt fordulnak elő. Az 1595. 1596-ki végzemények közt pedig megjelennek azon béke alku 12 pontjai, melyek által Erdély birtoka Báthory Zsigmond részére megerősittetik.

II. Mátyásnak 4 végzeményét birjuk a törvénytárban. 1608. (koronázás előtti 43 és utána 27 czikkel). 1609. 1613. 1618-ról, kevés magánjogi érdekkel. Emlitést érdemel a nádori adományok kezdete 1609: 66. Kiadványok dijszabása 72. 73. 74. cz. — Következnek

II. Ferdinánd 4 végzeménye 1622. 1625. 1630. 1635-ről ezekben a magánjog már több tekintetre méltatva találtatik; úgy szintén

III. Ferdinándnak 4. 1638. 1647. 1649. 1655. évekröli végzeményeiben, p. o. a. sz. kir. városokban fekvő jószágok a kir. ügyészre nem szállnak 1631 : 36. az 1542: 33. ért. Az 1645. decz.

16-án kelt linczi békekötés pontjai az 1647: 5-be foglalvák. Az igtatásnak az 1647: 136. értelmében szabályozása, a 144-ben a törvényes kamatlábnak 6%-ban megállapitása.

Az 1649-ki 16. t. czikkben a kir. városokban kihalt vagy hűtlenségbe esett nemesek utáni öröklés szabályozása; a 41-ben a megyetörvényszékek illetősége világos adóssági és zálog ügyekben. Az elévülés alól a Rákóczy Györgyféle háboru 7 évének kivétele. 93. cz. Az 1655. 24. a gyámi számadásokról, a 25. az özvegyeknek a tulságos temetési költségeskedésbeni korlátozása iránt. A 46. cz. a birtoktalan vagy kétséges nemeseknek, ha kir. városban laknak, végrendelkezési szertartásaik iránt, az 54. cz. az osztatlan testvérek meghatározása, a 107. cz. a rágalmazás és becsületsértésnek díja iránt, mely 100 frtban szabatott meg. — A törvénytárunk toldalékai közt előforduló büntető eljárási gyakorlat szintén III. Ferdinándtól származik, és a német tartományoknak vala szánva, de nálunk törvényes erőre nem emelkedett.

I. Lipótnak 4 végzeménye van 1659, 1662, 1681. és 1688. évekről. Ezek közt magánjogi érdeküek az 1659. 31. 40. 70. 75. 1662 32. 1681. 37. az 1688-ki (a törvénytárban hibásan 1687-diki) 11. 13. és 17. 18. t. czikkek.

III. Károlynak 3, 1715, 1723, 1729. Mária Theréziának szintén 3, 1741. 1751. 1765. II. Leopoldnak egy 179⁰/₁. és I. Ferencznek 9, 1792. és 1796. 1802. 1805. 1807, 1808, 1812. 1827. 1830. évekről kelt végzeményei foglaltatnak a törvénytárban. Czélunkra III. Károly végzeményei a mennyiben a végrendeleteket 1715. 27. a gyámságot 1715. 68. és az igazságszolgáltatást; az 1723. 9. 10. a hűtlenség eseteit; a 25. a kir. táblát; a 28. a megyék illetőségét; a 30—34, a kerületi táblákat; a 35. 36. 38. az ügyvédeket és ügyvédvalló leveleket; a 39. stb. hiteles helyeket; a 46. a birságos bántalmakat; a 48. a zárt; az 50. a családi hitbizományokat; a 73. a kereskedői könyvek általi bizonyitás módját szabályozzák; az 1740. 22. mely a vadászati törvényt tartalmazza: főérdeküek; és igy III. Károly törvényeiben a magánjogot tárgyazó üdvös intézkedéseknek, egész tömege foglaltatik. — Bő anyagot nyujtanak magánjogi tekintetben Mária Therézia 1741-ki törvényei, ezek közt az u. n. „Neoacquistica Comissio" eltörlése 21. cz. — Az 1765: 24. az árvák iránt; az urbér; végre a táblai döntvények összeszedése iránti intézkedések magánjogi tekintetben szives emlékre méltók. — II. Lipótnak 179⁰/₁. végzeményéből, mely a korát megelőzte kényuri uralkodás sebei orvoslására felállitott biztositékokon mint a közjogba vágó, felette fontos intézkedéseken, a mindkét felekezetü protestáns vallásból eredő, nagy részben egyszersmind magánjogi érdemü 26 czikken

2*

felül a magánjogra nézve a 39-ik, mely szerint a kir. Curia Pestre áttétetik; a 40—56. melyek által a polgári perrend is ideiglenesen szabályoztatik; az 56. 57. az erdők fentartása iránt, figyelmet érdemlők. Nemkülönben a 67. czikkben nevezett orsz. választmányok közül az úrbéri, kereskedelmi és jogi a).

I. Ferencz végzeményei azonban jobbára a háboruk és kincstár szükségletei körül forognak; kivéve az 1792. 16. 17. és az 1802. 17. 22. czikkeket, melyek az eljárásra vonatkoznak; ez utóbbi az 1807. 13. t. czikknek, mely a sommás visszahelyezést és határigazitást szabályozza, alapjául szolgál. Az 1807. 8. a perlekedésre; a 9. a zálogperekre; a 10. 11. az ellentállásra; a 20. a futó homok gátlására nézve; valamint a 21. az erdőpusztitásoknak zár általi biztositására nézve üdvös intézkedésekkel bővelkednek. Az $18^{25}/_{27}$. 23. a szülöttek, házasultak és megholtak anyakönyveik vezetéséről és megőrzéséről; a 37. a honfiusitásról; az 1830. 9. a katonaszemélyek hagyatékának kezelése iránt intézkedik.

V. Ferdinandnak 4 végzeménye van; 1836. 1840. 1844. 1847. évekről, melyek a magánjogra nézve örök emléküek maradnak. Ugyanis az $183^{2}/_{6}$. 3. törvényczikkben a kir. itélő táblánál a magyar nyelv használata behozatik; a 4—10. czikkekben a jobbágyi viszonyok szabályoztatnak, különösen az 5-ben a jobbágy és zsellérföldek használatának és beruházmányainak szabad eladása megengedtetik. A 13-dik czikkben a vérek közti világos öröklés eseteibeni sommás osztályi eljárás megállapittatik. A 15. czikkben a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói itéletek végrehajtása körüliratik. A 16-ban a polgári itéleteknek indokokkali támogatása meghagyatik. A 18. czikkben a vásári biróságok felálittatnak, és az eljárás szabályoztatik; a 20-ban a szóbeli eljárás megállapittatik. A 45-ik czikk a pereknek az országyülés tartama alatti folyamáról intézkedik. Az 1840. 5. a magyar nyelv bővebb használati körét, a 7-dik az $183^{2}/_{6}$. úrbéri törvényczikkek némely §§-ainak felvilágositását, részint módositását; a 8-ik a jobbágyok örökösödését; a 9-ik a mezei rendőrséget; a 10-dik a vizek és csatornák szabályozását; a 14. polgári végrendeleteket érdekli. A 15-ben a váltótörvénykönyv foglaltatik; a 16—20-dik a kereskedők és gyárosok, a 20-dik a fuvarosok jogviszonyait szabályozza; a 21-dik a betáblázást; a 22-dik a csődöt tartalmazza. A 29. a zsidókról; a 30. a Jászkun-kerületekben; a 31. a Hajdu-kerületbeni összesités és arányosságról szól. — Az 1844. 2-ben a magyar nyelv egyedüli törvénynyelvvé emeltetik; a 4-ben a nemesi javak birtokképessége nemtelenekre is kiterjesztetik. Az 5-dikben kimondatik, hogy a közhivatali képességre nézve a nemesség hiánya gátul nem szolgálhat; a 6. és 7-ben a váltó- és

csődtörvény némely szakaszai felvilágosittatnak, illetőleg módosittatnak. A 10-ben a futó homok gátlásáról szóló 1807. 20. t. cz. módosittatik és bővittetik.

Az 1848-diki törvények közül magánjogi tekintetben a 9-dik t. czikk, mely által az urbér és azt pótló szerződések alapján addig gyakorlatba volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntettek; a 10-dik az összesités, legelő elkülönzés és fajzásról; a 11-dik azon ügyekről, melyek addig a földesuri hatóságok által intéztettek; a 12-dik a megszüntetett urbéri magán uri javadalmak status adóssággá leendő átváltoztatásáról; a 13-dik a papi tized megszüntetéséről; a 15-dik, melyben az ősiség elvileg eltöröltetik; és a 29-dik a birónak törvény utján kivüli elmozdíthatlanságáról, — előbbi magánjogi életünknek tetemes részben zárjaiként, az ujabbnak pedig kiindulási pontjaiként szolgálandnak b).

a) Az 1827: 8. által az 1791: 67. nyomán kiküldött Deputatio juridica munkálata megjelent Pesten 1831. — b) Az irott törvényeinkről, illetőleg o. gy. végzeményekről elmondottakra nézve megjegyzendő: hogy csupán azon végzeményekre szoritkoztunk, melyek a törvénytárban vannak; továbbá, miket itt ott az egyes végzemények magánjogi tekintetbeni érdeméből felidéztünk, jobbára csak példákként veendők. A törvénytárba fel nem vett végzeményekről a két Kovachich fáradhatlan buvárkodásának és egyéb tudósaink felfedezéseik nyomán bővebb ismereteket nyujt Frank többször idézett munkája 13—16. §§-aiban, és azokhoz csatolt becses jegyzetekben, úgy szintén Kovács Pál és Sándor „A magyarhoni törvényhozás történeti vázlata“ (Szeged 1861.) czimű munkában; mindkettő e tekintetben bő irodalmi ismertetésekkel.

13. §. A törvények idézésmódja.

A törvények idézésmódja kétféle, vagy az év és czikk számával, p. o. 1741. 63. sokszor a §-t is hozzá véve, p. o. 1741. 63. 17. §. vagy a király nevét, végzeménye s czikke sorszámát s §-át is felemlítve: p. o. II. Ulászló I. végz. 39. czikk 1. §.; mi rövidebben annyi mint 1492. 38. 1. §. — Az első mód az ujabb, a második pedig a régibb (1514. előtti) törvények idézésénél használtatik; de czélszerűbb az első mód, azon megjegyzéssel, mennyiben ugyan azon évről kétféle törvények is keltek, azokat keltök, illetőleg az országgyülés helye szerint kell megkülönböztetni, p. o. 1545. budai vagy posoni, 1518. tolnai vagy bácsi, 1542. beszterczei vagy posoni. 1572-ben pedig két országgyülés volt Posonban; annálfogva megkülönböztetjük Miksa kir. IV. és V. végzeményét; vagy 1572. első és második végzeményt.

Az 1608-ki törvényczikkek szintén megkülönböztetnek, a menynyiben koronázás előtt (k. e.) vagy koronázás után (k. u.) keletkeztek.

Ha pedig az országgyülés több éveken át tartott: vagy csak azon évet irjuk, melyben bevégződőtt; mivel a törvények csak akkor szentesittettek; p. o. 1836. az 1832-ki helyett, mely 1836-ig tartott; vagy az év végszámát törve irjuk, felül a kezdet, alól a végzet évét, p. o. $179^{0}/_{1}$. $183^{2}/_{6}$. — Áll ez az $186^{5}/_{7}$. országgyülési törvényekre nézve is.

Az uj törvények idézése *a)* a naptári évnek és a sorszámnak idézése által történik, p. o. 1868: 26. — Lehet azonban a törvényczikk számára és §-ra is hivatkozni, p. o. 1868: 3. 6. §.

a) 1868: 3. 6. §. V. ö. fennebb a 6. §. t.

14. §. Az 1848. utáni magánjog az országbirói értekezletig.

Az 1848-ik évi törvényeinkben kimondott elvek, és azok további kifejtéséhez kötött remények a bekövetkezett gyászos események folytán teljesedésbe nem mehetvén, idegen kezekbe kerültek jogi életünk egész valójával együtt. Törvényhozásunk és törvényeink helyébe a patensek, igazságügyministeri rendeletek léptettek, melyek magánjogi törvényeinket is nemcsak megváltoztatták, hanem igen csekély kivétellel egészen el is törölték.

E tekintetben első lépés történt az 1849. decz. hó 28-án megerősitett és 1850. januárhó 14-én kihirdetett igazságügyministeri rendelet által, mely a telek és betáblázási könyvek vezetését meghagyja; ezt követte az 1852. november 29. cs. nyiltparancs, mely az ősiségből és egyéb birtokviszonyokból eredő jogviszonyokat határozza meg; és egy másik, mely az 1811. junius 1-ső napján közzé tett ausztriai közönséges polgári törvénykönyvet a függelékében foglalt utólagos rendeletekkel együtt 1853. május első napjától fogva életbeléptette.

1853. mártius 2-ról kelt cs. nyiltparancsok az urbéri kapcsolat, és ezzel rokon jogviszonyok szabályozása, az urbéri kárpotlás és földtehermentesités iránt.

1853. julius 18-ki igazságügyministeri rendelet, mely által egy ideiglenes csődrendtartás hozatott be.

1854. aug. 9-ről a hagyatékok tárgyalása gyámság és gondnokság iránt.

1855. decz. 15-ről, mely a telekkönyvi eljárást irja körül.

1858. február 7-ről a közjegyzőségi intézet életbeléptetését, és szabályait illetőleg.

Az imént felsorolt rendeletek s illetőleg a közönséges polgári törvénykönyv szolgáltatták a lefolyt korszakban a szabályokat a magánjogi viszonyokban; előbbi törvényeink csak annyiban birtak hatálylyal, a menyiben az 1852. november 29-ki a köz. polg. törvénykönyvet életbeléptető nyiltparancs XII. czikkében kimondott elv, hogy t. i. a törvények visszaható erővel nem birnak, átalában és az ezen elv alól nyomban felállitott kivételek engedték *a)*.

a) Az 1852. nov. 29-ki ősiségi, az 1853. mártius 2-ki úrbéri és ezzel rokon patenseket, végre az 1855. deczember 15-ki telekkönyvi patenst módositással az o. b. értekezlet is elfogadta. l. a köv. §t.

15. §. I. Az országbirói értekezlet. II. Legujabb törvényeink.

I. Az 1860. october 20-ki legf. kibocsátvány folytán az országbirói méltósággal felruházott gr. Apponyi György úr ő nmlgának örök hálát kiérdemlő müve maradand az országbirói értekezlet, mely ő nmlgának elnöklete alatt a nmlgu Hétszemélyes tábla biráiból és számos szakavatott birói és ügyvédi egyénekből összeállitva 1861. január 23-tól 1861. mártius hó 4-ig folytatott tanácskozmányok után polgári magánjogunk anyagi és alaki összeállitását is oly mértékben eszközlé, hogy az ideiglenesen, miglen t. i. az országgyülés illetékesen nem intézkedend, átalánosan követendő szabályzatul használható leend; a mint ezt az 1861-ki országgyülés is kimondotta. És miután ezen szabályzat ő Felsége által is helybenhagyatott, és ennek folytán a nmlgu m. kir. kuria 1861. évi szent Jakab hava 23-án tartott vegyes ülésben határozatilag ünnepélyesen kijelentette, „hogy azokat mindaddig, mig az alkotmányos törvényhozás máskép nem rendelkezik, azonnal mindennemü törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi;“ ebbeli határozatról az országbiró úr ő nmlga az ország törvényhatóságait 1861. szent Jakab hava 23-án kelt levelében egyenkint értesité, és a szabályok hivatalos kiadásban megjelent példányai egyikét mindegyiknek megküldé *a)*.

Az ország thatóságai az o. birói értekezlet szabályait elfogadván, életbe is léptették: bizonyos napot is tüzvén ki, melytől annak hatálya illető körükben kezdetét veendi *b)*. De a gyakorlat életbeléptetési határnapul 1861. évi jul. 23-át követi.

Az anyagi magánjog tekintetében az o. birói értekezlet az 1. §-ban kimondja főelvül: hogy „a magyar polgári magántörvények

visszaállittatnak, de a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségei által igényelt pótlásokkal."

Az öröklésre nézve az 1852. nov. 29-ki patens rendeleteit megszünteti; ezek helyébe az ősiséget eltörlő 1848: 15. törvényczikkhez idomitott ujabb öröklési rendet állit fel. (2. §.)

A kir. adományos és nem adományos, fi- és leányági javak, és az ezekből származható jogviszonyok közti különbséget, a negyed és hajadoni jogot az 1848: 15. t. cz. szellemében megszünteti; de a hitbizományt a vele kapcsolatban lévő hajadoni joggal együtt érintetlenül hagyja. (3. §.)

A végrendelet külkellékeit, a végrendelkezési jogot, felállitva a törvényes osztályrész (köteles rész) jogát, és azt még az élők közti szerződéseknél is behozva (4. 8. §. 5. 6. 7. §.), a végrendelet nélküli öröklést némileg előbbi törvényeink szellemében (9—12. §.) szabályozza; a közszerezményi jogot saját törvényeinkre visszavezeti (13. §.); a hitvesi öröklést meghatározza (14. §.); az özvegyi öröklést, özvegyi jogot honi alapjaikra visszahelyezi. (15—17. §.) Az u. n. caducitásokbani öröklést csupán a szent koronának tulajdonitja. (18. §.)

Az 1852. nov. 29-ki ősiségi patens 5. és 6. §§-aiban foglalt eseteket kivéve, a végrendelkezési és öröklési jogot az örökhagyó halálakor fennálló törvényekhez köti, az 5. és 6. §. értelmében letett végrendeletek hatályát, úgy szintén az eddigi osztrák törvények vagy rendeletek alapján keletkezett, vagy elenyészett öröklési vagy özvegyi jogokat érintetlenül hagyja. (19. §.)

Az 1852. november 22-ki patens többi részeit ideiglenesen fenhagyja, oly megjegyzés mellett: hogy a hol az 1852. september 16-án kelt polgári perrendtartásra, általában az eljárásra vonatkozik, ott az ujabb magyar alaki törvények értendők (20. §.).

Fentartja továbbá az ausztr. polg. tkönyv m i n d a z o n r e n d e l e t e i t is, melyek az 1855. deczember 15-ki telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolog szerzése, vagy elidegenitése módjait meghatározzák (21. 156. §§. c.)

A vallási különbségből kifolyó, az ausztr. törvények alatt bővitett polgári magánjogokat jelen állapotukban meghagyja (22. §.).

Végre kijelentetik, hogy az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény ótalma alatt áll (23. §.).

Az országbirói értekezletben felállitott szabályoknak és némi tekintetben csupán elveknek részletes megismertetését az illető jogviszonyoknál adandjuk elő. Itt azonban figyelmet érdemel, hogy miután az osztrák polg. törvények uralma alatt keletkezett jogviszonyokat, szerzett jogokat a keletkezésük, illetőleg szerzésükkor érvényben volt törvényes szabályok szerint kell megbirálni, az ausztriai köz. polg.

tkönyv is, valamint az annak uralma alatt kötelező erővel birt rendeletek nem csak a mult, de a jövő jogéletre nézve is, a mennyiben az azokból eredett jogok és kötelezettségek hatályáról leend szó, ideiglenesen egyszersmind kivételesen *d)* az irott törvények kútfői közé számitandók *e*).

Különben hazánkban soha semmiféle idegen törvény nem uralkodott *f)*, és az, hogy valaha a bajor törvényt III. Henrik császártól kértük, vagy a római törvény Hollós Mátyás alatt behozatott volna, miután sem egyiknek sem másiknak ugy törvényeinkben, mint eddigi történeti adatainkban semmiféle nyomára nem jutottunk, az alaptalan állitások sorába esik *g)*.

II. Legujabb törvényeink a polg. magánjogot illetőleg: az 186⁶/₇ 17. az izraeliták egyenjoguságáról. — Az 1868. 3. a törvények kihirdetéséről; 5. a gödöllői urad. megvételéről és a koronai javak állományába sorozásáról; 29. a szőlő birtok után járó tartozások megváltásáról; 31. az ursoratörvények eltörléséről; 33. az urbéri örökváltságokért orsz. alapból adandó megtéritésről; 44. a nemzetiségi egyenjoguságról; 48. a vegyes házassági válóperekről; 53. a törv. bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonosságáról; 54. a polg. törvénykezési rendtartás; 55. a kisajátitásról, és 56. különös Buda és Pest v. területén. — Az 1869. 4. a birói hatalom gyakorlásáról; 25. a mácsa erskendi és valkó-sz. lászlói birtokrészeknek a koronai javak közé felvételéről. — Az 1870. 13. a törvények kihirdetéséről; 14. az 1865. 54. módositásáról; 42. a köztörvényhatóságok rendezéséről; 47. az 1868: 54. módositásáról. — Az 1871. 8. 9. a birák, — és birósági hivatalnokokról; — 18. a községek rendezéséről; 31. 32. és 68. az első foly. kir. tszékek és járásbiróságok életbeléptetéséről; 39. a vizszabályozási társulatokról; 40. a gátrendőrségről; 52. a testi fenyiték eltörtéséről; 53. a megszüntetett urb. kapcsolatból fenmaradt jog- és birtokviszonyok rendezéséről; 54. az irtványokról; 55. az arányositás és tagositásról Erdélyben. Az 1872. 6. a vadászati jogról. — 1873: 22 a telepitvényekről.

a) Az országbirói értekezlet keletkezésének, működésének, eredményének és hatályának itt csak vázlatban előadott fő vonalait bővebben előadja „A magyar polgári törvénykezési rend“ czimű kisérletem bevezetésének III.—IV. czikke alatt. — *b)* l. fennebb idézett munkám Bevezet. IV. alatt. — *c)* Az ausztr. köz. polg. tkvnek e nézpont alá eső §§-ai körülbelül a következők: 321. 322. 331—335. 350. 431—441. 443. 445. 451. 453. 454. 468. 469. 526. 843. 1095. 1236. 1369. 1446. 1467. 1469. 1498—1500; melyekről alább az illető helyeken. — *d)* Az „országgyülés intézkedéseig“ ezen ideiglenesség azonban átalában csak a codificatió által nyerendi teljes bevégzését, ha az e tekintetben táplált, az 1791: 67. 1827: 8. 1848: 15. t. czikkekben is jelentkező óhajtások teljesülendnek. — *e)* Az ausztriai

köz. polg. tkönyv magyar német hivatalos kiadása 1853. 3 kötetben. A commentárok közül német nyelven leginkább ajánlhatók: Zeiler: 1811-ből. Nippel: 1830—1838. 9. köt. Winiwarter: 1838—1845. Ellinger több kiadásban, utolsó az 5-ik és Stubenrauch 1854—1855. Magyar nyelven: Ausztriai ált. polgári törvénykönyv az ezen törvénykönyvet bezető és kisérő rendeletekkel stb. Pesten, 1854. — Karvassy Ágostoné Pest 1869. *f)* értve 1848-ig. — *g)* Bővebben Frank 45. §.

16. §. A törvény hatályának kezdete s tartama.

A mennyiben azon időpont, melyben valamely törvény hatálya kezdődik, magában a törvényben megállapitva, vagy az időpont megállapitása a miniszteriumra bizva nincs: minden törvény kötelező ereje annak az ogyülésen lett kihirdetését követő 15-dik napon kezdődik *a)*.

Az akként megtörtént kihirdetés után magát a törvény nem tudásával senki sem mentheti; mivel mindenkinek kötelességében áll a törvény felől magának tudomást szerezni, főleg pedig akkor, midőn oly jogviszonyban áll vagy lép, melyre bizonyos és tán ujabb törvény is vonatkozik *b)*.

A törvény, a mennyiben valami ujat rendel, csak a jövőben keletkezhető jogviszonyokra szól; az előbbi törvények alatt keletkezett jogviszonyokra csak annyiban alkalmazható: mennyiben erről világosan intézkedik. Innét van ama jogszabály: hogy a törvénynek visszaható ereje nincsen; mert fel kell tenni, hogy midőn a felek egymással jogviszonyba léptek, jogügyletet kötöttek, az akkor érvényben állott törvényeket tarták szemük előtt *c)*.

A törvény kötelező ereje rendszerint addig tart, mig a törvényhozó hatalom által meg nem szüntetik vagy változtatik. *d)* De a bizonyos időre hozott törvény a kiszabott idő elmultával megszünik; valamint az is, melynek tárgya megszünt. *e)* Az ujabb törvény is csak annyiban szünteti meg a régibbet, a mennyiben a régibb az ujabbal ellentétben áll.

a) L. fen. 6. §. — 1868-ig a törvény a kihirdetés által lépett hatályba, és azonnal kötelezett, ha csak más eltérő intézkedést nem foglalt magában. A kihirdetés — miután „a ki nem hirdetett törvény nem kötelez“ az ogyülésen és a thatóságok közgyülésén történt; de némely törvényeket külön községenkint is ki kellett hirdetni, mint a mezei rendőrieket (1840: IX.). — Az 1868: 3. 1. §-a szerint mihelyt a törvény ő Felsége szentesitésével el van látva, az ogyülés mindkét házában kihirdettetik s köztudomásra az e végre alapitott országos törvénytárban hozatik, de kötelező ereje nem az országgyülésen történt kihirdetést, hanem a törvénytárbani megjelenést követő 15-dik napon kezdődik. (4. §.) Ezen változtatott az 1870: 13. 1. §. mint fenn a szövegben mondatik. — *b)* Verb. II. R. 5. cz. 3., 4. §-ából vont azon állitás;

miszerint az itt mulató idegeneknek a polgári törvények megismerhetésére 1 a büntető törvényekre pedig 3 hónap engedtetnék: sem törvényen, sem szokáson nem alapszik. És a II. 5. 39. §. hogy a törvények a királyt is kötelezik, a kir. ügyészre értendő. — c) p. o. 1840. 8. 19. §., 1844: 3., 1868: 31. — p. o. alább 324. §. Ért. 19. §. elvileg. — d) p. o. Frank a 613. §-nál. — e) p. o. az urbéri törvények: tized, uzsora stb.

17. §. A törvények kényszeritők vagy engedők.

A törvények kimondásukat tekintve kényszeritők, vagy engedők. Kényszeritők azok, melyeket szorosan mintegy szó szerint kell követni akár parancsolók, akár tiltók: igy p. o. azok, melyek a végrendeletek, bizonyos szerződések lényeges kellékeit meghatározzák, mint parancsoló, kényszeritő; az ingatlanok elzálogitását, a jobbágy földek eldarabolását tiltó törvények. Az engedő törvények pedig azok, melyek a cselekvőnek, vagy feleknek szabadságot adnak jogviszonyaikat a törvény korlátain belől nézeteikhez és körülményeikhez képest is elhatározni; innét eredt azon jogszabály, hogy a szerződések a feleknek törvényt szabnak *a)*.

A mi a parancsoló, vagy tiltó törvény ellen történik, azt egyelőre jogilag érvénytelennek lehet mondani. A törvény azonban megkülönbözteti azon ügyleteket, melyek már önmagukban véve semmisek, azoktól, melyeknek megsemmisitésére csak kereseti jogot ád *b)*.

Vannak még tökélyetlen törvények is, (leges imperfectae) melyek ugy parancsolnak, vagy tiltanak valamint, hogy azért annak ellenkezőjét is megtürik. Iyenek a házasságot tiltó okokat érdeklök *c)*.

a) p. o. a szerződésekben a fizetés idejét, s föltételeket illetőleg. Innét van azon közmondás is: „provisio hominis tollit provisionem legis," mert némely törvényszabta intézkedéseknek csak akkor van helyök, ha a felek magok közt máskép nem egyeztek, igy a kötött hitbér elnyeli a törvényest; alább 325. §. Közszerzeményi és özvegyi jog szerződés vagy végrendelet által is megállapitható, alább 324. 327. 328. §§. — *b)* alább 65. §. — *c)* alább a 314. §. — A törvényekben meg kell különböztetni a példakinti kimondásokat a határozottan kimondottaktól, mivel ez utóbbiak hasonló esetekre nem alkalmazhatók. Példakénti felsorolás van a zálogfeltételeknél a 146. §. szolgalmaknál a 196. §-ban, igy az 1840: 16. 50. 51. §§.

18. §. A törvénymagyarázat és annak nemei.

Törvénymagyarázat a törvény valódi értelmének kifejtése. Feladata a kétes homályos törvény czélját és hatáskörét megállapitani és a fennforgó jogesetre alkalmazhatósága iránt határozni.

A törvény kétes értelme gyakran magának a szövegnek határozatlanságából, egyes szavaknak kétértelműségéből, ó vagy új voltá-

ból, vagy a közönséges értelemtőli eltéréséből ered. E bajokon tehát csak a törvénymagyarázat elvei és szabályai segithetnek *a)*.

A mennyiben maga a törvényhozás *b)* a törvény hiányos voltát belátván, azt uj törvénynyel magyarázza, a magyarázat hitelesnek (authentica) neveztetik. Ilyen lészen azon magyarázat is, melyet a szokás, vagy a főbb itélőszékek nyujtanak, mely szokásbeli (usualis) magyarázatnak hivatik, de erejére nézve az elsőtől csak annyiban különbözik, a mennyiben az irott törvény a szokástól. Ha pedig a magyarázat magán uton történik, az tudományinak (doctrinalis) neveztetik.

A hiteles magyarázat törvény erejével bir, és ha az uj törvény a régit magyarázza, akkor a régibb minden esetre az ujabban kimondott értelemben veendő, és az ily uj magyarázó törvény, ha csak világosan nem a jövendőbeli esetekre szoritkozik, a függőben lévő jogviszonyokra alkalmazandó, a nélkül, hogy abból az ujabb törvénynek mintegy visszaható erőt lehetne tulajdonitani, mert az ujabb felvilágositó törvény az előbbinek ingatag hatályát kipótolja *c)*.

a) A régibb tan a magyarázatnak három nemét különböztette meg, t. i. a meghatározót (declarativa), kiterjesztőt (extensiva) és megszoritót (restrictiva). Azonban valólag véve minden magyarázat meghatározó. A törvény kiterjesztése vagy megszoritása pedig csak a törvénynek azon értelmében, melyet már a magyarázat meghatározott, alkalmazása. — *b)* Az 1791. 12 alapján. — *c)* Példák vannak 1740: 6. t. czikkben, és számosak a döntvényekben.

19. §. A tudományos magyarázat, annak nemei és szabályai.

A tudományos magyarázat a törvénynek vagy szavaiból, vagy okaiból indul, és azért nyelvészeti és oknyomozó vagy is logikaira oszlik.

A nyelvészeti magyarázat a törvény való értelmét annak szavaiból következteti, feladata tehát a törvény szavaira ügyelni. Az oknyomozó más körülményekből igyekszik a törvény értelmét kinyomozni, és szavait azután ezek szerint értelmezi; czélja tehát mindkettőnek ugyanaz, csak a működés kiindulási pontjára nézve van különbség, de mindkettő együtt véve a magyarázatnak elválhatlan kiegészitő részét teszi.

Az u. n. logikai vagyis oknyomozó magyarázat nem mindig a törvény okából indul ki, mert a törvénynek alkalma is van, (occasio) vagyis oly körülmény, mely arra alkalmul szolgált. Innét van, hogy a jogtudósok a törvény okait belsőkre és külsőkre

osztályozták, s az utóbbiakat történeti oknak (ratio historica) nevezték. A belső okok lehetnek politikaiak, vagyis országlatiak, közjogiak, igazság vagy méltányosságból meritvék, melyeket ha a törvényhozás alkotmányos uton jár, a törvény alkotása körül felmerült fejtegetésekből és indoklásokból, nálunk az u. n. országgyülési naplókból, a mennyire terjednek, tudhatni meg.

A tudományos magyarázat szabályait illetőleg tartsuk meg a következőket:

Első és fő feladat a törvény szövege hitelességének s hibátlanságának a birálat (critica) szabályai szerinti megállapitása; ezután a törvényhozó szándékát mindenekelőtt a szavakban, melyekben nyilatkozik, kell keresni annyival inkább, mert fel kell tennünk, hogy a törvényhozó a szavak megválasztásában kellő óvatossággal járt el, és feleslegest nem mond; a szavakat a törvény hozatala idejébeni értelmökben, nem egyenkint, hanem az egész szövegbeni összefüggésökben kell venni, és pedig közönséges értelemben, hacsak a szöveg mást nem mutat, mivel a szavak értelme helyenkint vagy koronkint változik, némely szónak más értelme van a törvényben, más a jogi életben. *a)* Ha a törvény szavai többféle értelmüek, vagy maga a szöveg is ilyen, a szavak vagy az egész szöveg szerkezetéből lehet talán a több értelmü szó vagy szöveg valódi értelmét meghatározni; de ha ez nem sikerül: akkor az oknyomozó magyarázathoz kell nyulnunk; azonban ennek nem mindig van helye, ha a nyelvészeti magyarázat ki nem elégitő; mivel azon kérdés megfejtése, vajjon elégséges-e a törvény szavainál, melyeket a nyelvészeti magyarázat már megállapitott, megmaradni? az oknyomozó magyarázat első feladata. Az oknyomozó magyarázatnál tekinteni kell a törvény irányát, inditó okait és a törvény keletkeztének körülményeit. Az inditó okoknál azonban óvatosság szükséges, mert sokszor azokat nem is tudhatjuk, sokszor pedig a törvény nyilatkozata okainak meg nem felel. És akár a szavakat, akár az okokat vizsgáljuk, azon legyünk, hogy a törvény semmi része figyelmünket el ne kerülje. Ha pedig rajtunk áll a választás, (p. o. biráknál) a kétféle értelem közül az inkább megnyugtatóbbat kövessük, a mi más hasonló törvényekkel, melyekből a törvényhozó szándéka világosabban kitünik, vagy az átalános jogszabályokkal leginkább megegyez *b)*.

a) P. o. „Possessio“ birtok, a tulajdonnal igen gyakran, sőt jobbára felcseréltetik a törvényben úgy mint az életben, igy a törvényes kor „legitima aetas“ a teljessel „perfecta.“ — *b)* Innen származik azon jogi közmondás is: „favores ampliandi, odia restringenda.“ Bővebben Frank: 30. 31. §.

20. §. A törvény kiterjesztése, megszoritása.

Jogszabály: „hol ugyan az a törvény oka, ugyan az a rendelése is," és ez a törvény kiterjeszthetésére mutat. E szabálynak azonban csak ott van helye, hol a törvény benső oka, czélja sokkal bővebb, mint a kimondás (enunciatuma), és a fenforgó esetben mindazon okok, körülmények fenforognak, melyekből a törvény kiindult. Mert ha a törvény csak átalában szól, a mennyiben a fenforgó eset az átalános szabály alá esik, ez nem kiterjesztése a törvénynek, hanem inkább a kitűzött iránybani kifejtése, vagyis valódi oknyomozó magyarázat. De ha csak csupán hasonló az eset ahhoz, melyről a törvény szól: az törvényi hasonlatosságnak mondatik (analogia legis). Itt azonban ismét vigyázni kell: mert a törvény azon határozatai, illetőleg kivételei, melyek bizonyos körülményekből, mint az átalános szabály alóli kivételesekből indulnak ki, azon körülményekhez vannak kötve. A kiváltságok, vagy a büntető törvények pedig a tettnek büntetti minősége tekintetében a kiterjesztést meg nem tűrik.

De fordulhat olyan eset is elő, melyre tüzetes törvény nincs, sem pedig a törvényi hasonlatosság elvéből kiindulni, vagy a bizonyos törvényt arra kiterjeszteni nem lehet; ily esetben az u. n. jogi hasonlatosság (analogia juris) segit, mely néha hasonló egyes törvényből, néha több törvényeknek hasonló esetekre szóló átalános elveiből és szelleméből indul ki *a)*.

A törvény megszoritását illetőleg szintén egy jogszabálylyal találkozunk, mely azt mondja: „megszünvén a törvény oka, maga a törvény rendelése is megszünik," vagy is oly esetekre, melyek a törvény okával, czéljával nem ellenkeznek, a törvény nem alkalmazható, és a törvény mintegy megszorittatik.

Azonban e szabály alkalmazásában igen nagy óvatosság kivántatik. Mert különbséget kell tenni a törvények közt; igy ha az ok a viszonynak, melyre vonatkozik, átalános természetéből kiindulva a jogok védelmére, és az illetőknek, kikre szól, megóvására szolgáló törvényt szült, habár egyes esetekben megszüntnek jelenkezik is, azért a törvényt fenn kell tartani, különben az önkénynek tág tér nyilnék. Igy például a kiskoru habár a közönségestől eltérő lelki tehetségeket és önállást tanusit, mégis a kiskoruak törvénye alá esik; ugy szintén az uzsorás magát azzal, hogy adósa a kölcsön összeggel két annyit nyert, nem menthette. Másként áll a dolog, ha p. o. a törvény bizonyos körülményből indul ki, mert ereje akkor annak létezésétől föltételeztetik *b)*. — A megszoritásnak

főleg oly törvényeknél van helye, melyek átalánosan intézkednek, és megszoritás nélkül más világos törvényekkel elle.ıkezésbe jönnének, vagy ha a törvény czélja a megszoritást kivánja, p. o. midőn a törvény tiltja a kiskoruaknak a szerződések kötését, ezt csak az ártalmas szerződésekre kell szoritani, mivel hasznos szerződéseket kiskoruak is köthetnek. Az összeütköző törvényeknél is szükséges a megszoritás; igy p. o. a házasságot rokonok közt tiltó törvény *c)* a házasságot a protestansok közt a harmadik izben megengedő törvény miatt csak az első és második izre szoritandó *d*).

a) P. o. alább a 424. §-nál. Innen ered törvényeink körül elfogadott ama jogszabály is, hogy a hol a törvény világosan kivételt nem tesz, a nemnemesekre is a nemesekre szóló közönséges törvények alkalmazandók. — A szövegben kimondott szabály átalában akkor jön alkalmazásba, midőn a törvény csak elvet mond ki, és részletekbe nem bocsátkozik. — Ily elvet mondott ki az 1848 : 15. és az o. birói érkezlet is több helyeken. — *b)* P. o. Const. Jos. 61. §. szerint az elvált asszony illő időnek eltelése előtt ujra férjhez nem mehet, nehogy a leendő gyermek apja felett kétség támadjon, a mely asszony tehát férje holta után bár rövid idő alatt szült, azonnal férjhez mehet. — V. ö. alább 230. §. — *c)* 1723 : 12. — *d*) 1791 : 26. 11. — Bővebben Frank. 33. 34. §§. V. ö. Frank. 134. §-hoz *c)* alattit például.

21. §. B) A szokás és ereje.

A szokás, a mennyiben jogszabályt jelent, nem más mint egyforma tettekben jelenkező jognézet, vagy is oly jogszabály, mely nem irott törvényen alapszik, hanem élés és gyakorlat által hozatik be *a)*.

Főjellege a szokásnak, hogy jogszabályt, mintegy törvényt foglal magában, melyet a vele élők jogviszonyaikban kötelező ereje érzetében követnek, és ez által különbözik a jogi értelembeni szokás a közönséges élet szokásaitól, melyeket ha követünk is, azért követünk, mert mások is ugy tesznek; p. o. háztartás, ruházat tekintetében; de azért máskép is tehetjük, mit a jogi szokásnál már nem tehetünk, mert az kötelező ereje feletti meggyőződésünk szüleménye.

Minden nemzetnek azon korlátokon belől, melyeket törvényei szabtak meg, van kisebb nagyobb mérvbeni autonomiája, önállósága, melynél fogva ugy köz- mint magánjogi, valamint társadalmi és házi életében bizonyos cselekvésformákat hosszas gyakorlat által megállapit, és azokat követi; teszi azt néha szükségből, mivel arra törvény nem létez; teszi czélszerűségből; teszi néha anélkül, hogy a szükség vagy czélszerűség mellette szólna, csupán mivel az ősök

is ugy tették; ezen cselekvésformák közt némelyekhez annyira ragaszkodik, hogy azokat másoktól is követeli, arra magát mintegy jogositva érezvén, és ezt csak a jogéleti szokásoknál, a többinél nem, mert ezeknek mintegy kötelező erőt tulajdonít.

A jogi vagy törvényi értelembeni szokás csak akkor és oly esetekben képződik, ha törvény nincs, vagy a törvény hiányos, és a cselekvők az uj szabályt felfogják és követik, mert annak jogosságát hasznát vagy szükségét érzik, és ismétlik hosszu időn át, ugy, hogy az igy keletkezett szokás idejére való tekintet nélkül maga magát képezi, és mint érvényes jogszabály jelenkezik.

A szokás ereje Verbőczy és az elfogadott tan szerint háromféle: 1) megmagyarázza a homályos törvényt, 2) pótolja a törvény hiányát, 3) megdönti a törvényt. *b)* Hogy a szokás magyarázza vagy pótolja a törvényt, arról kétségünk nem lehet, főleg ha a szerződésekre tekintünk, melyek közül alig egy pár kapott a törvényben bizonyos nevet és szabályokat, a többi pedig mind a szokáson alapszik. De irott törvényeink magok is mondják, hogy a szokás megtartassék *c)*. — De hogy a szokás a törvényt megdöntse, erejétől megfoszthassa: a büntető törvényeknél ugyan elnézhetni, melyeknek szigorát ha a szokás enyhitette, az ellen nincs mit ellenvetni. Azonban a polgári magánjogban a szokás ily erőre nem oly könnyen juthat, mivel a magánjogoknak több őrjeik vannak, a kérdés többnyire kettő közt forog; és ha mégis a törvényt erejéből kivetkőztető szokás jött létre, az a törvény megtartása feletti őrködés hiányának tulajdonitandó, mit jól rendezett államban megengedni nem lehet *d)*. — Sőt az, hogy a honi törvénynyel ellenkező szokás meg nem állhat, világosan is ki van mondva *e)*.

a) Verb. Előb. 10. — *b)* u. o. 11. — *c)* 1492. 10. — *d)* Verbőczynek az Előb. 12. czimében foglalt tana is a fennebbi megjegyzéssel állhat, vagy is ha a törvények végrehajtása elhanyagoltatik, és azért, ha valahol, nálunk a szokás sok törvényt megdöntött vagy is inkább elavitott. A törvényhozás néha néha csak fölébredt, de azért a szokásnak elterjedt hatályát a kitűzött irányban el nem fojtotta. Ily törvény az 1647: 78. 19. §. — *e)* 1723 : 15. 1. §. — De a szokás erejét a törvény világosan is megszüntetheti; p. o. az 1848: 29. 6. §. — Az u. n. helybeli szokások pedig a bérleteknél (alább a 258. §.), a kereskedési jogviszonyoknál (226. 227. stb. §§-ok) a törvény értelmében is követendőknek kimondvák. — Bővebben: Frank. 42. §. — A szokástól különbözik a törvényes gyakorlat (usus), a biróságok belső ügyrende, az u. n. stilus curialis vagy tiszti irásmód; ezek alapos okokból változás alá is esnek, és oly szorosan, mint a jogi értelemben vett szokásos jogszabályok, nem köteleznek.

22. §. A szokás kellékei.

A szokás kellékei belsők és külsők.

Belső kellékei: 1) hogy jogszabályt foglaljon magában, mely bizonyos jogi viszonyban követhető legyen; 2) hogy azon jogszabály józan legyen, sem a természetes igazsággal, sem az irott törvénynyel ne ellenkezzék *a)*.

Külső kellékei: 1) szabad, nyilvános és jognézetből támadt tettek. 2) Ezeknek egyenlősége, tartós és szakadatlan gyakorlat utján, hogy a szokás a közvéleménynek nyilatkozataként tekintethessék. Hogy ez csak hosszu időn át létesülhet, az bizonyos; de az idő tartamát meghatározni nem lehet, elég, ha a szokásos szabály már átalánosan követtetik, tekintet nélkül az időre, melyen át alakult. *b)* Magának a törvényhozó hatalomnak megegyezése is csak annyiban kivántatik, hogy a szokás ellen ne nyilatkozott légyen. — A szokást, ha a biróság előtt tudva van, bizonyitani nem kell, de igen is, ha a szokás nem átalános, hanem bizonyos területé vagy osztályé.

a) I. a fennebbi §-t. — Verb. előbb. 10. 5. 6. §. az időt is meghatározza, de az nem követtetett, mert méltán kétkedni lehet az időszámitás kezdete felett, a mit aligha lehet megfejteni. — *b)* u. o. 7. §. és a mit ott Verbőczy átalánosságban mond, a mellett az idő iránti tana feleslegessé válik.

23. §. Verbőczy hármaskönyve; keletkezése, tekintélye és felosztása.

Második Ulászló gyenge kormánya alatt az igazságszolgáltatás annyira sülyedt, hogy a peres felek a biróságokat fegyveres erővel is megtámadták; némelyek uj, mások régi törvényekre, mások ismét a szokásra hivatkoztak, és a birák önkénye felett a panasz átalános volt. *a)* Az ország rendjei e bajok orvoslására az ország törvényeinek és törvényes szokásainak egybegyüjtését elhatározták, és e munkát először Ádám itélőmesterre bizták *b)*, később az egész királyi táblára *c)*, mig végre maga a király Verbőczy Istvánt bizta meg, ki azt teljesité az u. n. Hármaskönyv szerkesztésével *d)*.

E munkát az 1514-ki országgyülés számos törvénytudók által megvizsgáltatta, jóvá is hagyta, *e)* megerősitette aztán a király is, de halála bekövetkezvén, a megerősitő oklevél sem pecsétet, sem hirdetést nem nyert. *f)* A szerző tehát, ne hogy munkája elveszszen, 1517-ben azt Bécsben kinyomatta, hazánkfiai pedig vették, olvasták, használták, nem sokára pedig a törvényszékek is vezérkönyvül el-

fogadták, annyival is inkább, mivel akkor még törvényeink egybeszedve és kinyomatva nem voltak; *g)* ezen elfogadás után nyert kötelező erejét azonban csak a szokásnak lehet tulajdonitani, *h)* mi annyival inkább megerősödött, mivel reá később irott törvényeink is mint kötelező erővel biróra hivatkoznak *i)*.

De a hármaskönyv nem csupán törvényes szokásainkat foglalja magában, mert némely részei az irott törvényekből meritvék, mások a szokásokból; szól néha történetekről, néha mások ellenvéleményét fejtegeti, mi az idézésnél különbséget szül a tekintélyre nézve, mert erőre nézve az irott törvény, szokás és vélemény közt nagy a különbség.

A hármaskönyv előszóra és három részre oszlik. Az előszó (prologus) 16. az I. rész 134, a II. rész 86, a III-dik 36, czimből áll, melyek kezdetre és §§-okra oszlanak *k)*.

Ha az idézés az előbeszédből történik: ez világosan megjegyzendő a czim és §. számával; a részekből pedig a rész, czim és §. száma, igy Előb. 2. 3. §. — I. 85., 3. §. II. 32., 1. §. — Ha a hivatkozás a czim kezdetére történik, akkor ez is megjegyeztetik p. o. II 33. kezd.

a) L. a megerősitő levelet: Approb. Tripartiti a Verum — Neque. — *b)* 1498: 6. — *c)* 1500: 10. — *d)* Ily czim alatt „Opus Tripartitum juris consvetudinarii Incl. Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum." A „Jus consvetudinarium" akkor az országgyülési törvényeket is magában foglalta. — *e)* Approb. §. „Demum" 1514: 63. — *f)* Verbőczy előszavában. — *g)* Sürgették ezt az o. rendei 1504. 31: 1507 20. 1513: 63. 1526: 3. — *h)* Az 1818. bácsi 42. t. cz. Kovacsichnál oda mutat, hogy Verbőczy munkája minden megyébe elküldetett: ebből azonban világos megerősitését már csak azért sem lehet következtetni, mivel a bácsi t. czikkek maguk sem szentesittettek. — *i)* Legelső érdemleges hivatkozás történik az 1588: 24-ben, és pedig az I. 14-re. — *k)* A czimeket kezdetre és §§-okra Szegedi János osztotta, és jegyzetekkel is megtoldotta, melyeket az 1515: 24. által a törvények megvizsgálására kiküldött u. n. „Commissio systematica" munkáiból szedett. Bővebben Frank 35. 36. §§.

Jegyzet.—Munkába vett javitása. Kiadásai és a szerző élete.

I. Verbőczy hármas könyvének javitása I. Ferdinánd alatt munkába vétetett, e czélra készült az u. n. „Opus Quadripartitum Juris Consvetudinarii", mely a vizsgálatban megakadván, csak magán uton adatott ki 1798-ban 4-drétb. — Ebben egyszersmind a hármas könyv birálata is foglaltatik.

II. Kiadásai a XVI. századból: 1517. 1545. 1561. Bécsben; 1571. Kolozsvárott, 1581. Bécsben. — A XVII-ből: magyar forditással Debreczenben 1611. Bártfán az 1581-ki nyomán. 1660-ban Lőcsén, 1698-ban Kolozsvárott. — A XVIII. században Szegedi jegyzeteivel 1740. 1763. 1775. Nag-Szomb. 1822-ben végre Budán. Azonkivül hatszor a törvénytárban 1628 óta. – Kivonatban 1793. és 1800-ban Pesten. —

Németül Bécsben. Vágner Ág. 1599. Magyar forditása, de röviditve Veres Balástól Debreczenben 1568. Heltai Gáspártól Kolosvárott 1571. Laskai János egészen leforditá Kolosvárott 1581-ben, és ezen forditás Batthyányi püspök szerint Erdélyben még most is használtatik. — Kalocsán 1773. Pozsonyban és Kassán 1779. Pesten 1802. — Ujra magyarban jegyzetekkel N. bányai Perger Jánostól 1830. Legujabban pedig a magyar tudós társaság által 1864-ben.

III. Verbőczy István született Verbőczön Ugocsamegyében 1460. körül. Atyja, János ügyvéd volt, anyja Deák Apollonia, a későbben hatalmas Zápolyák rokona. 1505-ben országbiró és az erdélyi részek itélőmestere volt, a hármas könyvet is ez alatt végezte. 1517-ben kir. személynök volt, és az időben az ország rendei országos érdemeit minden telektől az országban öt pénzzel (denár) jutalmazták. Követül járt a szent széknél, római császárnál, és a német birodalom rendjeinél. 1525-ben a hatvani gyülésen nádorrá választatott, de a következő országgyülésen fogadott apjával Zobi Mihálylyal hütlenségbe esett. A mohácsi vész után Zápolyának kanczellárja és kir. helytartója volt, követségeit viselte és Izabella királyné nevében a törököt az országba behivta. Elaggott korában a török alatt Budán élt, mint magyarok birája. Elhalt 1542-ben. Bővebben mindezekről Frank 37—39. §§.

24. §. A kir. Curia itélei.

A (nmlgú) kir. Curiának, — melyet a kir. és hétszemélyes tábla együtt alkottak, *a)* mint országunk főtörvényszékeinek ebbéli magas tekintélye főleg abban nyilvánult, hogy itéletei, és a mennyiben a törvény hiányát vagy kétségét pótolják, illetőleg eldöntik: Döntvényei a magánjog szokásbeli kútforrásaiként szolgáltak, főleg a melyek mindkét táblán egyezőleg hozattak és bevett itéleteknek (praejudicia) Döntvényeknek (Decisiones) hivatnak. Az ily itéletekből aztán mintegy szokásos szabályok eredtek, és miután hasonló ügyekben hasonlóan intézkednek, nem csak magát a két legfőbb törvényszéket, hanem az alsóbbakat is kötelezik, oly annyira, hogy hasonló esetekben azokra mint törvényekre hivatkozni lehet.

A kir. Curia itéleteit Mária Terézia 1769-ben összeszedette, 1753-tól kezdve keletkezett itéleteket átvizsgáltatván, elvekként, és indokolva az ügyek külön nemei szerint összeállittatta; mely munka 1800. évben „Planum Tabulare“ czim alatt Pozsonyban sajtó alá jutott *b)*.

a) „Döntvénytár“-nak is neveztetik. — 1823-ban a kir. Curiának itéletei összeszedte és kiadta Péterfalvai Molnár István; ez az 1769 utáni itéleteket tartalmazza. 1822 óta pedig a Curia itéletei nyomban kinyomattak, 1848-ig. — Ez idő szerint „Curiai határozatok“ czim alatt a Jogtudományi Közlönyben adatnak ki. — A Curia jelen szervezetét l. 1868. 54. 4. §.)

II. Szelet.

Különös kútfők.

25. §. Statutumok, vagyis szabályrendeletek.

A külön törvény kútfőit teszik az u. n. Statutumok. Ezek alatt átalában mindennemű egyleteknek, társulatoknak, testületeknek szabályait is érthetni; de czélunkra, a mennyire a polg. magánjog kölön kútfőiként szolgálhatnak, szorosan véve csak az u. n. köztörvényhatóságok és községek által *a)* alkotott statutumok jönnek tekintetbe, a mennyiben t. i. a magánjogi életre nézve szabályokat tartalmaznak *b)*.

A köztörvényhatóságok és községek statutumain kivül eső minden egyéb társulati vagy testületi szabályok, a mennyiben magok a testületek a törvény által is szabályozvák, azok szerint, különben a társulati alapszabályok, szerződések, vagy kiváltságok szerint mérendők *c)*.

a) Az 1870. 52. 1871. 28. t. cz. szerint, alább 52—54. §. A III. 2., 1. §. szerint csak az u. n. municipiumok vagy is vármegyék, sz. kir. városok, s szabad kerületek hozhattak statutumokat; törvényes gyüléseiben, azoknak kik a törvény vagy szokás szerint szavazattal birtak, egyhangú, vagy többségi szavazata által u. o. 2. 5. 7. 8. §§. — de sem az ország törvényei vagy szokásai sem egyesek jogai ellenére; s fontosabb esetekben, melyek a kir. hatalmat, az igazság kiszolgáltatását, az eljárást illették, megkivántatott a kir. jóváhagyás is. Azért az illető jegyzőkönyvek a httanácshoz terjesztettek fel, újabb időben a belügyministeriumhoz. Az 1870: 52. t. cz. megelőzte időből származó statutumok érvénye tehát a fennebbi kellékek szerint itélendő meg, és a mennyiben azoknak megfelelnek, a thatóság alá eső minden személyre s vagyonra kiterjedtek. III. 2. 1647: 78. 5. Frank 46. §. — *b)* Ezekről tüzetesen alább a 52—54. §§. *c)* p. o. alább 273. 274. 276. §§.

26. §. Kiváltságok.

Kiváltság a fejedelem által ünnepélyes alakban adott különös jog *a)*. Az oklevél, melyel adatik, kiváltságnak, (privilegium) vagy kiváltságlevélnek neveztetik. A kiváltság vagy személyes, mely annak, kinek adatott, személyéhez van kötve; vagy családi, a mennyiben családjára is kiterjed, vagy vagyoni, a mennyiben a jog, mely adatott, vagyonhoz van kötve és annak birtokával jár. Adathatik egyes személyeknek vagy testületeknek, társulatoknak.

A kiváltság vagy bizonyos jogot ád, vagy pedig mentességet bizonyos teher alól, (affirmativum vel juris és negativum, immunitatis). Lehet ideiglenes vagy örökös, teher vagy tehernélküli *b)*.

a) II. 7. — 17. — Ez által különbözik a törvény jótékonyságaitól, melyek a kitűzött esetekben szintén különös jogot adnak, valamint a felmentéstől (dispensatio), mely csupán egyes esetre szól, de mindkettőnél az alak tekintetében áll a különbség. — *b)* A kiváltságot tiltó törvény ellenére adott kiváltság foganatlan. 1635. 21. 4. §., és 22. 1723. 15. 1. §. — A kiváltságok mint magánjogi kútfők fontosságát látjuk alább a kir. adománynál, kir. kisebb haszonvételeknél, stb. v. ö. a 382. köv. 406. és köv. §§.

27. §. A kiváltság kellékei, ereje és megszűnése.

A kiváltságnak kellékei:

1. hogy koronázott király adja *a)*; 2. hogy a törvénynyel *b)* és 3. mások érvényesen szerzett jogaival ne ellenkezzék; *c)* és 4. hogy a törvény által előirt ünnepélyes kellékekkel birjon. *d)* A kellékek: hogy a magyar kir. kanczelláriából adassék ki, a bevett régi irásmóddal és modorban *e)*; e záradék: „más jogának sérelme nélkül“ benfoglaltassék *f)*, a személyek és tárgyak nevei helyesen, tisztán és egészen kiirassanak, a kiadás kelet és hely tekintetében világosan kitétessék, irassék be az u. n. királyi könyvbe; irja alá sajátkezüleg a király és fő vagy alkanczellár, és előadó udvari tanácsos, most a miniszter; valamelyik hiteles kir. pecséttel látassék el *g)*, és minőségéhez képest kiadásától egy év alatt *h)*, vagy igtatással erősittessék meg; vagy kihirdettessék, és élés és gyakorlattal erősittessék meg *i)*.

A törvényszabta kellékekkel biró kiváltság szabadalmat ád a nyert jognak kizáró használatára, és veleélésre; másoknak pedig kötelességül teszi a kiváltságost joga gyakorlatában nem háborgatni. Egyedül a kiváltság nyujtotta az u. n. gyökös jogot, mely előbbi rendszerünkben oly nagy szerepet játszott, miről alább az adományi rendszernél bővebben szólandunk. A kiváltság a multra nem vonatkozik, és igy a már előbb megkötött jogviszonyokra nem alkalmazható. Kötelező erejének mérve tekintetében a törvénynyel egyenlő; de tartamára nézve van különbség, mivel ereje csak addig tart, mig maga a kiváltság. — A kiváltság szavai szoros értelemben veendők, és kétes esetekben a törvény rendelése áll.

Megszünik vagy elenyészik a kiváltság mint egyéb jogaink: 1. elévülés, *k)* 2. lemondás által, 3. későbbi az előbbivel ellenkező kiváltság az előbbit megszünteti *l)*. 4. Megszüntethetik birói itélet

által, ha t. i. mások sérelme miatt *m)* érvénytelenittetik, vagy büntetésül elvétetik visszaélés, vagy felségsértés, hütlenség bűne miatt *n)*. 5. Átalános és a kiváltságot világosan megszüntető törvény által *o)*. 6. A feltételes a feltételnek, az időhöz kötött az időnek, az egyes személyi a személynek, a birtoki pedig a birtoknak elenyésztével.

a) 1741. 4. 1791. 3. 32. §. A nádori adományt kivéve, I. alább 131. §.— *b)* II. 9. 10. 11. 1723. 16. 1. §. — *c)* II. 9. 12. — *d)* 1563. 85. 1808. 85. 1808. 6. k. e. 1647. stb. — *e)* u. o. — *f)* II. 9. — *g)* II. 17. 1471. 8. 1545. 15. Nagyobb ;kir. pecsétnek kell lenni, ezek pedig az arany pecsét, mely arany lemezbe nyomatik, és a legnevezetesebb országos ügyekben használtatik; a kettőspecsét, mely mindkét felén külön alakot visel, 1609. 73. 41. §. és az ország primásánál tartatik, ki azzal az adott utasitás szerint él; a titkos pecsét, melyet közönségesen a magyar kir. udv. kanczellária használt kiadványainál. — Kisebbek: a birói pecsét, mely a királyi személynöknél lévén, a curiai hiteles kiadásoknál használtatott. Végre a gyürüs pecsét, melylyel ő Felsége szokott élni a m. kir. udv. kanczelláriára kiadás végett leküldött ügyekben. — *h)* I. 32. 1636. 30. — *i)* Különben elavul. II. 12. 2. 3. §. Dec. 4. decim, ex priv. Innét van a jogszabály: „hogy a használat a kiváltságok lelke“, „usus est anima privilegiorum.“ Említés lesz a kiváltságokról még alább is a 176. és köv. §§-okban. — *k)* I. 78. — *l)* II. 12. 9. 10. §. — *m)* II. 12. 7. §. — *n)* II. 12. 6. §. — *o)* II. 8. — Az örök időkre adott kiváltság, kivéve ha föltételes, még maga a Felség által sem vonható vissza.

Jegyzet. Nem minden királyaink, s azoknak nem minden bár a törvényes kellékekkel biró kiváltságai érvényesek; igy: Péter, Aba Sámuel, II. László, IV. István, III. László kiváltságleveleik átalában erőnélküliek. III. Endréjé csak akkor, ha Robert Károly által megerősittetett. Erzsébetnek Albert özvegyének csak egy kiváltsága a sz. fehérvári egyház javára — érvényes. 1. Ulászlóé egy sem. V. Lászlóé Mátyás királynak, II. Józsefé pedig utódainak megerősitésétől függnek. (1791. 42.) Hunyadi János adományaihoz királyi megerősités kivántatott (1446. 23. 1453. 8.). Zápolya Zsigmond és anyja Izabella királyné adományai, 1552. 23., valamint Bocskai, Bethlen és Rákóczy fejedelmek minden adományai, melyek a had folytában keltek, megsemmisítettek 1609. 3. 1623. 7. 1647. 5. de a békesség utániak meg voltak engedve, 1609. 8. 1622. 29. 7. §. 1647. 20. 6. §. — Érdekes a kiváltságokat illetőleg a II. r. 14. 17. cz. Bővebben Frank 50. 51. §.

II. CZIM.

A személyekről.

28. §. A személyekről átalában.

Személy nevezet alatt értjük az embert természetadta képességével a jogokra, melyeket az ország törvényei nyujtanak. De a jog terén nemcsak egyes emberek mondatnak személyeknek, hanem testületek, közönségek is; ennélfogva megkülönböztetjük az egyes embereket, mint egyes, (természeti) személyeket, a jogi értelemban vett személyektől, melyek testületeknek, erkölcsi személyeknek is neveztetnek.

I. FEJEZET.

Egyes személyek.

29. §. Egyes személyek jogképessége, ennek kezdete és megszünése.

I. Egyes phisicai személyeknek a jogképességet vagyis a képességet, jogokat szerezni, birni és gyakorolni maga a természet adta meg, mivel a világon csak az ember czél önmagáért, és minden, a mi kivüle létez, mint dolog (tágas értelemben) az ember czéljaira eszközként szolgál. Személy tehát dologként, vagyis, hogy más személynek czéljaira egyenesen eszközül szolgáljon: törvényeink szerint nem tekinthetik; ennélfogva honunkban is mint minden miveltebb országokban minden ember személy, minden ember jogképes, és rabszolgaságot honunkban nem ismerünk *a)*.

II. Az egyes személy jogképessége születésével veszi kezdetét; a méhben lévők, a mennyire jogaikról szó lehet, a megszületettekkel egyenlőknek tekintetnek *b)*. A halva szülöttek pedig ugy tekintetnek, mintha nem is fogantattak volna. Ugyanez áll a szörnyekre (monstrum) is, a mennyiben az emberi alaktól annyira elütnek, hogy embereknek egyátalában nem tekinthetők *c)*.

III. A jogképesség a halál által szünik meg. De sokszor a halál elővéletik, az u. n. holttá nyilvánitás által *d*).

a) Az u. n. örökös szolgaság, (alább az 50. §. jegyzetében) elavultnak tekintendő. *b)* Ezek jogai az öröklésnél is figyelembe jönnek. — *c)* A mennyiben valamely személynek neme körül (p. o. az u. n. hermaphroditák, csirák,) kétség támad, azon nemhez számitandó, a melyre inkább mutat. — Bővebben Kelemen II. köt. 146. §. — *d)* Helye van: 1. ha valakinek születése óta 80 év elmult, és holléte 10 év óta nem tudatik. 2. Tekintet nélkül a születés idejére, ha holléte 30 éven át ismeretlen. 3. Ha nagyobb csatában részt vett, vagy ott nehéz sebet kapott, vagy valamely hajón volt, midőn ez hajótörést szenvedett, vagy ha másnemü nagy halálveszélyben forgott és azóta 3 év lefolyt. Polg. törvk. rendtartás 523. §. — Ha kétséges, vajjon két vagy több elhunyt személy közül melyik halt meg elébb, akkor ha az, ki valamelyiknek korábbi halálát állitja, s ezt nem bizonyitja, az vélelmezendő, hogy haláluk egyszerre történt. Az illető biróság, ha házassági kötelék felbontásáról van szó, azon törvszék, melyhez a házassági, ha pedig öröklés czélja forog fenn, az örökösödési perek illetősége van hivatva, u. o. 36. 37. §. tehát az első esetben sem az egyházi sz. szék. Sem. sz. 523. sz. 1872 u. o. 522. 40. §§. A biróság holttá nyilv. kérelmek eseteiben a távollévő személy részére mindenekelőtt gondnokot, illetőleg házasságvédőt rendel, azután a hiányolt személyt egy évi határidőt magában foglaló hirdetvény által oly hozzáadással idézi meg, hogy ha az alatt meg nem jelennék, vagy a biróságot életbenléte felől más módon nem értesitené, a biróság a holtnak nyilvánitási kérvény érdemleges ellátásába bocsátkozandik. Azon nap, melyben a holtnak nyilvánitás jogerejüvé vált, a hiányolt személy joghatályos halála napjáúl tekintendő ugyan, de a holttá nyilvánitás nem zárja ki annak igazolását, hogy a távollévő korábban vagy későbben halt meg, vagy hogy életben van. Ily esetben azonban az, ki a birói holttá nyilvánitás alapján valamely vagyont birtokba vett, jóhiszemü birtokosul tekintendő. U. o. 524—528. §§.

30. §. A viszonyok, állapotok, melyek egyes személyek jogaira befolyással birnak.

Habár a természettől nyert, és a polgári törvény által is szentesített jogképesség jogaink elemeként tekintve minden egyes emberben, személyben egy és ugyanaz: vannak azonban bizonyos majd csupán a természetből; majd abból, egyszersmind a törvény rendeléséből; majd csupán a törvény rendeléséből folyó bizonyos viszonyok, állapotok, melyek egyes személyek jogaira mind szerzés mind gyakorlás tekintetében befolyással birnak, és igy jogkülönbségeket szülnek.

Természeti okok: a nem, kor, egészség. Természeti és polgáriak egyszersmind: a születés, rokonság, sógorság. Csupán polgáriak: a becsület, a honfiuság, vallás és rendosztály.

31. §. A) Természeti okok: 1) a nem (sexus).

Nemre nézve a természet adta fi- vagy nőkülönbség a magánjogban is különbségeket szül; mert a nőnemüek ~~férjhez menetelökig gyámság alá tartoznak~~, gyámságot kivéve az anyát saját gyermekeire nézve, nem viselhetnek *a)*, a gyermekek a nemzetség fentartása tekintetéből kivéve a fiusitás esetét *b)*, nem anyjuk, hanem apjuk nevét viselik; mindezen különbségek máig fentartatnak. De a nemesi javakbani öröklés tekintetében a fi- és leányág közti jogkülönbség már meg van szüntetve *c)*.

Ebbéli megszoritásokat azonban bőven kipótolják törvényeink azon kedvezményekkel, melyeket a nőknek más országok törvényhozásai irányában páratlan kegyelettel nyujtanak, a mint azt a hajadonjognál, hitbérnél, hozomány, nászajándék-, közszerzemény-, hitvesi- és özvegyi öröklésnél és özvegyi jognál tapasztaljuk *d)*.

a) I. 112. 1. §. a nőket férjhezmentökig nemök gyöngesége miatt gyámság alá helyezi. l. alább a 335. 337. §§. *b)* alább a 129. §-nál 1. 7. 51. 3. §.— *c)* alább a 374. §. — *d)* alább a 325. és köv. 394. és köv. §§.

32. §. 2) A kor.

Korra nézve a személyek vagy nagy- teljes koruak, vagy kis- nem teljes koruak; ezek ismét vagy gyermek- (serdületlen) koruak, vagy törvényes koruak. Teljes kor a leányokra nézve a 16., a fiakra nézve a 24. betöltött év, gyermekkor a 12 éven alóli; az azon felüli egész 24-ig, a leányoknál 16-ig törvényes vagy serdülő kornak is mondatik. Aggkor a 60 év, és ez a gyámság viselésének terhe alól mentesit.

Csak a teljes kor adja meg a teljes polgári jogképességet. A nem teljes kor szülte jogkülönbség leginkább a végrendelkezési és szerződési képességnél jelentkezik, és a nem teljes koruak jogait szülőik, gyámjaik vagy gondnokaik képviselik *a)*.

A kort az u. n. anyakönyvi kivonattal kell igazolni; anyakönyveket a törvény rendeletéből minden lelkész tartozik vezetni, és pedig két példányban, egyiket előbb a törv. bizonyság (most csak a jszbiró) *b)* előrebocsátott összehasonlitás után hitelesiti, ez év végével a törvényhatóság levéltárába eltétetik, titokban tartandó, és csak akkor vehető elő, ha a másik elvész; a másik azonban a lelkésznél marad, ki is abból kivánatra hiteles kivonatokat szolgáltat.

a) l. alább a 332—334. §§., valamint 63. 66. §§. — *b)* mivel az 1870 42. esküdtet nem ismer. — *c)* Azelőtt mig rendes anyakönyvek nem vezettet-

tek, a mennyiben rendes születési bizonyitvány az illető lelkésztől nem volt, az u. n. korbizonyitványok „Litterae revisorio testimoniales“ használtattak, milyeneket hiteles helyek is adtak ki az illetőnek előre bocsátott megszemlélése után I. 126—128. Dec. 10. ad. redd. rat. tutel. — Az anyakönyvekről intézkedett az 1825: 27. — Zsidókra nézve is 1840. 29. 3. §. 1. alább 38. §.

33. §. 3) Egészség.

A testi egészségnek is van befolyása a polgári jogokra, a menynyiben a betegség a gyámság viselése alól mentesit *a)*. A siketnémaság a mennyiben hozzá tanitás nem járult, bár egy részről testi hibából származik, mégis inkább mint korlátolt lelkiállapot, a lelkibetegségek azon nemeivel együtt, melyek az észt és szabadakarati elhatározást kizárják, a jogokra is hatással van, a mennyiben ily személyek szülői-, ezek nem létében ~~gyámi~~ hatalom alatt állnak, és jogérvényes cselekményekre képtelenek *b)*.

gondnok.

a) I. 122. 5. §. — *b)* I. 55. 124. §. Alább 334. és 63. §§. A lelki betegséget csak szakértők vizsgálata és véleménye nyomán lehet kimondani. — A vakok is jogaik fentartása és megóvása tekintetében a hatóságok ótalmát előforduló esetekben méltán igénylik.

34. §. *B)* Természeti egyszersmind polgári okok: 1) a születés. 2) Rokonság, sógorság.

I. A születés, a mint érvényes házasságból vagy csak házasságon kivüli nemzésből származik, különbséget teszen a törvényes és természetes vagyis törvénytelen gyermekek közt, család és örökösödési tekintetben *a)*.

Hasonlóan a rokonság is.

II. Rokonság (atyafiság, vérség) oly személyek összeköttetése, kik egymástól vagy mindketten egy harmadiktól mint közös törzstől származnak, és ez vérrokonságnak neveztetik.

A vérrokonságban tekintetbe jön a törzs, vagyis azon személy, kitől a leszármazás ered; az ág, vagyis a közös törzstől leszármazott egyének sora és az iz, a leszármazott egyéneknek a közös törzstőli távolsága. Az ág vagy egyenes, melyen nemzők és nemzettek állnak, a nemzők magokban véve a felmenő, a nemzettek a lemenő ágat teszik *b)*; — vagy oldalas, melyben a közös törzstől származottak, kik egymás által nem nemzettek, állnak; ha ezek ugyanazon távolságban állnak a közös törztől két vagy több ágon, egyenlő oldalágnak, ha pedig nem ugyanazon távolságban: nem egyenlő oldalágnak neveztetik. Az atyafiság, rokonság,

továbbá vagy egy apától és anyától vagy egy apától és külön anyától vagy viszont származik, és igy atyára nézve lehetnek édes-, anyára nézve mostoha testvérek, és viszont. A fiak általi összeköttetés firokonságnak (agnatio), nők általi nőrokonságnak (cognatio) neveztetik.

A rokonságot több ugyanazon közös törzstől származott egyének közt vérség fája vagy leszármazási tábla tünteti elő.

A magán polgári jogban főleg szükséges az ág megkülönböztetése, és az izek számitása; mert a házasság és a törvényes öröklés főleg ezek körül forog *c)*. Az egyenes le- vagy felmenő ágon az izek számitására nézve átalában (a görögöknél is) a főszabály ez: „annyi az iz, a mennyi a személy, egyet vagyis a közös törzst levonva," más szavakkal: „Annyi az iz, a mennyi a nemzedék *d)*.

Az egyenlő oldalágakra:

„Az oldalrokonok azon izben rokonok egymáshoz, melyben állnak a közös törzshöz *e)*."

A nem egyenlőre pedig:

„Az oldalrokonok azon izben rokonok egymáshoz, melyben a távolabbik rokon a közöstörzshöz *f)*."

A törvényi, polgári rokonság, mely az örökbe fogadásból, és a lelki vagy egyházi rokonság, mely katholikusoknál a keresztség és bérmálás szentségéből ered: csupán a házasság tekintetében okoz jogkülönbséget *g)*.

III. Sógorság összeköttetés az egyik házastárs és a másik házastárs rokonai közt. E szerint a két házastárs rokonai egymás közt nem sógorok, habár a közönséges életben egymást ugy hijják is; és ez az u. n. magyar sógorság. A sógorság izeinek meghatározására szabályul szolgál, hogy a mely izben rokon valaki egyik házastárshoz, ugyanazon izben sógora a másik házastársnak *h)*.

a) Alább a 323. 331. 314. 317. 389—393. 424. §§. *b)* Felmenő ág: apa, anya, öregapa, öreganya, ősapa, ősanya, ősök apja, anyja vagy másodősök, harmadősök, negyedősök, ötödősök. (illetőleg ükök vagyis anyák) és elődök. Ezek az ujabban szabályozott törvényes öröklés tekintetében a tőlük leszármazott oldalrokonokkal együtt főfigyelmet érdemelnek, l. alább a 391. §., valamint az egyenes lemenők is, kiknek sora: apa, fiu, unoka, másodunoka, harmadunoka stb. — *c)* alább a 317. 389. 424. §§ — *d)* E szerint a gyermek az atyával első öregatyjával másodizban rokon, akármelyik szabályt alkalmazzuk. *e)* A testvérek egymáshoz első izben, az unokatestvérek másodizben rokonok, mivel azon izben állnak a közös törzshöz. — *f)* Igy én a testvérem unokájához a második

izben állok, mivel az mint távollabbik a második izben áll a közös törzshöz, t. i. apámhoz. De a görögök e tekintetben a római törvényt követik, mely szerint ugy az egyenlő, mint a nemegyenlő oldalágon mindkét ág izeit összeveszik; p. o. öcsém vagy nővérem a római törvény szerint a második, az egyházi törvény szerint első izben rokonom. Két testvér gyermekei a római törvény, illetőleg a görögök számitása szerint a negyedik, az egyházi, illetőleg a magyar törvény elfogadta számitás szerint a második izben rokonok, mivel azon izben állnak a közös törzsböz stb. — Mindenütt, a hol a leszármazást kell igazolni, leszármazási (geneologiai) táb'át kell késziteni, és abban a leszármazásokat kereszt- vagy egyéb bizonyitó-levelekkel kell igazolni. *g)* alább a 317. §. — *h)* A sógorság is mint házassági akadály szerepel alább a 317 §. A számitás szabálya szerint tehát nőm testverének gyermeke hozzám másodizben sógor, mivel másodizben rokon a nőmhez stb.

35. §. *C)* Csupán polgári okok: 1) a becsület.

Becsület tekintetében a becsületvesztés szül jogkülönbséget. Ez kétféle: törvényi és tetti; a törvényi az, melyet a törvény szab, és a birói itélet kimond büntetésül az azzal sujtott tettek elkövetőire *a)*. Ilyennek becstelenitési keresetjoga nincsen, gyám gondnok, biróság előtt képviselő nem lehet, nem tanuskodhatik *b)*, azonban kir. kegyelem vagy perujitás utján ártatlanságát bebizonyítva e bélyegtől menekülhet.

A tettek általi becsületvesztés a közvéleményből ered, mintegy a lealacsonyitó életmód következménye, különben ennek azonfelül, hogy tanuság tekintetében az ily egyén ellen kifogást tehetni, az ilyenek gyámsággal meg nem bizhatók, *c)* semmi polgári következménye nincsen.

a) l. alább a 299. §. — *b)* 1486. 14. 5. §. II. 30. 4. §. I. 121. 4. §. 1562. 78. §. — *c)* I. 121. 4. §. 123. 6. §. 1729. 27.

36. §. 2) A honfiuság. Honfiusitás.

I. Jogi tekintetben különbség van a honfiak és idegenek közt. Teljes polgári jogképességet csak a honfiak élveznek, ilyenek pedig vagy kik már születésöknél fogva honfiak, vagy csak honfiusitás által lettek azokká. Az idegenek törvényeink szerint nemességet nem nyerhetnek, *a)* közhivatalt nem viselhetnek, *b)* egyházi kivált nagyobb javadalmat nem nyerhetnek *c)*. Sem fekvő jószágot nem szerezhettek, de ezen utóbbi megszoritás legujabban megszüntetett, *d)* végre állandóul sem kereskedést, sem mesterséget nem üzhetnek. *e)* Mindezekre utat nyit idegeneknek az ugynevezett honfiusitás (indigenatus).

II. A honfiusitás azon kiváltság, melynél fogva idegen a honfiak sorába bevétetik *f)*. E kiváltságot a király adja ugyan oklevél

alakjában, de a törvény ezenfelül megkivánja: 1. hogy országgyülésen és csak a rendek tudtával, és hozzájárulásával, máskor pedig ő Felségének magyar tanácsosai t. i. egyházi- és főurak tanácsával történjék *g)*; a kik ily kiválságot nyertek, annak a törvénybe leendő beczikkesztetéseért (pro inarticulatione) folyamodni tartoznak *h)*. — 2) Hogy a felvett magát esküvel kötelezze, hogy az ország törvényeinek mindenben engedelmeskedni, az ország szabadságait oltalmazni fogja, azok ellen soha semmit sem vétend, az országnak sem várát, sem egyéb részét attól el nem vonandja, sőt az elidegenitett részeket is visszanyerni szándékozik. Ezen eskü vagy az országgyülésen, vagy a magyar kir. udv. kanczellária előtt történt, és szóról szóra, a kelettel és az esküvő nevével együtt a kanczelláriánál lévő királyi könyvbe bejegyeztetett *i)*. 3. Szükség volt a kir. kanczelláriától a kiváltság levelet kiváltani, melybe az eskü is beiktattatni szokott *k)*; azonfelül a törvényes dijat, ha csak elengedve nincs, az ország pénztárába lefizetni, mely régenten a világiaknál 1000 arany volt *l)*, jelenleg 2000 *m)*, az egyháziaknál, ha nagyobb javadalmakat birnak, 1000, különben 200 arany *n)*.

Ezek közül a kiváltság nagyobb állandóság illetőleg igazolhatás végett szolgál; *o)* de törvénybeiktatás, az eskü és a dijnak, a mennyiben nincs elengedve, lefizetése lényeges megkivántatóságok, ugy, hogy ezek nélkül magának az oklevélnek semmi ereje nincsen *p)*.

Különben az idegenek hallgatva is felvétetnek, a mennyiben állandóan megtelepedtek, és a városi polgárok vagy átalában az adózók sorába bevétettek. De ilyenek az országnak csak lakosai lesznek, nemesek nem, mint a tulajdonképeni honfiusitottak. — Ki öt év óta az országban lakik, folytonosan adót fizet, s más államnak nem alattvalója, a törvényhozás tüzetes intézkedéséig honpolgárnak tekintendő. *r)* Idegenek kik két év óta állandóan az országban laknak, s folytonosan adót fizetnek, s más államnak nem alattvalói, a községi kötelékbe felvehetők *s)*.

a) 1630. 30. 2. 3. §. — *b)* 1222: 11. 1439: 5. 12. 15. 25. 26. stb 1792 : 9. — *c)* 1495 : 30—32. 1723 : 55. 1741 : 15. — *d)* 1222 : 26. 1439 : 16. 1715 : 23. 1723 : 64. 1791 : 69. 1844 : 4. mivel ez is benszülöttekről szól. Idegentől nemesi jószágot minden magyar nemes honfi visszaválthatta, és az idegent abból kivethette, az u. n. birtokképtelenségi (ex incapacitate possessorii) kereset utján zálognál a zálogösszeg lefizetése, és minden feltételek mellőzésével, az örökben vett jószágot pedig, szereztetett az bár a kincstártól, vagy magánosoktól, biróilag meghatározandó becsáron. 1715 : 23. 1723 : 64. — Városi fundusoknál szinte divatozott az elővétel és kifizetés joga, 1655 : 34. 1659 : 49. — Külföldinek magyar adóslevelét magához váltani nem volt szabad, és ily esetben az adósságot sem az eladó sem a vevő nem követelhette, 1662 : 41. — Azonban az 1852. nov. 29-i ősiségi patens 14. §-a értelmében,

melyet az országbirói értekezlet is az I. 20. §-ban ideiglenesen elfogadott, bárminemü fekvőjavak szerzésében a honosulás vagy belföldiség hiánya miatt jövendőben senki sem gátoltathatik." — *e)* 1715 : 99. 1741. 29. Kivételek : a bányászatnál és a katonaságnál, hol idegenek is alkalmazhatók, de a törvény szerint csak alkalmas hazafiak nem létében! 1792 : 8. 9. A kereskedésben a fenálló szerződéseket követjük 1715 : 98. 1741 : 29. Az országos vásárok pedig nyitvák. *f)* „indigena" törvényeinkben a tősgyökeres magyar nemest is jelenti, de ujabb időben az alatt csak a honfiusitottakat értjük. — *g)* 1550 : 77. — *h)* 1791 : 69 — *i)* 1556 : 77. 2. 3. §-ok. *k)* 1604 : 19. 1688 : 26. — *l)* 1688 : 26. — *m)* 1741 : 41. — *n)* 1741 : 17. 1827 : 37. mindenkor aranyban. *o)* 1604 : 19. — *p)* 1688 : 26. stb. 1827 : 37. — az 1830 : 17 a dijfizetés előtt a törvénybe iktatást ellenzi. A kik honfiusitást a fenirt módon nyertek, nem csak ország nemesei lettek, hanem főrendi rangjukat az országgyülésen is megtartották 1840-ig, de azóta csak ugy, ha az országgyüléseni űlést és szavazatot egyszersmind megnyerték, 1840 : 49. és köv. *r)* 1870 : 42. 23. §. — *s)* 1871 : 18. 19. §, máskép volt előbb l. 1630 : 30. 3. §. — Bővebben Frank 53—55. §§; valamint „A honositásról és külföldiekről" czimü munkám Pesten 1867.

37. §. 3) Vallás. I. A törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonossága (1868 : LIII.) II. A protestansok és n. e. görögök vagyis görög keletiek.

A vallás szintén jogkülönbséget szül; de jelenleg már nem oly mértékben, mint az előtt; mert a vallások abbeli különbsége, miszerint a római és gör. kath. vallás uralkodó volt, mivel a törvény a katholika vallásnak legtöbb kedvezményeket nyujtott; a mindkét nemü protestans és görög nem egyesült vallás pedig bevett volt: lényeges változást szenvedett az 1848: 20. t. czikk által, melyben az unitaria vallás is törvényesen bevett vallásnak nyilvánittatott, és a hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve elvileg különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonosság alapittatott meg nem csak: de az országbirói értekezlet (I. 22. §-a) kijelentette : „hogy a vallás különbségéből kifolyó, az ausztriai törvények uralma alatt bővitett polgári magánjogok jelen állapotukban meghagyatnak," és igy az előbb türtnek nevezett zsidó vallásuak s sokat nyertek.

I. Az 1848: XX. mint fennebb megjegyesztük : a vallásfelekezetek egyenjoguságát csak elvileg mondotta ki; a részletes megalapitásokat a jövőre hagyta; e részletes megállapitásokat az ujabb törvényhozás vette kezébe, de mint az 1868. LIII. t. czikk bevallja, be nem fejezte, csak ideiglenes intézkedéseket tett, addig tartandókat, miglen a vallásfelekezetek egyenjogusága törvény utján átalánosan szabályoztatnék *a)*. Intézkedései a következőkben foglaltatnak:

1) Az áttérésre nézve:

A törvény által megállapitott feltételek és formaságok megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitfelekezet kebelébe s illetőleg más vallásra áttérni, a ki életkora 18. évét már betöltötte; de a nők férjhez menetelök után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

Az áttérni kivánó, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott két tanu jelenlétében saját egyház-községének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki; s ezen első nyilatkozattételtől számitandó 14 nap eltelte után, és legfölebb 30 nap eltelte előtt ugyanazon, vagy más, szintén általa választott két tanu jelenlétében ismét saját egyház-községének lelkésze előtt jelenti ki, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad.

Az áttérni akaró mind első, mind másodizben tett nyilatkozata felől azon lelkésztől, ki előtt tette, mindkét izben külön-külön bélyegmentes bizonyitványt kér, melyet ha a lelkész megtagad: a jelen volt tanuk bélyegmentes bizonyitványa fog pótolni; e bizonyitványokat azon vallásfelekezet lelkészének, melybe át akar térni, bemutatván, ez által az illető egyház teljesen fel van jogositva őt kebelébe felvenni. Azon lelkész pedig, kinél az áttérés befejeztetett, köteles erről azon egyház-községnek, melyhez az áttért előbb tartozott, lelkészét értesiteni.

Az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyház tanai szerint itélendők meg, melybe áttért, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők *b)*.

2) A vegyes házasságokra nézve:

A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyjoknak, a leányok anyjoknak vallását követik; e törvénynyel ellenkező bármely szerződés, téritvény, vagy rendelkezés ezentul is érvénytelen, és semmi esetben se birhat jogerővel; és a gyermekek vallási nevelését se a szülék bármelyikének halála, se a házasságnak törvényszerü felbontása nem változtathatja meg.

Ha a szülék valamelyike más vallásra tér át, mint a melyet előbb követett, a 7 évet még be nem töltött gyermekek nemük szerint követik az áttértet.

A jelen törvény életbelépése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallási nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok kötése idején hatályban volt *c)*.

II. A mindkét felekezetü evangelika vallásuak szabadságaira nézve az 1791: 26. t. cz. szolgál alapul; melyből mellőzve azokat, mik a közjogra *d)* tartoznak, csak azokat emlitjük, melyek a magánjogra tartoznak, ezek: hogy a boldogságos szüzre és istennek minden

szentjeire nem esküsznek; továbbá, hogy 1844. óta az evangelikus lelkipásztor előtt kötött vegyes házasságok is érvényesek és törvényesek *e)*, és a vegyes házasságokból származott gyermekek, kik ha atyjuk protestans volt, annak vallásában neveltettek; 18 esztendős korukontúl, sőt nőszemélyek, mihelyt férjhez mentek, többé sem magok, sem maradékaik vallás tekintetében kérdés alá már nem jöhetnek *f)*; továbbá:

A protestans vallásrai áttérésre nézve: 1844. előtt az ily esetek ő Felségének valának bejelentendők, és az átmenni kivánó hat heti lelkipásztori oktatás alá vétetett *g)*, de ezután az átmenet szabaddá tétetett, csak az kivántatott, hogy az átmenni kivánó katholikus ebbeli szándékát két tanu jelenlétében maga lelkipásztora előtt kétszer, négy hét közbevetésével jelentette, és erről külön-külön bizonyitványt kért, vagy megtagadás esetében a tanuktól vett légyen; mert ezen bizonyitvány előmutatása nélkül az evang. lelkipásztor őt fel nem vehette. A megtörtént áttéréseket pedig a püspöki hivatal a magyar királyi helytartó-tanács utján félévenkint ő Felségének bejelenteni tartozott *h)*. Mindez állott a n. e. görögök vagy keletiekre nézve is.

a) 1868:53. — A protestansok Tót-, Horvát- és Dalmátországban birtok és hivatalképességgel eddig nem birtak, sőt ha ott örökséget kaptak, ő Felsége cserében más annyit érő magyar, illetőleg Erdélyországban fekvő jószágot adván, a nehézséget elhárítá 1791. 26. 8 14. §§. — *b)* 1868:53. 2—8 §§. — *c)* u. o. 12—15. 17. §§. — Az idézett törvény egyéb intézkedéseit, a menynyiben magánjogi érdekűek — házasságkötését és a háromszori kihirdetést illetőleg l. alább a 321. §., a törvénytelen gyermekeket: l. 331. §. — Lelenczek s átalában gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, a ki őket felfogadta. Ha lelenczházba adattak, s az intézet valamely vallásfelekezeté: azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha ezen esetek egyike sem fordul elő: azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van, u. o. 18. §. — Az idézett 1868. 53. 19. §-a szerint egyik vallásfelekezetnek tagjai a másik vallásfelekezet egyházi szertartásait és ünnepeit a munkától tartózkodással megtartani nem kötelesek; de vasárnapokon minden nyilvános és nem elkerülhetlen munka mellőzendő. Ugyszintén bármely vallásfelekezet ünnepén a templom közelében és egyházi menetek alkalmával azon téreken és utczákon, melyeken az ily menet keresztülvonul, mindaz mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná. — A 22. §. szerint temetőkben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek. — A 23. §. szerint: különböző vallásfelekezetűek által lakott községben és városban, mely házi pénztárából egyházi czélokra, vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint minden ottan létező vallásfelekezet részesitendő. stb. — *d)* Vallásszabadságra, iskoláik, alapitványaik stb. kezelésére szintén az 1791 : 26 szolgál zsinormértékül. — A régibb törvényeket bőven felsorolja Frank az 58. §-nál. — *e)* 1844 : 3. 2. 3. §. — *f)* u. o. 3. §, — azelőtt, ha az atya kath. volt, mindkét nemű gyermekei, ha protestans volt, csak figyermekei követték vallását. — *g)* 1791 : 26. — *h)* 1844 : 3. 5—10. §§.

38. §. Az izraeliták, (zsidók).

Az ország izraelita (zsidó) lakosai (az 186⁵/₇-ki 17. tczikk által) a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosittattaknak nyilvánittatván, egyszersmind minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet megszüntettetvén, mindazon megszoritások, melyek előbbi jogi állásukat szabályozták, a történelem körébe esnek *a)*.

a) 186⁵/₇. 17. 1. 2. §. Házasságuk iránt l. alább a házasságnál. — A zsidók állapota 1851-ig főleg az 1840-ki törvényekből következtethető. Ezek kimondták, hogy az országban és ahhoz kapcsolt részekben született zsidók, nemkülönben azok, kik annak rendje szerint megtelepedési szabadságot nyertek, az országban és kapcsolt részeiben lakhatnak, kivéve a bányavárosokat, és azon helyeket, honnét a bányák és bányászi intézetek tekintetéből törvényes régi szokás szerint 1840. év előtt kizárva voltak. A fenálló feltételek mellett gyárakat állithatnak, kereskedést, mesterséget saját vallásu legények segélyével is üzhetnek, ezekben ifjaikat tanithatják, ugy azon tudományokat és müveszeteket is folytathatják, melyek gyakorlatában 1840. előtt valának. De kötelesek állandó vezeték és tulajdonnevekkel élni, az 1840. május 13-tól születtek és születendők vallásuk papjaik által vezetendő anyakönyvbe bejegyzendők, tartoznak továbbá minden okleveleiket és szerződéseiket a hazában élő nyelven szerkeszteni.

A mennyiben 1840-dik évig polgári telkek szabad szerezhetése gyakorlatában voltak, az jövendőre is megerősittetett, egyszersmind kimondatott, hogy az ezekkel ellenkező szokás vagy rendelet nyilván eltöröltetik; ez azonban abbéli megszoritásaikra, miszerint közhivatalokat nem viselhettek, czéhekbe be nem vétettek, vámszedők, vám- és nemesi birtok bérlők nem lehettek, hegyalján szőllőket nem birhattak, és aszuszőlő borokkal nem kereskedhettek, (1647: 91. 1741: 29. és számos kir. rendeletek) semmi hatással nem volt. — Az 1848-iki törvények a fennebb előadottakon semmi változást nem tettek. De 1848. után a birtokszerzés és megtelepedés tekintetében nagy előhaladást tettek, főleg az 1851. december 31-ről kelt császári patens alapján, melyben minden alattvalóknak a törvény előtti egyenlősége kimondatott, és a p. tvkönyv életbeléptetése után annak 39. §-a értelmében, mely szerint a valláskülönbség a magánjogra befolyással nem bir, hivatal és ügyvédi képességhez is jutottak; az 1853. october 2-ról kelt cs. rendelet értelmében polgári jogviszonyaik végleges szabályozásáig ingatlanok szerzésében visszahelyeztettek azon állapotba, melyben 1848. előtt voltak, de ezen rendelés nem terjedt ki oly szerzésekre, melyek a nyilvánkönyvekbe már bejegyeztettek, vagy melyeknél a bejegyzésérti kérelem e rendelet kihirdetéséig már beadatott, valamint a korábban közhatóság előtt, vagy különben közhitelesités alatt kötött vételi ügyletekre sem, habár az átadás még meg nem történt, vagy a bejegyzésérti kérelem be nem nyujtatott volna is. — Ez által azon tettleges állapoton, mely 1848 óta lábrakapott, tetemes változás történt; — az ingatlanokat vett izraeliták, kik átiratást nem nyerhettek, vagy visszaléptek, vagy a jó reménység fejében a birtokban maradtak; mig végre az 1860. febr. 18-ról kelt cs. rendelet a zsidók birtokképességét nyiltan kimondotta, hozzá tévén: 1. hogy mig oly jószág, melynek birtokához egyház- vagy iskolai pártfogási és kijelölési jogok vannak kötve, izraelita birtokában van, addig e jogok nyugszanak; de a birtokos az azokkal járó terheket viselni tartozik; és ezen jogok izraelita

bérlőkre át nem ruházhatók; 2. oly országokban, hol a jobbágytelkek külön törvények vagy rendeletek által szabályozvák: az izraeliták ilyeneket is szerezhetnek, ha a fennebbi szabályok értelmében azokon megtelepednek, és azokat maguk vagy szolgáik által müvelik.

Ezen állapotban találta az izraelitákat az 1860. october 20. cs. diploma, melynek alapján az országbirói értekezlet is átalánosságban kimondá az elvet, miszerint a vallásküllönbségéből kifolyó az ausztriai törvények uralma alatt bővitett polgári magánjogok jelen állapotukban meghagyatnak. — Ért. I. 22. §.

39. §. 4) Rendosztály.

Főkülönbség volt Magyarországban a nemesek és nemnemesek közt; de már az 1844-ki törvények a birtok és hivatalképességnek kiterjesztése által és az 1848-ki törvényeknek iránya az egyéb rendüeket is a nemesekkel hasonló állásba emelvén, a különbség jövőre magánjogi tekintetben is alig érezhető.

Tágabb értelemben véve a nemesség minden diszesebb rendet magában foglalta; de szorosabban véve különböztek azoktól a főpapok és egyéb egyházi személyek, továbbá a mágnások, kik egyénileg, végre a szabad kir. városok és szabad kerületek, melyek testületileg nemeseknek tekintettek.

40. §. I. A nemesség volt sarkalatos előjogai és azok megszoritásai.

I. A nemességnek, mint kiváló jogokkal felruházott rendosztálynak ugynevezett sarkalatos előjogai *a)* honi törvényeink szerint következők voltak:

1. A nemest csak törvényes idézés folytáni törvényszerü elmarasztalás után lehetett személyében letartóztatni, kivéve a felségsértésről vádlottakat *b)*, tetten vagy mezei kártételben vagy ilyetén büntett után szakadatlan üzésben elfogattakat, ha mezei kártételben zálogot adni vonakodtak *c)*, a szökevény katonákat *d)*, számadás nélkül megszökött számadó tiszteket és szolgákat *e)* vagy a csavargó és lakhelyükön kivül alig valamivel biró nyilvános gonosztévőket *f)*.

2. A nemes egyedül törvényes királyának hatalma alatt állott, és rendszerint a király által sem háborgattathatott személyében vagy jogaiban a törvény rendes utján kivül *g)*.

3. A nemes jogait birtokában lévő jószágaiban szabadon gyakorolhatta és élvezte, minden feltételes szolgaságtól, adónak vámnak, harminczadnak és helypénznek fizetésétől *h)*, és egyéb bármi tehertől ment volt, csak hazája védelmére lévén köteles katonáskodni; azonban polgári vagy urbéri telkek, valamint kereskedés után a közterheket ugy mint a nem nemes viselte.

a) „Cardinales praerogativae" I. 9. — *b)* I. 9. II. 44. Szent István II. 51. 1715: 7. 1723: 5. — *c)* I. 9. III. 32. 1435. 6. 1548. 48. 1599. 36. 1723: 5. 1840: 9. 22. §. — *d)* 1598: 31. 1601: 14. — *e)* 1622: 65. 1715: 57. — *f)* 1625: 13. 1655: 38. 1687: 14. — *g)* I. 9. 4. §. 1723: 5. — *h)* 1647: 78. 1836: 33. az urbéri földektől járó tartozásokat kivéve 1836. 11. 1—5. §. és a pest-budai lánczhidbért 1836. 26. — E sarkalatos és egyéb előjogokra nézve az ujabb és jelen állapotot a következő §-ban állitjuk elő.

41. §. II. Egyéb nem sarkalatos előjogai. III. Ujabb törvények.

II. A magyar nemességnek nem sarkalatos előjogai 1844-ig igy szólnak:

A nemesek a sz. korona tagjai; saját czimereikkel, némelyek birtoki előnévvel (praedicatum) élnek *a)*, rendszerint nemesi biróság alá tartoznak, ha csak magokat máskép nem kötelezték, és a mennyiben polgári és urbéri telkeket birnak *b)*, katonaszállásolástól mentesek, némely hivatalokat kizárólag csak nemesek viselhetnek *c)*, nemesi jószágokat még elévülés utján is egyedül a nemesek szerezhetnek és birhatnak, és nemteleneket azoknak birtokából birtok képtelenségi kereset utján kivettethetik *d)*, jószágaikban földesuri jogokat és kir. adományi uri jogokat gyakorolhatnak, dijuk a nem nemesekénél nagyobb *e)*, nádori adományt csak nemesek nyerhetnek, iktatást csak nemesek tehetnek; a nemesnek személyét sértő nagyobb hatalmaskodási büntetésbe esik *f)*. Hitbizományokat csak nemesek állithatnak *g)*.

III. Ezen előjogokon azonban az 1844-ki törvények által az első lényeges változtatás történt a nemesi javak birhatási jogának és a közhivatalokrai képességnek a nemnemesekre is kimondott kiterjesztése által *h)*; az 1848-ki törvény kimondotta a közös teherviselést az ország lakosaira minden különbség nélkül *i)*, a földesuri hatóságot megszüntette *k)*, és a törvény előtti egyenlőségnek alapjait is megvetette, mi 1848 után igen csekély kivétellel követtetett is; de maga az o. birói értekezlet is a törvény előtti egyenlőség elvéből indulván ki *l)*: magánjogi tekintetben alig marad valami az előbbi számos, utóbb bár megszoritott előjogokból, mint a hitbér, közszerzemény, a birságok és vérdij tekintetébeni jogkülönbség *m)*; nem áll tehát, hogy a nemesség végkép meg volna szünve, mivel vannak még fentartott, bár az előbbiekhez képest csekély nemesi előjogok, másrészről pedig arra, hogy egészen megszünt volna, semmiféle ujabb intézkedés nem mutat.

a) I. 3. 4. 6. — *b)* 1647 : 78. 93. 1649 : 17. — *c)* 1405 : 2. 1464 : 6. 9. §. 1492 : 34. 1723 : 24. 55. 97. — *d)* I. 4. 13. 1715 : 23. — *e)* I. 3. III. 5. A dij homagium alatt, mely az 1871. 52. által csak a bünvádi ügyekben szüntetett meg, értjük azon birságot, vagyis pénzbüntetést, mely hatalmaskodási esetekben (291. és köv. §§.) fizetendő: ez egyházi és világi főuraké, czimzetes apátok és prépostoké 100 nehéz marka, (1 márka = 4 forint) vagy is 400 forint, a nemeseké 50 márka = 200 forint. 1495. 19. Tót-, Horvát- és Dalmátországban 100 frt. Erdélyben 66 frt. III. 3. — Nemnemeseké Magyarországban 40 forint. III. 26. 1550 : 37. 13. §. Erdélyben 25 forint. III. 3. 14. §. és 4. §. 1. 2. Jászok- és kunoké 50 frt. Art. 12. Stat. — Szabad kir. városokban a polgároké magok közt 100 forint. III. 9. Az egyháznemeseké annyi, mint az ország nemeseké. 1567 : 14. Az egész vérdijnak neveztetik, a fele erőszak vagy kisebb hatalmaskodás dijának. De főurakra és városi polgárokra nézve a kisebbik elő sem jön. III. 3. 4. 1495 : 10. stb. — *f)* II. 42. — *g)* 1723 : 20. — *h)* 1844 : 4. 5. — *i)* 1848 : 8. — *k)* 1848 : 9. 11. — *l)*. Azonkivül, hogy a biróságok és a polgári eljárás tekintetében az országbirói értekezlet a jogegyenlőség alapján indult, a bünvádi eljárást szabályozó részében a 2. 3. §§-okban kimondott elveket is találunk. — *m)* Ezekből alább a 290—294. 325. 327. §§.

42. §. A nemesség megnyerésének módjai.

A nemesség eredetileg szereztetik kir. adomány vagy nemesi czimeres levél által; idegenekre nézve honfiusitással; átszáll nemes apától vagy fiusitott anyától törvényes házasságban nemzett gyermekekre.

Kir. adomány által szereztetett a nemesség, midőn a király örökös nemesi birtokjogot adott, mely egyedül a nemes tulajdona volt, habár az adománylevélbe különösen a nemesség adása be nem foglaltatott. *a)* Ide tartozott a fiusitás is (praefectio), midőn az adományi jószágok utósó birtokosának fiörököse, kire az adomány szoritva volt, nem lévén, az adományi javak kir. kiváltságlevélnél fogva leányára átszállittattak. *b)* Ily kiváltságot nyert az örökbefogadott is, ha az örökbefogadás kir. jóváhagyással megerősittetett *c)*.

De legszokottabb neme volt a nemesitésnek főleg a 17. század második felétől kezdve az u. n. czimeres levelek (armalisok) által, jószág adományozása nélkül, melyek osztogatási joga a királyi kizáró jogok közé tartozik *d)*. De törvényeink mindazáltal megkivánták az érdemeken felül, hogy a ki czimeres nemesi levelet nyer, honfi legyen *e)*, hogy a városi polgárt a városi tanács és két kir. tanácsos *f)*, más szabad embert a vármegye vagy legalább három kir. tanácsos ajánlja *g)*, végre szükséges, hogy az ilykép nemessé lett nemesi levelét a megyének, a hol lakik, közgyülésén kihirdettesse *h)*.

a) A kir. adományról alább a 115. és következő §§-okban. I. 24. 1. §. 1741. 8. — *b)* Erről alább a 129. §. — *c)* Alább a 129. §. — *d)* I. 3 7. §. — *e)* I. 6. 1622. 17. 1741. 19. — 1630. 30. 2. 3. §. — *f)* 1649. 15. . §. — *g)* 1630. 30. 1. §. Jobbágyra nézve pedig rendeltetett, hogy földes urának és megyéjének egyenes megegyezése és ajánlata nélkül nyert czimeres levele érvénytelen. 1622. 17. 1630. 30. — *h)* 1630. 30. 1655. 36. a törvény szerint egy év alatt, de a később történt hirdetés is érvényesittetett kir. rendeletek által, l. Kassics „Laurea virtutis" Pest. 1826. 96. §. — Helybeli, de nem országos nemesek, a szentgáliak Veszprém megyében, u. n. kir. vadászok.

43. §. A nemesség igazolása.

Kik a nemesség valóságos gyakorlatában voltak, folyamodás utján is nyerhettek a vármegyei közgyüléstől világos próbák felmutatása mellett nemesi bizonyságlevelet maguk jövendőbeli igazolása végett.

A kétes nemesek pedig vagy tiszti ügyészi kereset által köteleztettek nemességök igazolására, vagy magok inditottak ily keresetet a tiszti ügyész ellen. A bizonyitás terhe minden esetben a kétes nemest illette; ez pedig történt törvényszerü és iktatással erősitett kir. adománynyal; kelte után egy év alatt kihirdetett nemesi czimeres levéllel, fiusitásról, örökbefogadásról vagy honfiusitásról kiadott kiváltsággal, iktatásról szóló oly bizonyitványnyal, melybe az adománylevél is széltében beirva foglaltatott, a leány negyed kiadásáról készült, és a kir. adományi jogok elévülését (100 évét) haladó nyugtató levéllel, végre vármegyék által kiadott hiteles nemesi bizonyságlevéllel. E próbákat azonban magára kellett alkalmazni az igazolónak, származásának azzali összeköttetése által, ki a nemességet nyerte; erre szolgáltak az osztály- és törvényes bizonyság által hitelesitett keresztlevelek, anyakönyvi kivonatok és tanuvallomások, melyek a tiszti ügyész jelenlétében voltak hitelesitendők, egyszersmind koruk is hitelesitendő volt hiteles keresztlevelekkel; mert a 60 éven túl terjedő vallomások mellőztettek. Az ilyen per az eljárásnak rendje szerint itélettel befejeztetvén a helytartótanácshoz; onnét pedig a magyar kir. udvari kancellária utján felülvizsgálat végett ő Felsége elébe felterjesztetett *a)*.

a) Bővebben Frank 511—513. §§. Madarassy 45. §. személyes keresetekben, ha a nemesség igazolása szükségeltetik, az 1827. 20. szerint az alispánnak vagy az illető járási szolgabirónak (mert esküdtek már nincsenek) bizonyitványával eszközöltetik.

44. §. Egyházi személyek.

Kik az egyházban annak kormányzatára és szolgálatára rendelvék, egyházi személyeknek, papoknak hivatnak.

Eloszlanak fő és alsóbb rangu papokra. Főpapok az érsekek, püspökök, apátok és prépostok. A káptalan tagjai: plébánosok, káplánok, alsóbb ranguak.

Vannak azonfelül többféle mindkét nembeli szerzetesek is. Innét van a különbség a világi és szerzetes papság közt.

Honi törvényeink szerint a papok nemesi szabadsággal birnak, *a)* azonfelül a törvény különös kedvezményét, az u. n. illeték jótéteményt (beneficium competentiae) is élvezik, *b)* mely szerint bármennyire eladósodnának, a mi élelemre szolgál, (rendszerint évi 300 frt) azt tőlük elvenni nem lehet; esküt tanuképen csak lelkiismeretök tisztaságára hivatkozva tesznek *c)*. Különös megszorításaik az illető tárgyaknál fordulnak elő *d)*.

a) I. 2. 1647. 16. 10. §. 1715. 27. 1. §. — *b)* II. 45. 47. — *c)* II. 40. Itt azonban csak a római és görög kath. papokról van szó. — *d)* Alább 51. 356. 397. §§.

45. §. A főpapok.

Főpapok (praelatusok) azok, kik az egyházban nagyobb méltóságokat viselnek, ezek az érsekek és püspökök, továbbá az apátok és prépostok, kik kir. adományozásból származó javadalmakat (beneficia) birnak *a)*.

Közjogi előnyeiket, előjogaikat itt mellőzve, *b)* csak a polgári magánjogaikról szólunk. Ezek vagy közönségesek, mindnyájokat, vagy különösek, némelyeket különösen illetők.

Közönséges jogaik: vérdijuk 100 ezüst márka vagy gira *c)*, ügyvédeket peres ügyeikben saját pecsétjök alatt vallhattak, megyéjökben birói hatóságot gyakoroltak nem csak mindennemü egyházi dolgokban, előbb némely világi ügyekben is, de ez megszünt *d)*.

Különösen pedig az ország primása, az esztergami érsek, magános pereiben nem személyesen, hanem tisztje által esküdött *e)*, a hétszemélyes tábla közbirája volt *f)*, a kir. táblához két birót nevezett, vagy is inkább ő Felségének nevezés végett ajánlott, kik a kir. kincstárból fizettettek *g)*, egyháznemeseket alkotott *h)*, most csak a primási törvényszéken a legfőbb egyházi biróságot gyakorolja *i)*.

a) 1715. 16. 1608. 1. A nagyobb praelatusok, érsekek t. i. a püspökök, továbbá a pannonhegyi apát, a zágrábi prépost mint egyszersmind auraniai perjel, és premontrei rend prépostja a főtáblán ülnek, a többi kisebb praela-

tusok pedig az alsó táblán, l. ezekről bővebben a közjogi munkákat. — *b)* l. a közjogi munkákban. — *c)* I. 2. II. 40. 43. — *d)* l. polgári törvénykezés rendtart. 22. §-át. — *e)* 1550. 64. Ezt, valamint a biráskodás és törvénykezés tekintetébeni egyéb kiváltságokat az 1868. 54. t. czikk életbeléptetésére vonatkozó igazságügyminiszt. rendelet megszüntette. l. 1. czikk., — *f)* 1464. 68. 1492. 42. — *g)* 1557. 13. 1557. 26. — *h)* 1559. 8. és alább itt a 47. §. Jobbágyai egész országban út-, hid- és révbértől mentesek voltak. 1557. 16. 1663. 50. — *i)* l. Polg. törvényk. rdt. 22. §. — fen *e)*.

46. §. Országnagyok.

Országnagyok, világi főrendek vagy méltóságuknál, vagy születésüknél fogva ilyenek. Az első rendüekhez tartoznak az ország bárói zászlósai, koronaőrök és a főispánok, a másod rendüekhez a született herczegek, grófok és bárók.

Országzászlósai a következők: a nádor, egyszersmind kir. helytartó, az országbiró, dalmát-, horvát- és tótországi bán, és a kir. főtárnokmester e rendben; ezek után a kinevezés sora szerint főlovász, főajtónálló, főkamarás, főudvarnok, főasztalnok, főpohárnok, a magyar nemes testőrsereg kapitánya, a pozsonyi gróf és a két koronaőrök. Az örökös főispánok a nem örökösöket megelőzik, ezek közt pedig az elsőség beiktatásuktól számittatik.

Az ország zászlósainak vérdijuk 100 nehéz ezüst márka, ügyvédeket saját pecsétjeik alatt vallhatnak *a)*. Különösen pedig:

A nádor elnöke volt a hétszemélyes táblának *b)*, két törvényhatóság közötti határpereknek birája volt, de ez az uj törvénykezési eljárás szerint megszünt *c)*; a jászok és kunok grófja és birája *d)*. Ugyanő és az országbiró is az ország rendes birája, s mint ilyeneknek közhitelességü nagyobb pecsétjük volt *e)*; a nádor és az országbiró a kir. itélő-táblánál is képviseltettek az alnádor, illetőleg alországbiró és itélőmestereik által.

A többi főrendüeknek vérdijuk szintén 100 ezüst nehéz márka, vagy gira *f)*, özvegyeiknek törvényes hitbérük 400 frt ezüst pénzben *g)*, bizonyos számmal a hétszemélyes tábla birái és a kir. tábla bárói is a főrendüek közül neveztettek. Átalában a főrendüek az emlitett eltéréseken kivül magánjogi tekintetben a nemesekkel egyenlők. Egyéb előjogaikat a közjog adja elő.

a) I. 2. II. 40. II. 13. — *b)* 1723. 24. — *c)* l. „A polg. törvénykezési rendtartás czimü munkám 141. §. l. alább 113. §. — *d)* 1618. 71. 1802. 23. — *e)* Mint ilyenek az előtt u. n. birói parancsokat is adtak, ugy a tárnok is a tárnoki városokhoz, de a birói parancsok megszüntettek, l. többször id. munkám

129. §. a. — f) I. 2. II. 40. — g) 1840. 22. 85. §. — A főrendekre nézve jeles történeti utasitásokat nyerhetni Franknál a 66. §. jegyzeteiben.

47. §. Egyház nemesei. Ujabb törvények.

Egyháznemeseknek (praedialistáknak) azok neveztetnek, kik némely egyháznagyoktól az e végre szánt javakból adományokat nyervén, bizonyos a nemesekhez részben hasonló szabadságokkal felruházvák. Ily egyháznemeseket neveznek: az esztergami érsek, a győri püspök és káptalan, a zágrábi püspök, mint topuszkai apát, és a pannonhegyi főapát. Eredetök onnét van, mivel a főpapok régente zászlóaljakat, banderiumokat kötelesek voltak állitani, e végre szolgáltak a szabad telkek, melyeket az ily katonáik birták, és a zászlóalj kiállitása kötelességének megszünte után is megtartották a legujabb időkig *a)*. Az ily javakat az illető egyháznagyok maguknak, habár reájok visszaszállottak is, meg nem tarthatták, hanem kötelesek voltak érdemes honfiaknak adományozni *b)*.

Az egyháznemesek adományi javaiktól adót, vámot, révbért az egész országban nem fizettek, a katonaszállástól is mentek voltak *c)*, dijuk az, mi az ország nemeseié, adományi jószágaikat egyedül a fiágra formaszerü főpapi adomány és bevezetés utján örökös joggal birták, és azok magszakadás vagy hütlenség esetében nem a kir. ügyészre, hanem az illető egyházi főurra szállottak vissza, de ez azt meg nem tarthatta, hanem ujabb törvény szerint is ujra adományozni tartozott *d)*. Egyháznemesi székeik alatt állottak mind közigazgatási, mind törvénykezési tekintetben *e)*.

De mindezeken az 1852. nov. 29. ősiségi patens, mely az adományos és egyéb javak közti jogkülönbséget megszüntette *f)*, és az országbirói értekezlet, mely ugyanezt kimondotta; az öröklési rend tekintetében pedig a javakat egyenlősitette; az örökös nélküli vagyonokban a visszaháromlási jog eltörlésével az örökösödést kizárólag a szent koronának tulajdonitja; végre a birósági szerkezet és eljárás tekintetében a jogegyenlőség elvéből indul ki *g)*: lényeges változtatást tett elannyira: hogy az egyháznemességnek ma már csak a neve maradt fenn.

a) Bővebben Frank 67. §. — *b)* 1830. 13. — *c)* de az 1741. 63. 9. §. által adó és hadfogadás alá estek. — *d)* 1830. 13. — *e)* Még büntető esetekben is. Bővebben Frank 68. és 633. §§. — *f)* 1. 5. stb. §§. — *g)* Ért. 3. 18. §. és az alaki rész.

48. §. Nem nemesi osztályok. Különösen pedig 1) szabadosok, 2) kir. városi polgárok, 3) jász-kunok, 4) hajduk, 5) XVI szepesi városi polgárok.

Kik a fennebb előszámlált nemesi osztályokba nem tartoztak, azok mind a nem nemesi rendbe estek, és ez ismét magába foglalta a szabadosokat, honoratiorokat, kir. városi polgárokat, jász-kunokat, hajdukat, XVI szepesi városi polgárokat, jobbágyokat és a mennyiben némely különös polgári foglalkozások is külön törvényekkel körülirvák, a kereskedőket és gyárosokat.

1) Szabadosok átalában azok voltak, kik uri hatalom alatt nem állottak, és az u. n. honoratiorok, ügyvédek, tudorok, községi, uradalmi hivatalnokok, birtokuk tekintetében az anyai nemesi jószág birtokosai. Ezek 1844 előtt nemesi javakat nem szerezhettek, különösen pedig, kik feleségi vagy anyai nemesi javakat birnak: hatalmaskodásért nemesekként büntettetnek; de ha rajtuk követtetik el hatalmaskodás, dijuk csak 40 forint *a)*. Ha szabad. kir. városban vagy rendezett tanácscsal nem biró községben laktak, a megyei biróságok alá tartoztak; magszakadás és hütlenségi bün esetében ingó javaikban és javitmányaikban, a mennyiben sem földes uri hatalom alatt nem állottak, sem kir. városi polgárok nem voltak, a kir. ügyész örökölt. E megszoritások azonban az ujabb törvényekben kimondott, és az országbirói értekezletben felvett törvényelőtti egyenlőség *b)* alapján változtak, csupán dijuk maradván fenn a mint volt; a törvényes öröklés rendje reájok is kiterjed, valamint az ujabb birósági szerkezet is.

2) A szabad kir. városi polgárok dija a nemesekével egyenlő, de a gyakorlat szerint csak 40 frt, egymásközti ügyekben 100 frt, feleségeik törvényes hitbére 200 frt; polg. telkekre nézve 1 évi és napi elévüléssel éltek *c)*, és saját törvényszékük birósága alá tartoztak, habár ennek hatósága minden egyéb kir. városi lakosokra is kiterjedt *d)*.

3) A jászok-kunok, kik egyenkint is nemeseknek tekintettek, magánjogi tekintetben jelenleg az egyéb honpolgároktól annyiban különböznek, hogy vérdijuk 50 frt, a hitvesi özvegyi öröklésre és özvegyi jogra, az összesités és arányositásra nézve külön törvények alatt állanak, miről alább az illető helyeken bővebben *e)*.

4) A hajdukról *f)*, valamint

5) A XVI szepesi városok polgárairól magánjogi tekintetben *g)*, nincs mit emlitenünk.

a) 1659. 31., 182. 20. — *b)* III. 9. fennebb 4. §. — *c)* alább 86. §. — *d)* Frt. 25. 36. §. — *e)* Ért. 17. §. alább 190. 329. 355. §§. — *f)* Frank 631. §. — *g)* Bővebben Frank. 625. §. — Kelemen 217—222. §§. — al. 53. §.

49. §. 6) (volt) Jobbágyok.

Habár a jobbágyi viszonyból akár az úrbér, akár az azt pótló szerződések alapján 1848 előtt gyakorlatban volt szolgálatok, termékben és pénzbeli tartozások az 1848. 9. t. czikk által a földesuri törvényhatósággal együtt megszüntettek, mindazáltal a volt jobbágyok magánjogi tekintetben is szerepelnek, főleg a megszüntetett viszonyokból származó szabályozási és rendbeszedési ügyek tekintetében *a)*, habár jobbágytelkeknek a törvényes mértéken alóli eldarabolása és eladása tiltva lévén, a tulajdonjog is korlátozva volt *b)*; továbbá dijuk fenmaradt a régi t. i. 40 frt *c)*, ugyanannyi özvegyeik törvényes hitbére, ezenfelül az özvegyi öröklés és özvegyi jog tekintetében az országbirói értekezlet által az ezekre vonatkozó magyar törvények rendeletei ujra hatályba léptetvén, ezen oldalakról is, valamint a nőhozománybizonyitást illetőleg *d)* nem kevés figyelemre méltó okok maradtak fenn, melyek a jobbágyok külön jogait, illetőleg megszoritásait szülik *e)*.

Jobbágyoknak *f)* átalában neveztettek mindazok, kik földesuri hatalom alatt állottak. Ezek vagy telkes gazdák voltak, a mennyire ugynevezett jobbágy bel- és külső telket birtak, és pedig egész, fél, negyed vagy nyolczadosok birtokuk mennyisége szerint; vagy házas zsellérek, a mennyiben csupán házat, vagy is belső telket, de külsőt nem, vagy egy nyolczadnál is kevesebbet birtak és mesteremberek vagy napszámosok voltak; végre kiknek házuk sem volt, csupán bérben laktak, házatlan zselléreknek is neveztettek.

Sorsuk azonban nem volt egyenlő, mert némelyek szerződések vagy kiváltságok által a közönséges jobbágy terhek alól könnyebbséget nyertek. Voltak, kik semmi szolgálatot sem tettek, csak váltságot fizettek. Innen van a megkülönböztetés az urbariális, contractualis jobbágyak, taxalisták, censualisták között.

a) alább 166. és köv. §§. — *b)* alább 154. 156. §§. 1871. 53. 55. — *c)* fennebb a 41. §. e) — *d)* alább 325. és köv. §§. — *e)* Vagyoni jogviszonyaik alább 154. és köv. §§. — *f)* A jobbágy elnevezésről és ennek különböző jelentőségéről bővebben Frank 74. §. c) alatt.

50. §. Az Urbariumok, (úrbérek) azokat megelőző és követő törvények.

A földesur és jobbágy közti viszonyoknak II. Ulászló és I. Ferdinand királyaink törvényei által megkezdett szabályozását folytatták az u. n. Urbáriumok. Legelső volt a Tótországra szóló 1737-ről, mely utóbb Mária Therezia által 1756-ban változtatva megállapittatott. Ezt követte a magyarországi, melyet a királynő előbb országgyülésen is sürgetett, de mivel ott elő nem vétetett, az országgyülés után munkába vétette és elkészittetvén, 1767-ben kihirdettette, és következő években királyi biztosok által végre is hajtatta. 1780-ban külön urbért nyert a temesi bánság, vagy is Krassó, Temes- és Torontálmegyék, mely a magyartól sokban különbözik, és Horvatország. Ezen egyoldalulag behozott urbéreket országgyüléseink 1791-től kezdve 1830-ig mindenkor óvással egyik országgyüléstől a másikig ideiglenes erővel meghagyták, miglen az 183²/₆. országgyülés azokat munkaba vévén, tetemesen megváltoztatta, az 1840-ki bővitette, részint módositotta, miglen végre az 1848-ki országgyülés a földesur és jobbágy közti köteléket végkép megszüntette *a)*.

a) L. alább 154. és köv. §§. — Az 1848-at megelőző jogállapot a jobbágyok személye tekintetében következő volt:

I. Ha a jobbágy földes ura földjéről elköltözni akart, tartozott ebbeli szándékát a földes úrnak sept. 1. napja előtt a helybeli elöljárók jelenlétében kijelenteni, tartozásait mind az uraság, mind a község irányában előbb leróni, egyéb hitelezőit pedig legalább kezességgel biztositani. — Földes urától elbocsátó, az alispántól, vagy az illető szolgabirótól (ingyen) útlevelet nyert; ha az uraság megtagadta, az alispánhoz járulhatott, a ki meghallgatván a földes urat, és a megtagadásnak törvényes okát nem látván, ő maga adott bizonyitványt, melylyel a jobbágy szabadon mehetett. Az alispán azonban erről a legközelebbi közgyülésre jelentést tenni tartozott; ha pedig a földes úr a jobbágyot még azután is letartóztatta, az alispáni biróság a feleket kihallgatta, de a jobbágy elbocsátását kára és költsége megtéritése mellett rövid uton végrehajtá, szükség esetében még karhatalommal is; de azt csak a közgyülés rendelhette el. Ezen felül a letartóztató tiszti kereset alá esett, és 200 frt büntetést fizetett, melynek fele a megye házi pénztárába, fele pedig a letartóztatott jobbágynak jutott. Ugy szintén 200 frt büntetésbe marasztaltatott a megyei házi pénztár részére az is, a ki idegen jobbágyot a földes úr vagy alispán elbocsátó levele nélkül befogadott. — Az elköltözés határideje Sz. Gergely napjára volt kitüzve; a költöző minden ingóságait elvihette, azonban a telkek és ahhoz járó földeknek haszonvételét, és abba tett beruházásait törvényes uton eladhatta. — A tetemes költözések eltávoztatása és ekként az adó alapjának megóvása tekintetéből a hatóságnak meghagyatott, hogy ily esetben vizsgálatot tegyen, az okokat kinyomozza, és ha lehet, illendően elháritsa, különben az esetet a magyar kir. helytartó-tanácsnak feljelentse, a

dolgot addig a maga épségében hagyva. — A jobbágyok és zsellérek gyermekei szabadon költözhettek elbocsátó levél nélkül is, ugy a házatlan zsellérek is, de csak kötelezettségeik lerovása után. (1836: 4. 1. 6. §§. 1791: 35., 1836: 4. 15. §§.)

II. A földes úri hatóságot illetőleg.

1) A földes úr jobbágyainak törvényes birája volt nem csak peres polgári ügyekben, hanem kisebb vétségekben is, különösen, a melyek az úrbéri szolgálatból származtak. E biróságot gyakorolta az u. n. polgári úri széken, hol maga vagy megbizottja elnökölt és egy pár táblabirón kivül a törvényes bizonyság is jelen volt. Bünügyekben pedig a földes úr csak akkor itélhetett, ha pallos jogi (jus gladii) kiváltsággal birt. (III. 25. 26. 1791: 35. 2. §§. 1715 : 48.) —

2) Jobbágyát ugyan azon megyében egy helyről máshová elvihette, de csak úgy, ha a távozó helyébe más adózót ültetett, vagy ha valamelyik jobbágyát szolgálatra maga mellé vette. (1723: 62.)

3) Megszökött vagy erővel elfoglalt jobbágyát visszakövetelhette, közhelyen el is fogathatta (1715: 101., 1726 : 60. 12. §.) Ellenben, ha ellenség berontása, vagy más inség miatt a jobbágyok elszéledtek, midőn visszatértek, azokat befogadni tartozott, ha még az elhagyott telkeken más adózók nem ültek, vagy 32 év el nem mult. (1723: 18.)

4) A jobbágyközségekre nézve. Ezek a birót és esküdteket esztendőnkint magok választhatták az ujabb törvény szerint (1836: 9.) a szokás szerint, vagy t. i. minden lakos, vagy pedig csak a birtokos gazdák, de birónak a földes úr hármat kijelölhetett, közbirtokosságokban pedig, ha ezek 3 nap alatt meg nem egyezhettek, a szolgabiró tette a kijelölést. — Jegyzőt a földes úr helybenhagyása mellett a község szabadon fogadott, ellenkezés esetében a megyei gyülés intézkedett. — Ha nem vala bizonyos, hogy a házi gazdálkodás hasznosabb, a földes úr a község javainak árverés utján bérbeadatását elrendelhette, és eszközölhette tisztje ellenőrködése alatt, és ha maga a földes úr akart bérlő lenni, akkor megyei tiszt jelenléte kivántatott. Befolyt a földes úr az adó kivetésébe is, de nem annak beszedésébe. Adósságot a község a földes uraság tudta nélkül nem tehetett, sőt a költségvetést az uraság vizsgálhatta, és helybenhagyhatta, mit ha egy hónap alatt nem teljesitett, e jog a szolgabirót illette. — Tartozott az uraság az évi számadásokat megvizsgálni; és félév elmulta után a megye az uraság költségére a megvizsgáltatást elrendelhette. Végre a földes úr vizsgálta az árvaszámadásokat is. Egyébiránt a jobbágyokon lévén a közterhek nagyobb része, az ország java tekintetéből ők mind a király, mind a főkormányszékek, és megyei hatóságok oltalma alá voltak helyezve. (1836: 1. 5. §. Urb. III. 11. §.) Igy tiszti ügyészi kereset alá esett azon földes úr, ki a jobbágyot letartóztatta, elbocsátó vagy útlevél nélkül befogadta, az első esetben az alispán, a másodikban a megyei törvényszék előtt, 200 frt büntetés végett. 1836: 4. 4. — Az úri hatalom megszüntetéséről alább 165. 166. §§. A jobbágyok változó sorsáról Frank: 74. §.

Jegyzet. Szokás tankönyveinkben a szolgákat is megemliteni, mint olyanokat, kik uruk hatalma alatt állnak; ez házi fegyelmi tekintetben bár igen szük értelemben máig is fen van; a földes uri hatalom alatt tágabb mértékben fen volt, legtágabb azonban a régi időkben, a

midőn még az örökös szolgaság a törvények szerint divatozott a rabszolgasággal egyenlő mértékben, melybe estek a hadi foglyok, a katonáskodni nem akarók, rabszolgálóval paráználkodók, vagy házasságra lépők, az ágyastartó, vagy tolvajságba résztvevő egyháziak, az igazságtalan birák, és a szolgáktól nemzettek; mind ez rég megszünt, valamint elavultak azon törvények is, melyek a vértagadókra, birtoktalan álorczásokra szolgaságot mondanak, ugy szintén melyek szerint a fizetésre képtelen adósok a hitelezőnek, (III. 28. II. 68. 1486: 29. Dec. 5. ad actum maj. pot.) kártevők a sértettnek szolgáivá rendeltettek, alább 298. §. — Jelenleg csak önkénytes szegődött szolgákat ismerünk, kiknek uruk, gazdájokhozi jogviszonyaikat jobbára a köztük létre jött szerződések, és szokások szabályozzák. — L. Sz. István II. 26. 27. 41. Sz. László II. 12. — I. 39. II. 23. 68., 1715: 7. 101., 1723: 46., 1840: 9. 37. §. — A szökevény cselédet visszakövetelő per folyt a szolgabiró előtt 100 frt büntetés és a költségek végett. — A gazda és szolga közti viszonyok az u. n. cselédi rendben, szolgálati szerződésekben szoktak megállapittatni; ezek iránt még törvényeink nincsenek; többnyire a helyi és vidéki viszonyok szerint indulnak.

51. §. Kereskedők. Gyárosok.

I. Valóságos kereskedő törvény előtt csak az, ki kereskedési czimét bejegyeztette, és kereskedéséről törvényszerű könyveket vezet *a)*.

Kereskedők nem lehetnek:

1) A kiskoruak 20 éven alól, 2) papok és szerzetesek, 3) szolgálatban lévő katonai személyek, 4) hites alkuszok, 5) bukás miatt birói itélet által a kereskedéstől eltiltottak; 6) kik csalás miatt büntetve voltak; 7) az alkuszok, bukottak és büntetve voltak feleségei, 8) elmebeli fogyatkozás miatt törvényes gondviselés alatt állók. — Ezeken felül a sz. kir. városokban a kereskedés elkezdhetésére nézve az előbbi szokás fentartatott *b)*.

Mi a czim bejegyzését illeti, ez történhetik: 1) A váltótörvényszéknél *c)* vagy 2) az illető törvényhatóságnál, városi tanácsnál, megyénél folyamodás mellett, melyben a kereskedésnek mind neme, mind czime befoglalandó *d)*, — és megtörténvén a bejegyzés: arról hiteles bizonyitvány adatik, melynek másolatát a törvényhatóság a kereskedelmi miniszteriumhoz országszerte leendő kihirdetés végett felküldi, mezőváros pedig a megye utján *e)*.

Megszünik a kereskedési jog a kereskedő halála, vagy oly rendbe lépése által, mely a kereskedésüzéssel össze nem fér; — ha a kereskedő csőd alá kerül, vagy csalás miatt megbüntettetett. De a halál által megszünt kereskedés a törvényes örökösök vagy azok megbizottja által a törvényes bejegyeztetés mellett folytatható *f)*.

A kereskedők polgári magánjogi tekintetben annyiban válnak külön az egyéb osztályoktól, a mennyiben, ha váltótörvényszéknél bejegyezvék, minden oly pereik, melyek eldöntésére a kereskedői

könyvek felmutatása szükséges, a váltótörvényszék illetősége alá tartoznak *g)*. Továbbá csőd esetében a kereskedő felesége hozományának és jegyajándékának bizonyitása külön törvényes szabályokhoz van kötve *h)*, úgy szintén a kereskedői könyvek különös bizonyerővel is birnak *i)*.

II. Gyáros lehet és gyárt állithat mindenki, a ki kereskedést üzhet, sőt arra egyházi személyek és testületek, nemkülönben hadi szolgálatban lévők is képesek, ha ingatlan vagyonnal birnak, csakhogy kötelesek aláirási czimvezetőt nevezni, a kire az igazgatás egy részét bizzák; gyári munkákra, akár mily mesterségbe vágjanak, segédeket fogadhatnak. De 12 éven alóli gyermekeket olyan munkára nem használhatnak, mely egészségöknek vagy kifejlődésöknek ártana, 16 éves korukig nem tovább, mint naponta 9 óráig, és közben is nyugórát kell engedni. — A gyármunkákra szükséges épületek mentek a katonaszállástól. A gyármüveket akárhol darabonkint is eladni és raktárakat nyitni mindenütt szabad *k)*.

Mit fennebb a kereskedők iránt magánjogi tekintetben megjegyeztünk, áll a gyárosokra nézve is *l)*. Mind a kereskedők, mind a gyárosok külön foglalkozásukból eredő jogviszonyaik a kereskedelmi jogra tartoznak *m)*.

a) 1840: 16. I. és IV. fej. — *b)* u. o. I. fej. 2. §. — *c)* u. o. 4. §. — *d)* u. o. 5. 6. §. — *e)* u. o. 7. §. — *f)* 1840: 16. IV. fej. 57. 58. §§. alább 272. 275. §§. — *g)* 1840: 5. II. R. 18. §. — *h)* alább 326. §. — *i)* l. többször id. munkám 58. §-át. — *k)* 1840: 17. — *l)* u. o. 3. 4. §. — *m)* 1840: 16. 17. és 1844: 6. t. cz. l. alább a 266—277. §§. — Iparosok l. 1872: 8.

II. FEJEZET.

Jogi személyek. Testületek.

52. §. Jogi személyek, testületek, azok közös természete s felsorolása.

Jogi személyek testületek (közönségek, egyetemek) alatt több személyeknek azon társulatait értjük, melyek a törvény szerint jogképességgel vannak felruházva, és az egyes személyekétől eltérő a törvény által szabályozott jogi természetük jogkülönbséget szül.

Ilyen testületek a király vagy a törvény engedelme nélkül létre nem jöhetnek *a)*; ha pedig akként megállapitva vannak, mindenkor fenállóknak tekintetnek, ámbár tagjai változnak és azok száma fogy

vagy nő *b)*; uj társakat felvehetnek, elöljárókat és egyéb tisztviselőket választhatnak *c)*. Lehet a testületnek tulajdon vagyona, alapja; szabályokat (Statutumokat) alkothat *d)*; pecsétet és egyéb szabadságokat s jogokat is nyerhet *e)*.

Ha különös törvény nem tiltja *f)*, a testület ingó és ingatlan vagyont szerezhet, szerződésekre léphet, keresetet, követelést indithat. Azonban a mi az egész testületé, nem egyes tagé; és a ki a testület adósa, nem egyes tagok adósa; valamint a testület adósságát nem egyes tag fizeti; sőt a testület és egyes tagok közt külön jogviszonyok is lehetnek.

Közös ügyekben a közös akarat szótöbbségben is nyilatkozik, és ekként határozattá válik.

Megszünik a testület: ha minden tagjai kifogytak; vagy ha magok, a mennyiben szabadságokban áll, szét mennek; vagy ha az országos hatalom által megszüntetik és feloszlatik. A fenlévő alapot, értéket, ha a testület magán jellemü volt, a tagok magok közt felosztják: a köztestületek vagyonáról pedig az országos főhatalom intézkedik.

A testületek, melyek törvényeink szerint személyi jelleggel birnak, s ebbeli minőségök folytán a törvényszabta korlátok közt polgári magánjogokkal felruházvák *g)* a köztörvényhatóságok, községek; káptalanok, szerzetes rendek, hiteles helyek, a protestans közönségek és azok egyeteme, végre a kereskedői testületek és a fiscus, vagy is kir. kincs, kir. ügynök.

a) 1715: 102., 1723: 96. — *b)* II. 45. 4. §. azért a testületek halhatlan testeknek is (corpora immortalia) neveztetnek. — *c)* 1715. 3?. Másként a káptalanoknál, alább 55. §. — *d)* III. 2.-al. 53. 55. §§. — *e)* Pecséttel mindegyik testület bir; öröklési joguk volt a szab. kir. városoknak, kerületekben a községeknek az üres vagyonokban, l. alább a 419. §. — *f)* 1715: 16. a szerzést tiltó törvények, ezekről alább a 92. §-ban. — Iparvállalati társulatok, részvénytársulatok mint ilyenek szintén jogi személyek, tagjaik s a nem tagok irányában; és jogviszonyaik a kormány által helybenhagyott alapszabályaikból méretnek. Képviseltetésöket l. Polg. tvkez. rendt. 33. 84. §. — *g)* 1870: 42. 1871: 18. Jogi személyek ipart szabadon üzhetnek, ha üzletvezetőt állitanak 1872. 8. 3. 24. §§.

53. §. Köztörvényhatóságok. Különösen a szab. kir. városok; szabad kerületek.

Köztörvényhatóságok *a)* azon önálló törvényhatóságok, melyek az önkormányzatot s az állami közigazgatási közvetitést a törvény korlátai között gyakorolják; és miután vagyonuk felett rendel-

keznek, szerződéseket kötnek, mint jogi személyek szintén a magánjogba esnek.

Köztörvényhatóságok a vármegyék, székelyszékek, az u. n. szabad kerületek, sz. királyi és a törvényben *b)* különösen megnevezett városok.

A köztörvényhatóság szabályrendeleteket, (statutumokat) alkothat, de csak hatáskörének korlátjai között; — a törvénynyel, és a kormánynak hatályban lévő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, s csak a kihirdetéstől számitandó 30 nap után hajtathatnak végre; és a szabályrendelet, ha csupán helyi érdekü *c)*: a thatóság területén, ha pedig közérdekü az egész országban kihirdetendő.

Szabályrendeletek ellen az érdeklettek a kihirdetéstől 30 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak, mely is a thatóság meghallgatása után végérvényesen határoz, és azt felfüggesztheti vagy megsemmisitheti; de indokolni is tartozik *d)*.

Határozat, mely ingatlan vagyon elidegenitésére, vagy szerzésére, a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására vonatkozik, csak ministeri jóváhagyás után hajtathatik végre; de ha a kormány a felterjesztéstől 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik: végre hajtható.

Magánfelek a törvényhatóságnak az önkormányzat körében hozott sérelmes határozatai ellen a kézbesitéstől, illetőleg a szabályszerü kihirdetéstől 15 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak. A folyamodvány az alispánnak illetőleg a polgármesternek adandó be, ki ezt 8 nap alatt véleményes jelentéssel felterjeszteni köteles. Azt, hogy a határozat csak birtokon kivül felebbezhető, magában a határozatban, világosan ki kell fejezni; e záradék hiányában a határozat birtokon belöl felebbezhető *e)*.

Az árva és gyámhatóságot a tvhatóságok gyakorolják; s intézkednek az árvák mind azon ügyeiben, melyek a rendes biró illetőségéhez nem tartoznak *f)*.

A bizottsági tagok és tisztviselők mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásukban okoznak, felelősek *g)*.

A köztvhatóságot magán jogügyeiben a tiszti ügyész képviseli *h)*.

A sz. kir. városokról a fennebb előadottakon felül megjegyezzük: hogy azok határukat úgy mint egyes személyek sajátul birják, azzal járó hasznokat, úgynevezett kisebb királyi és földesuri haszonvételeket vagy a város maga bérbe adva, vagy a fenálló szokás szerint egyes polgárok élvezik és gyakorolják *i)*. Birnak egyházvédi joggal is (jus patronatus), melynél fogva a plébánosokat választják. Nemesi jószágot, kir. adomány, vagy zálog utján szerezniök tiltva volt *j)*. A

hatalmaskodás díját a városok egyes nemesként fizetik *k)*. Tulajdon törvényhatóssággal mint első folyamodásu birósággal voltak felruházva, mely a városban lakó minden személy és vagyonra kiterjedt *l)*; a birói eljárásban és némely egyéb magánjogi viszonyokban a városok tulajdon szokásaikat, statutumaikat követték *m)*.

A szabad kerületek ebbeli elnevezésöket onnét nyerték, mivel a megyehatóság alatt sem közigazgatási, sem törvénykezési tekintetben nem állottak.

Ezek: a Jász-Kún, Hajdu és 16 szepesi városok kerületei.

I. A jász-kún kerületeket IV. Béla király alapitotta. I. Leopold ezeket eladta a német rendnek 500.000 frton, de mivel az ország rendei az eladásnak a törvények alapján ellene mondottak, a német rend visszalépett, és a pesti rokkantak háza a német rendet kielégitvén, ezen kerületek zálogfejébe annak birtokába jöttek *n)*. Végre a jászok és kunok a rajta fekvő összeget összeadván, a javitások árával (15,000 frttal) együtt az egész összeget lefizették, és innen eredt a különbség a redemtus és nem redemtusok közt, mivel a redemtusok a földvételben elsőséggel birtak a vérek és szomszédok után *o)*. Abbeli megszoritás, hogy náluk idegen ember földeket nem birhat, ha csak egyszersmind lakását oda át nem teszi, különben azt a község magához válthatta, megszünt *p)*. Biróságaik tekintetében is különváló állással és felosztással birtak *q)*.

II. A hajdu városok kerülete szintén önálló a megyétől minden tekintetben független *r)*. Az egyes városok földterületöket teljes joggal birták és birják, úgy mint a szabad kir. városok. — Az összesités és arányosság tekintetében a törvény reájuk nézve némi különbséget állapitott meg *s)*. Biróságaik felosztása a jász-kúnokéhez hasonló volt *t)*.

III. A XVI. szepesi városok is földbirtokaik és azokkal járó jogaik tekintetében a szabad kir. városokkal egyenlők, és külön birói hatóságokkal birtak *u)*. Igy a n.-kikindai kerület is *v)*.

a) Jurisdictiók, municipiumok. — *b)* 1870 : 42. 1. 2. §§. a köztörvényhatóságok rendezéséről; Budát és Pestet kivéve (1. §.), melyek beligazg. szervezéséről külön törvényt igér. E törvénynek közjogi oldalát mellőzve csupán a magánjogira szoritkozunk; 1. §. szerint Kővár, Fogaras és Naszód vidéke; és a 88. §. szerint az erdélyi megyék, a székelyszékek, és a következő városok : Kecskemét, Nagyvárad, Versetz, Zilah, Göllniczbánya, Abrudbánya, Vizakna, Vajda-Hunyad, Kézdi-Vásárhely, Hátszeg, Sepsi Szt.-György, Székely-Udvarhely, Bereczk, Csik-Szereda, Szék, Kolos, Ilyefalva, Oláhfalva Szász-Régen és Fogaras. *c)* p. o. cseléd — házbérleti rend stb. — *d)* id. törvény 5—7. §§. — *e)* u. o. 3. 4. §§. — *f)* u. o. 8. §. erről alább tüzetesen a 344.

§-ban. — *g)* u. o. 73—76. és 81. §. — alább a 283. §-ban. — *h)* u. o. 60. §. — *i)* Mész-agyag bányákat tarthatnak, de a só ki van véve, 1514: 3. — *j)* 1542: 33. Pos. 1608: 6. kor. e. — *k)* 1741: 63. 18., 1805: 1. 11. §. — *l)* Polg. törvk. rendt. 16. §. de az megszünt a kir. biróságok által. — *m)* És ezeket a biróságok p. o. alább a 353. §. vagy a bérleti felmondásoknál — most is követik. — Előbbi közjogi állásuk 1848: 23. 24. mostani 1870: 42. — Bőven Frank a 78—80. §-ban, valamint a 452. 453. §§. — A városok és polgárrend történetéről érdekes rövid értekezést olvashatni „Sillye Gábor városi titoknok“ czimű munkájában. Pozson 1848. I. Füz. 11. köv. lap. *n)* Régi szabadságaikat Mária Therézia 1745-ben uj kiváltságlevéllel megerősitette, ujabbakat is adván hozzá, melyek az 1751-ki o. gyülésen bővittettek. 1799-ben kapták az u. n. statutumaikat. — *o)* Stat. 6. 4. §. — *p)* 1852. nov. 29. ősiségi patens 18. §. ide véve az Ért. 20. §-át. — *q)* Első folyamodási biróságaik voltak; a városi biró, a városi tvszék és a kerületi. De most már a kir. biróságok alá tartoznak. — Polg. törvk. rendt. 1. §. 3. Előbbi közjogi és közigazgatási állásukat a közjogból átalában Franknál 81. 625—630. §§. és az 1848: 25. — *r)* Ezek: Böszörmény, Szoboszló, Nánás, Dorog, Hatház és Vámospércs. Szabadságait a kerület Bocskay István adományából nyerte, melyet a királyok is megerősitettek. — *s)* l. alább 190. §. — *t)* fen. *q)* Frank 80. és 631. §§. — *u)* Fen *q)* és 48. §. 1848: 26. Előbbi közigazgatási és törvényhatósági állapotjuk Franknál a 632. §. — *v)* Biróságaik voltak a városi biró és a kerül. törvszék. Polg. törvk. rendt. 1. §. most a kir. biróságok.

54. §. Községek.

A községek *a)*.

1) városok, melyek rendezett tanácscsal birnak *b)*;

2) nagy községek (mező városok és nagy faluk), melyek rendezett tanácscsal nem birnak ugyan, de a törvény által reájuk ruházott teendőket saját erejökből teljesiteni képesek.

3) kis községek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket korlátolt anyagi viszonyaik miatt saját erejökből teljesiteni nem képesek, és e végből más községekkel kell szövetkezniök *c)*.

A község a törvény korlátai között önállóan intézi saját ügyeit *d)*; rendelkezik a község vagyona fölött; szabályrendeleteket alkot, melyek azonban sem a törvénynyel sem a kormány és tvhatóság hatályban lévő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a tvhatósághoz azonnal felterjesztendők, és ha ez a felterjesztést követő legközelebbi közgyülésben nem nyilatkozott, vagy helybenhagyta, végrehajtható. Egyesek a sérelmes szabályrendeletek megváltoztatásáért a községhez, és a községnek e tárgyban hozott sérelmes határozata ellen a tvhatósághoz s onnét a belügyministerhez folyamodhatnak. De a tvhatóság megsemmisitő határozata a belügyministerhez felebbezhető *e)*.

A rendezett tanácsú városok gyakorolják az árva és gyámhatóságot is *f)*, eljárnak az ipar- s a gazdák és cselédeik között a szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben a törvény és szabályrendeletek értelmében *g)*.

Csak a tvhatóság jóváhagyása után hajtathatik végre minden oly községi határozat, mely a községi vagyon elidegenitésére, vagy szerzésére, 6 éven túl terjedő haszonbérletek megkötésére, kölcsönvételekre, a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések megkötésére vagy felbontására vonatkozik; — s átalában minden határozat, melyre a törvény felsőbb megerősitést rend el.

A tvhatóság határozata ellen 15 nap alatt a község a belügyministerhez folyamodhatik; és ha a tvhatóság a határozat felterjesztésére követő legközelebbi közgyülésben, vagy a kormány a folyamodás folytán tett felterjesztés beérkezésétől számitandó 40. nap alatt nem nyilatkozik: a község határozata hallgatag helybenhagyottnak tekintetik, és végrehajtható *h)*;

az érdeklettek pedig a határozat kihirdetésétől illetőleg kézbesitésétől 15 nap alatt a tvhatósághoz, és onnan 15 nap alatt a belügyministerhez folyamodhatnak. Azt hogy a határozat csak birtokon kivül felebbezhető, magában a határozatban világosan ki kell fejezni; különben a határ zat birtokon belül felebbezhető *i)*.

A község törzs vagyona csonkittatlanul fentartandó.

Kivételes esetekben annak elidegenitését, lényeges átalakitását vagy annak, illetőleg a haszonvételeknek felosztását a képviselő testület csak közgyülésileg, összes tagjainak átalános többségével névszerinti szavazás mellett határozhatja el; hasonlólag a bérbeadást, és annak feltételeit is.

A községi vagyon bérbeadása rendszerint csak nyilvános árverés utján eszközöltethetik; az árverés módozatait és a kikiáltási árt a képviselő testület állapitja meg, és az árverést az hagyja helyben. Ha a közárverés sikerre nem vezet, vagy a község érdeke kivételesen a magán utoni egyezkedést javallaná, a vagyon szabad kézből is kiadható, de erre a tvhatóság beleegyezése szükséges *k)*.

A községi vagyon kezelésének, elidegenitésének, vagy bérbeadásának módja iránt hozott határozatok a községben szokott módon szabályszerüleg kihirdetendők, azok ellen kihirdetésök napjától 30 nap alatt a község kötelékébe tartozó bár mely polgár a tvhatósághoz felfolyamodhatik. A 30 napi határidő lefolyása előtt, illetőleg a felebbezés elintézéseig a határozatok végre nem hajthatók.

A tvhatóság, ha lehetséges, közigazgatásilag határoz a felebbezés felett, de ha az iránt: vajjon azon vagyon, mely iránt a határozat

intézkedik, a község vagyonához, illetőleg annak szabad rendelkezése alá tartozik-e? a község és annak tagjai közt magánjogi kérdések forognak fenn, a tvhatóság e kérdéseknek barátságos egyezség utján kiegyenlitését kisérendi meg, és ha ez nem sikerül, a feleket a törvény utjára utasitani, és a birói végeldöntésig a fenálló gyakorlatot fentartani köteles *l)*.

Mig az erdők fentartásáról ujabb törvény nem intézkedik, a községek a községi erdők fentartását biztositó kezelési módról kötelesek szabályrendeletileg gondoskodni. E szabályrendelet jóváhagyás végett a törvényhatósághoz és onnan a belügyministerhez terjesztendő fel *m)*.

Végre az elöljáróság és a képviselök felelössége is szabályozva van *n)*.

a) A községek rendezéséről legujabban az 1871: 18. t. cz. intézkedik. Ezek is azon bár szükebb jogkörnél fogva, melyel a magánjog téren vagyonuk feletti intézkedés, szerződések kötése által jelentkeznek, mint jogi személyek a magánjog körébe esnek. Az idézett törvényből tehát a közjogi viszonyokat mellőzve csupán azokra vonatkozunk, melyek a magánjogba vágnak. — *b)* Id. tv. 64. §. A r. tanácsu városok az egyéb községektől annyiban különböznek, hogy azoknak elöljáróságát a tanács tagjai képezik; t. i. a polgármester, rendőr kapitány, tanácsnokok, főjegyző, rendes fizetéses jegyzők, főügyész, r. fizetéses ügyészek, árvaszék, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közgyám, levéltárnok, orvos, mérnök és a helyi igények szerint rendszeresitett más tisztviselők. — *c)* Id. tvény 1. §. Nagy községek elöljárósága: a biró és helyettese, legalább 4. tanácsbeli, pénztárnok, községi jegyző, illet. jegyzők; közgyám, és a hol van rendes községi orvos. Kis községekben: a biró, és helyettese (másod vagy törvénybiró), legalább 2 tanácsbeli (esküdt, hites) és a körjegyző 64. §. — *d)* u. o. 2. §. Közigazgatási ügyekben azonban a községek felebbviteli hatósága első fokban a tvhatóság (megye kerület), második fokban a kormány. — *e)* u. o. 22. 29—31. Az árvaügyek 25. §. az elöljárósági, tiszti és szolgaszemélyzeti viszonyok 65. §. a községi erdők kezelés módja 109. §. a pénztári kezelés és számvitel módja 126. §. szabályrendelettel állapittatnak meg. — *f)* u. o. 23. §. — l. alább 344. §. — *g)* u. o. 23. §. — *h)* u. o. 26. §. — *i)* u. o. 27. §. — *k)* u. o. 103. 105. 110. §§. A községi tőkepénzek hasznositására ugyanazon szabályok tartandók meg, melyek az árvapénzek elhelyezésére nézve fenállanak. Az imént idezett §§.-okban foglaltakból számos magánjogi viszonyok keletkezhetnek a mint fennebb az a) alatt megjegyeztük. — *l)* u. o. 106. 107. 108. §§. — *m)* u. o. 109. §. — *n)* u. o. 87. és köv. §. de erről alább a 283. §. valamint a számadásokat illetőleg alább a 247. §.

55. §. Káptalanok és szerzetes rendek.

A káptalanok — akár székesek, vagy is püspök mellett, akár társasok, külön prépost alatt, p. o. pozsoni, nagyszombati stb. — és szerzetes rendek, a mennyiben szinte jószágokat birnak, jogvisszonyokba lépnek, jogilag képzelt személyeknek tekintendők. — Minden káptalan és szerzetesrend, illetőleg kolostor nagyobb hatalmaskodás vagy bármely közösen elkövetett vétség miatt testületként mint egyes nemes egy büntetésben marasztaltatik *a)*, egyes egyének pedig javadalmi jövedelmeikből kötelesek a sértettnek elégtételt szolgáltatni *b)*.

A szerzetes rendek *c)* kir. rendeletek *d)* szerint senkit 21 éves kora előtt örökfogadásra nem bocsáthatnak *e)*, és pedig a jószággal biró szerzetesek 3000 frt, az alamizsnából élők a legközelebbi alamizsna gyüjtés elvesztése alatt, és az ujoncz tartozik a fogadás felbontásával a szerzetből kilépni, a fenkitüzött kor előtt abba vissza nem léphetvén. Ismétlés esetében a vétkes elöljárónak az országbóli kiüzetése és a klastrom eltörlése következhetik.

Az egyes szerzetes tagok irányában továbbá a szerzetes rendek szinten korlátozvák, mert a szerzetes rend csak akkor foglalhatja el azt, mit a szerzetbe lépő magával hozott, vagy később kapott, ha az a fogadástétel után halt meg; mert ha az előtt kilép, őtet, ha pedig meghal, rokonait illeti. A szerzet továbbá egyes belépő tagtól bármily vagyonra vagy értékre irányzott igéretet kir. engedelem nélkül el nem fogadhat. — Szerzetesnek 200 forinton felül életdíjat (vitalitium) alapitani nem lehet, és ennek tökéjét sem veheti át maga a szerzet, hanem valamely közintézetbe adandó, hogy a szerzetes halála után rokonainak maradjon. Ugyanez áll örök misék, vagy örök alamizsnák alapitására nézve is.

Ingatlan vagyonnal biró szerzet gyárakat állithat és árúszerzési kötéseket köthet *f)*.

Az egyes szerzeteseknek, a mennyiben jószágbirhatási joggal nem birnak, és alamizsnából élnek, semminemü pénzbeli kötelezéseket érvényesen vállalni nem lehet. Egyéb megszoritásaik végrendelet és öröklés tekintetében figyelemmel arra, a mint jószágbirhatási joggal felruházvák vagy nem, illető helyökön alább fognak előfordulni; *g)* itt még csak azt jegyezzük meg, hogy a szerzetesek átalában a szerzést tiltó törvények alatt állnak *h)*.

a) II. 46. — *b)* II. 47. — *c)* A szerzetekre nézve törvényeink, majd kir. rendeletek intézkednek. Törvényeink szerint szerzeteseket az országba behozni csak kir. engedelem mellett lehet (1715. 102.), de a mult században többek elfogadása a törvényczikkekbe is bevétetett, (1715: 142. 1723: 96. 1729:

50. 1741: 65. 1765: 42. 43.) azon hozzáadással, hogy alapul csak világi jószágot birhassanak, és azt is csak, ha az alapitó szabad rendelkezése alá tartozik, és zálogképen, továbbá, hogy háláérzés jeleül a felség és az ország boldogságáért minden szerzet évenkint 12 misét mondani vagy mondatni köteles legyen. (1715: 102. 1723: 97.) — *d)* Intim. 1674. jul. 14. — *e)* Előbb 24 év, de 1802. óta 21-ik év. — *f)* 1840: 17. 2. §§. 1844. 6. — *g)* l. alább 250. 390. §§. — *h)* alább 92. §.

56. §. Hiteles helyek.

Hiteles helyek (loca credibilia, authentica) azon káptalanok és konventek, a melyek kir. kiváltság vagy törvény erejénél fogva hiteles pecsétet és országos levéltárt birnak *a)*.

Törvényeink szerint konvent elöljárója csak saját rendü szerzetes lehet: és káptalan vagy konvent mint hiteles hely el nem járhat, hacsak legalább öt, a hazai törvényt és nyelvet értő tagja nincsen *b)*, ugyanazért a püspök kötelessége a megyéjében lévő konventeket évenkint kétszer meglátogatni, és a tagok hiányzó számát pótoltatni; ha ezt elmulasztja, az érsek teljesitheti *c)*. A káptalanok és konventek bizonyság-leveleket eskü alatt adnak *d)*; a ki pedig törvénytelenül jár el, vagy hamis előadást tesz, javadalmát vesztve örökös fogságra jut *e)*, és ha valaki hiteles pecsét alatt hamis levelet költ, hűtlenségbe esik *f)*. Tartoznak magok akár az egyes felek egyszerü kérelmére, akár a biróságok megkeresésére a gondviselésök alatt lévő okiratokról a hiteles kiadványt annyiszor a mennyiszer alkalmazandó 500 frtnyi pénzbirság terhe alatt kiszolgáltatni *g)*. Végre a díjszabályt megszegni a hiteles pecsét vesztése alatt tiltatik *h)*.

Minden hiteles helynek meg van a saját területe, melyre terjed *i)*.

Hiteles helyek időnkben a latin szertartásu káptalanok, kivéve a rozsnyóit, kassait, sopronit és nagy-szombatit. A konventek közül pedig: 1. A szent benedekieknél a szalavári és pannonhalmi, a szent benedekit (Bars megyében, régen de juxta Grón) és a kolos-monostorit (Erdélyben) világi papok folytatják. 2. A Premontreieknél: a jászói, leleszi és csornai konventek *k)*.

a) Régen semmiféle birói eljárás hiteles hely befolyása nélkül nem történhetett, II. 21. — Ujabban ezen sok változás történt, — jelenleg azonban az ősiség eltörlése, és a telekkönyvek irányában teendőik is kevesbedtek. — *b)* p. o. 1486: 11. 1723: 39. 5. §§. — *c)* 1723: 39. 6. §§. — *d)* u. o. 7. §. — *e)* Zsig. VI. 8. — *f)* Régi törvény szerint homlokára és két arczára tüzes pecsét sütendő, 1498: 14. de 1723: 9. 3. §§. szerint hütlenség. — *g)* Ezelőtt az 1723: 43. szerint csak megkereső parancs iránt, 500 frt büntetés terhe alatt, melynek 1/3-da a birónak, 2/3 pedig a sértett félnek jut; de ezentúl a polg. tvkez. eljárás 558. §. értelmében megkereső parancs nélkül is. — *h)* 1495:

23. legujabb az 1770-ki dijszabás. — *i)* Ezt olvashatni Kelemennél II. r. 137. 138. §§. — *k)* u. o., és Sz.-Fehérvárra nézve 1827: 26. a Szathmárira 1836: 23. t. cz., melyek által hitelességőket visszanyerték. — Bővebben Frank: 82. 83. §§.

1848 után a hiteles helyekre nézve is változás történt: mert az 1849. nov. 3-ról kelt id. rendelet 26. §-a értelmében a nálok lévő okiratok — mi alatt az ország rendes biráinál őrzöttek a pesti ker. főtörvényszék levéltárába utasittattak, — ideiglenesen meghagyattak; azok másolatainak kiadása és illetéke iránt 1851. maj. 4. és october 24-ről kelt rendeletek intézkedtek. Ezt követte a közjegyzőség behozatala az 1852. február 7-ki lf. rendelet által; mig végre az o. birói értekezlet (Vegyesek B. 8. §.) szerint a hiteles helyek visszaállittatván, a közjegyzőség megszüntetett; és a közjegyzőknél letett okiratok, valamint hivatalos eljárásaikról készült irataik az illető első biróságú tszéknek lettek átadandók. (u. o. 9. §.) — A hit. helyek az uj tkez. rendt. 557. 558. §§-ban fenhagyatnak.

57. §. Protestans közönségek és azok egyeteme.

Polgári magánjogi tekintetben is testületekként jelentkeznek az egyes protestans közönségek, valamint azoknak egyeteme, azaz mindannyi községek együttvéve; a mennyiben magánjogi tekintetben is jogképességgel felruházvak, javakat jogokat birnak, szereznek, gyakorolnak; s ennélfogva őket mindazon jogok illetik, melyek az egyes személyeket, a mennyiben azok testületek által is szerezhetők, gyakorolhatók és a törvény előtt érvényesithetők *a)*.

a) A tankönyvekben előadatni szokott jogaikat mint a közjogra tartozókat itt mellőzzük. Az egyeseknél a valláskülönbség miatti jogkülönbségeket már fennebb jegyeztük meg a 37. §-ban. I. Franknál 85. §. de mindaz az 1792. és ujabb törvények alapján a közjogra tartozik. — Az életben gyakran előfordulnak ez vagy amaz eklezsia, iskola alapitványa részéről szerződések, követelések, bekeblezések stb. Ezek és hasonlók azon jelenségek, melyekben a prot. közönségek alapitványok, azok egyeteme, egyes személyekként jelentkeznek. — Ide vehetők az izr. hitközségek is.

58. §. A kereskedői testületek.

A kereskedői testületek is a magánjog terén egyes személyekként előfordulhatnak. Ily testületek alakithatók, mihelyt egy városban tiznél több kereskedő, gyártó vagy közkereseti társaság *a)* tagja vagyon; a testületbe más megyebeli hasonló tagtársakat fogadhatnak; ügyeik elintézésére szótöbbséggel választmányt és elnököt választhatnak. Valóságos bejegyzett kereskedőt azonban, ha belépni akar és a szokott kötelességek teljesitésére ajánlkozik, felvenni tartoznak.

Ezen testületek oly helyeken, hol váltótörvényszék székel, a kereskedői ülnököt minden harmadik évben megválasztják, és a hites alkuszokat is ők vizsgálják *b)*.

a) 1840: 18. — *b)* 1840 : 19. 1. 2. §§. alább 277. §.

59. §. A királyi ügynök. Tiszti-közügyészek.

A kir. ügynök, vagy kir. kincstári jogügyek igazgatója az u. n. kir. s közalapitványi ügyészek, valamint a közügyészek itt annyiban emlittetnek, a mennyiben azoknak mint jogi személyeknek előleges ismerése az anyagi jogban előforduló esetekben szükséges. Ezek majd testületeket, majd alapitványokat képviselnek, és igy azoknak jogviszonyaikban per esetén kivül is jelenkeznek. De tüzetes ismertetésök a törvénykezési eljárásra tartozik *a)*.

A kir. ügynök ugyanis felügyel a korona javaira, jövedelmeire, a király saját vagyonára, az egyházi és iskolai közalapitványokra, őrködik a kiváltság által szerezhető jogok felett, és átalában minden oly bünök, és vétségek ellen fellép, melyek dija a kir. kincstárba foly.

Végre a kir. ügynöknek, illetőleg a szent korona ügyvédének öröklése ott, hol sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyonra különbség nélkül kiterjed *b)*.

A közügyészek alatt értjük a megyék, szabad kir. és r. tanácsú városok, szabad kerületek ugynevezett tiszti ügyészeit, a mennyiben azok az illető testületnek, melyet képviselnek, gazdasági javaira, jogaira felügyelnek, és mint ilyenek a polgári magánjogi viszonyokban is jelentkeznek *c)*.

a) L. A magyar polg. tvkez. rendt. czimü munkám 7. §. — A korona ügyész, kir. fő- és a kir. ügyészek (1871 : 33.) a bünvádi eljáráshoz tartoznak. — *b)* Ért. 18. §. alább 398. §. — *c)* Igy p. o. alább és a köv. 109. 163. 177. §§. És az u. n. tiszti ügyészi keresetek is őket illetik. P. o. alább 302. §. V. ö. Frank 510. 563. §§. — Közalapitványi ügyészek a közalapokra ügyelnek; l. ptkez. rdt. 84. §.

III. CZIM.

A dolgokról.

60. §. A dolgok és azok felosztása jogi értelemben.

Dolognak jogi értelemben neveztetik mindaz, a mi a személytől különbözik, és az emberek használatára szolgál. E szerint nemcsak a tulajdonképeni dolgok, hanem a jogok is a dolgok közé számittatnak, az előbbiek testi, az utóbbiak testetlen dolgoknak is neveztetnek.

I. Főkülönbség, melyre a dolgok eloszlanak, az ingó és ingatlan dolgok, javak közti. E különbség legközelebb a természeten alapszik, és ingó e szerint minden, mit állaga sérelme nélkül helyéről elmozditani lehet, különben ingatlan. Azonban oly dolgok, melyek magukban véve ingók, jogilag ingatlanoknak tartatnak, ha ingatlanokat képviselnek, p. o. az ingatlanok ára; és ha a törvény vagy a tulajdonos határozatánál fogva valamely ingatlan tartozékát teszik *a)*.

Tartozék alatt az értendő, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatba tétetik; ide tartozik nemcsak valamely dolognak növedéke, mig attól el nem különittetik, hanem azon mellékdolgok is, melyek nélkül a födolog nem használható, vagy melyeket a törvény vagy tulajdonos, a födolog állandó használatára rendelt.

Fű, fák, gyümölcs és minden használható dolgok, melyek a földszinén teremnek, mindaddig ingatlan vagyonnak tekintendők, mig a földtől el nem választattak *b)*. Még a halak is a tóban, és a vad az erdőben csak akkor lesznek ingó jószággá, ha a tóból a hal kihalásztatott, és a vad elfogatott. — A gabona, fa, takarmány, minden barom, és valamely fekvő jószághoz tartozó minden szerszámok s eszközök annyiban ingatlanoknak tartatnak, a mennyiben a gazdaság rendes folytatásához szükségesek. Ingatlan dolgok továbbá azok is, melyek a földön oly czélból emeltetnek, hogy mindig rajta maradjanak; mint a házak és más épületek a felettük függvonalban lévő légürrel együtt; továbbá nemcsak mindaz, mi a földbe vagy falhoz van megerősitve vagy szegezve, úgymint pálinkakazánok, serfőzőüstök, beékelt szekrények, hanem azon dolgok is, mik valamely egésznek állandó haszonvételére szánvák, például: kútvedrek, kötelek, lánczok, oltóeszközök s efélék. A gazdasági készület az ingatlan jószág alkotó része lévén, sem a csődeljárásban, sem azonkivül elkülönitve végrehajtás alá nem vehető.

Ingatlanok is tekintetnek törvényeink szerint ingóknak t. i. a

zálogos fekvőjavak. Sőt ingatlanok ingatlanoknak tartozékai is, mint a jobbágyi külső földek a beltelek tartozékai voltak. — Végül a vadászati jog is a földtulajdonnak elválaszthatatlan tartozéka.

A tartozékra nézve főelvül áll, hogy rendszerint a tartozék a főtárgyat követi. Tartozék alatt értetik még a dolognak minden haszna és terhe. Haszon alá esnek a kamatok, az álló, függő vagy elválasztott, beszedett, begyüjtött termés. De sokszor az elmaradt, megszünt hasznok felett is fordul a kérdés: p. o. a javak visszaadásánál. Rendes haszon, a mi rendes körülményekben várható; rendkivüli, a mely kivételes körülmények és idők eredménye. A jogviszonyokban azonban csak az előbbi vehető figyelembe. Költségeknél pedig megkülönböztetjük a szükségeseket, melyek nélkül a jószág elveszett vagy értékében tetemesen csökkent volna, a hasznosokat, melyek ugyan mulhatlanul nem szükségesek, de hasznukat tagadni nem lehet, p. o. a telek felárkolása, keritése; kéjelmeseket, melyek csak mulatságra szánvák *c)*.

II. Az ingók vagy olyanok, melyek más hasonlókkal pótolhatók, vagy olyanok, melyek nem pótolhatók; az első rendüek azok, melyek bizonyos nem- vagy fajból valók és számra nézve is azon nem- vagy fajból pótolhatók p. o. szarvas marha, birka, termék; a másodrendüek a nemből és fajból nem, csak értékben pótolhatók: mint egyes kitünő paripák, vagy különös ingóságok, p. o. kép, szobor *d)*.

Továbbá elhasználható és elhasználhatlan dolgok, az előbbiek használat által elenyésznek, de helyöket más ugyanazon nemből pótolhatja, p. o. gabona pénz. Elhasználhatlanok pedig p. o. gép, gazdasági eszköz, kocsi, stb. *e)*.

III. Osztható vagy oszthatlanok legközelebb természetök szerint, a mennyiben a felosztás kár nélkül megeshetik. De vannak törvény szerint oszthatlanok, habár természettől a felosztást megtürnék; ilyenek *f)*, a városi házak, telekkönyvi testek *g)*, szolgalmak, családi hitbizományok *h)*.

a) A tüz-jégkárbiztositási összeg a fekvőség tulajdonosát, illetőleg a zálogjoggal biró hitelezőket. Polg. tvkez. rendt. 447. §. — *b)* Kir. leirat 1863. jun. 24-ről. Fenálló erdőrész, ha a végrehajtás ingatlanokra nem kéretett, le nem foglalható. Hszem. tábla 538. 1866. — De a turnus szerinti vágás alá tartozó bár le nem vágott fa ingónak tekintetik; és annak más foglaltató részére birói árverés utján leendő eladatását a bekeblezett jelzálogos hitelező nem gátolhatja. — Döntvény 3216. 1866. — *c)* 94. 84. 88. 108. 208. 212. és köv. §§-okban. — Rendes haszon p. o. 1840: 10. 2. §§. — *d)* P. o. alább 207. 208. §§. — *e)* Alább 241. 249. §§. — *f)* Ilyenek voltak a jobbágytelki állományok alább 156. §. — *g)* 1836: 15. 17. §§. Tkkvi pat. 55. §. — *h)* Alább 198. 382. §§.

61. §. Folytatás és különösen a becsü.

IV. Egyes javak, dolgok vagy azok összesége a) tömeg. A dolgok többnyire egyenkint tekintetnek; de gyakran több külön természetü dolgok is egy összeségbe, egy tömegbe vétetnek: p. o. a hagyatéki-csődtömeg, gazdasági készlet b); ilyenek a kegyes alapitványok, egyházi, iskolai alapok, javadalmak.

V. Közjavak, magánjavak, az első rendüek vagy az egész országé, mint az álladalmi javak átalában; vagy az egyes megyék, kerületek, városok, községek javai s mindennemü közhaszonvételei; a közjavak ismét vagy olyanok, melyek használata egyes magánosokat nem illeti, p. o. regálék c), vagy pedig olyanok, a melyeket egyesek is használhatnak p. o. ország-, községi utak, hidak, vámok, folyók, kikötők. — A többiek mind magánjavak.

VI. Egyházi javak, melyek az egyház diszére és fentartására szánvák d).

Ezekre nézve törvényeink rendelik:

1. Hogy sem idegen, sem fiatal vagy tudatlan embereknek ne adassanak, sem egynek több javadalom egynél e). 2. Hogy a javadalmazott hivatala helyén lakjék, és hivatalában eljárjon, különben jövedelmei zár alá vétethetnek ő felsége által f). 3. Az egyház javait sem zálogúl, sem örökre eladni vagy csonkítani nem szabad g).

VII. Koronai javak, melyek a magyar szent korona diszére vagyis kir. méltóság fentartására rendelvék h). Ezek is elidegenithetlenek i), de a bérbeadás nem tiltatik k). Különböznek ezektől a koronára visszaszállott ügyészi javak, (bona fiscalia), melyeket a király ujabban adományozhat, vagy meg is tarthat l); — valamint a király családi javai, melyeket mint magánember bir.

VIII. Megbecsülhetők és megbecsülhetlenek. Megbecsülhető dolgok javak azok, melyeknek értéke másokkali egybehasonlitás által a forgalom végett meghatároztathatik; az ellenkezők megbecsülhetleneknek hivatnak m).

Az érték meghatározása az árban jelenkezik, és ez a becslés által nyomoztatik ki.

A becsü törvényeink szerint háromféle: rendes-, közönséges és örökbecsü, (condigna, communis, et perennalis). A rendes becsü a hely és idők körülményeit veszi figyelembe n), és ezekkel változik. Ez az erre nézve fenálló törvények szerint eszközöltetik.

Más a közönséges becsü Verbőczy I. Rész 133. czime értelmében az ott kitett árjegyzék szerint, például a nemesi udvartelek 3. jobbágytelek 1 márka stb., mely fizettetik a törvény által

kijelölt esetekben, valamint az örök becsü is, mely a közönségesnek tizszer annyia *o)*.

A dolgokra javakra nézve átalános szabály: hogy az ingatlan dolgok, javak iránti keresetek az illető birtokbiróságok alá tartoznak; de az ingók a személyt követik.

a) P. o. nyáj, ménes stb. — *b)* Ide alkalmazható azon szabály is, mely szerint a dolog ára a dolog helyébe lép, p. o. 1840: 22. 86. §. vagy p. o. a feleménsztett hasznok megtéritésénél. — *c)* Kir. városokban p. o. a borméré; fennebb 53. §. — *d)* Az egyházak is nemesi joggal birják egyházi javaikat, sőt azok az egyházi személy hűtlensége miatt a koronára sem szállhatók, hanem az egyháznál maradnak. I. 2. 1647: 16. 10. §§. 1498: 55. — II. 51. 1507: 8. stb. — *e)* 1495: 30. 31. 32. 1504: 10. 1498: 67. 1723: 55. 3. §§. Kivételes esetek lehetnek, hogy egynek több javadalom is adatbatik, ha a szükség kivánja. — *f)* 1567: 31. 1723. 71. 1744: 16. — *g)* 1559: 51. 1. §§. *h)* II. Ulászló törvénye (1514: 3.) szerint ezek: a visegrádi, óbudai, huszti, diósgyőri, a munkácsi helyett áll a tiszai kerületi 1791: 7. az ehhez tartozó községek 1870-ben magukat megváltották, és a váltságtőke a kisbéri uradalom árának törlesztésére forditattott. 1870: 26. Legujabban a gödöllői s a kisbéri uradalom 1868: 5. 1869: 25. — *i)* Az elidegenítetteket a kir. ügynök perli vissza. 1514: 1. 2. 1608: 22. kor. e. 1791: 7. — *k)* 1723: 16. 2. §§. Frank. 131. §. — *l)* I. 13. 4. §§. 1791: 7. végső §. — Alább a 118. §. — *m)* P. o. testi sérelmeknél alább 282. §. — *n)* És ez a legszokottabb; némi szabályai vannak különösen a birói becsünek az 183²/₆. 15. 5—12. §§-ban, a rendes becsü szakértők által határoztatik meg, ingóknál a birói kiküldött által neveztetnek a becsüsök birói foglalás esetében; földadó alá eső ingatlanoknál az összes állami földadó százszoros mennyisége képezi a becsértéket; — ha ez nem lehetséges: egy becsüst a végrehajtó, egyet a marasztalt fél, és egy harmadikat, valamint a helyett is, ki nevezési jogával nem él, a birói kiküldött nevez. Polg. tvkez. rdtart. 363. 424. §§. — Becslőeskü által is megállapitható a becsérték u. o. 237. §. — *o)* 1. 133. §. Bővebben. Frank 132. §. Különös szabályai a becsünek alább a 286. §-ban; a szándékos kárositásoknál a kéj vagy szenvedélybecs („pretium affectionis") is figyelembe vétetik.

62. §. Folytatás. Különösen a forgalmon kivüli javak. Nemesi és egyéb javak; a volt ősi és szerzeményi javak.

IX. Forgalmon kivüli javak, dolgok azok, melyek átalában, vagy bizonyos körülmények közt a közforgalomból ki vannak véve; igy azok is, melyek isteni szolgálatra tartoznak, s mint ilyenek felszentelvék; és ha per támad p. o. templom romjai felett arról világi biró nem itél *a)*.

X. Nemesi és nem nemesi javak. E különböztetés főleg előbb nagy fontosságu volt; mert csak amazok birattak teljes szabadsággal, mivel rajtok a hadi szolgálaton kivül semmi egyéb teher nem feküdt *b)*. Ezeknek ellenébe állottak a városi és job-

bágyföldek, mint nem nemesi javak. A nemesi javak vagy örök- vagy ideiglenes birtokoknak is neveztettek, a mint t. i. örökjoggal, vagy csak ideiglenes joggal birattak, mire nézve az adománylevél kitételei határoztak *c)*, és az utóbbi nemüekhez tartoztak az u. n. inscriptionalis vagyis beiratos birtokok, akár a királytól, akár magánosoktól nyerettek *d)*. Az örökös birtoknál ismét különbség volt, a mint adomány által, vagy más módon szereztetett. A nemesi javak ismét öröklés tekintetében vagy mindkét ágiak, vagy csupán fiágaik voltak *e)*. De mind a nemesi, mind a nem nemesi vagyonok, azok örökös vagy ideiglenes birtoka, valamint az öröklés tekintetében különbség nélkül egyenlőknek tekintendők *f)*. — Ugyszintén megszünt a különbség:

Az ősi és szerzeményi javak közt, akár nemesi, akár nem, akár ingók, akár ingatlanok voltak. Ősi jószágnak neveztetett minden, mi nemző eleinktől törvényes öröklés utján reánk szállott, akár atyai, akár anyai részről *g)*. De a mit valaki örökbefogadó atyjától nyert *h)*; vagy a fiútól apára, vagy testvértől testvérre szállott szerzemény *i)*, továbbá az, a miben hites- vagy adományos társak egymásután örököltek *k)*; vagy a mit a leány fiúsitás utján nyert, szerzeménynek tekintetett. Azonban ősi volt, a mibe testvérek osztozkodtak, és az maradt, ha az egyik holta után a többire átszállott *l)*. És a mit a szülők a törvényes öröklést mintegy rendezve végrendeletökben hagytak *m)*, szintén ősi volt; de a külön hagyomány, (legátum) szerezménynek tekintetett *n)*. A ki ősi zálogra örökvallást, vagy ingadozó birtokra erőteljes kiváltságot nyert, szerzőnek tekintetett *o)*. Az ősi nemesi vagyonnak élők közti elidegenitése is igen szük korlátok közé vala szoritva *p)*, a halál esetérei szabad intézkedés azonban adományi javakról érvénytelen volt, más vagyonokról azonban törvényes örökösök hiányában megállott. De a szerzeményről intézkedés teljes és korlátlan volt *q)*.

Az o. birói értekezlet által megállapitott végrendelet nélküli öröklés szelleméből kiindulva, meg kell különböztetnünk az ági, családi és öröklött vagyont a tulajdonképi szerezményektől; mert lemenő örökösök hiányában az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról származott pedig az anyára, illetőleg ezektől származott oldalrokonokra száll; az ági vagy családi vagyon tehát az, mely a felmenő ági rokonoktól származott, akár végrendelet utján, akár a nélkül; a mi nem ezen ágaktól származott, az szerezmény, melyben a felmenőket a hitvestárs megelőzi *r)*.

a) Dec. 10. de judic. quaest. Forgalmon kivüli dolgok közé számittatnak azok is, melyek a közforgalomból kivétettek, mint még eddig a dohány vagy

bizonyos időszakokban a fegyverek stb.; de honi törvényeink az isteni szolgálatra tartozó felszentelt dolgokon kivül egyéb forgalmon kivüli dolgokat nem ismernek. — *b)* 1741: 8. — *c)* Alább 115. és köv. §§. — *d)* Alább 142. §. — *e)* Alább 119. §. — *f)* Ért. I. 3. 4. §§. 1871: 53. 83. §§. — *g)* 1723: 49. — *h)* I. 57. 2. — *i)* 1723: 47. 3. §§. — *k)* I. 48. 102. 2. §§. — *l)* I. 57. 2. §§. I. 47. 67. stb. — *m)* I. 57. 2. §§. Sent. 39. 93. 157. ad inv. fassionis ex praejud. — *n)* U. o. — *o)* Dec. 21. u. o. Sent. 15. ad inv. test. Frank. 125. §. — *p)* Alább 135. §. — *q)* Alább 350. §. — A szerzeményről szabad intézkedés még a törvényes lemenő örökösök mellőzésével is megállott; de ezen az Ért. az I. 7. §-ban felállitott törvényes osztályrész által segitett. V. ö. alább a 424. §. — *r)* Ért. I. 10. 14. §§. alább 394. §.

IV. CZIM.

A jogi cselekvények, jogügyletekről.

63. §. Átalános elvek a jogi cselekvények körül.

Az emberek cselekvényei a jogéletben annyiban jönnek bizonyos tekintetek alá, a mennyiben azokból jogviszonyok keletkezése, megváltoztatása vagy megszünése származhatik *a)*. Ezekre nézve átalános elvekként szolgálnak a következők:

1) Oly cselekvények, melyek lehetetlenek, a positiv törvényekkel vagy a jó erkölcsökkel ellenkeznek, jogok tárgyául nem szolgálhatnak, vagyis azokból sem jog sem kötelesség nem származtatható *b)*.

2) A mi a törvény kijátszására czéloz, a kijátszott törvény alkalmazását ki nem zárja *c)*.

3) Csak olyanok cselekvényeiből lehet jogokat és kötelezettségeket következtetni, kiknek akaratszabadsága átalában sem a természet sem a törvény által gátolva nincsen. Ennélfogva a nem törvényes koruak *d)*, elmebetegek, mig ebbéli állapotuk tart, jogi cselekményekre nem képesek. Törvény által gátolvák a nem teljes koruak, a gyámság és gondnokság alatt lévők *e)*.

a) Cselekvények alatt itt a szabad cselekvényeket értjük, mivel tiltott cselekvények, illetőleg mulasztások, más tekintet alá jönnek; alább a 71. §. — Az itt felvett értelembeni jogi cselekvények példáit látjuk a birtoknál, tulajdonnál alább a 80. és köv. 93. és köv. §§-oknál, tüzetesebben mindjárt a 64. §-ban. — Mulasztás, a jog használatának elmulasztása p. o. a kiváltságoknál a 27. §. *e)* alatt, a birtok s tulajdon elhagyásánál, az elévülésnél, mennyiben az által a jog elvész, a mulasztás eredménye. — *b)* Ilyenek példáit látjuk 17. 37. §§. alább 146. 168. 171. 204. 209. 219. 224. 228. §§. — *c)* P. o. 1807: 13. 3. §§. a sommás visszahelyezés, a mennyiben a földről az elválasztott termékek másfelé elvitettek, azok becsárában történik, alább a 88. §. Például szolgál alább a 223. §. is. — *d)* Fen 32. §. — *e)* Alább a 66. és köv. 339. 340. §§. Jogi cselekményekre nemcsak egyes személyek, hanem testületek is képesek, mint fennebb az 52. és köv. §§-ban, alább 273. 276. §§.

64. §. Jogügyletek, kötések, vagy szerződések. Erőszak, félelem, tévedés.

Ha a cselekvény oda van irányozva, hogy általa a törvény értelmében jogviszony alapittassék meg, vagy megváltoztassék: az ily cselekvény jogügyletnek, kötésnek, vagy szerződésnek mondatik *a)*. Ha a jogügylet többeknek egyezéséből keletkezik: két vagy több oldalu, különben csak egy oldalu *b)*.

Oly jogügyletek, melyek cselekvési képességgel nem biró személyektől származnak, semmisek. Ugyszintén olyanok is, melyek érthetlenek vagy tárgyuk tekintetében határozatlanok, valamint a melyek tárgyául forgalmon kivüli dolog, lehetetlen vagy a törvényekkel és erkölcsiséggel ellenkező cselekvények vétettek fel *c)*.

Magának az akarat nyilvánitásának komolynak és határozottnak kell lenni; ha nem ilyen, valamint, ha testi erőszak által csikartatott ki, semmisnek tekindő *d)*.

A félelem által kényszeritetett jogügylet megtámadható és felbontható, de csak akkor, ha elégséges okból és elég nagy bajtól származik, és jogellenesen okoztatott akar a szerződő fél, akár egy harmadik által annak tudtával; minek megitélésében a bajnak, eszközöknek minősége, valamint a félőnek személyisége és egyéb befolyással biró körülmények határoznak *e)*.

Tévedés a valóságtól eltérő hibás vélemény. Ha a tévedés más által okoztatik, tévesztés, de gyakran csalásnak is beillik.

A tévedés akár tudatlanságból, akár a valóságtól eltérő véleményből származik, a jogügyeletnek csak akkor árt, ha az akarat valóssággal nem a jelenkező jogügyletre volt irányozva, p. o. ha valaki mástól elkér valamit, az átadó kölcsönként adja, az átvevő pedig ajándéknak véli; vagy ha valaki jószágát zálogba adni akarta, a másik pedig azt hitte, hogy eladja stb. — Tévedés fenforoghat a cselekvés indokában is; p. o. midőn valaki azt vélve, hogy tartozik, mint atyja örököse, magáról kötelezvényt ád, vagy fizet és később tudja meg, hogy a tartozás már megszünt volt. Különösen pedig, ha a tévedés a tárgy körül, vagy a mennyiben a jogügylet személyekre is vonatkozik, azok ugyanazonossága körül forog fen. Különben az csak akkor hat a jogügylet érvényességére, ha tévesztés, csalás által okoztatik, és a tévesztett cselekvőt hiba vagy gondatlanság nem terheli *f)*. — De a szabályszerüen kihirdetett törvények nem tudásával magát senki sem mentheti *g)*.

Az akarat nyilvánitását illetőleg: ennek szavakban vagy érhető jelekkel, vagy hallgatólag oly cselekvények által kell történni, melyek az akarat felett kétséget fen nem hagynak. Az aka-

rat nyilvánitása rendszerint semmi formához nincs kötve. Hol azonban a törvény bizonyos formákat, kellékeket rendelt, a mennyiben azok lényegesek, és meg nem tartattak, a jogügyletet semmissé, érvénytelenné teszik *h)*.

A jogügyleteknél azok, kik ügyeiknek saját személyükbeni vezetésére nem képesek, törvényes képviselőik által jelentkeznek *i)*. De mások is, kik saját személyökben bár képességgel birnak, a mennyiben nem szorosan személyes ügyletekről van szó, megbizottaik, meghatalmazottjaik által képviseltethetnek *k)*.

a) „Jogügylet" „jogügy" ujabb időbeli szó és határozottabban fejezi ki azt, a mit a közönséges életben „ügy" elnevezés alatt jelentünk; p. o. ügyei végett utaz, sok ügyei vannak, néha pereket is jelent. Jogügylet azonban oly jogi cselekvényt feltételez, mely bizonyos jogviszonyra czéloz. Igy jogügylet a végrendelet is; de leginkább a szerződések. — *b)* Alább a szerződések 217. §. kölcsönös végrendeletek 367. §. — *c)* Alább 204. 209. 219. 350. stb. §§. — *d)* Alább 224. 318. §§. — *e)* U. o. és a 231. §. — *f)* U. o. — *g)* Fennebb 16. §. Mentő körülmény lehet a birtoknál, és jóhiszemüséget szülhet. — *h)* P. o. alább a 222. 351. és köv. §§. — *i)* P. o. gyámjaik, gondnokaik által, alább 334. és köv. §§. — *k)* Alább 262. 263. 268. stb. §§. — V. ö. alább a 224. 318. §§.

65. §. A semmisség és erőtlenités jogi következményei.

A semmis jogügyletek ugy fő-, mint a mellékkötelezettségek tekintetében olyba vétetnek, mintha nem is tétettek vagy köttettek volna *a)*. És a semmis jogügylet olyan marad, habár a semmisség okai később megszüntek *b)*. Ellenben az érvényesen megkötött jogügylet ilyen marad, habár később oly körülmények jönnek közbe, melyeknél fogva azt érvényesen megkötni nem lehetett volna *c)*.

A jogérvényes jogügyletek azoknak, kik azokból jogokat nyertek, közös egyezése s akaratával megszünthetők *d)*.

Az erőtlenithető jogügylet pedig mindaddig a maga épségében fennáll, mig meg nem támadtatik. De ha az, kinek megerőtleniteni jogában áll, azt elfogadja, tettleg megerősiti, annyi, mintha erőtlenitési jogáról önkényt lemondott volna *e)*.

a) És a felek előbbi állapotukba visszahelyezését vonják magok után, l. al. 69. §. — De meg kell különböztetni az út és mód tekintetében, melyen a semmiség kimondatik, az u. n. „ipso jure" vagyis magokban véve semmis jogügyleteket, azoktól, melyek érvénytelenitési keresethez kötvék; az érvénytelenitési keresetet majd az érdeklett fél maga inditja meg, mennyiben valamit visszakövetel, vagy a követeléstől menekülni akar; majd az érvénytelenségi kifogást az ellenfél keresete ellenében használja. — Igy a nem törvényes korban tett bárminemü jogügylet semmis, valamint a nem teljes korban tett adóssági kötelezés is, mint a 66. §-ban emlittetik, és ennek érvénytelenitésére

nincs is szükség; valamint gyakran az erőszak, félelem vagy tévedés miatt, mivel ezeket a teljesitést követelő ellenében kifogásként is lehet görditeni. A kiskoruságban kötött egyéb nem adóssági szerződések pedig revocálandók és félretétethetők vagy erőtlenithetők. A végrendeletek külső kellékek hiányából erőtlenithetők, belső kellékek miatt nemcsak erőtlenithetők, hanem félre is tehetők p o. 1836. 14. 8. §. Több példák alább 219. 299. 302. 310. 344. §§. v. ö. a 231. §. III. alatt. — *b)* P. o. 1802: 21. §. — *c)* Ha a szerződő fél később megtébolyodott, vagy p. o. a bekövetkezett nősztehetlenség a házasságban. — *d)* A mennyiben az által mások jogai nem sértetnek p. o. a protestánsoknál az elválás alább a 320. §. — *e)* Számos végrendeletek, szerződések, bár a törvény előtt semmisek vagy megerőtlenithetők, mégis foganatba lépnek, mert a semisség vagy megerőtlenités rendszerint magánérdek; de ha közérdek forog fenn p. o. a házasságban, ott a fellépés hivatalból is megtörténhetik, v. ö. alább 322. §. — Ide vehető az is, ha erőtlenitési kereset az elévülési határidő alatt meg nem indittatik; p. o. a köv. §-ban v. ö. a 87. §.

66. §. Különösen a kiskoruság. 1) A fiakra nézve.

A kiskoruak cselekvényeik jogérvényességi kérdése magánjogunk legszövevényesebb kérdései egyikét képezi *a)*. És nem ok nélkül, mert az erre vonatkozó törvényeink majd egymással ellenkeznek, majd pedig homályosak, tökéletlenek, majd végre a jogtudományi irók által különfélekép magyaráztatnak, elannyira, hogy el lehet mondani magokról a nevesebb irókról, hogy a hány az iró, annyiféle a vélemény *b)*; azonfelül a jogélet ugy a felek közt mint a biróságnál oly jelenségeket mutat fel, melyek az irók véleményével sok tekintetekben ellenkeznek. Kisértsük meg tehát az e czélra szolgáló szabályokat a következőkben:

1) A gyermekkori jogcselekvény jogérvénynyel nem bir, és sem jogot, sem kötelességet nem alapit *c)*.

2) Verbőczy szerint a 12 éves fiuk ügyvédeket vallhatnak, 16 éves korukban adósságokról és zálogokról, 18 éves korukban arany, ezüstnemüekről és egyéb ingóságaikról, 24 éves korukban minden javaikról szabadon rendelkezhetnek *d)*. Ez azonban ugy látszik oly kiskoruakra szól, kik tettleg atyai vagy gyámi vagy gondviselői hatalom alatt nincsenek, mivel Verbőczynek ezen tana után keletkezett későbbi törvény *e)* azt rendeli, hogy az árvák törvényes korukig (24-ik életévökig, mivel a „legitima“ szó itt mint gyakran másutt a „perfecta“ teljessel felcseréltetett) gyámság alatt legyenek és azon időközben, (egyébiránt fenmaradván az árvákról szóló régibb rendelések) ingó javaikról magok nem intézkedhetnek; ez azonban csak oda mutat, hogy a gyám az ily intézkedéseket megronthatja, mint tudta és belegyezése nélkül történteket, különben megállnak *f)*.

3) A kiskoruaknak szülőik, gyám vagy gondnokaik beleegyezése

nélkül vállalt pénzbeli kötelezéseik, adósságaik semmisek és érvénytelenek *g)*.

4) Az örökvallásokra, egyéb szerződésekre, egyezésekre, melyek ingatlanok átruházását, követelések át- vagy elengedését tárgyazzák, akár a gyám egyezésével, akár a nélkül történtek, a visszahúzás hiteles személyek, vagy hiteles hely előtt megkivántatik, még pedig a teljes kor elérése előtt *h)*, és a kiskorú ily jogviszonyból származott kereset ellenében a kiskoruság, illetőleg a visszavonás kifogásával élhet, maga pedig, a mennyiben fellépni akar, azon káros szerződését, miután az törvényileg úgy mint az adósságcsinálás nem semmis, félretétetheti, vagy érvénytelenitheti, mig e joga el nem évül. Ha a visszavonás a törvényes időben elmulasztatik, az ily hiányos jogügylet megerősödik, és teljes joghatálylyal bir *i)*.

a) Ezt Kövy is bevallja I. Fogarassi a 46. §. végén. — *b)* U. o. 33—46. §§. Frank. 293—235. §§. — *c)* I, 111. I. 126. 2. §. — *d)* I. 111. mást rendel az új tkezési rendt. 11. §-a. — *e)* 1715. 68. 10. §. — *f)* Mert a Dec. 6. ad invalid. contract. kimondja, hogy a teljes kor az I. 111. értelmében csak az ingatlanokról, és nem az ingókróli szabad intézkedésre kivántatik; mert a Sent. 8. ad. inval. coutractuum etc. 1782-ről megemliti, hogy a felperes az apai terheket azon időben vállalta el, melyben zálogkötésekre, javairól és jogairól ideiglenes czimeken rendelkezhetésre képességgel birt. Kétségtelen tehát, hogy Verbőczynek e tanát bár az irók mit mondjanak, az itélő székek is követték. — *g)* Ezt világosan kimondja az 1792. 17. és az 1802. 21. — E törvényeket némely irók mint Frank, Kövy a fennebb idézett helyeken mindennemű kötésekre kiterjesztik; de az nem áll, mivel ezek csak pénzbeli adóságokról szólnak, mert az 1802. 21. az 1715. 31-re, az 1723. 120-ra, és az 1792. 17-re hivatkozik; ez utóbbiról is kétségtelen, hogy csupán pénzbeli adósságokról szól; de annyival kétségtelenebb az 1802-ről, mely világosan nem csak az 1792. 17-re, hanem a többi uzsorásokról szóló törvényekre is hivatkozik. — És miután az 1792. 17. világosan kimondja, hogy az atyai hatalom alatt álló kiskoruaknak pénzbeli kötelezéseik soha erőre nem emelkedhetnek, tehát ipso jure semmisek, következik, hogy ezekre nézve a revocatiónak szüksége fen nem forog, nem úgy mint az egyéb kötéseknél, melyek revocatió nélkül megerősödnek; mégis a tapasztalás azt mutatta, hogy ilyenek is revocáltattak. De ha a kiskorú a szerződés kötésekor tiszti rangban volt, saját keresettel birt, a kötelezettség alól nem menekül; akkor sem, ha önálló üzlettel bir; vagy ha kártéritési kötelezettség forog fen. — *h)* Az I. 128. sz. alapján, noha azt is némelyek csupán a fassiókra, és pedig csak oly fassiókra akarják szoritani, melyekre a kiskoruak csábittattak; azonban, hogy azt nemcsak a fassiókra, hanem minden egyéb káros tettekre, ügyletekre, milyenek itt a 4. alatt felsoroltattak (a *g)* szerint az adósságcsinálás kivételével) kell érteni: mutatják a döntvények, igazolják a táblai itéletek. Igy Dec. 34. ad inv. fassionis. A Dec. 11. ad exig. rat. tutelares az I. 128-ra hivatkozva kimondja, hogy bár ugyanaz csak a fassiókra szól, de mégis kiterjesztendő a gyámnak az árva által adott felmentő levélre (absolutionalisra) is, ha az a törvényszabta időben revocáltatott, mint ilyen tehát érvénytelen, és félrevetendő, s a gyám számadásra szoritandó. Ugyanott a Dec. 9. szinte az I. 128-ra hivatkozva a kötelezést revocatio nélkül

megerősödhetőnek mondja; de ne feledjük, hogy mi ezen utóbbi döntvényt csak arra hivtuk fel, hogy igazoljuk, miszerint az I. 68. akkor is élő törvény volt, mert a mennyiben az obligatióról szól, még akkor a revocatió arra is állott, mivel a döntvények csak 1769-ig terjednek, a pénzbeli kötelezésekről i törvények pedig t. i. az 1792. 17. 1802. 21. későbbiek lévén, azok az I. 128-at e tekintetben mint fennebb a *g)*-nél megjegyeztük, megváltoztatták. Hogy a fassiók, peralkuk, egyességek és hasonló kötések, a mennyiben lemondást, átruházást foglalnak magokban, a 4. pont értelmében mindenben az I. 128. czíméhez illetőleg a teljes kor előtti revocatióhoz voltak kötve, különben megerősödtek: kitűnik a döntvények utáni időből is, vagyis 1769. óta. Jelesen a Sent. 7. ad inv. contract. stb. a törvényes időbeni revocatiót mint fenállót emliti. — Igy a Sent. 39. u. o. 1820-ról az I. 125-re hivatkozik, de ez sajtóhiba, mert 128-at kell érteni, (mivel a 125 a fejedelem által adandó gyámról szól, maga a Sent. pedig a revocatióról) és kimondja, hogy a revocatiónak az I. 125-ben kiszabott időben megtörténte bizonyitva nincsen. — *i)* Igy a 22. 43. itéletek is u. o. a teljes kor előtti revocatiónak szükségét kimondják. Sőt legujabban a hszem. tábla is igy itélt 15944. 1868. — Az, hogy a gyám egyezésével történt-e vagy általa a sérelmes kötés vagy ügylet: különbséget nem tesz; mivel a gyám vagy gondnok káros tette is visszavonható az I. 112. 3. §. 127. 2. §. szerint. — Az érvénytelenitésre nézve kiszabott 32 évi határidő a visszavonástól számitandó. I. 128. 4. §. De az örökösöknek a kiskorúság s illetőleg visszavonás alapján az örökhagyó által kezdett pert folytatni, vagy azon czimen a keresetet meginditani nem lehet. — Dec. 14. de instituto Dec. 32. ad invalidat. — A revocatiónak a hiteles személyek vagy helyek előtt, és pedig személyesen megjelenve, szóval kinyilatkoztatva kell történni. I. 128. 1. §. Felsorolva a tényeket, a kötéseket kelet, személyek s illetőleg tárgy és összeg tekintetében, a miről aztán hiteles bizonyitvány adatik. — A törvény eme kedvezményét azonban a 20 évet meghaladott bármily nem teljes koru kereskedők kereskedési jogviszonyaikban magukra nem alkalmazhatják. 1840. 16. 2. §. 1844. 6. 1. §. Fennebb 51. §. Kiskoruak az atya, gyám, vagy gyhatóság beleegyezésevel ipart is űzhetnek, és ily esetben vagyunkról szabadon rendelkeznek. 1872. 8. 2. §.

67. §. Folytatás: 2) A leányokra nézve.

A leányokra nézve a gyermekkort illetőleg ugyanaz áll, mit fennebb a fiakra nézve mondottunk. De ezek már 14 éves korukban adósságokról, zálogokról, arany-ezüstnemüekről, 16 éves korukban hitbérről s minden ingó javaikról tetszésök szerint rendelkezhetnek *a)*. Pénzbeli kötelezettségek tekintetében áll ezekre nézve is az, a mi a fiakra nézve *b)*. Úgy szintén a visszavonásra, revocatióra nézve is *c)*, de a visszavonást a szokás reájuk nézve nemcsak a teljes kor elértéig, hanem férjhezmentökig, sőt azontul is egy év lefolytáig kiterjesztette *d)*. — Az ily káros tettnek visszavonása utáni megerőtlenitése, vagy ha vissza nem vonatott, megerősödése tekintetében ugyanazok állnak, miket a fennebbi §-ban mondottunk.

a) I. 111. 7. §. 16. éves saját üzlettel biró nő önképviseletre is jogositva van. Sem. szék 32 1869. — *b)* Fennebbi §-ban 3. alatt. — *c)* Fennebbi §. 4. alatt. — *d)* 1828. Bócz perben. I. 111. 8. §. habár gyámság alatt voltak

is, különbséget nem tesz, sőt maga az idézett §. is oda, vagyis az I. 112. 113-ra tekint, melyekben a gyámságról intézkedik. És ezen 8. §. nem csupán az erőltetett fassiókra, hanem minden egyéb káros kötésekre alkalmazandó, mindazt a fennebbi §-ban a *h)* alatt kifejtettük, és nem csupán az erőltetettekre, mivel az erőltetett kötést ezen okból magából 32 év alatt felbonthatni, hanem egyenesen a kiskoruság okából. I. Frank. 295. Kövy 35. 36. §§. — Ezen és a fennebbi §-ban előadottak is eléggé tanusitják, hogy a kiskoruak jogcselekvényeik érvénye iránt intézkedni a törvényhozásnak főfőladatai közé tartozik.

68. §. A kik korengedélyt nyertek.

A kik korengedélyt nyertek *a)*, azoktól a jogot, hogy káros tetteiket visszavonhassák, mint a fennebbi §§-okban előadtuk, megtagadni nem lehet, mivel a korengedély csak kedvezmény, melyet a törvény ád a különben korlátozott kiskoru javára, a korengedély tehát a kiskoru jogait bővitheti, de meg nem szorithatja *b)*.

a) Korengedélyt ad a belügyminiszter ő felsége nevében: 1) ha az atya gyermekét 24 éves korának elérte előtt az atyai hatalom alól világosan felszabaditja, és a gyámhatóság e felszabaditást a kiskorú előnyére történtnek találja; 2) ha az atya 20 éves kort elért fiának saját háztartás vezetését engedte; 3) ha az atyai gondoskodásban többé nem részesülő kiskorú a 20-ik évet már meghaladta, s a gyámhatóság a gyámnak, s a kiskorú legközelebbi rokonainak javalata folytán a korengedélyt megadhatónak véleményezi; végre 4) ha a kiskorúnak kereskedés vagy iparüzlet folytatása hatóságilag megengedtetett. Ezen eseteken kivül maga ő felsége, (mint előbbi törvényeink szerint) k. kir. udv. leirat 1862. jul. 26-ról, igazság és belügym. 1872. jan. 30. — *b)* Frank 295. §.

69. §. A kiskorúnak bár semmis vagy erőtlenitett cselekvényéből felelőssége.

Habár a kiskorúnak szerződései, kötelezései őt teljesitési kötelezettsége alól felmenthetik, (mint fenebb előadtuk), ebből mindazáltal nem következik, hogy ő másnak valóságos kárával gazdagodhatnék. Mert köteles azt a mit kölcsön-, zálog- vagy őrizet fejében mástól bir, kiadni; köteles a kárt, melyet okozott, megtériteni; nemkülönben szállásért, tartás és ruházatért fizetni, habár nem is az alku, hanem igaz becsü szerint. A kölcsönpénzt pedig, mig a kiskoru kezében van, vagy legalább javaiban beruházva találtatik, követelni lehet; mert a törvény csak a kiskoruak ótalmára, és nem mások kárára czéloz *a)*.

a) Igy Frank 295. §. Ide mutat a 25. felső itélet ad invalid. Transact. Tractatuum; — ide az 1868. nov. 11-kén 14944. sz. hétszem. táblai itélet is. Sőt oly kiskoru, ki a kötelezettség elvállalásakor saját czége alatt hatósági engedély mellett önálló üzlettel vagy saját szabad rendelkezése alá eső vagyonnal

bir, vagy tiszt, hivatalnok, fizetéssel: magát a kötelezettség ellen kiskorúságával nem mentheti. Hszem. tábl. 6478. 24312. 8088. 1867. — V. ö. auszt. ptvkv. 151. 244. 248. 865. 866. §§.

70. §. Föltétetelek, idők, határidők.

I. Föltétel a jogügyletekben jövendőbeli bizonytalan esetre vonatkozik, nem tehát olyanra, a minek szükségkép meg kell történnie, vagy a mi már elmúlt vagy jelen van.

A törvényekkel vagy jó erkölcsökkel ellenkező cselekvénynek föltételül kitüzése a jogügyletet semmissé teszi *a)*.

A föltétel vagy elhalasztó, vagy megszüntető. Elhalasztó, ha a jogügyletnek érvénybe-hatályba lépte, megszüntető; ha annak megszünése attól függővé tétetik *b)*.

Ha a föltétel bizonyos esemény nem teljesedésére vonatkozik, a föltétel maga beteljesedettnek tekintendő, ha a teljesülés már lehetetlenné vált *c)*.

A föltétel teljesültnek tekintendő, ha az, ki annak teljesülése esetére valamire kötelezve volt, a teljesedést gátolja, hacsak a teljesedés szabadságára nem volt hagyva, vagy az, ki annak teljesültéből valamely előnyt nyerendett, abbeli előnyéről lemondott *d)*.

II. Az idő, melytől a jogügylet hatálya föltételeztetik, és melynek bekövetkezése bizonytalan, föltételnek tekintendő; ha bizonyos, akkor a jogügylet azonnal hatályos, és az idő csak a teljesitésre hat; p. o. „mikor teljes koru leszesz“ bizonytalan; — „Szent Jakab, Szent Mihály napra“ bizonyos idő.

III. Határidők azon törvényszabta idők, melyek bizonyos jogok gyakorlására, érvényesitésére kitüzvék, melyeknek hatálya a jogok különféleségéhez képest különböző *e)*. A határidők rendesen a naptár szerint számittatnak mind kezdetökre, mind lejáratukra nézve, hacsak bizonyos esetekben erre nézve külön szabályok máskép nem intézkednek *f)*.

a) V. ö. alább 237: 317. 7. 375. §§. — *b)* Elhalasztó: p. o. Végrendeletben: ha a hagyomány valakinek férjhezmenetéhez köttetik. Szerződésben: ha az átadás valakinek visszajövetéhez van kötve; szüntető p. o. valaminek használata adatik valakinek életidejére. Ily szüntető föltétel hallgatólag foglaltatik a kiváltságos végrendeletekben, alább 359. §. stb. — *c)* P. o. „valakinek férjhezmenetére és ez meghalálozik. — *d)* Alább 212. §. — *e)* Igy a kiváltságnál 1 év, ennyi a sommás visszahelyezésnél 88. §. — Az elbirtoklás és elévülésnéli idők 86. 87. 170., és a 283—285. 346. 347. §§. stb. — *f)* Beadványoknál p. o. fölebbvitelnél, hol nem a napnak letelése, hanem az iktatói hivatalos órák határoznak.

71. §. Tiltott cselekvények, mulasztások.

Mások jogait sértő cselekvények, vagy mulasztások, a menynyiben a cselekvő vagy mulasztó vétkes *a)*, felelősséget vannak magok után.

A mulasztás által különösen csak az követhet el jogsértést, a ki kötelességének eleget nem tesz.

A ki csupán jogával él, vagy a másként sérthetőnek beleegyezésével cselekszik, jogsértést el nem követ. — Kik jogi cselekvési képességgel nem birnak, azok hibájukért jogi felelősséggel nem tartoznak, valamint azok sem, kik oly lelki állapotban cselekszenek vagy mulasztanak, mely az akarat szabadságát bár múlólag kizárja; de ha valaki önhibájából magának ily állapotot okozott, a mit abban mások sérelmére tesz, azért felelős *b)*.

A jogsérelem vagy elhatározott szándékból, vagy gondatlanságból, hibából származik. De a gondatlanságnak nincs helye oly esetekben, melyekben a jogsérelem lehetőségét még a leggondosabb házigazda sem gyanithatta, és igy az egész eset csak balesetnek merő szerencsétlenségnek tekinthető *c)*.

A kártéritésnél nemcsak a valóságos kár, mely által a már meglévő vagyon csorbul, hanem a megszünt haszon is figyelembe veendő; de mindig csak a rendes haszon vagyis az, melyet a természet rendje, vagy a már tett előkészületek vagy körülmények várhatóvá tettek, lehet a megtérités tárgya. A megszünt haszonból netán várandhatott haszon térités tárgyául nem szolgálhat; és ha csupán a kár maga téritendő meg, kárpótlásnak, ha egyszersmind a megszünt haszon vagy szándékos kárositásoknál a szenvedély becs is, (pretium affectionis) teljes elégtételnek neveztetik.

Ha többen együtt szándékosan kárt okoznak, mindannyian a kárositottnak egyetemlegesen kötelezve vannak; fenmaradván annak ki a többiért fizetett, viszkeresete társai ellen. De ha csupán hibából és a részvétek meghatározhatók, mindenik csak a maga hibája által okozott kárért felelős; ha a részvét meg nem határozható, akkor egyetemleges kötelezettségnek van helye *d)*.

A kártéritési jog és kötelezettség az örökösökre is átmegy *e)*.

a) P. o. alább 213. 214. 226. §§. — *b)* Alább 278. 280. 286. §§. — *c)* p. o. 222. 227. §§. — *d)* Alább 238. 283. §§. 1592: 16. 1638: 27. 1656: 31. és a külön törvények a külön eseteknél. — *e)* 1729: 42. 3. §§. Dec. 16. de act. Dec. 3. de maj. pot. — P. o. alább 293. 295. §§.

V. CZIM.

A jogokról.

72. §. A jogok megkülönböztetése.

A jogok különfélék. Fő megkülönböztetéseik azonban a következők:

1) Dologi-, vagyoni vagy személyes jogok, a mint közvetlen tárgyát dolgok, vagyonnemüek teszik, vagy mások cselekvényei, teljesitései; az első rendüek dologbani, a másod rendüek dologhozi jogoknak is neveztetnek, a mennyiben t. i. a jogositott azokat tekintet nélkül bizonyos személyre, tehát átalánosan bárki ellenében, vagy csak bizonyos kötelezett személy ellenében érvényesitheti; az első rendüekhez sorozhatók a birtok-, a tulajdon-, a szolgalmi és zálogjogok, a másod rendüekhez pedig a követelési jogok; azonban a dologi vagyoni jogoknak közvetlenül dolog lévén tárgya, tulajdonképeni dologbani jogok csak ezek lehetnek, és igy a zálogjog magában véve dologbani jognak nem tekinthető, mivel az a személyes jog vagyis a személy ellenébeni követelés kifolyása; de a mennyiben a dolog-vagyon bárki birtokosa ellen érvényesithető, csak annyiban dologi, illetőleg dologbani jognak mondható. Az előbbiek birtokkeresetet, az utóbbiak pedig személyes keresetet alapitanak *a)*.

2) A jogok továbbá vagy szorosan személyes, vagy vagyonbeli jogok; szorosan személyesek, a mennyiben attól el nem választhatók, másra át nem ruházhatók, p. o. a személynek holtiglani tartása, lakása, a személyes szolgalmak; *b)* — ilyenek a személyes kötelezettségek is, a mennyiben egyéni képességen alapulnak. Az ily személyes jogok és kötelezettségek a személy halálával megszünnek, és ugy mint más e rovat alá nem eső jogok s kötelezettségek az örökösökre át nem szállnak *c)*.

A vagyonbeli jogok (jura realia) az ingatlan birtokához kötött és azzal járó jogok, ilyenek: a házhoz kötött kávéházi jog, az egyházpártfogási jog, a regálék *d)*.

3) Közönséges és különös jogok; különös jogok a törvény különös kedvezményei: mint a hajadonjog a családi hitbizományokból, az özvegyi jog, a hitbér stb.; *e)* a legkülönösebbek, mintegy a törvényből kiválók a kiváltságok *f)*.

4) Már létező vagy csupán reménylhető jogok (jura virtualia) p. o. a várandó örökség.

a) A dologbani jogok máskép „absolut", a dologhoziak pedig „relativ" jogoknak is neveztetnek. — Minden jognak szükségképi következményei a kötelességek, a mennyiben mindenkinek kötelessége a jogositottat jogának törvényes gyakorlatában nem háborgatni; sőt vannak jogok, melyek egyszersmind kötelességekkel is járnak a törvény szerint; p. o. az atyai hatalom, gyámság, gondnokság. De kötelezettségek csak cselekvényekből, s illetőleg kötelezettségek mulasztásából származnak. — *b)* Alább 199. §. — *c)* Alább a 345. §. — *d)* Alább a 159. 185. 176. stb. §§. — *e)* Alább 388. 325. és köv. §§. — *f)* Fennebb 26. §.

73. §. A jogok szerzése, gyakorlása, átruháztatása és megszünése.

I. A jogok megszerzetteknek tekintendők, mihelyt azon tények, körülmények, melyekhez szerzés tekintetében a törvény által kötvék, beállottak *a)*. A megszerzés vagy arra irányzott cselekvény által, vagy a nélkül történik *b)*.

A halasztó feltételhez kötött jogok a föltételnek beálltával, teljesültével szereztetnek meg; a melyek pedig bizonyosan bekövetkezendő időhöz vannak kötve, azok azon idő beérkezte előtt is megszerzetteknek tekintendők, az idő csak azok gyakorlatának kezdetére bir hatálylyal *c)*.

II. Jogai gyakorlására rendszerint senki sem köteleztethetik; a gyakorlás csak a törvényszabta határokon belől történhetik, és a kinek a több szabad, szabad a kevesebb is *d)*.

A ki a jognak hasznát élvezi, rendszerint annak terheit is viseli *e)*.

III. A jogok, a mennyiben törvényes kivétel fen nem forog, jogügyletek vagy öröklés által másokra átruházhatók *f)*. De senki sem ruházhat másra több jogot, mint a mennyi őt magát illeti *g)*.

IV. A jog megszünik, ha a jog és annak megfelelő kötelezettség egy személyben egyesül, valamint a bizonyos időhöz kötött az idő lejártával, a megszüntető feltételhez kötött a föltétel teljesültével.

A gyakorlás elmulasztása által csak annyiban szünnek meg a jogok, a mennyiben a törvény ugy rendeli *h)*.

Elvesznek a jogok a jogositott lemondása által.

A jogokróli általános lemondás csak annyiban hatályos, a mennyiben a jogokat, melyekre vonatkozik, megtudhatni. Minden esetben a lomondás szoros magyarázatu *i)*.

a) Például szolgálhatnak alább az egyes jogok szerzésénél megkivántató kellékek. — Különös például a kiváltságok fennebb 27. §. — *b)* Magunk cselekvése nem mindig szükséges, mivel mások szabad vagy tiltott cselekvéseiből

is nyerüuk jogokat, p. o. szerződésből, kártételből, néha egy bizonyos körülményből is erednek a jogok, a mint a születésből, illetőleg másnak halálából az öröklési jog. — *c)* Az első nemüekre például szolgálhat a hagyomány, mely csak valakinek házasodás esetére adandó ki, a második nemüekre: ha p. o. a hagyomány csak bizonyos számu évek lefolytával adandó át. — *d)* Jogszabály, — *e)* Jogszabály. — *f)* Kivételek a szorosan személyes jogok, — fennebb az 51. §. és alább p. o. 199. 252. 253. 275. §§. — *g)* Jogszabály. — *h)* Fennebb a 27. §. a kiváltságokról, alább 86—88. 185 §§. — *i)* Kivételül szolgálnak a családi jogok, a mennyiben egyszersmind kötelességek. — Az ily lemondások azonban más szerzett jogával nem ellenkezhetnek p. o. 320. §.

74. §. A jogok biztositása, megőrzése, védelme.

I. A jogok biztositása, a hol annak kötelezettsége fenforog, a biztositandó tárgy értékéhez mért összegben teljesitendő Legközelebbi módjai bizonyos összegnek birói kézhezi letétele, kézi zálogadása, vagy jelzálog *a)*.

Ilyenek nem létében a kezesség *b)*.

II. A jogok megőrzése, védelme egyelőre ellenmondás intés, visszaintés, óvás által történik. Az ellenmondás, óvás az ellenmondó, vagy óvást tevőnek vagy saját- *c)*, vagy mások tettei és azokból következtethető sérelem ellen van irányozva *d)*.

a) Alább 215. 267. 259. 191. és köv. §§., 283. 284. 326. §§. — *b)* Alább 260. §. Ide vág a 229. 230. §. is. — *c)* P. o. a visszahuzás fennebb a 66. 67. §§. — *d)* Ide vehetők a birói megintések, p. o. zálogváltásnál 152. §. adósságoknál 206. 244. §. Az elévülésnél 86. 87. §§.

75. §. A jogok érvényesítése. Keresetek, kifogások, jogerejü itélet, egyezség.

A kereset általában a birói hatalom igénybe vétele a jognak érvényre emelése végett. Ennek ellenébe állnak a kifogások, vagyis oly tett dolgok és körülmények, melyek a keresetet egészben vagy részben megerőtlenitik *a)*.

A keresetek, a mennyiben nem szorosan személyhez kötött jogokra vagy kötelezettségekre vonatkoznak, átmennek az örökösökre is mind cselekvőleg, mind szenvedőleg *b)*.

Ha ugyanazon czél elérésére többféle kereset is vezet, a már megindított és teljesen czélhoz juttató a többit megszünteti. De ha azon többféle keresetek tárgyukra nézve különböző kiterjedésüek, ha a kisebb mérvü kereset már bár keresztül van vive, az a nagyobbat, vagy egyik a másikat ki nem zárja *c)*.

A kereseti jog elenyészik elévülés által is *d)*.

Ha a kérdéses jogviszony jogerejü vagyis végrehajtható itélet által eldöntetett, az itélet ugy a peres felek, mint azok jogutódai közt a peres tárgy tekintetébeni jogviszonyoknak mind keletkezése mind kiterjedése tekintetében zsinórmértékül s mintegy külön törvényként szolgál *e)*.

A per gyakran a feleknek biróság előtti vagy biróságon kivüli egyezsége által megszüntethetik; és pedig törvényeink szerint oly hatálylyal, hogy az ilykép megszüntetett pert perpatvarkodás sulya alatt feléleszteni nem szabad *f)*. Az egyezségre nézve ugyanaz áll, mit fennebb a jogerejü itéletnél megjegyeztünk.

a) A kereseti jog, mely a megsértett jognak helyreállitására, a jognak érvényesitésére szolgál, magának a jognak kifolyása, és mint ilyen az anyagi jogba esik; ugy szintén a jogvédelem is illetőleg a kifogások mások keresete követelése ellenében. — *b)* A keresetek, a jogok és kötelezettségek kifolyásai, ezekről pedig azt, hogy az örökösökre is átmennek: (71. 73. §§.) alább is látni fogjuk a külön eseteknél 248. 293. 295. §§. — *c)* Ezen elvek szabályozását látjuk a törvénykezési eljárásban. — *d)* Fenebb a 86. 87. §§. stb. — *e)* Mert a jogérvényes itélet által a kétes vagy peressé vált jog megállapittatik, és a birói hatalom által érvényre emeltetik; ez által ujabb jogviszonyok is jöhetnek létre, vagy pedig az előbbiek végkép megszüntetnek vagy maga az itélet kimondása vagy végrehajtása által. — V. ö. alább 237. §. is. — *f)* Alább 301. §.

76. §. Önsegély, önvédelem.

Az önsegély, önvédelem a személy vagy vagyon jogtalan megtámadója ellenében a törvény által nem hogy tiltatnék, sőt általában, valamint némely különös esetekben világosan is meg van engedve, mivel erőszak ellen nyomban, vagy ha czélra vezet, illő határok közt később is lehet erőszakot használni *a)*, igy az elfoglalt jószágot egy év alatt visszafoglalni, kártevőt *b)*, ha szökésben van, és zálogot nem ád, illően letartóztatni, bérlet- vagy haszonbérnél a bér fejében az ingókat lefoglalni lehet stb. *c)*.

Mindenkinek joga van személyét, vagyonát, mások állatjai, barmai ellenében azok elüzése sőt megölése által is, ha a szükség ugy hozza magával, védelmezni *d)*.

A mennyiben mások dolga, vagyona a mienknek kárt okoz, vagy a mienk rendes használatát gátolja, azt elmozdíthatjuk, szükség esetében megronthatjuk, vagy megsemmisithetjük *e)*.

Mindenkinek joga van személye vagy vagyona biztonsága tekintetéből oly intézkedésekhez, melyek által mások kárt nem szenvednek.

Az önsegély vagy önvédelem azonban az illő s kellő határokon túl nem léphet; több erőt tehát mint mennyi a védelemre vagy a jogbiztonságra szükséges, alkalmazni nem szabad *g)*.

a) Alább a 83. 88. 293. 296. §§. — *b)* Alább a 286. 287. §§. — *c)* 247. 258. §§. — *d)* Alább 283. 284. 287. §§. — *e)* Számtalan esetek fordulnak elő p. o. vizlefolyásoknál telkeken, szőlőkben. — *f)* Ide vehető a 101. §. — *g)* Példák alább a 294—296. §§-okban.

II. RÉSZ.

Vagyonjog.

77. §. E rész áttekintése.

A vagyonjog azon jogviszonyokat adja elő, melyek tárgyát közvetlenül dolgok (vagyis ingó, ingatlan javak) képezik, és azon jogok összege, melyek a dolgok, javak körül előfordulnak, és melyeknél fogva szabadság nyilik azok felett egészben, vagy bizonyos tekintetekben rendelkezni, vagyonjognak nevezhető.

A fő jogviszonyok a vagyonjogban következők: a birtok-, tulajdon-, zálog és a szolgalmi jog *a)*.

a) Az austriai köz. ptkv a dologbani és dologhozi jogok megkülönböztetéséből (l. fennebb a 72. §.) kiindulva azon részéhez, melyet mi itt a vagyonjog alatt értünk, hozzáadja az öröklés jogát is (308. §.) A mennyiben az öröklés anyagi értelemben vétetik, vagyis mint a jog valakinek holta után örökölni, és ez uton vagyont szerezni, az igaz, hogy a szerzésnek egyik törvényszabta módját teszi; de a mennyiben az öröklés joga magát az örökség jogát, vagyis az elhunyt utáni örökségből származó jogviszonyokat jelenti: magában foglalja az elhunytnak nemcsak összes vagyoni és követelési jogait, hanem egyszersmind átszálló kötelezettségeit is, melyek a törvény által szabályozott jogalapokon, t. i. végrendelet, öröklési szerződés vagy a rokonsági és családi viszonyokra fektetett törvényes öröklés rendje szerint az örökösre átszállnak; és a törvényhozás az öröklést illetőleg azon képviseleti intézményből indul ki, hogy az elhalt után azonnal legyen más, ki őt átszálló jogaira s kötelezettségeire nézve képviselje; ha ez áll, minek állnia kell is: akkor az öröklési jog nem tartozik a vagyonjogba, hanem inkább a családi jogba, a melyből rendszerint kiindul; és magában foglalván az elhunytnak összes vagyoni és követelési jogait s átszálló kötelezettségeit, és rendszerint a családi jogviszonyból indulván ki: mindezeknek ismeretét már egyelőre föltételezi; igy tehát méltán külön részt képez, mely a mint egyrészről az összes jogviszonyoknak zárkövét képezi, másrészről az ujaknak is melyek abból erednek és a jog vagyoni vagy követelési részébe vágnak, utjait megnyitja.

I. CZIM.

A birtokjog.

78. §. A birlaló, birtokos és a birtokjog.

A ki más tulajdonát a tulajdonos nevére és hasznára a nélkül, hogy azt magáénak tartaná, hatalmában vagy őrizete alatt tartja, birlalónak (detentor) neveztetik *a)*. A ki pedig más jószágát, mint másét saját hasznára birja, p. o. zálog, bérlet folytán, birtokosnak tág értelemben neveztetik. Mindezektől különbözik a birtokos szorosan véve, a ki ugy jelenkezik, mint a valóságos tulajdonos és a tulajdonnal járó jogokat gyakorolja, a kinek tehát akarata, szándéka, hogy tulajdonosnak tekintessék *b)*. És ez a birtok jogi értelemben, mely máskép teljesnek is neveztetik. A birtokjog pedig a birtokkal járó jogok összegét jelenti.

a) Az ausztriai törvény birtokosnak csak azt tekinti, a ki a dolgot ugy tartja hatalmában, mint magáét; a többit birlalónak (Inhaber) nevezi. 309. 318. 319. §§. L. Frank 139. §. ő a szorosan vett birtokot teljesnek nevezi. *b)* Az ily birtokkal járnak a törvényadta külön jogok, melyekről alább a 83. §-ban szólunk. E birtok egyedül az, mely megerősödhetik (alább 86. §.) illetőleg tulajdont is szülhet. 100. §. „Usus" I. 67. Dec. 11. 19. de jur. radic. Az első nemű birtokot az irók természetinek nevezik; és tovább nem megy, mint a dolog birtokától másnak elzárásáig; p. o. a ki bitang marhát talál, azt természeti birtokában tartandja addig, mig a törvény értelmében fel nem jelenti. Polgárinak nevezik azt, ha a birtokhoz a szándék is a dolgot mint tulajdonát tekinteni vagy tekintetni, járul, p. o. a letevőnek polgári, a letéteményesnek természeti birtoka van. Vegyesnek, midőn mindkettő egy személyben egyesül. — Kelemen III. 14. §. Kövy, Fogarasi 480. §.

79. §. A birtokszerzési képesség és a birtok tárgyai.

Kik jogi cselekvényekre képességgel nem birnak, birtokot nem szerezhetnek *a)*, ilyenek a gyermekkoruak és kik elmebeli tehetségeik szabad használatában gátolvák; hanem számukra gyámjaik s gondnokaik birtokot szerezhetnek. Testületek számára azok kép- vagy ügyviselőik, s átalában ugy azok, mint az egyes személyek tudva és akarva ügyviselőik által birtokot szerezhetnek, de csak a mennyire a törvény nem ellenzi *b)*.

Birtok tárgyai lehetnek mindennemű javak, ingó ugy mint igatlanok, jogok, a mennyiben a közforgalomból kivéve nincsenek *c)*.

a) Mert náluk az akarat, a szándék, mely a tulajdonképeni birtok lényegét teszi, hiányzik, fennebb 78. §. — *b*) A törvényszabta korlátok közt, és áll azon főszabály: a mi általában vagy bizonyos személyekre tulajdon nem lehet, a teljes birtok tárgya sem lehet. V. ö. alább a 92. §. — *c*) Fennebb a 62. §. IX. — De ha az ügyviselő hivtelen lévén, nem megbizója, hanem a maga számára szerezte meg a birtokot? az megáll, mivel a birtok csak tetti állapot, kivéve, ha az átadás világosan a megbizó számára történt. Frank 142. §. — V. ö. az ausztr. p. tvkv. 310. 311. §§-ait.

80. §. A birtokszerzés módjai.

A birtokszerzés módjai a birtok tárgyára nézve különböznek, egyszersmind arra nézve is, a mint a birtok közvetlenül, vagy közvetve szereztetik.

Testi ingó dolgok, javak, természeti megfogás vagy őrizet által, az ingatlanok pedig megszállás, körülhantolás, árkolás, bekerités, jelölés vagy megmunkálás által vétetnek közvetlenül birtokba; közvetve pedig átadás által *a*).

Jogok birtokbavétele azok használata által történik, közvetve pedig az előbbi birtokostól átengedés által. A jog használata jelenkezik, midőn annak birtokosa mástól valamit mint tartozást követel, és ez azt részére teljesiti; ha valaki oly dolgot, mely másé, annak engedelmével saját hasznára fordit; vagy ha tiltakozásra valaki felhagy azzal, a mit tenni különben jogában állna.

Oly birtokjogok, melyek telekkönyv tárgyai, csak szabályszerű be-, illetőleg átkebelezés által szereztetnek meg *c*).

A közvetett birtokszerzés azonban csak annyira terjed, a menynyire az előbbi birtokos birtoka terjedett *d*).

a) Erről a köv. §-ban, öröklés által is. — *b*) Tisztán fogjuk látni az elbirtoklásnál. — *c*) Auszt. ptkönyv 321. 322. §., alább 93. §. — *d*) Mert senki többet másra át nem ruházhat, mint a mennyit maga bir.

81. §. Különösen az átadásról.

Ingatlan javak birtoka átadatik, ha az előbbi birtokos azt, ki a birtokot megszerezni akarja, a birtokba bevezeti, vagy azt neki a helyhez közel kimutatja, vagy ha az uj birtokos az előbbi birtokos akaratával a birtokba lép; telekkönyvezett ingatlanoké bekebelezés által.

Ingóknál sem épen szükséges a kézről kézre átadás, elég ha az ingók szemeink előtt számunkra letétetnek, vagy a zárnak, mely alatt tartatnak, kulcsai átadatnak, (jelképes átadás), vagy ha a birtokszerző azokat az előbbi birtokos tudta és akaratával elviszi, birtokába veszi.

A ki előbb valamit más nevére birt, annak birtoka átadottnak tekintetik, ha a birtokos, kinek nevére a dolog biratott, birtokátadási szándékát kijelentette *a)*.

a) Az átadásról mint tulajdon szerzési módról alább 98. §.

82. §. A birtok különböző felosztása.

I. Jogszerű vagy jogszerűtlen birtok, (justa vel injusta possessio). Jogszerű a birtok, ha igazolható, vagyis, ha oly czimen szereztetett, milyenen tulajdont is szerezhetni; eredeti szerzésnél, p. o. elfoglalás, lelés; közvetettnél mástól, p. o. ajándék, csere, adás-vevés; és épen azért csupán birtok és nem vált tulajdonná: mert az átadó nem volt tulajdonos, vagy másként az átruházás körül valami hiány forog fenn; — ellenkező esetben jogszerűtlen, ha t. i. erőszakos foglalás, tolvajlás utján jött létre *a)*.

II. Jóhiszemű vagy rosz hiszemű; jóhiszemű, ha a birtoknyerő ugy hitte, hogy ahhoz teljes joga van, mert jó lélekkel vette; rosz hiszemű, ha tudta, hogy joga nincsen, mégis a birtokba lépett *b)*, p. o. tudta, hogy a kitől átvette, csak őrző vagy zálogtartó volt.

A birtoknak jó vagy rosz hiszeműségét peres esetekben a biró határozza meg. Kétség esetében azonban az elővélemény a birtok jóhiszeműsége mellett áll.

a) Törvényes vagy törvénytelen birtoknak is neveztetik a jogszerű, vagy jogszerűtlen birtok. Frank 139. §. — A czim magában foglalja a birtok jogalapját, mely közönséges életben módnak is mondatik. — De a jogéletben a czim gyakran csak jogot ad, és a birtok valóságos megszerzésére a czimnek, s illetőleg jogczimnek a biró előtt érvényesitése szükségeltetik: innét származnak a követelések a dolog átadására, teljesitésére. — V. ö. auszt. ptkönyv 316. 317. 320—322. §§. — *b)* A jó és rosz hiszemű birtok törvényes foganatjai alább a 84. §-ban.

83. §. A birtokkal járó jogok.

Minden birtokosnak különbség nélkül *a)* jogában áll birtokát védeni, az erőt erővel eltávoztatni, és a megtámadót vagy háborgatót nyomban visszaűzni *b)*, sőt ha ezen mód nem használt, vagy meg nem kisértetett, a bírósághoz járulhat visszahelyezési keresettel egy év és nap alatt rövid uton, kárát és költségeit, azontúl pedig rendes per utján, és a megszünt hasznok megtéritését, *c)* sőt hatalmaskodás diját is követelheti *d)*. A törvény megengedi, hogy egy év lefolyta előtt a jószágot visszafoglalhassa *e)*.

Az eljárás elvei szerint pedig: 1) birtokának okát mindaddig senki sem tartozik adni, még az ellenfél bizonyitékaival nem ter-

heltetik. Ez az értelme a következő jogszabályoknak is: jobb a dolga, a ki birja; a birtokos mellett harczol az elővélemény, vagyis, hogy azé a jószág, a ki birja *f)*. A birtokos mindaddig nem tartozik a jószágot kiadni, mig a rajta fekvő követelése ki nem elégitetik *g)*. — 3) Sok perben nem a körül forog a kérdés, hogy kié a dolog, jószág, hanem ki birja *h)*?

Mily ereje van a törvényszabta időn át folytatott birtoknak? azt az elbirtoklásnál illetőleg elévitésnél tapasztalhatjuk *i)*.

Törvényeink pedig a birtoklást a kiváltságoknál különösen megkivánják *k)*.

a) Bérlőnek, zálogbantartónak, letéteményesnek is. — *b)* I: 68. — *c)* 1802: 22., 1807: 13. — *d)* II. 26. 82. 1613: 23. Ezekről alább a 294. §-ban. — *e)* I: 68., de nem fegyveres erővel, vérengzéssel, hanem okosan, ha könnyű szerrel teheti, p. o. visszaforditja, a mit szomszédja elszántott, a mesgyét helyreállitja, és hasonlók, mert ha valaki az önhatalommali visszafoglalásban meg is veretett, a törvény nem pártolja, Dec. 33. ad poenam viol. — *f)* Elvileg a Dec. 5. 6. ex jure radic. Dec. 1. 2. 15. ad dand. contr. rat. — *g)* 1635: 90. 1647: 125. p. o. szükséges költségeit. — *h)* P. o. a marhák behajtásánál a hely tekintetében 1729: 42. 9. 10. §. L. alább péld. 113. §. — *i)* alább a 86. §. — *k)* innen van usus est anima privilegiorum“ 1. fennebb a 27. §.

84. §. A jó és rosz hiszemű birtok következményei.

Midőn a birtokos a nyertes félnek a birtokot kibocsátani köteleztetik: különbség van, a mint jó vagy rosz hiszemű volt. A jóhiszemű birtokos csak a fenlévő termést és egyéb jövedelmet tartozik kiadni, a mit pedig felhasznált, elfogyasztott vagy eladott, arról felelni nem tartozik, mert magát tulajdonosnak vélvén, azzal ugy bánhatott, mint sajátjával; de a fenlévő termést, gyümölcsöt meg nem tarthatja, mivel rendszerint azé a haszon a kié a jószág. De a rosz hiszemű birtokos nemcsak a fenálló függő elválasztott vagy beszedett termést, hasznot, hanem azt is, a mit beszedhetett volna, megtériteni tartozik. Sőt ha kezén a dolog elveszett, még kárpótlással is tartozik, a tolvaj vagy rabló minden esetre, más pedig akkor, ha a jószág az előbbi birtokos vagy tulajdonosnál megmenthető vala.

A dolog jószág árát a kiadó-birtokos csak attól követelheti, a kitől vette, kivévén, ha az máskép a tulajdonosra nézve elveszett volna, p. o. ha ellenség kezéből megváltotta.

A költségeket illetőleg: a szükségeseket minden birtokos viszszanyeri, kivéve a rablót és tolvajt. A hasznosakat a jóhiszemű birtokos beszámithatja, ha a szokott mértéket túl nem haladják. Ha pedig oly tetemesek, hogy a tulajdonos azokat nem tette volna: azokat a jóhiszemű birtokos a tárgytól, ha kár nélkül lehetséges, elvá-

laszthatja, és ha a tulajdonos annyiba számitani nem engedné, mennyit a birtokos máskép kaphat. Ugyanez áll a kéjelmi költségekre nézve is. A rosz hiszemű birtokos pedig mind a hasznos, miud a kéjelmi beruházásokat, költségeket csak elviheti. — De a termésre forditott költségeket is minden birtokos beszámitja *a)*.

a) Frank 141. §.

85. §. A birtok tartama, megszünése.

I. A birtok fenlévőnek tekintetik mindaddig, míg el nem vesztetik. És a mit többen közösen birnak, p. o. az erdőt a közbirtokosok, a birtok közössége tart mindaddig, mig egyesre át nem megy. Többen ugyanazon czimen, p. o. jószágot zálogban nem birhattak, a honnét következik, hogy mig az elsőnek birtoka tartott, addig a másikra át nem mehetett, ha pedig a birtok másé lett, az elsőé fen nem maradhatott.

II. Testi dolgoknak birtoka közönségesen elveszittetik, ha az utóbbi megtalálás reménye nélkül elvesz, ha önként elhagyatik, vagy idegen birtokba jut. Megbizott kezéből is elveszhet birtokunk, ha az a tárgyat eladja vagy tőle ellopatik, erővel elvétetik, s meg nem kerül. A ki a zálogbirtokost kiveti a birtokból, még nem következik, hogy a tulajdonos, illetőleg az, kinek nevére a zálogbirtokos birt, szintén kizáratott, mivel ehhez oly tény kivántatik, mely egyenesen a tulajdonos ellen van irányozva, ha p. o. a tulajdonos belépni akarván, kiszorittatik, vagy ha tulajdonos ellenébe óvás, ellenmondás tétetik, ez pedig azt sem ellenóvással, sem tettleg meg nem erőtleniti. A mit más által birunk, vagyis ha helyettünk más van a birtok gyakorlatában, ennek oly tette által, mely a birtoknak maga részére leendő eltujladonitását vonná maga után, csak akkor vesztjük el a birtokot, ha tudtunkra esik és eltürjük, mert birtoka okát senki meg nem változtathatja *a)*. Ha a dolog elveszett, és még remény van hozzá, hogy megkerülhet, annak birtoka elveszettnek nem tekintendő, ha a birtokosnak akaratja még fenáll, ha megkerül, további birására. Valamint az sem veszti el a birtokot, a ki p. o. birva megtébolyodik, mert jogait más képviselheti.

Azon jogok és javak birtoka, melyek a telekkönyvek tárgyát teszik, elenyészik, ha azok a telekkönyvekből kitöröltetnek, vagy más nevére jegyeztetnek be *b)*.

Más jogoknál megszünik a birtok, ha az ellenfél kinyilatkoztatja, hogy a mit eddig teljesitett, többé teljesiteni nem akarja, ha más jogának gyakorlatát többé nem türi; vagy ha az iránti tilalomra, hogy valamivel hagyjon fel, többé nem ügyel; a birtokos pedig mind-

ezen esetekben a dolgot abbanhagyja, birtokának fentartása végett keresetet nem indit. A jognak puszta nem használása által a törvényben meghatározott elévülési eseteken kivül azok birtoka el nem veszittetik *c)*.

a) Ezt világosan látjuk az elbirtoklásnál, elévülésnél; mert az, ki más nevére bir valamit, p. o. zálogos, bérlő, azt soha el nem évitheti; de igen is az, a ki a dolgot tőle szerezte meg és birja. V. ö. alább a 87. §. — *b)* L. alább a 99. §. — *c)* L. alább péld. a 87. §.

86. §. Az elbirtoklásról, elévülésről különösen.

A mennyiben az elbirtoklás által tulajdont is lehet szerezni, ez reánk magyarokra nézve uj intézmény; és mint tulajdonszerzésmódról a tulajdonjognál fogunk szólni *a)*.

Honi törvényeink elbirtoklást oly értelemben, hogy abból tulajdonjog származnék, nem ismernek; hanem ismernek ugynevezett elévülést, elbirtoklást csupán a birtokra nézve, a mennyiben általa a birtokban maradni lehet *b)*. És ez nem egyéb, mint a birtoknak a törvény által meghatározott időn át szakadatlanul folytatása, mely ha betöltetett, oly kifogásként szolgál bármily követelő ellenében, hogy annak bármily jogczimen alapuló jogát örökre elenyészteti, és a birtokban levőt, bár birtoka hibás volt, abban örökiti. Oka a birtokhoz jogot tartó részéről a törvényszabta időn keresztüli hallgatásban, a birtokban lévő részéről pedig a törvényszabta időn át folytatott s fenálló birtoklásban rejlik *c)*.

Az elévülésnek ideje Verbőczy szerint az eladott, elfoglalt és akárhogy elidegenitett királyi javakban, jogokban (regálékban) 100, az egyháziakban 40, a nemesiekben 32, városi polgáriakban 12 betöltött év *d)*. A falusiak elévülése egy év és napra terjed *e)*. Elidegenitett javakat a városiak is egy év és nap eltelésével, ugy mint a falusiak megtartani szokták *f)*.

Az ausztriai köz. ptkv szerint az elévülés valamely jognak, mely a törvény által meghatározott idő alatt nem gyakoroltatott, elvesztése *g)*. Mivel pedig mi csak a telekkönyvezett ingatlanokra és jogokra nézve vettük át az elévülést az auszt. ptvkönyvből *h)*, tehát csupán ezekre szoritkozunk. Ezeknél az elévülésre nézve szükség, hogy az elévitő birtokos a jogra nézve a nyilván könyvekbe bekebelezve legyen, és akkor azon jogot az ellenmondás ellen három év lefolyta alatt éviti el *i)*. A szolgalmak és idegen földön gyakorolt jogok ellen, a mennyiben azok a gyakorló nevére bekebelezvék, há-

rom év alatt kell a tulajdonosnak nyilatkozni, különben ebbeli joga elévül *k)*.

a) Alább a 100. §. — *b)* Erről bővebben Frank a 143. §-ban a) alatt. — *c)* I: 78. 1. §. jogoknál azok gyakorlásában. — *d)* I: 78. 2. §. — *e)* I: 78. 4. §. Ezt Frank az elidegenitett javakra érti, de foglalásokra hosszabb időt, vagyis 32 évet kiván. — *f)* III: 15. Ezt is bár maga Verbőczy kimondja a fennebbi 12 év ellenében, de Frank csak az eladott javakra érti. Lásd az idézett 143. §-t. Az auszt. ptvkv. hatálya alatti elévülési időszak 1858. jul. 23-ig terjed. — *g)* Auszt. ptkönyv 1451. §. — *h)* Ért. 21. 156. §§. — *i)* Ausztr. ptvkv. 1467. §. — *k)* U. o. 1469. §.

87. §. Folytatás. Kellékei és kivételek.

Hogy a birtok elévülést szüljön, szükség, hogy 1) való és teljes *a)*, 2) szakadatlan és csendes legyen, és 3) törvényes kivétel alá ne essék, végre 4) az egy éves és napos birtokhoz még helyes jogczim és jóhiszeműség is kivántatik, a hosszabb birtoknál azonban mindkettőt az idő hossza pótolja *b)*.

A valóságos és teljes birtokot tekintve megjegyzendő: 1) a mit nem birunk, azt el nem évithetjük, a ki tehát valamely jószágot nem egészben, hanem csak bizonyos részben bir, csak azon bizonyos részre nézve évitheti el, és ha birtoka egy részben 32, a másikban kevesebb évig tartott, sikere csak abban van, melyre nézve a 32 évet betöltötte *c)*. 2) A ki szerzési képességgel nem bir, elévitést sem használhat, valamint a mi a forgalomból ki van véve, elévités tárgya nem lehet *d)*. A mit valaki más nevére bir, azt p. o. a zálogos-bérlő el nem évitheti, mivel birtoka nem teljes, és birtoka czimét senki sem változtathatja *e)*. Midőn a birtok örökösökre átszáll, azok csak elődjük birtokába lépnek, és igy több joguk ez alapon nincsen, mint a mennyi elődjüknek volt *f)*. 4) A birtok egy által kezdve, más által, kire átruháztatik, folytathatik, és igy az elévülés be is tölthető *g)*. Jogok csak gyakorlat által biratnak, ha t. i. e gyakorlatot, használatot más nem ellenzi *h)*.

Magának a birtoknak folytonossága meg is akaszthatik, és bizonyos idők alatt nyugodni, aludni mondatik. Igy az árva ellen 16 éves koráig *i)*; az ellen, ki az ellenségnél fogva van, vagy a fiu ellen, midőn apját számkivetésbe követi *k)*. Mert az elévülés, mint fennebb megjegyeztük, egyik részről hallgatáson, másik részről birtokláson alapszik, az imént mondott eseteket azonban a törvény világosan kivette; de semmi kétség, hogy az akadály megszüntével az elévülés ismét folyamatba jön.

De ha az elévülés egyszer megszakittatott, az addig tartott birtok sikertelen lészen; megszakad pedig: ha egyrészről a hallgatás, másrészről a birtok megszünik. A hallgatást megszakasztja nem-

csak a kereset meginditása, hanem az ünnepélyes tiltakozás (protestatio) is, melyet hiteles helyeken vagy az ország rendes birái előtt szokás tenni *l)*. Tiltakozni lehet a megyegyülésen is, kir. városokban a tanács vagy biró előtt. Hasonló ereje van az ellenmondásnak, birói megintésnek, sőt adósságoknál a barátságos felszólitásnak is *m)*. A közös birtokra nézve egy által tett ellenmondás óvás a többi közbirtokosoknak is használ. Mindez esetekben azonban az óvások, ellenmondások és hasonlók csak a lejárt birtoklási időt enyésztetik el; ezeknek megtörténte után azonban az elévülés megkezdhető. — Ha pedig az elveszett birtokot a birói itélet visszaadja, vagy a megtámadottat megerősiti, a megszakadt elévülés az által megtisztul, és előbbi folyamába visszaesik.

K i v é t e t n e k a z e l é v ü l é s a l ó l: 1) A szomszédok közt a határigazitás *n)*. 2) Közbirtokosok közt a közös haszonvételek rendezése vagy arányositás *o)*. 3) Rokonok közt a törvényes hitbér fizetése, özvegyi és hajadonjog *p)*. 4) Az osztály az osztatlanokban *q)*.

Az elévülés csupán magánosok érdekében lévén behozva, következik, hogy a kir. ügyész magánosok ellen magára a vagyonra nézve elévüléssel nem élhet, tehát ha valaki után öröklött, annak netáni elévitő birtoklását a kir. ügyész magára nem alkalmazhatja, és ha az, ki után a kir. ügyész öröklött, más jogát birtokát elévitette is, a tulajdonos azt visszakövetelheti tőle a fennebbi elvnél fogva. De akármily jogokra nézve a perinditás ellen ugy él az elévüléssel, mint a magánosok egymás ellen *r)*.

a) Vagyis olyan, mely különben tulajdont is szülhet, p. o. hagyomány, ajándék, kölcsön, adás-vevés, csere stb. V. ö. fennebb a 78. §. — *b)* I. 78. 2. §. „occupatis" és I. 23. 1. §. a rosz hiszemű birtokosokat emliti a 100 évi elévülésnél. — *c)* Dec. 13. de praescript. — *d)* Fennebb az 55. 62., alább 89. §§. Sent. 8. de praescript. a káptalan elévitését nemes ember ellenében fentartotta. — *e)* Igy tehát a zálogos bérlő haszonbérlő letéteményes a tulajdonos vagy előbbi birtokos jogát el nem évitheti, mivel nem saját nevére bir; de igen is az, a ki ilyentől nyeri a birtokot az a) alatti módokon; és é p e n i t t r e j l i k a z é v ü l é s h a t á l y a, m e l y s z e r i n t a z e l e v e h i b á s b i r t o k o t ö r ö k i t i. — De van mégis törvényünkben egy sajátságos eset, melyben a zálogbirtok is tulajdont szülhet, p. o. marhák behajtásánál, ha azok tulajdonosa az adott zálogot 15 nap alatt ki nem váltotta. 1729: 42. 7. §. alább 284. §. — *f)* Ha tehát azok is csak a zálogos, bérlő stb. örökösei, nekik az elévülés nem használ. — *g)* I. 82. 3. §. Mindig teljes birtokot értve. — *h)* Dec. 15. 16. de praescript. — *i)* 1729: 36. 3. §. és 37. 5. §. Kelemen III. 481. l. — *k)* I. 79. A törvény által kivett idők: 1642-őt megelőzte 15 év, 6 hó 1542: 22. (beszterezei). — 1622: 58. szerint vissza 18 év. — 1670—1680-ig és a függő perekre 50 év 1650—1700-ig (1681: 29. szerint); — 1703—1711-ig 8 év (az 1715: 70. szerint.) — Bővebben Frank I. 247. lapon. — *l)* 1791: 54. 4. §. I. 79. Dec. 11. de praescript. — *m)* 1729: 37. — *n)* I. 85. — *o)* 1736: 12. 1. §. Az előtt az osztályos atyafiak közt az egymásutáni öröklés. — *p)* I. 78.

az előtt a leányi negyed; a hajadonjog most már csupán a hitbizományokban Ért. 3. §. alább 388. §. — q) I. 78. 5. §. — r) I. 37. 38. Kitonich c. 4. quaest. 24. §. 17.

88. §. A birtokból eredő keresetek, perek.

Az egy év alatti mérsékelt önhatalommali visszahelyezésen kivül a) a törvény annak, ki a törvénytelen foglalás vagy háborgatás által jószág- vagy bárminemü jövedelem-haszon-jog birtokából kiesett, visszahelyezési keresetet adott b), melynél fogva nem csak elveszett birtokát visszakapja, hanem minden kárát és költségeit is megnyeri c).

Tárgya lehet ingatlan ugy, mint ingó jószág és joghasználat; p. o. bormérés, faizás, legeltetés stb. Főczélja minden esetben a birtok helyreállitása: de azonkivül teljes elégtétel, a károknak, megszünt hasznoknak és perköltségeknek megtéritése.

A felperes részéről bizonyitandó a törvénytelen foglalás, vagy háborgatás, és a valóságos birtok; következve a megvett jószágot, ha az eladó átadni nem akarja, nem ez uton, hanem a szerződés teljesitésére irányzott keresettel kell érvényesiteni.

Mivel pedig a birtoklás hibás is lehet, mint a kezdett erőszakos vagy alattomos birtok, szükséges, hogy a felperesnek keresetre vagy igazságos, vagy legalább nyilván és csendesen egy évig folytatott birtoka volt légyen d).

Az érdemre tartozik a kárnak, megszünt haszonnak és a perköltségeknek megvitatása.

A visszahelyezési rövidleges, vagyis sommás visszahelyezési keresetnek e) (summaria repositio), helye van uj foglalás vagy háboritás esetében, melynek megtörténte óta még egy év le nem folyt (1862: 22., 1807: 13.). Biró: a járásbiró f). A biróság tartozik egy év alatt eljárni és a visszahelyezést sommás uton bevégezni g). Az eljárás végett illő határnapot rendel, a mennyiben szükség, a helyszinére; azt a feleknek szabály szerint hirül adja, a szükséges vizsgálatot a helyszinén megteszi; az illető feleket kihallgatja h). A jogkérdésbe, vagyis hogy kié a jószág, vagy kit illet a tulajdon: nem bocsátkozhatik; a bizonyitékok az egy éves használat birtok és annak megháboritási ténye körül forognak i).

Ha a biró a panaszos foglalás valóságáról és annak törvénytelenségéről meggyőződött, előbb a panaszlót azonnal előbbi állapotába visszahelyezte az elfoglalt jószágot annak jövedelmeivel együtt visszaadatta, és egyenesen a foglalás által okozott valóságos kárát perköltségekkel együtt megtérittette; a megszünt hasznok és a következett

károk iránt az illetőt a törvény rendes utjára utasitotta *k)*, és a vesztes fél csak birtokon kivül felebbezhetett; de ez megszünt, mivel az itéletek a prdt. szerint birtokon belöl felebbezhetők *l)*.

Midőn a termés vagy az elfoglalt ingó-javak már elenyésztek, vagy elvitettek, azok becsárának megitélése lesz a visszahelyezés tárgya, miután a tárgy, melynek birtokába visszahelyezés lenne eszközlendő, már nem létez; de ha más hatóság körébe vitettek, akkor a végrehajtást megkereső levél utján kell eszközölni *m)*. Előbbi eljárás szerint alispán vagy szolgabiró a végbevitt vagy megtagadott visszahelyezésről jelentést tett a megye közgyülésére, és ha szükséges volt, a közgyülés hatalomkart is rendelt *n)*.

A vesztes fél jogát rendes per utján is keresheti; és pedig ha gondolja, hogy kár és költségek tekintetében túlterheltetett, kártéritési pert kezdhet; ha pedig a jószágot, dolgot is visszanyerni kivánja, visszahelyezést kérhet, de ezt már nem sommás, hanem rendes uton. A sommás visszahelyeztetésben győztes fél a jószág visszanyerése után hatalmaskodás díját, teljes elégtételt is követelhet *o)*.

A bérlet vagy haszonbérleti idő eltelte előtt a birtokból kivetett b é r l ő vagy h a s z o n b é r l ő szintén rövid visszahelyezési keresettel élhet, de azt csak ugy nyeri meg, ha igazolja, hogy szerződési kötelességeinek mindenben eleget tett. És ekkor az eljáró biró köteles a feleknek minden e viszonyból eredő kölcsönös követeléseit egyuttal megvizsgálni és kiegyenliteni *p)*.

A r e n d e s u t u v i s s z a h e l y e z é s i pernek azonban az egy év eltelte után lehet helye, és pedig a szerint, a mint a kereset tárgya ingó vagy ingatlan, az illető személyes vagy birtokbiróságok előtt *r)* mindaddig, mig e jog el nem évült.

De a használatbóli f o r m a s z e r ü visszahelyezési keresetek, (formalis repositionalis ex usu), s melyek azelőtt a közbejött bonyolitások vagy jogbizonyitékok miatt táblai perek voltak, az 1852-dik nov. 29-ki patens által jövőre megszüntettek, a multra nézve pedig csak annyiban engedtettek meg, mennyiben az ált. ptkönyv hatályának kezdetekor az előbbi birtoklás megszünése óta 32 év el nem telt, és ez esetben is az ilynemü keresetek egy év alatt, vagyis 1854-ki május első napjáig voltak meginditandók, különben a kereseti jog elenyészett *s)*. Azoknak pedig, melyek a patens hatálybaléptekor már folyamatban voltak, és még végitélettel el nem láttattak, további folytatása csak azon föltét alatt engedtetett meg, ha az előbbi birtok megszünte óta a kereset támasztása előtt 32 év le nem folyt és akkor is a fennebb mondott egy év alatt, vagyis 1854. május 1-ig kellett a per ujra felvételét kérni, különben a folytatáshozi jog elenyészett *t)*.

a) Fennebb a 76. §-ban. — *b)* 1542: 4. 5. 6. 1625: 44. 1681: 11. 1802: 22. — *c)* Dec. 6. Reposit. — A kereset idegennek is átengedhető. Sent. 42. 46. ex jure rad. — *d)* 1729: 42. 10. §. — *e)* 1802: 22. 1807: 13. — *f)* Polgári törvényk. rendt. 92. 93. §. — *g)* 1802: 22. 1. §. hivatalvesztés alatt. — *h)* 1807: 13. 1. §. — *i)* 1807: 13. 5. §. — *k)* 1807: 13. 1. 2. §. — *l)* Polg. tkez. rendt. 274. 287. §. — *m)* 1807: 13. 3. 4. §. — *n)* U. o. 6. §. — *o)* 1807: 13. 2. §. — *p)* 1802: 22. 4. §. V. ö. alább a 258. §. — *r)* Polg. tkez. rdtart. 18. §. — *s)* Pat. 17. §. — *t)* Pat. 27. 28. §. Ért. 20. §. — Az ausztr. ideigl. pprendt. e tekintetben az u. n. birtokháboritási kereset és eljárás által intézkedett a 618—636. §. A 624—626. §§-ok figyelmet érdemelnek. — A visszahelyezési keresetekről bővebben Frank 558—561. §§. A hatalmaskodásról pedig alább a 204. és köv. §§-okban.

II. CZIM.

A tulajdonjog.

89. §. A tulajdonjog. Tulajdon és tárgyai.

Tulajdonjog alatt értjük a jogot valamely dologról, ugy állaga mint haszna tekintetében teljes szabadsággal mások kizárásával rendelkezni, a mennyiben bizonyos megszoritások nem ellenzik. Az ily dolog tulajdonnak vagy sajátnak neveztetik *a)*.

Tárgya a tulajdonnak minden dolog, tehát ingó, ingatlan javak, jogok s illetőleg követelések.

És az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény ótalma alatt áll *b)*. Ez az u. n. irodalmi vagy müvészeti tulajdon.

a) Uralomnak is mondhatjuk, mert a tulajdonos ura a dolognak, jószág-jognak. „A mennyiben bizonyos megszoritások nem ellenzik," mert tulajdonunknak csak azt mondhatjuk, a mit annak a törvény elismer, a tulajdon e megszoritásának eszméje tehát már magába a tulajdonba befoglalandó. — *b)* Ért. 23. §., értve az irói és müvészeti szerzői tulajdont. — Ez csak elvileg van kimondva, részletesen a jövendőtől váratik. Addig a fél valamint a biró is segitsen magán a mint lehet. Erre nézve I. auszt. polg. tkönyv 1164. 1171. §§. Függelék 72. számát.

90. §. Teljes és nem teljes tulajdon.

A tulajdonjogban következő külön jogok foglaltatnak: a birtok-, használat-, szabad rendelkezés és visszakövetelés joga. Ha mindez egy személyben egyesül, teljes tulajdon, különben ha a haszonvétel például mást illet, tulajdon nem teljes, megosztott. A tulajdonnak nem teljes volta azon

megszoritásokból származik, melyeket törvény, szerződés vagy végrendelet alapitott meg. Ilyen megszoritás volt a jobbágytelkeknél, melyek mindamellett, hogy a jobbágyok használatához voltak kötve, állagi tekintetben a földesuré voltak; de a jobbágyi viszony szülte megszoritások még most is meg vannak ott, a hol a rendbeszedés még meg nem történt *a)*. Szerződés általi megszoritás példája a zálog, bérlet, haszonbér; végrendelet általi: a hitbizományok *b)*.

a) Ezekről alább 167. és köv. §§. E megszoritások azonban a tulajdonnak a meg nem szoritott részbeni jogi természetét nem érintik. — *b)* Alább az illető helyeken.

91. §. Közös tulajdon. Közbirtokosság.

A még osztatlan javak, ingók, ingatlanok összege, tömeg, p. o. örökség, osztatlan hagyaték, közös tulajdonnak neveztetnek. A közös tulajdonosok együttvéve egy személynek tekintetnek, és az egészre nézve a testületekre szóló elvek szerint létrejött közakarattal határozhatnak, valamint a kezelésre nézve is; azonban a kisebbségben maradt résztulajdonos a kezelés megosztását illetőleg saját osztályrészének elkülönitett kezelését nem követelheti *a)*. De ha az egyes tagokat bizonyos az egészre nézve meghatározott, de még el nem különitett rész illeti, p. o. a házból, jószágból egyharmad, mindegyik saját részének tulajdonosa; mialatt ha e részek még nem tudvák, a mennyiben akadály fen nem forog *b)* mindegyik a maga részének elkülönitését kivánhatja a körülmények szerint természetben vagy értékben.

Közbirtokosságnak pedig azon jogviszony neveztetik, melynélfogva bizonyos ingatlan jószágot annak külön részeire nézve többen birják akár mint csupán birtokosok, akár mint tulajdonosok, bizonyos meghatározott részekben $^1/_8$ $^1/_{10}$ stb.: de azonfelül némely közös jövedelmekre, haszonvételekre nézve, mint a regálék, legelő, erdő, vadászatijog, közösségben vannak; a közös javadalmak szabályozását, felosztását (arányositást) kérhetik, melynek elvei és eljárási módja külön törvények által van szabályozva *c)*.

Ily közbirtokosságokban a közös épület kijavitásához mindenki aránylag járulni tartozik; és ha birói megintés után is vonakodnék: a törvény utján *d)* a javitás költségeinek birtoka arányában, azon felül a kár és költségek megtéritésére köteleztetik, s ezek behajtásáig jövedelmi illetéke zár alá vétethetik *e)*. Közös csősz bérét is aránylag viselik *f)*.

a) Hszem. tábla 22285/1866. De ha csak ketten vannak a tulajdonostársak, és gondnoki kezelés forog fen azok egyike részéről, a másik ha belé nem egyez, ezt sajátja kezelésében korlátolni nem lehet. — b) P. o. a családi házaknál, ingó hitbizományoknál stb. l. ausztr. polg. tvkv. 825. és köv. §§. Az osztályokról alább a 401. §. — c) Közbirtokosság „compossessoratus" a mi hazánkban igen gyakori. Az arányositási perekről, miután azok még egyéb előismereteket is feltételeznek, alább a 186. és köv. §. A közbirtokosok mint tulajdonosok megszoritásairól és a tekintetbeni eljárásokról a 101. és köv. §§-okban. — d) 1715: 69. §. szerint az alispán előtt, az ért. 40. §-a folytán azonban a megyetörvényszék előtt. — e) Kir. kisebb haszonvételekre szükséges épületek felállitásáról alább a 188. §. III. — f) 1840: 9. 29. §.

92. §. Tulajdonszerzési képesség és ennek korlátai, különösen a szerzést tiltó törvények.

Tulajdont átalában mindenki szerezhet, ki birtokot szerezhet a). De vannak a tulajdonszerzési képességnek korlátai is, igy a szegénységi fogadásu szerzetesek a szerzésre átalában képtelenek b). A szerzést tiltó törvények (leges amortisationis) pedig különösen a nemesi javakat illetőleg azoknak egyházuk részérei szerzésétől eltiltják a püspököket, egyházak főpapjait még a kir. adomány utjáni szerzéstől is, annyival inkább a vételtől, sőt még a zálogbirtoktól is c).

a) Lásd fennebb a 79. §. 1. — b) Fennebb az 55. §. — c) 1498: 55. 65. 1715: 16. 4. 5. §. — Egyházi személyek egyházuk részére ingatlan javaknak hagyomány vagy öröklés utjain elfogadására is fejedelmi jóváhagyást kérni tartoznak; különben kereseti joguk nincsen. — Az idegenek, nemteleneк, zsidók korlátozásaik megszüntek fen. 36. 38. §§.

93. §. A tulajdonszerzés módjai.

Tulajdon szereztethetik eredetileg vagy átruházás utján átadás által.

Eredeti szerzési módok az elfoglalás, elsajátitás, a találás, a növedék.

Átruházási módok az előbbi tulajdonos akaratából vagy a törvény rendeléséből, az első rendüek közé esnek a végrendeletek, szerződések, a másodrendüek közé a törvényes öröklés, jogerejü itélet, mindkét rendüeknél az ezeken alapuló átadás.

Telekkönyvezett ingatlanokra és jogokra nézve a telekkönyvi bekeblezés a).

Nemesi javak s jogok eredeti szerzésmódja a kir. adomány; átruházási módja a magánbeirás, inscriptio, örökvallás, csere, peralku, melyről alább illető helyökön emlékszünk b).

a) Ért. 21. 156. §§. — b) alább 114. és köv. 135. 142. §§. — Ide lehet venni az elbirtoklást, elévülést is, de csak telekkönyvi ingatlanokra nézve, ingókra pedig csak a mennyiben az az ausztriai törvények uralma alatt törvényesen betöltetett, az ekkint megszerzett tulajdon a betöltött elbirtoklás által igazoltatik. V. ö. ausztr. ptkv. 1451. 1452. 1465. 1466. stb. §§. alább 99. 100. §§.

94. §. Különösen elsajátitás, vadászat, halászat, madarászat.

Elsajátitásnak, elfoglalásnak tárgya csak az lehet, a mi még senkié. Ez történhetik vadászat, halászat és madarászat által, de csak annak részéről, a ki arra joggal bir, mert ezekről külön törvényeink vannak; jelesen:

A vadászatra nézve: a madarászatot is ide értve.

I. A vadászati jog legujabb törvényünk a) szerint a földtulajdonnak elválaszthatlan tartozéka.

Saját földbirtokán a tulajdonos, vagy az a kinek az jogot vagy engedélyt adott, a vadászatot a törvény korlátai között szabadon gyakorolhatja, ha birtoka egy tagban vagy összefüggő részekben legalább 100 holdra (1600 négyszeg ölével) terjed, habár több határban fekszik, vagy utak vasutak, csatornák, folyók vagy patakok által hasittatik is, vagy ha a földbirtok 100 holdnál kisebb ugyan, de kertileg miveltetik, és keritéssel vagy árkolattal el van zárva, belső telket, szőlőt vagy szigetet képez b). Az imént mondott tekintet alá nem eső földbirtokon a vadászat mikénti gyakorolhatása fölött az egy határbeli földbirtokosok többsége határoz, és ez esetben az évi tiszta jövedelem a tulajdonosokat földbirtokuk terjedelméhez mért arányban illeti c). Ha több kisebb birtokos birtokával egyesül, és az igy egyesitett birtok egy tagban legalább 100, (1600 négyszeg öles) holdra terjed, vadászati jogát azon szabadon gyakorolhatja. — Ha valamely külön vadászterületet képező nagyobb erdőterület által egy vagy több más birtokosnak 1600 négyszeg öllel számitandó 100 holdnál kisebb terjedelmü birtoka körülvétetik, tulajdonosa a vadászati jogot az azt környező vadászterület birtokosának vagy haszonbérlőjének haszonbérbe adni, ez viszont haszonbérbe venni köteles, és ha ez iránt az egyesség nem sikerül, a rendes biróság határoz d).

Községekben, hol a birtokszabályozás és urb. elkülönzés még nem eszközöltetett, a vadászati jog a közös legelőkön, erdőkben és nádasokban a községet; azon erdőkben és nádasokban, melyek volt f. úr tulajdonát képezik, habár a volt urbéreseket illető faizási vagy egyéb szolgalmakkal vannak terhelve, kizárólag a volt f. urat; irtványokon

udvartelki bérfizetés mellett birt (curialis, censualis) s egyéb urb. természetü tartozásokkal terhelt ingatlanokon pedig a jelenlegi birtokosokat illeti.

Hol a szabályozás és urb. elkülönités megtörtént, és a korábbi f. úr a vadászati jogot a volt urbéresek tulajdonában magának jövőre is fentartotta, az ily kikötés érvényét veszti. A volt urbéresek azonban kötelesek, ha a földesúr a vadászati jog fentartásáért akár ingatlanban, akár más módon bármi árt adott, e szolgálmat azon szabályok szerint megváltani, melyek az urb. természetü szolgálmányok megváltására külön törvény által megállapittattak *e)*.

A haszonbérlő a vadászati jog gyakorlásában csak ezen, és a mezei rendőri törvény határozatai által korlátolható; köteles azonban minden kárért teljes elégtételt szolgáltatni, melyet maga tett, vagy megbizottjai, vagy azok, kiknek a vadászatot megengedte, okoztak *f)*.

II. A fővadak (szarvas, dámvad, vaddisznó) által okozott kárért azon birtokos vagy haszonbérlő, kinek vadászterületén a fővad tenyész, teljes kárpótlással tartozik; de a kár a hatóságnak, elkövetésétől 8 nap alatt bejelentendő. Azon birtokos vagy haszonbérlő azonban a ki a szomszéd területén tenyésző fővad lelőhetési jogát magának fentartotta, kárpótlást nem követelhet. Ragadozó vagy kártékony állatok által tett károk, mivel ezek a birtokos által bármikor elpusztithatók, meg nem térittetnek *g)*.

Az átalános vadászattilalom tart február 1-től, augustus 15-ig.

Ettől eltérőleg tilos a vadászat:

a) szarvasbikákra okt. 15-től, dámvadbikákra november 15-től julius 1-ig;

b) szarvas, dámvad, és őztehénre febr. 1-től okt. 15-ig;

c) őzbakra január 15-től april 1-ig;

d) zergékre nov. 15-től julius 1-ig;

e) fajdkakasra junius 1-től márcz 1-ig, jérczékre pedig minden időben;

f) foglyokra jan. 1-től, fáczán és túzokokra febr. 1-től aug. 15-ig.

g) minden más madárra — kivéve a vándor és vizi madarakat, de a hol keltenek a párosodás és keltés időszakát kivéve; továbbá a seregekben vonuló vadludakat, vadkácsakat, vad és szelid galambokat, seregélyeket, keselyüket és sasokat, sólyomok, kányák, vércsék, héják és ölyvök minden nemeit, valamint a nagy suholyt s végül a hollókat szarkákat, varjakat és verebeket, melyekre tiltott időben is szabad vadászni, — február 1-től aug. végéig áll a tilalom, azon hozzáadással, hogy a fenkitett időszak alatt sem a vadak fiait elfogni, sem a madarak fészkeit szándékosan érinteni, vagy tojásaikat elszedni nem szabad, kivéve ha a tojások a tulajdonosok vagy bérlők által épen a vad tenyész-

tése czéljából szedetnek. Tilalmi időszakban az első 8 napot kivéve vadat átalában, vagy ha a tilalom csak némely vadra vonatkozik, ilyet árulni, venni, vagy nyilv. helyen étlapra jegyezni nem szabad. — De szabad időben is tiltatik a foglyokat, fáczánokat, túzokokat és nyulakat hálókkal, tőrökkel vagy bármi eszközökkel elfogni; kivétel csak a tenyésztők részére engedtetvén, kik azonban a rendes befogásokat ismert szakértők által tartoznak végbevitetni *h)*.

A ragadozó vagy kártékony állatokat, u. m. medvét, farkast, rókát, hiúzt, vadmacskát, nyestet, vaddisznót, borzot, tengeri nyulat, hörcsögöt, ürgét, görényt, menyétet, nyustot és vidrát saját területén, valamint a házi macskákat és kóbor ebeket bármikor elpusztitani mindenkinek szabad azon esetben is, ha a vadászat bérbe volna adva; ha azonban a pusztitást vadászatilag akarja végbe vinni, erre a bérlő beleegyezését tartozik kieszközölni.

Tilalmi időszak alatt vadászni senkinek sem szabad, kivéve a bekeritett helyeket, hol a tulajdonos a vadászatot minden időben gyakorolhatja, és megengedheti.

Hivatalból tartatni szokott vadászatok jövőre nem gyakorolhatók.

A vadászat csak lőfegyverrel, vagy lóháton bárminemü ebek használásával gyakorolható. — A jogositottakon kivül senkinek sem szabad a vadászati területre bármi faju ebeket bocsátani, kivéve a nyájőröknek, de ezek kötelesek ebeik nyakára oly nehezéket függeszteni, mely első lábaik térdein felül egy hüvelknyi távolságra lóg alá.

Sebzett vadat idegen területen űzni nem szabad, és ha a jogosultak ebei idegen területre átmennek, ott az illető vadászatra jogosult által letartóztathatók mindaddig, mig gazdáik az okozott károkért teljes elégtételt nem adtak *i)*.

III. A kihágásokat illetőleg.

A ki a tulajdonosnak, vagy a vadászat haszonbérlőjének engedélye nélkül vadász, 10 frttól 50 frtig, és ha a vadászat lóhaton történt, 20 frttól 100 frtig terjedhető pénzbirsággal sujtandó. Ismétlés esetében a birság 100 illet. 200 frtig terjedhet *k)*.

Ha az orvvadászat éjjel vagy keritett helyen vagy tiltott eszközökkel történt, vagy ha az orvvadász álczázva avagy máskép ismerhetlenné téve találtatik, vagy ha nevét eltagadja, avagy azt ki tetten kapja álnévvel félrevezetni igyekszik, vagy azt veszélyesen fenyegeti, ellene fegyvert fog vagy erőszakot használ, 100 frttól 200 frtig terjedhető pénzbirságban elmarasztalandó, és a mennyiben bünvádi eljárásnak is volna helye, az külön meginditandó.

Ha a haszonbérbe adott vadászati téren a tulajdonosok valamelyike a haszonbérlőt, vagy azt ki ennek engedélyével vadász, meg-

támadja, vagy akadályozza, annyiszor a mennyiszer 10 frttól 50 frtig terjedhető pénzbirságban marasztalandó.

A ki tiltott időben vadász, 5 frttól 50 frtig — a ki a vadak fiait elfogja, a madarak fészkeit, — értve a nem ártalmasokét — elrombolja, tojásait elszedi 1 frttól 10 frtig, a ki tiltott időben vadat hordoz, árul vagy vesz, ha a vad nála találtatik 2 frttól 10 frtig terjedhető pénzbirsággal sujtatik, és az ily időben talált vad a helybeli szegények javára elkobzandó. Végre a ki ebét szándékosan valamely reá nézve tilos vadászattérre viszi: 1 frttól 10 frtig büntettetik. A felsorolt esetekben foglalt kihágások ismétlése az első izbeni birság kétszeregével büntettetik. És ha a vadban is kár okoztatott: a vadászatra jogosult együttal kártéritést is követelhet *l)*. Kiskoruak, gyámság vagy gondnokság alatt állókért, a kiszabott pénzbirságért a szülők, a gyám vagy gondnok felelősek. Egyszerre elkövetett több kihágásért a birság minden egyes kihágásért külön szabandó ki. Ha valaki a kihágás elkövetésével szolgáit vagy napszámosait használta segédekül, az ezek ellen kiszabott pénzbirságokért szintén felelős.

A pénzbirságok fele mindenkor a közbirtokost, illetőleg a vadászat haszonbérlőjét illeti, másik fele azon község szegényei javára esik, melynek határában a kihágás elkövettetett. Ha a kihágást a tulajdonos vagy haszonbérlő követte el, vagy nem tudatik, hogy a kihágás kinek tulajdonán történt, az egész pénzbirság a szegények javára esik; ha pedig a kihágás ugyanegy alkalommal több határban követtetett el, a pénzbirság egyik fele a vadászati tulajdonosok, vagy haszonbérlők, másik fele pedig a községek közt egyenlően osztandó fel.

A pénzbirság a vétkes fizetési képességére való tekintet nélkül szabatik ki; egyszersmind az itéletben a fogság tartama is a pénzbirság be nem hajthatása esetére. Öt frtnál kisebb pénzbirságnak mindig egy napi fogság felel meg; magasabb birságnál minden öt frt egy napi fogsággal ér fel; és ha ha a fogságban lévő a pénzbirságnak a szenvedett fogság által még le nem rótt részét lefizeti, azonnal szabadon bocsátandó *m)*.

IV. A halászat, csikászat és pióczaszedés más vizében tiltva van; sommás uton a kárnak kétszeres és a költségeknek megvétele alatt *n)*. De Krassó, Temes és Torontál megyékben vannak községek, hol a volt jobbágyok nádlás fejében birt tavakban szabadon halászhatnak *o)*.

a) 1872. 6. kihirdett febr. 19. 1872. — *b)* U. o. 1. 2. §§. és ha ez iránt kérdés támad, első sorban a járási szolgabiró, felebbvitel utján a megyei alispán határoz; fenmaradván a magát sértve érző félnek a törvény rendes utja. — *c)* U. o. 3. §. 1. al. §. — *d)* 1872. 6. 3. §. — *e)* U. o. 4. 5. §§. — *f)* U. o. 6. §. — *g)* U. o. 7—9. §§. — *h)* U. o. 10—14. §§. — *i)* U. o. 16—20.

§§. A megye az elszaporodott vadak megkevesbitését vagy elzárását elrendelheti 1804: 20. 10. §. — *k)* U. o. 21. §. — *l)* U. o. 22—29. §§. — *m)* U. o. 30—33. §§. — *n)* 1840: 9. 33. §. ezek mezei rendőri eljárás alá esnek. al. 287—289. §§. — *o)* 1836: 6. 9. §.

95. §. a) A vadászat körüli eljárás.

A vadászati kihágások elitélésére illetékes biróságok a kir. járásbiróságok *a)*. Az illetőséget az elkövetés helye határozza meg; és ha ez szerint több biró lenne illetékes, ezek közül a panaszló szabadon választhat *b)*.

A biróság nem csak a vadászat tulajdonos vagy haszonbérbe adóvevő panaszára, hanem ha tiltott időbeni vadászat, a vadak fiainak elfogása, madarak fészkei elrombolása, tojásaik elszedése, tiltott időben vadnak árúlása vétele, vagy vadnak valakinél léte forog fen: a közrend fentartására hivatott községi vagy hatósági közegeknek feljelentésére hivatalból is tartozik eljárni *c)*.

A vadászat tulajdonosa vagy haszonbérlője, és a felvigyázó személyzet úgy a közrend fentartására hivatott közegek jogositva vannak mindenkit, kit tilos vadászaton kapnak, ha magát fel nem ismerhetővé tette, nevét eltagadta, avagy állandó lakhelye nem tudatik, a legközelebbi községi hatósághoz kisérni, hogy itt kiléte kiderittessék *d)*.

Ha a biróságnál a tett elkövetése napjától számitandó 3 hó alatt panasz vagy feljelentés nem történt, a büntetésre vonatkozó kereset elévült; de ha a büntető törvények alá tartozó eset forog fen: az elévülési idő is a büntető törvények értelmében határoztatik meg *e)*.

Az eljárásra nézve a kihágásokra vonatkozó törvényes szabályok és gyakorlat szolgálnak zsinórmértékül *f)*, azon megjegyzéssel azonban: hogy a felvigyázattal megbizott személyeknek hit allatti vallomása teljes bizonyitó erővel bir, mig annak ellenkezője be nem bizonyittatik; de hitletételre csak akkor bocsáthatók: ha nagykoruak, hamis eskü, hamis tanuságtétel, tolvajság, család, sikkasztás és rágalom miatt soha büntetve nem voltak, és az illető hatóság előtt felvigyázói minőségük eleve bejelentetvén, bizonyitványnyal vannak ellátva *g)*.

Ha többen társaságban követtek el vadászati kihágást, a kártéritésért egyetemlegesen felelősek *h)*.

Az okozott költségek és károk minden egyes esetben megállapitandók, és az elmarasztaltaktól behajtandók. Viszont ha a panaszlott a vád alól felmentetik költségei a magán vádló ellen megitélendők *i)*.

a) 1872: 6. 42. §. — *b)* U. o. 38. §. — *c)* U. o. 34. §. — *d)* U. o. 37. §. — *e)* U. o. 41. §. bünvádi elévülésünk eddig nincsen. — *f)* U. o. 42. §. — *g)* U. o. 35. 36. §. — *h)* U. o. 39. 40. §. — *i)* U. o. 39. 40. §. — Az uj vad.

tvény az eddigi törvényeket eltörli; de az új tvény hatályba lépte előtt elkövetett cselekmények úgy a kártérités mint a büntetésre nézve a korábbi tvények szerint itélendők meg.

95. §. b) Előbbi törvényeink.

1) Nemtelennek és idegennek vadászni nem volt szabad *a)*.

2) Földesur a maga határában szabadon vadászhatott, de nem mások kárával, ennélfogva a jobbágyi vetésekben nem, mig az aratásnak vége nem volt, a réteken sz. György napjától (apr. 24.) kezdve, mig a széna- és sarjutakaritás be nem végződött; szőlőkben febr. 1-től, mig a szüret végét nem érte *b)*.

3) Nemes ember, vagy a ki nemesihez hasonló szabadsággal birt, más határaiban is vadászhatott, de nem csoportosan hajtókkal vagy pénzkeresetre, hanem csak maga asztalára, akár maga egy-két szolgájával, akár küldöttei által *c)*. Továbbá a tenyésző vadat kimélni kellett: t. i. szarvasbikát 15. szeptembertől 1-ső juniusig, tehenet 4. januártól 1-ső szeptemberig; nőstény őzet 1-ső martiustól május közepeig; nyulat 1-ső februártól martius végeig *d)*. A t i l o s azonban mindenkor kivétetett. Minden földesur birtokának csak fele részét tehette tilalom alá, és azt sem a megyei hatóság tudta, vizsgálata és engedelme nélkül. A tilos részt a megyei küldöttség jelenlétében felállitott táblák jelölték *e)*. De a megsebesitett futóvad után tilosba lépni, és azt onnét elvinni szabad volt, nemkülömben, midőn a kutyák a vadat üzve átszöktek, azokat onnét visszahívni, de nem ott a vadászatot folytatni, ellenben az átfutott kutyát, kivévén a szőlőben, lelőni vagy elfogva letartóztatni nem volt szabad *f)*. Nemes ember pedig útban lévén, a szabadon járó vadat mindig és akárhol elejthette és elvihette; kivévén foglyokat és fáczányokat, a hol ezek gonddal vagy költséggel tartattak *g)*.

Kártevő akármily vadat nem tilos határban szabad volt akárkinek elfogni, elejteni, agyonlőni, de a jobbágy tartozott azt földesurának odahagyni, ez pedig minden kárt megtériteni szóbeli per uton költségekkel együtt, más uton még hatalmaskodás dijával is *h)*. Ragadozó állatok ellen a megyei hatóság tisztileg is vadászatot rendelhetett *i)*.

Törvényszegő vadász, ha nemes ember volt, hatalmaskodás díját fizette *k)* vagy szóbeli per utján a kárt költségekkel együtt kétszeresen megtéritette *l)*. A kutyák által okozott kárt pedig egyszeresen, de költségekkel *m)*. Hatalmaskodás diját fizette az is, a ki a nemes vadászt ebbeli törvényes jogában háborgatta *n)*. A nemtelen törvényszegő büntetése kiszabását pedig a törvény a biróra hagyta *o)*. Végre nemes ember fegyverét elvenni, vagy azt emberre szegezni a biró által kimérendő büntetés alatt tilos volt *p)*.

A madarászatra nézve a fáczányok, a foglyok, a császármadarak, fajdtyukok fogása nemteleneknek és idegeneknek, fáczánoké és foglyoké, a hol ezek gonddal vagy költséggel ápoltatnak, mindenkinek tiltva volt.

A vadászatból következő keresetek keletkezhettek:

1) Hatalmaskodási (1802: 24.) az ellen, ki tilalom vagy tiltott időben vadászott, felperes volt a vadászat tulajdonosa, alperes a vadászó, biró (előbb az alispán) utóbb az egyes biró.

2) Hatalmaskodási az ellen, a ki a törvény által megengedett módon vadászó nemest akadályozta, ebét elvette; felperes volt a vadászó nemes, alperes a vadászat tulajdonosa, biróság, törvény és eljárás mint fenn.

3) Tiszti ügyészi vagy fenyitő per az ellen, ki vadászó nemesnek puskáját elvette, reá puskát sütött vagy őt meglőtte; felperes volt a tiszti ügyész, alperes a puska elvevője vagy a ki lőtt. A kereset alapja 1802: 24.; biróság, mint az 1) alatt, tárgya büntett esetén kivül: büntetés a biró belátása szerint.

4) Kárkövetelő per, a) a kárositotté a vad tulajdonosa ellen, a vadak által okozott károk megtéritése végett 1802: 24. 10. §. Azelőtt, mig a jobbágyi viszony fenállott, ha a földesur rövid uton becs szerint a kárt meg nem téritette, a tiszti ügyész tartozott azt hatalmaskodás dijával együtt a földesuron megvenni, utóbb a kárt követelő, ha a vadászat tulajdonosával vagy bérlőjével ki nem egyezett, kárkövetelési igényével előbb az illetékes közigazgatási tisztviselőhöz folyamodhatott (1865. httótanácsi intéz. 15377. sz.) legutóbb a törvény rendes utján indulhatott (polg. tvkez. rendt. 93. §.) b) Kárositotté a vadász ellen a mezei rendőri eljárás utján az 1840: 9. 15. 16. §. szerint.

a) 1504: 18. 1729: 22. 1802: 24. 1. §. Az 1751-ki Regulam. milit. szerint a főbb katonatiszteknek is meg volt engedve a vadászat, de csak 1) mezőn és berkekben, nem nagyobb erdőben, és a hol erdő nem volt, a berkekben és nádasban sem; 2) azon határban, a hol feküdtek; 3) kellett, hogy a vadászni akaró a jelenlévő földesurnál kivánságát jelentse; 4) mulatság okáért, tehát nem embere által; 5) tilos helyeken és időkön kivül. Vaddisznókra nézve a tilalom 2-ik februártól 16-ik octoberig tartott. Fogoly és fáczán vadászata, nemkülönben halászat, kivéve nagyobb vizekben mulatság okáért, egészen tiltva volt. — Az 1865. márt. 2-ki 15377. sz. httótanácsi intézmény szerint tenyésztés tekintetéből tiltott idők voltak: nyulakra febr. 1-től septemberig; szarvasokra jan. 1-től septemberig; őzekre febr. 1-től juniusig; fajdmadarakra és fáczánokra mart. 1-től septemberig; foglyokra febr. 1-től septemberig. — Az áthágók még hivatalból is a törvényes 12 frtos birsággal annyiszor a hányszor büntetendők voltak. — *b)* 1729: 22. 2. §. 1802: 24. 5. §. 1840: 9. 15. §. — *c)* 1802: 24. 2. §. — *d)* U. o. 4. §. — *e)* 1729: 22. 2. 3. §.

1802: 24. 2. §. — f) 1802: 24. 6. §. — g) 1729: 22., 1802: 24. 7. §. — h) 1802: 24. 10. §. 1840: 9. 16. §. — i) 1802: 24. 11. §. — k) 1802: 24. 8. §. — l) 1840: 9. 15. §. — m) U. o. — n) 1802: 24. 8. §. — o) U. o. — p) 1802: 24. 9. §.

96. §. A találás. — Bitangmarhák.

I. Találás tárgyai az elvesztett, elhagyott, elrejtett, beásott, befalazott ingók, mely utóbbiaknál az idők régisége miatt a tulajdonost tudni nem lehet. Vannak továbbá földben rejlő oly tárgyak is, melyek eddig senkié nem voltak, p. o. a föld gyomrában lévő használható tárgyak, hova a fémek is tartoznak; ezekről azonban minőségük szerint a földtulajdonos jogainál emlékszünk *a)*.

Az elveszett dolgot a találó magáévá nem teheti, hanem azt az elévülés ideje alatt igaz urának kiadni tartozik *b)*. Az elhagyott csak ugy lesz az elfoglalóé, ha az elhagyás felett kétség vagy kérdés nem támadhat. Elrejtett dolgoknál, a mennyiben az elrejtés régi időből származik, figyelembe jön azoknak érték vagy régiség, vagy mindkét tekintetbeni jelentősége; az ily dolgok kincsnek neveztetnek.

A talált kincsnek felét a föld ura, felét a találó nyeri; ha pedig értéke 150 forintot meghalad, három egyenlő részre osztatik: a föld ura, a találó és a kir. kincs között. A minek pedig régiségi, tudomány tekintetében értéke van, az a nemzeti muzeumba tétetik, és az illetők annak becsára szerint elégittetnek ki. A ki pedig a kincset gonosz szándékkal eltitkolja, a maga részét egészen elveszti, ha pedig csak tudatlanságból vétett, illetősége ²/₃ részét. Az eljárás a kir. kincstárt illeti *c)*. Azonban más jószágán kincset keresni a tulajdonos engedelme nélkül vagy ellenére kártérités, és ha birói letiltás ellenére történt, hatalmaskodás sulya alatt tiltatik *d)*.

II. Bitangmarhák a szolgabirónál vagy városkapitánynál bejelentendők, és három hónap után árverés utján eladandók, áruk pedig a költségek és kárpótlás levonásával a megyei vagy városi pénztárba tétetik, honnét a magát jelentő igaz tulajdonosnak bár mikor kiadatik *e)*.

a) Alább a 101. §. — *b)* Az elveszett okiratokra nézve l. Polg. törvkez. rendt. 41. 529—533. Az 1803. martius 28-ról kelt 599. sz. patens szerint a bemutatóra szóló bizonyos lejáratu állampapirosoknál a hirdetvény ugy bocsátandó ki, hogy a megsemmisités mindig 1 év és 6 hó és 3 nap elmultával lépjen hatályba azon naptól kezdve, melyen a kötelezvény vagy szelvény lejár, vagy ha kérvény a lejárati időn túl adatott be, a hirdetvény kibocsátásától; a fennebb kijelölt időn belől azonban az illető pénztárnál a fizetés akadály nélkül történik. — A bemutatóra szóló oly állampapirosokra nézve, melyek a tőke visszafizetését illetőleg bizonyos időre nem szólnak, vagy a fizetés bizonytalan

időre elhalasztatott, a megsemmisitésnek törvényes hatálya csak 3 év mulva veszi kezdetét azon naptól, melyen a kötelezvény utolsó kamat szelvénye lejárt, és ujabb szelvények kiadásának volna helye, vagy ha a hirdetvény kibocsátása a lejárati nap után kéretett és a kötvény ujabb szelvények végett még a pénztárhoz be nem érkezett, a hirdetvény kibocsátástóli három év után. Csak ezen határidő eltelte és az erre következett megsemmisitési határozat után van helye ujabb papiros kiadásának a már lejártat követő uj szelvényekkel együtt. A fenérintett határidő eltelte előtt akárki a papirossal vagy szelvényekkel megjelenik, tulajdonosnak tekintendő ; és az állampapirosok megsemmisitésére azon hely első biróságú törvényszéke van hivatva, a hol az illető könyvek vezettetnek. Bővebben ezekről Ellinger „Handbuch des oesterr. allg. Civil-Rechtes" az 1428. §-hoz. — A m. o. földtehermentesitési kötelezvények semmitésére a pesti e. b. kir. váltótörvényszék van hivatva. — K. kir. leirat 1862. febr. 15. — *c)* Kir. resol. aug. 8. 1812. aug. 3. 1813. april 11. 1814. Kelemennél III. 32. §. De semmi kétség, hogy a kincset is, ha ujabbnak mutatkozik, feljelenteni és kihirdettetni kell; ugy az elvesztett értékes tárgyat is; de ily esetben arról, hogy a találónak mi jut, törvényünk nincs ; az ausztr. törvény erről is intézkedett, és $^{10}/_{00}$-it ád 1000 frtig, és ha 1000 frtot meghalad a jutalom, a fölözettől csak $^{5}/_{00}$-it ptvkv. 391. 392. stb. §§. — *d)* Elv. az 1729: 42 8. §. — *e)* 1840: 9. 28. §.

97. §. A növedék. Egyesülés.

Növedéknek neveztetik mindaz, a mi valamely dologból származik vagy ahhoz ujonnan járul a nélkül, hogy azt a tulajdonosnak más valaki adta volna.

A növedék természet, emberi munka vagy mindkettő által eszközöltetik.

Természeti növedék az, melyet a természet maga munka nélkül is nyujt, p. o. növények a földön, a tenyésztés az állatoknál. Természeti növedék történhetik beiszapolás által is (alluvio) és ekkép a viz partja is növekedhetik; a folyó ereje által egy darab föld is elszakittathatik és máséhoz vitetik; az ily elszakasztott föld előbbi tulajdonosáé marad *a)*. A közös szigetet a vizpart tulajdonosai a folyó közepét mint választó vonalat megtartva maguk közt megoszthatják. és erre az egyes birtokok széléről szakasztó egyenes vonalak huzatnak, mi főleg a tavaknál s nádlásoknál látható *b)*. Ugyanaz történik akkor is, midőn a folyó más utra törvén, előbbi medrét szárazon hagyta *c)*.

A kié a föld, azé minden vetemény vagy termés, mint vegyes növedék.

A csupa munka általi növedék p. o. nyers arany ezüst felmunkálása, értékesbitése szintén a nyers anyag növedéke.

Minden növedékre főelvül szolgál, hogy a járulék követi a főtárgyat (accessorium sequitur suum principale), és igy ha valami által, mi még nem másé, sajátunk növekedik, hogy a növedék is sajátunk, tulajdonunk lett: kétséget nem szenved.

De gyakran történik az életben, hogy többek tulajdona egyesül, összevegyül szándékosan vagy tévedésből, vagy épen vak esetből; egyesül p. érczek összeforrasztása, beszövés befoglalás által, összevegyités által hig vagy száraz tárgyaknál. Átalakitásoknál, p. o. arany ezüst ékességeknél, melyek máséból készültek. — Ilyesek körül sok kérdések támadhatnak, majd egyszerüek, majd szövevényesebbek, és miután mi ily esetekre törvényekkel nem birunk, tartsuk meg a következő szabályokat *d)*:

1) A ki hibátlan, maga tulajdonának elválasztását vagy helyreállitását kivánhatja, ha nagy kár nélkül megtörténhetik.

2) Ha az nem kivihető, a becsesebb jószág magához vonja a kisebb becsüt, de ugy, hogy a ki saját vétke nélkül a magáét veszti, kárpótlást nyerjen.

3) Ha az érték egyenlő: a vegyes vagy egyesült egész közössé válik.

4) Ha az egyik fél vétkes, a hibátlan félen áll a választás a dolog átvétele vagy a kárpótlás között.

Átalános vélemény, hogy az épület azé, a kié a föld, bár máséból épült vagy más épitette. De ebből egyéb kérdések is támadhatnak, melyek elintézésére példákként *e)* a következő szabályok szolgálhatnak:

1) Ha valaki tulajdon földén épít idegen anyagokból, az épület ugyan tulajdona marad, azonban még a jóhiszemű épitkező is tartozik a kárositottnak az anyagszereket és ha azok megszerzésében roszhiszemüleg járt el, minden kárt megtériteni.

2) Ellenben, ha valaki saját anyagszereivel a tulajdonos tudta s akarata nélkül idegen földre épitett, az épület a földtulajdonosé leend. A jóhiszemű épitkező követelheti a szükséges és hasznos költségek megtéritését; a roszhiszemű csak ugy, ha az a föld tulajdonosának túlnyomó hasznára történt. Ha a földtulajdonos az épitkezés felől tudott, és attól a jóhiszemű épitkezőt azonnal el nem tiltotta, csak a földnek közönséges értékét követelheti.

3) Ha az épület idegen földön és idegen anyagszerekből készült, annak tulajdona ez esetben is a földtulajdonost illeti. A földtulajdonos és az épitkezők közt ugyanazon jogok és kötelezettségek keletkeznek, melyekről fennebb emlékeztünk, és az épitkező az anyagszerek előbbi tulajdonosának tartozik jó- vagy roszhiszemű czélzatához képest ezeknek értékét illetőleg kárát megtériteni *f)*.

a) I: 87. 3. §. 1655: 81. — *b)* Kelemen egy képen a III. 40. §. — *c)* 1840: 10. 9. §. — *d)* Frank 137. §. auszt. ptkönyv 414. 415. §. — *e)* Tüzetesebben a zálogoknál, az épületekről alább a 148. §-ban. — *f)* Auszt. ptkv. 416—419. §§. — Mi az épitkezésről mondatott, arra is áll, ha valamely föld

idegen maggal bevettetett, vagy idegen növényekkel beültettetett, ha a növények már gyökeret vertek, auszt. ptkönyv 320. §. — Ha a fatörzse több tulajdonosok határvonalán áll, köztük a fa közös 421. §. Minden tulajdonos kitépheti saját földéből az idegen fa gyökerét, és az ő légüre felett függő ágakat levagdalhatja, vagy a gyümölcseit is leszedheti. 422. §. — Követjük ezeket az életben, bár világos törvény nélkül.

98. §. Az átadásról.

A tulajdonnak egy kézről a másikra átmenete a tulajdonszerzésnek fő- és leggyakoribb ugynevezett átruházási módja. Erre nézve szükséges 1) az egyik fél részéről a tulajdon valóságos átengedése, átadása; a másik fél részéről pedig valóságos elfogadás, átvétel. Az átadás és átvétel módjairól fennebb a 81. §-nál szólottunk. Itt azonfelül még megjegyezzük, hogy ha valaki házát, földjét eladván, benmarad mint bérlő, illetőleg haszonbérlő, ilyenkor az átadás az akarat kijelentésével és mindamellett teljes sikerrel megyen végbe. — 2) Szükséges, hogy az átadott dolognak maga az átadó valáságos ura vagy ennek arra törvényszerü megbizottja legyen; ilyen lehet a gyám, a gondnok, a végrehajtó biró; vagy az átadásra teljesen meghatalmazott. — 3) Az átadásnál kijelentendő a szándék, melynélfogva ezután az átadott dolog az átvevőé legyen, valamint az átvevő részéről is, hogy azt mint ilyent veszi át; de az átvételre maga helyett mást is meghatalmazhat.

99. §. Telekkönyvezett ingatlanok s jogok szerzésmódja.

Telekkönyvezett ingatlanok és jogok tulajdona csak a telekkönyvekbei beiktatás által szereztetik meg *a)*. Erre nézve szükséges:

Hogy a szerzési ügylet az e végre rendelt nyilvánkönyvekbe beiktattassék, a mi bekebelezésnek (betáblázásnak) neveztetik *b)*.

Erre pedig mindenekelőtt szükséges, hogy az, kiről a tulajdon másra átruházandó, már maga is mint tulajdonos bekebelezve legyen *c)*.

Paraszt telkeknek szerződés általi átruházására nézve elegendő, ha az átadó a telekhatóság előtt megjelenik, és a szerzési ügyletnek nyilvánkönyvbe való bekeblezését eszközli *d)*.

De ha az átadó személyesen meg nem jelenik, valamint minden városi vagy nemesi javakat érdeklő esetekben is a szerzési ügyletről irott okmány szerkesztendő, a szerződő felek és két hitelt érdemlő férfiak mint tanuk által is aláirandó *e)*.

Az okiratban a tulajdont átadó és átvevő személyeket, az átadandó jószágot határaival együtt, a szerzés czimét, továbbá a kötött ügylet helyét és idejét határozottan ki kell tenni, és az átadónak vagy

ezen, vagy külön okiratban engedelmet kell adni arra, hogy az átvevő mint tulajdonos bekebeleztethessék *f)*.

Ha ingatlan javak tulajdona jogérvényes birói itélet, osztálylevél, vagy valamely örökség következtében ruházandó át, ezen okiratok bekeblezése szintén megkivántatik *g)*.

Szintugy nem elegendő valamely hagyományozott ingatlan jószág tulajdona megszerzésére, hogy az örökhagyó végrendelete átalában bekebelezve legyen. Kinek ilynemü követelése van, kell, hogy a hatóságnál a hagyomány különös beiktatását eszközölje *h)*.

Ha az, ki valamely ingatlant tulajdonul igényel, erről bár hitelt érdemlő, de a bekebelezésre nézve előszabott kellékekkel ellátott okiratot nem bir, hogy előtte senki előjogot ne nyerjen, a telekkönyvbeli feltételes beiktatást mégis eszközölheti, mely előjegyzésnek (praenotatio) neveztetik. Ezáltal feltételes tulajdonjogot nyer, s mihelyt az előjegyzést igazolta, a törvényes rend szerint benyujtott előjegyzési kérvény idejétől fogva igazi tulajdonosnak tartatik *i)*.

A megtörtént előjegyzés mind azzal, ki azt eszközlötte, mind ellenfelével is személyes kézbesités által közlendő. Az előjegyeztető tartozik a kézbesités napjától szamitandó tizennégy nap alatt a tulajdonjog bebizonyitása végetti rendes keresetet megindítani, ellenkező esetben az eszközlött előjegyzés az ellenfél részére kitörlendő lészen *k)*.

Ha a tulajdonos ugyanazon ingatlant két különböző személynek engedte át, azt illeti, ki a bekebelezést előbb kérte *l)*.

Mihelyt a tulajdonjogróli okirat a telekkönyvbe beiktattatott, az uj tulajdonos lép a jogszerü birtokba *m)*.

Ki valamely dolgot tulajdonul megszerez, a vele járó jogokat is megnyeri. Oly jogokat, melyek az átadó személyére szoritvák, ez át nem adhat. Átalában senki másra több jogot nem ruházhat, mint a mennyivel maga bir *n)*.

Az ingatlanok tulajdonával a nyilvánkönyvekbe bejegyzett rajtok fekvő terhek is átvétetnek. Ki e könyveket meg nem tekinti, hanyagságért minden esetben maga lakol. Az előbbi tulajdonos elleni más követelések és igények az uj szerzőre át nem szállnak *o)*.

Mi itt az igatlan javakról mondatott, az átalában minden telekkönyvi jogokra nézve megtartandó *p)*.

a) A 81. és 98. §§-ban előadott átadás szabályai a nem telekkönyvezett ingatlanokra nézve állnak; alább a 137. és 251. §§. Ott azonban, hol már telekkönyvek léteznek, az e §-ban felsorolt szabályok állnak az orsz. birói Értek. 21. 156. §§-ai értelmében, melyek szerint ideiglenesen az országgyülés intézkedéseig fentartatnak az ausztr. ptkönyv mindazon rendeletei is, melyek az 1855 dec. 15-ki telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dologi jog szerzésére, elidegenitésére, vagy elenyész-

tésére vonatkoznak; ennélfogva az e §-ban előadottak az ausztr. köz. ptkvből vétettek, l. fennebb 15. §. c) alatt. — *b)* Auszt. ptkv. 431. §. megkülönböztetve mint nem a saját törvényeink szerint betáblázástól, mint fajtól. — *c)* U. o. 432. §. — *d)* 433. §. azonban nálunk a volt jobbágyoknál is általában szerződés készíttetik. — *e)* 434. §. — *f)* 435. §. — *g)* E §. az örökségnek birói átadásán alapul, de miután az honi törvényeink szerint nem létez, az o. birói értekezlet erre nézve azt rendeli a 168. §-ban, hogy az örökjog kimutatva lévén, a birtok-biróság erről bizonyitványt állit ki, melyben a minden egyes örököst illető örökrész pontosan megneveztetik, és a telekkönyvi átirás csak a bizonyitvány alapján eszközölhető, l. alább a 401. §-t. — *h)* Ausztr. ptkv 437. §. Ezt is csak a g) alatti bizonyitvány alapján. — *i)* 438. §. Ért. 149. §. — *k)* 439. §. — *l)* 440. §. — *m)* 441. — *n)* 442. — *o)* 443. §. — *p)* 445. §. — A mi itt a tulajdonjogra nézve mondatott, áll a birtokjogra nézve is fennebb a 80. §-nál. V. ö. al. 251. §.

100. §. Az elévülésről és elbirtoklásról telekkönyvi jogokra nézve.

Az elévülésnek honi törvényeink szerint csak a kereseti jogot elenyésztető, és a birtokban maradást szülő, birtokot örökitő és nem tulajdont szülhető természete a telekkönyvi jogokra, s illetőleg tulajdonszerzésre nézve a telekkönyvi intézménynyel együtt az ausztr. p. törvkönyv a telekkönyvi rendelettel összefüggésben álló szakaszainak ideiglenes erővel lett elfogadása által tetemesen megváltozott. Mert e szerint egy uj tulajdonszerzésmód lépett be, a mennyiben az elévült jog a törvényes birtoklás alapján egyszersmind valakire mint tulajdonosra telekkönyvileg is átruháztathatik, és az akkor elbirtokolt jognak, a szerzés e módja pedig elbirtoklásnak neveztetik *a)*.

Ingatlanokra nézve az, kinek nevére azok a nyilvánkönyvekbe bevezetvék, minden ellenmondás elleni teljes jogot három év lefolyta alatt birtokol el. Az elbirtoklás határai a beiktatott birtok mértéke szerint itéltetnek meg *b)*.

Szolgalmak és idegen földön gyakorolt egyébb különös jogok az által, kinek nevére bekebelezvék, ugy mint a tulajdonjog három év alatt birtokolhatók el *c)*.

a) Fen. 86. §. — *b)* Ausztr. ptkönyv 1467. §. Kellékei ugyanott 1460—1464. §§. — *c)* U. o. 1469. §. V. ö. fennebb a 93. §-nál. — Ért. 21. 156. §§.

101. §. A tulajdonnal járó jogok és megszoritások.

A teljes tulajdonos azon jognál fogva, miszerint tulajdonáról szabadon rendelkezhetik, sajátját *a)* kénye szerint használhatja vagy használatlanul hagyhatja *b)*, azt elenyésztetheti egészben vagy részben, másokra átruházhatja vagy arról feltétlenül lemondhat, azaz elhagyhatja.

Ugyanazon jogokat élvezik a nem teljes mind fő, mind haszonvevő tulajdonosok is, de csak a mennyiben az a mások jogával nem ellenkezik.

A tulajdonosnak abbeli jogával, miszerint sajátjának birtokából minden mást kizárhat, össze van kötve azon jog is, melynélfogva letartóztatott sajátját mindenkitől tulajdoni keresettel követelheti *c)*.

Különösen azonban a földtulajdonból sokféle jogok, de egyszersmind megszoritások is származnak. Ugyanis:

A földtulajdonosé nemcsak a föld szine, hanem rendszerint az is, a mi alatta vagy rajta, vagy fölötte találtatik. Övé p. o. az agyag, mész, kő, kőszén *d)*, de só és nemesebb érczbányákról külön törvények vannak *e)*, valamint a talált kincsről is, miről fennebb szólottunk *f)*. Övé mindennemü viz akár a föld alatt, akár a föld szinén, nevezetesen minden vizforrás, álló, vagy lefolyó viz, kivéve a nagyobb folyókat hajózás tekintetében; kutakat is ásathat, habár az által szomszédjáé kiürülne. Nem különben telkét bekeríteni, fákat ültetni, épiteni, teljes szabadságában áll, habár szomszédjának nem tetszenék is.

Vannak azonban a tulajdonosnak megszoritásai is *g)*, a vizek, és csatornák, vizáradás eltávoztatása, futó homok gátlása tekintetében; továbbá ide esik a kisajátitás; végre az erdőrend megtartása, melyekről egyenkint *h)*.

a) A mennyiben a törvénynyel, vagy mások jogával nem ellenkezik. V. ő. a köv. §§. — *b)* Lásd alább, p. o. 103. 110. §§. — *c)* Erről alább a 108. §. — *d)* Ért. VII. Bányaügy 1. §. Kir. udv. rend. 1862. sept. 3. — *e)* Minden sóbánya, akna, vagy forrás koronai tulajdon. Külföldi sót behozni tilos, azonban Árva, Liptó és Turócz megyék lengyel sóval, Horvát- és Tótország tengeri sóval élhet. 1548: 29. 1715: 112. 1830: 10. A só árának felemlése szükség esetén kivül az országgyülést illeti, 1791: 20. A só árát ujabban az 1868: 11. szabályozta; drágábban eladása elkobzást, és 500 frt büntetést von maga után, 1729: 6. megyei törvényszék előtt kir. vagy megyei ügyész felperessége alatt, mely büntetéspénz, a mint a kir. vagy megyei ügyész a felperes, vagy megyei pénztárba foly; egy harmada a feladót illeti; de a hamis feladó szintén a fennebbi büntetésbe esik. — A regi arany, ezüst és egyéb érczbányák a koronai javak közé számittattak. Ul. VII. 1. 2. 3. 1608: 22. kor. e. A magán földesurak birtokain talált érczbányákat néha királyaink hasonbecsü jószágokért becserélték. A bányák mivelése magánosoknál meghagyatott bányabér-, és a kir. kincstár elővételi joga fenntartásával; de a mivelési jogot különösen kell megszerezni. — Mindezekről bővebben a bányajog. — *f)* Fennebb 96. §. — *g)* Igy: például ha a szomszéd épiteni akar, vagy épületét igazítja, az arra megkivántató készületeket, állást, járást illő kárpótlás mellett meg kell engedni; ugy szintén az alantabb fekvő telek tulajdonosa a magasabban fekvő vizének a föld alatti csatornán való levezetését megengedni köteles; de gödröket, vermeket pinczéket ásni ugy, hogy azok más telkébe beszolgáljanak, vagy a szomszéd épületét veszélyeztessék, nem szabad; és hasonlók, melyek iránt jobbára a köz-

igazgatási hatóságok intézkednek. — [illegible] A jobbágytelki állományok tulajdonjogának az eladás esetébeni szétdarabolást tiltó megszorítást alább a 154. 156. §§. — A szolgalmakról, mint a tulajdon megszorításainak egyik jelentékeny nemeről, alább a III. czim alatt.

102. §. A vizekről és csatornákról.

A vizek természetes lefolyását és letolyhatását más kárával akármily módon és alakban gátolni tiltatik. Nem szabad tehát uj gátakat, malmokat, viziműveket általában ugy épiteni, hogy azok vagy áradások, vagy hajózás tekintetében másnak ártsanak; de a fenlévő műveket is, ha ártalmasak, a birtokos vagy megigazitani, vagy egészen megszüntetni köteles *a)*.

Ugy szintén vizáradások tekintetében tartoznak nemcsak a helybeli közbirtokosok, hanem a vizmentében esők is, ha a túlnyomó rész megegyezett, gátak, töltések, egyéb védművek épitésében résztvenni, ugy, hogy kiki birtoka és remélhető haszna arányában a törvényhatóság által készitett kulcs szerint munkával és költséggel hozzájáruljon *b)*; de később, ha a remélt és valóságos haszon közt különbség mutatkoznék, költségigazitásnak is van helye *c)*. Ha pedig a viz folyásának változása által valaki vagy határának egy részét, vagy a viz hasznát vesztené, egész kára megtéritését kivánhatja *d)*.

Az imént mondottak csak azon vizi munkálatokra vonatkoznak, melyek e g y e s e k vagy k ö z s é g e k által az 1840: 10. t. czikket megelőzőleg vagy azután az emlitett törvény értelmében készültek, vagy készülni fognak, mivel az új törvény *e)* v i z s z a b á l y o z á s i, ármentesitési társulatok alakitását is megengedi, és ezek működéséről tüzetesen intézkedik.

a) 1751: 14. 1840: 10. — *b)* 1807: 17. 1836: 36. 1840: 10. 6. 7. 8. §. — *c)* 1840: 10. 7. §. — *d)* U. o. 9. §. Az eljárásról alább a 109. §. — A s á r v i z i csatornák és töltések ótalmáról az 1827: 33. intézkedik. — *e)* 1871: 39.

103. §. A futóhomok gátlása.

A futóhomok folyását faültetvények vagy más akalmas módok által, egy vagy több határbeli birtokosok egyesített erővel gátolni, és a szükséges költségeket birtokaik és a várt haszon vagy eltávoztatott kár arányában közösen viselni tartoznak, és ha barátságos uton köztük az egyezség nem sikerül, a biró határoz *a)*.

a) 1844: 10. 2. §. Az eljárásról alább a 111. §.

104. §. Kisajátitás.

Kisajátitás a tulajdonnak ama megszoritása, melynél fogva a tulajdonos a közjó tekintetéből a törvény által meghatározott vállala-

tok és munkálatok létesitésére okvetlenül szükséges területeket tulajdonul vagy csupán ideiglenes haszonélvezetül határozott vagy határozatlan időre teljes kártalanitás mellett átengedni köteles *a)*.

A törvényben kimondott vállalatok és munkálatok: vasutak (gőz- és lóerőre), közutak *b)*, csatornák; folyók szabályozása, vizek és mocsárok lecsapolása; futóhomok gátlása, hidak, kikötők épitése; távirdák felállitása; parti rakhelyek, raktárak (dockok) készitése és a hadi erőditési munkálatok.

E vállalatokra szükséges e l ő m u n k á l a t o k csak a m. kir. közmunka és közlek. minisztertől nyert engedély alapján eszközölhetők *c)*.

Az előmunkálatokat tenni szándékozók tartoznak az engedély felmutatása mellett ebbeli szándékukat az illető hatóságnak bejelenteni; ennek megtörténtével a szükséges felméréseket s anyagkutatásokat mindenki tartozik birtokán ingyen eltürni; a thatóság pedig köteles az akadályokat elháritani; a birtokosoknak ezekből eredő kára sommás uton teljes elégtétel által pótoltatik; és ha valaki még ezután is ellenkeznék, hatalomkarral is szorittathatik *d)*.

A kisajátitásnak csak akkor van helye, ha a vállalat már engedélyeztetett *e)*, és azt sem az ingatlannak, sem pedig a tulajdonos vagy birtokosnak minősége, sem a birtokon lévő épületek beruházások nem gátolhatják. Ellenben a haszonélvezet kisajátitása csak a földterületre engedtetvén meg, az épületekre és iparmüvekre ki nem terjed.

Az engedély kisajátitási jogot ad nemcsak az engedélyezett vállalat létesitéséhez okvetlenül szükséges területre: hanem az ahhoz szükséges kő, kavics, homok, föld, tégla, viz előállitására vagy levezetésére megkivántató térekre és ezekhez vezetendő utakra is.

I. A k i s a j á t i t á s i t e r v. A kisajátitási tervbe csak az okvetlenül szükséges terület vehető fel tekintettel arra, hogy a szomszédbirtokosok birtokának használata meg ne nehezittessék, tehát az átjárók, vizvezető árkok a tervbe beveendők.

A birtoknak a tulajdonosnál maradt része használható vagy legalább oly értékü maradjon, mint a kisajátitás előtt volt; és hacsak ³/₄ része sajátittatik ki: a tulajdonos a felülmaradó ¹/₄ résznek kisajátitását is követelheti; kivéve, hol a tagositás még meg nem történt, ha csak be nem bizonyittatik, hogy nem is fog megtörténni, vagy arra miután p. o. beltelek vagy szőlő nem fog kiterjedni. — Épület és vizmü azonban mindig egészen tárgya a kisajátitásnak.

A tulajdonos az egész birtoknak a kisajátitási tervbe fölvételét követelheti:

a) ha az épület az ahhoz tartozó udvar kert beltelek kisajátitása folytán előbbi czéljának vagy rendeltetésének megfelelőleg többé nem használható;

b) ha valamely gazdasági, gyári vagy iparüzlethez tartozó több épület közől egy vagy a hozzájok tartozó beltelek esik kisajátitás alá, s ezáltal a fenállott üzlet lehetlenné válik;

c) ha valamely belteleknek csak része esik kisajátitás alá, felmaradó része pedig előbbi czéljának megfelelni nem képes; vagy

d) szolgalommal fogna terheltetni; végre

e) ha a tulajdonos valamely eddig a beltelekkel kapcsolatban volt jog vagy üzlet gyakorlatától akár egészen megfosztatnék, akár annak folytatása tetemesen költségesebbé válik.

Mindezen esetekben a tulajdonosnak fennebbi követelési joga megszünik, ha a kisajátitó a beltelket egy azzal érintkezésben lévő más birtokból olykép ajánlkozik kiegésziteni: hogy az egy részének kisajátitása után is előbbi czéljának bebizonyithatólag meg fog felelni.

Ha a vállalat üzlete tüzerővel jár:

a) a vállalat vonala és épitkezési terének megyéje a tüzbiztos anyaggal fedett épületektől legalább 6 ölnyi;

b) fazsindely vagy deszka-fedélzetü épületektől legalább 15 ölnyi,

c) nád- vagy szalma-fedélzetü épületektől legalább 40 ölnyi,

d) szérüs kertektől és lobbanékony tárgyak készitésére vagy eltartására szolgáló épületektől legalább 50 ölnyi sugár távlatban jelöltessék ki. Ezen szabályok a vállalatok körül — ezek elkészülte után — teendő minden magán épitkezésekre is zsinórmértékül szolgálnak.

Ha valamely vállalat tervének elkészitésekor területi nehézségek miatt a fennebbi távlatokat vagy nem, vagy csak sulyos áldozatokkal lehet megtartani: köteles a kisajátitó a kijelölt sugártávolságokon belöl eső épületeket a tervbe felvenni és kijelenteni, hogy a nem tüzbiztos fedélzetü épületek tetőit, ha ez az épület kára nélkül eszközölhető: tüzbiztos fedélzetekkel fogja ellátni; azonban a fentartás és idővel szükséglendő javitások terhe a tulajdonosé. — Ha ezen átalakitás nem lehetséges: az ily épületek és müvek a kisajátitási tervbe szintén felveendők *g)*.

Az előmunkálatok alapján s az imént meghatározott elvek szerint minden határra nézve külön a vállalat tervrajza, s a kisajátitási összeirás elkészitendő, a melyek együtt a kisajátitási tervet képezik *h)*.

A tervrajznak ki kell tüntetnie a kisajátitandó vonal hosszában fekvő birtokrészleteket helyszinelési vagy helyrajzi szám szerint; a tervezett vonal külön szinnel tüntettessék elő, és az egyes alkatrészeken fekvő épületek betükkel, a szolgalmak pedig kereszt alaku jegyekkel jelöltessenek meg.

A kisajátitási összeirásnak a tervrajzzal teljes ösz-

hangzásban kell lennie. Rovatai: 1) sorszám, 2) birtokos neve, 3) helyszinelési vagy helyrajzi száma, és ott, hol telekkönyvek nem léteznek, telekjegyzőkönyvi lapszáma azon birtokrészletnek, melyből a kisajátitás történik; 4) a dülő, a melyben a földterület fekszik, és a mivelési ág, melyhez tartozik; 5) az egész birtokrészletnek térfogata, a mennyiben az a telekkönyvbe vagy adó-földkönyvbe van bejegyezve; 6) a kisajátitandó részletnek hossza, szélessége, ugy összes térfogata ölekben; 7) a kisajátitandó egyéb tárgyak leirása; 8) a kisajátitási ár, és pedig a kisajátitandó földterületre, úgy egyéb tárgyakra nézve külön és összes sommázata; 9) észrevételek. Az összeirás végén a vállalat részére szerzendő jogok, mint például: az élelmezési kavicshordási jog stb.; továbbá a szolgalmak, úgy az átjárási utak, árkok, hidak stb. jegyzékbe igtatandók; és pedig, ha e jogok vagy szolgalmak valamely épülettel vagy egyéb alkatrészszel jogilag, avagy természetileg össze vannak kötve, számszerinti hivatkozással az illető alkatrészre vagy épületre *i)*.

II. A kártalanitást illetőleg: ennek valódinak és teljesnek kellvén lenni, megállapitásánál nemcsak a kisajátitott ingatlannak értéke vétetik számitásba, hanem azon értékveszteség is, melyet az ingatlan megcsonkitás, részekre szakitás vagy szolgalmakkal terheltetés által szenved; meg azon költségek is, melyek megkivántatnak arra, hogy a birtok, melyből egy rész kisajátittatott, az előbbi módon továbbra is használható legyen; végre azon költségtöbblet, melyet a megmaradt birtokrésznek a kisajátitás utáni használata az előbbi állapothoz hasonlitva igényel.

A kisajátitás alá eső ingatlanon találtató függő termés, ültetvények s egyéb elmozditható tárgyak a kártalanitási összeg megállapitásánál számba nem vehetők. Ezekért a birtokost a kisajátitó ellen külön kártérités illeti *k)*.

A kártalanitási összeg, egyezség esetét kivéve, mindig szakértők véleménye alapján a biróság által állapitandó meg, és pedig rendszerint folyó készpénzben; ingatlanokban csak egyezség utján, s a fenebb I. alatt emlitett részletes kisajátitási esetekben; az ingatlanok értéke egymás irányában szintén becsü által határoztatik meg, és ha a kárpótlásul adandó birtok értéke a kisajátitott birtok értékénél csekélyebb, a különbözetet a kisajátitó készpénzben tartozik ráfizetni. Ellenben a kártalanitandó természetben oly kárpótlást semmi esetben se köteles elfogadni, a melynek folytán ő tartoznék felülfizetni.

Haszonbérlők és használati élvezettel vagy egyéb szolgalmi joggal birók igényei a kisajátitási eljárást nem gátolhatják, és csak a

kártalanitási összeg haszonvételére terjedhetnek ki, a mennyiben ennek megállapitása ellen alapos kifogásaik nincsenek.

Azon időponttól kezdve, a melyben a kártalanitási összeg jogérvényesen megállapittatott, ennek lefizetéseig vagy letéteményezéseig 5%-os kamat is fizetendő, hacsak az előbbi tulajdonos a használatot a kisajátitó általi tettleges átvitelig nem folytatná, mivel ekkor az 5%-os kamatok a tettleges átvétel napjától folynak *l)*.

a) 1868: 55. l. 12. 5. 31. §§. Ez által előbbi kisajátitási törvényünk (1836: 25. 1840: 38. 40.) melyekben a munkálatok és vonalok szorosan meg voltak határozva: változott; — az ideiglenes haszonélvezeti kisajátitásról szólunk tüzetesen alább a 111. §-ban. — *b)* Előbb ezeket a tvhatóság kárpótlás nélkül készitethette vagy tágittathatta; 1548: 49. 1625: 13. — *c)* 1868: 55. 1. §. 2. — *d)* U. o. 10. 11. §§. — *e)* Az engedélyt országos és olyan vállatokra, melyek egynél több hatóság területére terjednek ki, a törvényhozás; különben községi, városi és megyei vállalatokra az illető község, város, tvhatóság meghallgatása mellett a közlek. minister adja meg; valamint akkor is, ha valamely vállalat több tvhatóságokra terjed ki, és ezek megegyeztek; ugyan az engedélyezi az országos és lóvonatu vasutakat, végre a hadi erőditéseknél szükséges kisajátitásra is az illető közegekkel lett előleges megállapodás folytán. U. o. 3. §. — *f)* U. o. 1—9. §§. — *g)* U. o. 12—20. §§. — *h)* U. o. 21. §. — *i)* U. o. 22—24. §§. Az összeirás egybeállitásánál, ott hol telekkönyvek léteznek, a tkvi hatóság közremüködni köteles, és a vállalkozó az egybeállitás megkezdése előtt a vonalba eső birtokrészeknek helyszinelési számait kimutató kérvény alapján az egyes telekjkvekben az igtatószám feljegyzését (telekk. rendelet 161. §.) kérheti azon czélból, hogy később jogokat szerző más személyek irányában a kisajátitás kellőleg közzététessék. — *k)* U. o. 31—33. §. hivatkozva az 1840: 9. t. czikkre, talán a 10-dikre? mert a 9-ik a mezei rendőrségről szól! — *l)* U. o. 34—44. §. — A pestvárosi körutat illetőleg l. 1871: 42.

105. §. Az erdők iránt.

A közjó tekintetéből különösen tiltva van az erdők pusztitása a vágási rendnek mellőzésével, és pedig nemcsak a közbirtokosságokban, hanem magános tulajdonosok erdejében is. Ha a törvényhatóság ezt tapasztalja, zárt és gondnokot rendelhet és a további kihágásokat meg is büntetheti *a)*.

a) 1791: 57. 1807: 24. 1836: 12, 16. Erről azonban alább is a 112. §.

106. §. A határokról.

Határoknak széles értelemben vétetnek minden jelek, vonalok, melyek által egyik föld darab a másiktól elkülönittetik; ilyenek belső telkeknél a falak, gátak, melyekre nézve különösen törvényeink nem

lévén, szokásaink a közrendtartási hatóságok istápolása mellett, a szomszédok közt keletkező kérdéseket megfejtik.

A mennyiben pedig törvényeink a határokról intézkednek, azt már külső telkekre, birtokokra kell érteni, vagyis azon majd természeti, majd csinált jelekre és vonalokra, melyek egyik földterületét a másikétól elválasztják. Ilyen jegyek: hegy, völgy, szikla, patak, folyó; készitett jelek: hancsikok, határdombok, kőrakás, oszlop stb. E határjeleknek jó karban fentartása a szomszéd birtokosoknak érdekében áll; és e végre szokássá vált a határjeleket időről-időre ugynevezett határjárással, melyben a szomszédok és a törvényes bizonyság is részt veszen, megujitani; különösen a kezdő és végző jelek, és az azoktól vett vonalba eső kisebb jelek, ha már elenyésztek vagy megromlottak, helyrehozatnak; és ezáltal a szomszédok a határvillangásokat megelőzik, eltávoztatják. De ha valakinek kérelmére történik a határjárás, arról alább szólunk *a)*.

a) L. alább a 113. §-t. — I: 86. 3. §. 1802: 23. 2. §.

107. §. A tulajdonjog elenyészte.

A tulajdonjog elenyészik, ha a tárgy maga elvész; különben a tulajdonos akaratja által; p. o. ha azt oly szándékkal elhagyja, hogy többé neki nem kell, vagy tulajdonát másra átruházza, tehát átadás által *a)*. Továbbá a törvény által *b)*, és végre birói itélet által.

A telekkönyvezett igatlanok és jogok csak a telekkönyvbőli kitörlés által veszíttetnek el *c)*.

a) Lásd fennebb a 98. §. — *b)* Fen. 104. §. — *c)* Fen. 99. §.

108. §. A tulajdonjogból és a körül keletkező keresetek, eljárások. A) tulajdoni kereset.

A tulajdonjogból, legyen az teljes vagy nem teljes, a mennyiben azzal birtok is jár, ugyanazon keresetek támadnak, melyek a birtokból *a)*. Különösen pedig a tulajdonból származik a tulajdoni kereset; a tulajdon körül a mennyiben megszoritásokkal is jár, támadnak azon eljárások, melyek a vizek, csatornák szabályozása, vizáradás eltávoztatása, futóhomok gátlása, a kisajátitás, az erdő pusztitás megakadályoztatása, végre a határok körül a törvény által szabályozvák. Ezekről egyenkint.

T u l a j d o n i k e r e s e t. Ennek helye van a tulajdon minden birtokosa ellen *b)*. Czélja a tulajdon megnyerése. Ingóságoknál személyes, ingatlanoknál birtokkereset *c)*. A felperes tartozik bebizonyitani, hogy a kereset tárgya az alperes hatalmában van, és az ő tulajdona. Ingó dolgoknál annak mindazon jelei leirandók, melyek által az minden hasonnemü dolgoktól különbözik *d)*; és a mit igy körülirni nem lehet, mint más pénzével összekevert pénz, közforgalmi papirosok : csak akkor tárgyai a tulajdoni keresetnek, ha oly körülmények állnak elő, melyekből felperes tulajdoni jogát bebizonyithatja, és melyekből az alperesnek tudnia kellett, hogy a dolgot magáévá tenni joga nincsen *e)*. Ha pedig a felperes a más által letartóztatott tulajdonának szerzését eléggé bebizonyitani ugyan nem képes, de az érvényes czimet és a valódi módot, melyen annak birtokához jutott, igazolta *f)*: azért mégis minden más birtokos irányában, ki birtokának vagy épen semmi, vagy csak gyengébb czimét tudta kimutatni, igazi birtokosnak tekintetik. — Ha az al- és felperes valódi birtokukra nézve egyenlő czimmel birnak, az alperest illeti a birtoknál fogva az elsőség *g)*. — A ki valamely dolgot más nevében bir, a tulajdoni kereset ellen magát azáltal oltalmazhatja, hogy elődét megnevezi, és magát az iránt igazolja *h)*. Ha az alperes a keresetlevél kézbesitése után a birtokában volt dolgot tovább adta, tartozik azt a felperesnek, ha ez a harmadik ellen nem akar fordulni, saját költségén visszaszerezni, vagy annak rendkivüli árát megtériteni. — A megszünt hasznok és kár, valamint a viszonkereset tekintetében az érdem a körül forog, a mint a birtokos jó vagy rosz hiszemü *i)*.

Ha pedig ingatlan a tulajdon tárgya és telekkönyvezve van, a birtok megnyeresére elég bebizonyitani, hogy a tulajdonos mint ilyen be van kebelezve. Más ingatlanoknál a szerzést egyéb módon kell, p. o. örökvallással, átadással igazolni.

a) L. fennebb a 88. §. — *b)* A tulajdoni keresetnek leggyakoribb faja nálunk az i g é n y k e r e s e t; ez többnyire Verb. Előb. 5. czimére szokott épittetni, mely mindenkinek a magáét megadatni rendeli. Birói végrehajtásból származott igénykereseteknél azonban a Polg. tvk. rendt. 463—468. §§-ai követendők. — Közös tulajdonjoggal birt ingatlanon létező ingók, közöseknek tekintendők, mig az ellenkező nem bizonyittatik. Htszem. tábl. 858. 167. — *c)* Az auszt. ptkönyv 367. §-a értelmében tulajdoni keresetnek nincs helye valamely ingó dolog jóhiszemü birtokosa ellen, ha ez kimutatja, hogy azon dolgot vagy közárverésen, vagy valamely afféle forgalomra jogositott iparostól, vagy fizetésért oly személytől szerezte, kire azt felperes használat, őrizet végett, vagy bármi más czélból maga bizta. Ez esetekben a jóhiszemü birtokos nyeri meg a tulajdont, és az előbbi tulajdonost csak azok ellen illeti a kártalanitási jog, kik neki e részben felelősek. De ha (a 368. §.) bebizonyittatik, hogy a

birtokos vagy már a megszerzett dolog természetéből, vagy annak csekély árából, vagy elődének ismert személyes sajátságaiból üzletéből, vagy más viszonyaiból annak birtoka jóhiszemüsége ellen alapos gyanút merithetett volna, mint rosz hiszemü birtokos a dolgot a tulajdonosnak átengedni tartozik. — Ezek az életre tanulságos §§-ok. — *d)* Ingatlanoknál, a mint azok a telekkönyvben jelentkeznek; különben, ha nem telekkönyvezvék, szomszédjaival, határaival, kiterjedésével. — *e)* P. o. ha értékpapirosokon átruházások, nevek és hasonló jelek, megjegyzések jelentkeznek. De bizonyos névre szóló, és e név forgatmányával ellátott értékpapirok jóhiszemü vevője ellen még a forgatmány hamissága esetében sincs helye tulajdoni keresetnek, hacsak a papirokra vonatkozó alapszabályok az átruházásra nézve mást nem tartalmaznak. Htszem. tábl. 23592. 1867. — *f)* Olykép, hogy az az elévülésre nézve is elégséges lenne. Ha a tulajdonképi kereset feletti határozás büntető törvényszék alá tartozó tények be vagy nem bizonyitásától függ, az érdemleges határozás a bünvádi eljárás befejeztéig felfüggesztendő. Hszem. tábl. 6235. 1867. — *g)* Lásd Stubenrauch magyarázatát az ausztr. köz. ptkv. 372—374. §§-hoz. — *h)* U. o. a 375. §-hoz. — L. fennebb a 84. §-t.

109. §. B) I. A vizek és csatornák szabályozása körüli keresetek és eljárás. C) Gátrendőrség.

I. Az 1840: 10. t. cz. intézkedéseiből indulva *a)*, ha egyesek vagy községek által az imént emlitett törvényt megelőzőleg készült munkálatok által *b)*, a vizek természetes lefolyásának gátlása miatt panasz tétetik; az illető megye, városi vagy kerületi tanács a helyszinére küldöttséget rendel, melyhez a tiszti földmérnökön és vizépitő mestereken kivül a felek is alkalmazhatnak maguk részéről vizi épitőmestereket; a küldöttség mindnyáját kihallgatván, és ha szükséges, rajzokat és egyéb terveket is készittetvén, figyelve (az 1715: 14. t. czikk értelmében) arra is, vajjon lehetne-e, és mikép a viz lefolyását gátló mesterséges épitményt ugy megigazitani, hogy azáltal a viznek szabad folyás nyittatván, a szomszéd birtokos kára megelőztessék: mindezekről véleményes tudósitását a közelebbi közgyülésre beadja; az illető törvényhatóság határozand, és pedig ha a gátat vagy akármily épitvényt *c)* oly módon megigazithatni, hogy a szomszéd birtokosok kára mellőztessék, és ezen javaslatot a viz szabad lefolyását gátló tulajdonos elfogadja: ez azt egy esztendő alatt végbevinni köteleztetik; a végzéstől fogva eredendő kárositásokért minden esetre jót állani tartozván, ha pedig azt egy év alatt véghez nem vinné, vagy ha az igazitása az épitménynek akként, hogy azáltal a szomszéd birtokosok kára elhárittatnék, a szakértői vélemény szerint nem lehető: ezen esetekben az illető törvényhatóság a viz lefolyásának szabad utat nyittatni rendel *d)*.

Ha ebbeli végzéssel valamelyik birtokos meg nem elégednék, a törvény rendes utjára hivatkozhatik, és ez neki a végzés végre-

hajtása előtt csak akkor engedtetik meg: ha az eltöröltetendő vizi épitmény kormányi vagy törvényhatósági határozattal nyert helybenhagyás mellett állittatott fel, vagy más, nem egyenesen az épitmény által okozott körülmények miatt lett káros; ellenesetben a viz lefolyásának az épitmény tulajdonosa költségén szabad út nyittatni, és a mi ennek útjában álland, minden kárpótlás nélkül félremozdittatni fog, kifogás és ellentállás kizáratik; csak a birtokon kivüli törvény utja marad fenn a lerontott vizépitmény tulajdonosának, különösen a kárpótlásra nézve is. Azon esetekben pedig, melyek birtokon belőli rendes per utján elitélendők, nemcsak az épületbe fektetett beruházás, hanem a megszünő haszonért is tökéletes kárpótlás követelhető *e)*.

Ha a tulajdonos a törvény utjára hivatkoznék, a tiszti ügyész felperesség alatt (az 1751: 14. értelmében) a törvényszék előtt sommás perbe fogatik, és az ellene hozott megyei végzéstől kezdve minden kárt és költséget, valamint a perköltségeket is kétszeresen megtériteni tartozik.

A tiszti ügyészi perben hozott itélet, és a végrehajtás után a viz szabad folyását gátló akadályok a panaszló folyamodására a sommás eljárása mellett egyszerüen elmozditandók, az okozott károk és költségek kétszeres megtéritése mellett *f)*.

Jövendőre pedig másoknak akármely módon kárt okozható, akármiféle vizi-munkálatokat az illető tvhatóság hire és ennek küldöttség általi vizsgálata és jóváhagyása nélkül véghezvinni tilalmaztatik. A küldöttség által az érdeklett felek nyilatkozataiknak 30 napok alatti beadására lesznek felszólitandók, mit elmulasztván, kihallgatottaknak lesznek tekintendők. Ha pedig az előző jelentés elmulasztatnék: a panaszló folyamodására küldöttség neveztetik épen ugy, mint fennebb; és ugy járand el, tudósitását is ugy adja be, melyre az eljáró tvhatóság a vizépitmény iránt határoz, az eddig okozott károkat és költségeket is megtéritteti.

Ha az előző bejelentésre az illető tvhatóság az épitményre az engedelmet megtagadja azért, mert az előleges vizsgálatok után károsnak találtatott, az épitményt tenni szándékozó annak munkába vétele előtt a közl. ministeriumhoz folyamodhatik, tervének a helyszinén leendő megvizsgáltatását és az épitményre engedelmet kérhet, mit ha megnyerend: az épitményt megteheti, de csak ugy, hogy ha az idővel károssá válnék, és panasz emeltetnék, ez iránt a fennebb mondottak szerinti eljárásnak lesz helye *g)*.

Midőn a szabályozás vagy átmetszések miatt a folyó ágya változik: azok, kiknek földe ezáltal csorbul, vagy kik a folyóból eddig

mint parttulajdonosok hasznot huztak, az 1836: 25. 3. §. értelmében tökéletesen kármentesitendők *h)*.

Sommás visszahelyezés utján eszközöltetik kárpótlása annak, ki a vizek rendezése vagy csatornázása által a többi közbirtokosok birtokához aránylag a többi felett károsodott, ha t. i. az egyeztetés nem sikerül *i)*.

Közbirtokosságban, mihelyt annak nagyobb része vagy ezek folyamodására a megyei közgyülés valamely tó, mocsár vagy folyó viz rendezését, leeresztését elhatározná: annak végbevitelét senkinek a közbirtokosok közül az okozott kár és költségeknek az illető szolgabiró által rövid uton megveendő kétszeres megtéritésen felül 200 frt, vagy egy hónapig terjedhető fogság büntetés alatt akadályozni nem szabad *k)*.

A kiszáritandó földnek az illető közbirtokosok közti tagos felosztása az arányosság szerint eszközöltetik *l)*.

II. Azon gátak és védmüvek, melyeket egyes birtokosok vagy községek saját erejükből birtokuk védelmére az 1840: 10. t. cz. értelmében *m)* emeltek, vagy emelnek egyedül az illető birtokosok vagy községek gondviselésére bizatnak ugyan, de azok megrongálása a gátrendőrségi törvény *n)* alá esik; jelesül tilos

1) a gátat leásni, kivölgyelni, bevágni, átszúrni, róla gyepet szelni, vagy a gátba czövekeket, rudakat vagy egyéb tárgyakat beverni;

2) a gát tetejére vagy lejtőjére anyagszereket lerakni, fát vagy csemetét ültetni. Ily ültetések az ármentett oldalon is csak a gáttól négy ölnyi távolságra engedtetnak meg;

3) a gát s a vizmeder között már meglévő vagy megkezdett ültetvényeket rongálni;

4) az ármentett oldalon a gát aljától tiz ölnél, a viz felöli oldalon pedig öt ölnél közelebb árkot vagy földet ásni, vagy a gát mentében az ármentett oldalon a földet két ölnél közelebb felszántani, vagy a járáskelést annál szükebb térre szoritani;

5) a gáton vizlecsapoló árkokon keresztül az átjáró helyeken kivül szekerezni, lovagolni, vagy marhát hajtani, az árkok medrét elrekeszteni, azokban halászati vagy kender — len áztatási készülékeket felállitani;

6) a vizmérőket és az átjárókon a korlátokat rongálni; a védeszközök, anyagok és szerszámok rakhelye közelében, vagy a gátig terjedő avarban tüzelni *o)*.

Eme tilalmaknak gondatlanságból megszegése sommás eljárás utján a mezei rendőri törvények szerint — azonban a testi fenyiték kizárásával — fenyittetik meg. Ismétlés esetében azonban a tettes három hóig terjedhető fogsággal is büntettetik *p)*.

Szándékos rongálás esetében, vagy ha valaki az áradás alatt, vagy az áradás elleni védelem közben a védgátat át — vagy bevágja, vagy a zsilipet rontaná, bünvádi eljárásnak van helye, és a tettes 6 évig terjedhető börtönnel fenyitendő *r)*.

a) L. fen. a 102. §. végén. *b)* Mivel az 1871: 39. czikk értelmében alakúlt társulatok munkálatait a mondott törvény szabályozza. — *c)* Gát, töltés, zúgok, malmok, vagy bárminémü védmüvek. — *d)* 1840: 10, 1. §. — *e)* U. o. 2. §. — *f)* U. o. 3. 4. §. — *g)* U. o. 5. 1. §. — *h)* U. o. 9. §. — *i)* U. o 11. §. — *k)* U. o. 6. §. — *l)* L. alább a 186. és köv. §§. — *m)* 1840: 10. 5—7. §§. — *n)* 1871: 40. — *o)* U. o. 14. §. — *p)* U. o. 15. §. — *r)* U. o. 16. §. —

110. §. D) A futóhomok elfojtását illetőleg.

A futóhomok gátlását illetőleg: *a)* ha az illetők közt magán uton az egyesség nem sikerül, akármelyik birtokos az illető törvényhatósághoz folyamodik; sőt midőn jobbágyföldek, közlekedési vonalak vagy nagyobb térek veszélyeztetnek, a kellő intézkedéseket a törvényhatóság folyamodás nélkül is megteheti.

Először is küldöttséget rendel, mely vizsgálat után tapasztalván, hogy a homokforrás másoknak is kárt okoz, az illető feleket, és a mennyire szükséges, müértőket is kihallgatva, barátságos egyességet eszközöl; vagy ha ez nem sikerül: kimeritő javaslatot készit mind a teendő munkákat és az évenkint szükséges költségeket kivetve, mind a felosztás kulcsát kidolgozva, és végrehajtó egy vagy több igazgatót vagy felügyelőt kijelölve. Erről jelentést tesz, azt a legközelebbi közgyülés vagy tanácsülés vizsgálat alá veszi és határoz; a meg nem elégedőnek szabadságában áll az ügyet végrehajtás előtt a törvény szerint (előbb a helytartótanácshoz), most a közmunka és közleked. miniszteriumhoz fölebbezni, mely határozatát köteles az illető törvényhatósághoz három hónap alatt leküldeni *c)*.

Ha pedig a szükséges költségek felosztására nézve a megállapitott kulcsban mindnyájan meg nem egyeznek: ezen kérdés választott birák elébe vihető, ugy hogy a folyamodó kettőt, az ellenfél tizenöt nap alatt szintén kettőt válaszszon; és ezek együtt elnöknek egy ötödiket, a mulasztó helyett pedig a törvényhatóság; és a választott birák határozata csak rendes per utján és birtokon kivül változtatható *d)*.

Magok a végrehajtó igazgatók vagy felügyelők tartoznak évenkint az illető birtokosok gyülésében, mely a kerületi szolgabiró vagy kerületi, városi kapitány elnöklete alatt tartatik, mind a munka folyamáról, mind a bevett vagy kiadott értékről számot adni; és ezen

számadások további megvizsgálása végett a tett észrevételekkel együtt a törvényhatóság elébe terjesztetnek *e)*.

Ha pedig valaki a határozat végrehajtásá; gátoluá, tiszti ügyész felperessége alatt az okozott kárnak és költségeknek kétszeres megtéritésén felül száz forinttal, vagy egy hónapig tartandó fogsággal büntettetik. A kétszeres kártéritést a szolgabiró rövid uton is megveheti. A kivetett költségeket pedig a végrehajtó igazgatók szóbeli sommás per uton is megvehetik *f)*.

Egyes határ érdekében a kerületi szolgabiró, kerületi vagy városi kapitány járhat el kiküldetés nélkül is *g)*.

Ha pedig az ügy több hatóságot érdekel, kölcsönös egyezés utján intézkedhetnek; ez nem sikerülvén, az intézkedés a ministeriumra hárul a fennebi szabályok értelmében *h)*.

a) V. ö. fennebb 103. §-t. 1807: 20. 1840: 10. 2. §. — *b)* U. o. 3. §. — *c)* U. o. 4. 5. §. — *d)* U. o. 6. §. — *e)* U. o. 7. §. — *f)* U. o. 8. §. — *g)* U. o. 9. §. — *h)* U. o. 10. 11. §§. — A futó homokos földek aránylagos felosztása akként eszközöltetik, mint a kiszáritandó vizek utáni földeké, az alispán által sommás uton 1840: 10. 11. §. Alább 186. 187. §.

111. §. E) A kisajátitási eljárás.

I. A terv megállapitása *a)*. A mennyiben a terv megállapitása felett a felek közt egyesség létre nem jött: az elkészült tervrajz és összeirás a közlekedési ministerhez két példányban benyujtandó; a ki azok egyikét az illető törvényhatósághoz beküldi és egyuttal a kisajátitási terv megállapitására tárgyalási határnapot tüz ki, bizottság elébe, melynek tagjai: a közleked. minister által kiküldött hivatalnok mint elnök, és az illető tvhatóság által kiküldött két képviselő; ha pedig a minister hivatalnok kiküldetését szükségesnek nem találja: mind a határnap kitüzése, mind a bizottsági elnöknek kinevezése a thatóságot illeti. E bizottság előtt mind a közlekedési minister, mind a vállalkozó, mind az egyes érdekelt felek jogi és műszaki egyének által magukat szabadon képviseltethetik. E bizottság határoz mindazon igények és észrevételek felett, a melyeket a felek a kisajátitási terv iránt a törvény alapján netán emelni fognak.

A thatóság a kitüzött tárgyalási napról legalább 8 nappal előbb mind a vállalkozót, mind a községelőljáróságot értesiti, egyszersmind a kisajátitási tervrajzot és összeirást a község előljáróságának megküldi azon figyelmeztetéssel: hogy azokat minden érdekelt fél megtekintse és a terv ellen észrevételeit irásban vagy az e czélra nyitott jegyzőkönyvben, avagy a határnapon a bizottság előtt szóval is adja elő; ellenkező esetben jogilag az fog vélelmeztetni, hogy a nem nyi-

latkozó érdeklett a kisajátitási tervet a maga részéről elfogadta; továbbá figyelmezteti, hogy a kisajátitás megállapitása fölött a bizottság, habár senki sem jelennék is meg, érdemileg fog határozni. Ezen értesitést a község elöljárósága köteles a községbeli birtokosokkal közölni, illetőleg a helybeli szokás szerint kihirdetni és a kihirdetést hivatalosan bizonyitani, mely bizonyitvány az iratokhoz csatolandó.

A hirdetmény a hivatalos hirlapban is egyszer közzé teendő.

A kitűzött határnapon tartozik a község elöljárósága a községnek, valamint az egyeseknek netáni észrevételeit tartalmazó nyilatkozatokat vagy jegyzőkönyvet, és a kihirdetésről szóló bizonyitványt a bizottság elnökének átadni. — Ha a községi jelentésből az tünnék ki, hogy valamely érdeklett fél távolléte miatt nem nyilatkozhatott, és ez érdembeni megbizottja az eljárás megkezdésekor sem jelentkeznék: részére az eljáró bizottság által azonnal és lehetőleg a tárgygyal megismerkedett gondnok neveztessék, a ki a terv iránt a távollevő érdekében nyilatkozzék.

A kitűzött határnapon mindenekelőtt a községnek, azután sorszám szerint az érdekletteknek észrevételei vétetnek tárgyalás alá; az egyesség mindig megkisértetik, és ha létrejő, jegyzőkönyvbe vétetik, ha pedig nem sikerül: az eljáró bizottság a felek kölcsönös meghallgatása, érveik megfontolása és a hol szükségesnek látja, nyomban teljesitendő, és jegyzőkönyvbe veendő szemle után érdemleges határozatot hoz, melyben megállapitja: hogy a tervezet mely részben hagyatik helyben s viszont mely részben és minő változást szenved? Ezen határozatot szóval rögtön kihirdeti és az irásba foglalva az iratokhoz csatoltatik. A meg nem elégedő félnek jogában áll a határozat ellen a közlekedési ministerhez folyamodni; köteles azonban a felfolyamodást az eljáró bizottsághoz a kihirdetéstől számitandó 24 óra alatt irásban benyujtani vagy előtte kijelenteni, mi jkvbe vétetik, és a bizottság által a felfolyamodás, illetőleg jkv az eljárásra vonatkozó minden iratokkal és térképszeletekkel együtt 3 nap alatt a közlekedési ministerhez felterjesztendő, a ki is az eljárást megsemmisitheti vagy annak pótlását, avagy ujabb adatok szerzését elrendelheti, s a felmerült kérdések felett egyetértőleg az igazságügy ministerrel, jogérvényesen határoz. Ha felfolyamodás folytán uj adatok kivántatnának, ezek 8 nap alatt megszerzendők és felterjesztendők.

Ha a kisajátitási tervezetben akár egyesség, akár a fennebbi utak bármelyikén változások teendők: a bizotság ezek eszközlése iránt késedelem nélkül intézkedik, és az ekkép elkészült tervezetet e szavakkal: „e g y e z s é g“ vagy „v é g é r v é n y e s h a t á r o z a t f o l y t á n m e g á l l a p i t t a t o t t,“ hitelesiti és az illetékes törvényszékhez azonnal beküldi.

Azonban a megállapitott terv alapján, az abban felvett területeken az épitési munkálatok a törvényszék eljárása előtt is azonnal megkezdhetők, ha ezt a közlekedési minister szükségesnek itéli, a következő feltételek alatt: hogy a területeken létező épitményeken a vállalkozó a kisajátitásnak befejezte előtt semmit sem változtathat, ha a kártéritési árra a kisajátitó és tulajdonos között egyesség jött létre, és a kisajátitandó ingatlanon telekkönyvileg bekebelezett terhek vagy feljegyzett igények nem léteznének, a kisajátitó tartozik az egész kisajátitási árt a tulajdonosnak azonnal lefizetni; ellenkező esetben pedig a kisajátitó köteles mielőtt az épitkezési munkálatokat megkezdené, a munka alá veendő terület után a adótelekjegyzőkönyben felvett tiszta jövedelemnek harminczszoros összegét tetszés szerint készpénzben vagy magyarországi közhitelpapirokban, vagy a magyar földhitelintézet értékpapirjaiban, a pesti tőzsde árfolyama szerint azon thatóság letéti pénztárába letenni, melynek területén a kisajátitandó ingatlan fekszik *b)*.

II. A kártalanitási összeg — egyesség esetét kivéve — mindig szakértők véleménye alapján a biróság által állapitandó, és a kisajátitási tárgyak értéke a becsléskor létező árak szerint határozandó meg. E meghatározás alapjául a tiszta jövedelem, a helybeli árak, haszonbérek és egyéb a közönséges adásvevésnél számbavétetni szokott körülmények szolgálnak; de a tulajdonos külön előszeretete vagy a kisajátitandó tárgyak értékének valamely beállható változásból, vagy épen a munkában lévő kisajátitás folytán létrejövendő vállalatból remélhető emelkedése számitásba nem vétethetik; valamint azon javitások sem, melyek a birtokos által a terv megállapitása után tétettek; hanem ha ezek nyilvánvalólag a kisajátitónak is hasznára szolgálnak.

Ha a kisajátitandó területnek állapota a foganatositott épitkezési munkálatok által oly változást szenvedett, hogy annak korábbi minősége a becsléskor fenállott állapot szerint meghatározható nem lenne: a minőség a kisajátitás után a tulajdonosnál megmaradt, s hason mivelési ág alatt lévő részeknek s ezek hiányában a szomszéd területeknek minősége szerint határoztatik meg. Mindkét félnek azonban jogában áll a polgári eljárásban meghatározott bizonyitékok által igazolni, hogy a kisajátitott terület a fen megjelöltektől különböző minőségü volt *c)*.

A kártalanitási eljárásra azon törvényszék illetékes, a mely a kisajátitandó ingatlannak birtokbiróságát képezi.

A tszék, mihelyt a végérvényesen megállapitott terv hozzá beérkezett, a helyszinére tárgyalási határnapot tüz ki, erre a kisajátitót és az összeirásban foglalt tulajdonosokat vagy azok törvényes, vagy meghatalmazott képviselőit (gyámjait, gondnokait) hirdetményileg

megidézi, a távollevők vagy ismeretlen tartózkodásuak számára hivatalból gondnokot nevez, s ezt a hirdetménybe beigtatja. Az idézésben mindig kifejezendő, hogy az érdeklettek elmaradása a kártalanitás fölött hozandó érdemleges határozatot nem gátolja.

A tszék a tárgyalás vezetésére kebeléből egy tagot s e mellé egy tollvivőt küld ki; ha pedig az eljárás több községben eszközlendő: a tszék a szükséghez képest több küldöttséget is nevezhet ki, melyek ugyanazon időben külön-külön községekben végzik az eljárást.

A birói küldöttség a hirdetményi határnapon a helyszinén megjelenvén, mindenekelőtt az összeirás sorrendje szerint a kisajátitó és az érdeklett tulajdonos közt az egyezséget köteles megkisérteni; ha ez sikerül, jkvbe vezetteti s ezt a felek által aláiratja. — Ezen egyeztetést folytatja mindaddig, a mig a kisérlet minden érdekelt fél irányában meg nem történt. — Az egyeztetés befejeztével a küldöttség azon feleket, kiket kiegyeztetni sikerült, felszólitja, hogy a kártalanitási összeg meghatározására szakértő becsüsöket nevezzenek.

Az épületekre, az iparművekre, vizi s egyéb épitményekre, ugy szintén az ingatlanok külön mivelési ágaira, a mennyiben e czélra különös szakképzettség kivántatnék, külön-külön szakértők nevezendők.

A szakértőknek a törvénykezési rendtartásban kijelölt kellékekkel szükséges birniok; az érdeklettek, vagy azok, kik a kisajátitandó területre nézve telekkönyvileg kitüntetett jogokkal vagy igényekkel birnak, mint szakértők nem alkalmazhatók.

A kisajátitónak jógában áll a becsü eszközlésénél rendesen alkalmazott szakértőit nevezni meg, kik azonban minden becsü eszközlése előtt a tvkezési rendtartásban meghatározott esküt letenni tartoznak. Ugyanazon község hasonérdekü birtoktulajdonosai egy-egy szakértőt együtt választanak; ha megegyezni nem tudnának, a viszonlagos többség dönt; ha pedig egy vagy több szakértő egyenlő mennyiségü szavazatot nyerne: ezek felett uj szavazás tartandó, és ha ez eredményre nem vezetne: az egyenlő szavazattal biró szakértők közől egyik sorshuzás utján fog megválasztatni. Ha pedig valamelyik fél szakértőt választani vonakodnék: helyette a birói kiküldött fog szakértőt nevezni. — Az idézett, de se személyesen, se képviselőik által meg nem jelent érdeklettek azon jogvélelem alá esnek, hogy a távollétök alatt végbement kártalanitási eljárásban megnyugosznak. Ha a szakértők ellen valamelyik félnek kifogása van: azt ott rögtön tartozik előadni. Ily kifogások felett a biró azonnal határoz, illetőleg uj szakértő választását eszközli.

A biró minden szakértő bizottsághoz elnöktil egy harmadik szakértőt nevez; ezután a becslő-bizottságokat megalakultaknak kijelenti,

s felhivja a feleket, hogy az azoknak adandó utasitásra nézve kivánalmaikat szóval terjeszszék elő; ezek lényeges pontjai jkvbe igtattatván, azok fölött nyomban határoz; ehhez képest az utasitást a becslőbizottságok számára megállapitja, a becsü teljesitésére határnapot tüz ki, s erre a szakértőket a mulasztásnak a törvénykezési eljárásban meghatározott következményeire figyelmeztetve, szóval vagy irásban megidézi s ennek megtörténetét a jkvben feljegyzi. A kitüzött határnapon a biró a szakértőket az utasitásra figyelmeztetve megesketi, s meghagyja nekik, hogy a becsüt az összeirás sorrendje szerint teljesitsék; a szakértők leletei jkbe vétetnek, s mind általok, mind a netán jelenvolt felek vagy képviselőik által aláiratnak s a birói kiküldöttség által a jkv bezáratik *d)*.

Mihelyt valamely községben a becslési eljárás befejeztetett: a birói küldöttség a felvett jkvet a reá vonatkozó iratokkal együtt a kiküldő tvszék elé terjeszti, mely azt legfölebb 8 nap alatt elintézi.

A tvszék a kötött egyességek s illetőleg a szakértői becsü alapján a kártalanitás kérdésében érdemileg határoz; vagy ha ez a fenforgó hiányok miatt nem volna lehetséges, az eljárást a szükséghez képest részben vagy egészben megsemmisiti s uj eljárást rendel, e határozatról az érdeklett feleket, s ott hol árvák vagy gondnokság alattiak is érdekelvék, a gyámságot, hitbizományi vagyonnál pedig a hitbizományi hatóságot is értesiti.

Az érdemleges intézkedést tartalmazó határozatnak magában kell foglalnia: a kisajátitandó ingatlan pontos körülirását, és a kártalanitás módjának s a kártalanitási összegnek pontos meghatározását.

A tvszék érdemleges határozata ellen minden érdekelt fél a kézbesités napját követő 3 nap alatt semmiségi panaszt nyujthat be, mely az illető biróság által további 3 nap alatt a kir. semmitő törvényszékhez felterjesztendő.

Semmiségi panaszt csak az érdemleges határozat után, s csak a fennebb meghatározott eljárási formák megsértése miatt, és ha az érdemleges határozathozatalánál a tvkezés szabályai megsértettek, lehet emelni.

Ha valamely községben kisajátittatni kért minden tárgy kártalanitására nézve jogérvényes határozat keletkezett: a tvszék az összeirás azon rovatában, mely a kártalanitási összeg mennyiségének kitétele végett nyittatott, a megállapitott összegeket biróilag beiktatja, s ott, hol e kártalanitás természetben eszközöltetik, ennek módját az észrevételek rovatában kimeritően kitünteti, s az ilyképen kiegészitett táblázatot hivatalos alakban a kisajátitó részére kiszolgáltatja.

A kártalanitási végzés jogerőre emelkedése után a kisajátitó a

tervben felvett birtokterületeket, a mennyiben még meg nem történt, azonnal tettleg birtokába veheti; s ha bárki által háborgattatnék, folyamodására az illető közigazgatási hatóság a hatalomkart azonnal elrendelni tartozik *e)*.

A kártalanitási összeg kielégitése tekintetéből a tvszék azokat, kik a tkkvben azon földterületre nézve, mely egészben vagy részben kisajátitás alá esik, tulajdoni igénynyel vagy zálogjogilag vannak bekebelezve, vagy előjegyezve, vagy a kártalánitási összegre bármi czim alatt igényt tartanak, hirdetményileg — az előbbieket külön-külön is felhivja, hogy igényeiket bizonyos záros határidőig, — mely egy hónapnál rövidebb és két hónapnál hosszabb nem lehet, — annál bizonyosabban jelentsék be, minthogy a később jelentkezők észrevételeire s igényére semmi tekintet nem lévén a kártalanitási összeg annak és azon mennyiségben fog kiadatni a kinek nevére és a mely összeggel az az egyedi kimutatásban ki van téve; a be- vagy felülkebelezett tételek pedig azontul a kisajátitott területről hivatalból lefognak jegyeztetni.

A mely területekre nézve a hirdetményi határidő lefolyása után semmi igénybejelentés nem történt, azokra nézve az illető tvszék mint tkkvi hatóság a vállalat képviselőjét 8 nap alatt értesíti, hogy a kisajátitási összeget azoknak, kikre nézve az az egyedi kimutatásban irva van, s ugyanazon mennyiségben kiszolgáltathatja; egyszersmind pedig felszólitja, hogy 15 nap alatt vagy a nyugtát a tvszéknek bemutassa, vagy pedig az egyedi kimutatásban foglalt kárpótlást birói letétemény gyanánt a tvszéknél tegye le. E végzés az illető jogosultnak is kezéhez adandó azon megjegyzéssel, hogy a pénzfelvétel megtagadása esetében a kárpótlás mint birói letétemény az ő költségén fog kezeltetni.

A nyugta vagy hiteles letéti-jegy felmutatása után a kisajátitott területen, ha az egy egészet képez, mely valamely előjegyzésnek be- vagy felülkebelezésnek vagy feljegyzésnek külön és önálló tárgyául szolgált, ezek törlését a tvszék elrendeli; de ha az csak egy részét képezi az illető tkkvi testnek, mely terhelve van: azon rész amugy is lejegyeztetvén, külön tehertörlési intézkedésnek szüksége fen nem forog.

A hirdetményi határidő meg nem tartása esetében, s igy az elrendelt letörlés ellen semminemü perorvoslatnak nincs helye *f)*.

Az igények tárgyalására határnap tüzetik ki, melyre a vállalat képviselője is mindenkor megidézendő.

E tárgyalás csak a következő kérdések körül foroghat: t. i. jogérvényes-e az egyesség vagy birói határozat, melynek alapján a kártalanitási ár kiszámittatott, és helyesen történt-e a kiszámitás a kisajatitási ár és a kisajátitott területhez képest; ki és mily részben van a

kártalanitási öszeg felvételére jogositva; és ha tkvileg terhelt földterületnek csak egy része esik kisajátitás alá: számszerint mennyire olvad le azon tehertétel, a mely a fennmaradt területet továbbra is terhelni fogja. — A tárgyalás jkvileg vezettetik s 8 nap alatt befejezendő; ezután a tvszék 8 nap alatt határoz, és ha a kárpótlási összeg felvétele iránti jogosultság egy más per elintézésétől függne: az összeget vagy a felek közös egyetértésével kijelölt személy vagy pedig birói kezekre adatni rendeli. Ezen határozat ellen a polg. perrendtartásban megengedett minden perorvoslatok alkalmazhatók; az ily ügyek azonban a felebbviteli bióságoknál soron kivül veendők elő.

A jogérvényre emelkedett határozat folytán a tvszék hivatalból végzésileg felszólitja a vállalat képviselőjét, hogy a kifizetést, illetőleg letéteményezést 15 nap alatt teljesitse s ennek megtörténtét igazolja; a mennyiben a vállalkozó a tkvi érdeklettek beegyezésével a kifizetést előbb nem eszközölte *g)*.

A kisajátitott birtok előbbi tulajdonosait illető különféle jogok és kötelességek tekintetében megjegyzendők még a következők:

1) Ha a vállalat, melynek létesitése végett a kisajátitás történt, az épitésre engedett határidő alatt foganatba nem vétetik, jogositva van az előbbi tulajdonos a kártalanitási összeg visszafizetése mellett ingatlanát visszakövetelni és a birtokon netán okozott roszabbodásért kártéritést igénybe venni.

2) Ha a vállalat létesitése közben kitünik, hogy a kisajátitott tér nem elegendő: pótkisajátitásnak van helye az első kisajátitás szabályai szerint.

3) Ha a vállalat befejezése után oly egyes részletek maradnak fen, melyeket a kisajátitó áruba bocsát: ezekre nézve az előbbi tulajdonosokat a visszavásárlási jog illeti; a kisajátitó tehát tartozik ezeket joguk gyakorlására felhivni, ezek 30 nap alatt határozottan nyilatkozni, különben az vélelmeztetik, hogy jogukról lemondottak: másokra ily terület tulajdona csak akkor kebeleztethetik be, ha egyuttal igazoltatott, hogy a visszavásárlásra jogosult ebbeli jogával a törvényszabta határidő alatt élni nem kivánt. És ha a visszavásárlás az egész kisajátitott tárgyra kiterjed, az egész kártalanitási ár azonnal visszafizetendő; különben csak azon hányada, mely a visszavásárlott területre esik. Mindkét esetben az időközbeni rosszabbodásért árlevonás követelhető; de a kisajátitó a javulásért vagy értékemelkedésért áremelést nem követelhet; és ha a kisajátitónak a területen ültetvényei vagy más tárgyai volnának, melyek onnét az ingatlan romlása nélkül elvihetők: jogositva van ezeket 90 nap alatt elhordhatni.

Az imént felsorolt pontok körül felmerült bármi kérdések birói elintézése a tvkezési rendtartásban szabályozott jkvi eljárás szerint és

az illető birtokbiróság által eszközlendő. És ha időközben a személyekben változások történnének, a jogelődök nyilatkozatai a jogutódokra nézve is kötelezők maradnak *h)*.

III. Midőn valamely tér csak határozatlan időtartamra használatul szükségeltetik valamely vállalathoz *i)*: ha maga a vállalat még nincs engedélyezve, azt az illető közigazgatási hatóságtól kell kérni, a tervrajzot, a kisajátitás szükségét vagy czélszerüségét bizonyitó adatokat mellékelve *k)*.

A folyamodvány az illető tulajdonosokkal, törv. képviselőikkel, az illető község elöljáróságával is eleve közöltetvén, küldöttség által a helyszinén tárgyaltatik, és ha egyesség nem sikerül, mindkét fél észrevételei és adatai véleményes jelentés kiséretében az illető hatóságoknak bemutattatván, a kérelem felett határozat hozatik. Ez ellen minden érdekelt fél a közlekedési ministerhez folyamodhatik, ki ha ujabb vizsgálat szükségét nem találja, a kért engedélyt az igazságügyministerrel egyetértőleg végleg megadja vagy megtagadja *l)*.

Az ideiglenesen kisajátitott tárgyért az egyesség vagy határozat jogérvényétől számitandó időponttól kezdve előleges félévi részletekben haszonbér fizetendő.

A birtokbavétel előtt a tárgy értéke szakértők által állapitandó meg akkor is, ha a kisajátitott tárgy a tulajdonos birásába visszabocsáttatik. A két becsü egybevetése után mutatkozó értékkevesbedés különbeni közigazgatási végrehajtás terhe alatt azonnal megtéritendő. Az értékemelkedésért azonban a kisajátitó semmit se követelhet: és ha az ideiglenes kisajátitás nem az állam vagy valamely hatóság, hanem valamely vállalat vagy egyesnek részére eszközöltetik: az illető tulajdonos jogositva van követelni, hogy részére az idővel a netáni értékkevesbedésért járó kártalanitásra nézve kellő biztositék nyujtassék.

Az évi járadékok, valamint az értéknek megállapitására nézve ugyanazon elvek és szabályok állnak, melyeket fennebb előadtunk.

Mivelés alatti kőbányák és kőfejtési telepek ideiglenesen ki nem sajátithatók.

A tárgy értékkevesbedéseért járó összeg bekebelezett terhek vagy tulajdoni igények esetében a tlvszéknél leteendő, mely erre nézve ugyanazon szabályok szerint jár el, mint a kártalanitási összegre nézve fennebb előadatott.

Azon körülmény, hogy az országút vagy más vállalat, melynek czéljára az ideiglenes kisajátitás szükségeltetik, más hatóság területén létezik, mint a kisajátitandó tér, az ideiglenes kisajátitást nem gátolhatja.

Midőn a vállalat csak úgy létesithető, hogy az a már előbb

kisajátitás utján létrejött vállalat területét átszelje, ezen vállalat tulajdonosai e szolgalmat eltürni kötelesek. A kárpótlás felett végérvényesen a közleked. és igazságügyi minister határoz *m)*.

a) Fennebb 104. §. I. — *b)* 1868: 55. 21. 25. 30. §§. életbe lépett 1869. jan. 1. — *c)* U. o. 34. 35. §. — *d)* U. o. 41—54. §§. Nagyobb épületeknél vagy iparműveknél a szakértők leleteiket irásban is benyujthatják; ezek a jkvhez mellékeltetnek, s ez a jkvben is megjegyeztetik. U. o. 55. §. — *e)* U. o. 30. 55—61. §§. semszék. 505/872. — *f)* 1868: 1. 17—21 §§. — *g)* U. o. 22—27. §§. — A gőzmozdonyu vasutak és hajókázható csatornák egy központi telekkönyvbe is felveendők lévén, ezek iránt az 1868: I. t. cz. tüzetesen intézkedik; s mielőtt ez megtörténnék, a hitelesitést az egész vonalra nézve a közlek. ministerium egy küldöttje, a központi telekkönyvi hatóságnak egyik hivatalnoka, és egy a ministerium által kinevezett szakértő, az egyes határokra nézve pedig az illető tszék elnöke által kiküldött tszéki tag, és azon telekkvi hatóságnak egyik hivatalnoka teljesiti, melynek vezetése alatt az illető határ telekkönyve áll. 1868. 1. 8. §. — A mennyiben a kisajátitott területek telekkönyvezés tárgyát képezik p. o. lóvasutak, bányavasutak: azok egy vagy több alkatrészre osztandók, külön helyszinelési számokkal ellátandók, és a vállalkozó nevére a községi telekkönyvben felveendők. Ott, hol telekkönyvek még nem léteznek, az eljáró birtokbiróság a kisajátitási terv közlése mellett az illető telekkvi igazgatóságot ezen felvétel czéljából értesiti. 1868: 55. 63. §. — *h)* U. o. 64—70. §§. A közterheket a kisajátitó viseli a kisajátitott területek után azon naptól, melyen a kártéritési árt lefizette vagy birói kézbe letette; a mennyiben tehát ezek már előlegezve volnának az előbbi birtokos által: ennek megtériteni tartozik. — U. o. 71. §. Az e körül felmerült kérdéseket a hitelesitő küldöttség intézi el, és közigazgatási uton végre is hajtja. U. o. 72. §. és 1868: 1. 8. §. — Ha a kisajátitás olyan vállalat miatt történt, a mely azonnal vagy idővel az államé lesz, az arra szorosan vonatkozó minden beadvány, jegyzőkönyv, nyilatkozat, határozat és felfolyamodás dij-, bélyeg- és illetékmentes; és a letéteményezett összegekért ily esetben dij nem jár. De e mentesség az adásvevési illetékek s nyugtákra ki nem terjed. Az eljárás folyamában felmerült költségeket a biróság állapitja meg és a kisajátitó viseli, esetleg előlegezi. U. o. 73. 74. §§. — *i)* U. o. 75. §. az 1. §-ban előszámlált munkálatoknál l. fennebb 104. §. elején; vizszabályozási, átvezetési, alagcsővezetési stb. munkálatoknál a kellő anyagok megszerzése, lerakása, árvizek akadályozása, hajók vontatása, átalában valamely közszükség fedezése végett. — *k)* U. o. 76. Vizimunkálatoknál szakértők leletei által kimutatandó az is, hogy a létrehozandó mű által se áradás, se elposványitás nem okozhatók, se mások jogai sérelmet nem szenvednek. U. o. 76. §. — *l)* U. o. 77. 78. §§. Ideiglenes kisajátitás kérhető — de mindig csak teljes kártalanitás mellett — a folyók medreiben található anyagokra nézve is, a mennyiben azok törvényszerűleg a parti birtokosok tulajdonaiul tekintendők; a hajókázható folyamok zátonyaira azonban ki nem terjed. 79. §. — *m)* U. o. 80—87. §§. — A Buda-Pest területén eszközlendő kisajátitások iránt, oly vállalatok czéljából, melyekről a jelen törvény szól: külön törvény intézkedik. l. 1867: 56. t. cz. A bányászati czélokra szükséges kisajátitásokról a bányatörvény intézkedik. U. o. 88. 89. §§. — A vasutak és csatornák központositott telekkönyvezéséről l. 1868: I. min. rend. 28. és 40. sz. 1869.

112. §. Folytatás. F) Az erdők pusztitása iránt.

A mennyiben a törvény még a magánosok külön birtokaiban is a közjó tekintetéből az erdőrendet fentartani és a pusztitásokat gátolni igyekszik, már a megyékben is különös erdőfelügyelőket rendel kineveztetni; és ha pazarlást vagy a közbirtokosok közt fenforgó villongás miatt pusztitást tapasztal, tiszti ügyészi kereset terhe alatt megtiltja az erdő pusztitását; mi nem használván, az erdőt birói zár alá vétetni rendeli, és a ki azt megtöri, 200 forintban, károk és költségekkel együtt, hová a tiszti ügyész fáradsági dija is tartozik, elmarasztaltatik *a)*.

a) 1791: 57. 1807: 21. 1—8. §. A megye az erdőt megvizsgáltatja, ha szükség zár alá veszi, vágási tervet állapit meg, gondviselőt rendel, ez kezeli a vágatást és kiosztást, ha az arányositás már megtörtént; ha nem, akkor a levágott fát eladja, árát zár alá veszi, a közbirtokosok annyi fát kaphatnak, mennyire szükségük van, akár készpénzért, akár jövőre betudásul. Ha kihágás történt, illetőleg zártörés, a megye a tiszti ügyészi keresetet megrendeli és azután a fennebbi büntetést kimondja. A zár mindaddig tart, mig oka megszünvén, a megye által fel nem oldatik. — A községek az erdők fentartását biztositó kezelési módról szabályrendelet által kötelesek gondoskodni. 1871. 18. 109. §. fen. 54. §.

113. §. Folytatás. G) Határperek.

Rövidleges határper. Felperes: a megsértett határu föld birtokosa. Alperes: a határos szomszéd; alperesek ugy, mint felperesek többen is lehetnek. Biró: az egyes hiró, mivel az eljárás sommás *a)*. A kereset alapjai: 1635: 20. 1802: 23. A biró feleket a helyszinére megidézi, meghallgatja, és bár valamelyik meg sem jelent, a villongásokat azonnal felállitott ideiglenes határjelekkel, a régi fennlévőket azonban sértetlenül hagyva megszünteti. Fenmarad a felebbvitel rendes utja *b)*. A birót eljárásában gátolni nem szabad; ily esetben az eljáró biró jelentésére hatalomkar rendeltetik, azonfelül a gátló tiszti ügyészi és a háborgatott fél hatalmaskodási kereset alá eshetik.

a) Mivel a polg. törvkez. rendt. 93. §. i) pontja szerint mindennemü határjárási és mesgyeigazitási keresetek a sommás eljárás tárgyai, s egyes birák elé (u. o. 92. §.) tartoznak. — Előbb ugyanazon megyében az alispán, két törv. hatóság közt a nádor volt; 1802: 23. 4. §. Az o. birói értekezlet ez esetben biróküldést rendel. 40. 42. §. és ennek lesz helye a jövőben is, ha a kérdés egyes biró hatáskörén túl esik. — *b)* Előbb birtokon kivül; a Polg. tvkez. rendt. 287. §. értelmében azonban birtokon belől. — *c)* 1802: 23. 3. §. — Határpert használatból, melynek birósága ugyanaz volt régente mint a rövidlegesé, s melyben legalább egy éves kizáró békés birtokot kellett oklevelekkel, vagy a helyszinén, a kétes földön meghiteltetett tanukkal igazolni, és ha mindkét fél egyenlőn bizonyitott, a kétes földtér megfeleztetett, s a felebb-

vitelnek csak birtokon kivül volt helye: az ősiségi patens értelmében ausztr. polg. tvkönyv. életbeléptétől számitandó 1 év alatt, és csak akkor lehetett megkezdeni, ha az előbbi birtoklás megszüntétől az ausztr. ptvkv hatályba léptéig 32 év el nem telt, a nélkül, hogy a birtokos ellen formaszerű per indittatott volna. — 1852. nov. 29. patens 17. 26. §., o. b. értekez. 20. §. E perekről bővebben Frank 521. §. — A jogbóli határper pedig az ősiségi patens 26. §-a értelmében többé meg nem inditható, sem a mennyiben azt a patens végitélettel befejezve nem találta: többé nem folytatható. — A jogbóli határpert az inditotta, ki a használatbóli perben egészen vagy részben vesztett: és régi kiváltságon alapuló használatot tudott igazolni, az I. 13. 30. 84. alapján; tárgya az elszakasztott rész, Dec. 2. metal. ex jure. A bizonyitás térképpel, mely az eljáró királyi táblai előadó által a helyszinén hitelesittetett; érvényes használattal erősitett kiváltsággal történt. L. Dec. 1. 3. metal. ex usu.

I. Szelet.

A nemesi javakról.

114. §. Előleges megjegyzések.

A nemesi javak örökbirtok jogát (a mennyiben azt a sz. korona visszaháromlási jogának fentartásával ilyennek mondani lehetett), csak kir. adomány utján lehetett megszerezni; minden más ugynevezett czimen, módon szerzett nemesi birtok csak ideiglenes, vagyis addig tartó volt, miglen abban a szent korona visszaháromlás joga fel nem éledt.

Szólunk tehát először is a kir. adományról, mint örökbirtokjogról, azután az időleges birtokjogról, milyent az örökvallás, csere, érdemdijazás és peralku szült.

Végre a nemesi zálogról, mint a birtoknak honi törvényeink szerint egy külön neméről.

115. §. A kir. adományról. A kir. adomány rendszere átalában.

A kir. adomány rendszere, mint a magyar magán- és közjogra egyenlőn fontos jogi intézmény fenállott a legujabb időkig; mert az 1844: 4. t. cz. a nemesi javaknak csak birtokképességére hatott; az 1848: 15. pedig csupán az ősiséget törölte el elvileg, a kir. adományi javakról azonban emlitést nem tett.

Az 1852. nov. 29-ki cs. nyilt parancs azonban kimondá: „hogy a kir. és nádori adományozásoknak az ezelőtti magyar államjog szerint létezett rendszere hatályon kivül léptetendő, és ezen rendszerből az adománylevél szerinti örökösök hiánya, s az eddigi törvényekben ki-

jelölt hűtlenség miatt származott háromlási jog (successio fisci regii ex defectu, vel ex nota) eltöröltetik" a). Továbbá: „az ált. polg. tvkv hatálybalépte napjától kezdve az öröklött és szerzett, az adományi és más vagyon, s a fi- és leányág közötti különbség sem az élők közti, vagy a halál esetérei rendelkezési jogra, sem pedig a törvényes örökösödésre befolyással nem bir" b).

Bekövetkezvén az országbirói értekezlet, ez is nyiltan kimondja, hogy „a királyi adományos és nem adományos, a fi- és leányági javak és az ezekből származható jogviszonyok közti különbség, úgy a leányi negyed- és hajadoni jog, mint a fiágiság kifolyása az 1848: 15. szellemében megszünteknek tekintendők" c). Ez lényegére nézve annyit tesz, mint a fennebb idézett patens kimondása.

Ezeknél fogva jelenleg az adományról csak mint multról szólhatunk.

a) 1. §. — b) 5. §. — c) Ért. 3. §. ide véve a 4. 7. 18. §§-kat is.

116. §. A kir. adomány, adománylevél és kellékei.

A kir. adomány oly kiváltság volt, melynélfogva valakinek nemesi birtok örökös joggal adatott. Azon oklevél, mely az adományt magában foglalja: adománylevélnek a) neveztetik.

Kellékei voltak 1) hogy mint kiváltság törvényes, koronás fejedelemtől jőjjön b), azonban a nádor is, mint kir. helytartó adhatott adományt bizonyos korlátok között c). 2) Az adományos a jószágnyeréstől törvényeink szerint tiltva ne legyen d). 3) A jószágra nézve, hogy az adományozás alá tartozzék e); végre 4) hogy az adománylevél a kiváltságok kellékeivel birjon, és hogy törvényes iktatással vagyis bevezetéssel megerősittessék f).

a) „Litterae seu privilegium donationis." — b) 1791: 3. 32. §. és fennebb a 27. §. — c) Alább a 131. §. — d) Alább a 117. §. — e) Alább 118. §. — f) I. 32.

117. §. Kik nem nyerhettek kir. adományt.

A jószágnyeréstől tiltattak 1) az idegenek ha nem honfiusittattak a). 2) Egyházak és egyházi személyek, ha csak a király különös esetekben őket a törvény ezen tilalma alól fel nem menté b). 3) Szabad kir. városok és egyéb községek c); azonban az uj törvény d) előtti régi jószágaikat megtarthatták, és kimondatott, hogy azokat senki meg ne nyerhesse, sőt ha nyerné is, az adomány érvénytelen legyen. 3) Titoknokok, ügynökök, ügyvédek, kik hivataluknál vagy a megbizásnál fogva mások ügyeit kezelvén, megtudták, hogy a jószág a kir.

adományozásra visszaszállott, szintén kir. adományt érvényesen nem nyerhettek *e)*.

Ezeken felül megkivántatott, hogy kir. adomány csak érdemek jutalma legyen *f)*.

a) 1715: 23. — *b)* Fennebb a 92. §. — *c)* 1542: 33. — *d)* 1638: 35. 3. §. — *e)* Dec 31. ad dand. v. recip. contrad. 1609: 36. 1655. 22. Dec. 30. u. o. a gyanut esküvel kellett elháritaniok. — *f)* Ezeket szokás magukban az adománylevekben felsorolni. Lásd az adománylevél szerkezetét Franknál a 146. §-ban és a 147. §. k.)

118. §. Adományra való jószág.

Adományra való jószágok voltak 1) a melyek már jogilag és tettleg a kir. ügynökre visszaszállottak, az adományos magszakadása vagy hűtlenség miatt, és mint ilyenek a kir. ügynök kezében találtattak, habár magánosoknál zálogban voltak is. 2) A melyek csupán jogilag szállottak át a kir. ügynökre, mivel bár a magszakadás vagy hűtlenség esete már beállott, de a jószágok még magánosok kezein voltak *a)*.

De koronai javak, egyházak, magánosok, testületek által teljes erős joggal birt javak kir. adományzás tárgyai nem lehettek *b)*.

a) I. 18. 4. §. — *b)* II. 9. bővebben Frank 148. §.

119. §. Az adománylevél záradékai.

Az adománylevél záradékai, melyek majd az okot, minélfogva a jószág a kir. ügynökre visszaszállott, majd a jogtartamot, melylyel a jószág adatott, az adomány részeseit fejezték ki, következők voltak:

1) Az okot tekintve, melynél fogva a jószág visszaháromlott, ez ritkábban fordul elő, p. o. világosan megnevezettnek magszakadása vagy büntette, melyek a jószág részei, határai felsorolásánál kitétetnek; többnyire csak ez áll: adományozásunk alá tartozó N. N. földet, vagy a mint adományozásunk alá tartozónak ismertetik, nem ritkán hozzá téve „egyszersmind egész és minden királyi jogunkat, a melyet azon birtokban bármikép birunk, és bármily utakon, módokon vagy okoknál fogva felségünket illetné."

2) Az adomány részeseit, vagyis a jogtartamot illetőleg következő záradékok fordulnak elő: „hivünknek és minden örököseinek, minden maradékának," vagy „mindkét nemű örököseinek és utódjainak." Ritkán: örököseinek, utódjainak, hagyományosainak és engedményeseinek; de csak mindenkor annak hagyományosai és enged-

ményesei értendők, kinek adatott a jószág. — Sokszor ez áll: „előbb fiörököseinek és maradékainak, azok kihaltával nőnemű összes maradékainak is;“ — de ha ugy szól: „hogy a fimaradékoknak örökösen. a leány-maradékoknak pedig beirási joggal N. összegig,“ akkor a leánymaradék csak addig birhatta a jószágot, mig a kir. ügynök a kitett összeget ki nem fizette. Sokszor pedig az adományos neve után azonnal ez következik: „és általa fitestvéreinek Jánosnak, Pálnak és ezek örököseinek, utódjainak.“

Lehetnek ugynevezett együttadományosok is, ugyanazon adománylevélben, egy jószágra közös viszonos örökösödés nélkül, külön részekre; de közösen is, a mi férj és feleségre, valamint testvérekre nézve rendszerint állott, ha csak a levélből magából az ellenkező ki nem tünt.

A szokatlan záradékok erőnélküliek, ilyen: a mi királyi kezeinkből, ha hamisan becsusztatott. Ezt pedig: más joga sérelme nélkül, vagy ha valamely kir. várunkhoz vagy egyházunkhoz nem tartozik, ha kimaradt volna is, beérteni kellett *a)*.

a) Bővebben Frank 158. §.

120. §. A visszaháromlás okai. Különösen A) a magszakadás.

Két fő ok volt, melynélfogva a jószág a kir. ügynökre, s illetőleg kir. adományozásra visszaszállott, t. i. a magszakadás és a büntett.

Magszakadás ugyan tulajdonkép lemenő fiörökös nélküli kihalást jelent, de az adománylevél záradékaira tekintve azt jelenti, midőn senki, kire az adománylevél záradéka alkalmazható volna, nem létez *a)*. Ily esetben az adományos jószág a kir. ügynökre, a szent koronára visszaszáll, és mint visszaháromló uj adományzás alá esett; mert az utolsó kiváltságos örökös arról királyi jóváhagyás nélkül érvényesen nem intézkedhetett *b)*; és nem is tett különbséget akár volt az utolsó kiváltságos örökös a jószág birtokában, akár nem, mert ha bár ő maga vagy elődje a jószágot el is adták, az mégis a kiváltságos örökös magszakadása után visszaszállott, és a kir. ügynök azt bármikor az elévülés ideje alatt elfoglalhatta, vagy a király azt a felkérőnek e jogczimen adományozhatta *c)*.

a) Láthatni a záradékokat a fennebbi 119. §-ban. — *b)* Erről alább a 130. §-ban és I. 65. 1715: 26. stb. — *c)* I: 13. 4. 26. §. Bővebben Frank 150. §.

121. §. B) Büntett.

Az adományos jószág visszaháromlásának, — de átalában minden vagyon vesztésének, — másik fő oka a büntett. De nem minden büntett, hanem csak a törvény által vagyonvesztéssel sujtott büntettek értendők, ezek pedig: a felségsértés és hűtlenség szoros értelemben *a)*.

Felségsértés azon büntett, melylyel valaki belföldi a törvényes király személyes sértését, vagy az ország csendje és alkotmánya háboritását czélozza, vagy legalább azt, ki erre törekszik, vele egyetértve nem akadályozza, fel nem fedezi; — bár a czélzó terveinek következései nincsenek *b)*.

A hűtlenség szoros értelemben *c)* a következő eseteket foglalja magában: 1) kik nyilván a királyi hatalom és ország függetlensége ellen feltámadnak és ellenszegülnek. 2) Birák és hiteles helyek, midőn hivatalos eljárásukban hamis leveleket költenek. 3) A kik hamis pénzt vernek vagy olyant körülbelől ötven forintig tudva és nyilván használnak *d)*. 4) Kik fosztogatás és az ország felzavarása végett akármiféle embereket behoznak és felfogadnak. 5) Nyilvános eretnekek, a kik elkárhoztatott eretnekséghez ragaszkodnak. 6) Az ország és ahhoz kapcsolt részek végvárainak gonoszul elvesztői és az ellenségnek átadói. 7) Kik fegyvert és háboru idején élelmet szolgáltatnak a törököknek és egyéb hitetleneknek, kik ezen ország irigyei és ellenségei. 8) Azoknak háborgatói, letartóztatói és fosztói, a kik elhagyva kárhozott felekezetöket Törökhonból az országba és ahhoz kapcsolt részekbe maradó szándékkal menekednek. 9) Harminczadosok és mások, a kik a kir. jövedelem rövidségére idegenekkel összeszövetkeznek, hogy a kiolvasztott aranyat ezüstöt kihuzhassák és titkon az országból ki is viszik *e)*.

a) Némelyek ide számitják az esküszegést és hamis esküt is; majd általában, majd a kir. kincs ellenében a II: 30. alapján, sőt maga Verbőczy is 1511-ben másnak hamis esküje okából kir. adományt nyert. Azonban már az 1567: 17. t. cz. is csak becsületvesztésre mutat, és a hamis esküvők vagy esküszegők, kivéve a hűtlenség esetei közül a 2-kat, becstelenségi büntetésbe esnek. — Lásd Frank 155. §. állitása támogatására felhozott példák az 1567: 27., és főleg az 1722. előttiek. — *b)* 1715. 7. Már sz. István II. könyv. 5. fej. — I: 14. — *c)* 1723: 9. Előbbi törvények 1462: 2. 1495: 4. 1486: 32. I: 14. Az ezekbe felvett esetekből az 1723: 9-be felvettek mint hütlenségi, a 10., 11. 12-ik mint egyéb büntetések jelenkeznek. — *d)* A hamis bankjegy készitők ide tartozóknak itéltettek 1751. mart. 23., valamint az ezüstpénz megaranyozói is 1798. dec. 18-kán. — *e)* Itt hütlenségről, mint az adományi javak visszaháromlási cziméről szólunk. Mint egyszersmind öröklési czimről egyéb javakban is alább a 419. §.

122. §. Az adomány nemei.

Az adomány nemei különfélék: 1) Tiszta vagy vegyes, tiszta: a mint csupán érdemekért; vegyes: a mely egyszersmind bizonyos somma pénzért adatott *a)*. 2) Egyenes adomány vagy kir. jóváhagyás; egyenes: midőn egyenesen a jószág adatott, kir. jóváhagyás pedig, midőn a magánosok közt tervezett vagy történt átruházás jóváhagyatott, kir. jóváhagyással megerősittetett *b)*. 3) Uj adomány és az előbbi adomány kiterjesztése; azonban uj adomány is többféle *c)*. Régi adomány kiterjesztése, p. o. a leányfiusitás *d)*. Teljes vagy peres, az első már tettleg a királyi kézre visszaháromlott javakat, a másik pedig csupán a jogilag visszaháromlottakat adta *e)*.

a) I: 13. 2. 3. §. — *b)* A kir. jóváhagyásról alább a 130. §. — *c)* Alább a 128. §. — *d)* Alább a 129. §. — *e)* Fennebb 118. §. és alább a 125. §. — Örökös jogot adó levél az is, melyben a király a hütlennek megkegyelmez, és jószágait visszaadja. — A kir. kincstárral bár a király tudtával és meghagyásából kötött szerződés csak „inscriptiónak" tekintetik, és az ily jószágot a kir. ügyész zálog utján is visszavehette és akárki felkérhette. Dec. 3. de action. Fisci. R. Dec. 64. ad dand. contrad. rat. Dec. 45. ad invalid. fass. ex praejud. Bővebben Frank a 157. §-ban.

123. §. Az adománylevél ereje.

Az adománylevélnél fogva, ha a törvényes iktatás vagyis bevezetés ellenmondás nélkül végbement, az adományos a jószágot birtokba vehette, ellenmondás esetében pedig per utján kereshette.

Az első esetben, ha az adomány birtoklással megerősittetett, az adományos a jószág örökös tulajdonosa lett; mivel örökös birtokjogot csak ez uton lehetett nyerni; habár az örökösség forgalma mindenkor a kiváltságos örökös hiányához, vagy a büntetthez, mint feltételekhez vala kötve *a)*. Az adományos a nyert jószágot tehát:

1) Teljes joggal birhatta, ha törvénytelenül a birtokból kiesett, kereshette *b)*, és a törvényes adományt igaz ok nélkül maga a király sem vehette vissza *c)*. 2) A jószág az adománylevélben kijelölt örökösökre minden ujabb szertartás nélkül átszállott *d)*. 3) A jószágot minden tekintetben használhatta a törvényszabta korlátok között *e)*; a jobbágyok felett földesuri hatalmat nyert *f)*, ha épitett, beruházott és javitott, arról szabadon intézkedhetett még azon esetben is, ha a jószág kiváltságos örökös hiányában visszaháromlandó volt; *g)* és ha a jószágot elidegenitette: mig a kiváltságos örökösök közül valaki létezett, a királyi ügynöknek a jószághoz semmi köze nem volt *h)*.

Azonban az özvegyi hajadoni jog és a leányi negyed az adomá-

nyos jószágnak mindannyi törvényes megszorításai voltak, nemcsak a kiváltságos örökösök hanem a kir. ügynök öröklése esetében is, a ki a jó lelkü hitelezőket is tartozott, ha egyéb vagyon nem volt, a visszaháromló adományi javakból kielégiteni *i)*.

a) Ebben volt a különbség az adományi és egyéb vagyonok közt, 1715: 26. — *b)* Lásd fennebb a birtoki és tulajdoni kereseteket. — *c)* I. 37. 9. §. *d)* I. 17. Ez is egyik különbség a magyar adomány, és a külföldi hübérek között. — *e)* L. fennebb a 101. §. — *f)* III. 25. 26. - *g)* Dec. 12. de actionib. Fisci R. — *h)* I. 5. 43. 57. 65. stb. Az első szerző a javakat az adománylevél záradékai ellenére is regulázhatta, p. o. a fiágiakat a leányágra is kiterjeszthette, és a mindkét ágiakat egy ágra megszorithatta, de az csak a családbani öröklésre nézve állott, a királyi ügynök ellenében semmi hatálylyal sem birt, mivel ha a javak az adománylevél záradéka szerint csupán fiágra szólottak, az első szerző intézkedése, vagy bármily más ok folytán a birtokban lévő leányágat a fiörökös hiányában a kir. ügynök is kivethette, vagy más is megszakadásból felkérhette. — *i)* 1723: 9. végső §. Dec. 12. 13. de act. Fisci R. — Frank 160. §.

124. §. A királyi jog.

Királyi jog alatt értetik a szent koronának a reá akármi módon szállott jószágbani hatósága; *a)* különösen pedig mint adományi czim azt jelenti, hogy a jószág kir. adományozás alá tartozik; felteszi tehát, hogy az, ki a jószágot birja, jog nélkül birja és a jószág a királyt illeti, hogy tehát azt a kir. ügyész perrel kereshette volna, de most az adományos keresheti. A királyi jog pedig vagy világos, ha jogilag és tettleg, vagy lappangó, ha csak csupán jogilag szállottak át a javak a kir. ügyészre.

Midőn lappangó kir. jog czime alatt adatott az adomány, vagy csak átalánosan van benne kitéve a kir. jog igy: „N. N. jószágot és minden kir. jogunkat, mely minket ezen jószágokban bármi módon és okból illet," vagy pedig a kir. jog a két czim valamelyikéhez t. i. a magszakadás vagy hütlenséghez kötve jelentkezik, és akkor különös kir. jognak neveztetik. Némely régi adományokban jelentkező ilynemü kifejezés: „adjuk mivel, vagy a mennyiben adományozásunkra tartozik," szintén kir. jogot jelent *b)*.

a) I. 24. 25. — *b)* A kir. jog hatályáról a köv. §-ban. — Lásd a 130. §. is. — Frank. 165. 166. §§.

125. §. A peres adomány természete.

A peres adománynál föltéve volt, hogy a jószágot nem a király, hanem más valaki és pedig olyan birja, kit az örök jogon nem illet, hanem valólag a királyt illeti. Ezekből egyszersmind az is következik,

hogy a jószág birtokát ugyan a király nem adhatta, és azt a kir. ügyész perrel kereshette volna; de a király e kereseti jogát másra átruházta, igy az ily adományt nyerő egyelőre csak kereseti jogot nyert, és mintegy a kir. ügyész helyébe lépett, mint annak engedményese.

Ebből tehát az következik, hogy ha az adományos ily adománynyal a jószág birtokosa ellen fellépett, keresetét igazolni, bizonyitani tartozott, ebben őt az adománylevél záradéka korlátozta. Ha tehát meg van nevezve az egyén, kitől, és az ok, melynélfogva a kir. jog eredett, mindkettőt szorosan magyarázva bizonyitani kellett, más személyekre vagy más okokra átmenni nem lehetett. Különösen pedig:

1) ha az adomány bizonyos egyén magszakadására hivatkozott, nemcsak a magszakadást kellett bizonyitani, hanem azt egyszersmind a jószágra is kellett minden tekintetben alkalmazni. Az elsőt illetőleg csak valóságos és nem polgári halál jöhetett figyelembe *a)*, és a bizonyitás a szerint volt teljesitendő, a mint az adománylevél záradéka szólott *b)*; a második tekintetben néha elég volt a magszakadtnak birtokát igazolni, ha az haláláig maga önszemélyében vagy más által p. o. zálogba adva birta a jószágot. Ha pedig a magszakadt végrendeletet hagyott, vagy a jószágról más intézkedés találtatott: akkor a felperesnek ezen intézkedést is meg kelle dönteni, s illetőleg igazolni, hogy az intézkedő szabad intézkedési joggal nem birt *c)*. Ha pedig maga a magvaszakadt soha sem volt vagy már halálakor nem volt a birtokban, akkor annak gyökeres jogát is kellett bizonyitani *d)*. A kinek adománya pedig soha birtoklással meg nem erősödött, annak magszakadásából az, a mit nem birt, visszaháromlottnak tekinthető nem lévén, a felkérő az előbbi még ki nem meritett háromlás okából indulhatott *e)*.

A leányág ellenében pedig, ha az adományos azt találta a birtokban, a fimaradéknak kizáró joga vala bizonyitandó *f)*.

2) A hütlenségbőli felkérő tartozott a hütlenség valóságát teljesen bebizonyitani *g)*; és ezt teljesitve győzött még akkor is, ha a vádlott az itélet előtt meghalt, mivel a törvény világosan azon nézetből indult ki tekintet nélkül a büntetésre: hogy a jószág már magában a büntett elkövetésének időpontjában visszaháromlottnak tekintetett *h)*.

Az adományos keresetét vagy a bünös, vagy annak örökösei ellen intézte, vagy más ember ellen, ki az elkövetett büntett után lépett a jószágba. Az elsők sem önbirtokukat nem tagadhatták, sem gyökeres jogukat tagadni nem akarhatták, és igy a bizonyitás csupán a büntett valósága körül fordulhatott. A második esetben azonban csak akkor lett a jószág az adományosé, ha bebizonyitotta, hogy a jószág a büntett elkövetésekor a bünösé volt, és igy azt már mint a büntett elkövetésekor visszaháromlottnak tekintendőt, később senkinek joggal

el nem idegenithette; a birtokban lévő tehát csak ugy menekülhetett, ha gyökeres jogát a kérdéses jószághoz bizonyitotta *i)*.

3) A kir. jog bizonyitása tekintetében, a mennyiben az bizonyos egyéunek megszakadásához vagy hütlenségéhez vala kötve, ugyanazok tartandók meg, miket fennebb mondottunk. De ha ezen záradék foglaltatik az adománylevélben, „és minden királyi jogunkat, mely minket ezen jószágokban bármi módon és okból illet,“ akkor, ha az adománynyerő valakit világosan megnevezve, annak megszakadtából, vagy hütlenségéből kiindult és vesztessé lett, átmehetett másra is, és akárkinek magszakadását vagy hűtlenségét igazolta, nyertes lett és a jószágot magáévá tehette *k)*.

Átalában megjegyzendő, hogy a fennebbi esetekben a felkérő adományos ellenében elévülést is lehetett görditeni, de csak a milyent maga a kir. ügyész ellen, vagyis a 100 évest, miután a kir. ügyész helyét itt a felkérő adományos pótolta *l)*.

a) Nem tehát polgári: p. o. becsületvesztés, vagy szerzetesi fogadás. Dec. 12. ad dandam vel recip. contrad. rat. — *b)* fenebb a záradékoknál 119. §. — *c)* 1715: 26. 3. §. — *d)* Dec. 25. dand. vel recip. contrad. ration. — *e)* Dec. 34. 38. u. o. — *f)* Dec. 5. 17. 23. 41. és Sent. 54. u. o. — Frank a különbséget az uj, és a régi (32 év előtti) magszakadás közt, minél fogva az ujnál kihaltnak csak birtokát, a réginél gyökeres vagy is kiváltságos jogát is kellett bizonyitani: meg nem állónak mondja, legalább nem azon jószágra nézve, melynek birtokában a kihalt nem is volt, — bővebben munkája I. 185. lapján 1) alatt. *g)* I. 25. II. 74. — I. 9. Dec. 27. ad. dand. vel. recip. contrad. — *h)* 1563: 47. — *i)* Dec. 9. mint fennebb. — *k)* Dec. 7. ad. dand. stb. — *l)* I. 23. 78. — Bővebben mindezekről Frank 161. 166. §§. — Kövy (Fogarassy) 182. 184. §§.

126. §. A helytelen felkérés következményei.

A ki csupán kir. jognál fogva kért és nyert adományt, és azt a birtokos ellenében, miután az gyökeres kiváltságos jogát mutatta ki, nem igazolta, a felkért jószág közbecsü árában marasztaltatott a birtokos kelletlen háborgatása miatt *a)*.

De ha a kir. jog csak mellékesen kéretett, és adatott t. i. valakinek magszakadásához vagy hűtlenségéhez: csak akkor esett a fennebbi büntetés alá, ha hosszasan és megátalkodva, azaz egy kedvező itéletet sem nyerve perlekedett *b)*.

A ki valakinek hűtlenségéből kérte és nyerte a királyi adományt: Verbőczy szerint a felkért jószág örök becsüjében marasztalandó, de maga is bevallja, hogy a törvénytudók jobbára más véleményben voltak, vagyis hogy nyelvváltságban büntettessék *c)*.

A ki pedig valakinek magszakadásából kir. jog nélkül indult ki, az a büntetéstől menten maradt, mivel oly esetben nem igen lehetett tudni, vannak-e a kihaltnak jószágához igazi örökösök vagy sem *d)*?

a) 1464. 11. Verbőczy örök becsüt mond ugyan I. 25. de Frank szerint tévedésből. Lásd Dec. 8. ad dandam vel recip. contrad. rat. — *b)* I. 26. 1. 2. §. Dec. 1. 2. de temere apell. — *c)* I. 25. 1. 2. §. Mások azt állitják, hogy az ilyen saját javait veszitse, az 1715. 7. 8. §-ra, vagy is „talióra"-ra hivatkozva, de ez csak a felségsértésröl szól, és a hamis vádló büntetése kiszabását a biróra bizza. — *d)* I. 26. 1. §.

127. §. Kir. adomány fegyverjogból.

A mult század elején, miután a török az országból kiüzetett, sok jószág a kir. kincs kezéhez jutott; de a ki gyökös jogát régi oklevelekkel kimutatta, annak jószága, hadi költségek fejében becsü árához mért összegnek lefizetése után visszaadatott; mindamellett maradtak még ily jószágok a kir. kincsnél, melyek azoknak, kik a fegyverjogot, vagyis a fennebbi aránylagos összeget lefizették, ugynevezett fegyverjog czime alatt adományoztattak, de mindenkor más joga sérelme nélkül, vagyis, ha azok igazi tulajdonosa később jelentkezett, letévén a fenirt összeget, és jogát kimutatván, jószágát az adományostól elvette. Mindazáltal a fegyverjog sem háromlás, sem pedig adományozás külön czimeül nem tekintethetik *a)*.

a) Igy Kövy 184. 185. §§. — Frank 168. §. — 1715: 10, 9. §. 1723: 19, 5. §. Dec. 1. de aestim.

Jegyzet. A töröknek az országból lett kiüzetése után sok üres jószág maradt, és azok felett többféle viszályok keletkeztek, mivel ugyanazon jószág felett régi és ujabb kir. adománylevelek is összeütköztek. E kérdések elintézésre szolgáltak az u. n. Neoacquistica Commissiók 1717: 10. vagy is külön ily elnevezésü biróságok, melyek előtt a felek jogukat igazolni tartoztak, és rendszerint a gyökeres vagyis kiváltságos jogot kellett igazolni, de 50 éves birtok azt pótolhatta, és a ki javait visszanyerte, hadi költségek fejében aránylagos összeget fizetett. Az 1723: 9. szerint ezen ügyek a kir. tábla elébe is vihetők voltak. De 1741: 21. szerint ezen kivételes eljárás megszüntetett, és a függő perek a rendes törvény utjára tértek. — Bővebben Frank 497. §.

128. §. Uj adomány.

Uj adományt, helyesebben uj adománylevelet csak oly birtokos kért és nyert, kinek bármi okból erős levelei nem voltak *a)*, ily kitétellel: „N. N. jószágot, melyet már elődei békésen birtak, és maga is jelenleg birja, a mint állítja, adjuk stb., hogy maga és örökösei ezen kir. uj adományunk erejénél fogva örökösen birhassák."

Az uj adomány tehát csak igaz birtokosnak használt *b)*, és azt, ki az erőszakos elfoglaló ellenében visszahelyeztetését kérhette, való birtokosnak kelle tekinteni *c)*; az elfoglalónak bár korábbi adománya sikertelen volt *d)*, és az ily adományt a király vissza is vehette nemcsak, hanem a hazug adományos kemény a biró által meghatározandó büntetésbe is eshetett *e)*. A ki pedig jószágát zálogba adta, azért birtokos maradt, és ellenében a zálogbirtokos uj adománya nem használt.

Az uj adomány a kir. kincs ellenében teljes erővel birt, ugy hogy ha a jószágban netán kir. jog lappangott, az ez által megszünt, és igy különbséget nem tett, mellé volt-e téve a záradékban a kir. jog vagy sem. De más ellenében, kinek a jószághoz gyökös joga volt nem használt. Ugy szintén a birtokban lévő leányágat sem lehetett kizárni az új adománynyal, habár az csupán fiágra szólott, mert az uj adomány a családban a javak előbbi természetét meg nem változtathatta. És ha az adományos más rokonok neveit is beiratta az adománylevélbe *f)*, ennélfogva azok rendkivüli osztályt nem követelhettek, de ha az adományos kihalt, akkor a jószág nem a kir. ügyészre, hanem reájuk szállott. — Egyébiránt a király a jószágot a felkérőre, vagy firokonaira is szorithatta, vagy mindkét ágra is kiterjeszthette *g)*.

a) I. 37. 1464: 20. 1. 15: 70. 1741: 19. II. 77. — *b)* Az idézett törvények. — *c)* Reg. jur. 143. — *d)* Dec. 42. ad dandam. stb. Sent. 24. de nov. — *e)* I. 37. 9. §. — *f)* I. 38. 39. — *g)* Dec. 45. ad. dand. — Bővebben Frank 170. 171. §§. —

129. §. A fiusitás (praefectio) és örökbefogadás (adoptio.)

Királyi adomány a fiusitás is (praefectio), melynél fogva leány vagy asszony fiágra szólott javakhoz örökjogot nyert. Ezt többnyire az utósó fiörökös szokta kérni, leánya, vagy húga, nénje javára *a)*. Ugyanezen eredménye lehetett az utósó fiörökös örökvallásának vagy végrendeletének is, ha arra kir. jóváhagyás nyeretett, melyben a fiúsitás is kimondatott. De maga az asszony is kérhette a fiúsitást.

A fiúsitásnak ereje 1) a fiúsitott leány-asszonyra nézve, hogy fiörökséget nyert épen ugy mintha fiu volna, és hogy a jószágról mint szerzeményéről szabadon intézkedett *b)*. 2) A nyert jószágra nézve, hogy az továbbra is fiági maradt *c)*. 3) Szülöttjeire nézve, hogy ezek valódi nemesekké lettek, bár atyjuk nemtelen vala *d)*.

De a fiúsitás erejét veszthette 1) ha még fiörökös született *e)*, 2) ha a felkérő utósó fiörökös hütlenségbe esett *f)*.

Az első szerző rendelése, mely szerint a fiági javakat a leányokra

is kiterjeszté, valamint a leányágra kiterjesztett uj adomány fiúsításnak nem tekintetett *g)*.

II. Örökbefogadás törvényeink szerint nem más, mint örökössé fogadás; és kétféle, fiúi vagy testvér fogadás, midőn valaki idegent fiává vagy testvérévé fogad *h)*, egyoldalu vagy kölcsönös, viszonos. Az örökbefogadóra nézve törvényünk megkivánta, hogy vagyonáról szabad intézkedési joggal birjon mind vérei, mind a kir. ügynök ellenében; ha tehát jószága ősi volt, törvényes örökös hiányát, ha adományi, kir. jóváhagyást igényelt *i)*.

Foganatja volt az öröklés *k)*, kir. jóváhagyásból a nemesség és adományi szerzés *l)*; az örökbefogadott egyszersmind saját családi jogait is megtartotta. De a függőben levő fogadás, mig az örökbefogadó életben volt, el is enyészhetett, hütlenség vagy hasonló büntett miatt *m)*, uj törvényes örökös születése által *n)*; mert az örökbefogadás mindenkor a törvényes örökös hiányán alapult.

a) I. 7. 17. 50. — *b)* U. o. 57. 2. §. — *c)* I. 17. 7. §. — *d)* I. 7. — *e)* I. 50. — *f)* I. 49. — *g)* Dec. 25. ad dand. stb. — Frank. 172. §. — *h)* I. 8. 49. 63. 65. 66. Itt az örökbefogadást mint a nemesi javak szerzésmódját tekintjük, azért vettük ide; de ujabban is történtek örökbefogadások nemesi családokban ő Felsége által megerősitve. L. alább 332. 344. §. — *i)* I. 66. 1723: 49. 1715: 26. — *k)* I. 66. — *l)* I. 8. 57. 2. §. — *m)* I. 49. — *n)* I. 65. 2. 3. §. — Frank. 247. §.

130. §. Királyi jóváhagyás.

Királyi jóváhagyás (Consensus Regius) oly kiváltság, melylyel a király a magánosok közt a javakra nézve szándékolt átruházásokat megengedte, vagy a megtörténteket jóváhagyta. Ily átruházások lehettek: örökvallás, csere, egyesség, végrendelet, örökbefogadás.

A királyi jóváhagyás csak oly javakra nézve szükségeltetett, melyeket az átruházó adomány utján birt, melyek tehát kihalás esetében visszaháromlottak volna, és habár ez bizonytalan jövő esetre czélzott, mivel addig mig adományi örökösök léteztek, a kir. ügyésznek semmi köze sem volt hozzá, bárki birta a jószágot *a)*: mégis a kir. jóváhagyás alapján eleve megtett iktatásnak azon eredménye volt, hogy a felkérő nemessé lett *b)*, és birtokát kir. adománynyal védhette, *c)* de magvaszakadván, a jószágról nem intézkedhetett, habár az eladó vagy átruházó még valólag ki nem halt *d)*. Ennélfogva a kir. jóváhagyást nem is lehetett ugy tekinteni, mint függő adományt, hanem mint örökeladás örökhagyomány jelen megerősitését; ebből ismét az is következik, hogy a kir. jóváhagyás több jogot nem adott, mint a

mennyivel az átruházó birt; és ha a jószágban kir. jog rejlett, azt a kir. ügyész is kereshette, és magánosok is felkérhették; ugyanazért tanácsos vala egyszersmind a kir. jogot is kérni *e)*.

De ha más a kir. jóváhagyás alapjául szolgáló örökvallást vagy végrendeletet érvénytelenitette, a bár kir. joggal együtt nyert kir. jóváhagyás is sikertelenné vált. Hasonlóan mig a jóváhagyott örökvallás vagy végrendelet függőben volt, t. i. mig a valló vagy végrendelkező élt, addig a kir. jóváhagyás is függőben maradt, és ereje az átruházó hütlensége által el is veszhetett *f)*.

a) I. 65. — *b)* I. 4. — *c)* Dec. 11. ad. inv. fassionis ex praejud. — *d)* Dec. 35. u. o. — *e)* I. 63. §. — *f)* I. 63. 4. §. és I. 49. — Bövebben Frank 177. §.

131. §. Nádori adomány.

Nádori adomány az volt, mely a nádortól származott, mint királyi helytartótól *a)*. De a nádor e jogát csak törvényszabta korlátok közt gyakorolhatta, mert: 1) csak oly javakat adományozhatott, melyek csak jogilag szállottak át a kir. ügyészre, nem pedig olyanokat, melyek már a kir. ügyész kezén voltak *b)*. és teljes adomány tárgyaiul szolgáltak. 2) Nem adhatott 32 jobbágy telken felül, sem ennél nagyobb jószágot kisebb részekre nem szakithatott *c)*; 3) egynek csak egyszer, és csak érdemesnek, s nemesnek, mivel a nemességadás a király joga *d)*. 4) Terhet a kir. kincstárra nem vethetett; 5) ilyen adomány hiteles mássát a kir. kanczellária utján a kir. udv. magyar kincstárral közölni kellett *e)*. Egyébiránt uj adomány vagy helybenhagyás czime alatt is adhatott *f)*.

a) 1609 : 66. 1659 : 30. 1715 : 33. — *b)* 1567 : 26. 4. §. — *c)* 1609 : 66. 1715 : 33. 1446 : 8. Sent I. de act. Fisci R. — *d)* 1446 : 9. 1715 : 33. — *e)* Érvénytelenség súlya alatt 1715 : 33, de az 1741 : 20. közlés nélkül is meghagyta. — *f)* Bővebben Frank 175. §.

Ezek után könnyen beláthatni, mennyiben állhat a magánjogi irók azon tana: hogy az adománynak öt czime van, magszakadás, hűtlenség, királyi jog, új adomány es királyi helybenhagyás; némelyek hozzá adják a fegyverjogot is. A kir. adománynyal vagy egyenesen jószág adatott kir. kézből, vagy olyan, melyet az adományos már birt, illetőleg az előbbi megerősittetett új adomány által, vagy a magánosok átruházása megerősittetett kir. jóváhagyás által. És igy az adománynak tulajdonkép csak e három czime volna: az adománynyerési czimek pedig a mennyiben az adomány peres volt, a kereset czimét jelentették, és igy ezek voltak a magszakadás, hütlenség és kir. jog, melyeket mint kereseti czimeket a felkérőnek igazolni kellett. A tulajdonképeni visszahár omlási czimek pedig voltak: a magszakadás és hütlenség. V. ö. Frank 176. §.

132. §. Az iktatásról.

Az adományt nyerőnek az adományos jószágba törvényes bevezetése iktatásnak, Statutionak neveztetett.

Erre törvény szerint megkivántatott: 1) két együtt jelenlévő alkalmas személy, királyi, t. i. és káptalani (conventi) hiteles ember *a)*. A királyi embernek nemesnek és azon megyében, hol az iktatást kellett végbevinni, birtokosnak kellett lenni *b)*, ez azonban a kir. táblai hites jegyzőben mint királyi emberben nem kivántatott *c)*. Iktató parancs *d)* (Mandatum statutorium), melyet vagy a király, vagy az ország rendes biráinak egyike adott, és a melyben kiküldetése foglaltatott; ennek ha ez volt a záradéka „Cum Nos attentis meritis" a királytól származott, és ereje egy évig, ha pedig „Dicitur Nobis," az ország rendes birájától jött, és ereje 60 napig tartott. — A káptalani embernek pedig hitelességgel biró káptalan tagjának és esküvel kötelezettnek kelle lenni, kiküldetéssel a bevezető parancs hátára vezetve, és 2 vagy 3 tag által aláirva; a kiben egyszersmind a törvények ismerete is, a mennyiben ily eljárásra szükséges vala, megkivántatott.

Ha az iktatás egy év alatt meg nem történt, az adomány elavult; az év az adománylevél kiadatásától, keltétől számittatott; de kir. jóváhagyásnál a függő feltételnek, melylyel adatott, teljesültétől p. o. örökbefogadásnál a fogadó halálától *e)*.

A bevezetést a helyszinén vagyis magában a nyert jószágban kellett teljesiteni, kivéve, ha ott ellenség vagy döghalál tanyázott, akkor a megyegyülések székhelyén is lehetett végbevinni, egybehiván a megye tisztviselőit, a szomszédok és határosok jelenlétében, és a jószág lakosait is tudositva. — Különben a helyszinén a szomszédok és a határosok összehivását nyilt téren és nappal kellett végbevinni; a másként végbevitt alattomos iktatásnak tekintetett, és a javak örökbecsárával toroltatott *f)*. Alattomosnak tekintetett az országból az ország dolgaiban távollevők jószágába történt iktatás is *g)*.

Az iktatási szertartás maga akként ment végbe, hogy a királyi ember felolvasván a helyszinén a fennebb emlitettek előtt az adománylevelet és az iktatási parancsot, és tartalmát a nép nyelvén is megmagyarázván, az adományost karon fogva egy pár lépéssel előre vezette. egy rögöt a földről felvéve kezébe adta, az adományost a birtokba bevezetettnek kijelentette.

Az eljáró emberek három napig a helyszinén, és összesen 15 napig együtt maradtak az ellenmondásoknak meghallgatása végett: és ha ellenmondások történtek, az ellenmondókat a kir. ember 15-öd napra a kir. tábla elé megidézte ellenmondásuk okának adása végett:

a 15 napi együttlét elteltével a hiteles helyre visszatértek, és irott jelentésöket, melyet ugyan a királyi ember hittel erősitett, a káptalan vagy konvent embere pedig letett hitére hivatkozással, beadták. A jelentésnek magába kellett foglalni az egész eljárást, különösen a meghivott és jelenvolt tanuk neveit, a netáni ellenmondásokat és visszavonásokat, az ellenmondóknak a törvény elébe lett meghivását, szóval mindazt, a mi a dolog törvényes következményeire hatással birhatandott *h)*. Ez a káptalan vagy konvent előtt felolvastatott, és annak más két tagja által aláiratott. A hiteles hely jegyzője az egész tartalmát jegyzőkönyvbe iktatta, és az eredeti jelentést a levéltárba eltette; innét az adományos egy év alatt parancs nélkül, azután pedig csak megkereső parancs erejével nyerhetett a bevezetésről jelentési bizonyitványt, a melyben az eljáró emberek esküjét is meg kellett emliteni *i)*.

A jelentésbe, illetőleg a bizonyitványba becsúszott hibát egy esztendő eltelte előtt parancsolat mellett pótolni, javitani lehetett. De magában a bevezetésben elkövetett hibát, csak uj bevezetéssel lehetett helyrehozni.

Elmulasztott vagy hibás bevezetés által az adomány ereje elveszett; és annálfogva a jószágot bárki megnyerhette. De a kir. ügyésznek bevezetés tekintetéből a birtokos ellen semmi keresete nem támadott *k)*.

a) 1559: 50. 1723. 39. — *b)* Dec. 4. Sent. 6. ad dand. stb. 1351: 22. 1486: 10. II. 19. — *c)* II. 19. — *d)* 1492: 43. 1723: 39. — *e)* I. 32. 1. §. I. 63. 66. Dec. 19. ad dandam stb. — *f)* 1563: 45. 1647: 136. Dec. 3. 21. 28. ad dandam stb. Ha a jószág több uradalmakból állott, akkor az iktatás a jószág fejében (fő részében) történt, a többire szóval kiterjesztetett. — *g)* 1647: 135. 1655: 32. — *h)* Érdekes és hű példája ily jelentésnek magyar nyelven Kassics „Praxis juridica civilis" cz. munkájában a 112. és köv. l. — *i)* 1559: 50. — *k)* Dec. 22. ex jure rad. Dec. 4. ad dand. stb. Dec. 2. 28. de act. Fisci R. — Bővebben Frank 177—181. §§.

133. §. Az ellenmondás.

Az iktatásnak 15 napok alatt bárki ellenmondhatott, maga vagy más nevében feltételesen vagy a nélkül, és a közös jogon lévők közül egynek ellenmondása a többinek is használt, valamint a zálogos birtokosé a zálogba adónak is *a)*.

Az ellenmondásnak következménye az volt, hogy az adományos a jószágba be nem léphetett, ha a birtokos ellenmondott, hanem kénytelen volt az adományból eredett jogát a törvény utján keresni; ha pedig az ellenmondás daczára a jószágot elfoglalta, és birói megintésre sem bocsátotta vissza, kereset utján nem csak a jószág visszabocsátá-

sában, hanem minden károkban és a jószág közbecsű árában marasztaltatott *b)*.

Ha birtokon kivül történt az ellenmondás, az adományos a jószágba bemehetett, de az ellenmondó jogát fentartotta, s az elévülést akadályozta *c)*.

De ha a válságos (fatalis) 15 napokon túl történt az ellenmondás, az az iktatást tisztán hagyta, és az ellenmondó jogát birtokon kivül tartozott érvényesiteni *d)*. Ily esetben az adományos a jószágot teljes birtokába vehette és használhatta, és a gátló ellen az iktatás tisztaságát bebizonyitva győztes lett *e)*.

És ha olyanok jószágaiba vezettetett be valaki, kik az ország dolgaiban távol voltak, vagy kiknek az iktatas felől menthetőleg tudomásuk nem volt, akkor az iktatás tisztának nem tekintetett *f)*. Sőt a kir. curia az iktatás tisztaságát sikertelennek találta: 1) egyházi javakban széküresség alatt (sede vacante), 2) uj adománynál fogva a birtokban levő leányág ellen; 3) birtokon kivüli felvallásra nyert kir. jóváhagyás esetében *g)*.

Az ellenmondás ereje megszünhetett jogerejü itélet, egyezség, kihalás elévülés által *h)*. És néha uj iktatóparancs mellett uj iktatás történt, melynél már ellenmondásnak hely nem adatott.

a) Dec. 20. 46. ad dand. stb. Dec. 5. ex purit. statut. — *b)* 1486: 22. 1492: 59. 1635: 91. 1647: 130. — *c)* I. 79. — *d)* 1563: 46. 1715: 28. — *e)* 1715: 28. Dec. 10. de aestim. 1563: 46. 3. §. — *f)* 1647: 135. 1625: 60. 1630: 42. stb. 1543: 35. — *g)* Dec. 1. 2. 4. ex. purit. statutionis. — *h)* Bővebben Frank: 182—184. §§.

134. §. Az adomány tekintetéből eredett keresetek, perek.

Az adomány tekintetéből eredett keresetek, perek, következők voltak:

1) A meg nem jelent meghivottak ellen az alispán előtt 16 nehéz ezüst márka büntetés végett II. 28.

2) Iktatni nem akaró kir. ember ellen, a szolgabiróság előtt az 1729: 35. értelmében, a perköltségekkel 6 ezüst márka büntetés végett 1492: 43. 7.

3) Csalárd iktatás végett, ugyanaz ellen a kir. tábla előtt. II. 16.

4) Iktatás tisztaságából (ex puritate statutionis). Felperes volt a birtokon kivüli adományos, alperes a jószág birtokosa. biró a kerületi tábla, kereset alapjai 1563: 46. 1715: 28. 1729: 34. Bizonyitás történt az iktatási bizonyitványnyal. Tárgya volt a birtokosnak kivetése, és a jószágnak az adományos részérei átadása.

5) Az adományos ellen, ki birtokbóli ellenmondás ellenére a jószágot elfoglalta, 1495: 11. 1647: 130. Tárgya a jószág visszadása, kártérités, és a jószág közbecsüje.

6) Alattomos iktatás miatti per, a kir. tábla előtt.

7) Ellenmondás okának adására, vagy elfogadására. Azonban ez két pert foglalt magában; az elsőben felperes az adományos, alperes az ellenmondó volt, a másodikban megforditva; de természetük közös volt. Biró volt a kir. vagy báni tábla. A kereset alapult az 1481: 15, 1486: 27. 1563: 46. 47-én; magszakadás cziméni felkérés esetében az I: 29. 1492: 63. hűtlenség vagy felségsértés czimén 1563: 47. 1713: 9. kir. jog czimén: I. 24. uj adomány esetében I. 37. kir. jóváhagyásnál I: 64. stb. törvényeken. A bizonyitás mindenkor azt terhelte, a ki birtokon kivül volt. És pedig az adományos az adomány nyerés czimét tartozott bizonyitani: tehát a magszakadást vagy hűtlenséget, ugy külön, mint a kir. jog czime alattit; az uj adománynál az adományos vagy ősei csendes birtokát, az örökvallásra nyert kir. jóváhagyásnál az örökvallónak gyökeres jogát, és mindezeket egyszersmind a fenforgó javakra alkalmazni. A birtokon kivüli ellenmondó pedig tartozott ellenmondásának okát gyökeres jogi oklevelekkel bizonyitani.

A per kimenetelét illetőleg, ha az adományos felvett czimét bebizonyitotta, az ellenmondás félrevettetett, és ha szükséges volt, az uj bevezetés is elrendeltetett, ezen felül az ellenmondó a bevezetés napjától számitandó hasznok és károk megtéritésében is elmarasztaltatott. Ha pedig az ellenmondó győzött, az adomány megsemmisittetett, az adományos javak az ellenmondónak odaitéltettek, vagy ha az ellenmondó birtokban volt, a kereset alól felmentetett.

8) Jogperek, vagy gyökeres jogperek (causae juris, ex radicalitate juris) azok voltak, melyekben a gyökeres levelek, kiváltságok, iktatásról bevezetésrőli bizonyitványok, és a birói itéletek vitatásáról volt szó. Itt azonban a szorosan vett gyökeres jogperről szólunk, mert voltak határ- tized- arányperek is jogból *a)*.

Gyökeres jogpert, vagyis jószágot visszanyerő, visszafoglaló pert az kezdett, a ki valamely jószághoz erős és gyökös jogot tartott, de azt, mi módon jutott a jószág a jelen birtokos kezére, nem tudta, és sok bonyolódások miatt más perintézetet választani nem tudott. Felperes volt a jogot tartó, alperes a jószág birtokosa. Biró: táblai. 1715: 28. 1. §. A kereset alapult az I: 13. 30. 34-én, ha akadályok elháritása p. o. átruházások érvénytelenitése is forgott fen, még I: 59—61. 1713: 47., ha pedig eredeti kiváltságok hiánya miatt az ország rendes biráinak megitélő itéleteinél fogva indittatott a per: I. Lajos I: 20. és II: 52.

A bizonyitást, vagy jogbéli próbát (probam juris) illetőleg: 1) fel kellett mutatni kir. vagy nádori adománylevelet, mely iktatással és birtokkal is meg volt erősitve, és pedig vagy eredetben, vagy hasonerejű másolatban, u. m. kir. megerősitő levelet, mely az eredeti levelet megerősitette, a kir. curián az eredeti leveleknek a curia által már eszközlött megvizsgálása után nyert átiratot (transumtum octavale), vagy hiteles hely átiratát, melynek levéltárában az eredeti letéve, és hiteles jegyzőkönyvbe iktatva volt; vagy bevezető parancsot e kezdettel „Cum Nos," melyben az adománylevél széltében benfoglaltatott *a)*. Magára a birtok ótalmára azonban az átirat átirata (transumtum transumti) is elégeltetett. Bizonyitani kellett a bevezetést, birtoklást. habár ez utóbbi békés nem is volt *b)*; végre szükséges volt a származást az első szerzőig felvinni, és nemzés rendét fokonkint kimutatni, a birtoklásra alkalmazva *c)*. — Az alperes, ha más felperesnél erősebb támaszszal nem birt, az elévülés bizonyitásával menekülhetett *d)*. — A felperesség megállapitása után a per érdemében ki kellett mutatni a jószág mennyiségét, minémüségét, és fekvését, s mindezeket az alperesi birtokra alkalmazni *e)*. Ezek tisztába hozatván, felperesnek a kereseti jószág odaitéltetett, ki azonban alperesnek tartozott az u. n. neoacquisticus perekre, a fegyverjog megváltására, végre a határperekre, javitásokra és épületekre forditott költségeket, mint az ő javára szolgálókat a végrehajtó biró által meghatározott méltányos becsű szerint megtériteni *f)*.

Az imént előszámlált keresetek perek 1852. november 29-ki cs. nyilt parancs által jövőre végkép megszüntettek, és a nyilt parancs e tekintetben az országbirói értekezlet által is ideiglenes erővel elfogadtatott *g)*.

a) I: 13. 30. 34. 1492: 54. 1351: 20. 1723: 42. II: 52. 2. §. Dec. 4. 21. 22. 38. ad dand. et recip. stb. Dec. 1. 7. 10. 11. 12. 17. 19. ex jure rad. 1715: 28. 12. §. Dec. 53. ad dandam stb. — *c)* Dec. 18. ad dandam stb. Dec. 2. de general. — *d)* De akkor is nagy bökkenő merülhetett fel, ha felperes előállott alattomos, titkos tiltakozással, mely az elévülés félbenszakitására elegendő volt. Mindezekből kitetszik a gyökeres jogi kereseteknek a birtokra gyakorlott ép oly hatalmas, mint jogtalan befolyása, egyszersmind azon féltékenység, mely a családi irományok titokban tartása és őrzése körül uralkodott. Hozzájárult még Verbőczy I: 79. 3. §-nak ugy a tanszékeken mint a curián elterjedt balmagyarázata, mely szerint az elévülést titkon, valamely hiteles személy, vagy hely előtt emelt tiltakozással is félbe lehetett szakasztani, és igy a birtokot teljes bizonytalanságban tartani. És noha Frank „Ősiség és elévülés czimű 1848. sept. 1. a magyar akadémiába beköszöntő értekezésében kimutta e vélemény hibás voltát, mindemellett elég baj, hogy az uralkodó volt ugy az iskolában, mint a curián, és azon elvégre csak ugy lehetett segiteni, a mint megtörtént, t. i. az ily pereknek jövőre teljes kizárása által. V. ö. Frank fen. id. értekezését, különösen a 36. és köv. §§. —

e) Dec. 7. de act. Fisci R. — f) Dec. 1. de aestim. fennebb 127. §. — Bővebben az előszámlált keresetek és perekről Frank 490—507. §§. — g) Patens 1. 4. 26. Értek. 3. 20. §. — V. ö. többször idézett munkám 15. és köv. §§-ait.

135. §. II. Az örökvallás. Fogalma, hol történt? és hányféle volt?

I. Fekvő nemesi birtoknak örök ároni ünnepélyes eladása örökvallásnak (fassio perennalis) neveztetett a).

II. Örökvallásokat lehetett tenni a magy. kir. udv. kancellárián, vagy hiteles káptalanok és konventek, vagy végre az ország rendes birái, és azok itélőmesterei előtt b). Kir. táblai hites jegyző előtt nem c), de igen is káptalan vagy konvent két kiküldött tagja előtt, kik aztán a meghallgatott örökvallást hivatalos hitük alatt bejelentették d).

Szükséges volt, hogy a személyesen megjelent felek, vagy törvényes meghatalmazással ellátott képviselőik által élőszóval tétetett légyen e), azért ha a szerződést irva magukkal hozták, azt előttük fel kellett olvasni, sőt a szükséghez képest meg is magyarázni, különben érvénytelenné válhatott f). A megtörtént vallás jegyzőkönyvben iktattatván, a levéltárban fentartatott, és a felek erről örökvallási oklevelet nyertek hiteles pecsét alatt g).

Magán pecsét alatti örökvallás vagyis eladás törvényeink szerint zálognak tekintetett h), és bár maga az eladó nem, de örökösei a jószágot mint zálogot visszavehették, a mennyiben a jószág ősi volt i).

III. Az örökvallás oknélküli, szükséges, vagy okszerű volt. Oknélkül, ha semmi ok fen nem forgott, csupa pazarlásból, vagy könyelmüségből történt k). Szükséges, mely az ellenség kezeiből kiváltás, vagy hatalmaskodási esetekben fejváltság miatt tétetett. Okszerü: ha az eladó az eladást uj hasznos jószágok szerzésére, vagy a család valódi hasznára tette l).

Továbbá vagy be volt foglalva e záradék: „semmi jogot vagy tulajdont magának fen nem tartván, vagy nem; ha be volt: akkor a felvalló vagy törvényes örököseinek fenmaradt a joguk a vevő kihaltával a javakat ismét visszavenni; ugyan azért ez inkább örökös beirásnak tekintetett m). Sőt a felvallás a kir. ügyészt mindaddig, mig adományi örökös létezett, nem érdekelvén, ha a vevő hütlenségbe esett, a javak nem a kir. ügyészre, hanem az eladóra, illetőleg annak örököseire szállottak n).

Figyelmet érdemel az örökvalló személyét tekintve, kiskoru volt-e o)? nem volt-e a jószág p. o. családi hitbizottmány? elégtétetett-e az előintési kötelességnek, vagy figyelembe vétetett-e a megkinálás p)?

Végre az örökvallás gyakran kir. jóváhagyással is megerősittetett, és az által az addig csak névszerint örökös jog valóban örökössé válhatott *r)*.

a) De voltak az örökvallásnak más átruházások is tárgyai, mint a csere, beirás hiv szolgálatokért (inscriptio propter fidelia servitia), peralku (transactio), melyek szintén felvallattak. Ezekről a köv. §§-okban. — *b)* II. 13. — *c)* Dec. 44. ad invalid. fass. ex praejud. — *d)* Dec. 47. u. o. és 1723: 39. — *e)* 1729: 24. — *f)* 1688: 13. — *g)* 1723: 39. — *h)* 1723: 47. 4. §. — *i)* Dec. 26. ad dandam stb. Dec. 12. ad reluit pignor. Comit. — *k)* I. 58. 1. §. 59. 1. 9. §. — *l)* I. 69. — Szokás volt az örökvallásban az okokat is felsorolni. — *m)* De az eladó hütlensége miatt csak a tettleg birtokában volt javak estek el; a nem ilyenek pedig várandóságnak (jus virtuale) tekintettek. I. 27. 1. §. — *n)* a 66. 67. §. — *o)* Alább a 332. §. — *p)* Ezekröl mint a cserénél peralkunál is sokszor szükséges kellékekről alább a 140. 141. §. — *r)* Ekkor a jószág birtoka örökvallásra nyert kir. jóváhagyáson alapult, 130. §.

136. §. Az örökvallás felbontása, különösen a jogsérelem.

Az örökvallás felbontatott érvénytelenittetett jogsérelemből, az előintés elmulasztásából és a megintés mellőzéséből *a)*.

Jogsérelemnek honi törvényeink szerint kiemelt jelentősége nem más, mint a rövidség, melyet valaki a törvényes ősi örökségben okozott, eladás, elidegenités által *b)*.

Jogsérelemről csak az panaszkodhatott, ki a sérelmet okozóval vérrokon volt, és csak akkor, ha a szóban levő jószág ősi volt *c)*; mivel szerzeményéről kiki szabadon intézkedett; zálog, egyébként múló birtok felett pedig jogsérelem hiánya miatt az örökvallás mindig megállott *d)*. Továbbá csak az emelhette e panaszt, a kit az öröklés rendje illetett, tehát a fiú atyja éltében, a mellékrokon egyenes örökösök létében e keresettel nem birt *e)*; valamint az sem, a ki atyja vagy testvére vallását maga vallásával megerősitette, vagy az eladási árból osztozott *f)*. És midőn az eladott ősi elégséges szerzemény által pótoltatott, sérelem fen nem forgott *g)*.

A szükséges elkerülhetlen örökvallást felbontani nem lehetett, ugy az okszerűt sem, ha azt a törvényszékek ilyennek találták; ilyen volt pedig: ha p. o. valaki az eladott jószág árával hasznosabb ősit zálogból kiváltott, vagy a pénzt ősi javakba hasznosan beruházta, ha önvétke nélkül elszegényedvén másképp élni nem birt, ha a nemesi felkelés, vagy el nem kerülhető perek költségeit másképp nem pótolhatta; vagy a midőn csak peres jogát adta el; és hasonlók. De nem volt az örökvallás szükséges és menthetlen: ha a szegény vétkes

volt, vagy ha az örökvallás apai adósságok miatt történt, melyeket a fiú maga fizethette volna; végre, ha az örökvallás a reménylhető és várandó (virtualis) jogokra is kiterjesztetett.

A fennebb példaként felsorolt esetekben mindig a körül fordult a kérdés, vajjon az örökvallót vétkesség terhelte-e vagy sem, hogy a törvényes örökös sérelemről panaszkodhatott légyen. És mindenkor az örökvallás idejét kellett tekinteni, nem pedig a későbbi kor véletlen változásait.

Ha pedig a szerződés csak magánpecsét alatt kelt, jogsérelemnek helye nem volt. És ha az idegenités holt kézre történt, az magában foganatlan, és félre vethető volt.

A jogsérelem alapjáni felbontásnak vagy félrevetésnek eredménye az volt, hogy a jószág vizszaváltathatott, egész ára, a hasznos épületek, javitások és költségek megtéritésével *h)*. Ha pedig az örökvallás birtokon kivül történt, a győző is csak azt nyerhette, a mit az örökvalló birt: t. i. a puszta kereseti jogot *i)*.

a) „Invalidatio fassionis ex praejudicio, ex neglecta praemonitione, ex non observata admonitione." — *b)* Jogsérelem, praejudicium. Dec. 6. 13. ad invalid. fass. ex praejud. — *c)* I: 58. 59. 60. Sent. 77. 287. 171. ad inval. fass. ex praejud. Dec. 6. 13. u. o. — *d)* I: 5. 57. Dec. 1. 13. 25. 45. u. o. — *e)* Dec. 3. 4. u. o. — *f)* I: 62. — *g)* I: 59. 2. 3. §. 1723: 49. — *h)* 1635: 30. 1647: 125. — *i)* Dec. 30. ad invalid. fass. ex praejud. — Bővebben Frank 189. §. 517—520. §§.

137. §. Uj törvények az örökvallást illetőleg.

Az örökvallás tekintetébeni előbbi törvényeinken változás történt, a mennyiben a telekkönyvek életbeléptetése miatt a nemesi javak elidegenitése épen ugy mint egyéb ingatlanoké a telekkönyvi hatóság előtt történik. De a hol még az 1855. dec. 15-ki patens értelmébeni telekkönyvek nem léteznek, ott az előbbi törvényes utakat és módokat lehet követni *a)*.

Mi pedig magát az azokból eredhetett jogsérelmet és érvénytelenitést illeti, mely az ősiségi alapból indult ki, e tekintetben az első lépés történt az 1848. 15. t. cz. által, melyben az ősiség elvileg eltöröltetvén, az ily keresetek szünet alá vétettek. De az 1852. nov. 29-ki patens a nemesi javakat átruházás tekintetében mind a formaszerüség mind a jogra nézve egyenlősité *b)*, és a fekvő javak tulajdonának a köz. ptkv. hatálya lépte előtt történt átruházásait sérelem, előintés elmulasztása, vagy közpecsét hiánya miatti perekkel jövőre meg nem támadhatóknak kimondotta *c)*, ily kereseteket tehát jövőre végkép megszüntette, a folyamatban találtak folytatását pedig csak

ugy engedte meg, ha az első biróság által már végitéletileg eldöntettek, vagy ha a visszaüzési állapotban találtattak *d)*. A országbirói értekezlet pedig kimondotta: „hogy a javakra nézve élők közt tett szerződéseket az örökösök a javak természetéből vont keresettel meg nem támadhatják", és a patens ez érdembeni fennebb idézett intézkedéseit ideiglenes erővel fentartotta *e)*.

a) Fen. 251. §. — *b)* Patens 15. §. — *c)* U. o. 16. §. — *d)* U. o. 26. §. — *e)* Ért. 4. 20. 21. §. v. ö. többször idézett munkám 15. és köv. §§-ait.

138. §. III. A jószágcsere, s annak jogi természete.

Jószágcsere (cambium) oly szerződés, mely által jószág jószágért adatik. — E helyen csupán a nemesi javakra szoritkozva *a)* azok cseréjénél, főleg a birtoklás kényelmesebb volta jött tekintetbe; mert ámbár a törvény azt mondja, hogy igaz cserében sérelem nincsen, és azért ősi örökségét is mindenki elcserélhette az egyenlőség megtartásával; de az egyenlőség nem a két jószág értéke, hanem a használat kényelméből méretett; p. o. ha a lakás távol esett, rosz szomszéd volt, stb. és ha az egyenlőség ily értelemben megtartatott: azt sem a lemenő sem az osztályos örökösök meg nem erőtleníthették *b)*.

A csere vagy tiszta: midőn jószág adatott jószágért, vagy vegyes, midőn egyik vagy másik valamit reá is fizetett *c)*. De a szinlelt vagy is költött csere, ha örökös, nem más, mint szinlelt eladás, és mint ilyen jogsérelemből érvénytelenithető volt az örökösök által *d)*, ha csak azok saját tettükkel, (abban részesülve, és egy egész évig hallgatva) meg nem erősitették *e)*.

A csere az öröklés rendjén nem változtatott, mert a cserébe kapott jószág a cserébe adottnak természetét követte *f)*, de ha adományi jószágra a kir. jóváhagyás és kir. jog kikérése elmulasztatott, akkor a csere csak időleges birtokjogot adott *g)*. Ha pedig a záradék „semmi jogot stb. fen nem tartva" a csereszerződésből kihagyatott, akkor az elcserélt jószág magszakadás esetére egyik cserélőről a másikra visszaszállhatott *h)*.

a) A cseréről különben általában a szerződéseknél szólunk a 257. §-ban. — *b)* I. 70. 1. 2. 3. §. és ha ez előbbi kellemetlen körülményeken később változás történt, azért a cserét felbontani nem lehetett. Dec. 4. ad inval. cambii. — *c)* I. 73. — *d)* I. 71. — *e)* I. 71. — *f)* I. 70. 4. §. — *g)* I. 63. 64. — *h)* I. 69. — Hiteles pecsét az örökös cserére is szükséges volt II. 13. 4. §. 1723. 47. 4. §. Kövy ellenkezik 515. §.

A cseréből származott a szinlelt cserét erőtlenitő kereset (ad invalidationem cambii simulati) az I. 71. alapján a kir. tábla előtt, felperesek voltak a cserélő örökösei, a vér és jogközösséggel birók az ősi javakelcserélése mintegy örökös eladása miatti jogsérelem alapján. Eredménye az volt, mit

főnebb mondottunk a 136. §-ban. — E kereset, és ilynemü perek iránt megtartandók azok, miket a 137. §-nál mondottunk, vagy is, hogy jövőben nem kezdhetők, és nem folytathatók. — A megintés meg nem hallgatása miatti erőtlenitésről alább a 141. §.

139. §. IV. A peralku, egyezség.

Peralkunak, vagy egyezségnek (transactio) e helyütt azon egyezést értjük, melynél fogva a peres felek, nemes javak feletti kétes kimenetelü perüket kölcsönösen egymásnak valamit engedve megszüntették, mi által a per tárgyát tevő birtok egészben, vagy részben változott, vagy megerősödött. Ezt, ha érvényesen végbement, sem sérelemből, sem pedig netán később feltalált bizonyitékok miatt felbontani nem lehetett *a)*. Érvényesen köttetett pedig:

1) Ha akkor köttetett, midőn a per még kétes kimenetelü volt; rendszerint tehát nem végső itélet után, nem is arról, a mi a perbe nem tartozott, sem az nem kivántott, hogy az egyező maga a perben állott légyen *b)*.

2) Szükség, hogy az egyező a peres jószágból valamit nyert, vagy megtartott légyen, különben csak átengedésnek, vagy lemondásnak tekintetett *c)*.

3) Szükséges volt a bevallás vagy az illető biró előtt, vagy hiteles helyen *d)*.

4) Mindenki csak a magáéról rendelkezhetvén, máséról pedig csupán meghatalmazás mellett, a férj tehát felesége javairól, az osztályos rokonok vagy a legöregebbik testvér, a többiek akaratán kivül nem egyezkedhettek. Apa vagy gyám is csak az árva javára. A kir. ügyész csak kir. helybenhagyással egyezkedhetett érvényesen *e)*.

5) Fel nem bonthatta az egyezséget, ki azt saját tettével erősitette, p. o. pénzből maga részét elfogadván, vagy a jószágot birtokban véve és egy évig hallgatva *f)*.

Egyébiránt az egyezséget mint bármily más szerződést fel lehetett bontani csel, tévedés, vagy erőszak okából, sérelemből, vagy kiskoruságból is *g)*.

Az ilynemü perek táblai perek voltak; hivatkozás történt az I. 59. 62-re. Bebizonyitandó volt, hogy a per nem volt kétes kimenetelü, az egyezség nem a per birája vagy hiteles hely előtt köttetett, és habár ez megtörtént is, de igen sérelmes a felperesre, kire az illető javak mint ősiek néztek az öröklési rend szerint. Eredménye ugyanaz volt, mi a többi érvénytelenitéseknél *h)*.

Ily keresetek szintén a megszüntetett és többé nem kezdhetők sorába tartoznak *i)*.

a) I. 62. — *b)* Dec. 3. 8. ad invalid. Transact. Sent. 31. 34. de inst. — Dec. 3. ad inval. Trans. — *c)* Sent. 7. u. o. — *d)* Dec. 4. 11. u. o. — *e)* Sent. 2. u. o Dec. 5. 6. 10. 16. u. o. — *f)* Dec. 15. Sent. 6. 13. 16. 34. 35. 45. u. o. I. 6. — *g)* Dec. 9. u. o. előbb azonban az annak idejébeni visszahuzásnak kellett megtörténni, v. ö. fenn. 66. 67. §§. — *h)* Fenn. a 136. §. — *i)* Fenn. a 137. §.

140. §. Az előintés előbbi törvényeink szerint.

A nemesi javak örökös elidegenitésénél kötelességül tette a törvény az elidegenitőnek, hogy bizonyos személyeket e szándékáról értesitse, azokat előintesse, mintegy megkinálja, mit elmulasztván, az örökvállás az elmulasztott előintés miatt azok által megerőtlenithető lett *a)*.

Előintendők voltak az eladónak osztályos rokonai, kikkel ő vér- és jogközösségben állott a fenforgó ősi jószágra nézve *b)*. Az elidegenitő tartozott ezeket előinteni a szerint, a mint az öröklés rendje őket illette; és ha már az előbb állók előintetvén jogukkal élni nem akartak, akkor a többit is rendre meg kellett kinálni, kivévén azokat, kik atyai hatalom alatt állottak *c)*.

De nem szükségeltetett az előintés 1) szükséges örökvallásra, 2) egyezségre vagy peralkura kétes kimenetelü perben *d)*, 3) beirásnál, érdemdijazásnál hű szolgálatok miatt *e)*, 4) más örökvallás megerősitésére *f)*, 5) cserére; de ha osztályos atyafi birói megintés mellett oly jószágot ajánlott, milyen a cserébe nyerendő volt, annak elsősége volt *g)*. És midőn valaki zálogba adott jószágát örökösen felvallotta *h)*, vagy ha ellenmondását visszavonva valóságos birtokát oda adta, akkor az előintést elmulasztani szabad nem volt *i)*.

Az előintés azokra nézve, kik az eladó előtt ismerősek voltak, birói személy által történt, tehát kir. táblai h. jegyző, vagy szolgabiró s esküdt által *k)*. A kik pedig az eladó előtt ismeretlenek voltak, a megyei gyülésen intettek meg *l)*, utóbbi időkben hirlapok utján; de szükség vala egyszersmind az egész szerződést tudatni, mivel a venni kivánó az idegen vevő által ajánlott feltételeket szintén tartozott megtartani. A meggondolásra 15 napi határidő engedtetett, és a ki az alatt szándékát nem nyilvánitotta, a bár később bekövetkezett eladás ellen panasza nem lehetett *m)*.

Az előintés elmulasztásából származott az örökvallásnak e czimeni megerőtlenitése (ad invalidationem fassionis ex neglecta praemonitione). Felperesek a vér és jogközösséggel birók voltak, és azok örökösei; alperesek az örökvevő, s annak örökösei. Idéztettek az I. 60. 61. 1723. 47. 4. §. És miután e perben

gyökeres jog vitatása elő nem fordult, a rövid folyamuak sorába tartozott.

E keresetre, és abból származott perekre nézve is az ősiségi pátensben kimondott jövőrei nem kezdhetés, és nem folytathatás kiterjed *n)*.

a) Actio ad inval. fass. ex neglecta praemonitione. I. 60. Dec. 6. u. o. — *b)* I. 60. 1. §. — *c)* Dec. 7. 9. 19. u. o. — *d)* I. 59. 8. fenn. 139. §. — *e)* Dec. 13. ad inv. transact. 15. fassionis ex praejud. alább a 142. §. — *f)* Dec. 15. 16. ad invalid. trans. — *g)* Sent. 23. 113. u. o. és fennebb a 138. §. — *h)* Dec. 12. u. o. 1. ad invalid. cambii. fen. 138. §. — *i)* Dec. 13. u. o. *k)* Sent. 52. 53. ad invalid. fass. ex negl. praemonit. Dec. 13. u. o. — *k)* 1807: 8. 6. §. Dec. 4. ad invalid. fass. ex negl. praem. — *l)* Dec. 2. 14. u. o. — *m)* I. 60. 1. §. Dec. 5. 8. u. o. — *n)* V. ö. fenn. a 137. §. — Frank 192. §.

141. §. A megintésről.

A vérbeli ugyan, de nem osztályos rokonoknak, és ezek után a szomszédoknak és határosoknak törvényeink elővételi jogot adtak idegenek előtt, ha ezek az elidegeniteni szándékozót a jószág egész árával megintették, és az idegen által ajánlott feltételek megtartására ajánlkoztak *a)*. Ennek meg nem hallgatásából a megintetőknek keresetök támadt:

Az örökvallásnak, vagy cserének a mellőzött megintésből erőtlenitésére *b)*. Felperesek voltak a fen nevezettek az I. 60. 9. és 10. §-ai alapján, p. o. a leányágiak is, bár fiági javakra nézve, — és azoknak örökösei az örökvalló, eladó, vagy cserélő ellen. E per táblai volt, de rövid folyamu.

Azonban ez is az ujabb intézkedések folytán többé sem nem indithatő, sem nem folytatható; mert az ősiségi patens és azt e tekintetben ideiglenes erővel elfogadott országbirói értekezlet *c)* szerint a rokonok és szomszédok eddigi törvényes elővételi joga, valamint minden egyéb elővásárlási jog jövendőre nézve megszüntnek kimondatott, egyszersmind az is: hogy ezen jogczim alatti perek többé az előbbi tulajdonátruházások tekintetében sem indittathatnak *d)*.

a) Dec. 27. pign. ex comit. I. 60. 9. 10. §. „admonitio“ — *b)* ad invalidationem fassionis ex non observata „admonitione.“ I. 60. — *c)* 1852. nov. 29. patens 18. Ért. 20. §. — *d)* V. ö. a patens 26. §-át is, és töb. idézett munkám 15. s köv. §-it.

142. §. V. Az érdemdijazás. Fogalma, nemei, és természete.

Érdemdijazásnak neveztetik azon honunkban igen gyakori intézkedés, melynél fogva főleg nemesi javak hű szolgálatok jutalmául örökösen, vagy ideiglen adattak, szokott kifejezés szerint inscribáltattak *a)*.

Az érdemdijazás vagy királyi volt, (inscriptio regia) vagy magán (privata), a mint a királytól, vagy magánosoktól származott; továbbá tiszta, vagy vegyes, a mint csupán szolgálatokért, vagy egyszersmind pénzért tétetett.

Az érdemdijazásnál az előintésre szükség nem volt, még akkor sem, ha a jószág örökösen adatott *b)*. De ha bebizonyitható volt, hogy semmi szolgálatok nem tétettek, megerőtlenithető volt ugy az örökös mint az ideigleni az illető vér és jogközösséggel birók által *c)*; de ha szolgálatok valóban tétettek, akkor megállt, kivéve: ha a jutalmazás túlságos volt a szolgálatokhoz képest, vagy mindazon javak adattak volna, melyek körül a szolgálatok tétettek; mivel akkor az érdemdijazás, ha csak szüksége vagy okszerüsége be nem bizonyittatott, illő mértékre leszállítható volt.

Az érdemdijazási levélben, mely sokszor felvallásként is szerkesztetett, vagy befoglaltatott e záradék, „semmi jogot“ stb. vagy nem; ha örökös volt az érdemdijazás e záradékkal: a kir. ügynök örökösödött a kihalt érdemdijazó után; ha pedig a fennebbi záradék nélkül, akkor a dijazó, vagy családja. Annyival is inkább, ha az érdemdijazás az öröklési jog fentartásával, vagy a dijazott csupán fiörököseire volt téve, habár kir. jóváhagyással kir. jog mellett volt is megerősitve, de a kir. jog nem igazoltatott. Végre megszünt, és a javak visszaszállottak a dijazóra, vagy örököseire az időnek, melyhez a dijazás kötve volt, elteltével; de a mennyiben vegyes volt a zálog természetét követte.

Az érdemdijazást jogsérelemből érvénytelenitő keresetek az örök eladást ugyanezen alapon megtámadható keresetekkel és perekkel egyenlő természetüek voltak, és igy azoknak alakjára bizonyitékaira nézve ugyan azon, és az érdemdijazás különös természetéből folyó elvek állottak *d)*. Ugy szintén azok állnak a kereseteknek az örökös érdemdijazásokat illetőleg jövőre kezdhetése és a megkezdettek folytatása tekintetében is *e)*.

Az ősiségi patens pedig a birtok tettleges állapotából indulva kimondotta, hogy az örökös érdemdijazás tekintetében a visszaháromlási jog többé nem gyakorolható *f)*.

Az ideiglenes érdemdijazások pedig, melyek bizonyos időhöz kötvék, a zálogokkal egyenlő vonalba tétetvén *g)*, azok visszaváltása tekintetében ugyanazon szabályok állnak, melyek a zálogok körül.

a) „Inscriptio propter fidelia servitia“ (beirásnak is neveztetik) I. 13. 3. §. 80. és köv. 1715: 26. 2. §. — *b)* Mert indokai személyes érdemek voltak. Dec. 15. 16. ad invalid. fass. ex negl. praemonit. — *c)* A tett szolgálatokat akár be voltak vezetve az inscriptióba akár nem, ha tagadtattak, a dijazott tartozott bizonyitani Dec. 9. 10. ad inv. fass ex praejud. Dec. 5. ad inval. condit. pign. — *d)* Fen. a 136. §. — *e)* Fen. a 137. §. — *f)* 1852. nov. 29. patens 16. §. Ért. 20. §. — *g)* Patens 22. 23. §., ide veendő alább a 150. §.

143. §. VI. A zálogról. Előleges megjegyzések.

A zálogról, mely hazánkban főleg a nemesi javakra nézve régi idők óta divatozott, csak mint múltról szólhatunk annyiban, a menynyiben jövendőre és pedig az 1849. évben e tekintetben kibocsátott első rendelet foganatbaléptének időpontjától kezdve *a)* az ingatlan javak iránt zálogos vagy ideiglenes adásvevési szerződések (emtio venditio temporanea, seu pignus) többé nem köthetőknek, és a netán ez ellenére kötöttek a telekkönyvbe be nem vezethetőknek kimondattak.

Az 1852. nov. 29-ki az ősiségi és birtokviszonyok iránti patens szintén a zálogszerződéseket jövendőre egy átalában eltiltotta *b)*; a birói zálogot is jövőre megszüntette, elrendelvén: hogy ezentúl a végrehajtási árverés utján vett nemesi fekvő javak a vevőnek teljes és visszaválthatlan tulajdonaivá legyenek *c)*.

Az 1853. máj. 1. életbe léptetett auszt. köz. polg. tvkv ingatlan zálogot oly értelemben, mint a magyar törvényé, nem ismer *d)*. Az o. birói értekezlet pedig az 1852. nov. 29-ki patenst ideiglenes kötelező erővel elfogadván, az ingatlanok elzálogitási tilalmát jövőre teljes erejében fentartotta *e)*.

Az ezen intézkedéseket megelőzött időből származott szerződési és birói zálogok kiváltása iránti viszonyok az idézett patens által szabályoztatván *f)*, a zálogról tehát tüzetesen csak annyiban emlékszünk, a mennyiben annak ismerete a fenforgó és még felmerülendő zálogváltások körül szükségeltetik.

a) 1849. dec. 28. megerősitett és 1850. január 14-dikén kihirdetett „kiegészitő igazságügyszerkezeti rendelet“ I. 16. §. — *b)* Patens 19. §. — *c)* U. o. 20. §. az 1836: 15. 18. §. ellenére. — *d)* 1372. §. — *e)* Értek. 20. §. — *f)* Ezekről alább 150. §. A tulajdonképi zálogjogról a telekkönyvi intézmény értelmében alább a III. czim alatt.

144. §. Az ingatlan zálog fogalma és jogi természete.

Zálognak neveztetik a kölcsön biztositására a kamatok helyett a kikötött időig, illetőleg visszafizetésig birtok- és használati jogával együtt átadott ingatlan jószág *a)*.

Ily zálog illetőleg zálogjog rendszerint tulajdonképeni zálogszerződésből származik, de származik birói végrehajtásból, és ez birói; vagy törvényből is, ez törvényi zálognak hivatik *b)*. A birtoki és használati jog azonban mindegyikével járt.

Régenten a zálog hiteles felvallás mellett történt, és ha a teher 50 frton túl ment, törvényes bevezetés (statutio) is kivántatott; sőt midőn a jószág közbecsü árát meghaladta, kir. jóváhagyás is *c)*; de ujabban mindezek nem kivántattak *d)*, és a zálogok jobbára magán pecsét alatt kötött szerződéseken alapulnak.

A törvényesen zálogbavett jószágot a zálogos birhatja, és használhatja a kikötött időig; sőt tovább is adhatja, vagyis alzálogba, de az eredetinél nem nagyobb teherrel *e)*; azonfelül az eredeti, vagy később felszedett sommákon (auctionalis összegeken) felül minden szükséges és hasznos költségeit követelheti *f)*.

Ellenben köteles a zálogbirtokos 1) a jószág használatával járó minden terheket, melyek közé az országos segedelmek (subsidiumok) és nemesi fölkelési költségek is számittatnak, viselni *g)*, és 2) a kikötött idő elteltével a teljes fizetés megajánltatván a jószágot visszabocsátani *h)*, és 3) ha kárt, romlásokat okozott, azokat megtériteni *i)*.

a) I. 80. „A lélek üdvösséggel meg nem férő szenynyes és istentelen kölcsönzési módnak" neveztetik Verböczy által. — *b)* I. 80. és köv. II. 56. birói foglalásból a bérbeadóé a bérbevevő ellen; alább 258. §. I. 29. 98. p. o. az özvegy zálogjoga, hitbére, hozománya stb. követelései fejében férje javaiban; a negyedjogositott leányoké stb. — *c)* I. 60. 63. 65. — *d)* 1647: 125. 1655: 52. 1729: 24. 10. §. és a zálog áll ugy az örökösök, mint a királyi ügyész ellenében is 1635: 90. 1647: 125. Dec. 23. de actionib. Fisci R. — *e)* Dec. 2. 3. 4. 21. pig. ex comit. — *f)* Alább a 148. §. — *g)* I. 102. 1662: 5. 10. §. — *h)* 1486: 25. — *i)* Dec. 16. pign. ex comit. Sent. 46. 49 53. 57. stb. ad reluit. pign. in div. comit.

145. §. A zálog átruházásáról.

A jószágnak zálogbaadásánál az előintésnek úgy helye volt, mint az örökvallásnál, úgy szintén a megintésnek is, mi ha elmulasztatott, illetőleg figyelembe nem vétetett, helye volt a keresetnek a zálogfeltételek átruházására az elmulasztott előintés vagy

figyelembe nem vett megintés miatt, és eredménye volt a zálogos jószágnak átvétele, de csak a személy változott, különben a szerződés teljes erejében fenmaradt *a)*. Helye volt ennek akkor is, midőn ujabb sommák vétettek fel a zálogra és ujabb zálogos idő köttetett, illetőleg az előbbi meghosszabbittatott *b)*. De ha valaki mint tanú a zálogszerződést aláirta, úgy tekintetett, mintha jogáról lemondott volna *c)*.

Ily zálogátruházási per, mely azelőtt a zálogos per birája előtt az I. 60. alapján vala inditandó, az ősiségi patens és az o. b. értekezlet ertelmében többé nem indithatό, és a mennyiben a patens keltekor végitélettel ellátva nem volt, nem folytatható *d)*.

a) I. 60. 1807: 9. 4. 5. §. l. fennebb 140. 141. §§. — *b)* Sent. 7. 31. 38. de judic. qaest. — *c)* Sent. 74. ad invalid. condit. pignor. *d)* 1852. nov. 29. patens 24. §. Ért. 20. §.

146. §. A zálog föltételeiről.

A törvény kimondja, hogy a zálognak törvényes és igazságos föltételei megtartandók, a törvénytelenek azonban sérelem okából felbonthatók *a)*.

Törvénytelen föltételek voltak: p. o. 1) ősi jószágot hosszabb időre mint 32 évre elzálogítani; 2) vagy a 32 év el nem telvén, azt más 32 évvel toldani *b)*; 3 nagyobb váltsági sommát lekötni mint a zálogito kapott *c)*; 4) a kiváltást bizonyos ritka pénznemhez kötni *d)*; 5) hogy mindaddig a zálogot kiváltani ne lehessen, mig a zálogbirtokos a jobbágyok tartozásait egészen be nem szedte *e)*.

Törvényes föltételek ellenben a következők: 1) hogy a megváltás bizonyos kitüzött időben, p. o. sz. Mihálykor történjék; 2) hogy a kiváltó ebbeli szándékát eleve tudassa *f)*: 3) hogy csak magának váltsa, azaz: ha jószágát másnak ujra elzálogítani akarná, a volt zálogbirtokosnak elsősége legyen; 4) hogy a zálogos hasznos épitkezéseket tehessen; 5) hogy a tulajdonos engedelmével bajjal összeszedett kisebb részeket a tulajdonos csak egyszerre válthatja ki *g)*; 6) végre, hogy auctiókat venni és ujabb zálogéveket kikötni lehessen *h)*.

A törvénytelen föltételekből kereset támadt a zálogfeltételek megerőtlenítésére (ad invalidationem conditionum pignoratitiarum) a kir. illetőleg báni tábla előtt, az I. 58. 59. és a mennyiben egyszersmind a zálog visszaváltása is kéretett az I. 82. és 1655. 52. alapján a zálogba vevő vagy örökösei ellen; bizonyitandó volt a zálog valósága, az idő szerinti birtokosra lett háromlása, az elzálogitott javak összege és az elzálogitóvali vér és jogközösség; a per érdemében pedig a zálogos föltételek törvénytelen volta. A kereset és felperesség

megállapitása után a felek számolásra utasittattak, minek megtörténtével a zálogos jószág a zálogösszeg és járulékai megtéritése után viszszaadatott. Ha pedig a zálogfeltételek világosan érvénytelenek voltak, vagy ha valaki más jószágát, p. o. egyik testvér a közöst a többiek egyezése nélkül, vagy gyám az árva vagyonát elzálogositotta, ilyenkor csak egyszerü zálogváltó per kezdetett, egyuttal a szembeötlőleg törvénytelen zálogszerződés félretétele kérethetett, és az illető zálogbiróság azt félretévén, a jószágot vissza is itélte.

Ily perek azonban, melyek a zálogfeltételek érvénytelenitésére irányoztattak, ép azon tekintet alá esnek jövendőre, mint a zálogátruházási perek *i)*.

a) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52. Dec 8. Sent. 1. 4. ad invalid. condit. pignorat. — *b)* Dec. 1. Sent. 13. u. o. — *c)* I. 60. Dec. 13. u. o. — *d)* Dec. 10. u. o. — *e)* U. o. — *f)* Sent. 2. 6. De admon. — *g)* Dec. 3. ad invalid. condit. pign. — *h)* U. o. — *i)* 1852. nov. 29. patens 21. 26. §. Ért. 20. §. lásd fenn a 145. §. végén.

147. §. A zálogváltási jog kit illet?

A zálogváltási jog illeti: 1) zálogbaadót és annak törvényes örököseit vagy azoknak engedményeseit *a)*. 2) Ezek nem létében a kir. ügyészt vagy a felkérő adományost *b)*. És mivel a zálogos jószágot alzálogba adni is lehet *c)*, minden előzőnek joga van következőjétől a zálogot kiváltani, hacsak e jogáról világosan le nem mondott *d)*, és nem annak ellenében, kire az első elzálogitónak joga átment.

A magán pecsét alatt eladott ősi jószág szintén zálognak tekintetett, de ez visszaváltási tekintetben többé a zálog természetét nem követi, mivel az o. b. értekezlet folytán a magán pecsét alatt az 1852. nov. 29. patens életbeléptéig történt örök átruházások a közpecsét alatt történtekkel egyenlő erővel birnak *e)*.

a) Dec. 2. 7. 9. 26. pign. ex comit. — *b)* Dec. 20. u. o. — *c)* Az ily alzálogba adó előzálogosnak és a zálog előzálognak „praepignus“ neveztetett. — *d)* 1723. 47. Dec. 12. pig. in comit. — *e)* 1852. nov. 29. patens 16. §. Ért. 29. §.

148. §. A fölszámitásról.

Fölszámitásnak a zálognál (liquidatio) neveztetik a zálogbirtokos követeléseinek előadása. E számtétel a következő törvényes adatokból, tételekből állhat:

1) A záloglevélben foglalt zálogos összeg, melyet a visszaváltó

hacsak helyes ellenvetése nincsen, p. o. midőn valami régibb kifizetett adósság is tévedésből beszámittatott, egészen lefizetni tartozik *a)*. De a jószág egy részeért az egészet követelni nem lehet *b)*, kivévén, ha a hiányzó rész a zálogbirtokos hibáján kivül tőle per utján elvétetett, mert ily esetben a zálogbaadó szavatossággal is tartozik, és a zálog időközben elszakasztott részének pótlására is köteleztethetik *c)*.

2) A később felszedett u. n. felfizetési (auctionalis) összegek, a mennyiben törvénybe nem ütköznek *d)*; mint p. o. midőn a gyám a jószágot ok nélkül terhelte, vagy midőn eleve ki volt kötve az auctióknak, ha adatnának, elvesztése *e)*. Ily esetekben a zálogbirtokos csak azt követelheti, a mivel az adós az ő kárával gazdagodott *f)*. A mit pedig a zálogbirtokos bizonyos föltétel alatt elengedett, nem teljesedvén vagy megszünvén a föltétel: azt beszámithatja *g)*.

3) Követelheti szükséges vagy hasznos költségeit, ilyenek: a miket a közbirtokossági rendezésre, határozásra vagy a jószág birtoki tekintetbeni védelmeül más perekre, urbéri rendbeszedésre, vagy benépesitésre forditott *h)*. Követelheti beruházásainak, épitkezéseinek megtéritését, és pedig ha a záloglevélben teljes épitkezési szabadság köttetett ki, akkor a kéjelmieket is; különben csak a szükséges és hasznosokat, de ezek körül figyelemmel kell lenni arra: voltak-e az elzálogitáskor és milyen szükséges és hasznos épületek? mi főleg a leltárból tudható, ha van; ha nincs: akkor az ujabb épitkezéseknél a mennyiben szükségesek vagy hasznosak: nem annyira a költség, melybe kerültek, hanem a jelen haszon jön figyelembe *i)*; és a mi magából a jószágból jött, épitési anyag: p. o. fa, kő, mész, szalma, nád a számitásba be nem jöhet *k)*. A mit pedig a zálogbirtokos csupán kényelmére vagy épen birói eltiltás ellenére épitett, azt, ha ártalom nélkül lehet, elviheti, de árát nem követelheti *l)*. Valamint azt sem, a mit tartozás nélkül fizetett, vagy a mire mint birtokos ugy is köteles volt, ugy továbbá azt sem, a mit kegyes czélokra adott *m)*, vagy a mi épen semmi költségébe nem került, p. o. a természeti javulás árát *n)*. Az ültetvényeknél szintén nem a költség, melybe kerültek, hanem inkább a haszon, melyet hajthatnak, jöhet figyelembe *o)*.

A jobbitmányok megtéritési jogával azonban együtt jár a roszszabbitások megtéritésének kötelessége is a zálogbirtokos részéről *p)*, mert a tulajdonosnak a jószág azon karban adandó vissza, melyben elzálogittatott; erre nézve zsinórmértékül szolgálhat a leltár és becslés, mely a zálogitás alkalmával felvétetett, és mely mellett a jószág átadatott; de ha ez nem történt, akkor csak a másként bizonyitható roszabbitások jöhetnek figyelembe *q)*.

a) 1635. 90. 1647. 125. 1. §. Dec. 13. ad inval. cond. pign. — b) Dec. 15. pign. ex comit. — c) I. 74: 2. §. — d) I. 103. Dec. 9. pign. in div. comit. Dec. 7. ad inv. condit. pign. A pénznemét illetőleg az aranyak 3 rhénes forintokban számittattak: de ha időközben áruk feljebb ment, vagy alább, mindenkor aranyak, vagy tallérok (1 rh. frt 10 garas 160 denár) természetben követeltethettek. Dec. 30. ad reluit. pign. — 1807. 22. 7. §. szerint a rhénusi ftok szerinti számitás rendeltetett. Az u. n. skálabeli számitás is előfordulhat. V. ö. alább 205. §. alatt. — e) Dec. 21. pign. in div. comit. Sent. 36. ad transvestit. condit. pignor. — f) Sent. 5. 30. 27. 89. pign. ex comit. — g) Sent. 61. pign. ex comit. — h) Dec. 37. pignor. in div. comit. Dec. 11. De aestim. Sent. 113. pign. in div. comit. Ujabb időben az adó is jelentékeny összeget tehet, de ezt a zálogtartó tartozik viselni, mivel a birtokkal jár. — i) Dec. 4. 8. 9. de aestim. — k) Dec. 12. de aestim. — l) Dec. 25. pign. in div. comit. — m) Dec. 31. pig. in div. comit. Dec. 4. 7. de aestimat. — n) Dec. 5. de aestim. — o) Dec. 7. de aestim. — p) Dec. 16. pig. ex comit. — Frank 200. §. — q) Zálogos birtok után felvett urbéri kárpótlás visszaváltás esetében urb. papirokban, vagy a végrehajtás idejekori árfolyam szerinti értékben téritendő meg. Hsz. tábl. 14356 1867. és pedig mindig a zálog tényleges birtokosa által, habár azon a zálogtartó örökösei már megosztoztak.

149. §. A zálog törvénytelen letartóztatásáról.

A kik birói megintés és az összeggeli megkinálás daczára sem eresztik vissza a zálogos jószágot, és a perben helyes okát nem adják: nem csak a jószágot a megintéstől számitandó hasznaival, jövedelmeivel együtt ingyen kiadni, hanem ezenfelül a tulajdonosnak hasonló sommát fizetni tartoznak a). De ritkán történik, hogy a zálogbirtokosnak mentsége ne legyen b).

a) Dec. 1. de admon. II. 22. 46. 1486. 25. 1492. 65. 1504. 7. 1638. 29. „mint uzsorások.“ — b) Ilyen lehet, ha a jobbitmányok megtéritése csak igértetett, a megintéskor az eredeti záloglevél nem csatoltatott. — Sent. 37. 74. pign. ex comit. — A ki a kisebb sommát felveszi, nem számol, s a jószágot sem adja ki, erőszakosságot követ el; ha az egészet felveszi, és még sem bocsátja vissza igaz ok nélkül, méganyit fizet. 1486. 25. Ha pedig csak egy részét bocsátja ki, a többi részek haszonvételében marasztaltatik. Dec. 28. pign. in comit.

150. §. A zálogváltó perekről átalában az ujabb szabályok értelmében.

Az 1852. november 29-ki patens a zálogváltó és az ezekkel egyenlő rangba helyezett érdemdijazást visszaváltó perekre nézve a következőket rendeli a):

1) Ha az eredetileg kikötött vagy a későbbi felülfizetés avagy más ok miatt meghosszabbitott zálogos vagy érdemdijazási idő még

el nem telt: ugy a visszaváltási kereset a kikötött visszaváltási idő lefolyta után egy év alatt benyujtathatik.

2) Ha a zálogos vagy érdemdijazási szerződésekben a visszaváltási határidő nincs megállapitva, és azoknak megkötése vagy meghosszabbitása óta az ált. polgári tvkv. hatálybalépteig 32 év még el nem telt, a visszaváltási kereset a 32 év lefolyta után egy év alatt benyujtathatik.

3) Ha végre a kikötött visszaváltási idő, vagy ennek hiányában a 32 évi időköz az ált. polg. tvkv hatálybalépte előtt eltelt, a visszaváltási jog, még pedig csak az ált. polgári törvénykönyv hatálybalépte utáni egy év alatt, csupán ugy peresittethetik be, ha a kikötött visszaváltási idő, s illetőleg az emlitett 32 éves időköz lefolyása óta az ált. plg. tvkv hatálybalépteig tiz évnél hosszabb idő nem telt el.

Ha a visszaváltási jog a fennebbi határidők alatt foganatba nem vétetik, elenyészik.

Ha pedig az előbb szerződésileg elzálogitott javak és jogok, valamint az időleges érdemdíjazások tekintetében a szerződés vagy érdemdíjazás szerint ugy eredetileg kikötött, mint később meghosszabbitott zálogos vagy érdemdíjazási időn felül, vagy ha a visszaváltási idő nem határoztatott meg, a zálogos vagy érdemdíjazási szerződés kötésétől számitott 32 év lefolyása óta az ált. plg. tvkv. hatálybaléptéig tiz év telt el a nélkül, hogy az egyik vagy másik esetben ezen határidő alatt a zálogvisszaváltása iránt formás per indittatott volna, az elzálogitó, érdemdíjazó vagy jogutódai által a visszaváltási jog többé foganatba nem vétethetik, és az elzálogositott vagy érdemdíjjavak birtokosa azok teljes tulajdonosának tekintendő *b)*.

A nemesi javakon vagy jogokon létező b i r ó i z á l o g tekintetében a visszaváltási jog, ha a végrehajtási árverés óta, vagy ha ez nem történt, a végrehajtási zálogolás óta az ált. plg. tvkv hatálybaléptéig 32 év még el nem telt, ezen törvkv életbelépése után egy év alatt törvény utján érvényesittethetett.

Ezen határidő eltelte után, valamint azon esetben, ha ez emlitett időpontoktól kezdve az ált. polgári tvkv hatálybaléptéig 32 év már eltelt a nélkül, hogy a visszaváltó per ezen határidő alatt megindittatott volna, a visszaváltási jog elenyészik *c)*.

A folyamatban talált perekre nézve pedig rendeltetik: hogy

A szerződési és birói zálogok vagy az időleges érdemdijazások visszaváltását tárgyazó perek, melyekben az előbbi birtok megszünte az eredetileg megállapitott vagy később meghosszabbitott visszaváltási határidő eltelte óta, vagy a hol ily határidő nincs megállapitva, a szerződés megkötése napjától számitandó 32 év lefolyása óta, avagy a

végrehajtási eladás napjától tiz, s illetőleg 32 év folyt le a kereset támasztása előtt: többé nem folytathatók.

Ha azonban a fennebbiek sorába eső már folyamatban levő pereknél a kereset támasztásakor tiz, s illető 32 év még nem telt el, ugy azoknak folytatása megengedtetett, de azon kikötés mellett, hogy a felperes tartozott, ha a per az érdemben még itélet alá nem bocsáttatott, az ált. plg. tvkv hatálybaléptétől számítandó egy év alatt az illető biróságnál a pernek ujra felvételét kérni, különben annak folytatásához joga elenyészett *d)*.

E szabályokat mint az országbirói értekezlet által is ideiglenes erővel elfogadottakat *e)* kell tehát a fenemlitett perekre nézve, kivéve a mennyiben a polgári törvkv hatálybaléptétől számitandó egy évhez kötött jogok már elenyésztek, — jövendőre is megtartanunk.

a) 1852. nov. 29. patens 22. §. — *b)* U. o. 23. §. — *c)* U. o. 24. §. — *d)* U. o. 27. 28. §§. Az érdemdijazásokról szólottunk fennebb a 142. §-ban, a birói zálogról pedig a fennebbi 144. §-ban. — V. ö. „Az ősiségi és birtokviszonyokat rendező 1852. nov. 29-ki legf. nyiltparancs ismertetése és magyarázata" Tóth Lőrincztől. — *e)* Ért. 20. §.

151. §. Különösen. I. Egyszerü zálogváltó per.

A zálogvisszonyból a visszaváltást illetőleg háromféle per támadhat:

1) Egyszerü vagy pusztán visszaváltó;

2) birói megintés és a kisebb sommávali megkinálás mellett;

3) birói megintés és az egész sommávali megkinálás mellett visszaváltó.

I. Egyszerü vagy puszta visszaváltó zálogper az, melyet birói megintés meg nem előz, csupán barátságos felszólitás után vagy a nélkül kezdetik. Mert ha a megintés kikötve nem volt *a)*, el lehet hagyni; de ha ki volt kötve és elmulasztatott, a kereset elutasitható *b)*. A kereset alapúl az I. 82. czimen, és oda czéloz, hogy alperes a maga követeléseit felszámitsa és a zálogot a felszámitandók felszámitása és megtéritése után visszabocsássa.

Illetőség: Ez iránt a zálogos javak fekvése, majd azon körülmény, egyszerü-e? vagy összekötött-e a zálog? majd a kiváltó szándéka, a mint mind vagy csak egy részét akarja kiváltani, majd pedig a kiváltó választása határoz.

Ha a zálog egyszerü vagy összekötött ugyan, de ugyanazon megyében fekvő javakról szól, és az egésznek kiváltása szándékoltatik; a biráskodás a megyei törvényszéket illeti *c)*.

Ha a zálogos javak több, de ugyanazon kerületi tábla illetőségi körébe eső megyékben feküsznek, a biráskodás a kerületi táblát illette *d)*, de most, úgy ha több kerületekben: több birtok biróságok területén, a felperes választása szerint *e)*.

De ha valaki ugyanazon záloglevélben egy megyében fekvő javait valósággal zálogként át is adta, de a másikban fekvő zálogban lévő javainak kiváltására a zálogvevőnek csak jogot engedett, ez pedig jogával nem élt, és igy csak ugyanazon megyebeli átadott zálogjavakat birja, azért a zálog összekötöttnek nem tekinthető, és a törvényszék elébe tartozik *f)*.

Akkor sem összekötött zálog, habár külön megyékben fekvő zálogos javak egy záloglevélbe foglalvák, de mindegyik jószágra esendő zálogos összeg külön van kitéve; ekkor ugyanazon megyében fekvő javak iránt a visszaváltó kereset ugyanazon zálogos levél alapján az illető törvényszékek előtt külön meginditandó, épen ugy, mint a midőn ugyanezen megyében különböző helyeken fekvő javak ugyanazon záloglevélbe egy összeg alá, vagy külön egyes összegek alá foglalvák *g)*.

Az pedig, hogy az összekötött zálog osztályok által szétesett, ugy hogy most senki sincs, a kinek része több megyékben feküdnék, a zálog eredeti minőségén nem változtat; de a per ez esetben is birók41üldést igényel *h)*.

Történhetik, hogy az ugyanazon megyékben fekvő zálogjavak is nem mind, hanem könnyebbség végett, a mennyiben ez a záloglevélben is ki van kötve *i)*, egyes részekben szándékoltatnak kiváltatni; ekkor annak megjegyzésével, hogy a zálog többi részesei is a mennyiben a zálogösszeg arányos felosztása is fenforog, beidézendők, kivéve hacsak a zálogváltó az egész beruházott összeget meg nem ajánlja, az ily zálogváltó kereset a kir. tábla elébe tartozott, mivel az esendő összegnek meghatározása mintegy magyarázatot is foglal magában, az ily keresetek pedig a kir. tábla elébe tartoztak; de az uj törvénykezési rendtartás szerint a birtokbiróság elébe *k)*.

A kereset igazolására szükség bizonyitani a zálog valóságát és a visszaváltási jogot.

A zálog valósága bizonyíttatik eredeti záloglevél vagy felfizetési (auctionalis) levelek által *l)*; a felperesi család engedménylevele által, ha a zálogos annálfogva a jószágot magához váltotta; bi-

zonyittatik a záloglevélnek hiteles helyi hiteles másolata vagy átirata által. Mindezeket a zálogos birtokra kell mennyiség, minémüség és fekvés tekintetében is alkalmazni *m)*.

A visszaváltási jogra nézve bizonyitandó a zálogositóvali jog és vérségi közösség *n)*. Ha pedig idegen a felperes, azt hogy a tulajdonostól engedménye van a kiváltásra, és az átengedő vér- és jogközösségben áll az elzálogitóval *o)*. De ha ily engedményes az engedő éltében a visszaváltó pert meg nem kezdette, annak holta után már nem teheti, mivel az engedő halálával annak felperessége szintén megszünt *p)*.

A kereset megállapittatván, következik a felszámitás, miről fennebb szólottunk *q)*. De ha az alperes nem akar számolni, akkor a felperes számolhat tetszése szerint, és az alperes azon számitással, ha meg nem czáfolta, megelégedni tartozik. A perköltségek iránt a döntvények ellenkeznek *r)*, de a ki igaz ok nélkül visszatartóztatta a zálogot, és a perben fogásokkal élt, a perköltségekben is méltán elmarasztalható.

Fölebbvitel a törvényszéktől a kir. táblára, és két egyenlő itélettől is a curiára történik *s)*.

a) Dec. 2. ad reluit. pign. in div. comit. — *b)* Dec. 1. u. o. — *c)* Az eljárás rendes. — Előbbi törvényeink szerint, ha a zálogos somma 200 frtot meg nem haladt, a sz. birót, 200-tól 3000-ig a sz. birót vagy alispánt, 3000 frton túl az alispánt illette a biráskodás. A kerületi és kir. tábla illetősége e tekintetben az o. birói értekezlet által nem változott; Ért. 28. 29. 38. de igen is az uj Polg. tvkez. rendt. által l. *e)*. — *d)* 1807. 9. 4. §. — *e)* Mert a kerül. táblák megszüntettek, a polgári törvénykez. rendt. 43. §-a szerint. — *f)* Dec. 5. ad reluit. pignoris in div. comit. — *g)* Halmozás nélkül történhetik. — *h)* Dec. 4. ad reluit. pign. in com. fen. *e)*. — *i)* L. fennebb a törv. föltételeket a 146. §. — *k)* Dec. 9. 36. 1715: 28. Polg. tvénykezési rendtart. 18. §. — *l)* Dec. 9. ad reluit. pign. in div. comit. — *m)* Dec. 10. u. o. Dec. 2. u. o. és I. 82. — A valósága, mennyisége és leháromlása tekintetében kimutatott zálog, a mennyiben a zálogtartónak tagosztályi birtokába beolvadt, a szakértők által megállapitott helyen hasitandó ki. Hszem. tábl. 14356 1867. Polg. tvkez. rendt. 57. §. *n)* Dec. 2. pign. ex comit. — *o)* Dec. 9. u. o. — *p)* Az 1635: 53. 4. §. szerint tanukkal is lehet a zálog valóságát igazolni; — de ily eset már aligha fordul elő, miután a régibb zálogok a fennebbi 150. §. szerint elesnek, és igy a zálogháromlás bizonyitására alig lesz szükség. Dec. 2. pign. ex comit. I: 82. — *q)* Ide veendők fennebb a 148. §-ban mondottak. — *r)* Dec. 11. pignoris ex comit. és Dec. 47. div. success. — *s)* Polgári törvkez. rendt. 4. §. A multra nézve bővebben Frank 541. 542. §§.

152. §. II. Birói megintés, a kisebb, III. az egész sommávali megkinálás mellett visszaváltó per.

II-ik zálogváltó per a birói megintés és kisebb sommávali megkinálás mellett; mely az előbbitől abban különbözik, hogy a zálogbirtokos megintetik, és a kisebb sommával, t. i. a mint a javak egy vagy több megyében feküsznek, 3 vagy 6 frttal megkináltatik, hogy vegye fel és számoljon: de egyszersmind erre neki határnap is kitüzetik. A kereset alapszik az I. 80. 82. 1655: 52-en. Ez jövőre ugy történhetik, hogy a megintés és megkinálás megtörténvén, ha a zálogbirtokos a kitüzött határnapig nem számol, a zálogváltó keresetlevél beadatik, a megtörtént megintés illetőleg megkinálásróli bizonyitvány mellékeltetik, és határnap kéretik, a melyen aztán a per a maga rendes utján folyhat *a)*. E per különben a birói illetőség és a bizonyitékok tekintetében az egyszerü zálogváltóval megegyez; és a kisebb somma felvételének alig van egyéb következése, minthogy ha a zálog kétségtelen, és alperes csak fogásokat használ, az intés megtörténtétől felszámitandó haszonvételekben és a perköltségekben elmarasztaltatik *b)*; egyszersmind ha a megintés után tesz beruházásokat, épit, ezek bár különben azoktól a szerződésben el nem vala tiltva, meg nem térittetnek *c)*.

III-dik birói megintéssel és az egész sommávali megkinálássali zálogváltó per. Ezt megelőzi az egész sommávali megintés, és ezen egész sommának, mely a zálogos öszszegből, auctiókból, beruházások árából áll, a megintés alkalmával a megintő kezeinél kell lennie *d)*, és a zálogosnak előmutattatnia; ezenfelül a zálogbirtokos örököseivel a záloglevél párban is közlendő, hogy abból az évek lefolytát tudhassák. A kereset alapszik az I. 80. 82. 1683. 29-én. — A felperességre, ügyérdemre nézve ugyanazok állnak, mik az egyszerü visszaváltó perben. Alperes tartozik okát adni, miért nem eresztė ki a jószágot az egész összeggeli megintés folytán; és ha elégséges okát nem adja, a rajta fekvő pénzét elveszti *e)*, és ingyen megy vissza a jószág, ha t. i. felperes a zálogositóval vér és jogbeli összeköttetésben áll *f)*.

a) Fenn a 151. §. alatt. — *b)* Dec. 13. 17. pign. ex comit. — *c)* Sent. 36. ad reluit. pign. et comit. — *d)* Dec. 1. pign. in div. com. — *e)* Dec. 15. pign. ex comit. — *f)* Sent. 37. pignor. II: 24, 6. §. — Megjegyzendó, hogy az egész sommávali megintést vigyázva kell használni, mivel ha nem sikerül, a megintő birónál a pénz letéteményként tekintetik, és a letéti dijt vonja maga után, 1609: 74. 14. §. 1638: 31. 2. §. a mi a felperes kára, ha veszt: de ha nyertes, illő: hogy terhét viselje, a ki a letéteményt okozta. L. alább a 215. §-t. V. ö. 149. §.

153. §. Megjegyzések az 1852. nov. 29-iki cs. ny. parancs után folyamatba tett zálogperek körül.

Az 1852. nov. 29. cs. nyiltparancs minden ügyekben, melyekről rendelkezett, megkivánta, hogy az eljárás tekintetében az 1852. sept. 16-ki id. polg. perrendtartás határozatai tartandók szem előtt *a)*, a miből az következett, hogy az ujabban inditott zálogváltó perekben a felek, különben a dolog természetéhez képest leginkább a zálog valósága és a kereseti jog felett vitatkoztak, és az alperesek e tekintetben itéletet kértek; a számolásba ritkán bocsátkoztak; innét nem csekély nehézségek származtak, miután a perrendtartás elvei szerint ugyanazon perben két itéletet, t. i. a kereseti jog és külön a számitás felett hozni nem lehetett; sok tvszék ragaszkodva a perrendtartás szelleméhez, a számolást viszonkeresetnek tekintette, és az iránt magával a keresettel együtt ugyanazon itéletben intézkedett *b)*. Azonban kibocsáttatott egy igazságügyminist. rendelet 1857. február 1-ről, mely szerint a biróság azon itéletben, melyben a jószágnak a zálogösszeg s netáni javitások megtéritése mellett leendő visszaadása megitéltetik, alperes kérelmére egyszersmind egy évet meg nem haladó kellő határidőt kitüzni tartozott, mely alatt felperes a lefizetést annál bizonyosabban teljesiteni köteleztetett, minthogy különben visszaváltási joga elenyészett. Ha alperes ezt bár nem kérte: szabadságában állott ellenfelétől per utján követelnie, hogy a zálogsommát s netáni javitásokat a kitüzendő határidő alatt lefizetvén, a zálogos jószágot különbeni visszaváltási jogának elvesztése mellett váltsa ki. Ha alperes e joggal sem élt: a felperesnek joga az itélet végrehajtásához az elévülésig fenmaradt. — De ez sem találtatván kielégítőnek:

1858. decemb. 7-kén egy igügym. rendelet bocsáttatott ki *c)*, mely a zálogos javak visszaváltása iránti perek eldöntésénél követendő eljárást szabályozta, és pedig:

Elvileg kimondatott, hogy a megperlett zálogbirtokos abbéli jogával, minélfogva a jószágot csak a zálogos somma és javitási költségek megtéritése mellett tartozik kibocsátani, élhet, és e részbeli viszonköveteléseit vagy mindjárt a zálogváltó keresetre adott ellenbeszédében kifogásként előadhatja, vagy pedig annak külön keresetteli beperlését fentarthatja.

1) Ha a zálogbirtokos ebbeli követeléseit az ellenbeszédben felszámítja és bizonyítja, akkor a tárgyalás ezekre, valamint felperesnek a rongálások iránti levonásaira is kiterjesztendő, és az itéletben kimondatván a zálog visszabocsátása, egyszersmind kimondandó az

összeg is, melyet felperes alperesnek javitások, beruházások fejében a netáni rongálások levonásával fizetni köteles.

2) Ha pedig alperes nem számít ellenbeszédében, de jogát fenntartja a felszámitáshoz azon esetre, ha jószág visszabocsátására köteleztetnék, akkor a biróság kimondhatja alperesre a visszabocsátás kötelességét, de csak ahhoz kötve, ha az alperes által külön keresettel kimutatandó zálogos somma és javitási költségek megtéríttetnek.

Nehogy pedig alperes ezen fentartott joga iránti keresetét a felperes kárára vagy bosszantására halaszthassa, kötelességül teszi a biróság az alperesnek ugyanazon határozatban, melyben a feltételes kibocsátást elrendelte, hogy ezen felszámitása végetti keresetét az érintett kibocsátást rendelő határozat jogérvényre emelkedése napjától kezdődő 30 napok alatt nyujtsa be, különben a zálogváltó kérelmére, a visszabocsátást elrendelő határozat végrehajtása a zálogbirtokos követeléseire való tekintet nélkül elrendelendő lészen.

3) Ha a zálogtartó a zálogos összeg és javitások iránti keresetet kellő időben benyujtá: a biróság az összeget a netáni rongálások leszámitásával itéletileg megállapitja, és alperesnek kötelességül teszi, hogy a zálogjószágot a megállapitott összegeknek felperes részérőli lefizetése mellett 15 nap alatt kibocsássa. Mihelyt az itélet jogerejüvé vált, a tulajdonos a megállapitott összeg lefizetése mellett a végrehajtást a jószág átadása végett kérheti.

4) Ha pedig a zálogtartó fennebbi követeléseit sem a zálogkereset folytán az ellenbeszédben nem hozta fel, sem pedig ebbeli jogát fen nem tartotta: ugy a visszaváltó kereset folytán hozott itéletben, ha a keresetnek hely adatik, csupán a jószág visszabocsátása határoztatik el; és ezen itélet a zálogos sommára és a javitási költségrei tekintet nélkül végrehajtandó; szabadságában álland beperelni, de ez által az itélet végrehajtása nem gátoltatik.

5) Ha a zálogtartó az első zálogváltó perben viszonkövetelését a zálogos somma kifizetésére nézve érvényesitette ugyan, de a javitási költségekre nézve nem: akkor az itéletben, ha a kérelemnek hely adatik: a zálogos jószágnak az egyszersmind meghatározandó zálogos összeg kifizetése mellett leendő kibocsátása elrendelhető: és ha alperes ellenbeszédében a javitási költségek iránti jogát fen sem tartotta: az itélet végrehajtandó; szabadságában állván alperesnek ebbeli igényeit az elévülési határidőn belül érvényesiteni, de a nélkül hogy azáltal a visszabocsátást elrendelő itélet végrehajtása gátoltatnék.

Ha pedig a zálogtartó a javitások iránti igényeit ellenbeszédében legalább fentartotta: akkor az itéletben ki kell mondani, hogy a zálogos jószág az egyuttal határozottan kijelölendő zálogos somma

lefizetése és a zálogtartó által külön keresettel beperlendő javitási költségek megtéritése mellett visszabocsatandó; mely utóbbiak tekintetében a 2. pontban meghatározott eljárásnak lészen helye.

6) Ha a felperes a keresetben vagy a főügy folytában a zálogos sommát számszerüleg előadja, és annak lefizetésére ajánlkozik, alperes pedig az elismerésbe nem bocsátkozik, vagy pedig nagyobb zálogos összeget követel ugyan, de azt be nem bizonyitja, avagy ha nagyobb zálogos somma beperlését tartja fen magának: ugy az itéletben, ha a kereseti kérelemnek hely adatik, mindenesetre ki kell mondani, hogy a zálog a felperes által előadott zálogos sommának, és az utóbbi esetben még a zálogtartó által külön keresettel beperlendő nagyobb összegnek is lefizetése mellett visszabocsátandó. Alperesnek mindezen esetekben szabadságában áll a zálogos somma tekintetébeni nagyobb követelését az elvévülési határidő alatt érvényesiteni.

a) 1852. nov. 29. patens 86. §. — *b)* Id. polg. perrendt. 1853-ról, 27. §. — *c)* 1858-diki O. Kórmlap. I. 229. szám.

II. Szelet.

A jobbágyi javakról.

154. §. A jobbágyi javakról átalában.

A nemesi javak azon részei, melyeken régi idők óta jobbágyok laktak, és melyeket azok bizonyos majd a törvény, majd szerződések által szabályozott szolgálatok teljesitése mellett birtak és miveltek, azon kiváló tekintetnél fogva, miszerint a közteherviselés elvének elfogadásáig *a)* az adó csaknem egyedüli alapjául tekintettek, a földesur egyéb nemesi birtokaihoz hasonló természetüek lenni megszüntek, és bár azokra nézve a földesur korlátozva volt, de ezen korlátokért a szerződés vagy törvényszabta jövedelmek és szolgálatok által kárpótoltatott. Ezen a törvényhozás által régi idők óta gyakorlott szabályozás folytán az ily javak többé már nem nemesi, hanem tulajdonképen jobbágyi javaknak neveztettek *b).*

A jobbágyföldeknek valóságos tulajdonosa a földesur volt, a jobbágyot 1836-ig még a használati tulajdon sem illette, mivel ez is sokban a földesur intézkedése alá esett; de az 1836-ki törvény megadta a jobbágynak a használati jog szabad eladási jogát *c)*, az 1848. pedig az urbér és azt pótlószerződések alapján addig gyakorlatba

volt pénz-, munka- és termesztménybeli adózásokat a földesurak irányában örökösen megszüntetvén, a magán földesurak kármentesitését a nemzeti közbecsület védpaizsa alá helyezte *d)*, elrendelte egyszersmind, hogy az országgyülés berekesztése után megszünendő urbéri javadalmak igazságos megbecsültetése eszközöltessék, és a törvény szerint meghatározandó becsérték fejében az illető birtokosok haladéktalanul statuskötelezvényekkel kifizettessenek, illetőleg kárpótoltassanak *e)*.

Ebbeli jó szándék kivételét azonban a bekövetkezett események gátolták, de az urbéri kapcsolat megszünte felett többé kétség nem támadt, és igy az 1853-ki martius 2-án kiadott legf. rendelet 1. §-ában az urbéri kapcsolatból és földesuri törvényhatóságból eredő és következtetett jogok, járandóságok és kötelezettségek megszüntetésének kimondása felesleges volt, de annál fontosabb volt a 2. §., mely igy szól:

„Az urbéri kapcsolat megszüntetése következésében a volt jobbágyok a kezükön lévő urbéri földbirtokban (urbéri jobbágy és urbéri zsellértelkek) teljes tulajdoni s szabad rendelkezési joggal ruháztatnak föl, fönhagyatván a jobbágy-javakbani örökösödési rend s a telkek szétdarabolása iránt fenálló vagy még kibocsátandó rendszabályok."

Itt lett kimondva a teljes tulajdon a hozzákötött megszoritással, és innét foly egyszersmind a különbség az u. n. volt jobbágyi és egyéb ingatlanok közt, mely különbség és a még rendezés alá eső viszonyok tekintetéből az urbéri földbirtokok jobbágyföldek ebbeli elnevezése egyelőre fenmaradt. A rendezés azonban már megtörtént az 1871. 53. t. cz. által; az örökösödési rendet már a polg. tvkv. és utóbb az o. b. értekezlet megállapitotta; az eldarabolás iránt pedig az imént idézett törvény intézkedik *f)*.

Ezek előrebocsátása után az urbéri kapcsolatból fenmaradt viszonyok, s azok körüli eljárás kellő felfogása tekintetéből szólunk az urbéri birtokról, a megszünt régibb és ujabban is a kapcsolat teljes megszüntéig fen volt tartozásokról s szolgálatokról; az ezeket pótló szerződésekről, az urb. viszonyokból származott perek és azokbani eljárásról; az 1853. martius 3-ki ny. parancs és a legujabb törvény szerinti szabályozásról, illetőleg birtokrendezésről, végre az urbéri kárpótlásról vagy földtehermentesitésről és a kárpótlási tőkék utalása körüli előbbi, és uj eljárásról *g)*.

a) 1848: 8. Előbbi törvények az 1723: 18. 1802: 13. — *b)* A volt jobbágyokról személyi jogviszonyok tekintetében szó volt fen a 49. 50. §§-okban. — *c)* 1836: 4. 6. §. E törvény azonban az I. 40. czimét, mely szerint a földesur osztály alkalmával udvartelket nem nyervén, a jobbágyot kibecsül-

tethette, — világosan fentartotta. — *d)* 1848: 9. — *e)* 1848: 12. — E kárpótlás eszközléseig gondoskodott a törvény (1848: 9. 5. §.) arról is, hogy az urbériséget vesztettek adósságaik végett, melyek javaikon, hová az urbériek is tartoztak, feküdtek, a törvény további intézkedéseig meg ne támadtassanak: kimondván: hogy a kereskedési viszonyokból származott váltók kivételével egyéb adóssági követelések fel ne mondhathassanak. csupán kamatai lehettek beperelhetők. Ez volt az u. n. „Moratorium", melyet a ptörvkvet bevezető 1852. nov. 29. patens a IX. czikkben fentartott; de az 1854. jan. 16-ki a 71. §-ban a kárpótlási összeg utalása iránti hirdetményben foglalt javakra nézve a moratoriumot a hirdetvényben kitett tárgyalási határnaptól fogva megszüntnek kijelentette. — *f)* L. al. 156. §. I. — *g)* L. al. 155—175. §§.

155. §. Urbéri földbirtokok.

Urbéri vagy jobbágyi földbirtokok voltak honi törvényeink szerint:

I. A jobbágytelkek. Állottak belső telekből, (fundus intravillanus) és külső tartozmányokból (fundi extravillani) vagyis szántóföldekből, rétekből és ugynevezett pótló földekből (fundi adjustationales).

A belső egész telek, melyen a jobbágy háza, udvara, csűrje, kertje állott, egy holdra határoztatott; vagyis két pozsonyi mérő alá való földre *a)*, a hol szükséges volt, ennek hiányát a külsőség pótolta, ellenben a felesleg a külsőségnél beszámittatott *b)*.

A szántóföldek és rétekbőli illetőség mennyiségét tekintve különbség volt nemcsak a megyék közt az egykori népesség tekintetéből, hanem a helységek között is, melyek minden megyében három vagy négy, ritkábban két vagy öt osztályba soroztattak, a szántóföldek termékenysége és a kereskedés könnyüsége szerint. — A rétek pedig három osztályra szakadnak, a szerint a mint a sarju minden évben vagy csak néha, vagy épen soha se terem. Szántóföldeken legkevesebb 16, legtöbb 40 hold; rétekben legkevesebb 6. legtöbb 22 kaszáló egy egész telekre A fél-, negyed- és nyolczadrész telkek földei egyenes számarányban vannak *c)*; és a kik egy nyolczadnál is kevesebbet birtak, azok a zsellérek közé számittattak *d)*. Ujabb törvény pedig azt rendelte *e)*, hogy a régi hiteles összeirásba foglalt és e szerint valóságos zsellértelkek megmaradván, jövendőben a zsellértelekre is legalább 150 négyszög öl adassék, és a mi több, arra nézve a földesur törvényes bizonyság előtt alkura léphessen vagy a zsellért arányos jobbágyi állapotra emelhesse. — Terméketlen és végkép haszonvehetetlen földeket illetőségbe adni nem lehetett. És a mi föld vagy kaszáló 1/3 holdnál is kevesebb volt, számba sem jött.

A hold térmértéke is különbözik a föld termékenysége és fekvése szerint 1100, 1200 és 1300 négyszög öl között *f)* — Kaszálónak pedig fölmérés nélkül oly darab föld vétetett, melyen esztendőkint a sarjut be nem tudva egy szekér széna megterem *g)*.

A hol pedig hiány van, egy kaszás rétet egy hold szántófölddel vagy viszont pótolni lehetett, a termékenység arányát is megtartva *h)*, és a pótföldeket a mennyire lehetett, külön csapásban is kellett kiadni. Szőlő vagy erdő szántóföld helyett el nem fogadhatott *i)*.

II. Telken kivül járó földek (fundi extrasessionales) az irtások, szőlőskertek, melyek ipari földeknek is (industrialis) neveztettek.

III. Urbarialis vagy majorsági, censualis földek, ugy a mennyiség mint a velük járó tartozás különbfélesége szerint; az elsőktől urbéri, az utóbbiaktól szerződési tartozások teljesittettek.

IV. Telepitvények, vagyis azon majorsági földterületek, melyeket a föld tulajdonosa egyeseknek vagy többeknek évi szolgálmányok fejében szerződés mellett haszonvételre engedett át, s melyeken községek keletkeztek *k)*.

V. Puszta telkek (sessiones desertae), melyeken bármily okból jobbágyok nem voltak.

VI. Maradvány földek (fundi remanentiales), melyek a törvényes felosztáskor a jobbágyoknál mértéken felül találtatván, tőlük elestek *l)*.

a) Az 1836 : 5. szerint, melyhez csatolt táblázatok az urbéri állománynak az egész országban megyék szerinti osztályozását kimutatják. Urb. I. 1 §. — *b)* 1836. 5. 2. §. Hol a ház tövében szőllőkertek találtattak, ezek is a belső telekhez tartoztak. A pótföld azonban azon föld természetét követi, melyet pótol. — *c)* 1836 : 5. §. 6. — *d)* Lásd fennebb a zsellérekről a 49. §-ban. — *e)* 1838 : 5. 8. §. — *f)* Lásd az 1836 : 5-nél a táblázatokat. Ujabban az u. n. katastrális holdakban is számitanak, mely 1600 négyszeg ölet tészen. — *g)* Az urbér végrehajtására szolgáló utasitás. C. II. §. 9. — *h)* 1836. 5. 2. §. — *i)* U. o. C. V. §. 30. II. §. 10. — Frank: 203. §. — *k)* 1873. 22. alább 166. a) és 166 b) §. alább a 195 és 198 lapon. — *l)* L. al. 175. §. Vannak az egész községeknek is urbéri telkeik. — Az urbéri birtokok ellenében állnak az uraság földjei, allodialis, curialis vagy majorsági, taksás földek nevezete alatt.

Jegyzet. A telkek, azokkal és azokon kivül járó földek mennyiségének, és minőségének megtudására szolgálnak a helység hiteles könyvei. Megvan ugyanis minden helységben: 1) Az Urbarium 1767-ről, mely azonban az 1836-ki törvények által sokban elavult, p. o. a megszüntetett tartozások tekintetében. Ezek helyét némely községekben a kiváltságok vagy örökös szerződések pótolják. 1) Vannak urbéri táblák, (Tabellae urbariales) melyekben a telkek, földek, haszonvételek, valamint a jobbágyi tartozások és szolgálatok részenkint, és minden tudnivalót kimeritve feljegyeztettek. — 3) Hasonló táblákba foglalt összeirások a szőllőkről és irtá-

sokról. 4) Az urbárium végrehajtásáról szóló bizonyitvány, mely a történt urbéri igazitásról az 1767-ki urbér folytán terjedelmesen szól, és a viszonyokat felvilágosítja. Mindez pedig hiteles alakban nemcsak az uraságnál, hanem a községnél is fenvan. Azonfelül a vármegye sőt a m. kir. helytartótanács levéltárába is letétetett, mindazon hivatalos iratokkal együtt, melyek az urbéri regulátiót megelözték. Az azóta történt igazitásokat vagy rendszedéseket az azokról szóló oklevelek tanusitják. (1836 : 10, 6. §.)

156. §. A jobbágyok volt hasznai a telek körül és a telken kivül.

A jobbágyok volt hasznai majd a telekre, majd a telken kivül egyéb hasznokra vonatkoztak.

I. A telek körül: a jobbágy vethetett, ültethetett, a mit akart; de a szántóföldeket rétekké és viszont, kivéve a belső telek pótlására adottakat, nem változtathatta, *a)* átalában a teleknek a földmivelés általi minden hasznait vehette; egyéb haszonvételek a földesurat illetvén. *b)*

Az 1836-ki törvény megengedte, hogy a jobbágy vagy zsellér a telek és ahhoz tartozó földek használását és a beforditott költségét eladhassa. De sem maga a földesur, sem helybeli közbirtokos, sem a község vevő nem lehetett, és hogy a telkek egy kézre össze ne halmoztassanak, oly helyeken, a hol 40 teleknél több nincsen, egy csak egyet, 80-ig kettőt, 120-ig hármat, ezentul pedig csak négyet vehetett; kivéve közárverésen vagy ha más vevő nem volt, vagy midőn az apa több fiait külön megjutalmazni kivánta. *c)* Az uraság engedelme nélkül az egész telket félre vagy alább eldarabolni vagy a külsőséget a belsőségtől külön eladni nem lehetett; de e tilalmat a legujabb törvény megszüntette. *d)* Zálogba adni pedig, vagy kicserélni a telekhez tartozó földeket a szerződés megsemmisitése és a rajta fekvő pénz elvesztése alatt tiltatott. *e)*

II. A telken kivüli hasznok voltak:

1) A legelő. A közlegelőt már az urbér megrendelte, *f)* de az ujabb törvény *g)* megengedte, a hol csak leketséges, a közlegelő felosztását, nemcsak hogy a jobbágyi az uraságitól teljesen elválasztassék még az ugarra s tarlóra nézve is: hanem minden jobbágynak legelő illetősége egyéb illetőségénél egy tagban vagy legalább dülők szerint kihasittassék, ha a földesur, a közbirtokosok vagy a jobbágyok nagyobb száma ugy kivánná. Megtörténhetik egyezség vagy per utján. És rendszerint a törvény legelő fejében egy egész telekre legalább négy, lefölebb 22 holdat rendel 1200 négyszög ölével számitva; de igen nagy határokon többet is. Plébánosnak és lelkipásztornak egész telki, iskolamesternek és jegyzőnek egy egy fél telki járandóságot ad, kivévén, a hol

többet birnak, a legelő-illeték is a szerint adatik; végre nyolcz zsellérnek együttvéve annyit, mennyi egy-egy telekre esik. *g)*

2. F a i z á s. A földesur, hol 1836 előtt szokásban volt, tüzi fát a szokott mértékben, épület fát pedig, a hol annyi van, hogy eladásra is jut, de csak a lakóház vagy istálló fedelére tartozott adni. A hol azonban a községnek vagy jobbágyoknak külön telki erdeik vannak, azt az előbbi szokás szerint használhatták. *h)*

3. N á d l á s; a fa hiányát pótolta, és erre nézve is 1836-ban az előbbi szokás fenhagyatott. *i)*

4) M a k k o l t a t á s. Ezt a jobbágy tulajdon urától 6 krral olcsóbban nyerte, mint az idegenek, de nem a helység határán kivüli erdőben, sem kereskedés végett; erdei vad gyümölcsöt is szabadon szedhetett. *k)*

5. P á l i n k a f ő z é s akónként eladásra is. csak gabonából nem, kivévén, a mi a krumpli élesztésére szükséges *l)*

6. Boltnyitás-tartás és annak bérbeadása. *m)*

a) Urb. utasitás II. V. fejezet. — *b)* III. 30. 7. 8. §. — c) 1836: 4. 6 §. — *d)* 1836: 5. 4. §. az engedelemadás joga az 1848. 9. t. cz. alapján a megyét illette. 1871: 53. 55. §. alább 173 §. — *e)* 1836: 4. 5. 11. 5. §. — A nem alkalmas és szorgalmas jobbágy elmozdítható volt, ugy az is, ki nagy és a községre nézve veszélyes kicsapongásokban, vagy jobbágyi kötelességeire nézve az uraság kárával ismételve nyakasságban vétkesnek találtatott. 1836: 4. 12. §. *f)* Urb. II. 3. és pedig elegendőt. abbol szántásig egy darabot tilalom alá venni lehetett, de azon darabon a földesúr marhája is legelhetett. Kereskedésre közlegelő nem járt. A marhák számában a jobbágyot korlátozni, sem a hol elegendő legelő volt, a juhtenyésztést gátolni nem lehetett — *g)* 1836: 6. 3. §. és 12. 14. §.—*h)* 1836: 6. 4. §.—*i)* u. o. 5. §.—*k)* 1836: 6. 4. §.—*l)* u. o. 2. §. 1840: 7. 2. §. — *m)* 1836: 6. 7. §. A borméresről alább a 177. §.

157. §. F o l y t a t á s. 7. A z i r t v á n y o k r ó l.

A telekhez kapcsolt vagy a jobbágy élelmére szánt irtványokat elszakasztani nem lehetett; *a)* a többieket pedig az uraság megválthatta, vagy 1) kötés szerint, vagy 2) a törvényesen rajta fekvő pénz lefizetése mellett, vagy 3) megtéritve a reá forditott munkabért birói megvizsgálás, becsü és urbéri uton lett megállapitás után. *b)* 1836 óta óta pedig az irtásra irott és jegyzőkönyvbe iktatott földesuri engedély kivántatott, a nélkül az irtó munkabérét vesztette, és a földesur az ily engedély nélkül tett irtást használatától kezdve 3 év alatt rövid uton, később urbéri uton visszavehette. Ellenben, ha a földesur az irtás bérét az engedélylevélbe be nem irta volna, akkor az irtást csak szabad egyezés utján válthatta meg. *c)*

a) 1836: 5. 3. §. — *b)* u. o. — *c)* 1836: 6. 1. §. az erdők kimélése végett az 1807: 21. 8. §. a testi büntetést is rendelt. Bövebben Frank 207. §.

158. §. A volt jobbágyi tartozásokról.

A jobbágyi tartozások háromfélék voltak: I. Pénzbeli, II. munkabeli, III. termékekben tartozások.

I. Pénzbeliek voltak:

1) Minden jobbágy vagy házas zsellér a földesuraságnak évenként 1 forintot fizetett, felét sz. Györgykor, felét sz. Mihálykor. *a)* 2) Pálinkafőzésért évenkint 2 frtot. *b)* 3) Boltnyitásért az eladó portékák minemüsége szerint 10, 15, 20 frt évi bért. *c)*

II. Munkabeliek voltak:

1) Egész telkes jobbágy tartozott hetenkint egy igás vagy két gyalog, évenkint tehát 52 igás vagy 104 gyalognapot, és igy aránylag a többi jobbágy; házas-zsellér 18, a házatlan 12 gyalognapot évenkint szolgálni, napkeltétöl lementéig, alkalmas dolgozókkal, eszközökkel és marhákkal; az igás munkánál a szántást kivéve, melyre nézve az 1840. elötti gyakorlat meghagyatott, csupán két vonó marhát lehetett kivánni. És ha a földesur e munkákat haszonbérbe adni akarta, a jobbágyoknak szabadságukra hagyatott a munkát természetben is teljesiteni, vagy egy napi igás munkát 20 krral, gyalog munkát pedig 10 krral a földesurtól megváltani. Sürgős munka idején, kivévén egyedül a szántást, a jobbágyok hetenkint kétszeres, azon esetben pedig, midőn a munkák messzebb fekvő helyen voltak teendők, jó eleve lett felszólitás után hetenkint négyszeres szokott munkára is köteleztethettek, egy-egy hetet azonban közben szabadon kellett hagyni a jobbágynak, és nyárban marháik legelővel, télben mind magok, mind marháik alkalmas elhelyezéssel voltak ellátandók. *d)*

2) A vadászati szolgálatra minden egész telek, és 8 zsellért egy telekre számitva, évenkint egy egyént három napra, jövetet és menetet betudva, tartoztak állitani, de lőszerekkel a földesur látta el, és ezen tartozást sem más uri munkára forditani, sem megváltani nem lehetett. *e)*

3) A régebben divatozott hosszu-fuvar helyett tartozott minden egész telkes jobbágy, és igy aránylag a többi két marhás munkát évenkint tenni. *f)*

4) A fajzási használatért minden egész telkes jobbágy, és igy aránylag a többi tartozott az uradalmi erdőből, de nem két mértföldnyi távolságon tul, egy pozsonyi öl tüzi fát az uradalmon belül befuvarozni, a házas-zsellér fél pozsonyi öl fát ki- s felvágni, és ölbe rakni. *g)*

5) Nádlás fejében egy egész telkes 40 kéve nádat vágni és befuvarozni, egy házas-zsellér pedig 20 kéve nádat levágni. *h)*

a) 1836: 6. 2. §. — *b)* 1840: 7. 2. §. — *c)* 1836: 6 7. §. — *d)* 1836: 7. 1840: 7. — *e)* 1836: 7. 6. §. — *f)* 1836: 7. 9. §. — *g)* 1836: 7. 8. §. — *h)* 1836: 6. 8. §. 2.

159. §. Folytatás. III. Termékbeliek.

A jobbágyok termékbeli tartozásaik utolsó időben a kilenczedből állottak. Kilenczed járt az urbéri, bárki által birt földekben termesztett mindenféle termékekből, kivévén a belső telekben, réteken vagy legelőn, ha ez utóbbi felszántott, termetteket. Kilenczed helyett heted vagy nyolczad szedhető volt, de tized nélkül, vagy csupán tized, a hol ez volt kilenczed helyébe gyakorlat által megállapitva. A megadás módja iránt a földesur és jobbágyok megegyezhettek de ugy nem, hogy helyette a földböl valamely rész kihasittassék. — A lenből és kenderből vagy természetben adatott, vagy helyette egy egész telekből hat font fonás, de csak azon földekből, melyek az urbéri táblázatban kenderföldekként vannak feljegyezve. *a)* — A telek utáni illetménybe szántóföldek helyett adott rétekből járt a kilenczed, ugy azon urbéri szántóföldektől is, melyek a földesur beegyésével kertté vagy szölővé változtattak. — Beszedésére nézve köteles volt a földesur, ha az aratás a határban vagy egy dülőben is bevégeztetett, az elöljáróság bejelentésétől számitandó 3 napok alatt, az ünnepeket sem véve ki, a kilenczedet beszedni, különben a jobbágyok kinn hagyván a kilenczedet, és azt többé ingyen behordani nem tartozván, termékeiket behordhatták.

Borból vagy kilenczed, vagy e helyett hegyvám járt, azaz bizonyos állandó adózás, de csak a közönséges és nem az aszuborból; ezt törvényes mértékkel kellett szedni, és a termesztők, kivévén magok szükségére, kilenczedes szőleikből a szőlőt nem hordhatták. — A szőlőlábaktól, aljaktól járó adózásra nézve 1836 után is az előbbi szokás fenhagyatott. *b)*

a) 1836: 7. 2. — 1840: 7. 5. §. — *b)* 1807: 3. 1836: 7. 2. §. 1840: 7. 5. §.

160. §. Az urbéri kötésekről. Különösen az örökváltásról.

I. A jobbágyok földesuraikkal urbéri kötésekre is léphettek. Ezek kétfélék voltak: örökösök vagy ideiglenesek. Az örökösök tárgyai voltak az urbéri tartozások, szolgálatok és adózások, nem pedig királyi adományi uri haszonvételek. A helytartótanács utján a kir. felségnek felügyelési joga mindenkor fentartatott az ily

kötésekre nézve. Az ideiglenes kötések ezeken felül a kir. adományból származott földesuri haszonvételek iránt is köttethettek törvényes bizonyság előtt, és ha bizonyos idő ki nem köttetett, mindkét részről egy évi felmondásnak volt helye. A szerződési bánásmód ott, hol az urbér valósággal behozva nem volt, fentartatott mindennemü kötésekre nézve.

Az évenkinti urbéri tartozásokról akár örökös, akár ideiglenes kötéseknek mindenkor törvényes bizonyság és tiszti ügyész jelenlétében kellett történni, és azok kötésénél figyelni a munkák s termékek folyó árára, a kereset s életmódra, összehasonlitani kellett az előbbi és a leendő kötési állapotot, ezen összehasonlitó oklevél (combinatorium) a törvényszéknek bemutattatott, és ha ez kényszeritést, ravaszságot vagy ez előbbinél netán terhesebb állapotot látott, a feleket uj egyezésre utasitotta, különben a kötést helybenhagyta, annak egy példányát a megyei levéltárba eltette, két példányát az illető feleknek kiadta, és az ideiglenes azonnal, bár a kir. helytartótanácshoz felterjesztetett, a legfelsőbb felügyelési jog épen maradásával foganatba jött; az örökös pedig foganatositása előtt volt felterjesztendő. *a)*

II. Ujabb törvény azt is megengedte, hogy a jobbágyok egyenkint, akár egész községek szabad egyezés utján minden szolgálataikat és adózásaikat (az uri törvényhatóságnak fenmaradásával) örökre megválthatták. A megváltási összeg törvény előtt ugy tekintendő, mint a megváltott telek tekintetett, azért a koronai, egyházi és alapitványi jószágokban a kir. ügyész, a magánosok jószágaiban pedig az illetők a megváltási tőke biztositására felügyelni kötelesek voltak, az ily kötések szintén a kir, helytartótanácshoz felterjesztendők voltak, a mely észrevételét a megyével legfölebb hat hónap alatt közölte, észrevétel nem történvén: a megyei közgyölésen kihirdettettek és azonnal foganatba vétethettek. *b)*

a) 1836: 8. — *b)* 1840: 7. 9. §. — Gondoskodik ezekről az 1848: 42. 9. §. is. Az 1848: 9. t. czikk illetőleg az urbériség megszüntetése folytán ezek kérdését az 1853. martius 2-ki cs. nyilt parancs megfejtette, mint alább a 174. §-ban. — L. 175. §-t is, különösen az urbéri örökváltságokért országos alapból adandó megtérítéseket illetőleg.

161. §. Az u. n. bánsági urbér (Krassó, Temes és Torontál megyékben.)

A bánsági úrbér, *a)* mely Krassó, Temes és Torontál megyékre szól, a közönséges magyarországitól igen sokban eltért.

Ugyanis ott a jobbágytelkek kiterjedése állandó, a tartozások

pedig változtak részint a földek termékenysége, részint a kereskedés könnyebbsége szerint, és mindennemű telkek 3 osztályra szakadtak.

Egy egész telek 34, féltelek 18, a negyed 11, a nyolczad 7, vagy 8 hold; a belső telek mindig egy hold 1600 négyszegü öllel. Szántóföldekből egész telekre 24, félre 12, negyedtelekre 6, kaszállókból 6, 4, 3; közlegelőből 3, 2, 1 hold esik. Később pedig t. i. az első rendezés után a hol kitelt, legelőre pótlék is jutott.

Tüzi fát a helység határában, a földesúr ingyen adni tartozott, de épületre vagy gazdasági szerekre csak a kikötött, vagy a szokott áron.

Makkoltatás a jobbágyoknak tulajdon-, de nem máshonnét hajtott vagy kereskedés végetti sertéseikre nézve az uraság erdeiben mindenütt meg volt engedve, nagyobb daraboktól 6, kisebbektől 3 krért.

A telek eladása régóta szabad volt, és az alkalmas vevőt az uraság elfogadni tartozott, de ha az eladandó telek egy negyednél kisebb volt, megkivánhatta az uraság, hogy az más telekhez kapcsoltassék, és ugyanazt tartozott eszközölni, midőn ilyes telek magszakadás utján reászállott. Könnyebb mivelés végett a földek felcserélése is kérethetett.

Kilenczed helyébe tized járt. Azon földektől pedig, melyek a telekhez nem tartoztak, holdankint 30 kr. Fonatásnak helye nem volt.

Gyalog munkával három osztály szerint egész telkes gazda 104. 78, 62¼ napot, féltelkes 58, 43½ és 35 napot, negyedes 34½, 25½, 20½, nyolczados 21½, 16, 13 napot szolgált. De 10 krral számitva az egész telkes 58½, 41½, 33 napot, féltelkes 31, 22½, 18, negyedtelkes 16, 11½, 9 napot megválthattak. Házas zsellér 8, házatlan 6 nappal tartozott, és a második munkáját megválthatta, de az elsőt nem, kivéve a kereskedőket és mesterembereket. Kettős munkát csak váltva lehet kivánni egy-egy szabad hét közbevetésével, és a jövetmenet beszámitásával. — Hosszu fuvarnak vagy vadászati szolgálatnak helye nem volt *b)*.

a) „Urbarium Banaticum" 1780-ról. — *b)* 1836: 4. 10. §. 5. 1. 3. 7. §§. 6, 3. 4. §§. 7, 2. 3. 5. 6. 7. 8. §§. Pauli Constit. rei Urb. 57. és köv. l. és Phaler „Jus Georgicum" 391. l. — Frank 216. §.

162. §. A tótországi urbér (Pozsega, Verőcze és Szerém vármegyékben).

E szerint egy egész telekre házon, udvaron és kerten kivül a termékenység különbsége szerint 24, 32, 40 hold szántóföld és 8 ka-

szálló járt. Pozsega megyében hold és kaszálló 1296 négyszeg öllel. Szerémben egy hold 2000, kaszálló 1000 négyszeg öl, és Verőczében, kivéve a diakovári járást, hol egy hold szántóföld 1620, kaszálló pedig 1296 négyszeg öl *a)*. Szántóföld hiányát néhol szőllő pótolja, egy holdra két kapás = 550 négyszög öl. — Fél és negyed telkek az arányt megtartják, nyolczadok nincsenek.

Hol erdő van, egy része a jobbágyok számára kihasittatott; épületfát is ingyen kaptak.

A makkoltatást az ujabb törvény négy hétről nyolczra emelte, a dijat megtartva, a sertések nagyságához mérve 6, 9, 12 krban.

Továbbá a jobbágyok sz. Mihálytól sz. Györgyig bort és pálinkát mérhettek, az uraság folyvást egész évben, de az uj törvény a pálinkát kivette.

Egész telkes gazda évenkint 4 frtot fizetett, felét sz. György-felét sz. Mihálykor; 24 napi igás, vagy 48 napi gyalogmunkát szolgált; azonkivül az uraság 24, vagy 12 kr. fizetése mellett 28, vagy 56 napot kivánhatott. Házas zsellér 1 frtot fizetett, és 12 napi gyalog szolgálatot tett; házatlan csak 10 napi szolgálatot. A földesúr engedelme mellett tett irtásoktól 3 évi szabadság után gabonától tized járt kévében, vagy egy hold szilvástól, kaszálótól 15 kr. A telekhez nem tartozó szőllőtöl hegyvám vagyis akónkint 1 pint járt. Kilenczedtől, hosszu fuvartól, kisebb adózásoktól már azelőtt is mentek voltak. De szabad faizásért fát vágni és hordani tartoztak a közönséges törvény szerint *a)*.

a) „Urbarium Slavonicum" 1780-ról 1836: 5. 1836: 6. 4. 6. §§. 1836: 7, 5. 7. 8. 9. §§. 1840: 7, 1. §.

163. §. Az urbéri viszonyokból származott perek és azokbani eljárás 1848-ig.

A jobbágyok ellen, és egymásközti minden polgári keresetek, a földesurnak okozott károk, vagy a földesurnak a jobbágyok által zserződés vagy törvény rendeleténél fogva folytonosan fizetett, és kétségtelenül fizetendő tartozások iránti kereseteiben maga a földesur itélt; engedetlen jobbágyait, kik kötelességöket nem teljesitették, a helybeli elöljárók jelenlétében, — azonban testi büntetés nélkül, végrehajtással is szorithatta. *a)*

Ha a perek azonban földesur és jobbágy közti urbéri viszonyból, valamint ha urbéri kötésekből keletkeztek, ezek az ugynevezett urbéri utra és az urbéri uriszékek elébe tartoztak; ily urbéri uriszékek állottak egy érdektelen elnökből, kinek táblabirónak kellett lenni, két szintén érdektelen

meghivott törvénytudóból, kik ha még fel nem voltak esketve, a birói esküt letenni tartoztak; mindezeket a földesur választhatta, maga vagy tisztjei elnök vagy közbirák nem lehettek. Megyei alispánok szolgabirák, esküdtek, jegyzők és tiszti ügyészek, valamint fizetéses táblabirák sem elnökként, sem meghivottakként jelen nem lehettek. Azonban jelen kellett a fennebbieken kivül lenni a törvényes bizonyságnak, megyei tiszti ügyésznek és egy a földesur által, de nem tisztjeiből nevezendő tollvivőnek. A fölebbvitel a megyetörvényszékre és onnét a magyar kir. helytartótanácshoz történt, mindig birtokon belül. *b)*

I. Az urbéri viszonyból származott u. n. urbéri per természete a következő volt:

A jobbágy földesuránál panaszt tett, és ha panaszának orvoslását 15 nap alatt a földesurnál, vagy annak megbizott tisztjénél nem nyerte: panaszát a megyei fő- vagy alispán, vagy járásbeli szolgabirónál nyujtotta be; a fő- vagy alispán a panasznak a felek meghallgatásávali megvizsgálását elrendelte, a szolgabiró pedig maga megvizsgálta, és akár egyezség utján elintéztetett, akár nem: a legközelebbi megyei közgyülésre jelentést tett. Egyezség nem, sikerülvén, a megye közönsége uriszék tartására záros határidőt, egyszersmind a panaszló részére pártfogó tiszti ügyvédet, ha ennek még ügyvéde nem volt, rendelt; az urbéri uriszéken a per megindult, és minden perhalasztó kifogások kizárasával lefolyván, itélet hozatott, mely indokokkal támogatandó volt. Fölebbvitel mint fenneb megjegyeztük. Ha a kitüzött záros határidő alatt a földesur urbéri uriszéket nem tartott, a szolgabiró ebbeli jelentésére a közgyülés urbéri uriszéket az uraság költségére alakitott, ennek határidőt is kitüzve. — Ha valamely földesur csekély jövedelme miatt urb. uriszéket tartani nem volt képes, a megye közönsége erről meggyőzdést szerezvén, és azt valónak találván, eljáró urbéri uriszéket rendelt, s ennek tagjait napidíj s egyéb költségek nélkül ugy nevezte ki, hogy ebből a házi pénztárra és az adózó népre legkisebb teher sem háruhatott. *c)*

II. Rendbeszedési vagy szabályozási (illetőleg tagosztályi) urbéri per. E per szintén az urbéri uriszék előtt kezdetett, közbirtokosságokban a közös urbéri uriszék előtt. Czélja volt a telkek és legelő összesitése, és a földesuri birtoktóli elkülönitése s ezek folytán az urbéri illetőségnek, a mennyire eszközölhető, egy vagy több tagbani kiadása. És a mely határok már igy szabályoztattak, azokra nézve az uj rendbeszedés kizáratott; a hol pedig e felsőbb megvizsgáláson is keresztül vitt birói itéletnél vagy egyességnél fogva rendbeszedettek ugyan, de összesités és elkülönzés nél-

kül: ott az uj szabályozásnak czélja egyedül az összesités vagy telekbeli tartozmányok és legelő-elkülönitése, és igy a jobb és értelmesebb gazdálkodás lehetett, de a jobbágyok azelőtti rendbeszedés utján mennyiség és minemüségére már megállapitott urb. illetőségén változás nem történhetett; sem pedig urbéri tartozásaik fel nem emeltethettek.

A rendbeszedésnek ott volt helye, hol azt vagy a jobbágyok nagyobb része, vagy a földesur, közbirtokosságokban pedig, hol nincs behozva a törvényes arány, valamely közbirtokos kivánta; és ha a közbirtokosok egyike sem akarta az arányossági pert megindítani vagy folytatni, a jobbágyok nagyobb része pedig az urbéri rendezést és összesitést kivánta, elrendeltetett, hogy az oly közbirtokosok ellen a megyei tiszti ügyész önfelperessége alatt az al ispáni szék előtt az aránypert törvényesen inditsa meg és végeztesse be.

1) Az uriszéken a megszabott határidőben, melyet, ha a közbirtokosok meg nem tudtak egyezni, a vármegye alapitott meg: mindenek előtt azon kérdés döntetett el, nincs-e a kért rendbeszedésnek törvényes vagy szerződésből folyó akadálya?

2) Ezt követé az urbéri állománynak állapota felőli meggyőződés, mert a kihasitandó urbéri telkek mennyiségét azon állománynak mérnöki felmérése határozta meg, melyet a jobbágyok az urbér behozatalakor birtak, és ha a rendbeszedéskor nem találtatott annyi föld a hiteles felmérés folytán, mennyit a lajstromok, végrehajtási jelentések vagy egyéb segédadatok mutattak, mert a bemondások hibásan tétettek: akkor az urbéri lajstromok a telkek számának leszállitásával lettek megigazitandók, de ha a jobbágyok bebizonyithatták, hogy e hiányt a földesur okozta, mivel az általok telki illetőségökön felül használt földeket elvette, akkor a földesur ennek pótlására köteleztetett; valamint viszont azon felmaradott földek, melyekre nézve bebizonyittatott, hogy azok a közös legelőből vagy az uraság egyéb földeiből származtak, vagy más módon a jobbágyok által elfoglaltattak, ezek a földesur szabad rendelkezése alá visszaestek, amazok pedig a közös legelőhez visszacsatolandók lettek, a haszonvehetlenné vált tartozmányok pedig jegyzékbe vétettek.

3) Következett a rendbeszedési terv, abban a dülőknek a felek és szomszédok jelenlétébeni osztályzata; a telki állományok uj térképe; abból a haszonvehetlen földek, utak, térek kihagyandók és az urbéri illetőség a levegővel együtt, a menynyiben a gazdálkodás érdeke javasolta, és a jobbágyok nagyobb része

kivánta, egy tagban, legalább dülők szerint vala kihasitandó. — Ezek igy előre elkészittetvén, az uriszék kérésére a megye küldöttséget nevezett a végre, hogy az érdektelen mérnök segélyével az osztályzatot, uj tervet, térképet, és földkönyvet meghitelesitse; egyszersmind a felek közt fenforgó kérdéseket elintézni igyekezzék; a régi és uj állapotról egybehasonlitást készitsen, és az eszközlöttekről és tapasztalatokról jelentést tegyen. — Végre a feleknek ezek iránti teljes meghallgatása után az uriszék itéletet mondott; és abban az épületek és javitások iránti kérdéseket is az igazság és méltányosság szerint eldönté. — Az itélet fölebbeztetett a megyei törvényszékhez, onnét a helytartótanácshoz mindig birtokon belől, és itélvénynyé válván, végrehajtatott, és miután a munkáló mérnök az itélethez képest az illetőségeket kihasitotta, e munkálat birói küldöttség által meghitelesittetett. A mérési költségeket az uraság viselte; midőn azonban a jobbágyok kérték a szabályozást, ezek kézi és szekeres napszámokat ingyen adni tartoztak. *d)*

a) 1836: 10. Előszava. 3. 5. §§. Fenebb az 50. §-hoz. II. alatt 1840: 7, 7. 13. §§. — A kiváltságból vagy az urbértől különböző jogczimből eredett perek, ugyszintén az urbéri kötések megerőtlenitését illetők a törvény rendes utjára tartoztak. 1836: 10. 4. §. — *b)* 1836: 1. 2. 4. §§. — *c)* U. o. — *d)* 1836: 10, 6. 10. §§-ok. 1840: 7, 14. 15. 16. §§-ok. — L. alább 178. §-t.

164. §. Folytatás.

III. Urbéri rendezést, szabályozást igazitó per, ugy folyt le, mint a II. alatt, csakhogy a szabályozás, rendezés folyta alatt elkövetett számitási vagy mérési hibák, vagy időjártával történt fogyatkozások körül forgott egyes jobbágyok érdekében, és az többször ismételhető volt. *a)*

IV. Urbéri lajstromot igazitó per. Ennek helye volt, midőn a jobbágyi állományban vagy legelőben tapasztalt részbeli fogyatkozás az egész határ rendbeszedését szükségessé nem tette. *b)*

V. Emlitendők még a tiszti ügyészi keresetek. 1) Szabad adás-vevés gátlása miatt 200 frt büntetés végett. *c)* 2) Urbéri törvényen túli munkákra szoritás miatt ugyanazon büntetés végett. *d)* 3) Ismételt szándékos kártételek vagy kegyetlenség miatt a földesur ellen 50—200 frt büntetésre. *e)* Mindezek a megyei törvényszék előtt folytak.

VI. Végre a kárt követelő perek a földesur és jobbágyok közt; és pedig a földesur ellen 60 frtig, a szolgabiró előtt birtokon kivüli fölebbvitellel, azontul pedig a megyei törvényszék előtt. A földesur pedig a jobbágyok ellen, bár nemesek voltak is, érdektelen becslés alapján,

60 frtig terjedő kárát maga itélte, azontul pedig az urbéri urszék; az első esetben a fölebbvitel birtokon kivül történt. *f)*

a) 1836: 10., 10. §. — *b)* 1836: 10., 9. §. — *c)* 1836: 4., 7. §. — *d)* 1836: 7. 11. §. — *e)* 1836: 10., 6. §. 4-er. — *f)* 1836: 10., 5. §. 1840: 7., 13. §. bővebben. Egyéb keresetekről már szó volt fennebb az 50. §-nál.

165. §. Az 1848-ki törvények.

Az 1848-ki törvények azokon felül, miket fennebb megjegyeztünk, *a)* az összesitésről, legelő elkülönzéséről és faizásról, továbbá a megszüntetett uri törvényhatóság következtében az onnét elszakadt ügyekről is intézkedtek. Az elsőnemü viszonyokat illetőleg elrendeltetett, hogy

1) a hol a földesur és jobbágyai közt az urbéri rendezés akár egyezség, akár urbéri peruton valósággal már végrehajtatott, az többé fel nem bontható. *b)*

2) Ha a törvény kihirdetése alkalmával a fennebb emlitett perek már végitélettel be voltak ugyan fejezve, de azon végitélet még felsőbb megvizsgálástól vagy végrehajtástól függött, a felső vizsgálat a kir. illetőleg báni táblát, az itélet vagy egyezség végrehajtása pedig az alispánt illette. Egyéb folyamatban levők az alispáni birósághoz utaltattak, ugy a kezdendők is, a barátságos egyezség megkisértésének szoros kötelessége mellett. *c)*

3) Hol a volt jobbágyok a faizást, makkolást, gubacsszedést vagy bármely egyéb javadalmakat az urbéri törvények korlátai közt a földesur erdejében gyakorolják, és e tekintetben különösen kihasitott erdőrészszel ellátva nincsenek, fenemlitett haszonvételeknek elkülönözve leendő gyakorlására akár a földesur, akár volt jobbágyai, pert az alispáni biróság előtt különösen is indithatnak, a barátságos egyezség megkisértése az eljáró birónak itt is kötelességeül tétetvén. *d)*

4) A 2. pont végén és a 3. pontban emlitett perekben a fölebbvitel birtokon belöl a megyei törvényszékre, innen a kir. illet. báni táblára ruháztatott.

5) Minden más urbéri perek, melyek urbéri panaszok vagy szolgálatok, kilenczed és dézsma tekintetéből a törvény kihirdetésekor még folyamatban voltak, megszüntettek. *e)*

6) Egyébiránt az erdők jó karbantartasa iránti 1807: 21. ujolag megerősittetett. *f)*

A földesuri tvhatóság megszüntetése folytán a sommás szóbeli és mezei rendőri ügyek a szolgabirói birósághoz utaltattak. Oly perek, melyek az első biróságu rendezett tanácsoktól az uri székre felebbeztettek, a megyei tvszékre lettek fölebbezendők. Végre az árvai és birói

számadások a megyei számvevőszékhez tétettek át. Minden esetben a fölebbvitel a kir., s illetőleg báni táblának tartatván fenn. *g)*

a) Fennebb a 154. §. — *b)* 1848: 10., 1. §. — *c)* u. o. 2. 3. §§. — *d)* u. o. 4. §. — *e)* u. o. 5. 6. §§. — *f)* u. o. 7. §. — *g)* 1848: 11., 1. 2. 3. 4. §§.

166. §. a) Az 1853. mart. 2-ki ny. parancs, az o. b. értekezlet, és az uj törvény az urb. kapcsolatból fenmaradt jog- és birtokviszonyokat illetőleg. — Urbéri földbirtok. Puszta telkek. Foglalások. Maradványföldek.

Az 1853. mart. 2-ki ny. parancs az 1848-ban megszüntetett urbéri kapcsolatból fenmaradt jog- és birtokviszonyokat *a)* szabályozta, e szabályokat az o. b. értekezlet is a törvényhozás intézkedéséig meghagyta, csupán az eljárás tekintetében tett változtatást, az 1836-, 1840. és 1848-ki törvényekre utalva. Azonban a törvényhozás a még fennmaradt jog- és birtokviszonyokat legujabban *b)* a következőkben szabályozta :

Az urbér megszüntetése folytán a volt jobbágyok a kezükön lévő urb. földbirtokban teljes tulajdoni és szabad rendelkezési joggal birnak. *c)*

Urbéri földbirtoknak azon telkek tekintendők, melyek az urb. táblákba, mint az urb. jobbágy- és zsellértelkek állománya iktatvák be, vagy későbbi időkben urb. tartozások szakadatlan megvétele által ilyeneknek ismertettek, akár urb. akár ennek helyét pótló szerződési bánás alapján.

Az urb. telkekkel a jobbágyok tulajdonává válnak a már törvényesen elkülönzött, vagy jövőben elkülönzendő legelők, azon erdők és nádasok is, melyek urb. faizás és nádlás fejében a volt jobbágyoknak az urb. telkek után adattak, vagy jövendőben adatni fognak.

Az urb. jobbágy- és zsellér telkek állományának az eddigi törvények által megállapitott mértéke minden urb. tárgyalásoknál zsinórmértékül szolgáland. *d)*

A ny. parancs szerint a puszta telkek az akkori birtokosok teljes tulajdonává váltak, de ilyeneknek nem tekintettek azok, melyek birtokosaik által csak 1848. és 1849. években hagyattak el, es ezek által azóta ismét birtokba nem vétettek; ezekre nézve a korábbi birtokosok és jogutódaik birtok- és tulajdon joga érintetlenül hagyatott. De az uj törvény szerint e puszta telkek azoknak illetőleg jogutódaiknak tulajdonai, kik azoknak 1848. január 1-jén birtokában voltak, és azok után, melyekért kárpótlás fizettetett vagy fizettetni fog, az urb. legelő és erdő illetőleg nádlás illetmény szintugy kiadandó, mint más

birtok után. Puszta telkek egyes részei, melyek 1848. január 1. előtt nem urb. vagy ezt pótló szerződés szerint, hanem a megszállásig viszonszolgáltatás terhe alatt osztattak ki, szintén a birtokosok tulajdonai maradnak. *e)*

A foglalásokra nézve: a ny. parancs szerint az urb. állománynak a földes uri földekből vagy a közös legelőbőli foglalás általi nagyobbitása, ugy annak az előbbi földesur általi foglaláson alapuló kevesbülése az eddigi törvények szerint volt kezelendő, azonban azon korlátozással, hogy az 1820-dik évet meghaladó békés birtokot többé megtámadni nem lehetett. Az 1820 dik év óta történt ilynemü foglalások iránti keresetek is, ha a telkek tágositása és a legelő elkülönzése kéretett, a kereseti jog különbeni elvesztésének terhe alatt egyidejüleg voltak kérendők, és ezekkel egyszerre tárgyalandók s elhatározandók, és ha ezen munkálatok egyike sem kéretett, az ilyetén panaszok legfölebb a ny. parancs kihirdetésétől 3 év alatt voltak benyujtandók jogvesztés terhe alatt; *f)* a határidő azonban később 1859. december végeig meghosszabbittatott. *g)*

Az uj törvény szerint a foglalások kérdése ott, hol az urb. rendezés még meg nem történt vagy a közösség a legelő, erdőre nézve a volt földesur, és a volt urbéresek közt még fenáll, az eddigi törvények szerint itélendő meg, de a következő korlátok közt:

a) az 1820 évi jan. 1-ig fenállott békés birtok se egyik, se másik részről meg nem támadható;

b) az 1820. évi jan. 1-je óta 1859. év végeig történt foglalások iránti kereset csak ugy érvényesithető, ha ezen kereset akár per utján, akár pedig együttlegesen a rendbeszedési, legelő vagy erdő elkülönzési perrel már 1859. dec. 31-ig megindittatott;

c) mind az 1859-dik év végeig tett foglalások iránti kereset, a mennyiben ennek az a) b) pontok értelmében helye van, mind pedig az 1859. évi dec. 31-ke óta történt ujabb foglalásokra vonatkozó kereset összefoglalandó a már folyamatba lévő rendbeszedési, legelő vagy erdő elkülönzési perrel, a mennyiben ez már megindittatott vagy ezentúl e törvény alapján fogna megindittatni, s ezzel együtt jön tárgyalás és birói eldöntés alá. *h)*

Az 1848. január 1. óta a volt földesur beleegyezése nélkül keletkezett irtványok foglalásoknak tekintetnek. *i)*

A mint az urb. rendbeszedés végbe ment, és a földesur és volt urbéresek közt a közösség a legelő, erdő és nádlásra nézve megszünt, a foglalások iránti kereset a közönséges magánjogi törvények alá esik. *k)*

A fennebb érintett és a volt jobbágyoknál maradt foglalások se a maradványföldek, se az irtások közé nem sorozhatók, és azok után legelő- vagy erdőilletmény sem kárpótlás nem jár. *l)*

M a r a d v á n y f ö l d e k azon földek, melyeket a volt jobbágyok az urb. állománynak akár az urb. táblákban foglalt, akár későbbi rendbeszedés alkalmával megállapitott mérvén fölül birnak, a mennyiben se foglalásnak, se irtványnak, puszta teleknek, bér (censualis) földnek vagy haszonbéri birtoknak nem tekinthetők, s melyekből a földesur az 1848-ig fenállott törvények szerint uj telkeket tartozott volna alakítani.

Ezen földek a volt földesuraknak járandó s a birtokosok által fizetendő kárpótlás mellett a jelen birtokosoknál maradnak, a nélkül azonban, hogy a volt jobbágyoknak e birtoktöbblet után legelő és erdő illetményre igényök volna. Zsellértelkek belsőségeinél maradvány felszámitásának helye nincs; de ha ily telkekhez urb. külső földek is tartoznak, ezek a zsellérek által maradványföldek módjára lesznek megváltandók. *m)*

Oly községekben, a hol az urbér végrehajtva, vagy behozva nem volt; a hol a község urbér helyett regulativum instrumentummal volt ellátva; a hol az urb. bel- és kültelkek 1848 előtt szabadon, eldarabolva is eladattak, vétettek; végre a hol a maradványokra vonatkozó rendbeszedési kereset 1857. évi junius végéig meg nem indittatott: maradványföldek felszámitásának nincs helye. *n)*

a) Még az urbéri kárpótlást is. — Az urb. viszonyokat szabályozó legf. rendeletek:

Az 1853. mart. 2-ki ny. par. az urbéri kapcsolat és ezzel rokon jogállapotok szabályozása — az urbéri kárpótlás és földtehermentesités iránt Magyar-, Horvát-, Tótországban, a szerb vajdaság- és temesi bánságban. Ezt követték:

1854. január 16-ról az urb. kárpótlási összegek mikénti fizetése, és a moratorium iránt.

1855. dec. 25. bel- és igazságügym. rendeletek az urb. tvszékek hatályba léptének idejét illetőleg.

1856. febr. 2-ról az urb. tvszékek belszerkezete és ügyrendje iránt.

1856. febr. 12. az 1853. mart. 2. ny. parancsok 15. és 50. §§-ai magyarázatát illetőleg.

1856. febr. 24. az 1853. mart. 2. nyilt parancsokban kitüzött határidők meghosszabbitását illetőleg.

1856. nov. 21-ről, mely szerint a földteherm. kötvények névszerinti értékökben utalandók.

1857. april 10-ről a kárpótlási összegekeni követelések sorrendjét illetőleg.

1857. junius 27. a földteherment. eljárásnak a kamarai, pénzalapi, alapitványi, és elkobozott javakra alkalmazása iránt. — *b)* Értek. VI. 1. §. — 1871 : 53. — *c)* ny. par. 1. §. fenhagyván a telkek szétdarabolása iránt fenálló rendszabályokat; — de ezek a 1871 : 53. által megszüntettek, 2. §. lásd fennebb a 156. §. — *d)* ny. par. 3—5. §§. 1871 : 53. 1., 3. 4. §§. -- *e)* ny. par. 7. §. — 1871 : 53. 7—9. §§. — *f)* ny. par. 7. §. — *g)* 1856. febr. 24. rendelet. — *h)* 1871 : 53. 10—13. §§. — *i)* 1871 : 54. 1. §. — *k)* 1871 : 53. 11. §. — *l)* u. o. 12. 13. §§. — *m)* ny. par. 8. §. 1871 : 53. 14. 15. §§. — A megváltás eseteiben holdankint annyi számitandó, a mennyi az ugyanazon

határbeli és osztályu telkekért az 1868 : 28. 5. §. szerint járó orsz. kárpótlási összegből egy-egy holdra jutott; de abban is megegyezhetnek a felek, hogy a pénzváltság helyett a földek egy része átengedtessék a volt földesurnak. 16. 17. §§. A váltságösszeg után a birtokrendezés végbefejeztének napjától kezdve 5% kamat jár. 18. §. — A váltság tőke és járulékai a megváltott földet terhelik. A birtokos, ki a váltságtőke megállapitása után jön birtokba, jogelőde ellen a hátralékok iránt viszkeresettel bir, a mennyiben azt különös kikötés meg nem szüntette. 19. §. — A megváltás országos közvetités utján eszközölhető; erről alább a 175. §. VI. A váltság összege és jelzálogi biztositása felett a felek szabadon egyezkedhetnek a mennyiben az állam közvetitését igénybe nem veszik; de csak azon korlátokon belöl, melyeket alább a 168. §. II. alatt az irtványokra nézve emlitünk. — 20. 21. §§. — *n)* 1871 : 53. 22. §.

166. §. b) Telepitvényi földek.

I. Ha a telep földek *a)* határozatlan, vagy örök időre, vagy a családnak egyenes ágon való, vagy a férfiágra szóló szerződés mellett engedtettek át a telepitvényesek használatába; vagy ha a szerződési határidő 1848. január 1-ig lefolyt, a nélkül hogy azóta a szerződés határozott időre ujból megköttetett volna; a telepitvényeseknek jogában áll a telep. összes belső és külső birtokot a rajta fekvő szolgálmányok megváltása mellett tulajdonul megszerezni. A váltságtőkét az évi tartozás értékének huszszoros összege képezi.

Az évi tartozás kiszámitását, és megállapitását illetőleg:

1. a hol 1858-tól 1867-ig készpénzfizetés volt gyakorlatban az évi tartozás ezen 10 évre eső átlag szerint állapittatik meg;

2. a hol ezen 10 év alatt terménybeli tartozás állott fen, ott ha az összes termés bizonyos hányada, tized, heted stb. volt gyakorlatban, átlagosan számittatik ki a tartozás mennyisége és ára; ha pedig a tartozás határozott mennyiségből állott, csak a termény ára számittatik ki átlagosan;

3. ha az évi tartozás napszám, vagy más szolgáltatásból áll, ugyanezen 10 évi árak átlaga fog zsinórmértékül szolgálni.

Olyan esetekben is, midőn a szolgálmányok rendesen nem teljesittettek, az évi tartozás értéke szintén a fennebbi elvek szerint határozandó meg.

A telepitvényhez nem tartozó oly területek, melyeken a telepitvényeseknek szolgálmányaikért bizonyos javadalmak, p. o. legeltetés, faizás, jártak, megváltás alá nem esnek ugyan, de a váltságösszeg meghatározásánál az évi tartozásból ezen javadalmak fejében annyi százalék vonandó le, a hány százalékát teszi e javadalmak értéke a telepitvényest illető összeg haszonvételek értékének. *b)*

Ha a szerződés határozott időre szól akár 1848 előtt, akár után köttetett a telepitvényesek a belsőséget, házhelyet, udvart, kertet, a

valódi érték áráért megszerezhetik. A felek szabad egyezésétől függ, hogy a külsőségből mennyi és mily feltételek alatt engedtessék át a telepitvényeseknek. De ha két év alatt *c)* meg nem egyeznek, és a telepitvényes csupán a belsőségen megmaradni nem akar: kivánhatja, hogy a kincstári birtokok valamelyikén megtelepitessék; kivéve ha a földtulajdonos maga vagy felhatalmazottja egy év alatt a szbiró előtt kijelentette, és erről hivat. bizonyitványt mutat fel, hogy a telepitvényesnek a külsőséget egészben és ha ez 4. kat. holdnál több, abból közép minőségü 4. kat. holdat az alább megállapitandó vételárért átengedni kész. *d)*

A térfogat a szerződés szerint, különben az 1872. január 1-én fenállott tényleges állapot szerint szabandó meg; ha pedig igy sem lehetne megállapitani, sem a felek megegyezni nem birnának, a biró nyomozza ki, és állapitja meg, oly módon, hogy az nyolczszáz négyszög ölnél kevesebb és ezerhatszáznál több ne legyen.

A telepitvényhez szerződés szerint tartozó, és a telepitvényesnek használatul átengedett minden más birtok a telepitő tulajdona marad, és azokra nézve a szerződés határoz.

A vételárt egyezés esetét kivéve a biró határozza meg; a belsőségét a határbeli hason osztályu földek értéke szerint. A külsőségek pedig, ha azokat a telepesek nem szerezték meg egészen, a földtulajdonos kivánságára, ennek és a telepitvényeseknek birtok arány szerint viselendő költségén összesithetők.

Ha a telepitvényes e törvény adta jogait és kötelezettségeit az alábbi törv. határidő alatt nem teljesiti, vagy ha az egyezség nem jött létre, a telepitvényi összes birtok a telepitő tulajdona marad, de a telepitvényesek beruházásainak valódi értékét megtériteni tartozik.

A becsárt, ha a felek ez iránt nem egyeznének meg, a biró állapitja meg, és az összeg az itélet jogerőre emelkedésétől számitandó egy év alatt fizetendő le. Ez megtörténvén a telepitvényes a birtokot az azon függő termés betakaritása, illetőleg a dohánytermés beszolgáltatása után a tulajdonosnak átengedni köteles. *e)*

A kir. kincstári birtokon létező telepitvényekre nézve a kormány felhatalmaztatik arra, hogy a meghatározott módon megállapitandó vételárért a külsőségből négy kat. holdon felül és a telepitvényeseknek tulajdonul annyit átengedjen, a mennyinek vételárára nézve azok teljes biztositékot nyujtani képesek. *f)*

A telepitvényes a váltságdijt, illetőleg vételárt ötös kamataival együtt az állam közvetitése nélkül 20 év alatt egyenlő évi járadékokban köteles törleszteni.

A kincstári birtokokon lévő telepitvényekre nézve azonban a pénzügyminister a telepitvényesek számára egy vagy több intézettől kölcsönt eszközölhet ki 22, vagy 34 évi törlesztéssel, mely 8, illetőleg

7 százaléknál nagyobb nem lehet; félévi előleges részletekben, de az intézet rendkivüli törlesztés esetében félévi járadéknál kisebb összeget elfogadni nem köteles; és ha a kölcsön kötvényekben adatott, azokat az intézet rendkivüli törlesztésnél névértékben tartozik elfogadni; az állam a kölcsönért jótállásra nem kötelezhető, de az intézet részére a lejárt évi járadékok, azok hatos kamatai és a költségek közig. uton fognak behajtatni épen ugy, mint az adóhátralékok. *g)* Ha a telepitvényes egymásután három fizetési határidőt elmulaszt, a tőketartozás hátra levő részét is követelheti az intézet, s per nélkül végrehajtási árverés utján szerezhet magának kielégitést.

A felek beleegyezése esetében a magán birtokon létező telepitvények megváltására illetöleg megvételére szükséges pénz a fennebbi feltételek mellett, szintén a pénzügyminister közvetitése mellett szerezhető meg.

A felek a fizetés módozatai iránt egyezkedhetnek, de tiltva van maguknak vagy a birtokoknak egymásért kötelezése, lekötése, ugy a községi birtoknak jelzálogul lekötése.

A megváltási illetőleg megvételi jogát a telepitvényes két év alatt tartozik érvényesiteni, a földtulajdonos pedig nyilatkozatát egy év alatt a szbiróhoz beadni. Ezen határidők, ha még a szerződés le nem járt, a lejárat napjától, különben e törvény hatályba lépte napjától számitandók, különben a jog megszünik, és további egy év alatt a telepitvényes csak beruházásai megtéritésére, a földtulajdonos pedig a telepitvényes kibecsülésére indithat keresetet. különben az illető törvényszék a telepitő terhére kirendelendő gondnok által hivatalból fogja azt meginditani. *h)*

A kincstári birtokokra átköltözni kivánó és arra jogositott telepitvényes köteles e kivánságát a két évet követő egy év alatt azon szolgabirónál, kinek kerületében lakik, kijelenteni, a birtokot a pénzügyminister jelöli ki, melynek mennyisége belsőségül egy, külsőségül legalább négy kat. hold a valódi értéknek megfelelő, és a fennebbiek szerint lerovandó vételárért. *i)*

Ha a telep. birtokra, illetőleg az épitkezésekre tulajdoni igények vannak feljegyezve, a per az igénylők ellen is inditandó; és az egyezséghez is minden igénylők hozzájárulása szükséges. *k)*

A telepitvényi peres ügyekben azon törvényszék illetékes, melynek területén a telepitvényi birtok fekszik.

Ugyanazon földtulajdonos egy községbe tartozó telepitvényesei ellen, és viszont kereseteiket egy keresetlevélbe foglalhatják, ha a telepitvényi birtokról egy vagy több, de hason tartalmu szerződés szól.

A tvszék a segédadatok kinyomozásával s egybegyüjtésével vagy egyik birói tagját bizza meg, vagy e végre az illető jbirót megkeresi;

ez az egyezséget is megkiséri, eljárásáról jkvet vezet és azt az összes adatokkal és a netáni egyezséggel a tszék elé terjeszti, mely a netáni hiányok kiegészitése iránt hivatalból intézkedik. Ezek után a tszék a feleket azon pontokra nézve, melyek iránt meg nem egyeztek, perbeszédeiknek e rendes eljárás szerinti beadására utasitja; az eljárás költségeit a felek egyenlő részben viselik, de konok perlekedés esetén egyedül a vesztes fél. *l)*

Mihelyt a telepi birtokviszonyok egyezség vagy jogerejü itélet által rendeztettek, a telepitő tulajdonjoga hivatalból és a netáni hátralékos összeg erejeig a zálogjog a telepi birtokra egyidejüleg bekeblezendő; azonban ha tulajdoni igények vannak bejegyezve, a tulajdonjog átirása ezen bejegyzésektől mentesen eszközlendő, és a birtokért illet. beruházásokért járó összeg a biróságnál fizetendő le, ha pedig a váltság, vételár, vagy becsárhátralék a birtokra bekebleztetetett, arra a kitörlött terhek és igények hivatalból felülkebelezendők, illetőleg feljegyzendők. A tkönyvi igénylők és hitelezők minden esetben csak a birtokot illetőleg a beruházásokat helyettesitő összegekre tarthatnak igényt. Ha a telepitvényi birtokra a telepitvényesek vannak tulajdonosul bejegyezve, a földtulajdonos javára bekeblezett vételár illetőleg váltsági összeg a birtokon levő minden bejegyzett teher felett elsőbbséggel bir. *m)*

Templomok, iskolák, azoknak telkei, faiskolák területei, utczák, közterek, ha a közlekedésre szükségesek, temetők megváltás nélkül a község illet. azon egyház tulajdonává lesznek, mely azoknak birtokában van. A községnek ezen felül jogában áll a községi belsőségek közt fekvő más nyilvános tereket valódi értékük megtéritése mellett tulajdonul megszerezni.

E törvény hatálya nem terjed ki azon telepitvényekre, melyeknél nemcsak a föld, hanem az épületek is a földtulajdonoséi, továbbá gyárbánya és erdőüzem érdekében keletkezett telepitvényekre; ugy azon megváltási szerződésekre sem, melyek ezen uj törvényt megelőzték.

Végül a jelen törvény alapján létesitendő ügyletekért, teljesitett birói eljárásért és letétekért bélyeg és illeték nem fizettetik. *n).*

II. A székelyföldi telepitvényekre nézve a fennebbi intézkedések következő módositásokkal alkalmazandók:

Telepitvényeknek azok tekintendők, melyek az erdőségek kiirtása és szántóföld, legelő vagy kaszálóvá átalakitása czéljából a községi osztatlan birtokon vagy magánosok majorsági birtokán eszközöltettek, habár község nem alakult is, és a telepitvényes vagy elődе a telep birtokot 1848. jannár 1-én már birta, használta, s állandóan azon lakott, és ha a raj ta épült ház a telepitvényes tulajdona: még pedig

1. hol a telep földek örök időre jutottak a telepitvényesek birtokába, vagy az évi szolgálmány mennyisége változás alá nem eshetett;

a) az összes bel- és kül birtok a rajta fekvő évi tartozások megváltása mellett a telepitvényes tulajdonává válik, ha a külbirtok térfogatát okmányilag igazolni képes;

b) de ha azt igazolni nem képes: a belsőséget egészben, a külsőséget csak részben van jogositva megváltani, úgy hogy ha a tartozás pénzből, vagy egyszersmind természetbeni szolgálmányokból állott, váltság fejében a külbirtok felét, vagy csupán természetbeni szolgálmányoknál harmadát tartozik a földtulajdonosnak visszabocsátani.

2. Hol a telep. földek határozott időre adattak a telepitvényeseknek, vagy a hol az évi szolgálmányok mennyisége változás alá eshetett, a belsőség fejében nyolczezer négyszeg ölnyi terület a felek közti szabad egyezkedés, vagy ez nem sikerülvén a birói becsü utján megállapitandó érték biztositása mellett a telepitvényes tulajdonába megy át. Azonban a községi birtokok bármikor történendő felosztásakor a telepitvényeseknek ezen törvénynél fogva tulajdonukká vált bel- és külső birtokok után a telepitvényesek semmi némü esedék vagy osztályrészt nem igényelhetnek.

E törvény kiterjed azon telep. községekre is, melyekre nézve a szerződés a jelen törvény hatályba léptekor már lejárt, de a telpitvényesek birtokban vannak, akár indittatott ellenük kereset, akár nem; de ha az ilyen perben már jogerejü itélet létezik, vagy a telpitvényesek csak a belsőségnek vannak birtokában, a telepitvényesek csupán a belsőséget válthatják meg. *o)*.

a) Fen. 155. §. — *b)* 1873 : 22. 1—4. §§. — *c)* u : o : 15. §. — *d)* 6. 8. 12. 15. §§. — *e)* 9. 10. §§. — *f)* 11. §. — *g)* 13. §. 1868 : 21. 14. §. — *h)* 15. §. — *i)* 16. §. — *k)* 17. §. — *l)* 18. 19. §§. 1868. 54. 1871 : 53. 45. 50. 52. §§. 1870 : 14. — *m)* 1873 : 22. 20—22 §§. — *n)* 23—26 §§. *o)* 27. 28. §.

167. §. Erdély: ugy Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd megyék és Kővárvidék úrbéri viszonyairól.

Erdélyben, Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd megyékben és a Kővár vidéken *u)* urbéri birtoknak tekintendő mindazon telek és föld, a mely 1819—20-dik évi (Cziráky féle) országos összeirás alkalmával adozó és szolgáló ember birtokában találtatván, mint urb. természetü birtok a most érintett összeirásba beiktatva lett; továbbá azon telkek is, melyek a volt jobbágyok kezére 1819. január 1-je után 1848. évi julius 1-ig oly módon jutottak, hogy ők ezektől az adót, és a földesuri tartozásokat, szolgálmányokat teljesiteni tartoznak; kivévén, ha ezen telkek később az orsz. kormányszék beleegyezésével az adótáblából

ismét kitöröltettek. Azon telkek is, melyek az 1819 —1820-ik évi összeiráskor elhallgattattak, vagy az adótáblából bármi ürügy alatt kormányszéki beleegyezés nélkül kitöröltettek is, urb. természetüeknek tekintendők, bármiféle nevezet alatt legyenek is azoknak birtokosai az adótáblákban bejegyezve; kivéve azokat, melyek 1819. évi január 1-je óta a Hármas könyv I. R. 40. czime értelmében majorsági birtokká tétettek; ezek valamint a fennebbi idő óta történt oly birtokszabályozások és telekcserék sem jöhetnek többé kérdés alá, melyek a törv. határozatok szerint történtek, vagy átalán az illető hatóságok által végkép megerősittettek *b)*.

A mennyiben urbériség vagy majorság czimén 1862 évi december végéig kereset be nem adatott, az ily kereset többé meg nem inditható, és a birtok a birtokos tulajdonává válik.

Az 1848. évi január 1-én létezett birtok mellett az érvényes jogczim vélelmezendő, s ennélfogva a bizonyitás terhe azt illeti, a ki a tulajdonjogot a birtokos irányában követeli. *c)*

Székelyföldön. 1. urbéri birtok mindazon telek és föld, mely az 1819/20 évi (Cziráky féle) orsz. összeiráskor, mint urb. birtok vétetett fel, és melytől az urbéres azóta 1848. évig orsz. adót fizetni, és földesúri szolgálmányokat teljesiteni tartozott. Az ily birtok majorsági birtok vagy székelyörökség czimen többé meg nem támadható, hanem a volt urbéres örök tulajdonává vált. — 2. Minden oly birtok, a mely az 1819/20 évi országos urb. összeirásba felvéve lett, urb. természetünek vélelmezendő mindaddig, mig be nem bizonyittatik, hogy az összeirás óta 1848. jul. 1-ig vagy birói itélet, vagy illetékes politikai hatóság határozata, vagy a felek jogérvényes egyezkedése, ugymint időleges kötések, zálog, haszonbéri, szegődményi vagy más tisztán magánjogi szerződés által urb. természetét elvesztette. A bizonyitás terhe azt illeti a ki azt mint majorsági földet követeli. — 3. Ugyanezen jogvélelem kiterjed azon birtokokra is, a melyek az urbért megszüntető törvény keletkeztekor adozó és szolgáló ember kezein voltak, a mig nem bizonyittatik, hogy azok az 1819/20 évi orsz összeirásban nem foglaltatnak, s tiszta majorság természetével biró székelyörökséget képeznek, vagy hogy habár az emlitett összeirásba bevezetettek is, de azóta urb. természetüket elvesztették.

Az urbériség vagy székelyörökség czimén a kereset többé meg nem inditható, ha az 1870. jan. 1-ig be nem adatott; és ily esetben a birtok a birtokos tulajdonává válik.

Azon birtokosok azonban, kik orsz. kárpótlás iránti igényüket kellő időben bejelentették, a mennyiben elutasittattak, a nem kárpótolt birtok iránti keresetüket az elutasitó határozat kézbesitétől 3 hó alatt az illetékes urb. biróságnál beadhatják.

A volt jobbágyoknak tulajdonukká vált földek, telkek, legelő, erdő, nádasokra nézve eldarabolás, szabad adásvevés tekintetben ugyan az áll, mit a fennebbi §-ban mondottunk. *e)*

Az urb. kapcsolat 1848-ban megszüntetvén, és az urb. kárpótlás nagyobbrészt már kifizetve lévén, az urb. kapcsolatból eredő és következtetett jogok és kötelezettségek is elenyésztek. A mennyiben mindazáltal ezen kármentesités még nem volna kiszolgáltatva, annak kiszámitása és kifizetése az eddigi szabályok szerint eszközlendő. *f)*

A puszta telkek azon birtokosoknak válnak tulajdonává, kik azoknak 1848. január 1-én birtokában voltak; hacsak meghatározott időre, vagy visszahuszás világos fentartása mellett kötött szerződések azt nem gátolják, mely esetben azokra a bérföldek és a majorsági birtok iránti törvények alkalmazandók. De azon pusztatelkek után, melyekért orsz. kárpótlás fizettetett, vagy fizettetni fog, az urb. legelő és erdő- illet. nádas illetmény úgy kiadandó, mint más urb. birtok után. *g)*

A foglalásokra nézve itt is áll az, mint fennebb *h)* mondottunk azon változtatással, hogy a már 1819. évi január 1-én fennállott békés birtok többé meg nem támadható, és a foglalások iránti kereseti jog elenyészett, ha a per 1862. dec. végéig, a székelyföldre nézve pedig 1870. jan. 1-ig meg nem indittatott. *i)*

a) l. fen. 2. §. jegyzet *a)* Eddig Erdélyre nézve az 1854. jun. 24-ki urb. ny. parancs szolgált zsinórmértékül; alaki tekintetben az o. b. értekezlet 1863. jan. 27. kir. leirat a Curiához. Legujabban pedig az 1871 : 53. intézkedett. — *b)* 1871 : 53. 60—63. §§. — *c)* u : o : 64. §. — *d)* 184⁶/₇ kolozsv. 3. 1. §. — *e)* 1871 : 53. 65. 66. §§. fen. 166. §. — *f)* 1871. 53. 67. §. — *g)* u : o : 68. §. — *h)* a 166. §. — *i)* u : o : 69. §.

168 §. Az irtványokat illetőleg.

I. A birtokosok kezei között maradtak, a ny. par. szerint

1) Azon irtványok, melyek az urbéri telek alkatrészét teszik.

2) Azok, melyek a volt jobbágyoknak eredetileg, és egyedül életfentartás végett adattak át.

3) Azok, melyeken megszállitások léteznek, ha ezek birtokosainak ezen megszállitásokon kivül egyéb urbéri telekhez tartozó birtokuk nincsen ; végre

4) Azon irtványok, melyek a birtokosoknak örök időre földbér, természetbeni adózások, vagy szolgáltatások mellett szerződésileg adattak át.

A 2) 3) 4) alatti irtványokon fekvő tartozások a birtok sok által megváltandók voltak.

Minden egyéb irtványok, mennyiben ezt különös szerződések nem gátolják, az illető földesurak által visszaválthatóknak mondattak ki;

a földesurak azonban köteleztettek a visszaváltható irtványoknál, ha ezek különös feltételek nélkül, s határozatlan időre adattak át, azon esetben, midőn a telkek tágositása, és a legelő elkülönzése kéretett, a jognak különbeni elenyészése mellett, a visszaváltást ezen működés teljesitésekor szorgalmazni. Ha a működéseknek sem egyike, sem másika nem kéretett, az ily földek visszaváltása legfölebb 1859. december végéig volt szorgalmazandó, a visszaváltási jognak különbeni elenyészése mellett. *a)* A mely irtványok pedig a birtokos kezén bizonyos föltételek mellett s határozott időre léteztek, a visszaváltást ezen föltételek teljesitése vagy a kiszabott határidő eltelte utáni záros 3 évi határidő alatt kellett szorgalmazni. A visszaváltás átalában vagy egyezség utján, vagy a költségek és beruházások megtéritése, vagy az irtvány egy részének átengedése által eszközöltetett.

Az egyezkedés az illető szolgabiró befolyásával történt; az ekkint eszközlött hitelesitett egyezség mint minden urbéri egyezség jóváhagyás végett az urbéri főtörvényszékre, illetőleg a kir. curiára volt fölterjesztendő. Az egyezség nem sikerülvén, a földesur köteles volt a kiszabott határidő alatt a visszaváltást a fennebbi határidőkön belől urbéri uton szorgalmazni, különben elenyészett, és az irtványok a birtokosok megmásithatatlan tulajdonává váltak, egyedül a rajtuk fekvő szolgálatokat tartozván megváltani. *b)*

II. Az uj törvény *c)* szerint az 1848. évi január 1-je óta a volt földesur beleegyezése nélkül keletkezett irtványok foglalásoknak tekintetnek és az azokkali elbánás alá esnek, *d)* a melyek azonban 1848. jan. 1-je óta a volt földesur beleegyezésével keletkeztek, a szerződés határozatai irányadók.

Az 1848. január 1-je előtt már fen volt irtványokra nézve pedig a következők tartandók meg:

Ha mind a visszaválthatóság mind a beruházások mennyisége iránt már a jelen törvény hatályba léptéig *e)* jogérvényes itélet vagy egyezség jött létre: a végrehajtás az itélet illet. egyezség határozatai szerint eszközlendő. Azonban ha a visszaválthatóság iránt ugyan van, de a beruházások mennyisége iránt még nincs jogérvényes itélet vagy egyezség: a visszaváltás alább előadandó szabályai szerint történik.

Vissza nem válthatók a fennebbi 1—4 alatt felsorolt irtványok, továbbá azok, melyekre nézve a visszaváltási kereset az 1859-dik év végéig az illető biróságnál be nem nyujtatott; és azok, melyek az imént mondott szempont alá nem esnek, és bizonyos feltételek mellett, s meghatározott időre engedtettek át, de a volt földesur a visszaváltási keresetet a feltételek teljesitése s a megállapitott határidő lefolyta után 3 év alatt meg nem inditotta.

Mindezen irtványok a birtokosok tulajdonává válnak ; azok azonban kötelesek az azokon fekvő tartozásokat megváltani. *f)*

A visszaválthatóknak már jogérvényesen kimondott vagy ezután kimondandókra nézve a megváltás azon esetre, ha annak módozata az 1832/6 VI. t. cz. *g)* értelmének megfelelő szerződés által van szabályozva, a szerint, különben pedig a következő szabályok szerint hajtandó végre:

a) azon irtványokból, melyekért a birtokos évi adózás fejében tizedet vagy kilenczedet tartozott adni, ez irtványbirtokost az irtványok két harmada, a volt földesurat pedig egy harmada illeti:

b) a hol évi adózás fejében kilenczednél nagyobb hányadrész, például nyolczad, hetedet volt köteles a birtokos adni, az irtvány a volt földesur és az irtvány-birtokos közt egyenlő részben osztatik meg;

c) hol a tizednél is kevesebb volt az évi adózás, az irtvány $^1/_4$- de a volt földesurat $^3/_4$-de az irtvány birtokost illeti.

d) készpénzből, szolgálmányokból vagy vegyesen mind hányadrészből mind egyéb szolgáltatásokból állott évi tartozás esetében az évi összeg szolgáltatások érdekéhez képest a fennebbi a) b) c) pontok alatt felsorolt kulcsok egyike alkalmazandó;

e) a mennyiben pedig az irtvány-birtokos az irtvány után semmiféle szolgáltatást vagy fizetést nem teljesitett, és ilyennek teljesitesére sem a multban nem volt köteles, sem jövőre nézve nem lenne kötelezhető: az egész irtvány őt illeti.

Ellenben ha a volt földesur, bár az irtvány-birtokos semmi szolgáltatást vagy fizetést nem teljesitett is, s közte és az irtvány-birtokos között valamely szolgáltatás vagy fizetésre nézve semmi megállapodás nem létezett, és bebizonyitja, hogy tulajdonjogi czimen ilyesmit követelni jogositva lett volna; az irtványnak $^1/_8$ része őt illeti, a többi az irtványbirtokos tulajdona marad, s mindezen esetekben az irtványbirtokos beruházás, rajta fekvőség, vagy irtásbér czime alatt a tulajdonos ellenében semmi megtéritést nem követelhet.

Ha a visszaváltható irtvány a volt földesurnak akár átalános, akár azon egyes esetre adott engedélye mellett vétel utján került a birtokos kezére, a visszaváltás az irtvány-birtokos választása szerint vagy a vételár megtéritésével, vagy az irtvány egy részének a fennebb megállapitott kulcs szerint leendő átengedésével történt.

A vissza nem váltható irtványokon fekvő tartozások megváltásánál a váltságtőkét azon összeg képezi, mely az évi tartozások értékének beszedési és kezelési költség fejében való levonása után fennmarad. Ezen váltságot a birtokos köteles fizetni.

Az évi tartozások értékének meghatározásánál a készpénzbeli szolgálmány esetében annak összege szolgál alapul; kézi vagy igás

napszámnál annak értéke 17½, emezé 35 o. é. krral veendő fel; termények esetében az 1842—1847. (6 évi) összes terménybeli szolgálmánynak, mely egyéb bizonyitékok hiányában birói becsü utján lesz megállapitandó, egy hatodrésze veendő szolgálmányúl, s ennek értéke az 1842—1847 években (6 évi) azon vidéken fenállott középár szerint számitandó ki. — A szolgálmányok egyéb itt nem érintett nemeinek értéke szintén biró becsü utján fog meghatároztatni.

Ha az urb. rendbeszedés, s illetőleg tagositás még meg nem történt, a felek szabadon egyezhetnek a felett, hogy a tartozások megváltására kötelezettek az irtványok egy részét a volt földesúrnak átengedhessék. *h)*

A mennyiben a felek az országos közvetités segélyeit igénybe nem veszik *i)* a váltság összege és jelzálogi biztositása felett szabadon egyezhetnek. De tiltva van és semmis annak kikötése, hogy az egyes váltság kötelezettek egymásért egyetemleges kötelezettséget vállaljanak; hogy a megváltandó földek, a mennyiben külön birtokosok kezén vannak, egyetemlegesen leköttessenek; végül hogy a községi vagyon magánbirtokosok váltságtartozásaiért jelzálogul leköttessék. *k)*

Erdélyben úgy Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyékre és Kővárvidékre nézve *l)* az irtványokat illetőleg a fennebb mondottak állnak a következő eltérésekkel:

1) Az 1819 évi január 1-je előtt lett irtások kereset alá nem vonhatók.

2) Ha 1819 óta 1848 jan. 1-ig a volt földesúr tilalma ellenére, vagy tilos erdőben történtek az irtások, és a volt földesúr ezt bebizonyitja, azok az irtási költségnek holdanként 1600 négyszeg öllel számitva legfölebb 10 o. é. frtnak megtéritése mellett visszaválthatók.

4) Ha az irtványokért a volt földesúr országos kárpótlást nyert, azok a jelen birtosok tulajdonává válnak, anélkül, hogy akár a földesúr további kárpótlást, akár az állam a kárpótlás megtérését a birtokosoktól követelhetné.

5) Ha a volt földesúr a fennebbi 2. 3. pont eseteiben a visszaváltási keresetet 1862. december végéig, illetőleg azokra nézve, melyek meghatározott időre vannak a birtokosok kezei között, a megállapitott határidő lefolyta után 3. év alatt, ott pedig hol birtokszabályozás nem történt, annak tárgyalása alkalmával be nem adta, az irtványok a rajta fekvő tartozások megváltása mellett a jelenlegi birtokosok tulajdonává válnak. *m)*

a) 166. §. jegyz. g) és 157. §. Ny. par. 9. § — *b)* Az irtványok után hátralevő tartozások behajtása polit. utra tartozik. — Udv. rendelet 1864. febr. 18. — *c)* 1871. 54. — *d)* Fen. 166. 167. §§. — *e)* 1872. január 16. — *f)* 1871.

54. 1–4. §§. — g) 183[a] s 6. 2. §. 2-ik bekezdés. — h) 1871. 54. 5–9. §§. — i) l. alább 168. §. k) 1871 : 54. 10. 11. §. — l) Királyföldet kivéve u : o : 18. §. — m) u : o : 17. §.

169. §. Az erdei haszonvételeket illetőleg.

I. A ny. parancs szerint a volt jobbágyokat az egykori földesuraságok erdeiből illető haszonvételek tekintetében a következő szabályok állittattak föl:

Ott, hol a volt jobbágyok a faizás törvényes élvezetében vannak, számukra helyette azon földesuri erdőből, melyben eddigelé a faizást gyakorolták, azon haszonvételnek megfelelő rész kihasitandó. A többi a földesúr teljes tulajdona marad.

Mindegyik felet a számára kihasitott erdőrészben az erdőrend megtartása melletti erdei haszonvételekre teljes jog illeti. Ugyanez áll az egyes jobbágyok vagy községek számára már kihasitott erdőkre nézve is. És ha az uraság az erdők elkülönzésénél magának egyes haszonvételeket fentartott, a volt jobbágyok kötelesek azon haszonvételeket megváltani.

A volt jobbágyok számára kihasitandó erdőrész területe, ha az iránt az egyezség nem sikerül, itélet által határozandó meg. A biróságok e végre kötelesek mindenek előtt a volt jobbágyokat törvényesen illető haszonvételeknek s viszonszolgáltatásoknak mivoltát kinyomozni, szakértők meghivása mellett a kitudott illeték fedezésére megkivántató erdőrész, tekintettel a helyviszonyokra, különösen az erdő minőségre s termési képességre, minden telekre nézve minősége aránya szerint megállapitani.

Nyolcz zsellér számára egy egész telki illetőség adandó.

Egy egész telekre pedig rendszerint két holdnál csekélyebb és 8 holdnál nagyobb tér, holdját 1200 négyszög ölével nem szabathatik, és csupán ott, hol a helyviszonyokhoz képest ezen mérték mellett az eddigi törvényes haszonvétel el nem érhető, szabad többet is, de semmi esetre sem 12 holdon fölül, holdját 1240 négyszög öllel, határozni. Az illetőség egyébiránt két holdnál csekélyebb mértékre is leszállittathatik, ha a jobbágynak eddigi törvényes faizása oly csekély volt, hogy azon famennyiség folytonos megnyerésére két holdnyi erdőtér nem kivántatik. A kihasitandó erdőnek a faizás folytonos gyakorolhatására alkalmasnak kell lenni. A lelkészek és iskolatanitók számára, kiket az eddigi urbéri törvények szerint faizas illet, a fölhozott elvek szerint ott, hol az erdőrészek kihasitása megtörténik, hasonlólag egy erdőrész lészen kihasitandó, és pedig a mennyiben más egyezkedés nem létezik, az elsőbbek számára egy egész, az utóbbiak számára egy fél telki illetőséggel.

Az ekként a volt jobbágyok számára kihasitandó erdőrész községi erdő gyanánt kezelendő, s a gazdálkodás az ilyes erdőkre nézve fenálló szabályok szerint hatósági felügyelet alatt gyakorlandó.

A községi erdőbe a lelkészek és iskolatanitók számára kihasitandó erdőrészek is befoglalandók, s ennélfogva a község által az illető famennyiség kiszolgáltatandó.

A kőrülményekhez képest, és a hol a viszonyoknál fogva tanácsosabbnak mutatkozik, az erdő felosztása helyett a jogos erdei haszonvétel az illető erdőből meghatározott évenkinti failletménynyé átváltoztatandó, kellő módon kitudandó, és a kiszolgáltatás módja s ideje megállapitandó.

Az erdei haszonvételek végső rendezéséig az eddigi törvényes határozatok ugy ezen haszonvételek tekintetében, mint az ezekért járó viszonszolgálatokra nézve erejökben fenmaradnak. *a)*

II. Az imént emlitett rendezést az uj törvény *b)* következőleg szabályozza:

A volt urbéresek tulajdonát képezik azon erdők vagy erdőrészek, melyek már az urbérben vagy az azt pótló „regulativum instrumentum"-ban mint saját községi vagy házhoz osztott erdők fordulnak elő; és azok melyek akár az urbér vagy azt pótló regulativum behozatala előtt akár csupán örök szerződés, vagy jogérvényes itélet utján a községeknek kizárólagos hoszonvételül adattak át.

Ha ilyen erdőkben csak a volt földesúr tisztjei vagy cselédjei részére volt fentartva az erdei vagy legeltetési haszonvétel, az a volt urbéresek tulajdoni jogait nem csonkitja, hanem a fentartott fajzási vagy legeltetési haszonvételnek megfelelő erdőrész a volt földesúrnak kiadandó.

A mennyiben az első bekezdésben mondott erdő vagy erdőrész a volt urbéresek csak egy részének volt kizáró használatában, és a többiek a faizást viszontszolgáltatások mellett volt földesuruknak egy más erdejében gyakorolták, ezek erdő illetménye az alább előadandó módon külön adandó ki.

A hol a volt jobbágyok 1848. évi január 1-ig bizonyos erdőben a faizás törvényes élvezetében voltak, a helyett számukra azon erdőből egy, azon haszonvételnek megfelelő rész lészen kihasitandó; és ebben őket, valamint a fenmaradó téren a volt földesurat az erdőrendszabályok mellett teljes tulajdonjog, és minden erdei haszonvétel illeti; ugyan ez áll az egyes volt jobbágyok, vagy az egész községek számára már kihasitott erdőkre nézve is. *c)*

Ha a már befejezett erdőszabályozásnál a volt urbéreseknek jutott erdőben a volt f. uraság részére, vagy viszont egyes erdei szolgáltatások haszonvételek tartattak fenn, ezek megváltandók. *c)*

A volt jobbágyok számára kihasitandó erdőtér mennyisége és helye, egyezség, különben birói itélet által határoztatik meg. *d)*

Illetményül viszontszolgáltatások beszámitásával az erdőből egy egész telekre 2 holdnál csekélyebb és 8-nál nagyobb tér — holdját 1200 négyszeg öllel — nem szabathatik; és csak ott, hol ezen mérték mellett az eddigi törv. haszonvétel nem kerül ki: lehet kivételkép nagyobb területet megállapitani; de kivéve az alább emlitendő esetet, semmi esetben sem 12 holdon felül holdját 1200 négyszeg öllel.

Az illetmény 2 holdnál csekélyebb mértékre csak ott szállittathatik le, hol a volt jobbágy által 1848. jan. 1-ig élveszett haszonvétel oly csekély volt, hogy annak folytatására 2 holdnyi erdőtér sem kivántatik.

Továbbá az erdőrész a faizás rendes gyakorolhatására alkalmas legyen.

A legelől emlitett községekben az erdő-illetmény képzeleti telkek után szabandó ki, mely képzeleti telkek alakitásánál a szomszéd községek telki állományainak mérve szolgál zsinórmértékül.

A hol a volt jobbágyok a volt f. úr erdejében urb. czimén a rendes faizási haszonvételeken fölül fakereskedést, szénégetést, vagy más kivételes haszonvételeket is gyakoroltak, urb. eljárás utján eszközlendő becsü alapján határozandó meg azon erdőtér mennyisége, a mely jövőre az 1848-ig élvezett haszonvételeknek megfelel, mely azonban egy egész telek után 16. holdat meg nem haladhat. Oly községekben pedig, a hol a volt f. úr semminémü más birtokkal nem birt, s erdejében a haszonvételt a volt jobbágyok kizárólag gyakorolták; és erre nézve a szakadatlan gyakorlaton kivül egyéb jogalapot nem is képesek felmutatni: az erdei illetmény a helyi körülmények szerint 22 holdig emelhető fel.

Ha a volt urbéresek a volt f. urnak valamely idegen határbeli erdejében gyakorolták a faizást, illetményük azon erdőből hasitandó ki.

A kihasitás alkalmával a lelkészek számára valláskülönbség nélkül egy egész telki, a tanitók számára féltelki erdőilletmény hasitandó ki, a mennyiben nagyobb illetményre nem jogositvák.

A volt urbéreseknek kihasitandó erdő tér mint ezeknek közös erdeje kezelendő, s azokban a gazdálkodás a közig. hatóságok felügyelete alatt gyakorlandó. A lelkészek es iskola tanitók számára kihasitandó erdő illetmények és a mennyiben eziránt a volt f. urral más egyezmény nem jött létre, mindig a községi erdővel foglalandók össze és ezen esetben az illetménynek megfelelő famennyiséget a község tartozik kiszolgáltatni

Addig mig az erdei haszonvételek a jelen törvény szerint rendeztetnek, az eddigi törvényes határozatok ugy a haszonvételek, mint a viszontszolgáltatásokra nézve érejükben fenmaradnak. *e)*

Erdélyre, ugy Kraszna, k. Szolnok, Zaránd, valamint Kővárvidékre nézve:

Oly erdők, vagy erdőrészek, melyek akár az 1819/20-ki orsz. összeirás előtt, akár azután örök szerződés vagy végérvényes itélet utján a községnek vagy egyes volt urbéreseknek kizárólagos haszonvételül adattak át, urb. rendezés alá nem esnek, hanem a volt urbéresek tulajdonává válnak. A mennyiben ilyen erdőkben vagy erdőrészekben a volt földesúr tisztjei vagy cselédjei részére fenvolt tartva az erdei, vagy legeltetési haszonvétel, az a volt urbéresek tulajdoni jogát nem csonkitja, de a fentartott haszonvételnek megfelelő erdőrész a volt f. úrnak kiadandó.

Egyéb esetekben az urb. faizás vagy makkoltatás fejében a volt urbéreseknek járó erdőilletmény kiszabásánál a következő elvek tartandók szem előtt:

1. Azon jobbágy házhely egész teleknek tekintendő, a melyhez az 1819/20 évi orsz. összeirás szerint az első oszt. községekben legalább 6 hold, másodikban 9, harmadik és negyedikben legalább 11 hold urb. föld tartozik, holdját 1600 négyszeg öllel számitva.

2. Erdő illetményül egy egész telek számára egy és félholdnál csekélyebb és 6 holdnál nagyobb erdőtér, holdját 1600 négyszög öllel rendszerint nem szabathatik ki.

3. Ha azonban a helyi viszonyokhoz képest ezen mérték mellett az 1848. január 1-ig élvezett törvényes haszonvétel ki nem kerülne; az egy egész telek után járó illetmény kivételkép 9 (1600 ölles) holdra emelhető.

4. Viszont, a hol a volt urbéres által 1848. jan. 1-ig élvezett erdei haszonvétel oly csekély volt, hogy annak folytatására egy és fél holdnyi erdőtér nem kivántatik, ott az erdőilletmény egy egy egész telek után a fennebb megállapitott minimumon alul is leszállitható.

5. Azon volt urbéresek, a kik az urb. földeknek az 1. pontban emlitetett átlag mennyiségénél többet vagy kevesebbet birnak, külső birtokuknak ezen átlaghoz mért arány szerint kiszabandó erdőrészt kapnak.

6. Kik csak házat és belső birtokot birnak, azoknak egy nyolczadrésze jár azon erdőilletménynek, a mely ugyanazon községben egy egész telek után fog megállapittatni. Ha pedig ez nem felelne meg az 1848. jan. 1-je előtt élvezett erdei haszonvételnek, kivételképen az illetmény fel is emelhető, de az egy egész telek utáni maximumot meg nem haladhatja.

Egyebekben az erdőilletmény kiszabására nézve a fennebb mondottak az irányadók, azon különbséggel, hogy a törv. 29. §-ában

1200 négyszeg ölével megállapitott 22 hold Erdélyben 1600 négyszeg ölre számitandó 16½ holdra szállitandó le. *f)*

a) Ny. par. 10—14. §§-ai, fenn. 156. §. II. 2. 158. §. 4.) — *b)* 1871 : 53. — *c)* u : o : 23—25. §§. — al. 174. §. — *d)* id. tvény 26 27. §. az eljárással 173. §. — *e)* id. tvény 28—33. §. — *f)* u : o : 70—72. §.

170. §. III. A nádlásra nézve.

I. A ny. parancs szerint za egykori földesurak és volt jobbágyok kivánata folytán az eddigi urbéri törvények szerint az utóbbiaknak engedtetett nádlási haszonvétel, szabad egyezkedés vagy az urbéri biróságok itélete által akkép szabályoztathatik, hogy azért a volt jobbágyok számára addig, mig a nádas kiszáradása vagy kiszáritása be nem következik, évenkint vagy változhatlan mennyiségü nád szolgáltassék, vagy a törvényesen járó nádszükséglet fedezése végett a nádasból meghatározott terjedésü tér jelöltessék ki; avagy végre pénzváltság, vagy különbeni egyenérték adassék, melynél a földesur a volt jobbágyok és lakosok részéről őt illető viszonszolgálatokat számba veheti. A volt jobbágyoknak azonban jogában áll ezen viszonszolgáltatást mig magának a nádjárandóságnak szabá lyozása bekövetkezik, pénzben megváltani.

Ha a nádasnak egy bizonyos része a községnek vagy egyes jobbágyoknak telkeik után az őket illető urbéri földeken fölül s kizáró használatukra átengedett, az teljes tulajdonukká válik, s a rajta fekvő adózások megválthatók. *a)*

II. Az uj törvény *b)* szerint.

Ott, a hol a volt urbéresek az 1836. VI. 5. §. értelmében nádlást gyakorolnak, és a haszonvétel eddig nincs rendezve, a volt f. urak közösen használt nádastérből a volt urbéresek számára egy egész volt urb. jobbágyi, vagy nyolcz volt urb. zsellér telek után két holdnál nem kisebb, nyolcz holdnál nem nagyobb tér kizáró tulajdonul hasitassék ki, vagy pedig egyezség alapján ugyanazon határban más egyenértékü földek adassanak. Az illetmény kiszabásánál az eddig teljesitett viszontszolgáltatások értéke számitásba veendő.

Hol a nádlási haszonvétel rendezése már megtörtént, és a nádasnak egy bizonyos része a községeknek vagy egyes volt urbéreseknek kizárót használatukra átengedtetett, az teljes tulajdonukká válik, és a rajta fekvő adózások megváltandók.

Ha a nádasnak kiszáradása akár természetes, akár mesterséges úton a jelen törvény előtt beköv etkezett, a haszonvétel úgy a viszontszolgáltatások kölcsönösen elenyészetteknek tekintendők, és a kiszáradt nádas tér a fennebbi pontok eseteiben a volt f. úr tulajdona marad. *c)*

Erdélyben úgy Kraszna, K. Szolnok, Zaránd megyékben, és Kővárvidéken a nádlási haszonvételek végrehajtására nézve szintén a fennebbi szabályok követendők. *d)*

III. A legelő elkülönitést illetőleg a nyilt parancs *e)* de az uj törvény is kimondja, hogy a legeltetés a volt jobbágyok tulajdonát képező elkülönzött földeken, az egykori földes urakat többé nem illeti; viszont a volt jobbágyok sem legeltethetnek a volt f. urnak elkülönözött földjein. Ugyanez áll különösen az erdő-nádas és legelőrészekre is, a melyek az elkülönzés folytán egyik vagy másik félnek illetményül jutottak. *f)*

A legelő elkülönzés az 1836-ki *g)* törvény szerint történik, de az ottani négyhold minimum csak azon esetben szállitható le, ha az illető volt f. úrnak ugyazon határbeli legelő illetőségéből ki nem kerülne. A hol pedig maradványföldek felszámitásának nincs helye, *h)* a legelőilletmény kiszabása ép ugy eszközlendő, mint az erdőilletményé. *i)*

Ott is kiadandó az erdőből a legelő illetmény, hol a volt jobbágyok az urasági erdőben is legeltettek; és a volt urbéresek erdő illetményétől külön jelölendő ki; de a csupán legelőül kijelölt téren találtató fák, más egyezés nem lévén, a volt f. urat illetik. *k)*

Közhasználatu csapások, utak, teljesen haszonvehetetlen térek, a községi utczák, és a rendes közlekedésre szükséges térek senki illetményébe be nem számithatók.

A haszonvehetetlen tér annak tulajdona, a kinek egyéni birtoka közé esik, különben a volt f. urat illeti.

A közlekedési utak, az utczák, és a község beltelkén létező magánjogi tulajdont nem képező térek községi vagyont képeznek, az ily téreken másokat illető vásárjog érintetlenül hagyatván.

Gazdasági utak és közhasználatu csapások a volt urbéresek birtokán ezeket, a volt f. úr birtokán pedig az utóbbit illetik, de az ilyen kölcsönösen fenálló szolgalmak jövőre is éritnetlenül maradnak. *l)*

A hol a legelő elkülönzés még nem történt meg, minden egyes volt jobbágy vagy zsellér követelheti, hogy illetménye külön, és a helyi körülmények szerint többi birtokával egyesitve hasittassék ki. A hol pedig a legelő elkülönzés már végbe ment, a volt urb. zsellérek legelő illetményüket a volt telkesekétől elkülönithetik, sőt magok közt fel is oszthatják, ha azt a zselléreket összesen illető legelő legalább egy negyedrészének birtokosa kéri.

A volt telkes jobbágyoknak és zselléreknek közösen jutott legelő az egyesek közt felosztandó, ha a felosztást kérők urb. birtoka a határban lévő urb. birtoknak legalább egy negyedét teszi.

A felosztási s elkülönzési költségeket ha a szabályozás már meg-

történt, a volt telkes jobbágy és zsellér mindegyik részére jutott osztályozott terület aránya szerint viselik.

Ha a volt f. uraság a legelő elkülönzés által netán neki jutható részről, akár a jelen törvény életbeléptétől 1. év alatt, akár később lemond, a legelő elkülönzésre minden igénye elenyészik, és habár a közlegelő használatának gyakorlatában volt, ez is végkép megszünik. *m)*

IV. Erdélyben ugy Kraszna Közép-Szolnok Zaránd megyében és a Kővárvidéken:

Az egyhatárbeli 1848-ig közösen használt összes gyeplegelők és nem erdei legelők a volt f. urak és volt jobbágyok közt felosztandók és pedig a volt f. uraknál majorsági, jobbágyoknál tulajdonukká vált öszszes földbirtokuk arányához képest. Azonban az egykori földesúr részére a közös legelőnek legalább egy negyedrésze teljes tulajdonul fentartandó.

Ha a jobbágyok számára kihasitott gyeplegelőrész az 1848. év előtti gyakorlatot tekintve, azok nagyobb számú marháik tartására elegendő nem lenne, és ha egyszersmind a volt jobbágyok az 1848. évig erdei vagy havasi legelő használatában voltak, azoknak azon erdei, s illetőleg havasi legelőből pótlásúl oly mennyiség adandó ki, hogy a számukra kihasitandó összes legelőtér az 1848-ig élvezett haszonvétel folytatására elegendő legyen.

Ezen urb. illetményből csak annyi terület vonható le, a melynek közönséges becsértéke az eddig netán fizetett taksa vagy külön teljesitett viszonszolgálmányok tőkéjének megfelel. — E tőke az eddigi évi bér vagy viszonszolgálmányok értékének huszszoros összegéből áll, de egy hatodrésze a beszedési és kezelési költségek fejében levonatik.

A havasi legelő illetménynyel együtt az azon létező fák is az illetőnek tulajdonába mennek át, de ezek becsértéke is az illetményből levonandó. *n)*

A lelkészek számára a legelő szintén birtokuk arányához képest szabandó ki, csakhogy ennek mindenik egyházközségben valláskülönbség nélkül azon helyen, hol az templommal vagy paplakkal el van látva, mindig annyinak kell lennie, a mennyit azon közép mérték tesz, mely ugyanazon határban egy külső birtokkal ellátott volt jobbágy számára rendeltetik. Az iskola tanitó számára minden esetben hasonló illetmény jár.

Azon határokban, melyekben a volt földesúr az urbérin kivül belső vagy külső birtokot se maga, se curialisták által nem birt, és a közös legelő jogával 1848 előtt sem élt, egyszersmind pedig a közös legelő az eljáró biróság itélete szerint oly csekély, hogy a volt jobbágy szükségelt vonó marhái részére sem ád elegendő élelmet, a volt f. úr legelőrészt nem igényelhet. — Viszont a volt jobbágyoknnk sincs igé-

nyük ott, hol az ugaron és réteken kivül azoknak tilalmazása időpontjáig 1848. előtt sem voltak legelők. *o)*

A székelyföldi vegyes községekre nézve, a melyekben a volt urbéreseken, és esetleg a volt földesúron kivül szabad székelyek is voltak a közös birtok közös és határozatlan arányú használatában, a lelkészek és tanitók erdő és legelő illetményeik kihasitása iránt külön törvény rendelkezik. *p)*

A legelő elkülönitésére nézve egyebekben azok állnak, miket fennebb a III, alatt előadunk. *q)*

a) Ny. par. 15. §. fenn. II. 3) alatt és 158. §. 5.) — *b)* 1871 : 54. — *c)* u : o : 34. 35. §. A viszontszolgáltatások megváltását l. alább. — *d)* u : o) 73. §. — *e)* ny. par. 16. §. — *f)* 1871. 53 : 38. §. — *g)* 1836. 6. 3. §. — *h*: 1871 : 53. 22. §. — *i)* u : o : 39. §. fen. 169. §. — *k)* u : o : 40. §. — *l)* u: o : 40. §. — *m)* u : o : 41—43. §. — *n)* u : o : 74. §. — *o)* u : o : 75—77 §. *p)* u : o : 78. §. — *q)* u : o : 79. §.

171. §. A szőlőhegy és szőlőktől járó adózások tekintetében — Ezek megváltása az uj törvény szerint.

A szőlőhegyfokok és szőlőktől járó adózások és szolgáltatások a ny. parancs szerint csak akkor tekintendők megszünteknek, ha az urbéri telek kiegészitő részét képezik, ilyen szőlőhegyek és szőlők a birtokosok teljes tulajdonává válnak.

Ha a volt jobbágyok részéről azon kifogás tétetik, hogy a szőlők közös legelőföldbe ültetvék, erre csak akkor kell tekintettel lenni, ha bebizonyittatik, hogy a legelőjog gyakorlatára jogositva volt községbeli tagok mindjárt a szőlőkkel beültetendő területnek kiosztásánál a közös legelő mégszoritása miatt a kiszabott uton panaszt emeltek, s hogy ez figyelembe nem vétetett, vagy végkép el nem intéztetett.

Minden egyéb szőlőktől és szőlőhegyektől a szerződési vagy addigelé divatozott szolgáltatások és adózások, valamint netalán a szőlők fentartását érdeklő kötelezettség fentartatott. Ezek azonban, ha ideiglenes szerződésektől nem függnek, még a megváltás megtörténik, vonakodás nélkül teljesitendőnek kimondattak. *a)*

Ezen intézkedést azonban az uj törvény *b)* véglegesen szabályozza a következőkben:

Mindazon tartozásokat, melyeket a szőlőbirtokosok szőlőiktől s az azok aljától s fejétől akár a szőlőhegyen, akár szőlőskertekben a föld tulajdonosának szerződés vagy gyakorlat szerint adni kötelesek, 1868. évtől bezárólag kezdve az alább körülirt megváltás mellett végkép megszüntetnek. — Kivétetnek azonban azon szőlőbirtokok

melyeket a tulajdonos irott szerződésben azon határozott feltétel alatt adott ki, hogy azok bizonyos évek mulva vagy bizonyos határidőben reá visszaszálljanak. De minden ilyen tulajdonos tartozik, ha a kikötött határidő már lejárt, a jelen törvény kihirdetésétől (1868. nov. 9-én) számitott egy év alatt; ha pedig le nem járt: a lejárattól egy év alatt visszaváltási jogát érvényesiteni; mit ha elmulasztana, viszszaváltási jogát elveszti, s a föld a szőlőbirtokos tulajdona lesz, s a rajta fekvő tartozások végleges megváltása minden tekintetben a jelen törvény rendelete szerint fog eszközöltetni. *c)*

A váltságtőkét az évi tartozás értékének huszszoros összege képezi, melyből azonban beszedési és kezelési költség fejében egy hatodrész levonatik — Az évi tartozás pedig — tekintettel a vidéken netán létrejött egyezségben megállapitott váltságdijakra — a következő elvek szerint számittatik ki és állapittatik meg:

1) A hol a legközelebb lefolyt 10 év alatt (1858—1867-ig) készpénz fizetés volt gyakorlatban, az évi tartozás mennyisége a 10 évre eső átlag szerint állapittatik meg; ha az összeg mennyisége egyenlő volt : az egy évi összeg a szabályozó.

2) A hol a 10 év alatt terménybeli tartozás állott fen, ott az összes termék bizonyos hányada p. o. tized, kilenczed, heted mind mennyisége, mind ára tekintetében átlagosan számittatik ki; ha pedig a tartozás határozott mennyiségből állott, p. o. hegyvám, csak a termény ára számittatik ki átlagosan.

3) Ha az évi tartozás napszám vagy más szolgáltatásból állott, akkor a 10 évi átlag fog zsinórmértékül szolgálni.

4) Ha a tartozás vegyesen, készpénzben, természetben, napszámban stb, teljesittetett; vagy majd egyik majd másik módon, ezek egy évi értéke az 1—3. pont alatt kijelölt elvek szerint külön-külön számittatik ki, és a kiszámitott értékek összege lesz a szabályozó évi tartozás.

5) Ha a tartozás mennyiségét és árát ez alapokon és ezen elvek szerint kiszámitani nem lehetne (parlag, kiirtott szőlőknél, ujabb ültetvényeknél tartozás megtagadása eseteiben), a körülmenyekhez képest, a czélnak megfelelőleg fog kiderittetni és megállapittatni. *d)*

A váltságösszeget az illető szőlőbirtokosok tartoznak fizetni országos közvetités segélye mellett ; a földtulajdonosok a részükre megállapitott váltságösszeg erejeig „jelzálogos váltsági kötvényekkel“ *e)* fognak egyszerre kielégitetni, a váltságkötelezettek pedig váltságtartozásukat törlesztés utján az ország pénztárába fizetik; és pedig tartozásuk után évenkint kamat fejében 5%-t, tőketörlesztési járadék fejében $2\frac{1}{2}$%-t, kezelési köllségek fejében $\frac{1}{2}$%-t, az országos adó természete szerint félévi előleges részletekben, és

ekként az egész 8%-ra terjedő törlesztés folytán 22 év mulva megszünik. *f)* Szabadságában áll azonban minden váltságkötelezettnek, ha a törlesztés kedvezményével élni nem kiván, váltsági tartozását készpénzben egyszerre lefizetni. De ha az évi járadékok általi törlesztési módot választotta, a terventúl fizetést csak ugy teljesithetend, ha hátralévő tartozását egyszerre lérója; és azt váltsági kötvényekkel névszerinti értékben is teljesitheti. *g)*

Azon esetben pedig, ha a felszámitott váltságtőkét magára nézve terhesnek találná, szabadságában áll váltság helyett magát á szőlőt is a váltságdijra jogositottnak visszabocsátani; de azért semmit sem követelhet, s tartozik ez iránt a váltságszámitás tárgyában hozott határozat jogerőre emelkedése után 15 nap alatt nyilatkozni. *h)*

Az e törvény életbelépte előtt létrejött jogérvényes váltsági szerződések a váltsági összegre nézve érintetlenül hagyatnak: de ha a volt földtulajdonos és a váltságkötelesek között egyezség jön létre az iránt, hogy a még fizetendő összegre nézve az országos közvetitést vegyék igénybe: a még hátralévő tőke és kamatok összege váltsági kötvényekkel fog a fennebb körülirt mód szerint kielégittetni; a váltságkötelezettek az ország pénztárába fogják a törlesztéseket teljesiteni, az időpont, melyben az uj viszony kezdődik, megállapitatni, és azon birtokrészletek ki fognak jelöltetni, melyek a megállapitott összegnek jelzálogául fognak szolgálni.

Hasonló átváltoztatás eszközölhető azon váltságtartozásokra nézve is, melyek jogérvényes itéleten alapulnak.

Mindkét esetben az ilyen átváltoztatás csak akkor tagadható meg a kormány részéről, ha a váltságtartozás összege a jelzálog értéke által fedezve nem volna. *i)*

A szőlő-megváltásokból ekként eredő tartozások az egyes kötelezettekre egyenkint vetendők ki, s mindegyike szabály szerint csak a maga tartozásáért felelős. *k)*

A váltságtartozások felszámitása az illető biztos által akként eszközöltetik, hogy ez a feleket az egyezség megkisérlésére, s ha létrejött, annak bemutatására; ha nem: egy-egy választott biró választása végett bizonyos határnapon előtte leendő megjelenésre felhivja.

A határnapon a felek közt már netán létrejött egyezséget hitelesiti, a felek által előadott adatok alapján a tartozás mennyiségének és árának átlagára nézve a egyezséget megkisérli, és ha nem sikerül, a feleket egy-egy biró választására utasitja.

Az ekként megválasztott és a meg nem jelentekre nézve is megválasztottaknak tekintendő két biró az általok választott elnök kel

képezi a választott biróságot, mely a vidék összes váltságdíj jogositottaira és kötelezetteire nézve a váltságdíjat megállapitja.

A birák választását elmulasztó vagy az elnök személyére nézve nem egyező felek helyett birót, illetőleg elnököt a biztos nevez.

Ha a váltságdíjban mindkét fél megnyugszik, csak annak egyenkinti felszámitása lesz a választott biróság dolga. Ellenkező esetben ugy a megállapitás mint a felszámitás ellen fellebbezéssel lehet élni, a kir. itélő táblára, mely végleg határoz, s határozatait mind az érdeklett felekkel, mind a pénzügyministerrel haladék nélkül közli. *l)*

Mihelyt a jogositott az illető birtokbiróság bizonyitványával igazolja, hogy a váltság tárgya semminemü igénynyel terhelve nincs, vagy ha a váltságtőke és annak kamata időközben szabályszerüleg le nem tiltatott vagy foglaltatott, a váltsági kötvények a jogositottnak azonnal kiszolgáltandók. *m)*

Ha a szőlőktől járó más adózások mellett tized is divatozott, s ennek papi vagy uri minősége irant jogerejü itélettel vagy egyezséggel még el nem döntött kérdések merülnek fel, vagy ha a szőlőbirtokos azt vitatja, hogy szőlője az urbéri telek állományához tartozik s mint ilyen az országos kárpotlásban benfoglaltatik: ha a per már folyamatban van, soron kivül is tárgyalandó s eldöntendő; ha pedig a per még nem volna folyamatban, ott a hol a tized kiszolgáltatása megtagadtatott, a volt földesur; ott pedig, hol az kiszolgáltatott ugyan, de papi tized vagy a szőlő az urbéri állományhoz tartozónak állittatik, az illető szőlőbirtokos 1869. évi julius 1-ig, igényeinek különben elvesztése alatt a pert az illető törvényszékek előtt folyamatba tenni, és ezek azt a fentirt mód szerint elintézni tartoznak.

Ilyképen a szőlőkön fekvő adózások tisztába hozatván, a váltsági eljárás azonnal meginditandó, s a mennyiben az imént emlitett perek eldöntese után hátralékok volnának, szőlőváltsággal együtt ezek is felszámitandók és tőkesitendők; de ha az adózás minősége vita tárgyát nem képezi, a hátralékok tőkesitésének nincs helye, hanem azok a jogositott által mint világos tartozások a törvény rendes utján külön behajthatók, *n)*

a) Ny. par. 16. 17. §. fenn. 155. §. II. 159. §. — *b)* 1868 : 29. mely a megváltást kényszer erővel rendeli el, és az eddigi viszony fentartását a felek beegyezése mellett sem engedi meg; (30. §.) kihird. és életbe lépett nov. 9-én. *c)* 1868 : 29. 1. 31. 32. §. — *d)* u. o. 2. 3. §§. — *e)* melyek mind a tőkére, mind ennek 5% félévi utólagos részletekben fizetendő kamataira nézve az ország jótállása alá helyeztetnek, és a jogositottak által névszerinti értékben elfogadandók: de félévenkint kisorolás alá esnek, és a kisoroltak az országos pénztárnál névszerinti értékben beváltatnak. U. o. 4. 6. 8. §§. — *f)* u. o. 7. §. — A váltsági tőkék és járulékaik az ország pénztára részére akként bizto,

sittatnak : hogy az illető község telekkönyvéhez egy megváltási teherlap csatoltatván, mely kimutatja az egyes lakosok váltságtartozását, 10. §. minden egyes tartozás minden egyes szőlőbirtokra az illető telekjkvben a birtoklapra röviden bejegyeztetik, ez által jelzálogilag bekeblezettnek tekintetik, s minden eddig bekeblezett követelést megelőz. (9. §.) l. az 1870.jun. 22. 7925. sz. igm. nist. rendeletet is. Rendeletek tára 49. sz. — Hol telekkönyvek nincsenek, a megváltott szőlőbirtokot a váltságtőke és járuléka minden más hitelezőt megelőzőleg már a jelen törvénynél fogva terheli, s a helyszineléskor hivatalból fog az illető telekjkvbe beiktattatni, tekintet nélkül az időközben netán történt birtokváltozásokra. 11. §. — *g)* Az ezen, vagy az előirt módon történt törlesztés után e teher a telekkönyvből azonnal kitörlendő, és a megváltott birtok mentessége a birtoklapon kitüntetendő. (12. 15. §§.) — *h)* u. o. 13. §. — *i)* u. o. 16. §. — *k)* u. o. 17. §. — *l)* u. o. 18—23. §§, 1870 : 15. de a ker. táblák megszüntettek. — *m)* u. o. 24. §. — *n)* u. o. 26. 27. 28. §§. Mihelyt az előirt váltsági mivelet folytán a váltságtartozások megállapitva és telekkönyvileg biztositva lesznek: a szőlők az illető birtokosoknak teljes tulajdonává válnak. (29. §.) Az ezen törvény alapján létesitendő ügyletek, s egész eljárás dij-, bélyeg- és illetékmentesek, (14. §.) de az első biróságok költségeit az érdekelt felek közösen viselik; a jogbiztos és a felebbviteli biróság költségeit pedig az állam. (23. §.) Megjegyzendő : hogy a jelen törvényben elrendelt megváltás kényszer erővel bir; és az 1. §. értelmében megváltás alá eső tartozásokra nézve az eddigi szolgálmányi viszony az érdeklett felek kölcsönös beegyezése mellett sem tartható fenn. (30. §.) — És miután a jelen törvényben érdeklett tartozásoknak természetben kiszolgáltatása az 1868-ra már megszüntetett, és a váltsági kötvények csak 1869. január 1-ső napjától járó kamatszelvényekkel láttatnak el: a váltságkötelezettek tartoznak a megállapitandó váltsági tőkének 1868-ra eső 5% kamatait jogositott részére azon állampénztárba, melybe törlesztési járadékai fizetendők, a megállapitás után 30 nap alatt egyszerre külön kefizetni, az állampénztár pedig a jogosultnak kiszolgáltatni. Ha azonban valamelyik váltságköteles 1868-ra már lerótta volna tartozását, ez esetben az 1868-ki tartozások tekintetében további számitásnak helye nem lészen. (30. §.) Az eljárás iránt az 1869. april 15. szabályrendelet intézkedik. — Rendeletek tára 52. sz. 1869. és 1870. sept- 15. 16. 868. sz.

172. §. VI. Egyéb földek. — Korcsma, malom és halászatjog iránt.

Azon földek tekintetében, melyek a fennebbi §§-ok rendeletei alá nem esnek *a)* azonban az urbér behozatalakor már vagy később benépesittettek, vagy a volt jobbágyoknak különbeni mivelés, beültetés vagy másnemü haszonvétel végett irásbeli vagy szóbeli egyezkedés által évenkinti természetbeni szolgáltatások, adózások vagy bér mellett örök időkre, vagy a család avagy férfiág kihaltáig engedtettek, a jelenlegi birtokállapot a szerződés vagy eddigelé divatozott szolgáltatások mellett föntartandó. Az ilyes földeken fekvő tartozások megválthatók.

Ideiglenes szerződések, valamint tisztán magánjogi haszonbér és zálogszerződések e nyiltparancs rendelete alá nem esnek.

Az egykori jobbágyoknak korcsmáltatási joga az eddigi urbéri törvényekhez képest föntartatik.

A földesuri korcsmáltatási, malom- és halászati jog tekintetében az eddigi törvények határozatai szolgálnak zsinórmértékül. *b)*

a) Ny. par. 3. 4. 6—9. 15. 17. §§. — *b)* u. o. 19. 20. 23. 24. §. — alább a 177. 179. §§.

173. §. I. Az urbéri viszonyok szabályozása körüli eljárást illetőleg. — II. Legujabb törvény a birtok rendezési eljárásra nézve.

I. Az országbirói értekezlet az 1853. mart. 2-ki nyiltparancsnak az urbéri ügyekbeni eljárásra vonatkozó szabályait azon oknál fogva mivel az iránt az 1836. 1840. és 184-8ki törvények által eléggé gondoskodva van, mellőzendőknek találta. — Ezekhez képest:

Első foly. biróság volt az alispáni, szolgabiró és esküdttel mint birótársaival. *b)* A fölebbvitel a kir. táblára innét pedig a curiára történt. *c)*

Mi pedig magát a szabályozási illetőleg rendbeszedési pert illeti, arra nézve annak megjegyzése mellett, hogy a szabalyozás vagy rendbeszedés alkalmával minden urbéri természetü kérdések egyuttal megvitathatók és elintézendők, az 1836-ik évi törvények és eljárás figyelemmel a 163. és köv. §§-okban kimondott részletes elvekre és szabályokra, továbbra is zsinórmértékül szolgált. *d)*

Ha pedig addig is, mig az urbéri ügy és átalában az uri jobbágyi viszonyból eredő egyéb jogi kérdések végleges elintézése az illetékes urbéri biróságok által megtörtént, időközben teendő intézkedések szüksége állott elő; akkor a birtokállapotot (az 1853. március 2-ki legf. birtokrendezési szabályok 49. §-a értelmében) ideiglenes határozat által fentartani a politikai hatóságokat illette.

Ennélfogva az ilynemü panaszok megvizsgálására és elintézésére első folyamodásilag az illető járás szolgabirája volt hivatva, ki a panasz tárgyát az érdeklett felek meghallgatása és a körülményekhez képest szükségelt törvényes bizonyitékoknak hivatalból eszközlendő megszerzése altal minden oldalról felderitvén, a mennyiben a minden esetben meg kisérlendő barátságos egyezség nem sikerült: határozatot hozott, és azt a felfolyamodási jog fenhagyása mellett az érdeklett felekkel szokott módon közlé. — Másodfolyamodásilag a legközelebbi bizottmányi vagy kisgyülés harmadfolyamodásilag pedig a belügyminiszterium határozott. A felfolyamodvány még a másodhatározat ellen

is az eljáró szolgabirónál nyujtatott be, ki azt az iratokkal felszerelve haladéktalanul a megyei hatóságoknak beküldötte. *e)*

II. A legujabb törvény *f)* szerint az ennek tárgyát képező jogviszonyok felett hozott jogérvényes itéletek, és kötött jogérvényes egyezségek érintlenül maradnak. Azon urbéri ügyek pedig, melyek e törvény hatályba lépte napján jogérvényesen még be nem fejeztettek, ezen törvény határozatai szerint itélendők meg; és a másod és harmad biróságok oly esetekben melyekben az eléjük került urb. ügy ujabb tárgyalás vagy nyomozás nélkül az uj törvény szerint elintézhető nem volna: kötelesek a pert kiegészités és ujabb itélethozatal végett visszaküldeni.

Mindazon tárgyakra nézve, melyekről a jelen törvény rendelkezik, a birtokállapot ideiglenes fentartása addig, mig a rendes biróság érdemlegesen határozna, valamint az uri szolgáltatások hátralékainak behajtása is ezentúl a sommás eljárásra tartozik. *g)*

A jelen törvény határozatai szerint felmerülő minden per az e f. törvényszék hatásköréhez tartozik. *h)*

Ha a felek közt a mindenkor megkisérlendő egyezség létre jött, ezt a tszék csak alaki tekintetben veszi vizsgálat alá, és azt a feleknek hivatalból hit. alakban kiadja; a jóváhagyott egyezség a kir. itélő táblához többé hivatalból fel nem terjesztetik. A mennyiben pedig egyezség nem jött volna létre, őket a vitás pontokra nézve perbeszédeik beadására utasitja.

Az előkérdések felett rendszerint jegyzőkönyvi eljárásnak van helye, de azt, ha a fenforgó kérdések megitélése bővebb tárgyalást kiván, az eljáró biróság rendes irásbeli eljárásra változtathatja át. A per érdemében mindenik félnek csak két perbeszéd, és minden perbeszéd beadására 30. napi határidő engedtetik, mely csak egyszer s legfelebb ujabb 30 nappal hasszabbitható meg. *i)*

Ha alperesek a tárgyalási határidőre meg nem jelennének, vagy perbeszédeiket ügyvéd által képviselve a kitüzött határidőre be nem adnák, a törvényszék részükre gondnokot rendel, mind az előkérdésekben, mind az érdemben hozott itélet az alpereseknek is bár ügygondnok által védetnek: kézbesitendő. *k)*

Különben az eljárásra nézve az 1832/6 VI. t. cz. 3. §. és 6—10. §§. és a ptvkez. rendtartásnak a r. perekre vonatkozó határozatai alkalmazandók az alább megjegyzett eltérésekkel. *l)*

Az ugyanazon egy határra vonatkozó összes birtok szabályozási kérdések, ide értve a tagositást az irtványok, bérföldek foglalások stb. iránti kérdéseket is, — kivéve azonban az arányositást, — *m)* jövőre egy keresetlevélbe foglalandók, és úgy hogy a czélba vett birtokszabályozási műveletek, a melyeknek keresztülvitelére a segédadatok szükségel-

tetnek, már az első keresetlevélben egyenkint megneveztessenek, a segéd adatok beérkezte után egy új érdemleges keresetlevél lészen benyujtandó, és abban minden egyes kérelem külön külön pontban adassék elő. *n)*

A hol a tagositási eljárás már folyamatban van, azzal együtt az erdő, nádas és legelő elkülönzése, és minden egyéb birtokszabályozás úgy az irtványok, bérföldek, foglalások stb. iránti kérdések elintézése is eszközlendő.

Más esetekben a volt f. úr köteles a jelen törvény hatályba léptét követő egy év alatt a legelő, az erdő és nádas elkülönitése iránti pert meginditani s illetőleg ujabb folyamatba tenni, mi ha meg nem történnék, a pert a tvszék a mulasztó volt f. uraság költségére egy e czélra kinevezendő gondnok által folyamatba téteti. *o)*

A birtokszabályozás megengedése iránt itélet hozatik, s annak jogerőre emelkedése után a tvszék a felmérés, becsü és osztályozás eszközlésével, s a törvény szerint megkivántató mindennemü segédadatok megszerzésével, egybeállitásával és hitelesitésével ide értve az összehasonlitó okiratokat is, *p)* mindig egy birói tagját bizza meg, a ki is köteles a rendezni kivánt község és szomszédos községek közt a határokat tisztába hozni, s a mennyiben az barátságos uton nem volna elérhető, a feleket a határkérdés eldöntése végett az illetékes biróság elé utasitani, a tervbe felveendő községi és országos utvonalokra nézve az érdekelt szomszéd községeket is meghallgatni, valamint a járási és illet. megyei vagy orsz. hatóságok határozatát is kikérni, a felek közt a fenforgó kérdésekre nézve a barátságos egyezséget megkisérleni, eljárásáról folytatólagos alakban jegyzőkönyvet vezetni, és azt az összes beszerzett adatokkal, valamint a netán létrejött egyezséggel együtt a törvényszék elé terjeszteni, mely a segédadatokban netalán mutatkozó hiányok kiegészitése iránt intézkedik. *r)*

A t a g o s i t á s *s)* minden határra nézve külön eszközlendő, s beleegyezése nélkül senki sem kötelezhető, hogy valamely határbeli birtokáért más községben fogadjon el kielégitést. A tagositás eszközlésének azon körülmény, hogy az urb. rendbeszedés már egyszer megtörtént, akadályúl nem szolgál. *t)* A törvényszékek azonban a tagositásnál és legelő elkülönitésénél hivatalból tartoznak felügyelni arra, hogy az iskolai vagyon gyarapitása végett a fenálló, vagy felállitandó községi népiskola számára a felosztandó közös területnek mindenki illetményébe aránylag beszámitandó legalább egy századrésze elkülönittessék. *u)*

A birtokszabályozás megengedhetősége, vagy végleges megállapitása, ugy szintén az azzal együtt járó kérdések iránti perekben hozott itéleteket, másodfolyamodásilag a kir. itélőtáblához innét pedig a

legfőbb itélőszékhez lehet felebbezni, még akkor is, ha a kir. itélő tábla az első birósági itéletet helybenhagyta. Külön semmiségi panasznak nincs helye, a semmiségi okok a felebbezésben adandók elő, és ezzel együtt intézendők el a felebbviteli biróságok által. A törvényszék által hozott itéletek és jováhagyott egyezségek hivatalból többé fel nem terjesztetnek, és ha a felebbvitel a törvényes idő alatt be nem adatik, a végrehajtás hivatalból rendeltetik el.

A jogerőre emelkedett itéletek vagy egyezségek végrehajtását a megbizott tvszéki tag teljesiti, a ki a végrehajtás befejeztével az eljárása ellen annak folyama allatt netán felmerült észrevételeket birói eldöntés végett a törvényszék elé terjeszti; és ennek határozata ellen fenhagyatik a felebbvitel a kir. itélő táblához.

Birtok szabályozási perekben az emlitett felebbvitelen és az u : n: kiigazitási kereseten kivül egyéb perorvoslatnak (perujitásnak) nincs helye. A kiigazitás, a végrehajtás befejezésének napjától számitandó egy év alatt kérendő, később beadott kérelem hivatalból visszautasitandó. *v)*

Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd megyében és Kővárvidékén birtokrendezési ügyekben az imént előadott szabályok követendők. Erdélyben pedig az 1868. okt. 12. igazságügyminiszteri utasitás az irányadó; az igazs. miniszter által szükségesnek találandó modósitásokkal. *y)*

a) Ért. VI. 2. §. — *b)* Ért. 40. §. — *c)* Polg. törvk. rendtart. 25. 29. §§. *d)* Az 1848-ki ide eső törvényeket előadtuk fennebb a 165. §-ban. A legujabb eljárás alább a szövegben II. — Az egyházi birtokokat érdeklő urbéri egyezségek azonban mielőtt az illető tvsz ke elé terjesztetnének, a. m. kir. helytartótanácsnak voltak bemutatandók. Udv. rendel. 1864. aug. 22. — 1865. sept. 18. ht. tanácsi intézv. utóbb a belügy- illetőleg vall. miniszteriumhoz. — *e)* Belügym. rend. 1868. jan. 4. az 1848 : 9. alapján. — *f)* 1871 : 53. — *g)* u : o : 86. 87. §. 1868 : 54. 93. §. i) — *h)* 1871 : 53. 44. §. — *i)* 1868 : 54. 144. §. 1871 : 53. 45. 51. §. — *k)* u : o : 45. §. — *l)* u : o : és fen. 163. §. — *m)* alább 189. §. — *n)* 1871 : 53. 46. §. — *o)* u : o : 46. 48. §§. — *p)* fen. 163. §. 1836 : 10. 6. §. — *r)* 1871 : 53. 44. §. és itt a lényeges eltérés a 163. §-ban leirt, és a 173. §-ban is emlitett eljárástól; mert a mit eddig az alisp. biróság teljesitett, azt most a tvszék fogja teljesiteni, és a szükséges adatokat hivatalból is beszerezni. — *s)* fen. 163. §. — *t)* 1871 : 53. 49. §. — *u)* u : o : 88. §. 1868 : 38. 39. §. *v)* u : o : 51. 50. 52. §. Ezek az eltérések az egyéb perekbeni eljárástól. l. 1836 : 10. — *y)* 1871 : 53. 80. §. Dalmát cs. Szelistye Törcsvár, és azokhoz tartozó községekre nézve a tjavaslat váratik. 1871. 53. 82. §.

174. §. Az urbéri kárpótlás szabályozása) az 1853. mart. 2. cs. nyiltparancs II. az ujabb törvények értelmében.

I. Az 1848-ki törvényhozásnak a magán földesuraknak a megszünt urbériség folytán szándékolt kármentesitése érdekébeni intéz-

kedései *a)* a közbejött események miatt nem valósittathatván, — az 1853. mart. 2-ki nyiltparancsok egyike ezt is felfogta, egy utóbbi pedig a földtehermentési kárpótlásra igényt tarthatók elleni magán követelések utalványozásában követendő eljárást is szabályozta; *b)* ugyanezen intézkedéseket az o. birói értekezlet is a törvényes óvás mellett ideiglenes erőben meghagyta; ezek szerint a kárpótlást illetőleg:

Az urbéri kapcsolat és földesuri törvényhatóság megszüntetése folytán elenyészett jogokért és járandóságokért a jogositottak számára az ország által az országos jövedelmekből teljesitendő kárpótlás rendeltetik. 1. §.)

E kárpótlásban a megszünteknek nyilvánitott urbéri tartozások, ugy az uri hatóság megszüntetése folytán elenyészett jogok és járandóságok benfoglaltatnak. Ilyen jogok és járandóságoknak nyilvánittatnak a) a házatlan zsellérek tartozásai, b) a pálinkakazánoktól fizetett díj, a mennyiben ez az urbéri viszonyon alapul; c) a boltnyitás, és az ettől járt bérszedésnek joga; d) a kizáró mészárszéki jog; e) a tégla-, mészégetés, kővágás, agyag és fövényásási tilalom, vagy az engedélyért járó adózás, a mennyiben ezen jog a jobbágyi viszony megszüntetéseig gyakoroltatott. (2. §.)

A földesuri hatóság gyakorlatával összekapcsolva volt terhek a kárpótlásnál már figyelembe vétettek, azokért tehát a kárpótlási öszszegből többé semmi sem huzatik le. (3. §.) Ezek folytán

Miután az urbéri telkektőli tartozások Magyarországban egyformán szabályozvák, a földesuri kilenczedbőli jövedelem pedig minden megyéknek a közterhek elosztása végett az 1844. o. gyülésen készitett osztályozása alapján kitudható, ennélfogva az urbéri kárpótlás osztályszerüleg sorozott átalános összegben adatik ki. (4. §.)

A megyék 8 osztályba soroztatnak, az első 7 osztály három, a nyolczadik pedig két osztályra osztatik a határok fenálló urbéri osztályzata szerint, minél arra kell figyelemmel lenni, hogy az első hét osztályban a negyedik és ötödik urbéri osztálybeli határok a harmadik osztályba, a nyolczadik osztályban pedig a harmadik, negyedik és ötödik osztályok a második osztályba sorozandók. (5. §.)

A kárpótlás egy egész urbéri telekért következő módon állapittatik meg:

Fehér, Soprony, Mosony, Pozson, Tolna s Vasmegyében osztályonkint 700—650—600 frt.

Békés, Csanád, Esztergom, Győr, Nyitra és Pest megyékben 650—600—550 frt.

Baranya, Borsod, Csongrád, Komárom, Somogy és Veszprém 600—550—500 frt.

Abauj, Bars, Bihar, Arad, Heves. Nógrád, Zala s Tornában 550—500—450 frt.

Gömör, Hont, Szabolcs, Szatmár, Zemplén és Zolyómban 500— —450—400 frt.

Sáros, Szepes, Ung s Trencsinben 540—400—350 frt.

Bereg, Ugocsa, s Liptóban 400—350—300 frt, s végre Árva, Mármaros s Turócz megyében 350 és 300 frt.

Azon esetekben, melyekben az 1844. év óta valamely megye területi kiterjedésében változás történt, a kárpótlás kitudásánál a telkek osztályozása tekintetében az 1840-dik évi állapot veendő alapul. (6. §.)

A $^3/_4$, $^2/_4$, $^1/_4$ stb. telektőli járandóságok, ezeknek az egy egész telekérti osztályszerü kárpótlási összeg felosztási arányához képest akkép határozandók meg, hogy ezekért a ny. parancs 6. §-ban az egy egész telekre nézve kimondott kárpótlási összegnek $^3/_4$, $^2/_4$, $^1/_4$ stb. része esik. Zsellértelekért az illető megye osztálya különbségének *c)* tekintetbe vétele nélkül 50 frt tőkekárpótlás határoztatik 7. §.

II. Az imént érintett urb. kárpótlási ny. parancs a törvényhozás további intézkedéseig lévén fentartva: csak annyiban bir még erővel, a mennyiben a kármentesités az uj törvény *d)* életbeléptéig még kiszolgáltatva nem volt; különben a megtéritendő összeg kiszámitása az uj törvény *e)* határozatai szerint eszközlendő; a kifizetés pedig az eddig fenállott szabályok szerint történik. *f)*

a) Fennebb 154. §. — *b)* Ez az 1854. január 16-án kelt cs. ny. par. — *c)* Az e §. szabályai szerint kiszámitott, és az álladalom által fizetendő kárpótlási összegek az u. n. földtehermentesitési kötelezvényekkel fizettetnek a *b)* alatt idézett cs. ny. par. értelmében. A földtehermentesitési kötelezvényeken világosan ki van irva: „Magyarország földtehermentesitési kötelezvénye" mindazáltal érettök a ny. par. értelmében az egész birodalom kezeskedik. Ezek azok nevére szólnak, kiknek részére utaltattak, a további átruházásra magának a megnevezett első tulajdonosnak a kötvény hátlapjára vezetett, és sajátkezüleg aláirt átruházása, sőt csupán a névnek a kötvény hátára mintegy üres forgatmányként sajátkezü vagy ahhoz hasonló ereju reáirása elégséges; de a további átruházások egyszerü átadással is történhetnek, mint egyéb a bemutatóra szóló hitelpapirosoknál. — E kötelezvények az álladalmi papirok minden előnyeivel birnak (7. §.) Azért a fennebbi 96. §. jegyzetében az elvesztés esetére szolgáló szabályok reájuk is alkalmazandók. — Vannak lekötött kötelezvények, melyekhez kamatszelvények nincsenek csatolva, és az azoktól járó kamatok nyugta mellett fizettetnek p. o. alapitványi, hitbizományi vagy oly javak utáni kármentesitési összegektől, melyek jövedelmének huzása mást, és a tulajdon szintén mást illet. — De a le nem kötött kötelezvények 5% félévenkint vagyis nov. 1. és május 1-én fizetendő kamatszelvényekkel (coupons) vannak ellátva. (6. §.) A törlesztésre legfölebb 40 év van számitva 1857. oct. 31-től kezdve, 1857. junius 7-ki patens 6. §. — Elejétől egész 1861-ig mind a

6 közigazgatási kerületnek meg volt saját földtehermentesitési pénzalapja, hol egyszersmind az illető igazgatóság is székelt, és a kötelezvények feletti könyvek is vezettettek; de 1861-ben mind a 6 kerületi alap, s igazgatóság a budaiba olvadt össze, és azóta a magyarországi földtehermentesitési pénzalap igazgatósága Budán székel, és az egész országra nézve intézkedik. „M. kir. államadóssági pénztár" nevezett alatt. 1868. mart. 31. l. f. rendt. — A kiszámitott kárpótlásnak a földtehermentesitési pénzalaphozi utalásáról, és ez ennél minden érdeklettek jogainak megóvása mellett követendő eljárásról az 1854. január 16-án kelt cs. ny. par. a 15—75. §§-okban tüzetesen intézkedik. — *d)* 1871 : 53. 6. §. — *e)* 1868 : 33. 5. §. ebben a megyék és határoknak osztályozása a mindegyik osztály után megtéritendő összegekkel együtt a ny. parancsban foglalt osztályozástól csak annyiban különbözik, a mennyiben az összegeket auszt. értékben mutatja. l. alább. a 175. §. V. i) jegyzet — *f)* alább 175. §. V.

175. §. Folytatás. II. A maradék földek, III. A megváltható nem urbéri természetü tartozások kárpótlását, IV. Az örökváltságokat, V. Az 1868 : XXXIII. t. cz. az úrbéri örökváltságokért országos alapból adandó megtéritést illetőleg. — Végre VI. a legujabb törvény szerinti megváltásokról.

II. A maradékföldekért *a)*, melyek a ny. par. szerint a jelenlegi birtokosok kezei közt hagyattak, a kárpótlást egyedül ezek, és az ország hozzájárulása nélkül kötelesek fizetni. A kárpótlási öszszeg kiszabásában holdankint a felállitott osztályozás szerinti összegek határoznak. (10. §. ide az uj törv. 1871. 53. 16—21. §.)

III. A megválthatóknak nyilvánitott nem urbéri természetü tartozásokért *b)* kárpótlás egyedül a kötelezettek által fizetendő. (11. §.)

Ezen megváltásnak csak akkor van helye, ha az a járandósághoz jogositottak által, vagy az ugyanazon jógositott irányában lekötelezettek mindnyája, vagy ezek nagyobb része által az ugyanazon egynemü földektőli tartozásukra nézve kéretik (12. §.)

Mindenekelőtt a barátságos egyezség kisérendő meg, melynél a kölcsönös követelések kiegyenlitése a tartozással terhelt földek egy részének átengedése által is történhetik.

Az egyezség nem sikerülvén : a) a pénzbeli tartozások, mennyiben azok eddig bécsi értékben fizettettek, névszerinti összegökben a bécsi értéknek a 250=100 folyam szerinti conventiós pénzre vonása mellett számitandók. b) A természeti, munkabeli szolgálatok az urbéri megváltási árak szerint egy igás nap 20 pkrjával, egy gyalog nap pedig 10 krjával számitandó. *c)* A kikötött vagy divatozó termésbeli adózásból keletkezett jövedelmek kiszámitása végett egy választott biróság állitandó fel, mely az a) és b) pontok alatt érintett

tartozások mennyisége, és minősége iránt támadó vitakérdések fölött is határozand. Ezen választott biróság egyik tagja a járandósághoz jogositott, — vagy a jogositottak összesége — által, a másik a kötelezettek által nevezendő ki; az elnök pedig a kinevezett két biró által választandó. A választott birót azon fél részére, mely kinevezési jogával a kitűzött határidő alatt nem él, valamint az elnököt is azon esetben, ha ennek választásában a birák meg nem egyezhetnek, a biróság nevezi ki. — d) A választott biróság köteles ugy a termésbeli adózások mennyiségét, és minémüségét, mint az 1836—1845. évekbeni helybeli, és ezek hiányában a legközelebbi piaczi árakat kitudni, s tiz évi középszámitás szerint az évi jövedelmet meghatározni e). Az összes szolgáltatásoknak megállapitott évi értéke huszszoros összegben tőkesitendő, a beszedési költségek és a földesur egyéb költségei fejében egy hatodrész levonandó, s az ekként megállapitott váltsági összegnek részletenkinti lefizetése iránt a felek között a barátságos egyezség megkisérlendő. Ha ez létrejő, az abban megállapitott részletenkinti fizetés a kötelezettek által egyedül, s az ország hozzájárulása nélkül teljesitendő. Ha pedig az egyezség nem sikerül, a birói itélet fog a megváltás iránt határozni (14. §.)

Ha az ezen ny. par. szerint kárpótlás mellett megszüntetett, vagy megválthatóknak nyilvánított szolgáltatásokkal a volt jobbágyok, és ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokosok 1853. jan. 1-éig tartozásban vannak, azoknak pénzzé változtatása és hat egyenlő félévi részletekbeni lefizetése a volt jobbágyoknak, s illető földbirtokosoknak megengedtetik, mennyiben az egyezségek, vagy birói itéletek által, melyek ezennel fentartatnak, nem akadályoztatik. A ilyes hátralékok pénzzé változtatása az ezen nyilt parancs 13. §-ában megállapított árak szerint, behajtása pedig sommás per útján eszközlendő (14. §.) *c)*

IV. Ha egyes jobbágyok, vagy egész községek urbéri szolgáltatásaikat, munkáikat és adózásaikat a földes urasággal szabad egyezség útján megállapított pénzösszegekért örök időkre megváltották, és azt lefizették, vagy a nyiltparancs kibocsátása napjáig lefizetni kötelesek voltak, ezek a kárpótlási tárgyalásba nem tartoztak, a megállapitott kötelezettségek alóli felmentésre, vagy a közjövedelmekbőli megtéritésre igénye egyik félnek sem lehetett (16. §.)

Ha ily szerződések csak részben teljesittettek, a kötelezettek csak a ny. par. napjáig lejárt részleteket voltak kötelesek fizetni, s az addig le nem járt részletek lefizetése alól felmentvék. A jogositottaknak ellenben igényök van a ny. parancs elvei szerint kiszabandó kárpótlás azon hányadrészére, mely a megszüntetett szolgáltatások-

nak a szerződési feltételekhez képest még nem teljesítettnek látszó részére esik (18. §.)

Ha a megszüntetési szerződésekkel a kötelezetteknek egy általános összegért az urbéri termékek megváltásán kivül nem urbéri természetü földek, vagy földesuri jogok is adattak át, és ha az urbéri szolgáltatásokért eső összeg a szerződésekből ki nem vehető, ezen szolgáltatások értékét szakértők és választott birák által kell kitudni, és a 16—18. §§. határozatai szerint eljárni (18. §.)

Az ezen ny. par. szerint a megszüntetett urbéri járandóságogért szabandó kárpótlás az egykori földesuri birtok után a birtokos személyének különbsége nélkül kiadandó, és nem csupán a magán földesurakat, hanem az egyházi, kamarai, pénzalapi, és alapitványi javakat is illeti (20. §.)

Az egyházak, plébániák, és iskolák számára adózások, és szolgáltatások, melyek sem az egyházi tizeden átalában, sem az urbéri telkektőli földesuri kilenczeden nem alapulnak, a megszüntetett szolgáltatások között nem foglaltatnak, és a kötelezettek által továbbá is teljesítendők (23. §.)

V. Azonban az emlitett nyilt parancsnak az örökváltsági szerződésekre vonatkozó fennebbi intézkedései az 1848: XII. t. cz. 9. §. alapján az uj törvény *d)* által megváltoztattak, és kimondatott, hogy mindazon községeknek és volt jobbágyoknak, kik az urbér vagy azt pótló szerződések alapján akár készpénz, akár pedig természetbeli adózásokból állott urbéri szolgálataikat az 1840: VII. t. cz. kihirdetése után urbéri örökváltsági szerződések mellett 1848. május 1-éig megváltották, az ilynemü szerződésekben alapuló váltságtőke az országos alapból megtérittetik, ha különben azon szerződések mind lényeg mind alak tekintetében az 1840: VII. t. czikk 9. §-ban foglalt kellékeknek megfelelnek. *e)*

E megtérités tárgyát képezik:

az urbéri örökváltsági szerződés értelmében lejárt s tényleg befizetett tőkerészletek, melyek után azonban kamat nem jár. *f)*

De a megtérités azon tőkerészletekre, a melyek az országos alapból eddig már kárpótoltattak, ki nem terjed. *g)*

Ezen országos megtérités egyedül csak az 1848: IX. t. czikk által megszüntetett tisztán urbéri természetü szolgálatok és adózások után jár; azért ha az örökváltsági szerződésekkel a községeknek vagy jobbágyoknak nem urbéri természetü földek vagy földesuri jogok is adattak át: az urbériségekre eső összeg az örökváltsági szerződés alapján és ha az nem volna lehetséges nyomozás utján a váltságtőke többi részétől elkülönzendő *h)*

A megtéritendő összeg kiszámitásánál azon elv szolgál irány-

adóul, hogy az egyenlő legyen azon kárpótlási tőkével, a melyet az illető urbériségekért, ha ezek meg nem váltattak volna, a volt földesur vehetne az országos alapból igénybe *i)*

A zsellértelkekért megtéritendő összeg mindenütt 52 forint 50 krban állapittatik meg. *k)*

Ha az örökváltsági szerződésben kikötött váltságtőke túlhaladná a táblázatban foglalt mérvet, a megtéritendő tőke megállapitásánál a jelen törvény szabályai alkalmazandók; mig ellenkező esetben az urbéri örökváltsági szerződés által megállapitandó váltságtőke veendő alapul. *l)*

A jelen törvény alapján megállapitandó tőke névszerinti értékben számitandó, és 1868. nov. 1-től folyó 5% kamatszelvényekkel ellátott földtehermentesitési kötelezvényekben térittetik meg, melyek hasonlóan a többi földtehermentesitési kötelezvényekhez az ország jótállása alá helyeztetvén, szabályszerü kisorsolás alá esnek, és kisorsolás után az országos pénztárnál névszerinti értékben beváltatnak. *m)*

A megtéritési összeg egyedül és kizárólag azokat s illetőleg azok örököseit illeti, a kik az örökváltsági tőke és kamatrészleteket fizették. Ha tehát a telek birtokosa a törlesztés alatt változott, a birtokelőd és utód, illetőleg ezek örökösei közt a felszámitandó megtéritési összeg, a mennyiben az adásvevési szerződés mást nem határozott volna, azon arányban osztandó fel, a mely szerint a törlesztéshez járultak.

De a ki az ily urbéri telek birtokába vétel utján akkor jutott, mikor az már a váltság terheitől teljesen mentes volt, ezen megtéritést igénybe nem veheti.

A mely arányban a tőke- vagy kamattörlesztés a község közjövedelmeiből eszközöltetett, az országos megtérités fejében adandó kötelezvények ugyanazon arányban a község közvagyonát fogják képezni. *n)*

Ha az örökváltsági szerződés többek egyetemleges kötelezettsége mellett köttetett, a megtéritési összeg együttesen számittatik fel, s a kielégités is egy vagy több közös kötelezvény kiszolgáltatása által történik; az érdekelt felek feladata lévén azokat maguk közt felosztani. *o)*

Zárhatáridőül a megtérités iránti folyamodványok benyujtására 1869. évi deczember 31-ke tüzetik ki; később folyamodók ebbeli igényeiket elvesztik. *p)*

A folyamodványok az országos földtehermentesitési alap igazgatóságához nyujtandók be, mely ha a megtérités alapjául szolgáló birtok urbéri természetét bebizonyitottnak látja, a megtéritési tőkét

és járulékait megállapitja s e határozatáról értesiti azon birtokbiróságot, melynek területén a megváltott urbériségek vannak. A birtokbiróság e határozatot közli az illető folyamodókkal, kiknek joguk van a birtokbiróság utján fellebezni azon felebbviteli birósághoz, a mely e tárgyakra nézve a bel-, pénz- és igazságügyi ministeriumok személyzetéből fog szerveztetni, — ennek határozata ellen további fellebezésnek nincs helye.

A birtokbiróság, mihelyt a felebviteli hatóság határozata leérkezett, vagy ha a földtehermentesitési alapigazgatóság határozata nem fellebeztetett, azonnal hirdetményt bocsát ki, melyben mindazokat, kik a megállapitott megtéritési összegre igényt tartanak (8. §.) felszólitja, hogy ebbeli igényeiket zárhatáridő alatt különbeni jogvesztés terhe mellett előre bejelentsék. *r)*

A hirdetm. határidő sem két hónapnál kevesebb, sem háromnál hosszabb nem lehet; és mind a biróság kapuján, mind pedig a hiv. hirlap utján köztudomásra hozandó.

Ha a hirdetményi határidő leteltével a szóban forgó megtéritési tőkére nézve igénybejelentés nem történt, a birtokbiróság erről 3 nap alatt a földtehermentesitési alapigazgatóságnak jelentést tesz. Ha pedig igény bejelentetett, a birtokbiróság erre tárgyalást tüz ki, és arra mind az igénylőt, mind azt, ki ellen az igény bejelentetett, megidézi.

A tárgyalás rövid uton jegyzőkönyvi alakban történik és itélet hozatik, mely ellen a polg. perrendtartásban megengedett jogorvoslatok alkalmazhatók.

A jogerőre emelkedett itélet a földtehermentesitési alap igazgatóságához szintén 3 nap alatt felterjesztendő. *s)*

A földtehermentesitési alap igazgatósága kiállitja a földtehermentesitési kötelezvényeket, és kézbesités végett a birtokbirósághoz átteszi, mely a kézbesitést rendes elismervény mellett eszközli, s ezen elismervényeket a földtehermentesitési alap igazgatóságához haladék nélkül beküldi.

Ha a kötelezvény több érdekelt felet közösen illet, (9. §.) ezek annak átvételére egy közös meghatalmazottat tartoznak megnevezni. *t)*

A birtokbiróság itél azon esetben is, midőn az egyetemleg kötelezett felek közt a megtéritési összeg felosztása fölött vita támad s közülök egyik vagy másik birói segélyt vesz igénybe.

Ily esetben azonban a kötelezvények, ha a hirdetményi határidő alatt más igénylő a folyamodókon kivül nem jelentkezett, a határidő lejártával azonnal kiállíthatók; de a vita jogérvényes eldöntéseig mint letétemény a birtokbiróság őrizete alatt maradnak.

Ha a birtok urbéri természete részben vagy egészben akár az alap igazgatósága, akár a fölebbviteli hatóság részéről el nem ismertetik, az érdeklett fél a kézbesitéstől 30 nap alatt a birtok urbéri természetének igazolására az illető urbéri biróság előtt rendes keresetet indithat.

Ez esetben a keresetlevél a földtehermentesitési alap ellen intézendő, s az urbéri biróság által a belügyministerhez küldetik be, a ki az országos alap védelmére megbizottat fog kinevezni.

Az ilyen keresetek tárgyalásánál mind az első, mind pedig a felsőbb biróságok előtt az urb. eljárás szabályai követendők. *u)*

VI. A mely esetekben a legujabb törvény *v)* a szolgálmányokat a volt urbéresek által rendeli megváltatni *y)* a váltságot azon összeg képezi, a mely az évi szolgálmányok értékének huszszoros összegéből, egy hatod résznek a beszedési és kezelési költségek fejében való levonása után fenmarad.

A szolgálmányok értékének meghatározásánál, a mennyiben azok nem készpénzből állottak, a kézi napszám 17½, az igás pedig 35 o. é. krajczárral számitandó; terménybeli szolgálmányok eseteiben az 1842—1847. (6 évi) összes termésnek, mely egyéb bizonyitékok hiányában birói becsü utján lenne megállapitandó ⅙ része veendő évi szolgálmányúl, s annak értéke szintén az 1842—1847 évek folyama alatt azon vidéken fenállott közép árak átlaga szerint számitandó ki. *z)*

Ha egyik vagy másik fél kérelmére a megváltás könnyitése végett országos közvetités segélye vétetik igénybe *aa)* a volt földes urak a részükre megállapitott váltság összeg erejeig jelzálogos váltsági kötvényekkel fognak egyszerre kielégitettetni a kötelezettek pedig tartozásukat törlesztés utján az ország pénztárába fizetik.

A kötvények mind a tőkére mind pedig a tőke után félévi utólagos részletekben fizetendő 5%-os kamatokra nézve az ország jótállása alá helyeztetnek, és félévről félévre a terv szerinti törlesztési járadék, arányában törlesztetnek, és legalább felerészben nyilvános kisorsolás, és a kisorolt kötvényeknek az orsz. pénztárnál teljes névszerinti értékben beváltása többiben pedig tőzsdei bevásárlás utján.

Azok, kiknek ilyen váltságösszeg jár, kötelesek a részökre kiállitott kötvényeket névszerinti értékben elfogadni. *bb)*

A váltságkötelezettek tartozása 8%-ra terjedő törlesztés folytán 22 év mulva megszünik.

Az évenkint lejárt törlesztésztési összegek az országos adóval együtt hajtatnak be, minden tekintetben annak természetével birnak, s minden törvényes előnyeit élvezik. De azon kamatokat, melyek a váltsági kötvények kibocsátását megelőző évekre járnak, a váltságkötelezettek 5% számitva magának a volt földesurnak közvetlenül tartoznak

megtériteni; a ki e kamatokra nézve az urb. perben hozott itélet alapján végrehajtás által szerezhet magának elégtételt. *cc)*

A jelzálogilag bekebelezett váltságtőke *dd)* minden addig bekebelezett követelést megelőz. A hol pedig még telekkönyvek nincsenek, a váltságtőke és járuléka minden más követelést már a jelen törvénynél fogva megelőz és a helyszineléskor hivatalból fog bekebeleztetni tekintet nélkül az időközbeni birtokváltozásra.

A kötelezett váltságtartozását készpénzben egyszerre is lefizetheti. Ha pedig a törlesztést választotta, az évi törlesztési összegen túl csak ugy fizethet, ha egész tartozását egyszerre lerója, és ezt névszerinti értékben számitandó váltsági kötvényekkel teljesitheti; de a törlesztési évi járadék az igy törlesztett mennyiség arányában leszállitandó.

Az összes váltságtartozás lefizetése után annak tkvi törlése szintén az 1868: 29. 15 §-a értelmében történik.

Az e törvényt megelőzte váltsági szerződések, ha jogérvényesek, lényegükre nézve nem változnak; de a fizetés tekintetében a felek megegyezhetnek, hogy a további fizetés szintén országos közvetités utján történjék; és ekkor a hátralevő tőke és kamatok összege után fog a jogositott kötvényekkel kifizettetni; a kötelezettek törlesztésüket szintén az orsz. pénztárba fogják fizetni, megállapittatik az uj viszony időpontja, és kijelöltetnek azon birtokrészletek, melyek az orsz. közvetitésre utalt összeg jelzálogi biztositékául fognak szolgálni.

E közvetitést csak akkor tagadhatja meg a kormány, ha a váltságtartozás összege nem volna fedezve a kijelölt zálog értéke által.

Az állam érdekeit, az orsz. közvetités minden eseteiben az igazságügyminister által kinevezendő jogbiztosok képviselik. *ee)*

a) Fenn. 155. §, V. 166. §. végén — *b)* Fenn. 171. 172. §§. — *c)* Az 1862. sept. 15-én kelt k. kir. leirat szerint a maradványföldek és más nem urbéri természetü szolgálmányok megváltását illetőleg: 1) A megváltási összegeknél a folyó kamatok egyátalán 5%-ra meghatározandók. 2) A maradv. földek utáni megváltási összegek kamatai 1848. május 1-től, egyéb megváltható tartozások megváltási öszletek évi kamatja a megváltás foganatbavétele idejétől számitandók. A megváltási tőke ugy annak 5% kamatai törlesztésére általában 10 évi határidő szabandó oly módon, hogy az összeg, és annak kamatai a határozat hozatala napjától félévi részletekben pontossan lefaragtassanak. — 4.) A jogosítottaknak szabad lészen a polit. vagy birói uton megszabott megváltási összeget a megváltandó földekre dijmentesen tkvileg biztositani; valamint azt annak idejében szintén dijmentesen kitöröltetni; a fizetés megtagadása, vagy a lejárt egyes részletek be nem szolgáltatása esetében azokat s o m m á s u t o n bélyeg- és illetékmentesen behajtatni. — *d)* 1868: 38. — *e)* 1868: 38. 5. §. bejelentési zárhatáridő 1869. dec. 31. szabályrendelet 54. sz. 1869. Rendeletek tára. — *f)* u. o. 1—3. §. — *g)* u. o. 3. §. — *h)* u. o. 4. §. — *i)* u. o. 5. §. Ennélfogva minden egy egész urb. telek és ehhez

aránylag a kisebb telki állományok után, a megyéknek és helységeknek az urbérben és urbéri törvényekben megállapitott osztályaihoz képest tőke gyanánt a törvény szövegében foglalt táblázatban jelentkező összegek lesznek megtéritendők. E táblázat ugyanazon 8. osztályt és ugyanazon összegeket mutatja, melyeket a fennebbi 164. §-ban látunk, azon különbséggel: hogy az ott pengő pénzben értendő összegek ezen táblázatban ausztriai értékre reducálva jelentkeznek. — *k)* u. o. 5. §. — *l)* u. o. 6. §. — *m)* u. o. 7. §. — *n)* u. o. 8. §. — *o)* u. o. 9. §. — *p)* u. o. 10 §. — *r)* u. o. 11, 12. §§. — *s)* u. o. 13. 14. §§. — *t)* u. o. 15. §. — *u)* 16. 17. 18..§§. — Ezen eljárás minden be- és kiadványokra nézve bélyegmentes. U. o. 18. §. *v)* 1871 : 53. 54. — *y)* l. fen. 166. 168. 170. §§. *z)* 1871 : 53. 89. §. *aa)* u : o : 20 §. — *bb)* u : o : 90. §. — *cc)* u : o : 91. §. — *dd)* a välts. tőke és járulékai biztositása tekintetében ugyanazon eljárás követendő. mely a szöllöváltságnál. 1868 : 29. 9. 10. §. fen. 171. §. — *ee)* u : o : 92—95 §§. Az 1871 : 53. 54. tczben érintett váltságösszegek megállapitása és orsz. közvetités utjáni törlesztése körül követendő eljárásra nézve l. az 1872. sept. 20. ig. bel. és pénzügym. rendeletet. Rendeletek tára 1872. 77. sz.

III. Szelet.

A királyi kisebb haszonvételek.

176. §. A kir. kisebb haszonvételek általában és azok nemei.

Királyi kisebb haszonvételeknek *a)* regáléknak neveztetnek a nemesi javaknak azon jövedelmi forrásai, melyek majd kiváltság utján szereztettek, majd időmulás évülés utján jöttek a birtokhoz, *b)* némelyek pedig törvénynél fogva használtatnak. *c)*

E nevezet alá esnek: a korcsma-, mészárszék-, malom-, vám-, rév- és vásári jog. Vannak ezeken felül még egyébb haszonvételek, p. o. a megszüntetett egyházi tized és a harminczad; végre az egyházpártfogási jog, melyekről majd a kir. kisebb haszonvételekhezi rokonság, majd a nemesi birtokokkali kapcsolatnál fogva szintén itt szólunk.

a) Megkülönböztetésül a nagyobbaktól, mint a só-, ásvány- stb. regálék: másként helyesebben (curialia beneficia) azaz nemes telket illető és földesuri haszonvételeknek (dominalia beneficia) is hivatnak, de a „regale" elnevezés mindennapivá vált. *b)* Vám, rév- és vásárjog kiváltság utján szereztetik. — *c)* Korcsma, mészárszék, malom, földesuri haszonvételek a törvény szerint.

177. §. I. Korcsmáltatási jog.

Korcsmáltatási jog alatt nem csak a bor, hanem egyéb szeszes italoknak kisebb mértékbeni mérési joga is értetik. Ez rendszerint a földesur sajátja, közbirtokosságokban aránylag a közbirtoko -

soké, hacsak valamelyiknek közülük kizáró szabadalma, vagy az arányosság még köztük behozva nincsen. *a)* — Illeti továbbá az ugynevezett udvartelkeseket, (curialistákat) kiknek csupán kiváltságos udvartelkük van, de különben nem közbirtokosok; de a kiváltságban az italmérési jognak vagy világosan, vagy legalább a kir haszonvételek megemlitésének ben kell lenni. *b)* És a kir. városban lévő egy-egy udvartelket, bár időközben több részekre osztatott legyen is, csak egy rendü korcsma illeti. *c)* A serfőzési jog pedig a birtokkal járván a kir. haszonvételek közé nem tartozik. *d)* Illeti végre

A jobbágy községet is, mert minden jobbágy-község, melynek t. i. különös birája és esküdtjei vannak, a hely fekvése, és kiterjedéséhez képest, egy vagy több korcsmában bort mérethet, és pedig ha saját szőlőhegye van, sz. Mihálytól sz. Györgyig, különben csak karácsonig, és nem csak helybelit, hanem másünnét behozottat is. Ha a földesur a korcsmák száma iránt a jobbágyokkal meg nem egyezhetne, a biró határozza meg, ugy azonban: hogy a bormérés csak benn a helységben mehet, s nem azonkivül, vagy sátor alatt, kivéve országos vásárkor. Szőlőhegy neve alatt pedig a törvény csak oly tájakat ért, melyek az uraság világos engedelmével szőlővesszőkkel beültettek, s melytől a földesur kilenczedet, tizedet, vagy hegyvámot, vagy hasonló bért szedett. Ha egyes jobbágy, vagy a kiszabott időn kivül a község korcsmát tart, csap alatt levő minden borát veszti. De a szőlőhegyen széllyel lakó gazdák maguk munkásainak, a hol ez az uj törvényig szokásban volt, mérhetnek.

Hordókban pedig bort a lakosok szabadon, s díj nélkül behozhatnak, akár saját használat, akár kereskedés végett. Sőt betegség vagy lakadalom esetében kisebb mértékben is. *e)*

Az 1853. mart. 2. ny. parancs a volt jobbágyok korcsmáltatási jogát az eddigi urbéri törvényekhez képest fentartja. *f)*

a) 1836: 12. és alább a 178. §. Szereztetik kiváltság által vagy elévülés utján is használtatik. — *b)* Udvartelkek, curiák voltak kir. városban is, melyek a kir. város területéből mintegy kiváltak, kiváltság alapján és minden városi tartozás alól mentesek voltak, 1598: 35. 1. §. szól ezekről az 1836: 12. 9. 11 §. is, emlittetnek alább is a 291. §-ban. — *c)* Sent. 9. 13. ad subl. benef: curial. — *d)* dec. 3. ad subl. benef. curial. — *e)* 1836: 6. 2. §. Bővebben Frank 218. §. Sőt az 1868. jul. 7-ki belügym. rendelet szerint a termelők saját termésü boraikat saját helyiségeikben — de álló s ülő vendégek teljes kizárásával rendesen bedugaszolt és saját pecsétökkel vagy ónlemezzel ellátott üvegekben eladhatják. — *f)* Ny. par. 23, §, fennebb 172. §. Ért. VI. 1. §.

178. §. A korcsmáltatási jogból származó perek.

I. Tiszti ügyészi per azok ellen, kik törvénytelen, hamis mértéket használnak, a szolgabiró előtt az 1659: 71. alapján elkobzás

végett, ha pedig a mérték 12 frtot meghalad, 12 frt vétetik meg, rövid uton. A büntetés megvételét akadályozó nemesre 100 frt, a nem nemesre 40 frt büntetés vár. *a)*

II. A kir. ügyésznek a korcsmáltatási jogot kiváltság nélkül bitorló elleni *b)* ugyszinte a kir. városi tiszti ügyésznek a városban lakó és kiváltság nélkül korcsmát nyitó nemes *c)*, vagy a földesúrnak bárki elleni *d)* mindenkor a kir. tábla előtt folyt kereseteik, melyekben az alperes a kir. ügyész ellen 100 évi, mások ellen 32 évi csendes gyakorlatot tartozott igazolni, az 1852. nov. 29. cs. nyiltparancs által megszüntettek, és a folyamatban találtak hasonlókép, hacsak már végitélettel ellátva nem voltak. *e)*

III. A közbirtokosoknak keresete az ellen, ki italmérési jogát megintés után is idegennek adja haszonbérbe az 1655. 31. 1659: 47. A büntetés ugyanaz mi az erőszakosságé. *f)*

a) 1659: 71. A mértékekre való ügyelést kir. városokban is előbb a megye gyakorolta 1714: 63. most magok a kir. városok. — *b)* I: 23. 78. II: 7. — *c)* 1598: 35. — *d)* az 1659: 51. 1598: 35. alapján. — *e)* 1852. nov. 29 cs. ny. par. 4. §. és 26. §-a. De ha valaki ujból kezdené gyakorolni: akkor ellene a törvények alkalmazásba jöhetnek; mivel a ny. p. 4. §-a a fennlévő birtoklást védi az inditandó keresetek ellen, de a mely ujból kezdetnék, arra nézve a törvények erejökben fenállnak. A fenálló korcsmajog kiterjesztéséből eredett birtokháborit. keresetek a biróságok elé, és sommás utra tartoznak. Sem. sz. 533/872. — Urb. korcsm. jog szabályozása végetti kereset urb. utra tartozik. Hsz. tábl. 17443/1866. De a községet megillető bormérés gyakorlatának szabályozása, valamint a földesuri jog csonkitásának megbüntetése közigazgatási utra. 1868. jul. 7-ki belügyminist. rendelet. — *f)* Az 1655: 31. 1659: 47. Sőt a közbirtokosok a haszonbéri sommát az alispán kezébe letevén megintés után önhatalommal is elfoglalhatják a korcsmát, és az idegen haszonbérlőt kivethetik. Ezen kereset illeti a szomszédokat is. De ezt az 1852. nov. 29-ki cs. ny. par. 18 §-a, megszüntette.

179. §. II. A mészárszéki és III. malomjog.

I. A mészárszéki jog a mészárszék tartásában, és a szokott husnak fontonkinti árulásában állott. Illette a kir. városokat, szabad községeket és a földesurat is bizonyos megszoritásokkal. E jog kiváltság utján vagy időmulás által is megszereztethetett *a)*.

Ha azonban a földesur elegendő hust nem vágatott, akkor a jobbágyoknak is megengedtetett, ha ebbéli szándékukat az uraságnál eleve bejelentették, valamint midőn valamely különben egészséges marha további tartásra nem volt alkalmas, a jobbágy azt levághatta s kimérhette, vagy a mészáros által kiméréthette. *b)*

De a földesuri kizáró mészárszéki jog az 1853. mart. 2. patens

szerint az urbéri kárpótlási összegbe betudván megszünt. *c)* Különben a mészárszéki jogból hasonló perek származtak, mint a korcsmáltatási jogból. *d)*

II, A malomtartás szintén a kizáró földesuri jogok egyike és jogot ád a törvény a földesurnak a jobbágy malmát kibecsültetni még akkor is, ha a jobbágy kiváltságot, vagy szerződést mutathat. *e)*

Az 1853. mart. 2. ny. parancs a malomjogra nézve az eddigi törvények határozatait fentartotta. *f)*

a) II: 9. Sent. 7. 13. 14. ad subl. benef. curial. — *b)* 1836: 6. 6. §. — *c)* 1853. mart. 2. urb. kárpótl. nyiltparancs 2. §. *d)* alatt; és fennebb a 174. §. — *d)* fennebb a 178. §. I. II. — *e)* 1836: 6. 8. §. — *f)* ny. par. 24. §. fennebb 172. §. végén. — Az idézett 1836: 6. 8. §. ugyan azt mondja: „bárminemü malom" de ez alatt a gőzmalom nem érthető, mivel akkor még az országban egy sem volt; és igy a gőzmalmok felállitása a szabad ipar tárgya ugyan, 1872: 8. 8. §. — de a kir. kisebb haszonvételi jog fen van tartva. u: o: 105. §. *g)*. — A hajómalmok iránt l. a közmunka- és közlek. minister 1867. 4916. és az 1868. mart. 14-ki rendeleteit az ideigl. hajómalmi rendszabályt illetőleg. — Az 1872: 8. 8. §. a vizi malmok felállitására nézve a fenálló törvényekre utal. u: o: 105 §. *e)*.

180. §. IV. Vám- és révjog.

A vám- és révjog azon jog, melynélfogva a a tulajdon költségen épitett hidon, uton, vagy átjáró kompokon járóktól személymajd szekér és marhaszám szerint a felsőség által szabályozott vámvagy révdijat lehet szedni. E jog egyenesen kiváltság utján szereztetik, mely keltétől egy év alatt kihirdetendő és foganatba veendő különben elavul. *a)* Ellenmondhat azonban az ily joggal már előbbi kiváltságnál fogva élő szomszéd: a tiszti ügyész ha azt fölöslegesnek tartja, a fenforgó sérelem miatt *b)*. A hasztalanná vált vámok eltörlésére való felügyelet az alispánoknak hivatalvesztés alatt kötelességül van téve, *c)* és ha valaki a megyei végzés ellenére az eltörlött vámot fentartaná: birói megintés után először 100, másodszor 200 frt büntetés alá esik, mely a végrehajtó birót illeti; harmadszor pedig a kir. kincs javára a vámhelyet is elveszti, de közbecsü árán visszaválthatólag. *d)*

A vámtulajdonos köteles az utakat, hidakat, réveket, hajókat, melyek használatáért vámot szed, jó karban tartani; és ha ezt elmulasztja: teljesitésére birói megintés után tiszti ügyészi keresettel az emlitett háromszoros büntetés alatt szorittathatik, *e)* egyszersmind kártéritéssel is tartozik.

A vámfizetés szekértől és marhától jár; és gyalog ember hidon — kivéve a budapesti lánczhidat *f)* és a kompokoni átjárásokat —

nem fizet. A vámdíj szabályozás- (tariffa) a megyét illeti; e szabályzatot hiteles alakban minden vámhelyen kell tartani, s kivánatra előmutatni. *g)* A ki a díjt áthágja, a fennebbi tiszti kereset alá esik; azonfelül a megzsarolt utas hatalmaskodási keresetet is indíthat. Ugyanez áll, ha valaki más határáról az utasokat a maga vámjára kényszeríti. *h)*

Ellenben, a ki az igaz vámot kárositani akarná, p. o. gázlót keresve, annak szekerét a rajta lévő jószággal és befogott marhával együtt elfoglalni lehet; de birói itélet előtt eladni nem, hatalmaskodási büntetés alatt. *i)* A ki pedig lopva vagy erőszakkal menekedett: illető birája előtt bepereltetve, a vele volt jószág igaz becsü árában elmarasztaltatik. *k)* Álutakat, gázlókat és titkos hajókat valamely törvényes vám rövidségére tartani, a hely- és más jószágára őröket állitani a vámjog elvesztése alatt tiltatik. *l)*

A törvények a vámfizetés alól kivették 1) a nemeseket, habár kereskedők is; 2) a papokat, tanulókat, egyház szolgáit; 3) sz. kir. városok polgárait; 4) az esztergomi érsek jobbágyait; 5) jász- és kunokat; 6) a jobbágyokat midőn köz- vagy uri szolgálatban járnak, és ha malomba őrlés végett életet visznek vagy onnét visszatérnek; végre a házasulót, midőn a menyasszonyáért megy vagy azt viszi, az egész kisérettel együtt. *m)*

A vám- és révjogból eredő perek:

I. A kir. ügyészé, vagy a tiszti ügyészé az ellen, ki minden kiváltság nélkül állitotta fel a vámot vagy révet. (II. 10. 1492: 87. 88. 1563: 59. 1681: 15. 1715: 15.)

II. A megyei tiszti ügyész keresete a szükségtelenné vált vám rév eltörlésére a kir. tvszék előtt (1715: 15. 1723: 15.) de ha a vámtulajdonos saját költségén eszközlötte a kiszáritást, vámszedhetési joga meg nem szünik.

III. A megyei tiszti ügyész pere a háromszoros büntetés végett az ellen ki a vám eltörlése után is vámot szed (1566: 11. 1655: 29. 1723: 15.); ha a tariffát áthágja (1566: 12.); ha az utasokat hidjára vagy utjára kényszeriti (1466: 13. 1625: 34.); ha a romlott utakat és hidakat birói megintés után sem igazittatja meg: (1566: 12. 1723: 15.); ha a szárazon vagy jégen átjáróktól vámot szed (1723: 15.) *n)*

IV. Erőszakossági per 1) az ellen, ki oly személytől, ki vámmentes, vámot szed vagy azt birói megintés után sem fizeti vissza, az erőszakossági törvények és az (1723: 15.) alapján. 2) Az ellen, ki az eltörlött vám után is a díjt megveszi. (1625: 35. 1723: 15.) 3) Az ellen, ki a vámtariffát áthágja (1735: 73. 1723: 15.)

V. A portékák elvesztésére azok ellen, kik a vámot kikerülték (1723: 15.) ugy a gázlóhelyek elvesztése végett azok ellen, kik nem szabadalmas vámot vagy révet tartanak.

VI. A későbbi vámkiváltság megerőtlenitése végett az, ki már előbbi kiváltság mellett vámgyakorlatában van, ha az uj kiváltság sérelmes, a kir. tvszék (előbb a kir. tábla) előtt perelhet II. 9. 10. alapján.

VII. Kártéritési per a vámtulajdonos ellen, ki az utakat, hidakat és eszközöket romlott állapotban tartván, az által valaki kárt szenvedett (1723 : 15.) *o)*

a) II. 12. — *b)* II. 10. 2. 3. §. — *c)* 1715: 15. — *d)* 1566: 11. 1723: 15. — *e)* 1566: 12, 1723: 15. — *f)* 1492: 87. Zsidó vámszedőt tartani, vagy annak bérbe adni a vámot nem volt szabad, és annak elmozditására a háromszoros tiszti ügyészi kereset vala rendelve, azon hozzáadással, hogy zsidónak senki vámot ne fizessen. 1630: 15. 1647. 91. 1649: 79. 1655: 29. 1723: 15. 2. 4. §. Azonban ez most már nem áll az országbirói érték. 22. §-a és az 1867: 17. alapján. V. ö fennebb a 38. §-t. — *g)* 1836: 26. 3. §. — *h)* 1715: 15. 2. 5. §. — *i)* 1723: 15. 13. §. és általában az utasnak minden törvénytelen terhelése hatalmaskodási keresetet szül. 1723: 14. 7. 8. 11. 12. 13. §. Dec. 14. 37. ad poen. viol. — 1492: 88. 1498: 35. 1723: 15. 13. §. — *k)* 1498: 29. — *l)* 1482: 88. 1498: 36. — *m)* 1498: 35. 1723: 15. 8. §. 1458: 10. 1741: 28. — Bővebben Frank 221. §. — *n)* Ezen keresetnek volt helye a megintés után is zsidó vámot tartó ellen. — *o)* Az e §-ban emlitett keresetek a rendes eljárásra tartoznak. Polg. tvkez. rdtt. 4. §.

181. §. V. Vásárjog.

A vásárjog, mely piarcz-, heti és országos vásárok tarthatási jogban áll, kir. kiváltsággal szereztetik; *a)* megtartatik pedig 100 éves idősüléssel. Az országos vássárra nézve figyelemmel kell lenni a kiváltságnál, hogy a másnak előbbi ugyanazon időbe eső vásárjogával ne ellenkezzék, mert ez különben ellenmondhat, és a kiválságot megerőtlenitheti. *b)* Joga van továbbá a vásárjoggal birónak a kiváltságban vagy a megye, vagy gyakorlat által meghatározott helypénzt szedni, mely alól törvény szerint a nemesek szabad kir. városok polgárai, a jászok és kunok, habár kereskedést űznek is, mentesek, *c)* azonban a legelő használatáért mindenki fizet. *d)*

a) II. 12. 3. §. — *b)* II. 10. 4. §. — *c)* 1715: 63. 1765: 20. 1836: 33. 1840: 28. — *d)* 1723: 15. 6. §. Bővebben Frank 222. §. A vásári biróság-, és eljárásról. Polg. törvénykezési rendtart. 24. 481—494. §§.

182. §. A megszüntetett egyházi tizedről.

Az egyházi tized törvény szerint a megyés püspököket illete, vagy más kath. papokat is, kik azt a kir. adomány utján nyerték, vagy elévülés utján megtartották. *a)* Némely tized vagy csere által, vagy az adományos egyház kimulásával a kir. ügyészre visszaszállott és ez kir. tizednek mondatott. Némely földesurak is megszerezték a tizedet az illető püspököktől örökre vagy csak bizonyos időre. Egyébiránt akárkit illetett a tized, az a helybeii kath. plébánosnak negyed, nyolczad, vagy legalább 16-od részét kiadni tartozott. *b)*

A tized adatott gabona nemüekből, mint búza, rozs, köles, árpa, zab, és tönkölyből, továbbá a borból *c)*.

Kivétettek alóla 1) a nemesek tulajdoni majorsági földeikre, irtványaikra vagy ujonnan foglalt földeikre nézve ; *d)* de ha a jobbágyföldeket nemes ember mivelte, azoktól a földesuri tartozásokon kivül a tizedet is tartozott megadni. 2) Az egyház és iskola szolgái oly telkekre nézve, melyeket alapitványnál fogva birtak. 3) Az egyháznemesek telkeikre nézve. 4) A hajduk, jászok és kunok. *e)* 5) Ráczok, oroszok és oláhok azon helyeken a hol mentességgel letelepedtek. Végre mindazok, a kik élés és gyakorlattal megerősitett kiváltsággal birtak.

A tized szedendő volt kalászban, és nem szemben. *f)* Borra nézve a törvényes mértékkel. *g)* És a kilenczed a tizedet megelőzte *h)*. A ki szokás ellen a tizedet megtagadta *i)*, vagy szedését akadályozta *k)*, kétszer annyira büntettetett az alispáni biróság előtt. A ki pedig a tizedet elvitte, vagy a szedést akadályozta, ugyszintén a ki attól vett tizedet, ki azzal nem tartozott, hatalmaskodási kereset alá esettt. *l)*

a) Sz. István II. k. 52. Sz. László I. 30. Kálmán I. 25. fej. Igy a pannonhegyiapátság kiváltsága. — *b)* Sz. László I. 33. fej. 1498 : 50. 1546 : 55. 1558 : 12. 1723 : 7. — *c)* 1841 : 1. Régen minden termés és jövedelemből ; 1836 : 33. a méhrajoktól, bárányoktól, gödéktől megszüntette. — *d)* 1492 : 50. — *e)* kiváltságaik alapján. — *f)* 1625 : 45. — 1655 : 31. — *h)* 1500 : 29. — Bővebben Frank 225—228. §§. — *i)* 1608 : 5. 1648 : 61. 1609 : 17. — *k)* 1608 : 29. — *l)* 1655 : 89. 1715 : 97. 1659 : 31.

183. §. Az 1848. évi törvény; és az 1853. mart. 2. cs. ny. parancs a tizedkárpótlást illetőleg.

Az 1848-ki országgyülésen az egyházi rend a tizedről minden kárpótlás nélkül lemondván, az ország rendei ezen a haza oltárára

letett áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe iktatták; egyszersmind elhatározták:

1) Hogy a papi tized, bármi módon, s bár kinek, bármily jogczimen fizettetett: örökre megszüntetik.

2) Mennyiben a tized megszüntetése a kisebb rendü papság némely tagjainak jövedelmeit is érdekli, s e tekintetben azoknak ellátásáról gondoskodni minden esetben szükséges leend, javaslat fog az ország rendeinek előterjesztetni; ugy szintén

3) A tizedtulajdonos magán családoknak is a közálladalom által leendő kármentesitése iránt.

Ez üdvös szándék azonban nem valósulhatván, az 1853. mart. 2-ki, az urbéri kárpótlásról szóló nyilt parancs által eszközlésbe vétetett; mely szerint rendeltetett: hogy

A mennyiben az egyházi tized vagy kir. adományozás, vagy jogérvényes örökvallások folytán magánosok tulajdonává vált, az egyházi tized megszüntetése által keletkezett veszteségek az országos jövedelmekből megtéritendők. Az évi jövedelem tizedlajstromokból, és beszolgáltatási jegyzőkönyvekből, s ily segédadatok hiánya esetében az igazolandó bemondások alapján az 1836—1845. évről tiz évi középleg szerint kinyomozandó. Ott hol megváltási szerződések léteznek, a kárpótlás az ezen tiz évbeli megváltási árak alapján minden további levonás nélkül megállapitandó. Ha ily esetekben a lelkész az emlitett tizednek tizenhatod vagy különben valamely hányadrészét huzta, azért a megfelelő rész a jogositott számára kitudott kárpótlási összegből az illető javadalom rovására lerovandó.

Az alsóbb rendű papság tizedveszteségeért a kárpótlás az egyházi jövedelmek 1802. évi összeirás alapján, mint járadék, az országos jövedelmekből szabandó ki. *b)*

a) 1848: 13. 1. 2. 3. §§. — *b)* 1853: mart. 2-ki urb. kárpótl. ny: par. 21. 22. §§. —

184. §. A harminczadról.

A harminczad azon vám, mely az ország szélén átszállitott javaktól fizettetik. Régen valóban az árú értékének $^1/_{30}$-át tette; de utóbb különféle díjszabások váltották fel. E jövedelem az elidegenithetlen koronai jogok közé tartozik. *a)*

A fizetéstől menteseknek nyilvánittattak 1) apróságok 1 frt értéken alól *b)*, 2) nemesek, papok, szabad kir. városok azon tárgyakra nézve, melyeket a birodalom egyéb tartományaiból tulajdon szükségeikre hozattak. *c)*

Kijelölte a törvény a harminczad helyeit is; a földesurak tar-

toztak a szükséges helyeket illő áron, és zálog czime alatt átengedni; de megszűnvén a harminczad, a helyet ismét megválthatták *d)*.

A tisztviselőkre nézve a törvények szakadatlanul sürgették, hogy azok honfiak legyenek, és ha lehet birtokosok *e)*, de soha sem zsidók *f)*. A zsarolások erőszakossági büntetés alatt tiltvák *g)*. A ki pedig a harminczadot kijátszotta, javait, melyekkel volt, elvesztette kir. ügyészi felperesség alatt *h)*. Az elfoglalt, elkobzott áruk visszavétele végett a kincstár előtt kellett perelni *i)*.

a) Zsigm. II. 17. 1655. 100. stb. 1729: 2. 1514: 8. 7. §. — *b)* p. o. 1492: 27. 1553: 18. — *c)* 1498: 35. 1553: 18. 1559: 44. 1723: 14. 1807: 19. És a kereskedők általában mindentől tartoztak fizetni. — *d)* 1723: 13. 1. 6. §§. — *e)* 1498: 30. 1553: 13. 19. — *f)* 1630: 15. — *g)* p. o. 1681: 44. 1723: 13. — *h)* 1625: 30. — *i)* 1715: 15. 1723: 13. — **Most a pénzügyi tszékek itélnek.**

185. §. Az egyházpártfogási jog, (Jus Patronatus).

Az egyházpártfogási, egyházi kegyúri jog főleg a királyt illeti *a)*, de sokszor egyeseket, testületeket is *b)*.

Eredhet e jog 1) az által, hogy valaki egyház épitésére telket adott, sőt az egyházat maga költségén felépitette, és azt dotálta vagyis fentartására jövedelmet alapitott. Ha mindezt többen tették, akkor mindanyian együtt véve gyakorolhatják az egyházpártfogás jogát. Elegendő ugyan magában az épités is, de a ki csak telket adottt, vagy az egyház jövedelmeit szaporitotta, csak jóltevő lészen. 2) Szereztetik egyházi javadalom (beneficium) alapitása által; ha valaki az egyházi hivatal fennállására elegendő alapitványt tett; és mind a két esetben az egyházpártfogási jog egyenes kikötés nélkül is követekezik. 3) Pápai adományból, melyhez a megyei püspök beegyezése is kivántatik. 4) Végre emlékezetet haladó gyakorlatból, vagy is elévülés utján.

Átszáll: kir. adomány *c)*, hosszas gyakorlás által, azon jószág megnyerése által, melyhez kötve van.

Nagy különbség van a kir. és egyéb pártfogási jog közt; mert a király teljes hatalommal adja az egyházi javakat, p. o. püspököt, érseket nevez, fenmaradván a pápa megerősitő hatalma *d)*. Mások azonban valamely egyházi javadalomra p. o. plébániára csak kijelölhetik, bemutathatják az egyént *e)* (praesentant), a bevezetés pedig a megyei kormányzót, vagy is püspököt illetvén, (canonica institutio, investitura).

A kijelöltnek azonban alkalmas és érdemes papnak, és hazafinak *f)* kell lenni; különben a világí pártfogó kijelölése visszaküldetik uj kijelölés végett, az egyházi pártfogó pedig azon egy esetre ki-

jelelő vagy bemutató jogát veszti. Ha az egyén alkalmas, az egyházmegyei kormányzó köteles a kijelöltet elfogadni, és ha ezt mellőzve mást nevezne, a püspök azon plébánia helységtől járó tizedét veszté *g)*. A megürült javadalomról vett értesités után az egyházi pártfogó 6, a világi pedig 4 hónap alatt köteles praesentálni, bnmutatni, különben ezen intézkedés vagy a királyra, vagy az egyházmegyei kormányra száll. Midőn az egyházi és világiakat együtt illeti a bemutatási jog, a törvény kedvezésében mindnyájan részesülnek. Székes káptalani és szerzetes egyházakban a pártfogó kijelelő s bemutató joggal bir.

A egyházi kegyuri jogok 1) tiszteletiek: kiváló hely az egyházban, külön töményezés, és megkülönböztetés a szentelt vizosztás alkalmával, néhol sirbolt az egyházban, czimerének és nevének az egyházra vagy bizonyos egyházi szerekre alkalmazása. A fejedelemért diszes kisérő menet, és érette nyilvános imádságok; 2) hasznosak: ha a pártfogó inségre jutna, az egyház jövedelméből szabad eltartást nyert. Terhei: az egyház jogai védelme, és haszna előmozditása.

Az egyházi kegyuri jog elenyészik: 1) a személyes a személy, a családi a család elhaltával; 2) a birtokhoz kötött a birtok vesztésével. 3) midőn az egyház elvész: vagy 4) egyesülés által, ha az előtt anyaegyház fiókként másikkal egyesül (filialis lesz) 5) ha más egyháznak, vagy a püspöknek átengedtetik: 6) lemondás által.

7. Bün miatt: ha a pártfogó a kath. egyháztól elszakad, ha magát a pártfogási jogot eladja, ha az egyházi javakat elfoglalja, bitorolja; a ki az egyház papját életétől megfosztja, vagy tagjában megcsonkitja, szinte elveszti pártfogási jogát, az egyház örökre megszabadul, és az ilyennek maradéka negyed iziglen az egyházi rendből kizáratik. De sem a zálogos büne magának a tulajdonosnak nem árthat, sem a hivatalos egyházfi büne miatt a pártfogási jog el nem enyészik.

Az egyházi kegyuri jogból származott pereknek a király a bírája, és azok vegyes egyházi és világi tagokból összeállitott biróság által döntetnek el *h)*.

a) 1569: 36. 1715: 60. 1723: 71. — *b)* p. o. 1504: 26. — *c)* 1723: 55. 5. §. — *d)* I. 11. — *e)* 1723: 55. 5. §. — *f)* 1495; 30. 31. 32. 1723: 55. — *g)* 1504: 26. De miután az egyházi tized elenyészett, mily büntetése lészen? — *h)* 1498: 67. 1523: 9. 1569: 36. 17. — Frank 223. 224. §§. Hol a kegyuri jog valamely ingatlan birtok tulajdonával összefüggésben áll, a megfelelő kötelezettség magával az illető ingatlan birtokkal válhatlanul és elanynyira kapcsolatos, hogy annak hatálya a birtoklási és telekkönyvi állapotban történt változások által nem érintetvén, minden uj tulajdonosra a joszággal együtt közvetlenül átszármazik. Kir. udv. rendel. 1864 aug. 24. A kegyuri villongások a vallás és közokt. ministeriumhoz tartoznak. L. fen. 88. §. *a)*

IV. Szelet.

Az arányositásról.

186. §. Az arányositás és tárgyai.

Arányositásnak neveztetik a közbirtokosok közt a közös haszonvételekbeni részesülés szabályozása *a)*.

Közbirtokosok azok, kik bármely haszonvételre nézve fentartván a közösséget, vagy önmaguknak, vagy azoknak, kiknek a belső telekben képét viselik, valóságos gyakorlatát megmutathatják *b)*.

Tárgyai az arányositásnak 1) a közösségre tartozó minden haszonvételek, melyek jelenleg közösen használtatnak, ugy azok is, melyekre nézve bebizonyitható, hogy a közbirtokosok valamelyike által a közösből elszakittattak, ez uttóbbiakra nézve az elévülést haladó magánzó használat sem állhatván ellen *c)*. 2) A futó homokkal elöntött térek *d)*, és a vizlepte tájak aránylagos felosztása *e)*. — 3) A több helyek vagy puszták birtokosai által közösen és békésen használt erdők, vagy más térek *f)*. 4) A korcsma és mészárszéki jog *g)* 5) A legelő *h)*. 6) A közös határból magánzó használat alá vont, s lakosokkal megszállott, szőlővel beültetett, kertekké alakitott, vagy máskép hasznosan javitott földrészek *i)*.

a) „Proportio" elnevezés alatt ismeretes. — *b)* 1836: 12. 18. §. — *c)* 1836: 12. 1. §. — *d)* 1807: 20. 1. §. és fennebb 110. §. — *e)* 1807: 17. — 1840: 10. 10. §§. és fennebb 109. §§. — *f)* 1836: 12. 10. §. — *g)* u. o. 11. §. — *h)* u. o. 13. §. — *i)* u. o. 17. 12. §. — Arányositási pernek a **tulajdon** tárgyát nem képezi. Hszem. tábla 19119/1867.

187. §. Az arányosság kulcsa.

Az arányosság kulcsául szolgálnak:

1) Benépesitett helyeken a régi házhelyek belső telek utáni tartozmányaikkal együtt, habár e tartozmányok elszakittattak volna is ezen házhelyeknek száma és mennyisége rendszerint törvényes bizonyitványok mint tanuk oklevelek után birói összeszámlással határozandók meg.

2) Az osztályos atyafiak, vagy ezek jussán birók között előfordulandó esetekben az elágazásra vagy osztályrészre kell tekintettel lenni.

3) Ha a házhelyek számát és mennyiségét a fennebbiek szerint világosságra hozni nem lehet, kulcsul azon gyakorlati mód vétessék

fel, mely a kir. jogokban vagy közhaszonvételekben, vagy a szintén közös, és a közbirtokosok közös megegyésével felosztott teherviselésben van részvéti szabályul megalapitva.

4) Ha e kulcs sem használtathatik, kinek-kinek belső birtoka felmérendő, és a közös gyepből tett foglalások, és egyéb belső telki birtokká forditott külső birtokrészek kihagyásával a felmérésből kitetsző felszámitás szolgál a közös haszonvételek iránti rendelkezésnek alapjául.

5) Ha pedig birói itélet által elhatároztatnék, hogy a fennebb előszámlált kulcsokból egy sem használható, minden közbirtokosnak egész birtoka felméretik, s a közösből tett foglalásoknak kihagyásával kitetsző felszámitás teendi az arányositás alapját.

6) Pusztákban kulcsul szolgál vagy a birtokrész, vagy a közös hasznok és terhek felosztásábani gyakorlat, vagy a régi telepben volt házhelyek száma.

7) Minden egyes nemesi udvartelek rendszerint két, vagy a körülményekhez képest legfölebb három házhelynek vétessék fel, ha csak be nem bizonyittatnék, hogy több házhelyből van összeszerkesztve. *a)*

a) 1836: 12. 2—9. §§.

188. §. A korcsma, mészárszék, épületek, szőlők, kertek, legelő és erdők arányositása.

I. A házankint vagy személyenkinti korcsmáltatás, kivéve a nemesi udvartelkeken, melyek korcsmáltatási joggal régóta birnak, — ott is eltöröltetett, hol 1836-ig haszonvételi közösség gyanánt gyakoroltatott; hol közös korcsma vagy vendégfogadó áll fenn, arányosság szerint annak jövedelme osztatik fel; hol egyik vagy másik közbirtokos által épitett és ez által magánlag használt korcsma van, ennek jövedelme szintén közösség alá vonatik, de a többi közbirtokosok kötelesek a részökre háromló minden terheket előre megtériteni.

II. Hol a mészárszéki jog közösen nem gyakoroltatott, az 1836. év után közösen használandó lett, de ez megszünt. *a)*

III. Hol közös épületet volna szükség felállitani valamely kir. kisebb haszonvétel gyakorolhatására, az, hogy az épités mikép történjék, a nagyobb birtokuaknak megegyezésével, de mindig azon haszonvételnek biztos jövedelmeihez mérséklendő költségekre való tekintettel határoztatik el. *b)*

A határbani arányosság behozatalára szükséges az összesités

de ebbe bele nem jönnek a szőlők, szilvások és gyümölcsösök, melyek folytonos kiterjedésök és fekvésök miatt a külső egyéb földek összesitését nem gátolják; ezek helyett azonban a többi közbirtokosoknak vagy ugyanannyit, vagy vele felérőt minden egyéb határbeli haszonvételekkel együtt a kulcs szerint kell, a mennyire lehet egy tagban, ha a közbirtokosok máskép meg nem egyeznének, sorshuzással magánzó használatára kiadni. *c)*

A legelő, is bármily kevés legyen, aránylag felosztandó; de ha azt a helybeli körülmények miatt külön kivágni nem lehetne, vagy épen semmire másra nem használható, a marhák nemét és számát kell meghatározni, melyből egy-egy közbirtokosra eső számnál több marhát ne legyen szabad tartani, minden egy darab marhától megveendő 1 frt büntetés alatt. *d)*

A legelés, makkoltatás és egyeb haszonvételek kit-kit csak a számára kihasitott erdőrészben illeti. *e)*

A közösből elfoglalt s magánzó birtok alá vont, szölővé vagy kertté alakitott, vagy bármikép terhelt és több évek óta valaki által birt földek a birtokosnál meghagyatnak ugyan, de a többi közbirtokosnak ugyanannyit kell aránylag adni a közös földekből, ha ez nem történhetnék, az elfoglalt föld a megtéritendők megtéritése után aránylag felosztatik. *f)*

a) 1598 : 35. 1. §. fen. 179. §. — *b)* 1836 : 12. 11. §. — *c)* u. o. 12. §. — *d)* u. o. 13. §. — *e)* u. o. 18. §. — *f)* u. o. 17. §.

189. §. Az arányosság körüli perek és az eljárás.

Az arányosság körül támadható perek:

I. Használatbóli arányositási per. *a)* Folyt az alispáni biróság, most a kir. tszék előtt; *b)* felperes egyik vagy több közbirtokos; alperes a többi; a tudva nem lévők hirdetmény utján idéztetnek (kereset alapszik az 1715 : 69. 1807 : 17. 1836 : 12.) A ki birtokban nincsen, az a pert nem kezdheti, mivel csupán a használat szolgál alapjául. E pernek tárgya minden közösnek aránylagos felosztása, és az egyesek illetőségének kiadása; többet mint valósággal bir valaki, e perrel nem kereshet, valamint a belső telkek felosztását sem kivánhatni, mert ezen arányositás alapja a fenlévő birtok. *c)* A költségek arány szerint közösek. Az ellentállás még akkor sem engedtetik meg, ha valaki bármily oknál fogva a perben nem állott volna. *d)*

Az összesitést és az illetőségeknek egy tagbani kihasitását (tagosztályt), *e)* a közbirtokosok bármelyike kivánván, még oly helyeken is végre kell hajtani, melyekben összesités nélkül az ará-

nyosság már az 1836-ki törvény előtt behozatott, vagy a hol a közbirtokosok közt az arányosság kulcsára nézve semmi villongás fen nem forog. *f)* Egyébiránt azonegy határra nézve az összesitésnek és elkülönitésnek csak egy izben lehet helye. *g)*

Az urbéri rendbeszedést pedig ott, hol a törvényes arány még behozva nincs, az arányositással együtt kell eszközölni. *h)*

Az arányositási perek a kir. tvszékek elé tartoznak. Fölebbvitel a kir. táblára és innét a kir. curiára történik. *i)*

II. Arányossági per jogból. *k)* Ez a kir. táblára tartozott és helye volt nem a külső haszonvételek, hanem a belső telki aránytalanság miatt, mely a kiváltságok és egyéb gyökleveleк alapján egyenlittetvén ki, ezután a közös haszonvételek arányossága is megállapitható lett. A kereset alapult az 1818 : 14. 1715 : 69-ben.

De ezen per az 1852. nov. 29. cs. nyiltparancs által mint jogbéli jövőre nem kezdhető, illetőleg nem folytatható. *l)*

a) „Processus proportionalis ex usu" — *b)* Ért. I. 40. §. VI. 1. 2. §. I. 41. §. 1871 : 31. §. e) — *c)* Dec. 2. 4. 5. prop. Dec. 4. de Instit tuto. — *d)* 1807 : 12. 1836 : 12. 18. §. — *e)* fennebb 163. §. II. — *f)* 1836: 12. 20. §. 1840 : 7. 14. 15. §§. — *g)* 1836 : 12. 19. §. — *h)* 1840 : 7. 14. §. *i)* 1871 : 31. 18. §. e) előbb az alispáni birósághoz Polg. tvkez. rendt. 25. §. *k)* „Proportionalis ex jure." — *l)* 1852. nov. 29-ki cs. ny. par. 4. 26. §§. Ért. I. 20. §.

190. §. Arányositás a Jász-Kún- és Hajdú-kerületekben.

A Jász-Kún- és Hajdukerületekbeni községekben arányositást és összesitést kérhetnek a birtokos lakosok, és ha a kérők birtoka bármi kevéssel haladja az egész határ felét, annak teljesedésbe vétele kérdés alá se jöjjön, hanem a kivétel módja iránti kérdések és követelések a folyamodók kérésére a közgyülés által nevezendő választmány által peren kivül elitélendők, az ily módoni elintézéssel meg nem elégedő félnek szabadon maradván az, hogy a szokott folyamodási utat birtokon belől követhesse.

Ha pedig az összesitést kérők birtoka a határ felét ugyan nem, de legalább ötöd részét teszi, a folyamodás a kerülethez intézendő, honnét küldöttség neveztetik ki a végre, hogy a többi birtosok beegyezését is eszközölje, ha ezt nem eszközölheti, a folyamodók számát és birtokuk mennyiségét a kerületeknek bejelenti, hogy a folyamodók kivánatukat törvény utján eszközölhessék.

Minden kérdés és fenforogható követelések előbb, a kerületi összes most a kir. törvényszék itélete által határoztatnak el.

A jászok- és kunoknál a tagositás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka, váltságának mennyisége, a Hajdukerületekben pedig kinek-kinek jelenlegi birtoka a közösből lett foglalásoknak leszámitásával.

Az összesités végrehajtására szükséges mérnöki, nemkülönben osztályozási s egyes birtokkimérési költségeket a birtokosok birtokuk arányában viselik. *a)*

a) 1840 : 30. 31. t. cz. Ért. VI. 1. 2. §. Ért. I : 26. 37. és 41. §§. — Az ország erdélyi részében l. az 1871 : 55. t. czikket.

III. CZIM.

A zálogjog.

191. §. A zálogjog, zálog és nemei. *a)*

A zálogjog azon dologbani jog, *b)* mely a hitelezőnek engedtetik a végre, hogy ha a kötelezettség a meghatározott időben nem teljesittetik, valamely dologból kielégitést nyerhessen.

A dolog, melyre nézve a hitelezőt ezen jog illeti, átalában zálognak neveztetik.

Zálogul szolgálhat minden dolog, mely forgalomban van. Ha ingó: kézi zálognak, ha ingatlan: jelzálognak vagy fekvő zálognak hivatnak. *c)*

a) A zálogról szó volt fennebb a 143. és köv. §§-okban, de csak tulajdonkép a nemesi zálogról. Itt a zálogjogról mint dologbani jogról van szó; de előjövend a szerződéseknél is, mint valamely jognak megerősitése, biztositéka. — *b)* Dologbani jog azért : mivel a dolognak, mely zálogul, illetőleg jelzálogul szolgál, minden birtokosa ellenében érvényes mint magában a dologban gyökerezett jog. Fen. 72. §. 1). — *c)* Alább a zálogszerződésekről a 259. §. — Igy az ausztr. ptvkv. 447. 448. §-a. V. ö. a 72. §. I. alatt. — Jogok is, melyek hasznot hajtanak, lehetnek a zálog tárgyai, a mennyiben minden, mi a hitelező (e szót széles értelemben véve, mindenkire, kit zálogjog illet, alkalmazva) kielégitésére fordittható. De nem oly személyes, bár hasznos jogok melyek szorosan a személyt illetik, p. o. személyes lakási szolgalom s hasonlók, sem oly javak, melyeket elzálogitani rendszerint nem szabad p. o. a családi hitbizomány. — Ingatlanokra nézve a zálogjog az előtt szereztetett a sz. kir. városokban, ugy a nemesi javakra nézve a különös betáblázással, melyről alább a 245. §-ban.

192. §. A zálogjog czime és szerzésmódja.

Habár a zálogjog mindig érvényes követelésre vonatkozik, de nem minden követelésből ered zálogjog is, mivel a zálogjog törvé-

nyen, *a)* birói itéleten *b)* szerződésen *c)* vagy a tulajdonos végrendeletén *d)* alapszik.

A zálogjog ingókra nézve megszereztetik átadás *e)* által, ingatlanokra nézve telekkönyvi bekebelezés által. Mivel a czim magában véve átadás vagy bekebelezés nélkül csak személyes kereseti jogot adhat.

Zálogjogot, de igazolás teljesitéseig, csak feltételeset ád a telekkönyvi előjegyzés is. *f)*

A zálogos zálogát, a mennyiben arra joga van, egy harmadiknak ismét elzálogithatja, s ennyiben az alzáloggá válik, he ez utóbbi azt magának át is adatja, vagy az elzálogositást a zálogjogra a telekkőnyvbe beiktatja. *g)*

a) Az özvegynek zálogjoga, bitbére, hozománya és egyéb törvényes követélései tekintetében férje javaiban, a tulajdonosé a bérlő-haszonbérlő ingóságaiban. — A bizomány tulajdonosáé a bizományi javakban, 1840 : 16. 41. §. 161. §. *f)* jegyzet és 270. §. a csődhitelezőké a csődtömegen. — *b)* A biztositási és kielégitési végrehajtásból. 1840 : 15. I. R. 200. §. — *c)* alább a 259. §. — *d)* Az örökös vagy hagyományos igényeit illetőleg az örökségi tömegben. — *e)* Fennebb a 81. §-ban. — *f)* V. ö. fenn. a 93. §. *i) k)*. — *g)* Auszt. ptvkv. 451. 453. 454. §. — l. fenn. a 99. §-t.

193. §. A zálogjog terjedelme.

A zálgjog az elzálogitó szabad tulajdonához tartozó minden részekre, a zálog növedékére s tartozékaira *a)* következőleg a hasznokra is kiterjed, de csak addig, mig ezek elkülönitve vagy beszedve nincsenek. Ha tehát valamely adós jószágát a hitelezőnek, s egy másiknak utóbb annak hasznait zálogitja el, ezen utóbbi elzálogitás csak a már elkülönitett és beszedett hasznokra nézve hatályos; de nem akkor, ha a ter més is telekkönyvileg átalában zálogkint le van kötve. *b)*

a) Igy az auszt. ptvkv. 457. §. — *b)* Kir. leirat. 1863. jun. 24-én, fenn. 60. §. — Az ingatlan javak csőd alatti jövedelme, és az abbóli pénzek hasznositása által huzott kamatok az ingatlan javak eladási árához vétetnek. Ért. IV. a csődtörvényt illetőleg 9. §.

194. §. A záloghitelező jogai és kötelezettségei.

A zálogot a hitelező csak birhatja, *a)* de nem használhatja, *b)* sőt azt gondosan őrizni, s érette, ha vétke miatt elvesz, felelni tartozik; de ha vétke nélkül elvesz, azért követelése fenmarad. És ha

a záloghitelező a zálogot tovább adta, még oly véletlenért is felelős, mely által a zálog ő nála el nem veszett vagy meg nem romlott volna *c)*.

Joga van továbbá a záloghitelezőnek a zálogos idő lejárta után a zálog tárgyából, annak elárvereztetése utján kielégitést kivánni és ha ez a zálog árából ki nem telik, a hiányt az adóson követelni; ellenben az adósságon felül bejött összeg ezt illeti.

Ha az adós az elzálogitás ideje alatt az elzálogitott dolog tulajdonát másra ruházta, a hitelezőnek szabadságában áll először személyes jogát az adós ellen, és azután teljes kielégittetést a zálogból követelni. *d)*

a) És a birtokkal járó jogok s keresetek őt mint iyent megilletik, fenn. 83. 88. §§. — *b)* A használatot maga a zálog természete, miután csak biztositékul szolgál, kizárja. Kivételül szolgálnak az előbi időkből még fenlévő nemesi vagy egyéb ingatlan zálogok. L. fenn. 143. és köv. §§-ok. — *c)* fenn. 84. §. kivéve ha a tulajdonos beegyezett. — *d)* V. ö. az ausztr. polg. tvkv. 459. 466. §§. E §§-okra vonatkozólag azonban a felmerült kétségek eloszlatása végett az 1860. sept. 19-én kelt igazságügy minist. rendelet szerint a jelzálogos hitelező követelését birói uton, és csak kereset által érvényesitheti. (1. §.) Szabadságában áll a keresetet, ugy a felmondást, a mennyiben a követelés lejárta ettől függ, vagy egyedül az adós, vagy a jelzálog tulajdonosa, vagy mindkettő ellen közösen inditatni, (2. §.) a birósághoz beadott felmondást vagy keresetet tkvileg feljegyeztetni (3. §.) és ezen feljegyeztetést vagy a tkvi hatóságnál vagy azon biróságnál kérelmezni, melyhez a felmondás vagy a kereset benyujtatott. (4. §.) E feljegyzett felmondás vagy kereset a jelzálog minden későbbi tulajdonosa ellen a ptvkv 443 §-a joghatályával bir, s ennélfogva a feljegyzett kereset folytán hozott jogérvényes itélet vagy végrehajható egyezség alapján a vhajtás a jelzálogra ennek minden tulajdonosa ellen közvetlenül intézkedhetik; (5. §.) de ha a feljegyzés nem történt, vhajtás a jelzálogra csupán a tulajdonos ellen hozott jogerejü határozat vagy vele kötött végrehajtható egyezség alapján engedhető meg. Azonban ha a jelzálog valamely más követelés végett már vhajtás alá került: az ezen követelés iránti végrehajtási lépések tekintet nélkül a később történt eladásra az uj tulajdonos ellen is folytathatók.

195. §. A zálogjog elenyészte.

A zálogjog elenyészik, ha a zálog elpusztul; ha a hitelező zálogjogáról törvényszerüen lemond, vagy ha azt az adósnak fentartás nélkül visszaadja; azonban minden esetekben a tartozás fenmarad.

A bizonyos időre kikötött zálogjog az idő elteltével enyészik el; az elzálogitott dolograi ideiglenes jognak megszüntével, p. o. hitbizományoknál a hasznukat illetőleg, ha különben efféle körülmény a hitelező előtt tudva volt, vagy a nyilván-könyvekből tudva lehetett p. o. a zálogbaadónak ideiglenes joga, ha t. i. visszavásárási jog van kikötve. *a)*

Elenyészik végre, ha a tartozás lefizettetik; de a zálogadó csak ugy tartozik fizetni, hogy a zálog neki egyszersmind visszaadassék.

A jelzálog vagy ingatlanokrai zálogjog megszüntetésére az adósság lefizetése magában nem elegendő. A jelzálogos jószág mindaddig lekötve marad, mig az adóslevél a telekkönyvből ki nem töröltetik. *b)*.

a) L. alább a 252. §-t. — *b)* Ausztr. polg. tvkv. 469. §. — 1855. dec. 15. telekkönyvi patens 77, és köv. §§. A birói árverés utján eladott jószág árából ki nem telt jelzálogi követelések azt többé nem terhelhetik, és az ez uton kifizetett, valamint a vételárból ki nem telt követelések letörlése hivatalból eszközöltetik. Azért azonban az adós elleni személyes követelés fenmarad, mint e §. elején megjegyeztük. Ért. 142. §. ptvkv rendt. 455. §. Van-e joga a hitelezőnek a zálogot bár kielégittetett az illető követelésre nézve: más követelése fejében megtartani? alább a 259. §-nál.

IV. CZIM.

A szolgalmi jog.

196. §. A szolgalom és nemei.

Szolgalom a tulajdonnak bizonyos tekintetbeni megszoritása, melynél fogva a tulajdonos tulajdona tekintetében valamit türni, vagy mulasztani köteleztetik *a)*. A jog, melynél fogva ez követeltethetik, szolgalmi jognak neveztetik, és a jogosítottat az illető dolog minden birtokosa irányában illeti; ugyanazért a dologbani jogok közé tartozik *b)*.

A szolgalmak a közéletben igen sokfélék, közönségesen azonban elosztatnak telki és személyes szolgalmakra; a telki szolgalomban a telek telekkel jő összefüggésbe, a személyeseknél pedig a telek dolog a személylyel. A telkiek ismét házi, és mezei szolgalmakra oszlanak *c)*.

A házi szolgalmaknak közönségesebb nemei:

1) A jog gerendát fedélfát másnak falába beereszthetni.

2) Másnak falán vagy telkére világosság, vagy kilátás okáért ablakot nyithatni.

3) Füstöt a szomszéd kéményén keresztül vihetni.

4) Az ereszt mást telkére bocsáthatni.

5) Szomszéd telkére folyadékot önteni, vagy azon keresztülvezethetni. — Mindezek valaminek türésében állnak. De vannak más szolgalmak, melyek által valaki valamit nem tehet, mit különben tenni jogában állna. Ilyenek: midőn a szolgalom miatt házát fölebb nem emelheti, az uralgó épülettől a világosságot, a levegőt, kilátást

el nem foghatja: házának ereszét szomszédja földjéről, kinek az kertje öntözésére vagy viztartója megtöltésére, vagy más módon hasznára szolgálhat, el nem vonhatja *d)*.

A nevezetesebb mezei szolgalmak:

1) A jog más földén gyalog utat, marhacsapást, vagy szekérutat tartani.

2) Vizet merni, marhát itatni, vizet le vagy maga földjére vezetni.

3) Legeltetés más földjén, favágás, szárazággyüjtés, halászat, vadászat, madarászat. Végre

4) kőfejtés, fövényásás, mészégetés és hasonlók.

Személyes szolgalmak; a használat, haszonélvezet, és a lakás szolgalma *f)*

a) A szolgalmak hazánkban bár tán eleje óta divatoztak, de maga az elnevezés „servitus" valamint a szolgalmi jog szabályozása ugy, mint p. o. a római jogban, vagy más álladalmak törvényeiben nem jelenkezik. Az I : 87. 1836 : 25. 1840 : 10. 38. sok szolgalmi viszonyokra mutatnak a nélkül, hogy az elnevezés eljő jönne. — Iróink ezekről Kelement vivéve (III. köt. 52—57. §§.) a római jog alapján) tüzetesen nem szólnak, de az u. n. „usus" alatt rejlik. Fenn. 79. §. — Kövy egy szikrányi emlitést teszen róluk a 488. §-ban. — A városokban a fen elősorolt házi szolgalmak esetei régi idők óta gyakoriak; hát a mezei szolgalmak? melyek közül a fen felsoroltak általában csak példákként szolgálnak. Az ezek felett támadott kérdések többnyire u. n. hatósági-küldöttségek utján intéztettek el. De miután az 1853. óta hatályban állott ausztriai törvények alatt a szolgalmak is azon törvények szerint alapittattak meg, hozzájárulván továbbá a telekkönyvi intézmény behozatala, melynélfogva több szolgalmak már ott is jelenkeznek, a szolgalmi jogróli tan tüzetesebb ismertetése szükséges. Megkisértjük ezt átvéve az ausztr. ptvkv azon szabályait, melyek az intézmény természetéből folynak, a különös jogintézményekre nézve pedig, melyek törvényeink szerint önállólag szabályozvák, mint p. o. az özvegyi jog (a mely az ausztr. jog szerint haszonélvezeti szolgalomkint tekintetik) honi törvényeink szolgálnak zsinórmértékül. — *q)* És a birtokkal járó jogokat is magában foglalja. V. ö. alább a 201. §. — *c)* Ausztr ptvkv. 472—474. §. — *d)* 475—476. §. — *e)* 477. §. — *f)* 478. §.

197. §. A szolgalmi jog megszerzése.

A szolgalom megszerzésének czime vagyis jogalapja szerződés, törvény, végrendelet, közös telkek felosztásakor hozott birói itélet vagy végtére elévülés. *a)*

A szolgalom dologbani joga ingatlan dolgokra s átalában oly jogokra, melyek telekkönyv tárgyai és abba beiktatvák, csak az azokbai beiktatás által szereztethetik, *b)* de más dolgokra átadás által. *c)*

a) Törvényi szolgalom: p. o. az életben maradt házastárs haszonélvezeti joga az ausztr. ptvkv. 157. §-a szerint; és az ilyféle szolgalmak, melyek

azon törvény alatt keltek, az életben igen gyakoriak; ezekről mint haszonélvezeti szolgalmakról valamint a végrendeletből származókról alább a 199. 200. §-ban. — *b)* Ausztr. ptvkv 481. § — *c)* Fennebb a 81. és 98. §§.

198. §. A szolgalmi jogviszonyokra illő elvek.

Minden szolgalmak megegyeznek abban, hogy a szolgalmi dolog birtokosa rendszerint nem köteleztetik valamit tenni, hanem csak másnak valamely jog gyakorlatát megengedni, vagy valamivel felhagyni, mit mint tulajdonos különben tenni jogositva volna. *a)*

Azért a szolgalomra rendelt dolog fentartására s helyreállitására való költségeket is rendszerint a jogositott tartozik viselni. De ha az a kötelezett által is használtatik, a költséghez aránylag kell járulnia. *b)*

Az uralgó joszág birtokosa jogát tetszése szerinti módon gyakorolhatja ugyan, de csak a szolgalom szoros határai között, mert a szolgalmak szoros magyarázatuak. *c)*

Semmiféle szolgalmat nem lehet a szolgalmi dologtól önhatalmulag elkülöniteni, semmi más dologra vagy személyre átruházni, és annyiban minden szolgalom megoszthatlannak is tartatik, a menynyiben a telken fekvő jog a teleknek nagyobbitása, kisebbitése vagy eldarabolása által egyoldalulag sem nem változtatható, sem meg nem osztható. *d)*

Valamely telek egyszerre több személyek részére is lehet szolgalmazó, ha különben e miatt valakinek régibb jogai nem szenvednek. *e)*

A fennebbi elveknél fogva:

A ki a szomszéd épület terhét viselni, idegen gerendának falába eresztését vagy az idegen füstnek kéményén való áteresztését türni köteles, tartozik aránylag az arra rendelt fal, oszlop, közfal vagy kémény fentartásához járulni. De azt nem kivánhatni tőle, hogy az uralgó jószágot gyámolitsa, vagy a szomszéd kéményét kijavitassa.

Az ablakjog csak világosságra és levegőre ad igényt, kilátásra külön engedelem kivántatik. Kinek a kilátásra joga nincs, ablakának berácsolására köteleztethetik. *f)*

Az ereszjoggal biró az esővizet szabadon vagy csatornákon az idegen földre lefolyathatja, fedelét fölebb is emelheti, de ugy kell intézkednie, hogy ezáltal a szolgalom terhesebbé ne váljék. Szintugy tartozik a nagyobb mennyiségben esett havat idején eltakaritani, valamint a lefolyására szolgáló csatornákat is jó karban tartani.

A kinek joga van az esővizet a szomszéd földéről a maga földére vezetni, köteles a csatornákra, vizrekeszekre és más ahhoz tartozó

készületre a költségeket egyedül viselni. Árkokat és csatornákat csinálni, azokat befödetni, illetőleg tisztittatni szintén az ő kötelessége.

A gyalogösvény joga befoglalja a gyalogjárást az uralgó földre a járók-kelők számára. A marhacsapással a taliga használat, a szekérúttal pedig a fogattali kocsizás van egybekötve.

Az utak, hidak és bürük fentartásához mindazok, kiket használat illet, aránylag járulnak, maga a szolgalmi telek birtokosa is, a mennyiben azoktól hasznot húz.

Az idegen vizmerés jogával az ahhoz való járhatás is együtt jár. *g)*

a) Ausztr. ptvkv. 482. §. — *b)* U. o. 483. §. Hacsak azt a jogositott részére egészen át nem engedi. — *c)* U. o. 484. §. Mert minden megszoritások szorosan magyarázandók. Ugyanazért a szolgalmat megalapitó okmányok magyarázatában figyelemmel kell lenni. V. ö. a magyarázat szabályait fennebb a 20. §-ban. — *d)* Ausztr. ptvkv. 485. §. — *e)* P. o. vizmerés, ha a kut elég vizet nyujt — *f)* Az ablak szolgalom azonban a szolgalmi telek tulajdonosának a helyi szokás szerint épitkezési jogát nem akadályozhatja. Hszem. tábl. 20160 1867. — *g)* Ausztr. ptvkv. 487. 494. 496. 497. §§. Ezek általános szabályokként állhatnak ott, a hol a szolgalom alapitását magában foglaló okmány, vagy a hosszu gyakorlat mást nem tanusit. — A legelő jog az urbéri törvényekben és a közbirtokosságok körüli tanban van szabályozva.

199. §. A személyes szolgalmakról különösen. A használat, haszonélvezet és lakási szolgalom.

A személyes szolgalmak, mint a használat, haszonélvezet, midőn szerződés vagy végrendelet által megállapittatnak, a szerint itéltetnek meg. Különben azokra nézve főelvül áll: hogy a használatot ugy mint a haszonélvezést a dolog állagának sérelme nélkül és rendszerint a jogositottnak személyére lehet gyakorolni. *a)*

Használat példái: a hitbizományi ingók, a használat végett átadott kocsi, lovak, gazdasági eszközök, hajó, malom. Haszonélvezet p. o. faizási jog, *b)* kert, föld, szőlő, átalában hasznot hajtó ingatlan.

A használó ugy, mint a haszonélvező az illető dolog állagára, annak azon karban, melyben átvette, tartására ügyelni és a használattal vagy haszonélvezettel járó költségeket viselni tartozik. *c)* A beruházások iránt a haszonélvezet megszüntével tamadható kérdések felett a dolog minősége és a körülmények határoznak, a menynyiben a szolgalmat megalapitó okmány, gyakorlat vagy a törvény nem szól. *d)*

A lakási szolgalmat illetőleg, mely szerint valamely háznak lakható részei saját szükségre használhatók, különbözik a lakház haszonélvezetétől, mely a lakház korlátlan használatát egészben az állag kimélése mellett magában foglalja. A lakási szolgalom személyes vagy

családi lehet, a mint egyes személynek vagy családnak engedtetik, és az ily szolgalmi jog rendszerint másra át nem ruházható. A háznak azon részei, melyek a lakáshoz nem tartoznak, a tulajdonos rendelkezése és felügyelete alatt maradnak. Egyéb jogviszonyok pedig a szerint, a mint a lakási szolgalom vagy csupán ilyen, vagy lakási haszonélvezet, a szerint határoztatnak meg. *e)*

a) A mennyiben az alapitó okmány különösen nem intézkedik. — *b)* Faizási jog adományozása a szolgalom nemét képezi, mely okirattal kimutatva a bekeblezési engedély hiányában birói itélet folytán a szolgalmi birtokra teherképen feljegyeztethetik. Hszem. tábl. 19345/1866. — *c)* Ily haszonélvezet például az egyházi jószágoknál, az épületek, fundus instructus, mely jó karban tartás szoros kötelességével jár, és a fogyatkozások iránt vagy még a haszonélvező éltében, vagy pedig holta után a tömegéből történnek a kellő intézkedések. V. ö. fennebb a 61. §. alább a 397. §. a terhek alatt az igazitások, javitások is értendők. — *d)* Példák a hitbizományoknál, özvegyi jognál. Alább a 328. 330. 382. §§. A haszonélvezet, a mennyiben egyéb időpont meg nem állapittatik, ugy mint a késedelmi kamat, a kereset beadásától számittatik. Hszem. tábl. 104/1867. — *e)* Gyakori leginkább az alsóbb osztályoknál a holtiglani lakás kikötése a házak eladásánál. Végrendeletekben valamely érdemes egyénnek vagy családnak hagyományozott lakás főleg a nagyobb birtokosok részéről, bizonyos kijelelt épületben, házban, kerti haszonélvezettel, vagy ilyesmi nélkül. Itt is főleg az okmány kitételei határoznak. A bekeblezett lakási szolgalom közbejött árverés folytán is fenmarad, és a vevő a jelzálogot ezen teherrel veszi át. Tkvi rend. 61. köv. §§. ausztr. polg. tvkv. 481. 521. §. 14381/1866. Hszem. tábl. — Az ily szolgalmi joggal biró szüle ebbeli jogának élvezetét saját gyermekeire is kiterjesztheti még akkor is, ha a bérbeadástól szerződésileg el van tiltva. „mert a bérlet eszméjét a családi közösség kizárja (?). Hszem. tábl. 12023/1868. — Az auszt. ptvkv 505—520. §§-ai az azon törvények uralma alatt keletkezett haszonélvezeti jogokra alkalmazhatók.

200. §. A szolgalmak elenyészte.

A szolgalmak elenyésztére átalában a jogok és kötelezettségek elenyésztésére álló elvek alkalmazhatók. *a)* Különösen pedig:

1) A szolgalmi vagy uralgó telek elveszte megállitja ugyan a szolgalmat, de mihelyt a telek vagy épület előbbi állapotába visszahelyeztetik, a szolgalom előbbi erejét visszanyeri. *b)*

2) Ha a szolgalmi és uralgó földnek tulajdona egy személyben egyesül. De ily esetben szükség a szolgalmi jogot a nyilvánkönyvekből is kitöröltetni, különben, ha az egyesitett földek valamelyike ismét elidegenittetik, az uj tulajdonos a bekebelezett jog alapján a szolgalmi jogot gyakorolhatja. *c)*

3) Az időleges szolgalom az idő elteltével, hasonlókép az időleges birtokos által alapitott szolgalom annak időleges birtoka megszüntével szintén megszünik. *d)*

4) Személyes szolgalmak a halállal megszünnek. Az örökösökre

is kiterjesztett szolgalmak kétség esetében csak az első törvényes örökösökre értendők. *e)* A családra adott szolgalmi jog csak a család minden tagjai kihaltával szűnik meg. Testületek, községek által szerzett személyes szolgalmi jog mindaddig tart, mig a testület vagy község fennál. *f)*

a) V. ö. fenneb a 73, §-t — *b)* De ha mindkettő elenyészik p. o. kisajátitás által, akkor az egész jogviszony végkép megszűnik. — *c)* Ausztr. ptvkv 526. 1446. §. ez mint minden a telekkönyvi viszonyra vonatkozók, mint fennebb megjegyeztük, jövőre is érvényben tartatik. Fennebb 14. 15. §§-ok. — *d)* P. o. zálogos ellen, vagy haszonbérlő ellenébeni szolgalmi jogok. — *e)* A szolgalmaknál követendő szoros magyarázat alapján. — *f)* V. ö. fenn. az 52. §-t Ide lehet venni fennebbi 86. 87. 99. 100. §§.

201. §. A szolgalmi jogviszonyból támadható keresetek.

A szolgalmi jogviszonyból, miután a szolgalmi jog birtokjoggal jár, általában a birtoki keresetek keletkezhetnek *a)*.

Egyebiránt vagy a tulajdonos ellen követeltethetik valami szolgalmi jog, vagy a tulajdonos emelhet valamely szolgalmi jog bitorlása miatt panaszt.

Ilyféle ügy, a mint a szolgalom tárgya ingó vagy ingatlan, a szerint indul *b)*. Az első esetben felperes a szolgalom szerzését vagy annak mint dologbani jognak birtokát; a második esetben pedig a szolgalomnak az ő dolgábani bitorlását tartozik bebizonyitani *c)*.

a) Fenn. a 88 §. — *b)* Személyes vagy birtokkereset. Támadhatnak a szolgalmak körül keresetek a szerződés, végrendelet, egyezség betöltésére is, melyekről alább az illető helyeken. — *c)* Ez utóbbi esetben a birtokkereseteknek is lehet helye. V. ö. fenn. a 88. §-t.

III. RÉSZ.

A követelések joga.

I. Szelet.

A követelésekről átalában.

I. FEJEZET.

Átalános elvek és szabályok.

202. §. A követelések, kötelezettségek fogalma és jellege.

Követelések kötelezettségekből, tartozásokból erednek.

Kötelezettségnek tartozásnak oly jogviszony neveztetik, melynél fogva egyik személy a másiknak hasznára valamit adni, tenni, teljesíteni vagy mulasztani köteleztetik. *a)*

Azon elvek és szabályok összege, melyek a kötelezettségek jogi természetét meghatározzák, követelések jogának nevezhető.

A követelések illetőleg kötelezettségek jellege abban áll, hogy azokból csak dologhozi jog származik, vagy is személyes kereset egyenesen a kötelezett ellenében, mi által a követelési jogok a dologbani jogoktól különböznek *b)*. És habár a kötelezettségekből származó követelések biztositására zálogjog nyeretik, és a zálogjog kebeleztetik, az által maga a követelés nem válik dologbani joggá, hanem csak ahhoz hasonló jelleget nyer.

a) Alább 217. §. — *b)* 72. §. 1.

203. §. I. Aköveteléseknél előforduló személyek.

Kit illet a kötelezettségből eredő jog, és kit a kötelezettség? azt azon tett dolgokból lehet meghatározni, melyekből a kötelezettséggek származnak. Ha ezek csak egyik részről adnak jogot a másik ellen, egy oldalú *a)* ha mindkét részről egyiknek t. i. a másika ellenében jogokat szülnek, viszonos vagy is két oldalú kötelezettségnek neveztetnek: ilyenek a kétoldalú szerződésekből származottak *b)*.

A kötelezettségi jogviszonyokban állhatnak több jogositottak egy kötelezett, — több kötelezettek egy jogosított, — és több jogosítottak több kötelezettek irányában. És ilyen esetekben, ha a kötelezettség tárgya vagy a kötelezettség keletkezésének alapja *c)* másként nem kivánja, a több jogositottak vagy kötelezettek rendszerint csak egyenlő részekre vannak jogosítva, vagy kötelezve. Igy ha a kötelezettség tárgya oszthatlan dolog, az több kötelezettek által is, s több jogositottak részére egészen teljesittetik, a részes kötelezettség s jog csak annak ára tekintetében merülhet fel. De tiltott cselekményekből eredett kárért az abban részvevők felelősek nemcsak együtt, hanem külön is akármelyik az egészért *d)*.

a) P. o. a végrendeleti hagyomány kiadására kötelezettsége az örökösnek, az ajándékozás. — *b)* P. o. adás-vevés, csere stb. — *c)* P. o. egyetemleges világos kötelezés. 238. 239. §§. — *d)* Fen. 71. §. al. 207. §.

204. §. II. A követelések tárgya átalában.

A követelés tárgya mindenkor teljesités vagy mulasztás a jogositott hasznára; tehát akár bizonyos vagyonnemü, akár személyes munka, vagy egyéb teljesités a kötelezettség tárgya: annak mindenkor olyannak kell lenni, hogy pénzértékben is meghatározható légyen.

Továbbá a kötelezettség tárgya olyasmi nem lehet, mit általában, vagy ugy, hogy abból a teljesités megitéltethessék, meghatározni nem lehet. *a)*

Hasonlókép azon kötelezettség sem viszen czélhoz, melynek tárgyát meghatározni a kötelezettnek puszta önkényére hagyatott. *b)*

a) P. o. ha valaki megigéri, hogy bort, buzát ád, de nem határozza meg hogy mennyit, és milyent: ily esetben a biró sem mondhatja ki a teljesitést. Másként áll a dolog, ha a száma meg van határozva nembeli dolgoknál, habár

a faj nincs is. p. o. lovaknál, birkáknál stb. V. ö. alább 209. 372. §§.— *b)* P. o. végrendeleti örökös vagy hagyományosnak az örökhagyó egyszersmind meghagyja, hogy N. N.-ről is megemlékezzék! ki fogja itt a teljesitést meghatározni. Vagy midőn valaki másnak hű szolgálatokat tesz, és azok megjutalmazása módját annak tetszésére hagyja vagy ez magának a jutalmazást fentartja ki fogja egyenesen ebből a kötelezettség tárgyát, mértékét meghatározni! az ilyesmi az utóbbi esetben legfölebb csak a tett szolgálatok beismerését tanusithatja, egyebet épen nem.

205. §. Pénzbeli fizetések.

Pénzbeli kötelezettségeknél a kötelezés mennyiségére, s minemüségére kell figyelemmel lenni.

Régi kötelezéseknél, ha azok aranyokról vagy tallérokról szólnak a nélkül, hogy ki volna téve azoknak forintokbani értéke, közönséges körmöczi aranyok, illetőleg 2 rh. forint 50 denárt tevő tallérok értendők; és ha a fizetés nincs az aranyak vagy tallérok számához kötve, akkor a kötelezéskori *a)* érték folyó pénzben fizettetik. De ha az aranyak, s tallérok faja és száma világosan kiköttetett, akkor a fizetésnek is ezen fajban és számban kell történni, habár azok értéke időközben változott; mert azon elővélemény áll, hogy a felek a lehető nyereség vagy kár tekintetében is előre megegyeztek. *b)* — Áll ez a hagyományokra nézve is.

Az 1723: 68. elrendelte, hogy egy forint száz denárral, egy garas öt denárral számittassék. Emlékezetbe hozta ezt az 1729: 14. ; végre az 1807: 22. is kimondá: hogy a rhénusi számitás átalában (ugyanaz mint fennebb megjegyeztük) behozatván, a forintok egyéb nemei mindenütt megszüntettessenek. *c)*

E számitásmód átalában divatozónak tekintetett; de a midőn a régi bécsi bank jegyei forgalomba léptek, 1799-től 1811-ig azok értéke az ezüst pénz irányában minduntalan változott, a mint az u. n. skála tanusitja, innét eredett azon elfogadott elnevezés, hogy az összeg skalaris számitás alá esett, ennélfogva az emlitett korszakba eső kötelezettségekre nézve az akkori skála vagyis árkeleti szabályzatnak hónapok szerint kiszámitott mértéke állott. — 1811. március 15-én kihirdettetett: hogy a bankjegyek megszünnek és helyökbe váltójegyek adatnak 500 rh. forintért 100, vagy is ötért egy forint; és az uj papirosnak a valóságos ezüst pénzzel egy értéke lesz, akkor tehát minden forintbani kötelezettségek $^1/_5$ részre szállitattak le; mindazáltal a jegyek értéke hanyatlott 1818-ig a midőn a pengőpénz értéke a bankjegyek irányában 100-ért 250 forintban megállapodott. *d)* Ez idő óta a kötelezések az értékvál-

tozásnak kikerülése tekintetében forintokban, ily kikötéssel: „egy forintra három ezüst huszast számitva“ keletkeztek, és még a bankjegyek az ezüst iránt ezen arányt megtartották, sőt nagyobb bankjegyekért a bánás könnyitése tekintetéből az ezüst pénzre még némi túlérték is fizettetett; a ki a fizetést ezüst helyett bankjegyekben kapta, nem panaszkodott, sőt nagyobb mennyiségeknél kényelem tekintetéből szivesebben vette.

Azonban az 1848. óta zsarnokoskodó ezüst tulérték változása folytán ujabb rendszabályok váltak szükségesekké, melyek szerint mindenki köteleztessék a szabadalmazott ausztriai nemzeti bank jegyeit minden fizetéseknél teljes névértékek szerint elfogadni. Ha a fizetés arany vagy külföldi ezüst pénzben jár, az adós választásához képest a kötelezettségbeli pénznemben vagy annak a fizetéskori értéke szerint bankjegyekben teljesitendő. *e)*

Az ujabb osztrák érték 1858. november óta lépett életbe, mely szerint a pfrt 1 frt 5 krt, a 100 pfrt 105 forintot tesz, és az azt megelőzött kötelezettségnél az előbbi pénz irányában azon arány áll. Ugyanezt az országbirói értekezlet is kimondotta. *f)*

a) 1435; 12. 1622: 77. — *b)* Dec. 30. ad reluit. pign. in div. Comit. Dec. 11. ad impl. — *c)* Ezen törvények előtt volt magyar forint = 50 kr., vonásforint = 51. kr. kurta forint = 45. kr. — *d)* Bővebben Franknál a skálával együtt a 338—341. §§. — És ez volt a tulajdonképeni törvényes. igaz, pengő, vagy folyó ezüst érték, a mint arról törvényeink is szólnak, p. o. 1840 7. 17. 1840: 9. 4. 5. 6. stb. §§. 1840: 22. 85. §. Az 1840: 15. 112. § szerint 20. frtos conventiós pénzlábnak is mondatik stb. E számitásmód divott az uj osztrák érték behozataláig: de igen sok helyeken az u. n: váltópénzbeni számitásmód a közönséges adás-vevésben mai napig is fen van. — *e)* 1848. máj. 22. jun. 2. rendelet, ausztr. ptvkv. függelék 64—66. sz. — Értek. II. Váltótörvény 1. 6. §§. — Ha a kölcsönadás meghatározott pénznemben történt, a visszafizetésnek is hasonló pénznemben kell történnie. Hszem. tábl. 5071/1867 · — al. 248. §.* — Az ausztr. érték, mig törvényesen meg nem változtattatik közös érték marad. 1865/7. XVI: XII. cz.

206. §. Kamatok.

Kamatnak azon összeget nevezzük, melyet az adós a hitelezőnek a kölcsön használatáért a főösszeghez és az időhez mérve fizetni köteles. *a)*

Kamatok nem csak a szerződési kölcsönöktől, hanem egyéb bizonyos időben fizetendő összegektől is vétetnek, az első esetben a használatért, mely az adósnak a tőkeösszegre nézve engedtetett; a másik esetben pedig a szünt haszonnak, mely a hitelezőre, vagy jogositottra nézve a fizetés mulasztásából származott, pótlásául.

A szerződésből kamatok törvényes mértéke száztól hat, melyet áthágni, sőt előbbi törvényeink szerint többet venni még ajándék vagy jutalmazásként akár pénzben akár másnemű dolgokban uzsoráskodási büntetés vagyis a tőkepénz elvesztése alatt tiltatott; melynek egy harmada a kir. ügyész felperessége mellett a bejelentőt, két-harmada pedig a kir. kincstárt illette. Ezen felül az adós a száztól haton felül fizetett kamatokat is ugyanazon egy per utján visszakapta. És a kik maguknak többet köteleztettek, mint adtak, bünvádi kereset alá estek *b)*. Munkák, szolgálatok kamatok fejében csak akkor estek ezen büntetés alá, ha azok közönséges ára a törvényes kamatokhoz képest igen tulságos. Kereskedők, gyárosok, gyógyszeráru-sok, mesteremberek és közkereseti társaságok illető adás-vevési viszonyaikban nagyobb kamatokat is köthettek ki. *c)*

Azonban legujabb törvényünk szerint *d)* a szerződési kamatlábnak az eddigi törvényekben foglalt korlátozása megszüntetvén, azt a szerződő felek irásbeli szerződés által tetszésök szerint állapithatják meg *e)*.

Ha a kölcsönről irásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak átalánosan, az összegnek vagy a kamatlábnak számszerü meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha szerződésileg a kamat nincs kikötve, hanem az a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százalékát teszi *f)*.

Ezek szerint tehát a törvényes kamatot meghaladó kamatszedés miatt, valamint még akkor sem, ha a kölcsönszerződésben több vagy jobb minőségü dolgokban köttetett ki a visszafizetés *g)*, jövőre uzsoráskodási keresetnek nincs helye; de az uj törvény kihirdetését *h)* megelőző olyan cselekvények miatt, melyek az előbbi törvények szerint tiltott uzsoráskodást képeznek, az adósnak szabadságában áll az előbbi törvényeken alapuló s fölösleg fizetett összeg visszatéritését tárgyazó jogát saját felperessége alatt érvényesíteni *i)*

A törvényes hatos kamat jár mindazon esetekben, melyekben a törvény megengedi; igy világos adósságoknál, ha a fizetésre határidő van kitüzve, habár különben kamatok kötelezve nem voltak *k)* is, az elmulasztott határidőtől folynak a hatos kamatok, ha pedig nincs határidő kitüzve, akkor a birói megintés megtörténtétől *l)*, vagy ha keresetre kerül a sor, a keresetlevél beadásától *m)*, hacsak a birói megintés meg nem előzte. Jogérvényes itéletben kimondott összegtől az itéletben kitüzött fizetési határidőtől fogva járnak a törvényes kamatok. — Lejárt kamatok után csak akkor jár kamat, ha az világosan kiköttetett, vagy pedig ha a lejárt kamat bepereltetett, mely utóbbi esetben a kereset benyujtása napjától számittatik *n)*.

a) 1647 : 144., 1715 : 51. 2. §. A büntetésre 1723 : 120., 1715 : 51. 3. §. 1723 : 120, 1802 : 21. Az ausztriai ptvkv 994. §. szerint szerződés által zálog mellett öt, zálog nélkül hat. — *b)* 1802 : 21. 1. §. A pert a kir. ügyek igazgatósága vitte, de csak az itéletig; a behajtás a pénzügyi ügyészségre nézett. K. udv. rend. 1863. martius 14-én. — *c)* 1840 : 16. 52. §. Az ausztr. ptvkv. 995. §. szerint a törvényes kamat száztól négy, és a hatóságok által feljogositott kereskedők és gyárosok közt a kereskedési ügyletbőli tartozásokra nézve száztól hat. Törvényeink szerint kereskedők s gyárosok közt a törvényes haladéki kamat szintén 6% 1840. 16. 56. §. — A közkereseti társasági kültagok magoknak a törvényes kamatoknál magasbat is köthettek ki, a nélkül, hogy ez uzsorának tekintethetnék. 1840 : 18. 28. §. — alább 269. 274. §§. — *d)* 1868 : XXI. — *e)* u. o. 1. §. — *f)* u. o. 2. §. a mennyiben a tvény nem rendel kevesebbet. — *g)* u. o. 3. §. — *h)* u. o. 8. §. 1868. november 24. — *i)* u. o. 6. §. Mi történjék tehát a folyamatban lévő uzsora perekkel? alább a 248. §-ban. — *k)* Mert kikötés nélkül kölcsön után kamatok nem járnak. Dec. 8. 10. 18. liqu. debiti. — *l)* Dec. 7. u. o. De ha a tartozás kétséges, akkor a kamatok meg nem itéltetnek. Dec. 26. u. o. Barátságos meg.ntésnek ezen eredménye nincsen. Dec. 16. u. o. — *m)* Mert a keresetlevél beadása még a rendes felmondás helyét is pótolja, különösen ha a felmondásra kikötött határidő már lejárt. 21393. 1866. Hétszem. tábla. — Számadási hátralékoknál csak az itélet keltétől itéltettek meg a kamatok. 9560. 1868. Hétszem tábla. — A természetben kötelezett termény mint nem készpénzbeli tartozás után késedelmi kamat nem jár, ennek a termény helyett követelt érték után sincs helye. 6258. 1867. Hétszem tábla. — Póteskütől függő könyvkivonati követeléseknél a tőke utáni kamatok meg nem itéltetnek. 14248. 1867. Hétszem. tábla. — *n)* 1868 : XXXI : 4. §. — Ez által meg van váltóztatva eddigi jogszabályunk, mely szerint kamatok kamatja nem jár. — Azonban a végrehajtáskor tőkésitett kamatok után kamatok jogosan számithatók. Hétsz. tábla. 1482. 1867. „Ki valamely összeghez birói határozat alapján jutott, habár későbbi itélet által annak visszafizetésére köteleztetnék is, — mint jóhiszemű birtokos a kamatokat megtériteni nem tartozik. Hétsz. tábla 7989. 1867. — 1853. május 1-től, mint az osztr. ptvkv. behozatalától 1861. jul. 23-ig mint a magyar törvények visszaállitásáig a kamatokra nézve a ptkv. határozatai szolgálnak zsinórmértékül. Hétszem. tábla 11706. 1866.

207. §. Érték-ármegtérités. Kárpótlás.

1. Ha a kötelezettség tárgya valamely dolog **értékének, árának** megtéritése, és a felek ugy szerződtek, hogy a kötelezett a dolog értékét, vagy árát tartozik megtériteni; akkor azon érték vagy ár lesz megtéritendő, melyel a dolog az értékért vagy áráért felelősség elvállalása idejében birt; az érték vagy ár későbbi csökkenése figyelembe nem jöhet, emelkedése pedig legfölebb megszünt haszon követelésére adhat igényt, a mennyiben a kötelezett e teljesitésben makacs késédelmességet tanusit. *a)*

Ha pedig oly szerződésből, mely szerint az adott tárgy természetben vala visszaszolgáltatandó, vagy pedig nemben megadandó, a

kötelezettnek hibája folytán oly követelés származik, melynel fogva a természetben átadott dolognak értéke, ára megtéritendő, akkor a fenforgó körülmények szerint nemcsak a közönséges érték vagy ár, hanem a szenvedélyi becs is figyelembe jöhet, a mint t. i. a kötelezettnek jó vagy roszhiszemüsége, és az utóbbi kisebb vagy nagyobb mértékben fenforog *b)*. A tárgy értéke ára pedig rendzserint a birói becsü által határoztatik meg. *c)*

II. Kártételekből származott kötelezettségeknél, ha a követelés már eleve kártettből származik, vagy a szerződési viszonyokba közbejött körülmények folytán kártéritési igények származnak *d)*, mindenek előtt az ellőbbi állapot, mely a kártett által megrontatott, helyreállitandó, a mennyiben nem lehet, vagy további kártéritési igények is forognak fenn: a kárpótlás pénzben eszközöltetik. *e)*

a) Alább 212. §. — *b)* Ez p. o. haszonkölcsönnél, letéteménynél fordulhat elő, alább a 249. 261. §§. — *c)* Fennebb a 61. §. — *d)* Azokon fölül, miket fenn a 71. §-ban megjegyeztünk. — *e)* A kárnak bizonyitása illetőleg szakértők által eszközlött becsüje alapján. — V. ö. alább. 283. §. *b)* ausztr. ptvkv. 1323. 1324. §§.

208. §. III. A követelések teljesitéséről általában.

A jogos itott a kötelezettől kötelezettsége teljesitését követelheti.

Ha oly személy teljesit valamely kötelezettséget adva vagy fizetve, a ki nem önjogu, annak törvényes képviselője az adottat visszakövetelheti; de ha igaz adósságot fizetve sem magának sem másnak p. o. a zár alatt levő egyébb hitelezőinek nem ártott, azt helyben hagyni lehet.

Ha a kötelezettség tárgya személyes teljesités, cselekvés, munka, azt személyesen kell teljesiteni. Nem személyes kötelezettségnél, ha más teljesiti a kötelezett helyett, bár ennek tudtán kivül, vagy akarata ellenére, azt a jogositott tartozik elfogadni. *a)*

A teljesitést a jogositottnál magánál vagy annak az átvételre, elfogadásra megbizottjánál kell végbevinni, hacsak a felek másként nem intézkedtek, p. o. hogy egy harmadik részére történjék a teljesités, de akkor csak addig, mig azon harmadik életben van; különben a jogositottnak, még akkor is, ha a kötelezettet már megperelte. Kivételül szolgál továbbá, ha birói itélet, vagy letiltás folytán a teljesitésnek egy harmadik részére, vagy birói kézhez kell történni.

Ha a fizetés vagy teljesités megbizással nem biró ügyviselő kezeihez történt, a vigyázatlan teljesitő csak akkor menekül a kötelezettség alól, ha a jogositott később a teljesitést elfogadta, vagy az az ő hasznára fordittatott.

A gyámság gondnokság alatt állónak tett átadás vagy fizetés által a kötelezettség csak akkor vétetik teljesitettnek, ha az a törvényes képviselő kezeihez jutott, vagy ha a teljesités által a nem önjogu személyre hárult haszon bizonyittatik. *b)*

a) Gyakran történik ez betáblázott adósságok átvállalásánál az árverés elkerülése tekintetéből, midőn a többnyire távolabb betáblázott hitelező a nyertes fél követelését magához váltja; azt a nyertes vagy előbb álló hitelező helyes ok nélkül vissza nem utasithatja, mit ha tenne, vagy hasonló esetekben a pénz az ellenző hitelező veszélye és költségére birói megintés után birói kezekbe letétethetik. L. alább 215. §. — *b)* fennebb a 69. §. hasonlatosságából. — V. ö. Frank. 311. §. I. II.

209. §. A teljesités tárgya.

Teljesités tárgyát mindenkor a kötelezettség tárgya képezi: mást sem a jogositott nem követelhet, sem a kötelezett a jogositottra reá nem tolhat. Rendszerint a jogositott részletes teljesitéseket sem tartozik elfogadni, hacsak másként ki nem köttetett, vagy a kötelezettség különféle tárgyakra nem vonatkozik. *a)*

Ha a kötelezett bizonyos számú tárgyakat bizonyos nemből tartozik adni közelebbi meghatározás nélkül, a választás őtet illeti, de a közép minőségü tárgyaknál alább nem szállhat. *b)*

Ha a kötelezett bizonyos tárgyakból fajban egyet vagy többet adni köteles, a választás — közelebbi kikötés nélkül — őt illeti. *c)*

A választást kölcsönös megállapodás utján vagy a jogositottra, vagy egy harmadikra is bizhatni; ez utóbbi esetben a követelés a harmadik választásától feltételeztetik, és akkor nem lép hatályba, ha azon harmadik nem választ, vagy a választás előtt meghalt. *d)*

A választás megtörténtnek tekintendő, ha az, kit a választási jog illet, tehát akár a felek, akár a harmadik, a választást kimondja és az illetők értesittetnek. Ez időtől kezdve a követelés hatályba lép; és a már egyszer kijelentett választástól egyoldalulag visszalépni nem lehet. *e)*

Ha a választási jog a kötelezettet illeti, és ez nem nyilatkozik, hanem a teljesitést tettleg megkezdi, p. o. többféle tárgyakra nézve, vagy az általa választott tárgyat átadja, ezáltal a választás tettleg kijelentettnek vétetik. Ha pedig a jogositottat illeti a választás, és az semmit sem határozott, a választás végbementnek tekintendő, ha a kötelezettség többféle tárgyaiból az átadottakat elfogadja, vagy ha a jogositott ellene több kötelezettségi tárgyakból bár egyre nézve a ke-

resetet benyujtá, és az a kötelezettel közöltetett, vagy őt biróilag megintette. *f)*

a) P. o. buzára, borra, fűtőre, ezeket részletesen is lehet teljesiteni, a búzát a szórás, a bort a szüret után, a fűtőt a téli szak belépte előtt. — *b)* p. o. búzából, lovakból, birkákból stb. V. ö. alább a 372. §-t is. — *c)* Házi butorok közül, ágyakból, szekrényekből, paripákból, például, melyek a hagyatéki tömegben foglaltatnak. — *d)* De ha a szerződés terhes, nem egyoldalu, vagy p. o. hagyományoknál, hol az intézkedő szándékát mindenkor a lehetőségig kell teljesiteni: ily esetekben a biró választ. — *e)* Mert sem a jogokat, sem kötelezettségeket egyoldalulag megváltoztatni nem lehet. — *f)* De ily esetben a kötelezett biróilag is megintetheti a jogositottat, hogy választását jelentse ki, ha nam teszi: a késedelem következményeit magának tulajdonithatja. — Az e §-ban felsorolt elvek és szabályok csak annyiban állnak, a mennyiben a felek másként nem intézkedtek; de ha intézkedtek: a szerződés a szerződő felek közt törvényként szolgál.

210. §. A teljesités helye.

Hol kellessék a kötelezettséget teljesiteni? ha erre nézve az illetők közt bizonyos megállapodás nem történt, a teljesités minéműsége határozza meg.

Ha több hely van kitüzve a nélkül, hogy kit illessen a választás, akkor a vállasztás a kötelezettet illeti.

Hacsak általában van kimondva, hogy a kötelezettnek több helyeken kell teljesiteni, akkor a több helyekeni teljesitésben az egyenlő arányt kell követni. De ha teljesités tárgya oszthatlan, akkor a választás a kötelezetten áll, azt egyik vagy másik helyén átadni. *a)*

Különben a kötelezettség számbavehető ingóságoknál, melyek bizonyos mennyiségből adandók ki, azon helyen teljesittetik, a hol azon tárgyak mennyisége fekszik. *b)*

Ingó dolognak visszaadása azon helyen történik, a hol átvétele történt. *c)*

Pénzbeli adósságok fizetése rendszerint az adós lakhelyén történik, ugy szintén a kártéritési kötelezettség teljesitése a pénzre, vagy ingókra nézve; a helyreállitások azonban a megkárositott tárgy helyén eszközlendők. *d)*

Mesteremberek, gyárosok, művészek vállalatukat azok minősége szerint vagy saját telepjükön, vagy a munkarendelő által kitűzött és elfogadott helyen teljesitik; és az átadásra nézve a szokást megtartják. *e)*

a) Elvként áll, hogy a kötelezettnek kötelezettségét kétség esetében inkább könnyitenni kell; és ezen elv követendő minden oly esetekben, midőn a

szerződési mellékpontok iránt különös megállapodás nem történt. — P. o. N. O' korcsmáimban összesen 100 akó sört szállitani, akkor N. korcsmába szállit 50-et, az O-ba is ötvenet, és ekként kötelezettségét teljesiti. — *b)* p. o. 40. db. ürüt az N. pasztai akolból stb. — *c)* Ha szekeret, gépet kölcsönöztünk, és elhozattuk, nem mondhatjuk: „hogy jöjjön érte a tulajdonos." — *d)* p. o. épületek, gátak, árkok helyreállitásának kötelezettsége esetében. — *e)* A mennyiben azonban a megküldés költséggel jár, az a megrendelőt illeti. — V. ö. Frank. 311. §. IV.

211. §. A teljesités ideje.

A kötelezettség teljesitésének idejét, ha a felek erre nézve egymás közt meg nem állapodtak, a teljesités minémüsége határozza meg.

A kitüzött napot nemcsak estig, hanem éjfélig kell érteni. *a)* Egypár nap, hét, hónap, esztendő, kettőt jelent. Egynehány legalább hármat, és igy egynehány nap legfölebb egy hetet, — hét legfölebb egy hónapot, — hónap legfölebb egy esztendőt jelent. Ennél szorosabb meghatározás a körülmények figyelembe vételével a birótól váratik.

Ha idő kijelölve nincs, p. o. közönséges adás-vevésnél, a teljesitést és fizetést azonnal lehet követelni *b)*, de annyi időt, a mennyit az elválalt munka teljesitése kiván, engedni kell.

A kötelezett a kitüzött idő előtt csak akkor teljesithet, ha az idő kitüzése az ő javára történt, vagy a mennyiben a jogositott beleegyez. Ha kétség támad, azt kell elővélni, hogy a határidő kitüzése a kötelezettre való tekintetből történt.

Ha az adós kamatozó adósságot előre, idő elött lefizet, egyszersmind a lejárati időig járó kamatokat is tartozik megfizetni. *c)*

a) Fontos ez p. o. kötbérre nézve. — *b)* 1840 : 16. 52. §. alább a 269. §. — *c)* Ha t. i. felmondás volt kikötve, a mi főleg a tőkepénzes hitelezők javára történik, hogy addig pénzök elhelyezéséről gondoskodhassanak

212. §. Vétkesség, szándékosság, gondatlanság.

Ha a kötelezettség teljesitése vétek miatt egészben vagy részben lehetetlenné vált, és a kötelezett a vétkes, kötelezettsége fenmarad, és a jogositott kárpótlást követelhet. De ha a jogositott önvétke által okozta a teljesités lehetetlenségét, a kötelezettől a teljesitést nem követelheti.

Ha két dolog közül a választás a kötelezetten állott, és ő a vétkes, a kötelezettség csak a fenmaradt dologra marad fenn; az elve-

szettérti kárpótlással a jogositott beelégedni nem tartozik, hanem a fenmaradt dologhoz, tárgyhoz ragaszkodhatik. De ha a választás a jogositotton állott, akkor akár a meglevő tárgyat, akár az elveszettnek árát követelheti.

Ha azon több tárgyak, melyekből a választásnak történnie kellett, mind elvesztek, és a választás a kötelezetten állott, ha azon tárgyak egyszerre tönkre mentek, és igy a teljesités lehetetlensége egyszerre állott be: akkor azon tárgyak egyikeért a maga választása szerint kárpótlással tartozik; ha pedig a tárgyakra nézve a lehetetlenség különböző időben keletkezett, azon tárgyért, mely utoljára veszett el. De ha a jogositotté volt a választás, mindkét esetben rajta áll a választás arra nézve is, hogy a kárpótlást melyik egyes tárgyértkövetelje.

Ha a jogositott a vétkes, és ő okozta a több tárgyakból azok egyike megadásának lehetetlenségét, akkor ha a választás őtet illeti, a kötelezettől semmit sem követelhet. De ha a kötelezetten állott a választás, akkor ez követelheti, hogy a jogositott a teljesitést megtörténtnek tekintse; vagy szabadságában áll a kötelezettnek a még meg lévő egy tárgyat átadni, egyszersmind a jogositotttól a vétke által tönkre ment másik tárgyért kárpótlást követelni.

Ha a jogositott okozta mindannyi tárgyaknak, melyekből a választás történendett, elvesztét, következve a teljesités lehetetlenségét, akkor, ha minden tárgyra nézve egyszerre lépett be a lehetetlenség, hogy a kötelezés teljesitettnek tekintessék, azon tárgyat választhatja, a melyik neki tetszik, de a többiért kárpótlással tartozik. Ha pedig a lehetetlenség különböző időpontokban történt: a kötelezettség teljesitése azon egyes dolog által, melyre nézve a lehetetlenség legelőször állott be, végbementnek tekintendő, és a jogositott a többiért kárpótlással tartozik. De ha választás a kötelezetten állott, akkor ez azon esetben,midőn mindannyi tárgyak, melyekből a választás volt történendő, a jogositott vétke miatt elvesztek, egyet választhat, mely által kötelezettsége teljesitettnek tekintendő, a többiért kárpótlást követelhet.

Ha részben a kötelezett vétke miatt, részben pedig baleset által vált a teljesités lehetetlenné, akkor a kötelezett, akár rajta, akár a jogositotton állott a választás, a vétke által okoszott-kárért felelős.

Ha pedig a több tárgyakból egynek átadása a jogositott vétke által vált lehetetlenné, és a többi baleset által elvész, akkor a jogositott, akár ő rajta állott a választás, akár a kötelezetten, tartozik a kötelezettséget betöltöttnek tekinteni.

A felek bizonyos kötelezettség körüli egymásiránti viszonyaik-

ban ugy szándékos, mint nagyobb, vagy kisebb hanyagságért, gondatlanságért felelősek. De ha a jogviszony természetéhez képest abból az egyikre semmi haszon nem néz, akkor az csupán a szándékosságért és nagyobb vétkes gondatlanságért felelős.

A kire pedig a jogviszonyból semmi haszon nem néz, csak akkor felelős a kisebb gondatlanságért, ha valamely ügyletbe beavatkozott, vagy midőn más ügyeit kezeli. És azzal, hogy saját ügyeiben sem szokott gondosabb lenni, nem mentegetőzhetik.

Ha valamely kötelezettség teljesitése egészben vagy részben lehetetlenné vált, a kötelezettség mindaddig fenállónak tekintetik, mig be nem bizonyittatik, hogy a lehetetlenség a jogositott által vagy csupán baleset által okoztatott.

Ha a lehetetlenség elemi csapás által okoztatott, a jogositott köteles bizonyitani, hogy a kötelezett vétkes, és hogy az elemi csapásnak a teljesitésrei befolyása ő általa is elősegittetett, vagy lehetetlenné tétetett. *a)*

a) Példák fordulhatnak elő alább a 249. 259. 271. 264. 211. §§-okban érintett szerződési jogviszonyokban. V. ö. a szász codex 740—751. §§. — Különben az e §-ban felsorolt szabályok a kötelezettségek jogi természetéből önkényt folynak, mindazáltal világos törvények általi szabályozásuk épen nem felesleges, mint ezt a fenhivatkozott, és egyéb államok codexei is tanusitják.

213. §. Késedelem 1). A kötelezett részéről.

A kötelezettségek teljesitése körül majd a kötelezett, majd a jogositott késedelmes lehet.

Késedelmes a kötelezett, ha kötelezettségének, melynek ideje már bekövetkezett, a jogositottnak felszólitására, birói megintésre, vagy a teljesitési keresetlevél kézbesitése után sem tesz eleget.

Bizonyos napon lejáró kötelezettségnél a késedelem azon nap lejártával áll be.

De ha a teljesitéshez a jogositottnak is hozzá kel járulnia, p. o. ha választási joga van, vagy a kikötött teljesitési időben fizetnie kell, akkor a kötelezett csak ugy lesz késedelmes, ha a jogositott a maga részéről a szükségeseket teljesitette.

A késedelmet sem a kötelezettségnek annak idejében vagy a megintéskori lehetlensége, annyival kevésbé annak a kötelezettre nézve igen terhes volta nem menti. Csupán akkor menthető a kése-

lem, ha oka valamely külső, előre nem látható, és a kötelezettnek semmi tekintetben be nem tudható akadályban rejlik.

A ki tiltott cselekvény által magához vont tárgynak visszaadására köteleztetik, az azon dolognak birtokába vétele idejétől kezdve késedelmesnek tekintetik.

A késedelmes kötelezett a jogositottnak a késedelem által okozott kárát megtériteni tartozik.

Oly tárgyaknál, melyek bizonyos nemből, bizonyos mennyiségben voltak a kötelezettség szerint átadandók: ha a kötelezett késedelmet követett el, szabad választása van a jogositottnak a tárgyat vagy annak árát követelni.

Pénzbeli kötelezettségeknél a késedelmes fizető a törvényes 6% kamatokat tartozik fizetni. *a)*

Hasznot hajtó, gyümölcsöző dolgoknál a késedelem ideje alatti hasznok is megtéritendők. *b)*

A késedelmes kötelezett tartozik a jogositottnak a tárgynak a késedelem alatti árváltozását, különbözetét is megtériteni. Ha a dolog értéke téritendő meg: a jogositott követelheti a teljesitésre kitűzött idejekori értéket árt, a késedelmi kamatokkal együtt. De ha maga a kötelezett dolog adatik át, bár késedelemmel, akkor a jogositott a dolgon kivül követelheti mind azt késedelmi kamatokkal együtt, a mivel a dolog, ha a teljesitéskor a teljesités helyén átadatott volna, többet ért, mint az átadáskor az átadás helyén ér. *c)*

A kötelezett a késedelem kezdetétől fogva minden vétkeért felelős. Felelős tehát a teljesitésnek esetlegesen következett lehetlenségeért, a dolog veszélye és romlásaért, kivéve ha a sors a dolgot annak idejében lett átadásakor a jogositottnál is érte volna. *d)*

a) Fennebb 106. §. Kereskedőknél is az 1840 : 16. 56. §. szerint. — *b)* Mivel azok mint tartozékok a fő tárgygyal járnak. Fennebb 60. §, — *c)* Például szolgálhatnak az áruszerzési kötések alább a 256. §. De a Hétszem. tábla köztörvényi tekintet alá eső adásvevési szerződésből a vesztett haszon követelésére nem ád jogot. 14875/1866. — *d)* p. o. fennebb a 212. §. végpontjaiban; és alább a 249. 258. 259. 261. 264. §§-okbani jogviszonyokból. A késedelem hatályos példája fennebb a 152. §.

214. §. 2) A jogositott részéről.

A jogositott késedelmet követ el, ha a kötelezett által a maga idejében megajánlott pontos teljesitést helyes ok nélkül el nem fogadja. *a)*

Ha a kötelezett csak ugy van kötelezve, ha a jogositott is a

maga részéről teljesitett, a jogositott késedelmet követ el, ha a kötelezett néki a teljesitést megajánlja, és ez vagy el nem fogadja, vagy a maga részéről a teendőt teljesiteni vonakodik.

Ha a kötelezett ingó tárgyat köteles a jogositottnak átadni, vagy olyasmit teljesiteni, a mi a jogositottnál személyesen teendő, akkor a megajánlást tettleg kell teljesiteni, vagyis a dologgal vagy személyes munka esetében személyesen a jogositottnál megjelenni, hacsak a jogositott már előbb a kötelezettnek ki nem jelentette, hogy a teljesitést el nem fogadhatja.

A jogositott késedelmes akkor is, ha nem ügyelve a kötelezettnek teljesitési készségére, maga részéről a szükséges előkészületeket, melyek nélkül a kötelezett nem teljesithet, a kitüzött időben, vagy a kötelezett felszólitására, meg nem teszi *b)*, vagy a kitüzött időben a teljesités helyén meg nem jelen, mialatt a kötelezett őt ott készen várja, vagy a kötelezett felszólitására követelését, mely miatt a teljesitésbe befolyni nem akar, kijelenteni vonakodik *c)*.

A jogositott késedelme kezdetétől felelős a dolognak veszteért, vagy romlásaért. A kötelezett azalatt csak a szándékos kárért, vagy vétkes gondatlanságért. Pénzbeli adósságoknál az adós a hitelező késedelme idejétől kamatokkal nem tartozik; ha pedig a teljesités tárgya gyümölcsöző, csak a valóban beszedett gyümölcsöket s hasznokat adja ki *d)*. És a jogositott a kötelezettnek a késedelemből eredett kárát és költségeit megtériteni köteles.

Oly teljesitéseknél, melyek bizonyos nembeli mennyiségre vonatkoznak; p. o. bor, buza, ha a jogositott a késedelmes, a kötelezettnek jogában áll, vagy magát a dolgot természetben, és ha annak ára a teljesités ideje óta emelkedett, mindazt követelni, a mivel a dolgok a valóságos teljesitéskor a teljesités helyén többet érnek, vagy a dolgok helyett azon árt fizetni, a melyben a dolgok a valóságos teljesités idejekor a teljesités helyen állottak *e)*.

A jogositott a késedelmet magáról eleve azzal hárithatja el, ha az átvételre késznek nyilatkozik, és a netáni szükséges előkészületeket megteszi, és ha a kötelezett a netáni késedelem által károsult, a kártéritést megajánlja; igy tehet a kötelezett is.

a) Példa a 206. §-ban. — *b)* P. o. bort szállit a kötelezett és a jogositott a kötés szerint hordókat nem szerzett. — *c)* Ily esetek előjöhetnek az áruszerzési kötéseknél alább a 256. §. — *d)* Mivel jóhiszemü birtokosként tekintetik; fennebb a 84. §. — *e)* Példák fordulhatnak elő szintén leggyakrabban az áruszerzési kötéseknél, alább a 256. §.

215. §. Teljesités birói letétemény által.

Ha a jogositott késedelmes, és a dolog birói letétre alkalmas, a kötelezett a dolgot a teljesités helyének biróságánál leteheti, és ez által a hitelező késedelmének minden további viszonyaitól menekül. Erről azonban a jogosított értesitendő, és a letétel törvényes foganatai csak ezen értesités vételétől lépnek hatályba.

Ha a dolog birói letéteményre nem alkalmas, és fentartása, őrzése költséggel jár, a teljesitő a jogositottat a teljesités helyének birósága utján bizonyos határidő kitüzése mellett az átvétel végett megintetheti, és ha az nem intézkedik az átvétel végett, a kitüzött idő elfolytával, ha a dolog romlandó, biróilag elárvereztethetik, vagy a dolog minémüségéhez képest akár a kötelezett maga, akár a biróság közbejöttével a kellő intézkedéseket megteheti, vagy megtétetheti.

A birói letéteményre alkalmas dolognak letétele oly hatálylyal, hogy az által a kötelezettség teljesítettnek tekintendő, csak akkor bir, ha a jogosított szabad rendelkezési joggal nem bir, távol van vagy ismeretlen, vagy nincs törvényesen képviselve, vagy annak joga felett méltó kétségek forognak fen, vagy midőn a követelés biróilag letiltatott, lezálogoltatott.

A törvényesen történt letéteményekkel járó veszély és költségek a jogositottra néznek *a)*.

a) Zsigm. VI. 9. 1492: 95, 14. §. 1609: 4, 14. §. 1638: 31, 2. §. — A birói letéteményektől a letéti birónak a letett tárgy értékéből egy huszadrész járt attól, a ki a letételt okozta. — A birói letéteményeket az ügyrend. 133. és köv. §§-ai és az 1871. jan. 2. igazügym. rendelet szabályozza.

II. FEJEZET.

A követelések keletkezéséről.

216. §. A követelések keletkezéséről általában.

Követelések keletkeznek jogi cselekvényekből, jogügyletekből, szerződésekből, melyek azok megalapitására irányozvák, birói határozatokból, tiltott cselekvényekből, illetőleg mulasztásokból, végre oly állapotokból és tettleges viszonyokból, melyekhez a törvény bizonyos kötelességek teljesitésére irányzott követelési jogot ád.

Jogi cselekvényekből, jogügyletekből, és pedig egyoldalulag, p. o. mint a végrendeletek, alapitványok stb. *a)*,

kétoldalulag, p. o. szerződésekből *b)*. Tiltott cselekvényekből, p. o. a kártérités, birság *e)*. Mulasztásokból, illetőleg azon kötelességek mulasztásából, melyeket a törvény bizonyos jogviszonyoknál szabott, p. o. a gyám-gondnokságnál, hidak, révek jó karban tartását illetőleg: továbbá a szállitási és fuvarozási jogviszonyoknál *d)*.

a) Fen. 63—71. §§. — *b)* Alább 217. és köv. §§. — *c)* Fen. 207. alább 290. és köv. §§. — *d)* Fen. 180. §. al. 264. 271. stb. — Állapotok és viszonyok: p. o. 101. §. 263. 269. 281. 303—307. 332. 338. stb. §§.

III. FEJEZET.

217. §. I. A szerződések fogalma, kellékei és nemei.

I. Szerződés vagy kötés két vagy több személyek akaratának egyesülése, mi által bizonyos jogviszonyok megállapittatnak, a fennállók megváltoztatnak, vagy megszüntetnek.

A szerződésből tehát követelési jog származik, ha a kölcsönösen kijelentett egybehangzó akarat érvényes követelés megállapitására van irányozva.

II. A szerződés lényeges kellékei: a felek részéről az akarat egysége *a)* a tárgy részéről pedig a betöltés lehetsége *b)*. Mindkettő a szerződés természetéből folyó lényeges kellék; s mihelyt ezek megvannak, a szerződés magában érvényesen megkötött lészen. A mennyiben mindazáltal a törvény a szerződéseket bizonyos formaszerüségekhez kötötte, és azok mint olyanok érvényét azoktól feltételezte *c)*, szintén azok is lényeges, de törvényszabta kellékek, melyek azonban a szerződések természetéből folyó lényeges kellékek hiányában mit sem használnak. — A csupán előkészitő értekezések, egyezkedések magukban véve még a szerződést meg nem állapitják.

III. Oly szerződések, melyekből csupán az egyik fél köteleztetik, egyoldaluaknak, a melyek pedig viszonos kötelezettségeket fogalnak, kétoldaluaknak neveztetnek *d)*. Az egyoldalu szerződés az egyik fél részéről tett és a másik fél részéről elfogadott igéret által, a kétoldalu viszonos igéret és annak megfelelő viszonos elfogadás által jön létre, és a mennyiben egyszersmint teljesíttetik is, viszonos teljesités által megy végbe.

a) V. ö. fen. 64. §. al. 221. §. — *b)* Fen. 204. al. 219. §. — *c)* Fen. 64. §. alább p. o. 222. 251. 256. 262. 264. stb. §§. — *d)* Egyoldalu az ajándék; kétoldalu, másként viszteherrel járó: p. o. az adásvevés, csere stb. — Ingyeniek vagy terhesek p. o. kölcsön, letétemény meghatalmazás ingyeni, — de terhes is lehet. V. ö. 224. §. III. 1).

218. §. II. A szerződő felek képessége.

Jogi cselekvényekre nem képes személyek szerződéseik semmisek, különbség nélkül akár egyik, akár mindkét fél részéről forog fenn a képesség hiánya *a)*.

Nem önjogu személyek csupán javukra szolgáló igéretet fogadhatnak el. Ha pedig kötelezettséget vállalnak, addig, mig a képességi akadály tart, képviselőik p. o. gyám-gondnok, kiknek beegyezése megkivántatik, a kötelezést érvénytelenithetik *b)*.

Ha a szerződés megkötésénél egyik vagy másik fél, vagy mindkettő nem személyesen, hanem megbizottjaik által jelenkeznek, a megbizás, meghatalmazás különös, vagy közönséges természetéből méretik a szerződés érvényessége is *c)*. Ennélfogva ha a meghatalmazás törvényszerü *d)* és teljes, vagy 'a kitüzött szerződés tekintetében különös, és semmi kétséget fen nem hágy: a szerződés érvénye ellen kifogást tenni nem lehet: valamint akkor sem, ha a megbizott annak, kinek nevében szerződik, a törvény szerint meghatalmazottja *e)*. Minden más esetekben, hacsak az állitólagos megbizó a szerződést később el nem fogadja, az csak a megbizott minőségben szerződött féllel kötöttnek tekintendő.

a) Fennebb 32. 63. és köv. §§. — *b)* Alább 344. §. — *c)* Alább 262. 263. stb. §§. — *d)* P. 1840: 16. 48. 49. §. — *e)* V. ö. alább a 268. és 274. §§. — Község által felsőbb hatóság rendelete következtében kötött szerződés, a községet kötelezi, habár az utólagos jóváhagyás kikérése elmulasztatott. Hétszem. tábla 5282/1868. — Községi biróval kötött adásvevési szerződés a községet kötelezi. — U. o. 19517/1868.

219. §. III. A szerződések tárgya.

Szerződés köttethetik minden felett, a mi kötelezettség tárgya lehet. Ennélfogva:

Oly tárgyak felett, melyek általában, vagy arra nézve, kinek azokat a szerződés folytán megkapnia kell, forgalmon kivüliek *a)*, vagy melyek nem léteznek, vagy a szerződés megkötése előtt már létezni megszüntek, valamint oly cselekvények, teljesitések felett, melyek teljesen lehetlenek, vagy a törvényekkel, s jó erkölcsökkel ellenkeznek *b)*, érvényesen nem köthetők.

A teljesités részbeli lehetlensége pedig csak akkor semmiti meg a szerződést, ha azon rész az egésznek lényegébe vág.

Egy harmadik tulajdona felett kötött szerződés annak joga sérelme nélkül szintén megáll.

Ha valaki szerződésileg egy harmadiknak cselekvényét kötelezi, ez is megállhat, de a harmadik saját akaratán kivül nem köteleztethetik. De ha az igéret csak arra megy ki, hogy az igérő a lehetőségig oda fog müködni, hogy egy harmadikat bizonyos cselekményre birja, a szerződés tárgya tovább nem terjed, mint a fenforgó körülmények szerint a kikötött müködésre, közbenjárásra.

A szerződés tárgya iránt az akarat nyilvánitásának határozottnak kell lenni, nehogy a teljesités tárgya iránt kétség támadjon. Bizonyos nemből i tárgyaknál azok minémüsége, nagysága, illetőleg mennyisége, sulya és száma pontosan meghatározandó; különben a szerződés foganatlan *c)*.

De általános tárgyösszeg p. o. gazdasági felszerelés, összes butorzat feletti szerződés is megállhat. Megállhat bizonyos nemből kiadandó egy vagy több tárgyakra nézve akár egyik, akár másik félnek adassék a választás joga, akár egy harmadiknak; de ha ez utóbbi választási jogával élni nem akar, vagy nem élhet, a szerződés foganatlan *d)*.

Megáll a szerződés jövendőbeli hasznok, jövedelem, követelés felett is, habár annak mennyisége és minémüsége egyelőre bizonytalan; p. o. a jószágbeli évi jövedelem felett; vagy ha a mennyiség bizonytalan ugyan, de neme bizonyos p. o. egy évi bortermés, gyapjú; és akkor a szerződés csak mintegy szerencsejátékként tekintendő. De ha a bor, gyapju a jövendő termésből illetőleg nyirásból akó vagy mázsa és ára szerint meghatároztatott, az ily szerződés azon feltételhez van kötve, ha t. i. a termés sikerül, és ha semmi sem terem, a szerződés e tekintetben foganatlan.

a) Fennebb 62. §. — *b)* Fennebb 63. §. — Ide esnek a tiltott szerződések, melyek az ausztr. ptvkv. 879. §. szerint: ha házassági alkuszkodásért valami kiköttetik, vagy ha orvos, sebész a gyógyitás, ügyvéd a per elvállalásaért kiköt valamit; végre ha valamely örökség vagy hagyomány annak, kitől váratik, még éltében áruba bocsáttatik; hozzá járul a Függelék 63. száma szerint a közárverések alkalmával előre összebeszélés általi igéret, kikötés is. Ezek bár honi törvényeink szerint — a quota litis-t, ha t. i. az ügyvéd a pertárgyának bizonyos részét előre magának leköti, — mint az 1723: 28, 5. §. és a Dec un. de poena silentii szerint tiltottat, továbbá az 1868: 53, t. cz.-ben a vegyes házasságból származott gyermekeknek a törvénytől eltérő vallási nevelését, — továbbá az 1868: 29, 30. §-a értelmében a megváltandó szőlők megváltásától eltérő szolgálati szerződéseket (fen. 171. §-a), — kivéve világos törvény által tiltva ugyan nincsenek, de mindenestere a biró figyelmét ki nem kerülendik,

valamint eddig sem kerülték ki. Azonban, ha valami már ily szerződés fejébe adatott, azt visszakövetelni nem lehet, hasonlóan mint a tiltott játéknál alább a 302. §-ban. — V. ö. ptvkv. 1174. §. — c) p. o. alább 256. 296. §§. — d) Fennebb a 209. — e) Ide vágnak alább a 273—276. §§-ok is, a mennyiben jövendőbéli haszonra, jövedelemre számitanak. — V. ö. Frank 297. §.

220. §. IV. A szerződések magyarázata.

Ha a szerződés szavai világosak, azok szoros értelmét kell elfogadni, hacsak be nem bizonyittatik, hogy a felek azokhoz más értelmet kötöttek *a)*.

Ha pedig a szavak különböző értelmezést is megengednek, akkor a felek lakhelye, és a szerződés ideje szerinti közönséges bevett beszédmód határoz, kivéve ha a felek a kifejezéseket attól eltérő értelemben vették.

Ha pedig a szerződő felek lakhelyük különböző, akkor azon fél lakhelyének szokott szólásmódja határoz, a melyik a kérdéses kitételt inditványba hozta.

Ha a szerződések magyarázatában a felek szándékára kell viszszamenni, azon magyarázat határoz, mely a szerződés egyéb szabásaival, azt megelőzte cselekvényekkel vagy az ugyanazon felek közti előbbi szerződésekkel leginkább megegyez.

Ha mindezek alkalmazása által sem lehet sikerhez jutni: a szerződésnek oly magyarázatot kell adni, mely mellett mégis megállhasson, és minden képtelenség, ellenkezés eltávoztassék; különösen pedig az egyoldalú igéretnél, melynek értelme kétes, a terhet inkább enyhiteni kell; a terhes, kétoldaluaknál pedig az egyenlőséget kell fentartani *b)*.

a) 1723: 31. dec. 2. ad impl. Cont. mig lehet betü szerínt. — *b)* Az ausztr. ptvkv. 915. §-a szerint a terhes szerződéseknél a homályos kifejezés annak kárára magyaráztatik, a ki azt használta. — V. Frank. 301. §. A szerződések magyarázatára inditott kereset iránt alább a 231. §.

221. §. V. Az akarat kijelentésének módjai.

Az akarat kijelentése *a)* a szerződésben a felek részéről egyidőben is megtörténhetik; de sokszor az akarat kijelentése egyik részről a másikét megelőzi. Az igéret az elfogadást ajánlás alakjában, az elfogadás az igéretet megkeresés, kérdés tudakozódás alakjában megelőzheti.

Távollévők akaratának nyilvánitása megtörténtnek tekintendő, ha az a távollévő félhez eljutott. De foganatlan, ha az eljutás előtt visszavonatott.

Ajánlatok bizonyos szerződésre visszavonhatók, miglen azoknak elfogadása a másik fél részéről ki nem jelentetett. Ha az ajánló a másik félnek meggondolási időt engedett, ennek lefolyása előtt ajánlatát vissza nem vonhatja, de a meggondolási idő eltelte után a tett, és annak eltelte előtt el nem fogadott ajánlat magától visszavontnak tekintendő.

Ha meggondolási idő nincs kitűzve, meddig kellessék az ajánlat elfogadásának kijelentésére várakozni, erről törvényeink nincsenek. Ily esetekben a mennyire lehet, a szavak, és a dolog természete határoz; de levélben történt ajánlásnak levélbeni elfogadásánál is kétség támadhat a kötelezés kezdete, illetőleg a szerződés megkötésének ideje felett, vajjon a levél keltjétől, vagy annak az ajánlóhoz jutásától lehet-e mérni? Ily esetben világos törvény hiánya miatt illőbb az ajánló szabadságát védeni, és igy a megkötés létrejöttét a levél vételétől föltételezni *b)*.

a) Fennebb 64. §. — *b)* V. ö. az ausztr. ptvkv. 362. §-át, mely szerint, ha az igéret elfogadására idő nem köttetett ki, a szóbeli igéretet haladék nélkül el kell fogadni. Az irásbelinél attól függ, ha mindkét fél egy helyben létezik-e vagy nem? az első esetben 24 óra alatt kell az elfogadásnak történni, az utóbbikban pedig annyi idő alatt, a mennyi kétszeri válaszadásra szükséges, és az igérő félnek tudtul adatnia, ellenkező esetben az igéret elenyészett; de a kiszabott idő lefolyta előtt az igéret vissza nem vonathatik. — V. ö. Frank. 285. §.

222. §. VI. A szerződések alakja.

Szerződések köttethetnek szóval, vagy irásban, és megállnak, a mennyiben a törvény bizonyos szerződéseknek szertartásait, alakját meg nem határozta.

Ha pedig a törvény bizonyos szerződésekre nézve bizonyos lényeges külkellékeket állitott fel, akkor a szerződés csak akkor lesz megkötve, és ugy lesz érvényes, ha azon lényeges kellékek, illetőleg a törvényszabta alak, forma megtartatott.

Ily lényeges kellékeket találunk meghatározva a telekkönyvezett ingatlanok, igérvény üzleti, úgy szintén a választott birósági, a teljes meghatalmazási, áruszállitási, és fuvarozási szerződésekre nézve *a)*.

Különben, ha a felek abba egyeztek meg, hogy a szerződést irásba foglalják, ennek megtörténte előtt is megkötöttnek tekintendő a szerződés, ha csak annak megkötése, illetőleg érvénye az irásba leendő foglalástól nem föltételeztetett *b)*.

Irásbeli szerződéseknél szükséges a felek mindegyikének sajátkezü, vagy ahoz hasonerejü aláirása *c)*. Ha a szerződés több példányban állittatik ki, akár mindannyi aláirható mindkét fél által, akár pedig csak azon példány, a melyet egyik fél kap, csupán a másik fél által; de egy példánynak mindenesetre mindkét fél aláirásával illetőleg kézjegyével kell ellátva lennie *d)*.

a) V. ö. fen. 89. 206. §. alább 256. 262. 264. §§. — *b)* Az ausztr. ptvkv 885. §-a azt mondja: habár az alakszerü okirat még nem is, de a főpontok iránti fogalmazat elkészíttetett és a felek által aláiratott, (p o n t o z a t), megalapitja azon jogokat és kötelezettségeket, melyek benne kifejezvék. A mennyiben a pontozat a hivatkozott törvény uralma alatti időből kelt, teljes érvénynyel megáll, de a mennyiben ujabban kelt, csak mint szóbeli szerződés oly szerződések irányában, melyek a törvény szerint irásban, és különös kellékekkel szerkesztendők. Igy p. o. ha az ily pontozat áruszerzésről szól, kötelez ugyan a benne foglalt jogviszonyokat illetőleg, de nem mint a rendes áruszállitási szerződés, sem nem az azokra rendelt külön biróság előtt. L. alább a 256. §. V. ö. ptvkv. 884. 886. 887. §§. — *c)* t. i. két hitelt érdemlő tanu előtt, kiknek egyike az irástudatlan fél nevét irja alá, ez pedig kézjegyét, keresztvonását hozzá teszi, és mindkét tanu a szerződést mint előttemező aláirja. Ilyeneknek kell lenni a telekkönyvi magán okiratoknak is. 1855. dec. 15-ki patens 82. §-a Ért. 145. §. — *d)* V. ö. többször id. munkám 54. §-át. — Két példányban kiállitott szerződésnél a különleges aláirás is elegendő. Hszem. tábl. 5232 1868.

223. §. VII. Szinlett szerződések.

Történhetik, hogy a szerződő felek bizonyos szerződést annak rendje szerint kiállitanak a nélkül, hogy az abban foglalt kötelezettség való volna, p. o. az adós bukáshoz közeledve nejével rokonával vagy idegennel összejátszólag eladási szerződést köt illetőleg kiállit, hogy vagyonát hitelezői elől elvonhassa. Ilyen volt előbbi törvényeink szerint az á l c s e r e is, melyben eladás rejlett *a)*.

Ilyen s z i n l e t t s z e r z ő d é s mindenkor a benne rejlő valóság szerint itélendő meg *b)*. Ha tehát az adásvevés csupán mások kijátszására czéloz, való szerződés nem lévén, belőle, ha a szinlettség felderittetett, sem jog, sem kötelezettség nem származik *c)*.

De habár a szerződés szinlett volt is, ha az annálfogva megszerzett dolgot egy harmadik a szinlést nem tudva törvényesen megszerzi, ellene a szinlés kifogásával élni nem lehet *d)*.

a) L. fen. 138. §. — *b)* Ausztr. ptvkv. 916. §. De a dolog természete is ugy hozza magával, feltéve, ha a szerződő fél, vagy egy harmadik a szinlést bizonyitja. A szinlésről az álcserét kivéve, törvényeink tüzetesen nem szólnak: egyedül az 1840: 22. t. cz. 32. §-a rendeli, hogy minden terhes szerződések, melyeket a bukott a csődmegrendelést közvetlen megelőzött 15 nappal házastársával, vagy harmadizigleni rokonával kötött, csak akkor tartják meg erejöket, ha az illetők más próbákkal bizonyitják, „hogy az ily szerződésekben foglalt tettdolog valósággal megtörtént.“ — Ebben tehát a szinlett szerződések megitélésére felállitott elvünk benfoglaltatik. — *c)* Fen. 206. §. — *d)* Mivel ha a szerződőnek a szinlésről tudomása volt, ily szerződésből magának jogot nem tulajdonithat. V. ö. Frank 291. §-át.

224. §. VIII. Erőszak, félelem, tévedés, tévesztés, csalás *a)*.

I. Tettleges erőszakkal kényszeritett szerződés érvénytelen, és különbséget nem tesz akár a szerződő féltől, akár pedig egy harmadiktól származik, akár belé volt avatva a fél, kinek részére ily erőszak által valami köteleztetik vagy adatik, akár nem, mivel az akarat szabadsága teljesen ki volt zárva, következve az, kinek javára ily erőszak által valami igértetik vagy adatik, jogosan és érvényesen el sem fogadhatja *b)*.

II. Félelem vagyis lelki erőszak által az akarat szabadsága még teljesen ki nem záratik, mivel a fenyegetett fél a félelmet, illetőleg roszat, melylyel fenyegettetik, magáról néha el is hárithatja, vagy választhat a rosznak, melylyel fenyegettetik, eltürése és a cselekvés közt, és habár félelemből reá is áll a cselekvésre, azáltal akaratát nyilvánitja, mely még magában véve nem semmis, hanem a mennyiben akaratának irányadójául a félelem szolgált, következve a szabad akarati elhatározásban gátoltatott, tett igéretét vagy egyezését magára nézve károsnak látván, megtámadhatja és megerőtlenitheti.

De hogy a félelem mentő okul szolgáljon, szükség, hogy jogellenes fenyegetésből származzék; továbbá, hogy alapos legyen.

Jogellenes a fenyegetés, ha nem oly tettre van irányozva, melyet a fenyegető jogánál fogva érvényesithetne; igy p. o. ha a hitelező adósát, ismerve annak sülyedő vagyoni állapotát, csőddel fenyegetve arra kényszeriti, hogy neki valamit ingyen adjon, vagy hogy leányát, kinek vonzalma nincsen, hozzá férjhez adja; az ilykép létrejött szerződés megtámadható, mivel a fenyegetés jogellenes, és nem a különben a hitelezőt jogosan illető és érvényesithető követelésre, hanem más teljesitésre van irányozva. De ha a hitelező adósát végrehajtással fenyegeti, az pedig tartozása fejében neki vagy

másnak vagyonából valamit olcsó áron ad el, az ily szerződés megállhat, mivel a fenyegetés jogos, és a hitelező követelését, melyre a fenyegetést irányozta, a törvény utján is érvényesithette volna.

A félelemnek alaposnak kell lenni, vagyis olyannak, hogy azt a fenyegetésből alaposan következtetni lehessen, és elégséges roszat, mitől félni lehet, foglaljon magában. Ennélfogva a hiú vagy alaptalan félelem, melyet valaki magának más hibáján kivül csupán saját képzelődése vagy babonás hite által okozott, figyelembe nem jöhet.

Annak megitélésében, vajjon a félelem alapos volt-e vagy nem? legközelebb a fenyegető rosznak a cselekvéssel, melyre irányozva volt, összevetéséből kell kiindulni, vajjon t. i. azon rosz következmény, melyet a cselekvőnek, ha a fenyegetésre nem hajt, eltürnie kell vala, nagyobb roszat foglalt-e magában a cselekvőre nézve, mint az, melyet a fenyegetésre hajtva, és beegyezve, vagy magát kötelezve, magának okozott? továbbá a személy és a körülmények is méltó figyelembe veendők; mert a félelem foka a fenyegetett személy egyéni testi és lelki állapotától is föltételeztetik; és nem épen oly félelem jöhet csupán tekintetbe, mely az erős emberre is hat; elégséges ha a szóban forgó cselekvő a félelem által lelki zavarba hozva itélő tehetségével oly szabadon, mint azt a szerződéseknél az akarati elhatározás kivánja, nem élhetett. Becsület veszedelmétőli félelem gyakran elég sulyos okul szolgálhat a szerződésnek egészben vagy részbeni erőtlenitésére, és gyakran nem csupán az illető fél saját veszélye, hanem családjáé is fenforoghatott, mi szintén méltó figyelmet érdemel. De a szerződő félnek netán magasabb rangja, befolyása, tekintélye, illetőleg az ezekből következtetett félelem a szerződésnek félelem alapjáni felbontására elégséges okul nem szolgálhat *c)*.

III. Tévedés fenforoghat a szerződő fél részéről másnak hibáján kivül, a másik fél személyére nézve vagy a szerződés tárgyára nézve *d)*.

1) Ha a tévedés a szerződő fél részéről forog fen a nélkül, hogy azt más okozta, tehát ő maga a hibás, akkor a szerződés rendszerint megáll, p. o. valaki bizonyos dolognak nevét felcserélve boltban vásárol valamit, a vétel megáll és a vevő a névbeni tévedéssel magát aligha mentheti. De ha a tévedés magokból a körülményekből feltünhetett a másik szerződő félnek is, p. o. a fennebbi példában a czélt is kijelentve, melyre azonban a nevezett dolog egyáltalában nem illik, következve az eladónak a tévedést szükségkép észrevennie kellett, akkor az eladó a vevő tévedését maga hasznára nem fordithatja. Ily eset jöhet elő a segélyt kérő és adó közt, ha ez p. o. szerfelett nagy bankjegyet ád a segélyt kérőnek, melyből az maga is ész-

revehette, hogy az adó tévedett, ha az adó az adott segélyt visszaköveteli a fenforgó tévedés miatt, azt jogosan teheti. Ily eset előfordulhat összeszámolásnál is, ha abban tetemes hiba történt, és ily hibás összeg felett elismervény vagy kötelezvény állíttatik ki, és később a kötelezett észreveszi, hogy tévedt, mivel a hibát az összeszámoláskor a másik fél is észrevehette volna *e)*.

2) Ha a tévedés az egyik szerződő fél részéről a másik fél személyére nézve forog fenn: az ingyeni, jutalmazó szerződést megrontja; mivel az ily szerződések mindenkor a másik fél személyére való tekinteteken alapulnak, p. o. ajándékozásnál tévedés az ajándékozott személyében; hitelbe eladásnál; mert ha tévedés fen nem forog, lehet, hogy a tévedő semmit, vagy legalább annyit nem hitelezett volna. De a viszteherrel járó szerződéseknél a személybeni tévedés alig jöhet figyelembe, mivel azokban nem annyira a személy, mint a viszteher, viszonyos teljesités jön tekintetbe, mint adás-vevésnél, cserénél; és legfölebb csak akkor árthat a szerződésnek, ha a viszteher tekintetében a másik fél a személyre nézve feltünőleg kedvezni akart p. o. rendkivül olcsó áron adva; és ez esetben a tévedő fél a szerződést megtámadhatja; de csak akkor, ha a másik fél, mint fennebb az 1) alatt megjegyeztetett, a tévedést a feltünőleg olcsó ár miatt észrevehette *f)*.

3) Ha a szerződés tárgya körül forog a tévedés, különbséget tesz, vajjon a fő tárgyra, annak lényeges vagy világosan kikötött bár mellékes tulajdonságaira, vagy csupán csak a mellékes és világosan ki nem kötött tulajdonságaira vonatkozik. Az első esetben, melyben megtörténhetik az is, kogy mindkét fél tévedésben van, p. o. a dolgot mindketten aranynak vagy ezüstnek vélik, pedig nem az; — vagy bizonyos földet értett mindkettő, de nem ugyanazon egyet, vagy ha az anyag kelme megnevezett gyárból volt kikötve, és nem abból való, — az akarat egysége a tárgyra nézve hiányozván, jogos szerződés létre nem jöhetett. A melléktulajdonság iránt fenforgó tévedés, ha csak a melléktulajdonság világosan kikötve nem volt, vagy a szerződő fél kijelentett czéljából természetesen következtethető, a szerződést fel nem bontja, legfölebb kárpótlásra ád okot; p. o. ha a tárgyak mértékében, sulyában, aránylagos jóságában fogyatkozás forog fenn *g)*.

IV. Tévesztés vagy csalás is foroghat fenn, főleg a 3) pont alatti esetekben, de különben is átalában, ha a szerződő fél a személyre vagy tárgyra nézve hamis állitásokkal, rábeszélésekkel élt. Ily esetekben, ha a fenforgó szerződés a csalás vagy csalárdság nélkül a személyre vagy tárgyra nézve meg sem köttetett volna, vagy legalább nem azon mérvben mint megköttetett; vagy ha a csalás a szerződés

főtárgyára, annak lényeges vagy mellékes bár, de világosan kikötött tulajdonságaira hat, a szerződésből a megcsalatottnak kötelezettsége nem származik; ha pedig a csalás a szerződés tárgyának csak mellékes és világosan ki nem kötött tulajdonságaira hat, valamint a fennebbi esetekben általában ugyanazon szabályok állnak, melyeket fennebb a III. alatt előadtunk *h)*.

Az erőszak, félelem utján létrejött szerződések későbbi érvényes beegyezés, elfogadás által megerősödhetnek; ugyanazok, valamint a csalás által létrehozottak is, ha a sérelmes fél a szerződés megtámadási jogáról világosan vagy hallgatólag lemond, megerősödhetnek *i)*.

A semmis szerződésből egyenes jog s kötelezettség nem származik. De a mi ily szerződés alapján már adatott, teljesittetett, az járulékaival együtt visszakövetelhető, sőt a körülmények szerint teljes kárpótlásnak is lehet helye *k)*.

a) V. ö. fennebb a 64. §. t. — *b)* Ennek példája a Sent. 10. ad invalid. Transact. et tract. Frank 288. §. Az ausztr. törvény csak a félelmet emliti, mivel azt, és nem a kényszeritést veszi fel a cselekvény indokául, azonban a tettleges erőszak által okozott jelenvaló és folytatott kényszer, illetőleg félelem, és a fenyegetésből származó félelem közt különbség van; a mint azt a szász codex is a 855. és 857. §-ban a tettleges erőszakról, a 96. 856. 857. §§-ban a félelemről szólva megkülönbözteti. — *c)* Auszt. ptvkv. 870. §. Hogy ily esetekben a biróságnak fontos feladata van, az bizonyos, főleg ott, hol mint nálunk, ily esetekre positiv szabályok kimondva nincsenek. — Az auszt. ptvkv. a midőn a 875. §-ban kimondja, hogy ha az igérő felet egy harmadik igazságtalan és alapos félelem által kényszeritette valami szerződésre, a szerződés érvényes, csak azon esetben tesz ezen elv alól kivételt, ha az elfogadó fél részt vett a harmadiknak jogellenes cselekvényében, vagy azt nyilván tudnia kellett; — ezt elfogadhatjuk a forgalom biztonsága végett, mivel ha az, kivel a szerződés történik, a másik félnek félelméről nem tudott, vagy nem tudhatott, érvényesen szerződött. — *d)* V. ö. fennebb a 64. §-t. Frank 286. 287. §§. — *e)* Igy az auszt. ptvkv. 876. §. — *f)* U. o. 873. §. — *g)* U. o. 871. 872. §§. — *h)* U. o. 871. 872. 875. §§. — V. ö. Frank 289. 290. §§. A rábeszélésből kártéritési felelősség származhatik. Hszem. tábl. 2200/1867. — *i)* P. o. alább a nőrablásnál a 318. §. — *k)* Az auszt. ptvkv. 874. §. szerint is: a ki valamely szerződést ravaszság vagy igazságtalan félelem által eszközlött ki, a káros következményekért elégtétellel tartozik. A 877. §. Ki valamely szerződésnek a beegyezés hiánya miatti megszüntetését kivánja, tartozik mindazt visszaadni, a mit az ily szerződésből a maga hasznára kapott. — A házasságot illetőleg mindezekről alább a 318. §-ban. — A felén túli sérelemről emlékszünk alább a 250. §-ban. — Irástudatlan személyek a szerződés valóságos tartalmára nézve fenforgott tévedésnek megajánlott bizonyitásától el nem zárathatnak. A bebizonyitott tévedés a szerződést azon mérvre szállitja le, melyben azt a kötelezett fél értette és elfogadta. Hszem. tábl. 19882/1867.

225. §. IX. A szerződés által jogositott és kötelezett személyek.

A szerződésből egyelőre csak a szerződő felek jogosittatnak, illetőleg köteleztetnek egymás irányában.

De gyakran történik, hogy valaki valakivel ugy szerződik, hogy az egy harmadik javára tartozzék valamit teljesiteni; ha ily esetben a kötelező fél magát ugy kötelezi, hogy a másik fél irányában szintugy mint azon harmadik irányában is kötelezve legyen, akkor a szerződésből egyelőre mindketten jogot nyernek a teljesitést követelni, de ha azon harmadik később a szerződéshez világosan hozzá járul, vagy a közvetlenül néki megkezdett teljesitést elfogadta, akkor azon harmadik a szerződésből önnálló jogot nyer, és az illető félnek, kivel közvetlenül a szerződés kötetett, csupán a be nem töltésből származható szerződési igényei maradnak fen. Miglen a szerződést a harmadik, kinek javára történt, világosan, vagy hallgatag a megkezdett teljesités elfogadása által magáévá nem tette, addig a közvetlen szerződő fél a kötelezettet kötelezettsége alól fel is mentheti *a)*.

A szerződésből származott jogok és kötelezettségek, a mennyiben nem szorosan személyesek, az örökösökre is átmennek, de csak az örökség erejeig *b)*.

Ha a szerződés a telekkönyvbe van bekebelezve, az abból származott kötelezettség az ingatlannak, melyet terhel, minden további megszerzőjére átmegy, és a jogositottat annak minden birtokosa ellenében megilleti *c)*.

a) p. o. A. B-vel, ki ellen bizonyos követelése van, ugy szerződik, hogy az C. javára fizessen, kinek A tartozik, vagy ha nem tartozik is, csupán C. javára, hasznára köttetik ki bizonyos évi fizetés, vagy bármi más teljesités, és gyakran az ilykép valakit más hasznára kötelező fél kötbért is köt ki maga részére a szerződés nem teljesitése esetére. Ily szerződésből B. C. részére köteleztetik a teljesitéssel, és ha C. a szerződésről tudósitva abba, mi belőle reá néz, beegyez, vagy a megtörtént részfizetést elfogadja, közvetlenül ő lesz a jogositott; az A. pedig B. ellenében a szerződésbőli igényeivel p. o. a kötbér megvételére mind addig birand, mig B. a szerződést nem teljesitette, s mig a viszony fenáll. — *b)* I. 29., 30., 82. elvileg. — Dec. 10. de. evict. — V. ö. alább 248. §. ptvkv. 548. V. ö. Frank 305. §. Az egy harmadik javára kötött szerződés mindenkor annak javát, hasznát föltételezi, a ki egy harmadik javára köteleztet valamit, különben a szerződést foganatlannak mondja; igy ha A. igéri nékem, hogy B-nek 1000 frtot ád, és köztem és A. közt semmi érdek fen nem forog, sem én, sem B. az ily igéretből jogot nem származtathat. — Gyámok, gondnokok által képviseltjeik javára történnek a szerződések, de azok e szabályok alá nem esnek; mivel ezek képviseltjeik mint szerződő felek nevében állnak, és képviseltjeik harmadikként nem tekinthetők. — *c)* Auszt. ptvkv. 443. §. fen. 99. §.

226. §. X. A szerződések betöltése.

A törvényesen kötött szerződések teljesitendők, *a)* és pedig ugy, a mint a szerződésben kiköttetett, és a mint a törvény kivánja, vagy a dolog természetéből következik; átalában a teljesitésnek olyannak kell lenni, a mint azt a szerződésekkel járó bizalom és a becsületesség megkivánja *b)*.

A ki a kétoldalu viszonos szerződésnek betöltését kivánja, szükség, hogy azt maga részéről betöltse, vagy arra magát késznek nyilatkoztassa, különben ellene a másik fél kifogást tehet, hogy vagy épen nem, vagy nem ugy, mint kellett vala, teljesitette; ha tehát ez az ellenfél részéről kétségbe vonatik, bizonyitandó.

Ha az állittatik, hogy többféle teljesitések közül nem mindanynyi, vagy bizonyos nemből teljesitéseknél nem az egész mennyiség szolgáltatott ki, akkor az ellenfél tartozik bebizonyitani, hogy ő kötelezettségét egész mérvében teljesitette.

A ki azt állitja, hogy a teljestéskor hibás tárgyak adattak, vagy még az átadandott mennyiségből hiányzik, azt bizonyitani tartozik, ha a teljesités előtt vagy annak alkalmával a dolgot láthatta, tapasztalhatta és kifogást nem tett; ellenkező esetben a teljesitő tartozik bizonyitani, hogy teljesitése mind mennyiség, mind minémüség tekintetében a szerződésnek megfelelt *c)*.

Egyoldalulag a szerződéstől visszalépni vagy a teljesitéstől vonakodni átalában nem lehet, mivel a szerződésből jogot nyert fél követelheti, hogy a szerződés egesz értelmében és mérvében teljesitessék. Különösen nem lehet visszalépni azért, hogy a másik fél még a maga részéről nem teljesitett, hacsak annak teljesitése korábbi időhöz nem volt kötve, vagy azon ürügy alatt, hogy a megkötés és teljesités közti időközben a körülmények változtak, és a viszonyos teljesités nincs többé azon arányban, mint akkor volt, hacsak e tekintetben különös megállapodás nem történt.

Ha a szerződés tartalma vagy a viszonyokból kivehető szándék oda mutat, kogy a szérződés bizonyos időpontban és annál sem előbb, sem utóbb, vagy egy bizonyos időpontig teljesittessék; annak nem teljesitéséből a másik félnek joga lészen a szerződéstől ellálani és azt, mit már maga részéről adott, visszakövetelni.

Ha a felfogadott munkás kötelességét menthetlenül elmulasztja, a fogadó, ha érdeke őt sürgeti, mást fogadhat és kárát azon, ki okozta, követelheti *d)*. Ha pedig a válalkozó hibát ejtett, p. o. az. épitőmester a tervet mellőzve kénye szerint épitett, az ellen az előbbi állapot helyreállitására és az okozott rövidség pótlására czélzó keresetnek van helye. *e)*

a) 1486: 17. 1492: 38. 1723: 31. 8., §. ez utóbbi törv. czikben kimondott elv idéztetetik a Dec. 2. ad impl contract-nál. — *b)* Ez annyival inkább kivánatos, minél bizonyosabb az, hogy a forgalomban a bizalom fentartása a törvényhozás és a biróságok főbb feladatainak egyike. — *c)* Ide veendők a fennebbi 204—215. §§-ok, mivel azok tüzetesen ide vágnak. — *d)* Különös törvényeink vannak a mezei munkák elvállalása iránti szerződéseket illetőleg az 1840: 9. 37. §-a alapján, ezekről mint a mezei rendőrségbe vágókról alább a 288. §-ban. — *e)* E §-ra vonatkozólag l. Frank. 284. és 304. §§.

227. §. XI. Váratlan esetek. — Haszon.

A szerződés megkötése és a teljesités közben a szerződés tárgyát vagy magokat a feleket váratlan eset is érheti, de haszon is eredhet. Feltéve, hogy ilyesmiről a felek egymásközt nem intézkedtek, és sem egyik sem másik félnek hibája, vétke fen nem forog *a)*

I. Mi a váratlan esetet illeti:

Ha a szerződés tárgyát meghatározott dolgok, darabok, teszik, és a teljesités váratlan eset miatt, mely azokat tönkre tette, lehetetlen, ily baleset a szerződést foganatlanná teszi, és a kárt a dolog uré viseli.

De ha a jószág csak részben romlott meg, az is csak az urának árt, és ha a szerződés viszonyos teherrel volt kötve, p. o. adásvevésnél, akkor is foganatlan marad a szerződés, ha csak a vevő a tárgyat romlott állapotban is elvállalja, de követelheti, hogy a dolognak törvényes becsüje folytán kiderülendő árkülömbség a kikötött árból levonassék.

A szám s mérték szerinti tárgyaknál, melyek bizonyos nemből köttettek ki a baleset által okozott teljesitési teljes vagy részes lehetetlenségre nézve ugyanaz áll, mi az egyes tárgyakra nézve.

Ha a jószág, melyet bérbeadni kellene a megkötött szerződés szerint, elveszett, a baleset a szerződést felbontja; akkor is ha a jószág időközben annyira megváltozott, hogy a kitüzött czélra p. o. ló hosszabb útra nem használható, a másik fél visszaléphet, vagy ha a szerződést állja, egyszersmind kivánhatja, hogy tartozása illő mértékre leszállítassék.

Ha bizonyos nemből tárgyak már kiérettek, megmázsáltattak, annak megtörténte után a baleset a vevőt sujtja; de ő azért kötelezettsége alól nem menekül.

Személyes teljesitéseknél, ha a vállalkozó baleset miatt nem teljesithet, a szerződés foganatlan. A ki pedig elvállalt munkájában, személyében, vagyonában károsodott, ennek fejében a másik féltől mit sem követelhet.

Átalános elvül lehet venni: hogy a baleset mindig a dolog urának árt, átadás előtt ugy mint átadás után, habár a dolog p. o. adásvevés folytán még az eladónál hagyatott.

II. Mi az időközi hasznokat illeti: ezekre nézve a főelv áll: hogy a járulék a főtárgyat követi; tehát a kié a jószág, azé a haszon is. Átadás idejét megelőző haszon azé ki a dolgot átadni tartozik, az átadás ideje utáni haszon azé, kit az átvétel illet. *a)*

a) A késedelem jogi következményei fenebb a 213. 214. §§-ban ide is alkalmazandók. — V. ö. Frank 307. §.

228. §. XII. Föltételes szerződések.

A szerződések nem ritkán elhalasztó vagy megszüntető föltételek alatt köttetnek *a)*

A lehetetlen föltételek az igéretet semmivé teszik: p. o. egyfolytában embernek több mértföldet szaladni vagy gyalog emberi erőt túlhaladó utat bizonyos idő alatt megtenni. Lehetlen föltétel a szerződésben kizáró alakban befoglalva ugy tekintetik, mintha benne sem volna. Úgy szintén hatástalan marad az is, a mi szükségkép bekövetkezik, p. o. ha csakugyan nyáron hosszabb napok jönnek.

Oly föltétel, mely a multra vagy jelenre vonatkozik, az igéretet azonnal vagy foganatossá, vagy foganatlanná teszi *b)*.

Az sem tekinthető föltételnek, a mi a szerződés lényegénél fogva annak szükséges vagy természetes része, a mi tehát ugyszólván magában értetődik. P. o. ha a tárgyat hiánytalanul átadod, vagy jótállsz annak kikötött minőségeért, szavatosságot vállasz stb.

A törvényekbe *c)* és jó erkölcsökbe ütköző föltétel a szerződést megsemmisíti. Ugyanez áll akkor is, ha valami azért igértetett valakinek, ha az általa szándékolt büntett elkövetésétől visszalép.

Oly föltétel, mely a kötelezettnak akaratától tétetik függővé, a szerződést foganatlanná teszi; p. o. ha magam akarom, ha nekem ugy teszik; de ha az köttetik ki p. o. mikor tetszik, vagy mikor ő akarja, a szerződés megáll és ennek meghatározása a viszony és körülmények szerint megoldható.

Az elhalasztó föltétel alatt kötött szerződésnél fogva annak bekövetkeztéig a dolog veszélye az azt kötelezőt illeti; és ha a tárgy baleset által elvész, a másik fél tartozása megszünik. De ha csak részben romlik meg a tárgy, akkor annak a szerződésnél fogva megszerzője maga részéről a szerződést teljesiteni tartozik, kivéve ha a dolog oly tulajdonsága romlott meg, melyhez a szerződés kötve volt. Ily eset előjöhet, midőn a szerződés jóváhagyása valakitől váratik,

midőn a szerződés bizonyos tárgyakra nézve attól feltételeztetik, ha az előbb kinálkozott vevő a bizonyos időben meg nem érkezik stb. A dolognak időközi haszna, gyümölcse a föltétel teljesülteig az igérőt illeti; kivéve hacsak a dolgot jó remény fejében előre át nem adta, mivel akkor az az átadástól kezdve a vevőt illeti.

A megszüntető föltételtől függővé tett szerződés azonnal a megkötéskor létrejön, és megszünik a megszüntető föltétel bekövetkeztével, melynek bekövetkeztéig a vevőt illeti ugy a haszon, mind a kár, és ha azon föltétel be nem következik, akkor a szerződés megerősödik, De ha a szüntető föltétel bekövetkezik, egymásnak mindent visszaadni tartoznak, a mit abból kaptak. Az időközi haszon azonban azé marad, a ki azt a szerződés tartama alatt huzta.

A föltételes szerződésből származó jogviszonyok a szerződő felek halála után azok örököseire is átszállnak; és oly föltétel, mely a szerződő fél cselekvésében áll, hacsak személyéhez nem volt kötve, annak örökösei által is teljesittethetik. De ha az, kinek cselekvése föltételül ki volt tüzve, azt teljesiteni nem birja vagy nem akarja, akkor a föltétel nem teljesültnek tekintendő, és igy az annak fejében igérő kötelezettsége alól felszabadul.

a) Ide vehető fennebb a 70. §. alább a 317. §. 7.) — *b)* A szerint a mint áll, vagy nem, p. o. megveszem, ha még az idei termésből semmit sem adott el, vagy ha a gabona magtárban, és nem veremben van. *c)* Fen 146., alább 259. §.

229. §. XIII. Foglaló. Bánatpénz. Kötbér.

I. Szerződéseknél foglaló is adatik, rendesen pénzösszeg, de egyéb is lehet, és magában csak a szerződés megkötésének jeléül szolgál, vagy biztositásul, a mennyiben jelentősebb.

Ha az szegi meg a szerződést, a ki a foglalót adta, a foglalót elveszti; ha pedig az, a ki a foglalót elvette, tartozik a foglalót kétszeresen visszatériteni. Sőt ha ezzel az illető fél meg nem elégszik, a szerződés teljesitését, vagy ha ez már a másik fél hibája miatt el nem érhető, kártéritést is követelhet.. De mindkét eset csak akkor áll, ha a megszegés szándékos. *a)* Ha pedig a szerződés teljesittetik, a foglaló visszajár, illetőleg a kikötött fizetésbe beszámittatik.

II. Bánatpénznek neveztetik azon összeg, mely többnyire nagyobb árveréseknél vagy bérléseknél jön elő. Ereje abban áll, hogy a vállalkozó vagy árverő, ha visszalép, bánatpénzét veszti. De ha a szerződést már tettével erősitette, p. o. a bérletbe belépett, akkor már visszalépését csupa bánatpénzzel nem menti. Azonban az, ki a bánat-

pénzt elfogadta, megszegvén a szerződést, nemcsak a bánatpénzt visszafizeti, hanem a körülmények szerint kárpótlással is tartozhatik. És a ki a szerződés betöltésében nem puszta véletlen, hanem sajat vétke által akadályoztatik, tartozik a bánatpénzt megfizetni. *b)*

III. Kötbérnek neveztetik azon pénzösszeg de egyéb dolog is, mely a szerződési kötelezettség biztositására kiköttetik, és a szerződésszegőt terheli. Mennyi lehet, az iránt törvényünk nincsen, azonban a szerződés főösszegét is meghaladhatja, és átszáll az örökösökre. Jogi hatálya abban áll, hogy a szerződő fél vagy teljesiti igéretét, vagy a kötbért fizeti; mindkettőre azonban csak ugy szorittathatik, ha a szerződés világosan ugy szól, vagy pedig, ha az magából a szerződés természetéből foly; igy p. o. ha a gabonát ekkor és ekkor át nem adom, 1000 frtot fizetek; itt elválasztólag kell a kötbért venni, vagyis azt is, és a teljesitést együtt követelni nem lehet. De ha p. o. adósságfizetési határidő meg nem tartásához kötbér van kötve, akkor az adósság követelése a kötbérrel együtt jár.

De ha a szerződés maga p. o. baleset okozta lehetetlenség miatt megszünik, akkor a kötbér is megszünik. Ugyanezt kell tartani akkor is, ha a szerződés megerőtlenittetik. *c)*

Kiskoruságban kötött és a visszahuzás esetére kötbérrel erősitett szerződést a teljeskor elérteig vissza lehet vonni, a nélkül, hogy a kötbér követelésének helye lenne, mivel a visszahuzás a törvény különös kedvezménye, melyet a kiskoruságban kötött s amugy is tökélyetlen kötbéres szerződés által mellőzni nem lehet. *d)*

Oly esetekben, midőn csupán a kötbér követeltetik, a perköltségek is megitéltetnek, mivel a kötbér világos adósságnak tekintetik. *e)*

a) Hszem. tábl. 24993/1868. — *b)* Banátpénzt máskép „ovadékpénz" a szerződésszegő fél még akkor sem követelheti vissza, ha ellenfele a szerződés megszegéséből eredett kárát határozottan ki nem mutatta is. Hszem. tábl. 15411/1868. — *c)* Frank 304. §. Világos törvényeink, melyek ezek mennyiségét, (kivéve alább a 256. §.) és termeszetét tüzetesen meghatároznák, nincsenek. A kötbért illetőleg ugy látszik, hogy ez gyakori kérdés tárgya volt, főleg az osztályok, peralkuk körül, az azokból eredett kötelezettségeknek a támasztható perektőli biztositása tektntetéből; példák a Dec. 1. 2. ad desumption. Vinculi. — Ezekről az osztály illetőleg alább a 412. §-ban. A volt Hszemélyes táblai itéletek elvei szerint: Adóssági perekben a kötbér megitélésének nincs helye: minthogy azt kamatok potolják (?!) 16839/1868. — A kötbér, ha oly körülmények, melyek a kötbér elengedését vagy mérséklését vonnák magok után; fen nem forognak: megitélendő a követelés és kamatokon kivül is. 2188 1867 A követeléssel arányban nem álló, túlzott kötbér e czimen mellőzendő, és csak a törvényes kamat czimen és összegében itéltethetik meg (a fenforgó esetben 1150 frt. volt a tőke, 500 frt. a kötber) — 16790/1867. De miután az 1868:

31. t. cz. 3 §. szerint a kölcsön kifizetését az adott tőkénél nagyobb mennyiségü vagy más jobb minőségü dolgokban is ki lehet kötni: mérsékletnek többé helye nem lehet. — Megszünik a kötbér a kötelezettség teljesitésével; vagy ha a kötelezettség a kötbér emlitése nélkül más uj szerződésbe befoglaltatik. Dec. 5. ad implem. contr. Akkor is, ha a fizetési határidő meghosszabbittatott, és a kötbér világosan hozzá nem köttetett; és a hitelező a kamatokat a meghosszabitott határidőben is felvette. — A jóhiszemüség azonban a kötbér terhe alól felment. Ha a teljesités a kötbérre jogositott hibája miatt végbe nem mehetett, kötbérnek nincs helye. Dec. 6. ad impl. contr. — *d)* Dec. 3. ad. desumpt. vinculi. — *e)* U. o. Dec. 4. — Az ausztr. ptvkv a foglaló iránt a 908. §-ban ugyanazt rendeli, mit mi mondunk. A bánatpénz iránt a 909. és a 910. §§. intézkedik A kötbért illetőleg, az 1337. §.-ban adott fogalom azzal, mit mi mondunk, megegyez; de az 1336. §. azt is kimondja. hogy kölcsönöknél azon összeg, melyet a biró a fizetésbeli késedelem miatt itél meg, a legmagasabb jogszerü kamatokat (Függelék 76 sz. 6 % betudva a törv. vagy kikötött kamatokat.) meg nem haladhatja. Más esetekben, ha az adós által túlságosnak bizonyittatik be, a biró által netán szakértők meghallgatása után mérséklendő. Lefizetése különös egyezkedés esetén kivül fel nem ment a szerződés teljesitése alól. — Az Ausztr. törvények korszakában kötött szerződésekből származott ebbéli jogviszonyok megitélésében az imént hivatkozott törvények szolgálnak zsinórmértékül. — L. szász codex a 892. 898. §§-okban. — A kötbért lehet a szerződésteljesitési keresettel egybefoglalni; de külön is kérni az adóssági biró előtt. Ad desumt. vinculi Dec. 4. 6. — Sent. 47. ad implem. — Kifogások lehetnek, hogy a kereső fél maga sem töltötte be szerződési kötelezettségét. Sent. 1. 14. 25. 51. ad desumt. vinculi; hogy többet követel, mint igérve volt. Dec. 6. ad impl. contr. vagy a kötés megmásittatott. Dec. 5. u. o. És ha a szerződés maga megdől: a kötbér is elvész.

230. §. XIV. Szavatosság, jótállás a hibákért.

Szavatosság alatt értetik a jotállás a szerződéseknél a szerződés tárgyának hibáiért, vagy a tárgy kikötött tulajdonságának hiányaiért, végre egy harmadik által támasztható igények folytán a szerződő felekre hárulható sérelem következményeiért. *a)*

A szavatosság **minden terhes szerződésből** önkényt következik, akár kiköttetett, akár nem: mivel azt a forgalom biztonsága hozza magával. *b)* Egyoldalu, viszteher nélküli szerződésekből csak akkor, ha a dolog tulajdona iránt kérdés forog fen. *c)* — Azonban a szavatosságról a felek kölcsönösen le is mondhatnak. *d)* Szavatosságot adnak törvényeink az osztályból, *e)* sőt **örökös szavatosságot**, de csak birói itélet folytán, az ellen, ki másnak igazoló okleveleit megátalkodott makacssággal letartóztatja. *f)* De vannak esetek, melyekben a szavatosságnak, habár különben a szerződés természete szerint helye volna is, a törvény által felvett körülményekben nincsen. *g)*

A terhes vagy is viszteherrel kötött szerződésekből eredő szavatosság iránt a következő szabályok szolgálhatnak: *h)*

Oly szerződésekből, melyek által bizonyos dolog viszteherrel adatik, az adó a vevőnek szavatossággal tartozik, hogy a dolog hibátlan, részint azért, hogy annak elrejtett hibái nincsenek, részint, hogy az azon tulajdonosságokkal, melyeket az adó állitott, valóban bir.

A szavatossági kötelesség tehát a rejlő hibákon, vagy a megigért, állitott tulajdonság hiányán alapszik; és a midőn a szerződés halasztó föltétel alatt köttetett, egyszersmind azon is, hogy a hibák illetőleg hiányok a halasztó föltétel teljesültekor fenvoltak *i)*. Oly tárgyaknál, melyek bizonyos nemből fel-kimérés által hasítandók ki, ezen kihasitás idejekori állapot jön tekintetbe.

Az eladó tartozik jótállni, szavatolni különbség nélkül akár tudta, akár nem a dolognak elrejtett hibáit, vagy a kikötött tulajdonság hiányát.

Hibás a tárgy, dolog, ha az a rendes, vagy a szerződés természete szerinti minőségtől, melytől használhatóságának mértéke föltételeztetik, eltér; és az, hogy a hiba tartós, vagy muló, különbséget nem tesz.

A hiba rejlő lészen akkor, ha azt közönséges vigyázat mellett észre venni nem lehet. De a rejlő hibáérti szavatosság megszünik, ha az átvevő a szerződés megkötésekor, vagy a kimérés, kiválasztás alkalmával, vagy a föltétel teljesültekor a hibát ismerte, vagy mint szakértőnek ismernie kellett.

Oly szerződéseknél, melyek tárgyait tetemes mennyiségök, terjedelmök miatt egyenkint megvizsgálni nem lehet, de nem is szokás, az egyes tárgyaknak feltünő hibássága az adót a szavatosságtól fel nem menti.

Ha a dolgok próba kóstoló vagy mustra szerint adatnak el: az adott próba vagy mustra szerinti tulajdonságok egyszersmind kikötötteknek tekintendők.

Szavatosságnak azonban nincs helye, ha az átvevő az átvételkor tudta, hogy a dolog az illető tulajdonságokkal nem bir.

Ha a dolognak titkos rejlő hibái vannak, vagy kikötött tulajdonságai hiányoznak, szabadságában áll vevőnek a szerződés megszüntetését, vagy viszterhe leszállítását kivánni. A szavatossági jog, valamint az illető szavatosság terhe az örökösökre is átszáll *k)*.

Ha a szerződés a fennebbi okokból megszüntetik, mindkét fél azon állapotba helyezendő vissza, melyben a szerződés előtt volt, az e körül támadható kérdések felett a jó vagy roszhiszemü birtok jogi

természete határoz, és a mennyiben pénz volt a tárgyért adva, a fizetés idejétőli törvényes kamatok járnak.

Ha a dolog összege, egyeteme általános árban adatott el, p. o. gazdasági felszerelés, és az ahhoz tartozó egyes tárgyak hibásak, a szerződés fel is bontható, ha a hibás tárgyak visszaadása által az egész annyira megcsonkul, hogy többé az előbbit egésznek tekinteni nem lehet. Részbeni felbontásnak azonban csak akkor van helye, ha az eladás darabszám szerinti árban történt, és ekkor az egyes hibás darabokhoz képest a fizetendő összeg is leszáll. *l)*

Ha több egyes tárgyak egy általános összegért adattak el, és egyes tárgyak darabok hibásak, ezek végett is lehet a szerződés felbontását követelui *m)*. Ha pedig a szerződés több egyes tárgyak felett köttetett, melyeknek csak ugy van értéke a vevőre nézve, ha azokat mind együtt birhatja, akkor különbség nélkül akár általános összegben, akár darabonkénti külön összegekben köttetett meg az alku, az egyes darabok hibás volta miatt is lehet az egész szerződés felbontását követelni. *n)*

A főtárgy hibája miatt felbontható szerződés kihat a mellétárgyakra is, de nem viszont.

A ki a tárgyakat átvette, a szerződés felbontását még akkor is követelheti, ha az átvett tárgyakat többé már vissza nem adhatja, mivel azok hibás voltuk miatt, vagy balesetből tönkre jutottak. Ez esetben csak azt adja vissza, a mi még meg van, a tönkrejutásig netán szedett gyümölcseivel, vagy elmulasztott hasznával együtt : mialatt az eladó kötelezettségei a maguk valóságában fenmaradnak. Ha a vevő az átvett tárgyakat azért nem adhatja vissza, mivel azokat tovább adta, és többé vissza nem szerezheti, vagy átalakitás által előbbeni minőségöket elvesztették, vagy a dolgok az ő vétke miatt elvesztek, akkor nem kivánhatja többé a szerződés felbontását, hanem viszterhének csupán arányos leszállitását. Az átalakitás után is lehet azonban a szerződés felbontását kivánni, de csak akkor, ha a dolog hibás volta csak az átalakitás alkalmával tünt fel.

Ha az átvevő a rejlő hibák vagy a kikötött tulajdonságok hiánya miatt viszterhének, p. o. az általa fizetendő árnak leszállitását kivánja, az eladó abból annyit tartozik leengedni, illetőleg visszatériteni, a mennyivel a dolog hibás volta miatt a szerződés megkötésekor kevesebbet ért a kikötött árnál, vagy p. o. cserénél az adott tárgy akkori értékénél áránál.

De ha a viszteher leszállitása, kevesbitése nem eszközölhető, mivel a dolog hibás volta daczára is többet ér, mint a mi érette kikötve volt, akkor az átvevőnek szabadságában álland a szerződés felbontását kivánni.

Ha az eladó a szerződés megkötése alkalmával a dolognak rejlő hibáiról tudomással birt, vagy a kikötött tulajdonságok hiányoznak, a vevő a szerződés felbontásán, vagy viszterhe leszállitásán felül vagy ezek bármelyike nélkül minden kára, és szünt haszna megtéritését követelheti.

Állatok eladásánál, azokban rejlő nyavalya vagy hibáért, melyek azok használhatóságát kizárják, vagy jelentősen korlátozzák, vagy értéküket elveszik, vagy igen is alább szállitják, az eladó felelős. Ily esetekre nézve vajjon meddig tart az eladó felelőssége, szavatossága, törvényeink közelebbi szabályokat nem nyujtanak. A gyakorlat e tekintetben csak a szerint indul, a mint az eladó jótállott-e minden hibáért, és meddig, vagy nem; és ha ez utóbbi eset idő tekintetében fen nem forog, a kérdés szakértők segélyével oldatik meg, a mint bebizonyul t. i. hogy a hiba már az átadáskor meg volt, vagy azután következett. *o)*

Ingatlan javaknál, ha azokon fekvő terhek a telekkönyvben láthatók, hacsak világosan ki nem köttetik, hogy a dolog minden tehertől menten adatik át, szavatosságnak nincs helye; de a dolgon fekvő adósságok és hátralékokra nézve a szavatosság fen áll *p)*.

A ki valamely idegen dolgot tudva szerez meg, szavatosságot nem igényelhet; valamint az sem, ki arról világosan lemondott *r)*.

a) Szavatosság törvényünkben Evictio I. 74. A szavatosnak a perbeni állásáról l. többször id. munkám 22. 26. 33. 56. §§-ait. — *b)* Sent. 93. de repuls. — *c)* p. o. ha a dolog nem azé volt, a ki ajándékozta, és az ajándékozott ezt nem tudta. — *d)* Példák a curialis itéletekben de Evictione. — *e)* Dec. 1. de Evict. — *f)* II. 34. 3. §. 1622 : 14. alább a 297. §. — *g)* Ha a jószággal együtt minden levelek átadattak, vagy határigazitás következéseiről, hacsak a határjeleket a szerződésbe világosan be nem vették. I. 76. — *h)* Erre nézve külön törvényeink nincsenek, átvehetjük a bár idegen törvényekből azokat, melyek különben is a viszonyok természetéből folynak. Igy az ausztr. polg. törvénykönyv 932. 922. 928—980. 932. §§. A szász codex 30. és köv. §§-ait, a mennyiben bizonyos positiv szabályokra nem vonatkoznak mint a 948—952. §§. — *i)* Halasztó föltételekről a fennebbi 70. és 228. §§-ok. — *k)* De a teher csak az örökség erejeig. Dec. 10. de Evict. — *l)* Föltéve, hogy az eladó a hibákról mit sem szólt. — *m)* Itt is föltéve, hogy a vevő mint nem hibásakra alkudott; másként áll a dolog, midőn egy halomba hányt rakott tárgyak hibásak és jók együtt egy általános összegért adatnak el, és a vevő is látja, mivel akkor az ár is ahhoz van mérve. — *n)* p. o. a kastélyt megvévén, a butorzatot is mint állitólag jót megveszi, de több lényeges és egymást kiegészitő darabok végkép nem használhatók, és ez által az azoknak megfelelő darabok hiányosak lennének. — *o)* Több kir. Resulutiókat olvashatni Kassics Enchiridionában, de inkább rendőri szempontból, — a mennyiben t. i. a vásárokra hajtott marhák egészségi bizonyitványnyal is elláttatni rendeltetnek. *p)* A taknyos ló közönségesen le szokott szuratni; a szavatosság aztán a fennebbi elvek szerint itéltetik meg. — Az auszt.ptvkv. erre szolgáló

szabályai : Ha valamely barom az átvétel után 24 óra alatt megbetegszik, vagy eldöglik, az vélelmeztetik, hogy az már az átvétel előtt beteg volt. (924. §.) ugyan ezen vélemény áll 1) ha sertéseknél a borsókór, és juhoknál himlő vagy rüh, ez utóbbiaknál két hó alatt szőrféreg és métely vétetik észre, 2) ha a szarvasmarhánál az átvétel után harmincz nap alatt mirigykór, ugy nevezett üzdüh tapasztaltatik, 3) ha lovaknál és málhahordó állatoknál az átadás után tizenöt nap alatt gyanús keh, takony, ugy szintén száraz keh, vagy 30 nap alatt csira, (kórság) rozsféreg, csökönyösség, vagy tyukhályog fedeztetik föl (925. §.) De ezen jogvélelmeknek (224. és 925. §.) az ily barom átvevője csak akkor veheti hasznát, ha az átadót vagy szavatost az észrevett hiba felől azonnal tudósitja, vagy annak távollétében ezt a helyb irószágának vagy szakértőknek feljelenti, és szemlét tartat (926. §.) Ha az átvevő ezen ovatosságot elmulasztja, tartozik bizonyitani, hogy a marha már a szerződés kötése előtt hibás volt. De az átadónak is fenmarad mindenkor annak bebízonyitása, hogy a gáncsolt hiba csak az átadás után támadt. A szavatossági keresetek a főper birósága elébe tartoznak. Polg. törvkez. rendt. 78. stb. §§. — r) Az állam szavazatosságáról l. alább 283. §.

281. §. A szerződésekből származó keresetek, perek átalában.

A szerződésekből származott teljesitési, *a)* magyarázati, érvénytelenitési, szavatossági kártéritési keresetek, *b)* a mennyiben a szerződő felek ez iránt mást ki nem kötöttek, *c)* vagy a kötelezettség teljesitésére bizonyos hely kikötve nincsen : mint személyes keresetek rendszerint az alperes lakhelye vagy állandó szállása szerinti biróságok elébe tartoznak; *d)* de azon biróság előtt is indithatók, melynek területén a szerződés létre jött, vagy a dolog természete, avagy törvény szerint teljesitendő. *e)*

a) Előbb a kerül. tábla volt illetékes, hacsak bizonyos más biróság nem volt kikötve, 1715 : 28, 5. §. „ad implementum contractus" vagy mikor többféle keresetek összeütközése miatt arról kellett itélni, melyik erősebb ; mert ez utóbbi esetben a kir. tábla itélt, miután a kötések erejéről volt szó 1723 : 31. Alapul szolgálnak 1486: 17. 1495: 38.; a szerződő fél örökösei ellen I. 29. 30, 82. 1715. és 1723 : 9. — Dec. 10. de Evict. De a kölcsönös teljesitéssel járó szerződéseknél szükséges, hogy a ki teljesitést követel, maga kötelezettségét teljesitette vagy megajánlotta légyen; fenn. 208. és köv. 213—215. 226. §§. — Kifogásul szolgálhat a szerződés érvénytelensége is; 224. 33. 66. és követk. §§. Elődjük kifogását az utódok is használhatják. A szerződés megbirálásánál nemcsak a fenforgó szerződés magában véve, hanem a szerződések általános szabályai és elvei is figyelembe veendők. Dec. 2. 7. 9. ad impl. contr. fen. 208. és köv. §§. 219. 220. §. A kérelem a teljesitésen felül elégtételre is lehet irányozva, t. i. a károk és költségek megtéritésére, mint a vétkesség vagy késedelem mindannyi törvényes következményeire, fen. 212. és köv. §. — *b)* Előbb a kir. tábla előtt 1712 : 28. még akkor is, ha a per mint örökösödési vagy zálogváltó más biróság elébe tartozott. 1715 : 28. Sent. 9. ad reluit. pign. in

comit. és sent. 55. u. o. — *c)* p. o. választott biróságot. — Az érvénytelenitési keresetek sérelem miatt I. 58. 59. tévedés, csalás, erőszak miatt 1868 : 13. 1715 : 24. erőszak miatt 1471 : 26. 1536 : 59. 1552 : 17. — Kiskoruság miatt 1792 : 17. 1802 : 21. — Ha pedig valamely szerződés világosan érvénytelen; mert p. o. a lényeges kellékekkel nem bir, vagy idegen kötötte meghatalmazás nélkül: akkor nem szükség külön érvénytelenitési keresetet inditani; elegendő magára a tárgyra irányzott p. öröklési vagy tulajdoni keresetben az erőtlen szerződés félretételét kérni. Dec. 4. ad invalid contr. — *d)* Polg. törvkez. rendt. 30. §. — *e)* U. o. 35. §. — A külön keresetek a szerződések külön fajainál emlittetnek meg.

IV. FEJEZET.

A követelések átruházásáról.

232. §. A követelések átruházásának módjai. Különösen az engedmény (cessio).

A követelések az előbbi hitelezőtől uj hitelezőre, illetőleg követelőre átmennek átruházás által. Ezen átruházás vagy a törvény értelmében jön létre a nélkül, hogy az előbbi hitelezőnek akarata közbe jönne, p. o. a törvényes öröklés által, vagy birói határozat által p. o. birói osztályoknál, vagy végrendelet, szerződés által, és ez utóbbi mód engedménynek neveztetik. *a)*

Mindennemü követelések engedményezhetők, különbség nélkül akár szerződésből, akár a törvény rendeletéből erednek; de személyes jogok nem; *b)* és oly követelések, melyek a követelő részéről is bizonyos teljesitést, kötelezettséget foglalnak magokban, az átengedett adósnak ezekhezi jogát nem sérthetik, sőt ha az átengendő is bizonyos személyes teljesitésre volt kötelezve, eztmeg nem szüntetik.

Az engedményhez az engedményező részéről megkivántatik, hogy szabad intézkedési joggal birjon: az átengedett kötelezettnek. adósnak beegyezése nem kivántatik, mivel ezáltal előbbi viszonyán semmi változás nem történik. *c)*

Az átengedés által az átengedőnek az átengedett követelés tekintetébeni jogai az engedményesre mennek át, az átengedő egyszersmind tartozik az engedményesnek a követelés bizonyitására szolgáló eszközöket átadni, ezt a körülményekről, melyek a követelésre nézve befolyással birnak, értesiteni, a mit az átengedés után az adóstól netán átvett, az engedményesnek átadni és az engedményes kivánatára az engedményt irásban is kiállitani.

A szavatosság általában az engedőre néz, hacsak az engedmény ingyen vagy minden további kötelezettség nélkül nem történt. Ezen eseten kivül az átengedő a követelésnek nem csak valóságáért, hanem ez engedmény idejekori behajthatóságért is felelős. De a véletlen esetért nem, kivéve ha ezt is az engedő magára vállalta. De ha az engedményes maga a hibás, és a követelés biztositására nem ügyelt, ez saját hibája.

Mig az átengedés az átengedettnek tudtára nem esett, ez mindaddig kötelezettségét egyenes hitelezője irányában érvényesen teljesitheti, de ha néki tudtul adatott, akkor előbbi hitelezőjének csak saját veszélyére fizethet.

Ha a hitelező követelését egymásután többeknek engedményezte *d)*, és az adós az előbbi engedmények felől nem tudósittatott, csak az utóbbiak valamelyikéről: annak, a kinek engedménye felől túdósittatott, tétovázás nélkül fizethet, és a fizetés által kötelezettsége megszünik. Az utóbbi engedményes pedig, a mennyiben kárt szenvedett, csak az engedő ellen fordulhat.

Az adós, ki a megtörtént átengedésről sem biróilag, sem az átengedő hitelező által nem értesittetett, követelheti, hogy az engedményes ebbeli jogát igazolja; és még ez nem történik, a fizetést a nélkül, hogy késedelembe esnék, visszatarthatja, vagy birói kézbe leteheti. Sőt még az engedményről szóló okirat ellen is tehet alapos észrevételeket, ha ilyenek fenforognak.

Az adós az engedményes ellen mindazon kifogásokkal élhet, melyekkel az engedő ellenében birt; ellenköveteléseit, melyekkel az átengedéskor birt, szintén érvényesitheti, és azoknak kölcsönös beszámitását követelheti.

a) Engedmény „cessio"; kivétel az átruházás alól alább a 256. §-ban. — *b)* Személyes jogok, p. o. lakás, szabad asztal. Különben egyéb bár személyes jogok is, mint követelések, átengedhetők, ha az által az adósra az eddiginél több teher nem háramlik; mert az engedmény azon fordul, hogy az adós terhe az által sem a teljesités mennyisége, sem ideje tekintetében ne neveltessék. — A vérbeli jogok, melyek a vér- és jogközösségből származtak, az ősiség szempontjából engedmény tárgyai nem lehettek. Dec. 51. 52. Divis succes. — *c)* A valóságos átadás által nem foganatositott engedmény érvényesnek nem tekinthető; főleg ha az engedmény tárgyáról az átengedő az engedmény kelte után is rendelkezett. 13044. 1866. Hétsz. tábla. — *d)* Ezen eset gyakran előfordul oly egyéneknél, kik a bukáshoz közelednek. — Az ausztr. polg. törvények alatt keletkezett engedményeket illetőleg l. ausztr. ptvkv. 1392—1399. §§.

V. FEJEZET.

A követelések megszünéséről.

233. §. 1) Teljesités által.

A követelések megszünnek teljesités vagy azzal hason erejü tények által. *a)*

Oly adós, ki hitelezőjének több külön összegekkel tartozik, és nem minden tartozását fizeti ki, hanem csak bizonyos összeget szándékozik lefizetni, a fizetés alkalmával meghatározhatja, hogy az, mit fizet, melyik adósságába hajuljon. De a hitelező nem köteleztetik a fizetést a tőkébe számitani mindaddig, miglen annak illető kamatai és netáni költségei le nem fizettettek, ezek tehát mindenek előtt leszámithatók, és csak a mi ezek után fenmarad, számittatik a tőke fizetésbe. — Ha az adós meg nem határozta, melyik külön tartozásra fizet, a hitelezőtől függ azt az adós bármelyik tartozásába számitani, és ezt az illető nyugtában is megütni. Ha az adós megnyugszik, minden további kérdés megszünik: de ha ellenmond: akkor a fizetés mindenek előtt a már lejárt kamatok és költségekbe, azután a mennyiben telik, a már lejárt tőkébe számitandó; és ha több tőke-tartozások vannak, azok közül a terhesebb, melytől nagyobb kamatok járnak, megelőzi a könnyebbet; vagy ha e tekintetben mind egyenlők: a régibb az ujjabbat; ha pedig mind ugyanazon időbeliek; a fizetett összeg aránylagos felosztásának is lehet helye.

Ezenfelül a már megitélt követelés terhesebbnek vétetik annál, mely még meg nem itéltetett *b)*; a záloggal, vagy kezességgel biztositott terhesebb annál, mely ilykép nincs biztositva; és a saját tartozás terhesebb, mint a kezeségből i.

Ha a követelés felett kötelezvény van kiállitva, az adós a tartozást teljesen lefizetvén, a kötelezvényt visszakövetelheti; és ha ez nem történhetik meg, az adós a hitelező költségére birói nyugtát is követelhet. *c)*

Ha a hitelező az adósnak a kötelezvényt visszaadta, azon elővélemény áll, hogy a tartozás ki van fizetve.

Minden pénzbeli fizetéseknél, kivévén a legcsekélyebb mindennapi adásvevéseket, a fizető attól, kinek fizet nyugtát követelhet.

Ha az adós részfizetéseknél, melyekre a tartozás fel van osztva, időről-időre járó fizetéseknél, p. o. évdijaknál, bérhaszonbérfizetésnél, kamatoknál bizonyos időre járt fizetésekről i nyugtákat mutat

fel, az azt megelőzött időre járó fizetések szintén teljesitetteknek tekintendők mindaddig, mig az ellenkező nem bizonyittatik. *d)*

A tőkepénz lefizetésröli nyugtatványból a kamatok lefizetését is elővélhetni, mig az ellenkező be nem bizonyittatik. *e)*

a) Alább a 234—237. §§-ok. A teljesitést látjuk a 208. és köv. §§-ban különösen pedig szerződéseknél a 226. §-ban. — *b)* Föltéve, hogy a többi is eleggé biztositva van. — *c)* Ezt a netán elveszett okirat megsemmisitése után a megsemmisitési határozat is helyesitheti. Az elveszett okiratok körüli eljárást l. polg. tvkez. rdtart. 529. és köv. §§. — A nyugta költségeit p. o. a bélyeg terhét hacsak másképp ki nincs kötve, a hitelező viseli. Bekebelezett követeléseknél a teljesitő a kitörlési engedélyt is követelheti. — *d)* P. o. az utóbbi házbérről nyugtából az előbbi fertálynak lefizetése is elővéletik. — *e)* V. ö. a Szász codex 1002—1014. §§. — Az ausztr. polg. tvkvnek ide vágó §§-ai 1415 1416. 1426—1430.

234. §. 2) Beszámitás.

Megtörténik, hogy az adósnak is vannak hitelezője elleni követelései, melyeknek beszámitása által a követelés egészben, vagy részben megszünik, ez **kölcsönös beszámitásnak** (compensatio) neveztetik. *a)*

De ennek csak oly követelések lehetnek tárgyai, melyek valódiak, egynemüek, és olyanok, hogy a mit a hitelező az adóson követel az adós is beszámitásként viszonkövetelhesse; mert valamint a hitelezőt nem lehet rendszerint kötelezni, hogy mást fogadjon el, mint a mi őt illeti, ugy az adóst sem, hogy egyebet adjon, mint a mivel tartozik.

Való és nem való, elismert., el nem ismert *b)*, lejárt és még le nem járt követelések közt nincs helye a beszámitásnak; valamint különnemü, ugyszintén meghatározott és meghatározatlan dolgok iránti kölcsönös keveteléseknél sem. Önhatalmulag elvont, haszonkölcsönzött, vagy őrizet alá vett dolgok nem tárgyai a beszámitásnak.

Az adós hitelezőjének azt be nem számithatja, a mivel ez egy harmadiknak, és az a harmadik az adósnak tartozik. Söt valamely álladalmi pénztár ellen követelhető összeget sem lehet egy másik álladalmi pénztárnak teendő fizetésbe beszámitani. *c)*

Engedményekből, az adós, ha bizonyos követelés egymásután többeknek engedményeztetett, midőn fizet, csak az első, és utolsó engedményes elleni kölcsönös követeléseit számithatja be, de nem azokat is, a melyekkel a közbeeső engedményesek ellenében birt. *d)*

A bekeblezett követelésre nézve az engedményes ellen csak akkor lehet kölcsönös beszámitás kifogásával élni, ha az ellenköve-

telés is, de magánál a követelésnél bevezetve, vagy az engedményesnek az utóbbinak átvételekor tudtára adva volt. *e)*

a) Erről Frank. 313. §. ausztr. ptvkv. 1438—1443. §§.; melyek ide bevétettek. — Erről a szász cod. az 1015—1024. §§-okban. — *b)* Hétszem tábla 24715/1867. — *c)* Ausztr. ptvkv. 1141. §. A kezes beszámithatja mind saját, mind a főadós követeléseit. De a gyám, ha az árváért fizet, saját követeléseit nem. — *d)* Ausztr. ptvkv. 1442. §. Mert az engedményes az engedő jogába lép, és azon egyenes viszonyba, melylyel az adós volt az egyenes hitelező irányában: azonkivül az adós a fizetés által az engedményes irányában mintegy ujabb viszonyba lép, ha tehát ez neki szintén adósa: kölcsönös beszámitásnak van helye. — *e)* Ausztr. ptvkv. 1443. §. az o. b. értek. I. 21. 156. §. alapján.

235. §. 3) Megszüntető szerződések által, különösen a lemondás, ujitás.

A követelések egészben vagy részben megszünnek szerződések által is, melyek a jogositott és kötelezett közt azok felett köttetnek.

I. Lemondás által a lemondónak joga szünik meg, de ha szerződésből származott a követelés, és a szerződés kétoldalu volt, abból a lemondónak netán fenlévő kötelezettségei a jogáróli lemondás által megszünteknek nem tekinthetők; ily esetben a lemondásnak kölcsönösnek kell lenni. Egyoldalu sserződéseknél az elengedés és odaajándékozás a kötelezettséget megszünteti *a)*; de mindezekre nézve világos nyilatkozat és a kétoldalu szerződéseknél viszonos is kivántatik. Kötelezvénybeli adósságoknál tettleg történik a lemondás a kötelezvény visszaadása, vagy megsemmisitése által.

II. Ujitási szerződés *b)* által az előbbi követelés megszünik, ha uj szerződés által az előbbi követelés helyébe másik lép. Erre nézve szükséges, hogy a régibb kötelezés igaz, való, és megváltható legyen, és a felek ujitási szándékukat világosan kijelentsék; mert különben a régi mellett uj kötelezés támadna. Az ily ujitás által az előbbi követelés tárgyára, jogalapjára nézve, egészen másra átváltozik, p. o. ha a letéteményből kölcsön szerződés köttetik; a házban más lakás nagyobb vagy kisebb bérért fogadtatik. Ezek és hasonlók által az előbbi jogviszony megszünvén, uj származik.

Ujitásnak neveztetik az is, midőn a kötelezettségnek különben fentartása mellett ahhoz ujabb hely, határidő vagy föltétel járul: — de ez nem ujitás tulajdonkép, mivel azért az előbbi kötelezettség meg nem szünik, csak változik. *c)*

a) Ez történhetik végrendeletileg is. — *b)* Ez az ugynevezett novatio. — *c)* Ezt tartja az ausztr. ptvkv. is, az 1316—1379. §§-aiban.

236. §. Folytatás. Az utalványozás és átvállalás.

A követelés bizonyos személy irányában megszünhetik ugy is, ha az adó, maga helyébe uj adóst állit, vagy ha az adós helyett más valaki annak egész tartozását átvállalja; az első esetben utalványozás (delegatio) *a)*, a másikban átvállalás (expromissio) történik.

Az utalványozásnál az utalványos hitelező-, az előbbi, és az utalványozott adósnak beegyezése kivántatik, az átvállalásnál az adósé nem *b)*; mindkét esetben az adós teljesitési kötelezettsége alól megszabadul *c)*.

Ha az utalványozó oly harmadikra bizta a fizetést, ki neki nem tartozik, annak szabadságában áll az utalványt elfogadni, vagy nem; ha el nem fogadja: uj kötelezettség nem jön létre, ha pedig elfogadja, akkor közte és az utalványozó közt meghatalmazási szerződés keletkezik, de utalványossal szerződés; még nem *d)*.

Az utalványozó az utalványos által még el nem fogadott utalványt visszavonhatja. Ez esetben az utalványozott a meghatalmazásnál fogva nincs többé jogositva a fizetést az utalványosnak teljesiteni *e)*.

Ha az utalványos az utalványt elfogadni nem akarja, vagy ha ez az utalványozott által nem fogadtatik el, vagy ha az ennek távolléte miatt be nem mutatható, az utalványos tartozik az utalványozót a felől haladék nélkül tudósitani, ellenkező esetben a káros következményekért az utalványozónak felelős *f)*.

Ha az utalványos és utalványozott az utalványt elfogadták, de ez utóbbi annak idejében nem fizet, akkor az utalványozó az utalványosnak azért ugyanazon megszoritások mellett felelős, melyek szerint az engedményező a követelés valódisága és behajthatóságáért az engedményesnek kezeskedni tartozik.

De ha az utalványos az utalványozottnak mint készfizetőnek általa lett elfogadását világosan, vagy hallgatag az által nyilvánitotta, hogy eddigi adósát nyugtatta, vagy az adóssági okiratot annak kiadta, akkor az utalványozó az ő irányábani minden felelőség alól felszabadul.

Ha az utalványozó a maga adósának mint utalványozottnak a fizetést ugyanazon mértékben hagyja meg, mint az ezt neki tartozott volna teljesiteni, és az utalványost az átvétel végett hozzá utalja, akkor az utalvány az utalványos részére engedmény gyanánt szolgál, s közte, és az utalványozott közt ugyanazon viszonyok állnak be, melyek az engedményes és az engedményezett adós közt, kinek az engedmény tudtára adatott.

Ha az utalványozott oly utalvány folytán, mely egyszersmind engedményt foglal magában, a fizetést ok nélkül megtagadja, vagy azt megigérvén, késedelmet követ el, a következményekért felelős. Ellenben, ha a magára vállalt fizetést kellő módon, és nagyobb öszszegben teljesitette, mint a mivel az utalványozónak tartozott, ettől visszakövetelheti *g)*.

a) Az ausztr. ptvkv. 1400. §-a szerint assignationak neveztetik. — *b)* Mivel az által rajta van segitve. Az ily készfizetőnek mi jogai vannak annak irányában, kiért a fizetést teljesitette? az tőle függ; mivel ha nem ajándékkép tette, a tartozás beváltása folytán a hitelező jogaiba lép; de azért a kölcsönös beszámitást ő is tartozik elfogadni. Mit kivánhat az átvállaló attól, kinek fizetett, netán abból származható jogai biztositékául: arról fennebb a 233. §-ban szólunk. — *c)* Kivéve az 1406. és 1407. §. eseteit mindjárt alább; megjegyezzük, hogy itt az ausztr. ptvkvet követtük, mert ezekről saját törvényeink nincsenek. L. Frank 310. §. — *d)* Ausztr. ptvkv. 1403. §. — *e)* U. o. 1404. §. — *f)* U. o. 1405. §. — *g)* U. o. 1406—1409. §§. — Kereskedők közti utalványozások jogi természete a kereskedelmi jogra tartozik.

237. §. 4. Jogérvényes itélet, 5) az idő és föltétel. 6) A személyek halála. 7) A követelés tárgyának megszünése. 8) Elévülés.

A követeléseket megszünteti továbbá:

a jogerejü itélet is, melyben a követelés megszüntetése ki van mondva, akár rendszerinti, akár rendkivüli illetőség p. o. választott biróság által hozatott.

Bizonyos időhöz kötött követelések az időnek elteltével *a)* szüntető föltétel alatt kikötöttek a föltétel teljesültével megszünnek.

A jogositott halála által; de csak azok, melyek természetöknél, vagy a kikötésnél fogva a jogositott személyéhez kötvék; ugyanez áll a kötelezett halálára nézve is, a mennyiben pusztán személyes teljesités volt kötelezettségének tárgya *b)*. Ide vehető az is, midőn követelés és tartozás egy személybe egyesül, p. o. az adós a hitelezőnek egyetemes örököse lett *c)*.

A teljesités bekövetkezett lehetetlensége által, a mennyiben a kötelezettet semmi vétek sem késedelem nem terheli, érje bár a lehetetlenség a kötelezettség tárgyát, vagyis az átadandó dolgot, mivel az elveszett, a kötelezett hibája nélkül ellopatott: akár pedig személyes teljesitésekre nézve, ha azokra a kötelezett végkép tehetetlenné lett *d)*. Végre

Elévülés által, ha a teljesités ideje óta 32 évi elévülés törvényesen betöltetett. *e)*

a) Ausztr. ptvkv. 1449. §. — *b)* U. o. 1448. 1462· §§. — *c)* U. o. 1405. §. De olyan jogok és kötelezettségek, melyek nyilván könyvekbe bekebelezvék, az egyszemélybeni egyesülés által meg nem szüntetnek, mig a nyilvánkönyvekbőli kitörlés meg nem történt (469. és 526. §.) (1446. §.) — *d)* De minden esetben tartozik az adós azt, a mit a kötelezettség teljesitése végett kapott, mint jóhiszemü birtokos ugyan, de akként visszaadni, vagy megtériteni, hogy más kárával ne gyarapodjék (1447. §.) — *e)* V. ö. fen. a 86. §-t.

VI. FEJEZET.

Az egyetemloges jogviszonyokról.

238. §. Egyetemlegesség, és annak keletkezése.

Egyetemlegesség forog fenn, midőn a követelés vagy tartozás több személyeket illet. Egyetemlegesség a követelők részéről: ha azok mindegyike a kötelezettség tárgyát, mely azonban csak egyszer teljesithető, követelheti; az adósok részéről, ha azok mindegyike a követelés egész tárgyával, mely azonban csak egyszer teljesitendő, tartozik.

Egyetemleges követelések és tartozások szerződésből *a)* tiltott csekvényekből *b)* végrendeletből vagy törvényből *c)* illetőleg birói itéletekből keletkezhetnek.

a) Egyetemleg „in solidum“ „egyike a másikért, mindnyája egyért és viszont“ a szerződéseknél főleg a kötelezettség tekintetében több adósakra nézve majdnem szokássá vált. Az örökösök az örökhagyó adósságaiért örökségük erejéig egyetemleg felelősek. CXXII. legf. itélő szék 1872. — Az ausztr. ptvkv 550. §. különben 820. 821. §. — *c)* P. o. több egyetemes örökösök alább a 274. §. 8.

239. §. Az egyetemlegesség szabályai.

Ha több személyek ugyanegy egészet egyetemleg ugy igérik, hogy magát egy mindnyájáért, és mindnyája egyért világosan lekötelezi, minden egyes személy az egészért kezeskedik. A hitelezőtől függ aztán, ha valamennyi vagy néhány adóstársaktól az egészet vagy maga által választott részenkint, vagy azt egytől akarja-e követelni. Ezen választása még a kereset meginditása után is fenma-

rad; ha attól eláll, és ha egyik vagy másik adóstárs által csak részben elégittetik ki, a hátralévőt a többiektől követelheti.

Ha ellenben egy igérte ugyanazon egészet több személyeknek, és ezek világosan feljogosittattak, hogy azt egyetemleg követelhessék, az adós az egészet a hitelezők közül annak tartozik megadni, ki őt a végett legelőbb felszólitja.

Ha valamely adóstárs a hitelezőnek az egészet megadta, ez a többi adóstársaktól többé semmit sem követelhet, és mihelyt valamely hitelezőtárs az adós által egészen kielégittetett, a többieknek többé igényük nincsen *a)*.

Valamely adóstárs az által, hogy a hitelezővel terhesebb föltételekre lép, a többinek kárt nem okozhat, és a leengedés, vagy felmentés, melyet valamely adóstárs maga személyére nézve nyer, a többinek javára nem szolgál.

Több hitelezőtársak közül, kiknek ugyanazon egész egyetemleg igértetett, mennyiben felelős a többi hitelezőnek az, ki az egész követelést megkapja, a hitelezőtársak egymásközti különös jogviszonyokból határozandó meg. Ha ily viszony nem áll fenn, egyik a másiknak számadással nem tartozik.

Azon egyetemleges adóstárs, ki az egész adósságot a magáéból fizette le, jogositva van a jogengedményezés nélkül is a többitől a megtéritést, még pedig ha közöttük más különös viszony nem áll fenn, egyenlő részekben követelhetni. Ha egyik közülök magát lekötelezni képes nem volt, vagy kötelezettségének eleget tenni tehetetlen, az ily hiányzó részt is valamennyi kötelezetttárs tartozik átvállalni. Egyik kötelezetttárs felmentése a többieknek a megtérités követelésénél kárukra nem lehet *b)*.

Szántszándékos károknál, vagy ha az egyeseknek a kárositásbani részvételei meg nem határozhatók, mindnyája egyért, és egy mindnyájáért felelős, annak mindazáltal, ki a kárt megtéritette, a többiek elleni viszkeresete fenmarad *c)*.

a) Igy az ausztr. ptvkv. 891—893. §§. Ha a dolog oszthatlan, és több hitelezőket illet, és az adós maga áll, ha a hitelezők világosan nem egyetemlegesek, az egyes dolgot biztositás nélkül egyik hitelezőnek ki ne adja, hanem kivánhatja valamennyinek beleegyezését, vagy a dolgot biról kézhez leteheti 890. §. — *b)* U. o. 894—896. §§. — *c)* U. o. 1302. §. — V. ö. al. a 238. és köv. §-t. — Kereskedési társulatoknáli egyetemlegességi viszonyokról al. a 273. és köv. §§. — Szállásbérért házastársak egyetemlegesen felelősek 3382/68 Hszem. tábla.

II. Szelet.

A követelések egyes nemeiről.

I. FEJEZET.

Követelések szerződésekből, és azokhoz hasonló viszonyokból.

240. §. Az ajándékozásról.

Ajándékozásnak oly szerződés neveztetik, mely által valamely dolog valakinek viszteher nélkül engedtetik által *a)*.

Végbe mehet szóval, valóságos átadás mellett, de és a menynyiben ingatlanok, vagy azokhoz hasonló bekebelezett jogok felett köttetik, irásban kötendő, és a bekebelezhetésre szükséges kellékek megtartandók *b)*.

Történhetik élők közti átadás által, vagy halál esetére *c)*.

Tárgyai lehetnek minden oly dolgok, melyek a tulajdon tárgyai *d)*.

Az ajándékozásban előforduló személyeknek képessége megkivántatik, és pedig az ajándékozó részéről, hogy az a dolog korlátlan tulajdonosa legyen, egyszersmind szerződési személyi képességgel birjon, az ajándékozottra nézve szintén, hogy képes legyen az ajándékot elfogadni; s főleg, hogy szerzési képességel birjon *e)*.

A korlátlan tulajdonos a törvényes rendszabályok megtartása mellett egész jelen vagyonát is elajándékozhatja *f)*.

Azonban az ajándékozási jog a leszármazó egyenes örökösök, és ha ezek nem volnának, az életben lévő szülők törvényes osztályrésze (köteles része) által van korlátolva *g)*. És ha a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem létében pedig az életben lévő szülők bebizonyithatják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, e hiányt a megajándékozott pótolni tartozik *h)*.

a) Nyoma van az I. 110. czimben, házas felek, szülők s gyermekeik között. Tág értelemben minden jótékony, viszteher nélküli szerződések ajándékozásnak mondatnak. — *b)* Fen. a 99. §. — Kimondja ezt a III. 13. 1723: 47 Hol még telekkönyvek nincsenek, a felvallás szükséges, l. al. a 251. §. Az ausztr. ptvkv 943-§. — a az ajándékozásból csak ugy ád kereseti jogot, ha az irásba tétetett. — *c)* Ez utóbbiról al. a 348 §-ban. — *d)* Fen. 89. 218. §§. —

Ki tudva idegen dolgot ajándékozott el, és a körülményt az ajándékvevő előtt elhallgatja, a káros következésekért felelős. Austr. ptvkv. 945. §. — V. ö. fen. a 230. §-t — *e)* Fen. 55. 92. §. — *f)* Az ausztr. ptvkv. 944. §-a szerint a jövendőbeli vagyon elajándékozása csak annyiban áll meg, a mennyiben ezen vagyon felét meg nem haladja. — *g)* Ért. 4. §. — *h)* Ért. 8. §. Ugyan ezt mondja az ausztr. ptvkv 951. §. De az Ért. 8. §-a kizárja a ptvkv 954. §-t. — A visszapótlást illetőleg a szükséges örökösök, vagy is a köteles részrejogositottak az ajándékozott ellen keresettel léphetnek fel a köteles rész kiegészitésére annak személyes birósága előtt; bizonyitékul szolgál a hagyatéki leltár; — és ha az ajándékozott az ajándékot, vagy értékét birja, akkor a kiegészités könnyen megtörténhetik, de ha nem birja, akkor csak annyiban, a mennyivel általa gazdagult. — E pont is egyike azoknak, melyek részletesebb kifejtése az értekezletben kimondott elv alapján addig, mig a törvényhozás által tisztába nem hozatik, a gyakorlattól váratik. — Az ausztr. ptvkv az ajándékozásról a 952. 947—955 §§-ban szól. — Házas felek közti ajándékozásokról: 1246—1247. §§. — A halál esetérei ajándékozásokról törvényeink nem, csak iróink emlékeznek. Kelemen III. 60. 62. §§-ban; ezek a halál- és a vissza nem huzás föltételétől függnek; és ha csupán bizonyos uralgó veszély tekintetéből tétettek, a veszélyes idő elmultával visszavonás nélkül is elenyésznek, p. o. cholera dühöngése, vagy veszélyes hosszu út alkalmából történtek: — a formalitások tekintetében Kelemen a végrendeletieket kivánja; Frank a 248. §-ban a szerződésieket is elégli, — a mi állhat akkor, ha az ajándékozott elfogadja, és a felett szerződés köttetik. — De lehet ily szerződés viszonos is. — Az ausztr. ptvkv az ily ajándékozást hagyománynak tekinti, következve a hagyományok kellékeihez köti. Szerződésnek csak akkor tekintetik, ha a megajándékozott azt elfogadta, és az ajándékozó annak visszavonhatásáról világosan lemondott, s róla a megajándékozottnak irásbeli okmány kézbesittetett. (956. §.)

241. §. Kölcsönszerződés.

Kölcsönszerződésnek *a)* mondatik oly szerződés, mely által valakinek elhasználható dolgok oly kikötéssel adatnak, hogy azokról kénye szerint rendelkezhessék ugyan, de bizonyos idő mulva szintazon nemü és minőségü ugyanannyit adjon vissza *b)*.

A kölcsönadás vagy pénzben, vagy más elhasználható dolgokban, még pedig kamat nélkül, vagy kamatra történik; ez utóbbi esetben kamatszerződésnek is neveztetik *c)*.

Oly kölcsönöknél, melyek nem pénz hanem más elhasználható tárgyak iránt köttettek, a mennyiben a visszaadás ugyanazon nemben, minőségben és mennyiségben köttetett ki, nem tesz különbséget, ha azok időközben értékben emelkedtek vagy alább szálltak *d)*; és a mennyiben kamat is volt kikötve, az is ugyan azon módon fizetendő mint maga a szerződés tárgya; de ha irásbeli szerződésben több köttetik is ki, mintsem adatott, vagy jobb, értékesebb minőségü, az a szerződés hatályán nem változtat *e)*.

a) Különbözik a haszonkölcsöntől al. 249. §. ausztr. ptvkv. 983. §. — *b)* Elhasználható elfogyasztható dolgok. p. o. gabona, bor, melyek nemben térittetnek meg; másként a haszonkölcsönben al. 249. §. — *c)* Igy az auszt. ptvkv 284. §-t. — Állampapirokban is köthetni kölcsönt, vagy ugy, hogy a megadás hasonértékü papirokban, vagy azon értékben, melylyel a papir a kölcsön kötésekor birt, történjék. U. o. 990. §. — *d)* U. o. 992. § — *e)* V. ö. Fen. a 206. §-t. 1858: 31. 3. §.

242. §. Pénzkölcsön, adósság.

Pénzkölcsön oly szerződés, melynek tárgya pénzösszeg, s közönségesen adósságnak is neveztetik. A ki a fizetést követelheti, az hitelezőnek, a ki pedig fizetni tartozik, adósnak, az adósság az elsőre nézve cselekvő, a másodikra nézve szenvedőnek mondatik.

Az adósság különböző fajai törvényeink szerint:

1) Világos adósság (liquidum debitum), mely mind menynyiségére, mind az adós személyére nézve bizonyos, különben kétséges (illiquidum) *a)*. 2) Leveles adósság (chirographarium), melyet az adós által kiállitott adóslevél bizonyit, ez ismét lehet vagy tulajdonképeni formaszerinti kötelezvény, vagy fehér levél (alba) *b)*. 3) Kivonati, árjegyzéki adósság (auszugale), mely kereskedők, gyárosok, iparosok, gyógyszerészek illető könyveikbőli kivonat mellett követeltetik *c)*.

a) 1492: 92. 1836: 20 Dec. 26 liq. deb. — *b)* Ezekről nyomban a köv §. — *c)* Al. a 246. 248. §. II.

243. §. Folytatás. Rendes, formaszerinti kötelezvény; fehérlevél; váltó.

Rendes, formaszerinti kötelezvény az, melyet a sommának, a hitelező nevének s egyébb föltételeknek befoglalásával maga az adós egész terjedelmében sajátkezüleg irt és aláirt, vagy két hitelt érdemlő tanu jelenlétében csupán aláirt vagy azok előtt utóbb az aláirást saját kezünek elismerte; vagy ha az irni nem tudó adós két előttemező tanú jelenlétében, kiknek egyike által az adós neve is aláirandó, az adós levelet szokott kézjegyével ellátta; ha pedig az adós se irni, se olvasni nem tud, vagy az okirat nyelvét nem érti, az előbb érintett szabályok követése mellett szükséges még az is, hogy a jelenlévő tanuk az irat tartalmát mind maguk ismerjék, mind a kiállitónak az általa értett nyelven megmagyarázzák, és hogy ez megtörtént, az okiraton bizonyitsák *a)*; vagy mely törvényes bizonyság, hiteles személy vagy törvényhatóság előtt állittatott ki. Az adós levél ellen,

mely a fennebbi kellékekkel bir, a kölcsön le nem lett számlálása (numeratio), vagy a kötelezettség fen nem állása miatt csak úgy van helye a kifogásnak, ha azt az adós bizonyitja.

Fehérlevélnél (charta bianca), hogy bizonyitó erővel birjon, szükséges a levél keltének, vagy is hol és mikor történt, az érték mennyiségének, és a kölcsönző nevének akár hátán, akár belől maga az adós által sajátkezüleg tett feljegyzése, ha ezen kellékekből valamelyik hiányzik, a pénz leszámolását, vagy azt kell bizonyitani, hogy az adós tőkerész- vagy kamat fizetéssel az adósságot elismerte, vagy biróilag megintetett a fehér levél közlésével, és ő arra nem válaszolt. Egyéb törvényszerü föltételeket maga a hitelező is beiktathatta, és ekként a fehér levél ki is töltethetett *b)*.

A váltó is, a mennyiben a váltótörvény szabta lényeges kellékekkel nem bir, vagy a mennyiben mint váltó elévült, vagy betábláztatott, telekkönyvileg bekebeleztetett, vagy előjegyeztetett; váltói minőségét elveszti, s közönséges kötelezvénynek tekintetik *c)*. A közönséges polgári uton a váltó mint köztörvényi kötelezvény csak ugy fog birni bizonyitó erővel, ha a fehérlevél kellékeinek tartalma tekintetében megfelel; egyszersmind a kölcsön leolvasása, illetőleg a követelés fenállása, bizonyittatik *d)*. Azonban a váltóbeli kötelezés köztörvényi uton egyetemlegesnek nem tekintetik, elmarasztaltatnak ugyan a lekötelezett személyek, de ugy, hogy a végrehajtás első sorban az elfogadó mint egyenes adós, második sorban pedig a kibocsátó illetőleg engedményező mint kezes ellen intéztessék *e)*.

a) Ausztr. ptvkv. 1001. §. pprendt 167—169. §. — *b)* 1729: 37. 3. §. és 6. §. — *c)* 1840: 15. I. R. 13. 14. 16. 19. 204. §. 1844. VI. 22. §. — *d)* Polg. tvkez. rendtart. 170. §. — *e)* Hsz. tábla u. o. 16185/1867. 8827/1868. — Köztörvényi uton beperelt váltót második helyen aláirt feleség a váltóadós férjének csak kezesekint tekintendő. 432/1868. —

244. §. Kamatok. Fizetés és a fizetési kötelezettség.

Világos kikötés nélkül kamatok nem járnak, ha csak a fizetés ideje meg nem tartatott, vagy a fizetés birói megintés daczára sem teljesittetett *a)*. Ha a hitelező a törvényesen megajánlott fizetést el nem fogadta, s tettének helyes okát nem adhatja, a megajánlás idejétől járó kamatokat veszti; és ha a pénz birói kezekhez letétetett, a letéti dijt (előbb törvényes huszadot) is ő viseli *b)*.

A fizetési kötelezettség teljesitését illetőleg erről már fennebb szólottunk *c)*.

A fizetési kötelezettség az örökösökre is átszáll, de csak az örökség erejeig *d)*.

Ha többen együtt örökölnek, mindenik csak arányos részfizetéssel tartozik, kivéve azon esetet, midőn az adósság bizonyos jószágot terhel *e)*, vagy midőn az adós magának szabad választási jogot kötött ki *f)*. Ily esetben, a kinek ily jószág jutott, a többiek ellen viszkeresettel bir, annak, mit a többiért fizetett, megtéritésére *g)*.

Hitestársak egymás adósságait csak akkor tartoznak fizetni, ha magokat mindketten külön is az egészre, vagy egyetemlegesen kötelezték *h)*. Ugyan ez áll más együtt kötelezett adósokra nézve is *i)*.

Megyei tisztviselő törvényes megbizás nélkül és hivatali körén kivül a megye pénztárát le nem kötelezheti. Ha pedig az adósság törvényesen keletkezik, az a tisztviselő későbbi vétke miatt el nem enyészik, és a megyei pénztár kötelezve marad, de viszkeresete a hivtelen tisztviselő ellen fenmarad. Ugyan ez áll a községi elöljárókra, és a kir. ügyészre nézve is *k)*.

Fiának adósságait az apa fizetni nem tartozik, kivéve ha maga is beegyezett; ugyan ez áll a fia által kötött hitbérre nézve is *l)*.

a) A kamatokról fen. a 206. §. Az adós késedelméről 213. §. — *b)* Dec. 3. 20. liqu. deb. fen. 215. §. — *c)* Fen. 205. §. A teljesitésről a 209—211. §. — *d)* Dec. 25. liqu. deb. 10. Evict. — A hitbizományokra nézve l. alább a 382 és köv. §§. Az örökösök fizetési kötelezettségéről a régibb törvények szerint l. Frank 332. §. Az atya mint családfő által megrendelt élelmi czikkek ára az azok elfogyasztásakor a háznál lakott gyermekeket az atya halála után még akkor is terheli, ha atyjuk után nem örököltek. 72. lf. itélsz. 1872. — *e)* A mely különös jelzálogul van lekötve. — *f)* Selectiva hypotheca: mert a végrehajtáskor a felperesnek szabad választási joga is van a Polg. trendt. 358. §. szerint. — *g)* Dec. 30. liqu. deb. — Az örökösök kötelezettsége az osztály előtt egyetemleges, az osztály után csak osztály részük erejeig. — Az eredeti adós jogutódai az örökséggel teherképen reájuk szállott adósságot a hitelező irányában törzs szerint külön-külön, egymásközt azonban örökségük erejeig egyetemlegesen kötelesek fizetni, habár az adóslevélben az egyetemlegesség kikötve nem volna is. 23524/1867. Hszem. tábla. — *h)* Dec. 4. liqu. deb. Dec. 6. ad invalid. testam. — *i)* Dec. 7. ad implem. contr. V. ö. fen. a 238. 239. §-t. — *k)* Dec. 28. Sent. 58. liquid. deb. — De ha a pénz a közjóra szolgált, az illető pénztár kötelezve marad. 1667: 10. 3. §. 1723: 84. — ide a 288. §. is. — *l)* I. 51. 4. §. 1802: 21. Dec. 29. ad acquis. mobil. — Bőv. Frank. 332. 333. §.

245. §. A betáblázásról.

Adóssági követelések nagyobb biztosság végett már 1840. előtt is betábláztatni szoktak *a)*, de az 1840. 21. t. cz. e tekintetben különösen intézkedett. Az idézett törvény szerint:

1) A betáblázásnak mindig azon köztörvényhatóság előtt kellett történnie, hol az adós javai feküsznek. Nemesi és jobbágyi javakra

nézve az illető megye közgyülése előtt; szabad kir. városokban, és Jász-Kun kerületekben fekvő javakra nézve a városi tanács rendes ülésén. Hajdu városokban kerületi gyülésen, végre bányai javakra nézve bányai hegymester és jegyző előtt; és az ily betáblázás más törvényhatóság alatti javakra ki nem terjedett. — Megyei kisgyülésen történt betáblázásnak törvényes ereje csak azon közgyüléstől számitandó, melyen a közgyülés jkönyve hitelesittetett; ugyanazon közgyülésen történt betáblázások pedig, különbség nélkül egy napon történteknek tekintendők. De az ugyanazon közgyülésen történt betáblázások közt akármelyik napon történtek légyen, és városi tanács előtt az ugyan azon napon történtek közt elsőség nincsen *b)*.

2) A betáblázásnak előbb kellett megtörténni, mintsem a csőd iránti folyamodás benyujtatott, különben ereje nem volt.

3) A fennebbiek szerint egyenlő erejü betáblázottak közt az elsőbbséget az adóslevél kelte határozta meg. Ha pedig az érték a betáblázás után tétetett le, az előbbség azon időtől számitandó, midőn a kötelezvény az abban kitett pénzbeli érték valóságos átadásával teljesedésbe ment *c)*.

4) A betáblázás csak ingatlanokra adott elsőbbséget *d)*.

5) Minden betáblázandó követelésnek határozott sommáról kellett szólni, különben semmi elsőbbséget nem nyert.

6) Az adóslevelek eredetben, a kereskedői könyvek, és váltótövényszéki itéletek pedig hiteles alakban voltak benyujtandók, továbbá nyilvánosan felolvasandók, és végzés által betáblázottaknak kijelentendők: a betáblázás magára az illető okiratra is fel, és bejegyzendő volt a betáblázási könyvbe, mely névsor szerint vezettetett, és abban a betáblázott irómány is lemásoltatott. Az ily jegyzőkönyvet mindenki szabadon dij nélkül megtekintheti; de kivonat a levéltárnok által dij mellett adatik ki.

7) A betáblázás dija 200 frtig bezárólag 1 frt 30 kr. volt, azon fölül 3 forint.

A kitáblázás ugyanazon hatóságnál ugyanazon módon, és csak a visszaváltott kötelezvény s itélet eredetben előmutatásával történt. Ha a kötelezvény eltévedt, a fél folyamodására az illető hatóság a helytartótanácsnak a másolatot megküldé, mely azt körlevél és hirlap útján kihirdette, és igy egy év multával, ha senki magát nem jelenté, a kötelezvény megsemmisettetett. Ha valaki ellen netán hamis, vagy kifizetett kötelezvény tábláztatott be, a kitáblázást csak a felmentő itélet felmutatása mellett eszközölhette; a kitáblázás azonban dijmentes volt.

Szabad kir. városokat illetőleg átalános betablázásnak nem volt helye; hanem ez csak az adós vagy a hitelező által különösen kijelölt

vagyonra történhetett, s e végett a betáblázási könyv a föld- vagy telekkönyvvel összekötendő volt. *e)*

A ki betáblázással terhelt polgári birtokot vett, mindaddig, mig a betáblázott hitelezők arról értesitve egy hónap alatt nem nyilatkoztak, s illetőleg biztositva, vagy kielégitve nem voltak, a vételárt mindig a városi tanács előtt kellett lefizetnie, az eladó csak a betáblázottak kifizetése után megmaradt összeget kapta. Az egy hó alatt nem nyilatkozott hitelező követelését a vevő vagy maga terhére átirathatta, vagy azt a városi tanács kezéhez lehette. — A polgári vagyon részletes eladásánál csak részesbiztositás vagy kielégitésnek volt helye *f)*.

Megyei közgyüléseken átalános betáblázások is történhettek, melyek ereje az adósnak azon megyében fekvő minden javaira kiterjedt. Ha az adós különösen kijelölt birtokát elidegenité, a vevő minden esetben a betáblázott hitelezőket tudósitani s kielégiteni, vagy az adósság átvállalásáról biztositani tartozott; különben bár az eladót kifizette, a betáblázott teher tovább is a jószágon maradt. — Ugyanez vala megtartandó akkor, midőn az adós valamely törvényhatóság alatt lévő, és általános betáblázással terhelt minden birtokát eladta, habár más törvényhatóság alatti birtokai megmaradtak is *g)*.

Ha valaki nemesi javaira különös betáblázásokat kivánt vezettetni, ugy, mint a sz. kir. városokban, megyei küldöttséget kérhetett, mely azon nemesi javakat összeirván, és fölméretvén, munkálatát, melyért felelős, a közgyülésnek beadta, a megye pedig az ily hitelesen összeirt javakról különös jegyzőkönyvet vezetett *h)*.

Jelenleg a betáblázás inkább bekeblezés és a régibb betáblázott terhek átkebelezése az 1855. dec. 15-kén kelt, telekkönyvi rendelet értelmében, — melyet az országbirói értekezlet is a 145. §-ában az országgyülés végleges intézkedéseig hatályban fenhagyott: — történik mindenütt, hol a hivatkozott rendelet értelmében a telekkönyvek megnyitvák. Hol még a telekkönyvek nincsenek megnyitva: betáblázások a kir. (előbb megyei) törvényszéknél történnek a birtokrészek világos megnevezésével, s felsorolásával *i)*.

a) Azonban birt-e az adós ingatlan vagyonnal, vagy nem: különbséget nem tett. — *b)* 1840: 21. 1. 2. 3. §. — *c)* U. o. 4. 5. 10. §. — *d)* U. o. 5. 6. §. Ezen alapul a csődosztályzat is az 1840: 22. t. cz. szerint. — *e)* U. o. 14. 15. §. — *f)* U. o. 17. 18. §. Ebből látjuk, hogy a különös betáblázás nemcsak elsőséget, hanem valóságos zálogjogot is adott. — *g)* U. o. 20. 21. §. — *h)* U. o. 19. §. — *i)* Tkvi rendelet 3. §. 4. p. 29. és köv. §§. — V. ö. itt a 251. §.

Az 1850. januar 14. kihirdetett legf. rendelet szerint behozattak u. n. járási telekkönyvek 1850. évi martius 1-ső napjától kezdve: — a járásba eső nemesi javak azonban ezekbe nem tartoztak, mivel az 1849. nov. 3-ki id. birósági szerkezet 12. §-a szerint az ezeket illető betáblázási ügyek a

megyei tszékre ruháztattak, minden örökadásvevési bevallásokkal tiltakozásokkal, melyek törvényeink szerint előbb a hiteles helyek, és az ország rendes birái előtt történtek: de csak a telekhivatalok behozásáig. — Az 1840 21 szerinti telek és betáblázási könyvek a sz. kir. városoknál, és egyéb helyeken meghagyatván a biróság által lettek folytatandók. (1—3. §.) Ezen intézkedések, járási telekkönyvek azonban a telekkönyvek életbelépése folytán megszüntek.

246. §. Könyvkivonati adósság.

Könyvkivonati adósságnak neveztetik azon adósság, melyet kereskedő, gyáros, gyógyszerész, vagy iparos illető üzleti könyvei alapján követel *a)*.

a) Ez az u. n. „debitum auszugale." Mikép bizonyittatik, arról alább a 246. §-ban.

247. §. Számadási, s különösen tiszti számadási adósság. — Számadási perek.

Számadási adósságnak neveztetik azon adósság, mely számadásból ered. A ki számadás alatt van, köteles a kikötött időben, rendszerint azonban évenkint számot adni *a)*, és minden, ki számot adni nem tud, vagyonában, sőt személyében is letartóztathatik *b)*. Számadással tartozik mindenki, ha bevétel és kiadásokba bocsátkozik *c)*; e minőségben a megyék, sz. kir. és más városok, faluk helységek s magán tisztviselők mindannyian számadással tartoznak. A megye tisztviselőitől a megye tartozik számot kérni, kik ha számadásaikat beadván, a megye a megvizsgálást két hó alatt nem teljesiti, és az alatt a tisztviselő meghal, a kárt nem örökösei, hanem a tisztikar viseli. Ugyanez áll a kir. városokról is *d)*. A mezővárosi és falusi birák s árvaatyák pedig az urbéri viszony megszünte miatt a megyének tartoztak számolni. *e)*

A számadási perek akár a számadás követelésére, akár a beadott számadás helyeslésére indittassanak: azon személyi biróság illetőségéhez tartoznak, melynek területén a számadás tárgya kezeltetett. Ha a számadás ingatlan vagyonra, vagy ennek jövedelmére is vonatkozik: *f)* azon birtokbiróság lesz illetékes, mely illetékes volna, ha a számadó a kérdéses birtokon tartàná lakását. Ha a számadás birói megbizásból származott: azon biróság, mely a megbizást adta: lesz illetékes *g)*.

a) 1715: 17. — *b)* 1464: 33., 1622: 65. — *c)* 1554: 24., 1723: 63. 1715: 57: — *d)* 1723: 63. — *e)* 1848: 11. 5. §. A gyámi számadásról külön alább a 341. §. — A községi számadásokat a tvhatóság egy év alatt tartozik megvizsgálni, határozatát a számadással tartozó vagy a község a belügyministerhez felebbezheti. Ha az innét jött határozattal megnem elégszik, a számadás

sérelmes tételeinek birói megvisgálását a belügyminiszt. határozat kézbesitésétől 3. hónap alalt a községre nézve illetékes biróságnál kérheti. — A község követelései azonban a számadó ellen a számvizsgálati tárgyalás minden fokozatán a törvény értelmében biztosithatók. 1871 : 18. 126—130 §§. — A 1567 : 9. szerint, a ki a megyei vagy városi hivatalnokokat hűtlenségről vádolja, és ártatlanságuk a számadásokból kiviláglik, kisebb dolgokban a beáruló minden beárultra nézve 100 frtra, fontossabbakban pedig arra büntettetik, a mire a vádlott tisztviselő, ha a vád alapos, volna itélendő. — *f)* Polg. törvkez. rend. 39. 42. 43. — *g)* U. o. 39. §. V. ö. a gyámi számadásokra nézve alább 344. §. — Számadási perekben az eljárás: Polg. tvkez. rdtart. 518—521. §.

248. §. Adóssági keresetek, perek.

Előlegesen megjegyeztetik, hogy a szerződési kamatlábnak az eddigi törvényekben foglalt korlátozása az 1868. XXXI. t. cz. által megszüntetvén, az ezen törvény hatályba léptéig (1868. november 24-ig) létre jött, és akár felmondáshoz, akár felmondás nélkül bizonytalan időre kötött pénzkölcsönök visszafizetésére az adós az új törvény hatályba léptétől számitandó fél év letelte előtt törvényesen nem volt szoritható, kivéve, ha a visszafizetési határidő előrebocsátott felmondás folytán már az új törvény életbelépte előtt lejárt; és a felmondás nélkül bizonyos fizetési határidőhez kötött, valamint a váltókon alapuló kölcsönök e törvény szabálya alá nem tartoztak *a)*.

I. Az adóssági per sommás, vagy rendes; a mint sommás, vagy rendes eljárás alá tartozik *b)*.

A községi biróság is itélhet 30 frt erejéig, ha a felek magukat a községi biráskodásnak önkényt alá vetették; különben mint békebiróság csak egyeztet *c)*. A sommás eljárásra nem tartozó adóssági keresetek a rendes eljárás alá tartoznak *d)*. A biróság is a szerint indul, a mint az eljárás sommás vagy rendes *e)*.

Adóssági perekben felperes a hitelező, annak örököse, vagy engedményese; alperes az adós, vagy örököse. A patvarsági büntetés elkerülése végett tanácsos e záradékot betenni a keresetlevélbe: „betudván a betudandókat“ vagy „a levonandók levonásával“, nehogy felperes azt, mit netán már megkapott, ujra követelni látszassék *f)*.

Az adósság valósága bizonyittatik kötelezvénynyel, fehérlevéllel, vagy tanúkkal *g)*, sőt ellennyugtával is a kamatok felől, melyeket az adós fizetett. Ha a kötelezvény nem formaszerinti *h)*, és alperes ellene kifogásokat tesz, a tartozást egészben tagadva, akkor a kötelezvény maga nem elégséges a bizonyitásra, hacsak használattali megerősités, vagyis a pénznek valóságos leszámolása a felperesi részről nem bizonyittatik; vagy az alperes részbeli tőke vagy kama-

tok fizetésével nincs megerősitve. Sőt ha kamat van is kötelezve, de az év, hó, nap vagy is a kelet kimaradt, semmi kamat nem foly, bár kötelezve volt is, hacsak a máshonnan be nem bizonyitható. Ha az alperes irását vagy aláirását tagadja, és az ellene valónak bebizonyul 10—300 ftig terjedhető pénzbirsággal büntetendő *i)*. Ha pedig a kötelezvény vagy fehérlevél különben rendes, általa az adósság rendszerint bebizonyittatik, ha t. i. a követelés valóságát tagadó alperes a pénznek egészben vagy részben nem történt leszámlálását semmivel sem igazolja: ha pedig erre nézve bizonyitékokat hoz elő, mivel megtörténhetik, hogy a kötelezvény kiállittatott, és végkép nem, vagy csak részben ment valóságba *j)*, ily esetekben, ha a felperes a pénznek leszámolása iránt az alperesi tagadás ellenében legalább félpróbát tud felmutatni: akkor a pótló eskü néki itéltetik; különben alperes félpróba erejü bizonyitékára alperesnek itéltethetik; föltéve, ha mindketten maguk saját tettükben forognak, vagyis a per az egyenes hitelező és egyenes adós közti viszonyból származott; de ha a felperes a fennebbi körülményekben a maga saját tettében forog, és alperes máséban, vagyis mint az egyenes adós örököse, vagy viszont: akkor a pótló eskü annak lészen megitélendő, a ki saját tettében forog *k)*.

Ha a kötelezés házasfelek közt történt, és a hitelező hitestárs a kötelezett hitestárs örökösei ellen perel, a pénznek kétségbevont leszámolását felperes tartozik bizonyitani *l)*.

Megtörténik nem ritkán, hogy a felperes nem az ellen perel, a ki a pénzt felvette hanem egy harmadik ellen, a kinek számára, hasznára a felvétel történt, p. o. a gyám vette fől a pénzt, és a hitelező az árva ellen; vagy egyház, község számára vétetett fel a pénz, és a hitelező az egyház vagy község ellen perlekedik; ekkor a pénznek az illetők hasznára lett forditását is igazolni kell, kivéve ha a hiteles közpecsét alatt történt a felvétel *m)*, és az illető elöljáróságok az adóslevelet aláirták; ekkor a mennyiben a pénz nem a község hasznára fordittatott, a hitelezőre nem tartozik, hanem a községnek lészen viszkeresete az illető elöljárók ellen *n)*.

Világos adóssági perben az alperes a perköltségekben is elmarasztaltatik. Kivéve ha felperes késedelmet követett el *o)*. A felperes pedig ha veszt is, nem téríti meg az alperes költségeit, ha egy harmadik tettében forog, hacsak makacsul nem perel *p)*.

II. Könyvkivonati s számla követelési adóssági per *r)*; ezek egy és fél év alatt, és ha könyv vagy számviteli kivonat törvényesen meghitelesittetett, 3 év alatt azon hely birósága előtt perelhetők be, hol a könyvek vitetnek. Bizonyittatik a keresk. könyvvel (1840: 16. 2. fej. 17, 3), mely ha rendes, pótló esküvel teljesen bizonyit *s)*.

III. A csődper, vagy is midőn az adós hitelezőit másként,

vagy végkép kielégiteni nem képes, csődpernek van helye. Erről tüzetesen szólunk a törvénykezés rendszerében.

IV. Számolási per, (computualis) bizalmas, társasági viszonyokból eredett kölcsönös követeléseknél, melyeket különben tisztába hozni nem lehet; biróság mint fen az I. sz alatt. A követelő követeléseit előadja, ellenfelét azok előadására felszólitva, igy a tisztára hozott tételek megállapitásával az adóssági összeg meghatároztatik. Kamatok s költségek rendszerint nem járnak *t)*.

Uzsora per *u)* a szerződési kamatláb korlátozásának az uj törvény által *v)* történt megszüntetése folytán a tőke és kamatok elvesztésére, vagy büntetésre nézve többé nem indithatό.

Cselekvények miatt, melyek az eddigi törvények által tiltott uzsoráskodást képeznek, az adósnak szabadságában áll az eddigi törvényeken alapuló s a fölösleg visszafizetését tárgyazó jogát saját felperessége alatt érvényesiteni *z)*.

Azon uzsoraperek, a melyek az uj törvény kihirdetése napjáig végrehajtással még be nem fejeztettek, a mennyiben a tőke és kamatok elvesztésére vagy büntetésre is irányozvák, nem folytathatók, illetőleg az azokban hozott itéletek végre nem hajthatók. Az adós azonban, ha a kereset a fölösleg tett fizetés visszatéritésére is intéztetett, a pert csupán erre nézve folytathatja, illetőleg az itélet e kérdésre vonatkozó részének végrehajtását eszközölheti; ha pedik a kereset erre nem volt irányozva, eme jogát saját felperessége alatt érvényesitheti *aa)*.

a) 1868: 31. §. — *b)* Polg. tvkez. rendt. 93. §. — 1715: 28. 3. §. *c)* Polg. tvkez. rendt. 475. köv. §§. Előbb az o. b. Érték. 27. 30. 33. 38. §§-ai szabályozták az illetőséget. V. ö. A magyar polgári törvénykezési rendtartás czimü munkám 6, §.* — *d)* Polg. tvkez. rendtar. 94. §. — *e)* U. o. 92. §. — *f)* Idézni szokás: Mátyás V.: 17. Ulászló I. 38. — 1659. 31. a kamatokra nézve 1647: 144. E pert birói megintés vagy felmondás is meg szokta előzni, ha t. i. a fizetésre bizonyos határidő kitüzve nem volt, vagy ha a felmondás kiköttetett. Az első eset fontos arra nézve, a mint kamatok kötelezve voltak, vagy nem. V. ö. fennebb 106. §. — *g)* 1625: 53. a fehérlevélről szóltunk fennebb a 243. §-ban. *h)* Fennebb a 243. §. Polg. tvk. rendt. 169 §. — *i)* Ptkrdt. 171 §. — *j)* p. o. a kötelező kiállittatott, előbb betáblázandó lett volna, aztán adatott volna a pénz, de a felek valamiben nem egyeztek, a kötelező pedig a hitelező kezében marad; — vagy betáblázás után jön az adós, és a hitelező már nem adhatott annyit, a mennyiről szólt, igérte pótolni, vagy nem tette, vagy rögtön meghalt stb. — *k)* Dec. 12. liqu. deb. Dec. 5. ad. inval. contr. 1729: 26. — *l)* Dec. 5. ad invalid. contr. — *m)* Dec. 28 liqu. deb. — *n)* ide vehetők a fennebbi 244. §-bani megjegyzések is. — *o)* 244. §. De csak a mennyiben kérve voltak. 1647: 144. — *p)* Dec 22. 23. liqu. deb. Különben a Dec. 21. u. o. azt mondja, hogy nem; de a gyakorlat ellenkezőt tanusitja. — Bővebben Kövy (Fogarassy) 602. és köv. §§. — *r)* fennebb 246. §. — *s)* Polg. tvkez.

rendt. 173—178. §. — *t)* Csupán vétkes késedelem esetében. Dec. proc. comput. Sent. 7. 3. 12. comp. — *u)* l. fen. 206. §. — *v)* 1868 31. 1. 2. §. -- *z)* U. o. 6. §. *aa)* U. o. 7. §. — Az adóssági perekre nézve a hétszemélyes táblái ítéletek nyomán megjegyzésre méltók még a következők: Ha az adóslevél elveszett: de alperes nyugtával nem bir, a fizetésre köteleztethetik, ha az adósság más módon kellőleg bebizonyittatik, de az itéletben a fizetési határidő azon időponttól számitandó, melyben az elveszett adóslevél megsemmisitésére kitűzött hirdetményi határidő lejárt. 19519/1866. — Oly adóslevél, melyet az irástudatlan fél csak keresztvonással látott el, s neve idegen kézzel, bár saját nevében iratott alá: csak fél bizonyitékot képez, és az, hogy a tartalom véle közöltetetett, mielőtt aláiratott volna, pótló esküvel egészitendő ki. 20169/1866. — Ha az adós aláirását tagadja, az szakértők által bizonyitható: de ha a pénz felvételét tanuk bizonyitják, elmarasztaltathatik; habár aláirása a szakértők által sem lett bizonyitva 24505/1867. — Ha a kötelezvényben a kölcsönösszeg pénzneme meghatározva nincsen, az a szerződés keletkezése idején forgalomban volt, valamint azon pénznem szerint leszen meghatározandó, melyben a kamatok fizettettek 22520/1867. — A felmondás megtörténte egy tanu vallomásával, és az azután történt részfizetéssel, mely a kötelezvényre feljegyeztetett, bebizonyitottnak tekintendő. 5058/1868. — Az adós tagadása ellenében *a)* az aláirás beismerése, *b)* annak történtekor a kötelezvénynek teljes kitöltése, *c)* annak, hogy a pénz felvétele megtörtént, a kötelezvénybe befoglalása; *d)* és a részfizetések bizonyitása elegendő; a pénz leszámolásának közvetlen igazolása nem szükségeltetik, ha nem teljesithető. 21574/1867. — A kereset beadása a r. felmondás helyét pótolja, különösen ha felmondásra kiszabott határidő már lejárt, és birói felmondás kikötve nem volt. 57. sz. 1867.

249. §. Haszonkölcsön szerződés.

Haszonkölcsön oly szerződés, melynélfogva valakinek elhasználhatlan dolog viszteher nélkül *a)* csupán használat végett bizonyos időre átadatik.

A kölcsönvevő jogot nyer a dolognak rendszerinti, vagy közelebb meghatározott használatára az idő lefolyta utáni visszaszolgáltatási kötelezettséggel.

Ha a visszaadás ideje meg nem határoztatott, de a használat czélja igen p. o. bizonyos útra adta lovait, kocsiját: az átvevő tartozik a használattal nem késni, és a dolgot, mihelyt lehetséges, visszaadni; és ekkor, habár az idő vagy czél elésére előtt magának a tulajdonosnak volna is reá szüksége, joga még sincs előbb visszavenni; de ha sem az idő, sem egyéb meg nem állapittatott, a kölcsönadó a kölcsön adott dolgot kénye szerint visszakövetelheti *c)*.

A kölcsönvevő visszaadhatja ugyan az idő előtt is a dolgot, de ha a korábbi visszaadás a haszonkölcsönadónak terhére válnék, az annak akaratja ellenére nem történhetik.

Ha a kölcsönző a dolgot máskép használja, mint kikötve volt, vagy annak használatát önhatalmulag másnak átengedi, azért felelős,

és a kölcsönadó azt azonnal is visszakövetelheti. — És ha a dolog megrongáltatik, vagy elrontatik, akkor a kölcsönvevő nem csak a vétke által közvetlenül okozott, hanem az esetleges kárt is, melyet jogellenes tette által előidézett, szintugy mint valamely dolog őrzője megtériteni tartozik.

És ha a haszonkölcsönző valamely elvesztett kölcsöndarab értékét leteszi, még sincs joga azt, ha ismét megtaláltatik, a tulajdonos akaratja ellen magának megtartani, ha az kész a kapott értéket viszszaadni.

A használattal járó rendes költségeket a haszonkölcsönvevő viseli. A rendkivüli fentartási költségeket azonban, ha a dolgot a kölcsönadónak tulajdon ellátása alá nem bocsáthatja, ő tartozik ugyan előlegezni, de ezek neki mint jóhiszemü birtokosnak megtérittetnek *d)*.

a) Tehát ingyen, különben bérlet. — *b)* p. o. cséplőgép, eke, lovak, kocsi stb. De ha csak igértetik, át nem adatik, abból kötelezés ugyan származik, és a megtagadásból netán eredett kárpótlás, de haszonkölcsöni szerződés nem, mely az átadás által jön létre. — *c)* Ez az u. n. precarium, vagyis bizonytalan időre adott haszonkölcsön, ausztr. ptvkv. 974. §-a szerint kéremési kölcsön!? — *d)* p. o. a kölcsönadott marha megbetegült és gyógyitási költségek forognak fenn, stb. — V. ö. ausztr. ptvkv. 971—981. §§-ait. — Saját törvényeink erre nézve nincsenek.

250. §. Adásvevési szerződés, átalában.

Adásvevési szerződés az, mely által valamely dolog meghatározott árért másnak engedtetik át. E szerződés valóságos átadás által jön létre, és addig az eladó tulajdonos marad.

A vételárnak készpénzben kell állnia; de ha valamely dolog részint pénzért, részint más dologért árusittatik el, a mint a pénzbeli érték az adott dolog közönséges értékénél többet, vagy kevesebbet tesz, az adásvevéshez vagy cseréhez, és ha a pénz a dolog értékével egyenlő, az adásvevéshez számittatik. Különben az eladó és vevő az ár megállapitását egy harmadikra is bizhatják, és ha az a kikötött időszak alatt semmit sem állapit meg, vagy azon esetben, ha határidő nem köttetett ki, az egyik fél az ár megállapitása előtt vissza akar lépni: akkor az adásvevési szerződés nem kötöttnek tekintetik. Ugyan ez áll akkor is, ha az ár meghatározása több személyekre bizatik, és köztük többséget eszközölni az árra nézve nem lehet. Az ár megállapitására szolgálhat azon érték is, a mi előbbi hasonló elidegenitéskor kiköttetett. Piarci ár alatt pedig a teljesités helyének piarczi közép ára értetik. A hatósági árszabást áthágni nem szabad, és ily esetekben a vevő kárpótlást követelhet.

Az eladó tartozik a dolgot az átadás idejeig gondosan megőrizni, és azt a vevőnek, a mint kikötve volt, annak idejében átadni; a vevő pedig átvenni, egyszersmind az árát, ha csak máskép nem egyeztek, vagyis hitelben nem történt az eladás, készpénzben letenni; különben az eladó az átadást megtagadhatja. Az időközbeni veszély és haszon iránt az ezekre nézve fenneb előadott szabályok állnak *a)*.

a) Fen. 227. §. — Kérdés: lehet-e az u. n. felén tuli sérelemnek helye? mire törvényünk valamint az átalános adásvevésre nézve nincsen. Frank a 316. §-ban csak azt mondja, „hogy a biró hatalmában és kötelességében áll az eladónak vagy vevőnek szerfölötti károsodása esetében igazlelkü becsüsök által is egyenlőséget helyre állitani, vagy az alkut felbontatni. — Kövy az 506. §-ban csak emlitést tesz azzal, hogy arról törvényeink hallgatnak, — és átalában csak azt mondja, hogy minden sérelmes kötések ellen jókor visszavonással és ellenmondással kell élni I: 62. 72. nehogy azt hallgatás és valóságos használattal megerősitsük." — Az ausztr. ptvkv. helyét látja az 1000. §. szerint a 934. 935. §§-okra hivatkozva, melyek szerint a sértett fél ily sérelem miatt a szerződés megszüntetését és előbbi állapotbai visszahelyezést követelhet; fennmaradván a másik félnek joga az ügyletet az által fentartani, hogy kész a hiányt a közönséges értékig pótolni. Az értékbeni aránytalanság a kötés időpontja szerint határoztatik meg. — De ezen jogorvoslatnak nincs helye, ha valaki arról világosan lemondott, vagy ugy nyilatkozott, hogy a dolgot különös előszeretetből rendkivüli becsben átveszi; ha mind a mellett, hogy a valódi érték előtte tudva volt, az aránytalan becsre mégis reá állt; ha a személyek viszonyánál fogva azt vélelmezhetni, hogy részint visztehernélküli vegyes szerződést akartak kötni; ha a tulajdonképi érték többé ki nem tudható, végre ha a dolog a biróság által árvereztetett el.

251. §. Ingatlanok adásvevése.

Nem telekkönyvezett ingatlanoknál azok örök adásvevése vagy is felvallása a mennyiben azok felett már az u. n. járási telekjegyzőkönyvek behozvák, és vezettettnek *a)* szerint, a mennyiben pedig nemesi javak, és a telekjegyzőkönyvek már felvétettek, de még tulajdonképi tkvek. (az 1855. dec. 15 rendelet értelmében) behozva nincsenek, a már felvett telekjegyzőkönyvekbei bejegyzés által történik *b)*. Hol sem telek- sem ily jegyzőkönyvek még nem léteznek, ott az eddigi szokást kell követni *c)*.

De már rendesen telekkönyvezett ingatlanok átiratása illetőleg a tulajdoni jog kebelezése, az illető tkvi. hatóság előtt eszközlendő *d)*.

a) Fen. a 145. §-nál. — *b)* 1853. april 18. rendelet 52. §. — *c)* Fen. a 135. §. A sz. kir. városi ingatlanok feletti felvallások az ujabb változásokig a telekhivatalban, (melyet „Urbarium"-nak is neveztek) két tanácsbeli jelenlétében történtek, személyesen vagy meghatalmazottak által. A bevezetést kiküldött tanácsbeli szokta volt végbevinni a meghivott szomszédok előtt, és az új birtokos városi pecsét alatt hiteles birtoklevelet kapott. Ujabb tkönyvek is kelet-

keztek az 1840: 21. 15. §. értelmében. A vevő a fennálló szokás szerint vételdijt, u. n. laudemiumot is fizetett, rendszerint minden forinttól 1 krt, ami jótékony czélokra vala szánva. Szükséges volt a szomszédokat előre megkinálni, mi ha elmulasztatott, ezek az eladást az egész ár letételével megerőtlenithették. De az örökösök jogsérelmének városi birtoknál helye nem volt. Sent. 51. 115. ad inv. fass. ex neglecta praemonit. — Ha a városi tanács nemes embert városi birtok vételében akadályozott, 2000 magyar forint büntetésnek volt helye. 1563. 62. 1655. 34. 1659: 49. Frank 195. §. — Jobbágyi javak felvallása 1848-ig az uri hatóságnál történt. V. ö. fen. 156. §. — *d)* Erről szólottunk fen. a 99. §-ban. V. ö. Ért. 146. §§. — A puszta adásvevési jog nem szolgálhat ugyan sem bekeblezés, sem előjegyzés tárgyául, de a vevő oly szerződés alapján, a melyben a tulajdonjog részére leendő átruházása a föltételek teljesitésétől függ, a tulajdoni jogot önjavára előjegyeztetheti. Ért. 149. §. — Ugyanazon ingatlanra vonatkozó két eladási szerződés közül — átiratás illetőleg tkvi bekeblezés előtt — az első érvényes; a mennyiben az eladó és a későbbi vevő közt létrejött szerződéshez az első vevő nem járult. Hszem. tábl. 12,447/1868. Közthatóságok és községekre nézve l. fen. 53. 54. §.

252. §. Az adásvevési szerződés külön nemei; különösen 1. a viszvásárlási jog.

Vannak az adásvevési szerződésnek különös nemei, melyek azon mellékszerződésektől, melyekhez kötvék, veszik elnevezésöket Ezek: a viszvasárlás, viszeladás, elővásárlás fentartása, próbárai eladás, jobb vevő fentartásávali eladás, és az eladási bizomány. *a)*

Viszvásárlás joga alatt értetik azon jog, melynél fogva az eladó eladott dolgát visszaválthatja. Ha ezen jog az eladónak általában, és közelebbi meghatározás nélkül van engedve, egy részről a vett tárgy nem rosszabbult állapotban, másik részről pedig a letett vételár adatik vissza, s az időközbeni hasznok a pénzből, valamint a dologból egymás irányában kielégitetteknek tekintendők.

De ha a vevő a vett tárgyat a maga sajátjából javitatta, vagy annak fentartására rendkivüli költségeket forditott, azokat mint jóhiszemü birtokos követelheti, azonban felel is, ha az ő vétke miatt annak értéke megváltozott, vagy a visszaadás meghiusúlt.

Viszvásárlás fentartásának csak ingatlan dolgoknál van helye, és az eladót csak élte fogytáig illeti. Jogát sem az örökösökre, sem másra nem ruházhatja, s egy harmadik kárával csak annyiban gyakorolhatja, a mennyiben a tkvbe be van kebelezve. *b)*

a) Ezeket az ausztr. ptvkv-ből vesszük; a mennyiben ezen törvények uralma alatt kelt ily jogviszonyok valóban fen is forognak. A mennyiben a telekkönyvi intézménynyel kapcsolatban vannak, azok ugyis hatálylyal birnak az Ért. 21. és 156. §. értelmében. Ezekről különben már némi emlitéseket találunk Franknál a 316. §-ban. — A kisajátitásnál előforduló visszavásárlást l. fen. 111. §. II. 3). — Ausztr. polg. tvkv. 1070. §.

253. §. 2) Viszeladás fentartásávali vásárlás. 3) Elővásárlási jog fentartása.

A vevő által kikötött azon jog, hogy a dolog az eladónak ismét vissza eladassék, szinte személyhez kötött jog, s átalában a viszvásárlás iránti rendszabályokat követi. *a)* De ha a visszavásárlás vagy viszeladás kikötése csak szinleg, s tulajdonkép zálogjog, vagy hitelezési ügylet palástolására használtatott, akkor az mint szinlett szerződés azon törvények alá esik, melyek alá valósági tekintetben tartozik. *b)*

Elővásárlási jog azon jog, melyet az eladó eladás alkalmával magának kiköt, hogy t. i. ha a vevő a vett dolgot ismét eladni akarja, őt annak beváltásával megkinálni tartozzék. *c)*

Az elővásárlási jog rendszerint dologhozi jog, vagyis csak személyes kereseti jogot ád; de ingatlan jószágokra nézve a telekkönyvbei beiktatás által dologbani joggá változik. Azonban mind a mellett személyes minőségét megtartja, mivel sem egy harmadiknak át nem engedhető, sem az örökösökre át nem száll *d)*.

A jogositott az ingatlanokat tartozik 30 nap alatt a történt megkinálás után valósággal kiváltani. Ezen idő lefolyta után az elővásárlási jog elenyészett *e)*.

Az elővásárlási jognak, ha be van kebelezve, az illető ingatlan jószág birói árvereztetése esetében egyéb hatálya nincs, mint: hogy a jogositott az árverésre különösen meghivandó *f)*.

A beváltásra jogositott, ha csak másként nincs kikötve, tartozik azon teljes árt, melyet egy harmadik megajánlott, megfizetni. Ha a szokott vételáron felül igért mellék föltételeket teljesiteni nem képes, s ezeket becsárral sem lehet kiegyenliteni, akkor az elővásárlási jog nem gyakoroltathatik *g)*. — De az elővásárlási jog az elidegenités egyéb nemeire különös egyezkedés nélkül ki nem terjesztethetik *h)*.

Ha a birtokos a jogositottat a beváltással meg nem kinálta, az elárusitott ingatlan, melyre az elővásárlási jog be van kebelezve, a harmadiktól visszakövetelhető, és véle birtoka jó vagy roszhiszemüségéhez képest kell bánni *i)*.

a) Fennebb a 253. §. — *b)* Ausztr. ptvkv. 1071. §. V. ö. ott a 916. §. itt a 223. §. — *c)* Ausztr. ptvkv. 1072. §. — *d)* U. o. 1073. 1074. §. — *e)* U. o. 1075. §. E 30 nap, ha a jog be van kebelezve, megtartandó az Ért. 156. §. alápján. De a ptvkv. 1075. §-ban foglalt szorosan positiv szabályt illetőleg, mely szerint az ingóknál 24 óra van engedve, és átalában meddig tartson e joga a jogositottnak, ha nálunk p. o. ily jogviszony ingókra nézve keletkezik, és az idő ki nem tüzetett: az analogiából kiindulva a birói meg-

intéstől számitandó 15 nap, ha abban több idő is engedtetnék, azon idő határozza meg. — *f)* Ért. 127. és köv. §§. ptvkv. 1076. §. — *g)* U. o. 1077. §. Ehhez hasonlitott a szomszédok, s rokonok volt elővételi joga, miről fennebb a 251. §-nál emlékszünk. — *h)* Ptvkv. 1078. §. p. o. ajándékozásra, cserére; mert minden megszoritás szorosan magyarázandó. — *i)* U. o. 1079. §. — V. ö. fennebb a 81. §.

254. § 4) Próbára vásárlás. 5) Jobb vevő fentartásával eladás.

Próbára adásvevésnél a vett dolog az árnak lefizetése előtt a vevő tulajdonává nem válik. A vevő a próbaidő alatt haszonkölcsönvevőnek *a)*, ezen idő eltelte után pedig az adásvevési ügylet feltétlenül kötöttnek, s a vevő a vett dolog tulajdonosának tekintetik *b)*. Ha a vevő az átvett dolog árát lefizette, annak tulajdona őt azonnal illeti; de a próbaidő lefolyta előtt az adásvevéstől visszaléphet *c)*.

Jobb vevő fentartásávali eladás azon föltétel melletti eladást jelent, hogy az eladó, ha meghatározott idő alatt jobb vevő jelenkeznék, annak elsőbbséget adhasson; azon esetben, ha a vétemény át nem adatott, a szerződés valósága a föltétel bekövetkeztéig elhalasztva marad *d)*.

Ha a tárgy átadatott: a szerződés megköttetett; de a föltétel beálltával ismét felbontatik *e)*. Jobb-e az uj vevő? az eladó itéli meg. Ez az utóbbi vevőnek habár az első még többet is akarna fizetni, elsőbbséget adhat. A szerződés felbontásánál a dolog és pénz haszonvételei egymást kiegyenlitik. A javitásokra és romlásokra nézve a vevő jóhiszemü birtokosnak tekintetik *f)*.

a) Fen. a 249. §. — *b)* Ausztr. ptvkv. 1080. — *c)* 1081. §. — Emliti Frank. a 316. §-ban III. alatt. De hátha a próbaidő egyesség által meghatározva nincs, az ausztr. ptvkv. ingoknál 8 napot, ingatlanoknál egy évet rendel; mig e tekintetben törvényünk nem lesz, ingóknál a dolog természetéből kell kiindulni; az érdekelt félnek pedig az időt biróilag meghatároztatni. — *d)* Ptvkv. 1083. §. — *e)* U. o. 1084. §. Ha idő nem határoztatott, a ptvkv. a próbárai adás-vevésnél felvett időszakot vélelmezi: de erre nézve állhat az, mit a *c)* alatt mondottunk. — *f)* U. o. 1085. §. — Franknál emlités van a 316. §-ban III. alatt.

255. §. 6) Eladási bizomány.

Ha valaki ingót másnak bizonyosároni eladás végett oly kikötéssel ád át, hogy az átvevő a megállapitott idő alatt vagy a meghatározott vételpénzt fizesse meg, vagy a dolgot állitsa vissza, akkor

az átadónak nincs joga az idő lefolyta előtt a dolgot visszakövetelni. de az átvevő tartozik annak elmultával a meghatározott vételpénzt megfizetni *a)*.

A megállapitott idő alatt az átadó tulajdonos marad *b)*. Az átvevő kezeskedik néki az önvétke által okozott kárért, és a dolog viszszaadásakor csak azon költségei térittetnek meg, melyek az átadó hasznára szolgálnak.

Ha a dolog ingatlan, vagy ha az ár, avagy fizetési határidő nincs meghatározva, az átvevő meghatalmazott gyanánt tekintetik. — Az eladás végett valakire bizott dolgot azon harmadiktól, ki azt a bizományostól jólelküleg szerezte, semmi esetben sem lehet visszakövetelni *e)*.

a) Igy az ausstr. ptvkv. 1086. §. — *b)* u. o. 1087. §. — *c)* u. o. 1088. §. Csak hogy ingatlanoknál különös meghatalmazást is szeretünk látni. — V. ö. al. a 270. §.

256. §. Áruszerzési kötés. Igérvényüzlet.

I. Áruszerzési kötés minden oly adás-vevési szerződés, mely valamely ingó vagyonnak jövendőbeli átadása föltétele mellett köttetik. Erre nézve a törvény *a)* világosan megkivánja 1*)*, hogy irásba tétessék, és világosan áruszerzési kötésnek megneveztessék 2). Hogy az áru benne pontosan mind neve, mind mennyisége, minősége, ára, mind az átadás, és fizetés ideje és helye tekintetében kitéve legyen. Bejegyzett kereskedők, gyárosok, közkereseti társaságok irányában azonban a hites alkusznak törvényszerü kötésbizonyitványa is ilyennek tekintetik *b)*.

Ha az áruszerzési kötést a vevő szegi meg: tartozik az eladónak a kötés nem teljesitéséből származott, és bebizonyitott minden kárát, mely alatt az árkülönbség is értetik, és költségeit ugyanezen uton megtériteni; de ha kötbér, vagy biztositási dij volt kialkudva, e mellett az árkülönbözet megtéritését követelni nem lehet. A kötbér vagy biztositási díj legmagasabbja 100-tól tiznél feljebb nem rughat.

Ha pedig az eladó nem tartja meg, a vevő irányában ugyanazon tartozásai lesznek, melyek az eladó javára fennebb élőadattak, ezeken felül, ha pénz előlegeztetett, az eladónak azt a pénz felvételétől számitandó hatos kamataival együtt megtériteni köteles.

Áruszerzési kötést a másik fél tudta s megegyezése nélkül másra ruházni nem lehet, hacsak szerződésileg más ki nem köttetett.

Az áruszerzésből keletkezett jogok a szerződés betöltési idejétől két év alatt elenyésznek. *c)*

E kötésből eredő követelések a váltótörvényszékek elébe tartoznak *d)*.

II. Az igérvényüzlet *e)* vagyis a sorsjegy nyeremény-reményének eladása csak a tulajdonos részéről adott, határozott irásbeli felhatalmazás alapján történhetik, — bizonyos meghatározva körülirt sorsjegyre, és huzásra kell szólnia, egészben nem részleg, oly kötelezettséggel, hogy a nyeremény-reménynek a húzáskori valósulása esetére a sorsjegy a vevőnek átadassék, vagy a nyeremény, ha a sorsjegy a kikötött idő alatt át nem vétetik, az illető kárpótlás, és a költségek levonása után a jogositott részére a törvényszéknél letétessék. — A jogügyletről irásbeli okmány állitandó ki a pénzügyigazgatóság által előirt fehérlevél szerint *f)*.

A szabályszerüleg szervezett nyeremény ismétі eladása megengedtetik; de ezt nem szabad egy vagy több sorsjegy nyeremény-reményének részletekrei felosztásával tenni.

A fennebbi szabályokkal ellenkező módoni eladás tiltva van; és a teljesités törvényes úton nem követeltethetik. Az, ki mást e tekintetben ámitott vagy vétkes tudatlanságból és hanyagságból megröviditett, vagy kárából hasznot húzott, ezért a fennáló törvények szerint felelős *g)*.

a) 1844. 6. — *b)* u. o. 2. §. erről al. 277. §. — *c)* 1840. 15. I. R. 205—209. §§. — *d)* 1844: 6., 7. §. De csak ugy, ha a kellékek megtartatnak — Ily kötésekre asszonyok, papi személyek, jószágbirhatási képességgel biró szerzetesek és azok főnökei érvényesen léphetnek. 8. §. De ha az áruszerzési kötés köztörvényi tekintet alá esik: az árkülönbözet, illetőleg vesztett haszon megtéritésére kereseti jogot nem ád. Az előre lefizetett vételár azonban a károsult félnek kamatjaival együtt, habár kikötve nem voltak, nem a kereset beadása, hanem a vételár felvétele napjától megfizetendő. Hszem. tábl. 14875/1866. — *e)* Ezen az ujabb időben lábra kapott üzlet körül nem csekély aggodalom merült fel a közönségben, miután oly esetek adták magokat elő, hogy ugyanazon nyertessé lett sorsjegy a huzás előtt többeknek és pedig egészben eladottnak jelentkezett; ez szülte az 1862. nov. 7-én kibocsátott lf. rendeletet, mely ezen üzletet körülirja. — *f)* Ennek hátán a törvény maga is olvasható; a ki tehát ily ügyletbe bocsátkozik: ilyen igérvénylapot követeljen. — *g)* l. az idézett rendelet 3. és köv. §-it.

257. §. A csereszerződésről.

A csere oly szerződés, mely által valamely dolog más dologért tulajdonul átengedtetik. Még a dolgok át nem adatnak, addig a szerződés csak megkötött; de átadás által teljesittetik; és első esetben csak személyes keresetet ád a betöltésre; *a)* a másik esetben pedig tulajdonjogot.

Tárgya lehet minden, a mi szabad tulajdon tárgya.

A megkötött csereszerződésnél fogva kötelesek a felek a csere tárgyait egymásnak kölcsönösen a szerződés értelmében, azon módon, helyen, időben, mely kiköttetett, és azon állapotban, melyben a szerződés kötesekor voltak, átadni, és átvenni. A kötelezettségét mulasztó fél a másik félnek kárpótlással tartozik.

Ha az átadásra bizonyos idő volt kikötve, és időközben a dolog elvész véletlen által, vagy tetemesen megromlik, a csereszerződés foganatlan.

Az átadás előtti veszélyre, hasznokra nézve az átalános szabályok alkalmazandók *b)*.

Ingatlanok elcserélésénél olyan szerződés szükségeltetik, melynek alapján a tulajdonjog bekebelezése eszközölhető *c)*.

a) De nem a csere értékének megtérítésére. Hszem. tábl. 22478/1867. — *b)* A cseréről szólnak az ausztr. ptvkv. 1045—1052. §§-ai. A nemesi ingatlanok iránti cseréről szólottunk fen. a 138. §-ban. — V. ö. fen. 208. és köv. §§. — *c)* l. fen. a 99. §.

258. §. Bérleti és haszonbérleti szerződés.

Bérleti szerződésnek altalában oly szerződést nevezünk, mely által bizonyos elhasználhatlan dolog használata bizonyos időre, s meghatározott árért átengedtetik. Szoros értelemben azonban bérleti szerződésnek, kibérlésnek csak oly dolgok a tárgyai, melyek munkálás nélkül használhatók, p. o. ingóságok, kocsi, ló, gépek, ingatlanok, mint ház, lakás. De ha tárgya csak munka és fáradság által használható, mint kertek, földek, réteknél stb. akkor haszonbérnek neveztetik.

Bérlet ingóságokra, csekélyebb ingatlanokra nézve szóval is köttethetik; de hoszabb időre tanácsos azt irásba is foglalni, sőt a fekvő jószágot az 1840: 21. 37 §. értelmében törvényes átadással megerősiteni, és az illető törvényhatóságnak bemutatni, különben ereje a haszonbérbe adónak bukása esetén elenyészett. Ujabb időbéli bérleti szerződések pedig, a mennyiben a telekkönyvbe is bekebeleztettek, a még hátralévő időre az uj birtokos ellenében is érvényesek *a)*. Egyébiránt a bérlés közárverés utján is keletkezhetik *b)*. A zálogbirtokos is bérbeadhatja a jószágot; sőt megtörténhetik az is, hogy saját jószágát a tulajdonos is bérbe vagy haszonbérbe veheti a zálogbirtokostól *c)*. A bérlő és haszonbérlő a bérleményt albérbe is adhatja; bérlőtárst is felvehet, ha az a tulajdonos kára nélkül történhetik; vagy attól szerződésileg eltiltva nincsen *d)*.

A **bér** állhat pénzből, állhat szolgálatokból, de termékekből is meghatározott mennyiségben, p. o. 50 mérő buza stb., különben ha p. o. felében adatik ki a föld, vagy rét, közös gazdasági szerződésnek tekintetik *e)*.

A bér vagy haszonbér **fizetését** illetőleg, a felett a felek szerződésileg megállapodhatnak, és ezt csak ott mulasztják el, a hol p. o. bizonyos állandó szokás áll fenn, p. o. házbéreknél az $^1/_4$ évi fizetés, vagy pedig a mint a szerződésben a bérlet ideje kitüzetett, p. o. fertály évre, vagy hónap számra felvett lakásért. De hogy előre történjék, arra világos kikötés kivántatik. És ha a kibérlő egy határidei fizetésnél többet tett le előre, ezt ő csak azon esetben görditheti a későbbi hitelezők ellenébe, ha az a telekkönyvbe is be van kebelezve *f)*.

Ha a bérlő a kikötött bér- vagy haszonbér fizetését elmulasztja, ingó javai, melyek a bérleti vagy haszonbérleti helyiségen találtatnak, a bérbeadónak törvényes zálogul illetőleg biztositékul szolgálnak; fél évi bérleti, s egy évi haszonbérleti hátralék erejeig pedig minden más követelés előtt *g)*.

Ha a felek másként nem egyeztek, a kisebb igazításokat, melyek a dolog használatával járnak, a bérlő viseli; de nagyobb igazitásokat, vagy a közterheket, adót, melyek a jószág tulajdonával járnak, a tulajdonos viseli. És ha a bérbevevő szükséges vagy hasznos költségeket tett, azokat a tulajdonostól követelheti *h)*.

A bérlés ugy tekinthető, mint a jószág ideiglenes használatának: eladása megvevése *i)*, ennél fogva ha a bérlő a jószágot tüzvész, háboru, nagyobb vizáradások, elemi csapások, vagy teljes terméketlenség miatt épen nem élvezheti; vagy a mennyiben nem vagy épen nem használhatja: elengedést is kivánhat *k)*.

A bérleti vagy haszonbéri idő lefolytával a dolog azon állapotban, melyben átvétetett, átadandó; ha leltár készült a szerint; ha nem, akkor a mennyiben a bérbeadó a bérbeadáskori állapotot bebizonyitja *l)*. A rongálásokért a bérlő ugy mint a haszonbérlő mind a maguk mind az albérlő vétkeért is felelősek, de a véletlen esetért nem *m)*.

Megszünik a bérleti szerződés:

1) Ha a bérbe vett dolog elenyészik. Ha az az egyik fél vétke által történik, a másikat kártérités illeti, ha bal eset által: azért egyik sem felelős.

2) Az idő lejártával: a mely világosan, vagy hallgatag, akár bizonyos időszak szerint kiszabott bér által: p. o. napos, hetes, hónapos szobáknál, vásári sátornál egyes vásárra, vagy a bérbe vevőnek kijelentett, vagy a körülményekből kitünő czélzata által kiköttetett. De ha a bérlési szerződésben élőleges felmondás köttetett ki, a szerződés

a felmondás elmulasztása által hallgatag megujittatik. Ha a felmondás nem köttetett ki, a hallgatag megujitás az által történik, ha a bérbevevő a bérlési idő lefolyta után a dolgok élvezését, vagy használását folytatja, és a bérbeadó azt elnézi *n)*.

A bérlési szerződés hallgatag megujitása ugyanazon feltételek alatt történik, melyek alatt köttetett *o)*.

3) Felmondás által, a mennyiben a bérlet tartama világosan nincs meghatározva; és akkor vagy a fennálló szokás és rendszabályok, vagy a biró határoz *p)*. De ha a bérlett dolog a kikötött használásra alkalmatlan, ha a bérlemény nevezetesebb része véletlenség által hosszabb időre elvonatik, vagy használhatlanná válik, vagy ha a bérbeadó használható állapotban nem tartja, jogositva van a bérlő a világos, vagy szokott idő lefolyta előtt is visszalépni.

A bérbeadó szintén követelheti a szerződésnek korábbi megszüntetését, ha a dolog bérlője azt annak tetemes ártalmával használja; ha megintés után a fizetéssel annyira késedelmes, hogy a határidő lefolytával a hátralévő bért teljesen le nem fizette; vagy ha valamely bérbe kiadott épület ujra épitendő; de a csupa hasznosabb épitkezést a bérlő a maga kárával nem köteles megengedni; hanem a szükséges javitásokat igen *r)*.

4) A dolog elidegenitése által; ha az már át is adatott, a bérlő ha joga a telekkönyvbe beiktatva nincs, kellő felmondás után az uj tulajdonosnak engedni tartozik; de joga van a bérbeadótol szenvedett kárára és megszünt hasznára nézve tökéletes elégtételt követelni *s)*. Azonban szükséges birói eladásnál a bérlő még azon esetben is, ha joga mint dologbani jog beiktatva van, az uj vevőnek engedni tartozik. Egyedül a kárpótlásra nézve marad fen elsőbbségi joga *t)*. Végre

5) Ha a haszonbérlő csőd alá esik, a haszonbérlet megszünik *u)*.

Két évnél nem régibb, vagy bár régibb, de 300 frtot meg nem haladó bér és haszonbér megfizetése iránti keresetek, határozatlan összeg erejeig; a szerződés lejárta, vagy a fizetés elmulasztása miatt a bérlet vagy haszonbérlettől való elmozditás végett; a bérlemény fentartása, valamint a szerződő felek által világosan elvállalt minden viszonyos kötelezettség teljesitése iránt a bérlet tartama alatti keresetek; kártéritési keresetek a bérbeadó ellen a bérlemény nem használhatása, vagy a bérlő ellen a bérlemény rongálása miatt, ha ehhez való joguk a szerződésben foglaltatik, — sommás eljárásra, s igy egyes biró elébe tartoznak. Egyéb itt nem emlitett keresetek pedig a rendes eljárás és a személyes keresetek tárgyait képezik *v)*.

a) Igy az ausztr. ptvkv. 1095. §-a, de kivétel az 1121. §-ban a végrehajtási árverés utjáni eladásnál. — *b)* Lehet az önkénytes, de akkor egyszers-

mind szerződés is köttetik; lehet ily haszonbérbeadás még érvényben a volt id. pprdt. 485. §-a alapján, mely végrehajtás utjáni haszonbérbe adást is engedett — az Értek. nem emliti; de a Polg. tvk. rendt. 417. és köv. §§-aiban elfogadta. — *c)* Igy az ausztr. ptvkv. is az 1093. §. — *d)* u. o. 1098. §. A tulajdonos a szerződés ellenére kötött alhaszonbért a főbérlö ellen csak a szerződés szabályszerü létrejöttével, és az albérlők tettleg birtokba léptének igazolásával bizonyithatja. Hszem. tábl. 22051/1867. — *e)* u. o. 1103. §. — *f)* u. o. 1102. §. 1. Ért. 156. §. — *g)* u. o. 1101. §. de csak addig, mig a kereset idejekor a helyiségben találtatnak; azonban az albérlő a fennebbi §. szerint csak saját bérpénzéhez képest kezeskedik, és a főbérlőnek netán előre tett fizetést ellen nem vetheti. Az ausztr. tvény szerint bővebben van ez kifejtve a függelék 69. 70. számában. A biztositás lejárt bérleti és hbéri követelésekre a bérbeadó kérelmére mindenkor elrendelendő. Polg. tvkez. rendt. 339. l. ott 361. 362. §. — A lakbér a csődöt megelőző félévre a II. osztályba esik az 1840. 22. 83. §-a szerint; szintén oda az általános csődtömeg felosztásánál az Ért. csődt. 18. §-a szerint. A bérlemény területén található ingóságok csak a keresetbe vett haszonbéri összeg erejéig veendők zár alá; — közhitelpapirokban letett biztositék esetében a letett papirok. 159. cur. it. 1869. — *h)* Igy az ausztr. ptvkv. 1099. §. Az adót azonban szerződésileg sokszor a haszonbérlő vállalja magára. A tulajdonos engedelme nélküli épitményekért a haszonbérlő megtéritést nem követelhet. 1896. dec. 2. Jakabfy perben. — *i)* Igy az ausztr. ptvkv. 1094. §. Frank 326. §. — *k)* A mennyiben ilyen szerződés még az ausztr. tvények uralmából származik, az 1104. 1105. 1106. 1108. §-ok alkalmazandók. — De a mennyibeu honi törvényeink korába esik az ily haszonbérlet kötése, és a haszonbérlő minden veszélyt magára vállalt, a szerződés a felek közt törvényt szab; és a ki magát ugy kötelezte, ám lássa. — Ellenkezőleg, ha ily kikötés nem létez: ily esetre törvényünk nincs. Frank azt mondja a 326. §-ban, „hogy kegyes uraktól csakugyan nyernek elengedést a haszonbérlők ily esetekben. Igazság szerint az jön legelőbb is kérdésbe, számba vették-e a baleseteket a felek a megkötés alkalmával vagy sem? ha azt a történtek sora ki nem mutatja; a bért a jószág jövedelmével kell egybevetni, és ha a bér mérsékelt, és a haszonbérlet több évekre szól, elengedést kivánni nem kell: mert baleseteket rendszerint bő esztendők pótolják, ellenben ha magas a bér, mennél rövidebb a kikötött idő, annál hihetőbb, hogy a balesetek számba nem jöttek, és ekkor igazság, egyenlőség már elengedésért szól.„ — Nézetem szerint azonban ebből azt, hogy világos törvény nélkül elengedési keresetnek helye volna, következtetni alig lehet, habár a fennebbiek szerint az igazság és egyenlőség szól is mellette. Midőn a baleset a bérlő személyét vagy a beszedett javakat érte, a csapást ő maga viseli; ausztr. ptvkv. 1147. §. — *l)* 1109. 1110. §. — A haszonbérlő követelheti a beruházások megtéritését, ha kimutatja, hogy azok a birtok használásához a szerődés lejárta után is hasznosak és szükségesek; — hogy azoktól eltiltva nem volt; — azok ellen a tulajdonos, midőn történtek, tudva, nem tiltakozott; mert más kárával senki sem gazdagodhatik. — De a jószág jó karban fentartására forditott beruházások meg nem itéltetnek. 104. 221. 1867. Cur. it. — *m)* A haszonbérlő köteles ugyan a birtok határaira felügyelni, de csak: ha azokat a tulajdonos pontosan kijelölte. Hszem. tábl. 2251/1867. — *n)* 1112. 1114. §. — *o)* De kérdés: mennyi időre.? Frank szerint fekvő jószágra egy évre, vagy uj termésig. Lakásra nézve a szokott felmondási időre. Mindkettő természetes, főleg haszonbérleteknél, a hol a szerződés hallgatag megujittatván a haszonbérlő a jövő termés eszközlésére már

munkákat tett, és időközben a jövő termés előtt ott kellene hagynia ajószágot. az igazsággal meg nem férne. Ha a haszonbérbeadó elmulasztotta a felmondást ily esetben, magának tulajdonitsa. — Az auszt. ptvkv szintén ezt mondja az 1115- §-ban, de tovább is megy."— Az 1116. §. igen ritka esetekre vonatkozik, és a 71. sz. függelék intézkedését nálunk a helyi szokások pótolják. — *p)* Városokban a lakásokra nézve meg van a helyi gyakorlat; a biró határozata logfölebb oly helyekre vonatkozik, melyekre nézve ily szokás fen nem forog p. o. a pusztákon. — *r)* Igy az ausztr. ptvkv 1117. 1119. §. — *s)* igy u. o. az 1120. §. — *t)* u. o. 1121. §. Ez reánk nézve érvényes az Ért. 156. §. alapján. tkv. 63. 88. §. — *u)* 1840: 22. 37. §. de nem, ha a haszonbérlő adó; és a haszonbéri szerződés mint fennebb megjegyeztük, a törvényes kellékekkel bir, A bérleti szerződés a bérlők egyikének halála által megszünhetik: a másik bérlő tehát ez esetben a bérletnek folytatására nem kötelezhető. 1552/1868. Hszem. tábl. A bérlő özvegy szintén nem. — *v)* Polg. tvkez. rdtartás 93. §. *d)* Szemmit. szék. 59. sz. 1869. — A bérlemény rongálása miatt, — a mennyiben az ehhez való jog a szerződesben fentartatott, — a bérlet lejárta után inditott kereset is sommás útra tartozik. sem. sz. 3. sz. 1869. — A bérlőt vagy haszonbérlőt illető visszahelyezési keresetet emlitettük fennebb a 88. §-ban,

259. §. A zálogszerződés.

Zálogszerződés azon szerződés, mely által az adós, vagy helyette más valaki valamely dologra a hitelezőnek valóságos zálogjogot enged, következőleg annak az ingó zálogot átadja, vagy az ingatlanra zálogjogot enged, azzal, hogy e jogot a hitelező azon ingatlanra telekkönyvileg bekebleztethesse. — Mindez a hitelező biztositására szolgál.

Az átadott kézi zálogot a hitelező jól megőrizni, és azt az elzálogitónak, mihelyt az eleget tesz, visszaadni tartozik; ha pedig jelzálog forog fen, tartozik a zálogitót oly karba helyezni, hogy ez kötelezettségének a telekkönyvbőli kitöröltethetését eszközöltethesse. — A kézi zálogtartó azonban a csupa véletlenért nem felelős, és ha vétke nélkül a zálog elvész, az urának vész el, a hitelezőnek követelése pedig nemcsak egészben fenmarad, hanem a fizetésig még uj biztositást kivánhat. Ha az adós annak idején nem fizet, előrebocsátott birói megintés után a hitelező a zálogot biróilag el is adathatja, de az árfelesleg, a mit t. i. követelése levonása után fenmarad, a zálogitónak visszajár. — Azonban a kézi zálogot részfizetés mellett sem egészben, sem részben visszakövetelni nem lehet, ha csak ki nem köttetett; mivel a zálog rendszerint az egész követelésnek biztositékául szolgál, az egész követelés pedig a kamatok és költségekre is kiterjed. — Ellenben a zálogos, ha kárt okozott, vagy a jószágot engedelem nélkül használta, azért felelős.

A kézi zálogos köteles az elzálogitónak kivánatára záloglevelet

adni, és abban a zálog megkülönböztető jeleit leirni; a záloglevélben a zálogszerződés lényeges föltételei is előadathatnak.

Az ausztr. ptvkv szerint tilalmas föltételek : hogy a zálog az adóssági követelés lejárta után a hitelezőé legyen; hogy azt önkénye szerint, vagy meghatározott áron elidegeníthesse, vagy magának megtarthassa; hogy az adós a zálogot soha ki ne válthassa, vagy hogy a jószágot másnak le ne köthesse, vagy hogy a hitelezö a lejárat ideje után a zálog elárusitását ne kivánhassa. Végre:

Oly mellékszerződés, hogy a hitelezőt az elzálogitott dolog haszonélvezete illesse, jogi hatálylyal nem bir. *a)*

a) Auszt. ptvkv 1368—1374. §§. A nemesi zálogról szólottunk fennebb a 143 - 153. §§-okban. A tulajdonképi zálogjogról a 192—195. §§-okkan. — Kérdés? lehet-e a zálogot más okból, mint a miért adatott, ha ez megszünt, letartóztatni? a gyakorlat ugy tartja; de világos törvény csak a váltókra nézve van az 1840: 15. 193. és köv. §§. A birói zálogról, mely biztositási és kielégitési végrehajtásból ered, a törvénykezési eljárás szól. — Kötelezvényeken gyakran előfordul, hogy az adós hitelezőjének leköti minden ingó és ingatlan vagyonát; vagy különösen megnevezett jószágát; vagy néha a hitelezőnek szabadságot ád a nem teljesités esetére magának bármily vagyonából elégtételt szolgáltatni. Ily lekötésnek, hacsak az az ujabb telekkönyvi intézmény szerint különös bekeblezési engedélylyel nincs összekötve, — a mennyiben az előbbi törvények szerint különös betáblázással is megerősittetett, legfőlebb csak a csődben van foganatja, és a végrehajtás alkalmával a hitelező kijelölési jogát illetőleg; de ez azért az ily jelzálog által nem korlátoztatik. V. ö. Ért. 115. §. Polg. tvkez. rendt. 358. §.

260. §. A kezességről.

Kezességnek oly ázerződés neveztetik, mely által valaki azon esetre, ha hogy a kötelezett kötelezettségének eleget tenni képes nem volna: magát a teljesitésre pótlólag kötelezi. A főkötelezett tehát kötelezve marad, és a kezes csak mintegy segédül egyszersmind a jogositott biztositásául járul hozzá. *a)*

Kezességnek helye van minden kötelezettségnél akár szerződésből, akár kártéritésből származott; de olyanokra nézve, melyek soha jogosan fen nem állhattak, mivel eleve semmisek voltak, vagy megerőtlenittettek, vagy már elenyésztek, kezesség nem állhat. De ha valaki oly személyért kezeskedik, ki személyes képesség hiánya p. o. kiskorúság miatt felmenthető, mindamellett kötelezve marad, mert az feltételeztetik, hogy a hitelező épen ő benne bizott. *b)*

Másnak kötelezettségeiért mindenki, ha vagyonáról szabad intézkedési joggal bir, kezeskedhetik *c)*, akár egyszerre a főadóssal, akár későbben, sőt annak tudta nélkül is; s megállhat a kezesség

akár szóval, akár irásban, akár külön iraton, akár magán a kötelező iraton; de a puszta előttemezés kezességnek nem tekinthető, mert erre világos kijelentés vagy megjegyzés kivántatik, p. o. N. N. mint kezes.

Mivel pedig a kezesség mindig már bizonyos fenlévő kötelezettségre vonatkozik, innét következik, hogy sem egyébre mint az, sem többre nem terjedhet. Ha pedig a kezes magát világosan kinyilatkoztatta, nyilatkozata szorosan magyarázandó. *d)* Lehet a kezesnek is kezese, vállaltathatik több, részben kötelezettek közül egyért vagy többekért.

A hitelező rendszerint a kezestől csak akkor követelhet teljesitést, ha előbb a főadósnál kielégitést törvényes uton sem nyerhetett, ha annak semmije sincs *e)*: vagy megszökött, vagy ha a kezes sorjogáról lemondott. — Ha pedig többen együtt kezeskedtek; a teher köztők megoszlik, kivéve a mennyiben valamelyik magát az egészre kötelezte; de ekkor is ha fizetett: társai ellen viszkeresete van. De ha külön, tekintet nélkül egymásra kezeskedtek, és mindenik az egészért, akkor a jogositott közülök tetszése szerint bármelyik ellen fordulhat; és ez aztán egyenesen csak a főadós ellen fordulhat, ha ennek sorsa később jobbra változott.

A hitelező tartozik, midőn a fizető kezes kivánja, neki nemcsak az illető leveleket, hanem ha zálogot birna, ezt is kiadni és egész követelését átengedni. *f)*

A mennyiben a kezességi jogviszonyban a kezes, vagy a hitelező hibát követ el, annak sulyát maga viseli. Igy ha a kezes az adós tudta nélkül fizetett, mikor ennek beszámitható követelései voltak, ezeket a mennyiben elvesznek, a kezes viseli. Ugy szintén a hitelező, ha eljövén a teljesités ideje, a kezes által biróilag megintetett, hogy az adóst szoritsa, ez pedig elmulasztotta, a kezes is szabadulhat. És ha az adós idönek előtte értékében hanyatlik, vagy szökni, kivándorolni készül, a kezes tőle biztositást követelhet; de a hitelezőt arra, hogy gondoskodjék, kötelezni nem lehet, mert ő a kezes által fedezve van mindaddig, mig maga részéről késedelmet el nem követ. *g)*

A kezestől lényegesen különbözik a kész fizető; vagyis átalános jótálló, mivel ez a főkötelezett kötelezettségét vállalja el azon esetre, ha ez a kiszabott időben és módon kötelezettségének eleget nem tesz. A jogositott ez esetben a teljesitésnek a főadós által lett elmulasztása miatt, a nélkül, hogy azt beperelné, egyenesen a készfizető ellen fordulhat, és itt rejlik a különbség a kezes és készfizető között. A készfizetőtől nyert kielégités után az egyenes adós irányában a készfizető lép a hitelező helyébe, és ez s az egyenes adós közti jog-

viszony ezáltal megszünik. A készfizetőt pedig az ellen, kiért fizetett, kárpótlási jog illeti. *h)*

A kezes ellen rendszerint akkor szokás keresetet inditani, midőn ez egyenes adós ellenében a kereset lefolyt végkép siker nélkül vagy hiányos sikerrel. Azonban lehet a kezest a főadóssal együtt egy kereset alá vonni, és marasztaltatását azon kikötés mellett kérni, ha netán az adós kötelezettségének teljesitésére képtelenné válnék, és ez esetben az itélet a kezesre is, de csak a fennebbi kikötés világos fentartása mellett, kiterjesztetik. *i)*

a) Azért mondatik „in subsidium." — Ugy az ausztr. ptvkv 1346. §. — *b)* Sent. 58. liqu. deb. — Büntettekből csak a károkra nézve áll a kezesség: és a mennyiben csekélyebb esetekben a kezesség bizonyos összegben vállaltatott, ha a tettes megszökik, csak ezen összegre terjed. — *b)* Auszt. ptvkv 1350—1352. §§. ez utóbbi szerint a személyi minőségnél fogva magát nem kötelezhető egyénért kezeskedő egyetemleges adóstársnak tekintetik. — *c)* U. o. 1349. §. is. — *d)* U. o. 1353. §. P. o. ha kamatokért, költségekért nem kezeskedett, azokra őt szoritani nem lehet. — *e)* Sent. 41. 107. liquid. deb. — Kivéve ha az adósnak peres követeléseken kivül egyéb vagyona nincs. Sent. 10. u. o. — igy a ptvkv. 1355. 1356. §§. — *f)* Igy az 1358—1360. §§. — *g)* U. o. 1361. §. 1364—1366. §§. Vigyázni kell az auszt. ptkv uralma alatt kelt kezességnél a ptvkv. 1367. §. és a 78. Függelékre; mert ha a kezességi szerződés sem jelzáloggal, sem kézi záloggal meg nem erősittetett, a kezesnek halála után 3 év alatt elenyészett, ha a hitelező időközben elmulasztotta az örököstől a lejárt adósságot biróilag vagy biróságon kivül követelni; de ezen kedvezmény a kezes és készfizető, vagy egyetemleges kezesek örököseire ki nem terjed. Ha a hitelező a főadós ellen intézett végrehajtás alkalmával oly javakból elmulasztotta kielégitését szorgalmazni, melyeknek létezése és tulajdonsága a hitelező előtt nyilván tudva nem lehetett: ez a kezesnek mentségül nem szolgálhat. Hszem. tábl. 19538/1867. sz. — *h)* Ezt a kötelezvényeken igy láthatni: N. N. mint kezes és készfizető. Igy az auszt. ptvkv. 1357. §-a is. — *i)* Ért. 88. §. Polg. tvkez. rendt. 78. §.

261. §. A letéti szerződés.

Oly szerződés, melynélfogva bizonyos ingó dolog őrizet fejében ingyen valakire bizatik, letéti szerződésnek neveztetik. *a)* Az ilykép letett dolgot akármikor vissza lehet venni; azonban a tán kikötött idő előtt visszaadni csak akkor, ha az őrző körülményei időközben annyira megváltoztak, hogy kára vagy veszélye nélkül tovább nem tarthatja. És ha az idő meg nem határoztatott, az őrző szivességét akármikor felmondhatja; s a netáni balesetért nem felelős, kivéve, ha felszólitva lévén, a dolgot ki nem adta vagy használta, vagy helyes ok nélkül másra bizta: mivel akkor a baleset is reá terhesül, hacsak nem olyan, mely által a dolog uránál is elveszett volna. Veszedelemben az

őrzőtől kivánni nem lehet, hogy más dolgáért a magáét elhanyagolja, és ha más dolgát megmenté saját kárával, azért a letevő kárpótlással tartozik.

A letevés barátságos bizalomból történik, és néha nagy szükségben is, p. o. háboru idején; innét magyarázandó törvényeink szigora is, mert, a ki a letéteményt még birói megintés után is eltagadja vagy letartóztatja, ha tettét menteni nem tudja, hatalmaskodási büntetésbe esik, *b)* sulyosabb esetekben kétszeres megtérités mellett még becsületvesztéssel is lakol. *c)*

A letéti jogviszonyokból támadható perek:

1) A letétnek egyszerü visszaadása végett a károk és költségek megtéritésével, de büntetés nélkül, az 1715 : 28. t. czikk alapján; ezen felül:

2) Erőszakosság vagy hatalmaskodási büntetés végett az alperes személyi birósága előtt, ha t. i. a letétemény előrebocsátott birói megintésre sem adatott ki, az 1638 : 28., 1647 : 106. alapján.

3) Becsületvesztés és kétannyiban büntetés végett előbb a kir. tábla, most az illető tvszék előtt, ha a letétemény csupán gonosz indulat és makacsságból eltagadtatik, és a barátságos vagy bizalmas letétemény közveszély idején történt. *d)*

a) V. ö. az auszt. ptvkv 357—970. §§. Ingyen, mivel ha bérért történik, akkor már nem letéti, hanem inkább az őrizeti fáradság miatt munkabéri szerződéssé válik, és ekkor a törvény különös szigora alá nem tartozik. — Ha dolgok bezárva vagy lepecsételve tétettek le, és utóbb a zár vagy pecsét megsértetett, a letevő, ha hiányt állit, kára iránt, a mennyiben állása, üzlete, s a többi körülmények miatt valószinü, a törvénykezési eljárás szerint becslő esküre bocsátható, hacsak a letéteményes be nem bizonyithatná, hogy a zár, vagy pecsét megsértése az ő vétke nélkül történt. Ugyanez áll akkor is, ha az igy letett dolgok mind elvesztek, ptvkv 966. §. — *b)* 1638 : 28. 1647 : 106-107. — *c)* 1597 : 28., 1622 : 16. §. — A birói letétményről fennebb a 215. §-ban. — *d)* Fennebb a *c)* alatti törvények.

262. §. A meghatalmazás.

Meghatalmazás oly szerződés, melynélfogva valaki valamely reá bizott ügyletet a meghatalmazó nevébeni ellátás végett felvállal. Lehet a meghatalmazást bizonyos egyes ügyre szoritani, p o. eladásra, vételre; vagy többekre vagy átalában minden ügyletekre is, melyek a meghatalmazó érdekében előfordulhatnak, kiterjeszteni; *a)* bizonyos határidőre kikötni vagy visszahuzásig; elutazás esetében visszaérkezésig. *b)* Ha az idő ki nem tüzetett, akkor csak egy évig tart. *c)*

Gazdasági ügyekben a meghatalmazott minden illő rendeléseket megtehet, ugy mint maga a meghatalmazó. Eladásokat, vételeket tehet, fizetéseket utalványozhat, tiszteket fogadhat, elbocsáthat, megszámoltathat; és ha rendben vannak a számadások, felmentő levelet is adhat. *d)* De maga számadással nem tartozik, hacsak maga bevételek s kiadásokba nem bocsátkozott. *e)*

Meghatalmazás történt az ország rendes birái és hiteles helyek előtt. Városi telkekre és polgári vagyonra előbb az illető városi tanács előtt, és az ily meghatalmazás az egész országban érvényes volt. Az uj törvény szerint azonban a hiteles meghatalmazványok kiállithatók hiteles helyek előtt, megyékben a szolgabiró, szab. kir. és rendes tanácsu mvárosokban a biró hitelesitésével. *f)*

Az ország rendes birái hivatalos pecsétjökkel az országon kivül is adhattak meghatalmazásokat. Egyébiránt külföldön meghatalmazó levelét akárki saját keze aláirásával és pecsétjével is kiadhatja, csak az ausztr. örökös tartományokban a tszék, főtszék és az igazságügyministerium, másutt az ausztr. követség, hadi személyek részéről pedig az ezred kormánya hivatalos aláirásával és pecsétjével erősitse, azonkivül, ha kétség támad, szükséges, hogy a felhatalmazó kezeirását és pecsétjét két tanu vagy saját tisztje valónak találja. *g)*

A teljes meghatalmazás visszahuzása csak ugy történik, mint megrendelése, és a visszahuzás erejét nem annak történtétől, hanem az illető feleknek biróság utjáni tudósitásától nyeri. *h)*

Csekélyebb mindennapi esetekben és a forgalomban meghatalmazások szóval vagy irásban is adhatók; a meghatalmazvány pedig a meghatalmazó által irásban kiadathatik, vagy egészen általa irva s aláirva, vagy pedig aláirásával, pecsétjével vagy a nélkül két tanu által előttemezve. *i)* De a nem ügyvédek részére vagy ügyvédek részére ugyan, de nem törvénykezési ügyletekre, avagy a meghatalmazott személyére való tekintet nélkül az országon kivüli használatra kiállitott meghatalmazvány mindig hitelesitendő. *k)*

A hatalmazott köteles az ügyletet a meghatalmazás körén belől ellátni, és az abból eredő minden hasznot a hatalmazónak engedni, és ha az ügyletet szükség nélkül egy harmadikra bizza, az eredményről ő felelős. Köteles a vétke által okozott kárt megtériteni, és az ügyetlenél előforduló számadásokat, ha a meghatalmazó kivánja, előterjeszteni. — A meghatalmazó köteles a meghatalmazás körén belőli tetteket elfogadni; ezt már magában a meghatalmazványban is szokás kitenni, hogy mindazt elfogadandja és helybenhagyandja; továbbá a meghatalmazottnak az ügylethez szükséges vagy hasznos költségeit még nem sikerülés esetében is megtériteni. Ha a meghatalmazott meghatalmazása határain túllép, a meghatalmazó csak annyiban van

kötelezve, a mennyiben az ügyletet jóváhagyja, vagy az abból eredő hasznot maga javára forditja.

A hatalmazó a hatalmazást saját tetszése szerint visszahúzhatja. De a hatalmazottnak az ügyletre addig tett költségeit, és jutalmának fáradozásaihoz mért részét is megfizeti. Ellenben a meghatalmazott is felmondhatja az elvállalt meghatalmazást. De ha az által a felhatalmazó károsodnék, kárpótlással tartozik, hacsak valamely előre nem látott elkerülhetlen akadály nem jött közbe.

A meghatalmazás rendszerint a felek halála által megszünik. De ha a megkezdett ügylet az örökös világos kára nélkül félbe nem szakittathatik, vagy ha a meghatalmazás a meghatalmazó halála esetére is kiterjed, a hatalmazottnak joga és kötelessége az ügyletet bevégezni. Megszünik továbbá a felek bármelyikének csőd alá jutása által; és a mit a meghatalmazott a csőd elrendelése után a csődadós nevében tett, jogerővel nem bir.

Ha a meghatalmazás, visszahuzás, felmondás vagy halál által megszünik: a halasztást nem szenvedő ügyletek mindaddig folytatandók, mig a hatalmazó vagy annak örökösei által más intézkedés nem tétetett, vagy kellőleg nem tétethetett. Egy harmadikkal, ki előtt a meghatalmazás megszüntetése önvétke nélkül tudva nem volt, kötött szerződések is kötelezők maradnak, és a meghatalmazó kárát csak a hatalmazotton követelheti, ki e megszüntetést elhallgatta. *l)*

a) 1729: 21. 1. §. — *b)* 1504: 14. 1723: 35. 2. 3. §. — *c)* 1723 : 35. 2. §. Dec. 3. emend. ling. — *d)* Dec. ad dand. gesti off. rat. — *e)* U. o. — *f)* 1840 : 23. Polg. törvk. rendtart. 557. 548. 553. §§. — *g)* 1729 : 24. 2. 3. 12. §. — *h)* 1729 : 24. Peres ügyekbeni meghatalmazásról 1. Polg. tvkez. rendtart. 88. 167. 168. 553. §§. — *i)* Ugyanez utóbbi áll peres, és tkvi ügyekben is. — *k)* Polg. törvk. rendt. 553. §. — *l)* V. ö. az auszt. ptvkv 1002—1026. §§-ait.

263. §. Megbizások, ügyvitelek különféle nemei.

A meghatalmazásból öredő jogviszonyokhoz hasonlók azok, melyek kereskedők, hajósok áruboltosok vagy más üzlet tulajdonosai és ügyvezetőik, hajósaik, boltos-segédeik közt a kezelés, eladás tekintetébeni megbizásokból keletkeznek. Az ily ügyvivők jogai főkép megbizatási okirataikból itélendők meg, ilyen kereskedőknél a közhirré tett aláirási felhatalmazás (czimvezetés). *a)* De ha ily meghatamlazás irásban kiadva nines, a mint némely üzleteknél nem is szokás, akkor a megbizatás köre annak tárgyából és természetéből méretik. Igy a boltban áruló segédek vagy gyakornokok rendszerint az ár felvételével is meg vannak bizva, hacsak ott különös pénztárnok nincs rendelve. De azért ezek áruvételekre megbizottaknak nem tekinthetők.

Cselédgazdák és családfők nem tartoznak azt, mit cselédeik vagy más háznépbeliek az ő nevökben hitelben vesznek, megfizetni; ily esetben a hitelbeadó tartozik a megbizást bizonyitani. De ha a hitelbeadó és vevő közt rendes beirási könyv létezik, melybe a hitelbe adott dolgok bejegyeztetni szoktak, akkor az tartatik, hogy ezen könyv átvivője az árunak hitelbe való vételére is fel van hatalmazva.

Gyámok és gondnokok megbizásaikat az őket rendelő hatóságtól nyerik.

Átalános elvül áll, hogy fogadatlanul megbizás nélkül senki más ügyeibe nem avatkozhatik, és ha teszi, minden következményekért felelős. Azonban, ki másnak világos kárát látván, azt eltávoztatja, az arra tett szükséges költségeit követelheti.

De, ki a tulajdonosnak érvényesen nyilvánitott akarata ellenére idegen ügyletbe avatkozik, attól, kinek ügyeibe avatkozott, nemcsak hogy netán költségeit nem követelheti, hanem egyszersmind annak minden káráért és elmaradott hasznáért felelős.

De a ki másért oly költekezéseket tesz, melyeket az a törvény szerint tartozott volna tenni, joga van azoknak megtéritését követelni *c)*.

Ha valaki szükség esetében nagyobb kárnak magától és másoktól elháritása végett tulajdonát feláldozta, mindazok, kik abból hasznot vettek, tartoznak őt aránylag kármentesiteni *d)*.

a) Alább 249. §. — *b)* Megbizás nélkül eljárt ügyviselőt emlit az 1840: 15. I. R. 88. §., de az ily ügyviseletet törvéuyeinkben világosan szabályozva nem találjuk. — *c)* P. o. adót fizetett. — *d)* P. o. tüzkároknál. — Ezekről, mik itt vázatban adattak elő, mint az életben szükséges és hasznos szabályok, törvényeink nem intézkedtek. Bővebben az ausztr. ptvkv 1027—1043 §§. — Igy vagyunk a szolgálati és munkábéri szerződésekkel is; melyekről szintén az ausztr. ptvkv 1151 és köv. §§-aiban sok követhetőt találunk; — az ezekből származó keresetek sommás utra tartoznak. Ptvk. rdt. 93. §. *k)*.

264. §. A fuvarosokról.

A ki fuvarozásra készül, tartozik magát illető hatóságától becsületes életéről, és arról, hogy lovakkal és szekérrel bir, nyert bizonyitványnyal ellátni, mely könyv alakjában adatik ki, és elején az illető törvényt is magában foglalja. Ezzel magát annál, kitől fuvart vállal, igazolni tartozik *a)*.

A ki fuvar fejében foglalót vett, vagy a fuvar egy részét előre felvette, és a kitüzött időre törvényes ok nélkül meg nem jelenik, s ezt a kereskedőnek idején be nem jelenti, hogy az más fuvarosról gondoskodhassék: a felvett pénz kétszeresén fölül, ha a másik fuvaros bére

magasabb, a különbözetet is tartozik megfizetni. De ha a fuvaros szállitás végett bizonyos helyre rendeltetett, és a fuvarozás az ő hibáján kivül elmaradt, nem fuvarbérre, hanem az időmulasztás miatt kártéritésre van jogositva *b)*.

A fuvarlevélben, melyet a kereskedő fuvarosának adni tartozik, szükség az árujavak minőségét, mennyiségét, az indulás és kötelezett érkezés napját, végre a fuvarbért és ennek előre fizetett részét beirni, s mindezeket egyszersmind a fuvaros könyvébe feljegyezni. Továbbá köteles a kereskedő felvigyázni, hogy a javak jó karban és jól begöngyölve jussanak a fuvaros kezébe; a szükséges takarókat a helybeli szokás szerint vagy a kereskedő adja, vagy a fuvaros, és ez a fuvarlevélben is megjegyzendő *c)*.

A fuvaros az átvett jószágért nemcsak szekerével, marhájával, hanem egész vagyonával kezeskedik, és csel vagy gondatlansága által okozott minden kárért felelni tartozik. De ha bebizonyitja, hogy a hiány vagy romlás nem általa történt, őt kárpótlásra vonni nem lehet. Azonban ha észreveszi, hogy a javak boritékán, vagy p. o. ládán, hordón, melyben vannak, akármi okból kár történt, köteles a szükséges kijavitásról gondoskodni, és erre tett költségeit, ha maga nem vétkes, a megbizótól visszanyeri *d)*.

Ha a fuvaros későbben érkezik, mintsem kikötve volt, fuvarbérét a körülmények szerint egészben vagy részben elveszti, kivéve ha hiteles bizonyitványokkal kimutatja, hogy a késedelem hibáján kivül és legyőzhetlen akadályok miatt történt. Ily bizonyitványokat a legközelebbi tisztviselő vagy helybeli hatóság tartozik a fuvaros felszólitására, ha előadását valónak találja, minden haladék nélkül kiadni *e)*. Ha valamit a fuvaros a reá bizott javakból hasznára fordított, vagy máskép elidegenitett, maga ugyan mint tolvaj, a ki pedig tudva átvette, mint orgazda, büntetés alá kerül *f)*.

Ha a fuvaros az elvállalt javakat másra bizta, azért ugyan fuvarbérét el nem veszti, de felelni ugy tartozik, mintha maga szállitotta volna, azonban kár vagy késedelem esetében viszkeresete a megbizotton fenmarad *g)*.

A fuvarozásból származó keresetek sommás utra tartoznak *h)*.

a) 1840 : 20. 1. §. — *b)* 2. §. — Hszem. tábl. 23211/1867. — *c)* 3. §. — *d)* 4. 5. §§. — *e)* 5. 6. 7. §§. — *f)* 8. §. — *g)* 9. §. — *h)* Polg. törvk. rendt. 93. §. és pedig az összegre való tekintet nélkül; illetőség u. o. 35. §. — Előbb 200 ftig sommás, azontul rendes utra tartoztak. — A birói illetőség rendszerint az átadás helyétől vétetett: de ha a fuvaros onnét már eltávozott, akkor annak személyi birósága itélt. 1840 : 20. 10. 11. §.

265. §. Egyezség. — Biróválasztási szerződés.

Egyezségnek oly szerződés neveztetik, mely által a felek közti peres vagy kétségessé vált jogviszony kölcsönös engedés utján kétségtelenné tétetik, illetőleg meghatároztatik *a)*. Ez egy neme a jogok és kötelezettségek átváltoztatásának. Fő jellege abban áll, hogy mindkét fél enged valamit ellenfele részére, de nem ingyen, hanem viszonkötelezettség mellet; mert ha p. o. a jogositott a kötelezettnek annak beleegyezésével valamely kétségtelen vagy kétséges jogot ingyen elenged, az ajándékozásnak tekintetik *b)*.

Azonban nem minden peres vagy kétes jogviszonyok felett lehet egyezkedni, hanem csak azok felett, melyekben közérdek fen nem forog; igy büntett által sértett vagy károsult egyezkedhetik ugyan a bünttetből eredhető kártéritési igényei felett, de a büntetés vagy a panasztóli elállás felett csak akkor, ha a tett közkereset alá nem tartozik. Igy a hazastársak a házasság érvényessége iránt egymás közt nem egyezhetnek *c)*.

A tévedés csak annyiban teheti az egyezséget érvénytelenné, a mennyiben a személynek vagy tárgynak lényegébe vág *d)*.

A jóhiszemüleg kötött egyezséget később talált okmányok vagy bizonyitékok alapján felbontani nem lehet. Valamely számvetési hiba, mely az egyezségbe becsuszott, a szerződő felek egyikének sem árthat. És ha az egyező felek minden kölcsönös igényeik felett egyezkedtek, ezen egyezés azon igényekre, melyekre nem gondolhattak, vagy melyek később keletkeztek, ki nem terjed *e)*.

Ha a jogviszony, melyből az egyezség keletkezett, kezességgel vagy záloggal volt biztositva: ezen biztositékok az egyezség által nem változnak; és a kezes vagy elzálogitó, ha az egyezségbe be nem folyt, netáni kifogásaitól melyekkel hitelezője ellen birt volna, vagy kölcsönös beszámitási jogától, el nem eshetik; és átalában az egyezség által az ily mellékkötelezettek kötelezettsége csak könnyebbé, de terhesebbé nem tétethetik.

A biróválasztási vagy választott birósági szerződésről (Compromissum) tüzetesen a törvénykezési eljárás intézkedik *f)*.

a) A peralkuról fennebb szólottunk a 139. §-ban; és a peralku körüli általános elvek itt e §-nál is alkalmazásba jönnek. Az egyezségről l. Polg, tkez. rendtartás 257. 317. 477. 478. 577. 579. 582—587. 345. §§. — *b)* fennebb a 139. §. — Ausztr. ptvkv 1380. 1381 §. — *c)* u. o. 1382. 1384. sőt az 1383. §. még a ki nem hirdetett végrendelet tartalma iránti egyezséget sem engedi meg; és az aziránt tett fogadást a szerencse-szerződések elveire utalja. — *d)* Fen. a 324. §. ausztr. ptvkv. 1385. §. — *e)* u. o. 1387—1389. §§. — Ily értelemben a ptvkv 1390. §. De ha az egyezségi összeg mint átalány állapittatott meg, mindenek betudásával, számitási hiba miatt az egyezség meg nem támadható. *f)* Polg. tvkez. rendt. 496—512. §§.

266. §. A kereskedéshez tartozó szerződésekről átalában.

A kereskedő és segéd személyzete közti, ugy szintén a kereskedésből származó bizományi, áruszállitási és egyéb jogviszonyok majd világos szerződésben, majd pedig ilyenek nem létében vagy mellett a törvény rendeletein alapulnak, és majd egyeseknek, majd társaságoknak jogviszonyaira vonatkoznak. Szükség tehát ismerni a törvényes szabályokat, melyek ezen eredetileg mindenkor szerződésből származott jogviszonyokat közelebbről meghatározzák. Ezek következők: 1) Személyes jogviszonyok a kereskedő és személyzete közt. 2) Meghatalmazási viszonyok, különösen az ugynevezett czimvezetést illetőleg; 3) adásvevési; 4) árurendelési és bizományi; 5) áruszállitási jogviszonyok; 6) a kereskedés megszüntetése. Továbbá a közkereseti és részvénytársaságok; végül az alkuszok jogviszonyait illetőleg. Ezekről tehát egyenkint, és pedig:

267. §. I. Személyes jogviszonyok a kereskedő és személyzete között.

A mennyiben a kereskedő és segédszemélyezete közt irott szerződések nem léteznek, vagy léteznek ugyan, de a viszonyos tartozásokat világosan megokba nem foglalják: *a)*

A kereskedő a törvény értelmében jogositva van segédszemélyzetétől követelni; 1) hű, becsületes és szorgalmas magaviseletet 2) pontos engedelmességet minden a törvénybe nem ütköző parancs iránt, melyek a kereskedést illetik.

A könyvvezető köteles a reá bizott ügyekre szigoruan felvigyázni, ezeket pontosan a könyvbe bejegyezni, sőt szolgálati viszonyának megszüntetése után is a kereskedő felszólitására biróság előtt a maga által feljegyzett tételek helyessége iránt a pótló esküt letenni.

A kereskedői segéd kivánhat a kereskedőtől közönséges tartást és lakást, a helybeli körülményekhez arányzott pontos havi fizetést és szolgálati igaz bizonyitványt.

A tanitvány követelhet 1) tanitást a kereskedés minden ágaiban és ügyeiben, különösen a könyvvitelben; 2) közönséges lakást, tartást, öltözetet és orvosi ápolást; 3) igazságos bizonyitványt, midőn szolgálatából kilép.

Felmondás ideje mindkét részről két hónap; fontosabb segédeknél: mint a pénzkezelő és könyvvezető, négy.

Azonban a szolgálat rögtön is megszünhetik: 1) a segéd hibája miatt, vagy ha szükséges ismeretekkel nem bir, vagy egyéb nagy sérelmet követ el; mert ily okokból azonnal elbocsátható. 2) A kereskedő hibája miatt, midőn ez segéde iránti kötelességét tartani nem akarja, a segéd azonnal kiléphet és kielégitését nemcsak a multra, hanem az egész felmondási időre is követelheti. — És ha a kereskedő segéde bérét a felmondás egész idejére kifizeti, a szolgálat rögtön is megszüntethetik.

Ha a kereskedő csődbe esik, közte és segédei közt a jogviszony ugyan megszünik, de segéde a csőd megnyitása napjától számitandó felmondási időre kielégitését a csődtömegből követelheti, a tömeggondnoknak azonban a szükséges felvilágositásokat adni, sőt ha kivántatnék, azon időre szolgálatát is folytatni tartozik.

A kereskedő és segéde közti panaszok sz. kir. és rendezett tanácsu városokban a tanácshoz, egyebütt a járási szolgabiróhoz tartoznak, sommás uton intézendők.

Oly helyeken pedig, hol a kereskedői kar nagyobb, a helybeli hatóság három köztekintetü tagot nevezhet ki az ily panaszok s illetőleg követelések elintézésére, ezek azt elintézik, ha szükséges az illető helybeli hatósághoz folyamodnak itéletök rögtöni végrehajtásáért, mely a folyamodásnak tüstént eleget teend. E három tagnak elintézésében meg nem nyugvó félnek birtokon kivül a törvény rendes utja fenmarad *b)*.

a) Ismételjük, mit a fennebbi §-ban megjegyeztünk, hogy a mennyiben irott szerződések nincsenek, vagy a jogviszonyokat közelebbről meg nem határozzák. — *b)* 1840. 16. t. cz. 24—34. §§.

268. §. II. Meghatalmazási jogviszonyok, különösen az u. n. czimvezetést illetőleg.

Midőn a kereskedő aláirási czimének vezetésére valakit megbiz, ha ez csak a levelezésekre, és a jegyzékek aláirására szól, hogy t. i. azokat a meghatalmazó nevével aláirhassa, akkor az illető megyei vagy városi törvényhatósághoz folyamodik, a czimvezetőt előállítja, és annak aláirását bejegyezteti. Ha pedig a czimvezetőt váltók aláirásra is meg megakarná hatalmazni, az erre szóló különös szabályokat tartozik követni *a)*.

A czimvezetőnek joga van minden kereskedési ügyet főnökének nevében végezhetni.

A kereskedők többi segédei csak annyiban tekintetnek meghatalmazottaknak, mennyiben ez szolgálatuk köre minőségéből önként értetik. Igy például a részleti eladásra forditott segéd az ár iránt

megalkudhatik, az eladási pénzt átveheti és nyugtatványozhatja; az elküldési ügyekre forditott segédek pedik ez elküldés végett átadott árukat átvehetik, nyugtatványozhatják, s uj fuvarosokat fogadhatnak.

Ha a kereskedő segédeinek rendszerinti körét különösen meg akarja szorítani, p. o. pénzkezelőt bizonyos időben a pénz átvételétől eltiltani, az a harmadik jogát nem sértheti, hacsak neki tudtára nem adatik *b)*.

a) 1840: 16. 48. §. Vttv. II. R. III. Fej. — *b)* 1840: 16. 48—51. §.

269. §. III. Adásvevési jogviszonyok.

Ha adásvevésnél a fizetési időről semmi különös szerződés nem köttetett, a vételpénz ár tüstént kifizetendő.

Ha az adásvevés súly szerint történt, a begöngyölés a teljes súlyról leszámítandó, ha a begöngyölés azonban le nem vétethetnék, az eladó szabadságában áll annak valószinü súlyát beszámitani, mi a helybeli kereskedői szokás szerint meghatároztatik, és oly tárgyak vételénél, melyek begöngyölés nélkül tovább nem küldethetnek, a begöngyölésért, ha csak külön kikötve nincsen semmi sem fizettetik.

Kereskedők, gyártók, gyógyszerárusok, mesteremberek, és közkereseti társaságok közt, illető viszonyaikból eredett adásvevés következtében bármely magasan kikötött kamatok és dijak uzsorának előbbi törvényeink szerint sem tekintethettek; az 1868: 31. törvény után pedig épen nem tekintethetnek. És mindezeknél helye van a haladéki kamatnak is, mely abban áll, hogy a hitelező azon esztendő végétől, melyben a tartozás eredett, a valóságos lefizetésig 6% kamatot követelhet adósán, habár kikötve nem is volt *a)*.

a) l. fen. 206. §. 1840: 16. 52—56. §§.

270. §. IV. Árurendelési és bizományi jogviszonyok.

Midőn a kereskedő arurendelést teszen, s egyszersmind az alkalmat megnevezi, akkor azon időponttól, midőn a megrendelt áruk az eladótól a megnevezett alkalomnak átadattak, a megrendelő ezek teljes birtokába jő, s az áruknak minden azon időpont utáni károsodásait viselni tartozik. Ha pedig a rendelő az átvivő alkalom iránt külön rendelést nem tett, az átküldés az eladó kereskedő veszélyére történik.

Ha a megrendelés értelme kétséges, akkor az elküldő kereskedő ezt az ő helybeli szokása szerint magyarázhatja.

A bizományos tatozik az általa eladott árúk eladási áráért ugy felelni mintha ő maga volna a vevő, hacsak eziránt a megbizóval egyébb kikötés nem történt. Minden esetre azonban minden eladásnál eladási számadásait a megbizóval közleni, és ha az árukat bizonyos jegyek szerint átvette, az eladott áruk jegyeit neki bejelenteni köteles.

Ha az áruk árjegyzékek mellett adattak át, a jegyzéki ár határozott árnak tekintendő, melyen alul a bizományos eladást nem tehet, és ha tenné, a hiányzó pénzmennyiségért felel.

Mihelyt a megbizó vagy bizományos a bizományt felmondották, a bizományos ezen árukból többé semmit el nem adhat.

Bizományosnak a bizományi árukra törvényes zálogjoga van a megbizó elleni követeléseinek erejeig, akár közönséges, akár váltóiak legyenek. A bizományos ezen zálogjogát csőd esetében ettől függetlenül követelheti *a)*

Bizományos a bizomány miatt tett készpénzi költségein, és előlegezésének törvényes 6 száztólit tevő kamatain kivül az 5 száztólira menő eladási dijt, mely ha az eladási pénzért kezeskedik, 6 száztólira megyen, a bejött pénzből leróhatja, ha megbizójával szerződésben többet vagy kevesebbet ki nem kötött.

Egyéb kereskedői ügyekben a kereskedési díj, hacsak szerződés által többre vagy kevesebbre nem határoztatott, rendesen legalább egy harmad procent, legfölebb 2 egész procent leend, a mi panasz esetében a biróság által határoztatik el, mely az ügyre forditott fáradságot, felelősséget s időt tekintetbe veendi *b)*.

a) 1840: 16. 36—41. §§. 1840: 22. 35. §. — *b)* 1840: 16. 42. 43. §§.

271. §. V. Áruszállitási jogviszonyok.

Áruszállitásoknál az első átküldő az árukat jól elhelyezni, s a törvény értelmében bizonyitványnyal ellátott fuvarosra bizni, magát pedig szükséges oklevelekkel az iránt, hogy az elküldés rendesen megtörtént, ellátni köteles.

Ki az árukat továbbszállitás végett átveszi, átvételöknél megvizsgálandja, vajjon a begöngyölés sértetlen-e? ha sértett, a helybeli hatósághoz folyamodik a kár megvizsgálása végett, az árukat pedig ujolag elhelyezi, és ha megsértetésök a fuvaros hibájából történt, más biztos fuvarost szerezni köteles; mindenesetre pedig lehető legrövidebb idő alatt továbbszállitani, s addig mig nála vannak, minden gondatlanságból vagy mulasztásból eredett kárért felelni tartozik.

Valahányszor áruknál oly károsítás történt, mely az átszállító kereskedő nézete szerint tüstént megvizsgálandó: az áruk megvizsgáltatása iránt a helybeli hatósághoz folyamodni köteles. A hatóság a netán jelen nem lévő illető fél érdekeinek fentartására gondnokot rendel és a kárt két ahhoz értő jelenlétében megvizsgálandja, a vizsgálatat eredményéről s ahhoz értő véleményről jegyzőkönyvet viend, melybe a távollévő fél gondnoka is megjegyzéseit beiktathatja. E jegyzőkönyv másolata kivánatra az áruszállitónak kiadandó.

Mihelyt az áruszállitó ezen kötelességeit teljesitette, többé semmiért nem felel *a)*.

a) 1840: 16. 44--47. §§. — Az apa, apai hatalma alatt lévő fia-, gazda cselédje által saját kocsiján teljesitvén a szállitást, az utóbbiak által okozott kárért felelős. 367. sz. cur. it. 1868.

272. §. VI. A kereskedés megszüntetése.

A kereskedés megszüntetése előtt *a)* szükséges a függő ügyeket végbevinni, a meglévő árukat eladni és a hitelezőket kielégiteni. Az örökösök által a kereskedés rendbeszedésével megbizott aláirási czimvezető törvény előtt ugy tekintetik, mintha a kereskedő altal az aláirási czim vezetésére megbizatott volna.

Csőd esetében a csődtömeg a kereskedést vagy minden áru eladásáig folytathaja, vagy pedig árverés utján elhatja. A bejött pénz a csődtömeget illeti *b)*.

Az imént I—VI. alatt előadott szabályok a gyárosokra nézve is állnak; *c)* ugy szintén a magyar tengermellékre, is, a menyiben a fiumei váltó és kereskedési törvényszéknél ezen törvénynyel nem ellenkező gyakorlat áll fen *d)*.

a) A kereskedői s gyárosi jog megszüntéről fennebb az 51. §-ban szóltunk. — *b)* 1840: 16. 58 59. §§. - *c)* 1840: 17. 7. §. és fennebb az 51. §. — *d)* 1840: 16. 60. §.

273. §. Közkeresetre összeálló társaságok I. A közkereseti társaságok jogviszonyai átalában.

Közkeresetre összeállott társaságok vagy olyanok, 1) melyek tagjai a társasági czimben világosan megneveztetnek, vagy a czimhez ezen szóban „és társak" benfoglaltatnak, s e társaság minden egyes tagja egész vagyonával kötelezve van a társaságnak külső személyekkel kötött szeződéseire nézve. Az ily társaságok szoros értelembeni közkereseti társaságoknak neveztetnek. Ezek azonban oly tagokat is vehetnek fel, melyek csak bizonyos be-

fizetést kamatért veszélyre tesznek, de a társaság ügyeire egyéb befolyással nem birnak, a befizetett sommán túl nem köteleztetnek, s ezen tagok, kültagoknak neveztetnek; — vagy 2) oly társaságok, melyeknél egyik tag sincs a czimben megnevezve, s az egész társasági tőke bizonyos számu és egyenlő sommáról szóló részvényekre osztatik, a részvényesek egyedül a részvényekért befizetett pénzöket koczkáztatják. Ezen társaságok részvénytársaságoknak neveztetnek. *a)*

a) 1840: 18. 1. Fej. 1. §. A részvénytársaságok elnevezésüket a kitűzött czéltól veszik; igy alagút-részvénytársulat stb.

274. §. Szoros értelembeni közkereseti társaságok.

I. Azok keletkezése. Szoros értelmü közkereseti társaságok megalakitására szükséges a tagokra nézve, hogy azok olyanok legyenek, kik kereskedők lehetnek. Mások felvétele a társagot bejegyzett minőségétől megfosztja. Szükséges továbbá társasági szerződés, melyben kifejezendő a társaság czélján és tagjai megnevezésén kivül minden tag kötelessége, mivel járuljon a közös czélhoz, mennyi idő alatt s minő munkát vállal magára? továbbá mind a közönséges mind a fontosabb ügyek elintézése, a számadások ideje, módja, megvizsgálása; a nyereség felosztásának ideje és kulcsa, végre mind az egyes tagok kilépése vagy kizárása, mind az egész társaság mikénti feloszlása és ez esetben a közös érték felosztás módja. Váltóképességgel a társaság csak akkor bir, és könyvei csak akkor hitelesek, ha irott szerződését a váltótvszékuél rendszerint bejegyeztette és ugyanott hitelesitett könyvei rendben vannak.

II. Bel- és külviszonyok, mig a társaság fenáll. — A mennyiben a szerződés mást nem tart: következő szabályok állnak:

1. A társaság minden tagjaitól — a kültagokat ide nem értve, — egyenlő járulmány és munka követeltethetik, és oly ügyet, mely a társaság czéljával ellenkeznék, közülök senki sem vihet.

2. Intézkedésre az ügy kijelölése mellett minden tag meghivandó és a szótöbbség határoz. De fontosabb ügyekben minden tag jelenléte és egyetértése szükséges. Ilyenek pedig a törvény szerint: ha a szerződésben ki nem kötött járulmányok, uj tagok vagy kölcsön felvétele, aláirási czimvezetés vagy az alaptőke akármely veszélyeztetése forog fen.

3. Mit a czimvezető aláirt, azért a társaság felelős, de a czimvezető is, ha valamit különös meghatalmazás nélkül tett, a társaságnak felelős.

4. A nyereség felosztása a tagok közt járulmányaik arányában, ha a társaság egy évnél rövidebb időre alakult, azon idő elmultával, különben évenkint a társaság keletkezése napjától számitva történik.

5. Számadásokat és könyveket megvizsgálni minden tag hatalmában áll.

6. Külviszonyaiban a társaság ugy áll, mint egyes kereskedő, de nevében egyes tag nem intézkedhetik felhatalmazás nélkül; tehát sem adósságokat fel nem mondhat, sem fizetéseket fel nem vehet, nem nyugtathat. Ellenben a társaság adósságait a magáéból fizetheti, és akkor a társaság ellen mint ügyviselőnek viszkeresete támad. Ha pedig egy vagy több tagra valami társasági ügyek bizatnak, e tekintetben ők a társaság irányában meghatalmazotti minőségben állnak.

7. Uj tag felvételére külön szerződés kivántatik, és ez szintugy mint az alapszerződés a váltótvszéknél bejegyzendő (mindkettőre kölcsönös hivatkozással). És ha mást nem határoztak, az uj tag a régiekkel mindenben egyenlő.

8. Kültagok felvétele is irott szerződéssel történik, de bejegyeztetés nélkül. És mulhatlanul szükséges: 1. A befizetett pénz kamatját meghatározni, mely a törvényesnél magasabb is lehet. 2 Bukás esetére a társaság hitelezőinek elsőbbséget kötelezni. Egyébiránt ha más kikötve nincs, a társaság felbomlásáig sem az egyik, sem a másik fél a tőkét fel nem mondhatja; a kamatok pedig félévenkint, s akkor is kijárnak, midőn a beltagok mitsem nyertek, vagy épen vesztettek. Ezek ugyan a befizetett tőke és kamatjaiért minden vagyonukkal kezeskednek, és a befizető hatalmában áll ebbéli keresetét akár az egész társaság, akár annak egyes tagjai ellen intézni. De viszont a társáság hitelezői nemcsak a mint mondtuk, bukás esetében őt megelőzik, hanem még akkor is, midőn kilépve tőkéjét visszavette, ennek erejeig ő még két évig lekötve marad, de csak azon adósságokra nézve, melyek benléte alatt keletkeztek, és csak ha elégtétel a beltagoktól ki nem telik. Ugyanazért midőn kültag belép, köteles a társaság követelési és tartozási állapotát világos jegyzékben előterjeszteni, és különösen a mit kültagoktól felvett kijelenteni, és a ki ebben hamisitást követ el, büntetés alá esik. Mindazáltal kültagoknak a társaság igazgatásába semmi befolyásuk nincsen, azonban szabadságukban áll a számadásokat és könyveket meg vizsgálni, és a segédszemélyzetre felvigyázni.

9. Kinek a társaság ellen bárminemü követelése van, a beltagokat akár egyetemben, akár külön-külön megkeresheti, de a fizetőnek arra nézve mit a többiért fizetett, viszkeresete van *a)*.

a) 1840: 18. 2. Fej. 2—36. §§. Frank 321. §.

375. §. Folytatás. III. A társasági viszonyok megszünése. IV. Az eloszlás vagy kilépés következményei.

III. A társasági szövetség egyes tagokra nézve megszünik: 1. A tag halála által; az örökös helyébe nem lép, kivéve ha ez világosan kikötve volt, és akkor is csak a közvetlen első örököst kell érteni, nem az örökös örökösét. 2. Ha a tag oly állapotba jut, hogy kereskedő nem lehet, p. o. bukás miatt. 3. A kikötött idő lefolytával, vagy a hol ezt előre meg nem határozták, felmondás után hat hónappal 4. Midőn a társaság főkötelezettségeit teljesiteni nem akarja, a ki meg nem elégszik, azonnal kiléphet, viszont a társaság is a vétkes tagot kirekesztheti. Ha e felett perre kerül a sor, a kilépést a nyertes fél akár a jogérvényes itélet akár a kérdés napjától számithatja.

Eloszlik az egész társaság: 1. Mikor bizonyos, hogy czélját el nem érheti, p. o. ha alaptőkéje elfogyott. 2. A kikötött idő lejártával, vagy a szüntető föltétel bekövetkeztével p. o. midőn azon tag meghalt, kinek részvételéhez a társaság fennmaradását kötötte. 3. Ha a társak nagyobb része kihalt, vagy oda jutott, hogy többé kereskedők nem lehetnek. 4. Mikor az eloszlásban megegyeznek.

Mind az egyes tagok kilépését, mind a társaság eloszlását be kell jelenteni azon váltótörvényszéknél, melynél a társasági szerződés bejegyeztetett. Ez pedig az esetet a m. kir. keresked. ministeriumnak felterjeszti, s innét közhirré tétetik *a)*.

IV. Midőn a társaság részben vagy teljesen eloszlik, ezáltal mások nem károsodhatnak. Ha tehát a társaság ellen valami követelések fenmaradtak, azokra nézve a kilépett vagy eloszlott társak azontul is felelni tartoznak, és pedig egyetemlegesen, akármelyik az egészért, hacsak az eloszlás vagy kilépés hirdetése után két év el nem mult, mert később mindenki csak a maga részét fizeti: sőt midőn bizonyos tagok a társaság minden adósságait átvették, és ezen szerződés törvény szerint közhirré tétetett, két éven túl csak az átvállalók tartoznak a kültagoknak is.

Kilépő beltag, vagy képviselője egyszersmind az illető viszonyok elintézését követelheti; tehát számadást is kérhet, hová a társasági követelések és tartozások kimutatása, és a fennlévő érték összeirása is tartozik; nemkülönben, hogy a társaság maga hitelezőit azonnal kielégitse vagy biztositsa, a mi ugy is történhetik, hogy a társaság egy része vagy tagja az adósságokat egészen magára vállalja, és ebbe a hitelezők beegyeznek. Kivánhatja továbbá a közös érték felosztását ha kár nélkül lehet, a maga neméhen; egyébként a maradó tagok

mindennek árát meghatározzák és a kilépő hatalmában áll vagy a jószágot átvéve a többi tagokat kifizetni, vagy maga részét pénzben elfogadni. Ha pedig a társaság vonakodik, a kilépő birói becsüt kivánhat. Ily becsünek helye van akkor is, midőn az egész társaság eloszlik, és a kiegyenlités felett ellenkezés támad. De itt a választás azon áll, ki a becsáron felül legtöbbet igér; vagy ha magasabb igéret nincs, a tagok azon sorral választanak, melylyel a társasági szerződést aláirták.

Könyvek és levelek részes kilépés esetében a társaságnál maradnak, de a kilépő maga költségén másolatokat kivánhat. Eloszlás után pedig, ha egyébként nem egyeztek, a levelek és könyvek egy tagnak gondviselése alá jönnek, megtartva köztük az aláirás rendjét, hacsak törvényes ok p. o. bukás valakit ki nem zárna. *b)*

Az egész társaság és egyes tagjai közt támadt perek azon váltótvszék elébe tartoznak, melynél a társaság bejegyeztetett, kivéve a váltó- és csödpereket. Ha pedig a társaság bejegyezve nincs, az összes társaság elleni kereset az illető csődbiróság, egyes tag ellen. pedig az illető birája elébe tartozik. De a társaság és egyes tagok közt kifogásnak épen nincs, csupán a fölebbvitel s perujitásnak van helye. *c)*

a) 1840 : 18., 37., 38., 40, 41. §§. — *b)* U. o. 41—43., 46—52. §§. — *c)* U. o. 53. §. — Frank 322. §.

276. §. A részvénytársaságokról.

Kik részvénytársasagot alkotni akarnak, a váltótörvényszékhez irásban beadni kötelesek: 1. az alakulandó társaság czélját és azon adatokat, melyeken a czél elérés lehetősége alapul, azt mi bizonyos, attól a mi bizonytalan, csak hihető, elkülönitve. 2. A szükséges tőke mennyiségének előleges kiszámitását. 3. A részvények számának befizetési idejének s elosztásmódjának előleges feljegyzését, vagyis a részvénytervet, kijelelve vajjon és mennyit szándékoznak a részvényekből az alapitók a közönségnek nyilvános aláirás utján átengedn, 4. Az alapszabályokat. Ezen oklevelek a váltótvszéknél letétetneki és megtekinthetésök mindenkinek megengedtethetik. 5. Ha az alakitandó részvénytársaság nem tisztán kereskedői társaság, vagy ha országos vállalatot czéloz, *a)* akkor az előbbi pontokban megemlitett oklevelek még előbb a kereskedelmi ministeriumnak is előterjesztendők.

Csupán a bemutatóra szóló részvényeket kiadni nem szabad; és az alapitók a már beadott előleges alapszabályokat önhatalmulag meg nem változtathatják.

Mihelyt a részvényeknek azon része, mely a közönségnek átengedtetett, közhatósági felügyelet alatti aláirás utján, mely aláirásnak legalább is három napig nyitva kell maradni, elkelt; a részvényesek közgyülésre összehivatnak. Ebben a társaság magát megalakitja, az alapszabályok felolvastatnak, végkép meghatároztatnak; a pénztár megnyitására, kezelésére választmány rendeltetik; ha a társaság szükségesnek tartja, aláirási czimvezető választatik, s a választmány különösen felhatalmaztatik, hogy az alapszerződést és az aláirási czimet bejegyeztesse. Mindezek a jelenlévők szótöbbsége által elhatároztatnak.

A társaság ilyképeni megalakitása előtt az alapitók a részvényekre bármily előleges befizetést semmi szin alatt nem kivánhatnak. Szintugy nem szabad kamatokat a részvényekre fizetni magából azon pénzmennyiségből, melyet a részvényesek részvényeikre előre lefizetnek.

A társasági ülésnél minden egész részvény után egy szavazat jár, tiznél azonban több szavazatot egyes bármennyi részvény után nem nyerhet.

A választmány a gyülésben szótöbbséggel elfogadott, és a választmány által aláirt társasági alapszabályokat a kereskedési czimmel együtt váltótörvényszéknél a társaság nevében bejegyezteti; az pedig az alapszabályokat másolatban a többi vttszékeknek megküldendi, és szabad megtekintésöket megengedendi.

A választmánynak nem szabad az alapszabályoktól eltérni vagy különös felhatalmazás nélkül a társaságot kötelező rendszabályokat elhatározni, mi csak a társaság közgyülésében szótöbbség által történhetik. A társaság czélját a közgyülésben annak három negyede beegyezésével lehet csak megváltoztatni, a kisebbségben maradt rész ily esetben kiléphet, s a társaság ügyeinek akkori állása szerint részvényeinek, s ha nyereség találtatnék, az aránylag reá eső nyereségi résznek kifizetését követelheti.

Rendkivüli kedvezményeket, p. o. kisajátitást vagy találmányi kiváltságlevelet kivánó részvénytársaságok a fennebbi §§-ok rendeletén felül a fenálló rendszabásokhoz alkalmazandják magokat. *b)*

a) 1840 : 25. — *b)* 1844 : 18., 3. Fej. 54—67. §§. — E törvények a bányászi törvényhatóságok alá tartozó társaságokat nem illetik. 67. §.

277. §. A hites alkuszokról.

Hites alkusznak neveztetik, ki a kereskedői testülethez benyujtott, teljes korát és becsületességét igazoló bizonyitványokkal

ellátott folyamodványra az illető bizottmány előtt, mely az elnökből és a testület két tagjából áll, ismeretei felett megvizsgálva, ha alkalmasnak találtatik, a testület nevében bizonyitványt nyer, melynek folytán a helybeli hatóság által alkuszi kötelességeinek pontos teljesitésére megesketik, hogy a hitet letette, a vizsgálati bizonyitványra iratik és a hatóság hiteles pecsétével megerősittetik. E level előmutatása mellett hivatalát az ország minden részeiben gyakorolhatja s többé uj vizsgálat alá nem vétetik. *a)*

Kötelességei: 1. Tartozik egy első feljegyzési kézi könyvet s ezenkivül még egy rendes alkuszkönyvet tartani, melyek az illető hatóságnál selyemzsinórral átvonatnak, a zsinór két vége a hatóság pecsétével megerősittetik, és a lapok száma feljegyeztetik. 2. A kereskedésekben, gyárakban s közkereseti társaságok irodáiban gyakran megjelenni, és szolgálatait tolakodás nélkül ajánlani. 3. Mihelyt valamely ügy reá bizatott, ezt első feljegyzési könyvének bal oldalára pontosan felirni; 4. az ügy eszközlését szorgalmazni a nélkül, hogy megbizója nevét az ügy befejezése előtt megnevezné, ha csak erre megbizója által meghatalmazva nincsen. 5. Az eladandó áruk tulajdonságinak előadásánál igazságosan és részrehajthatlanul szolgálni, a valódi mustrákat megmutatni, és azokról jót állni. 6. A mint a reá bizott ügyet valakivel befejezte, ezt első feljegyzési könyvének jobb oldalára a megbizás átellenébe pontosan bejegyzendi, s a befejezett ügyet hitelesitett alkuszkönyvébe mindjárt sorszám szerint mind a két szerződő fél nevének s lakásának, az áruk mennyiségének, árának, s a befejezés idejének pontos feljegyzése mellett beiktatandja. Az ily alkuszkönyv ugyanazon pontossággal és hitelességgel viendő, mint a kereskedői könyvek. 7. E könyvből két kötésbizonyitványt készit, melyekbe kézi könyvéből a befejezett ügyet pontosan kiirandja, a sorszámot, és a kézi könyv lapszámát feljegyzendi, s azokat haladék nélkül a kétfélnek átadja.

Mihelyt az ügy befejezése az alkuszkönyvbe beiktattatott, ha az eladási vagy vevési megbizás, kétségbe nem vonatik, vagy bebizonyittatik, s az alkusz ezen megbizás határán tul nem ment, attól az egyes fél többé vissza nem léphet, s ily esetben a kötésbizonyitvány a befejezett ügy iránt teljes próbát tesz; de az ellenfél mind a mellett a könyvek vizsgáltatását is kivánhatja; az alkusz ezeket minden ilyes kivánatra a helybeli hatóságnak bemutatni köteles, mely megvizsgálandja, vajjon azok a törvények értelmében vezettettek-e? ha az alkusz könyveit előmutatni vonakodnék, vagy nem a törvény értelmében vezette volna, akkor a kötésbizonyitványra támaszkodó félnek minden kráért felelős. *b)*

Ha könyveit hibásan vezeti, vagy valami csalárdságot követ el, a hatóság által először 20—100 frtig büntettetik, másodszorra alkuszbizonyitványa tőle elvétetik, az alkuszok sorából kitöröltetik, és ezen kitörlés közhirré tétetik; valamint ha adósságokba merül, részeges, játékos, csalárd embereknek, vagy kiskorúaknak adósságcsinálásnál eszközül szolgál, a reá bizott titkokat felfedezi, vagy a dugárusságot előmozditja. És sem kereskedést nem űzhet, sem gyárt nem állithat, sem közkereseti társaság tagja nem lehet, hacsak előbb alkuszi hivataláról le nem mond, különben az alkuszok sorából kitöröltetik *c)*.

Ha az alkusz kézi könyve megtelt, azt a helyhatóságnál letenni, s egy ujat hitelesittetni köteles. Ha hivatalát elhagyja, kézi könyvét szintén letenni tartozik.

Alkudíj (sensalie) minden befejezett ügytől jár; ha ez iránt külön egyezés nem történt, minden ügyért 5000 frtig fél procent, nagyobb sommáknál pedig az 5000-től járó fél procenten felül minden 100-tól a mi az 5000-et haladja, egy negyed procent százalékot követelhet.

Azon czélből, hogy az alkusz az árukat magasztalja, és igy másokat csaljon, nagyobb alkudijt kikötni tilos. Ezt megszegő alkusz 10—100 frtig menő büntetés alá kerül. És ha az általa kötött ügyekben csalárdságot követett volna el, akkor a 100 frt büntetésen vagy illetőleg kitöröltetésen felül a károsodottnak teljes kárpótlást adni köteles. *d)*

a) 1840: 19., 2—6., 14. §§. fen. 58. §. — *b)* 1840: 19., 7., 9. §. — *c)* u. o. 10—12. §§. — *d)* u. o. 15., 16., 17. §. A fiumei kereskedői testület és magyar tengermelléki alkuszok iránt gyakorlatban lévő szabályok fentartattak 18. §. — Alkusz dij követelések sommás utra tartoznak mint munkabérek, — dijak.

II. FEJEZET.

Követelések tiltott cselekvényekből.

278. §. Áttekintés és beosztás.

Követelések tiltott, jogellenes cselekvényekből, illetőleg mulasztásokból, a mennyiben a mulasztó vétkessége forog fenn, vagy vétletlen esetből származnak, és az ezek által okozott károk megtérítésére irányozvák. A jogellenes, vagy tiltott cselekvény általi kárositás vagy önkénytesen, vagy önkénytelenül tétetik; az önkénytes kárositás ismét majd gonosz szándékon, midőn a kár tudva és akarva,

majd hibán alapszik; midőn az vétkes tudatlanságból, vagy a kellő figyelem, szorgalom hiánya miatt okoztatott; mindkettö véteknek neveztetik.

Az okozott kárból kártéritési jog illetőleg követelés, és kártéritési kötelezettség támad *a)*. Mindkettő a szerint indul a mint a kár 1. Vétek által, 2. Joghasználat, 3. Vétlen vagy önkénytelen cselekvény-, 4. Véletlen eset-, 5. Idegen cselekvények-, 6. Állat által okoztatott; és a mint 1. testi, 2. személyes szabadságbeli, 3. becsületbeli 4. vagyonbeli sértést foglal magában. — Ezekről tehát egyenként szólunk egész átalánosságban. De törvényeink különösen kiemelik a kárositások külön nemeit, mint: a marhák behajtását, az elhajtást, a mezei kárositásokat, melyek az u. n. mezei rendőri törvények által szabályozvák; a lehető kár eltávoztatásának módjait, végre az u. n. magán vétetteket (delicta privata), melyet a sértett fél panaszára vagy tisztileg többnyire pénzbeli büntetést birságot vonnak magok után. Mindezekről az előadott sorban. *b)*

a) A kártéritésről, mely vagy kárpótlásra, vagy elégtételre czéloz, szólettunk fen. a 71. és a 207. §§-ban; ismétlés elkerülése végett itt tehát csak hivatkozunk. — Az e §-ban átvett felosztás általános elvek és szabályok tekintetében jó szolgálatot teend, miután e tekintetben tüzetes törvényeink nincsenek. A kártéritésről különben az 1492: 16. 1638: 27. 1656: 31. mindannyi csekély mérvü törvények szólnak. — *b)* Kártéritési keresetek 300 frton alól — különbség nélkül sommás eljárásra tartoznak. Sem. szék. 63. sz. 1869.

279. §. 1. Vétek által okozott károkbóli kötelezettség.

Mindenki jogositva van a kártevőtől azon kár megtéritését követelni, melyet az neki vétke által okozott; okoztatott bár a kár valamely szerződési kötelezettség megszegése által, vagy arra vonatkozás nélkül.

Kétség esetében az tartatik, hogy a kár más vétke nélkül történt. De egyszersmind az is vélelmeztetik, hogy minden, ki ép észszel bir, képes a szorgalom és figyelem azon fokára, melyet közönséges képességek mellett valamire forditani lehet. A ki oly cselekvénynél, melyből más jogainak rövidsége származhatik, a gondosság vagy figyelem e fokát elmulasztja, az magát hibával terheli.

A ki azt állitja, hogy szerződésbeli vagy törvényszerinti kötelezettségének teljesitésében önvétke nélkül akadályoztatott, azt bizonyitani tartozik.

Különösen hivatalnokok, müvészek, iparosok, kik iparüzletet vagy kézmüvességet nyilván üznek, vagy a ki szükség nélkül oly

ügyletet vállal magára, melynek kivételére sajátszerü műismeretek vagy nem közönséges szorgalom kivántatnék, ezek hiányáért felelős. De ha az, ki az ügyletet reá bizta, annak tudatlanságát tudta, vagy közönséges figyelem mellett tudhatta, akkor a hiba egyszersmind őtet is terheli. *a)* És a szakértő akkor is feleleős, ha jutalomért művészetéhez vagy tudományához tartozó ügyekben káros tanácsot ad. Ez eseten kivül a tanácsadó csak oly kárért kezeskedik, melyet tanácsadásával másnak tudva okozott.

Jogellenesen okozott kárért a kártevő felelős; de többen is lehetnek felelősek, a midőn közösen a kártételhez járultak csábitás, fenyegetés, segités, eltitkolás stb., vagy csak a rosznak megakadályozására különös kötelezettség elmulasztása által.

Ily esetben, ha a károsítás hibán alapul, és a részvételek tudvák, mindenki csak a maga hibája által okozot kárért felelős. De ha a kár szantszándékkal történt, vagy ha az egyes társak részvételei meg nem határozhatók, akkor mindnyája egyért, egy mindnyájáért felelős, a megtéritőnek társai ellenében visszkereseti joga fenmaradván.

Ha valamely kárositásnál a károsított részéről is vétek fordul elő, akkor ez a kárt a károsítóval aránylag szenvedi, és ha az arány meg nem határozható ; azzal egyenlő részben. *c)*

a) P. o. A ki ügyeit kontárra, vagy zugirászra bizza stb. — *b)* fen. 71. §. — *c)* p. o. Ha valaki valamely ügyet tudva tapasztalatlan emberre biz; vagy ha valaki az állatot, mely által megsértetett, felmérgesité : vagy ha sebét elhanyagolta, stb. De a tolvaj az egész kárt megtériti, habár a károsult a dolgot szokás ellenére szabadon hevertette. E szabályok az ausztr. ptvkv. 1301—1304. §§-aiból vétettek.

280. §. Folytatás. 2) Joghasználatból. 3) Vétlen vagy kénytelen cselekvényből.

I. A ki jogával a jogszerü korlátok közt él, abból másra háromolható kárért nem felelős *a)*.

II. Azon kárt, melyet valaki vétlen vagy önkénytelen cselekvény által okozott, rendszerint nem tartozik megtériteni; azért mondatik rendszerint, mert ha valaki magát önvétke által elmezavarodásba hozta, p. o. lerészegedett, az ebben okozott kár az ő vétkének tulajdonitandó, ugy szintén egy harmadik is, ki a károsítónál ezen állapotot önvétke által idézte elő, az okozott kárért felelős.

Ha őrültek, kábák vagy gyermekek kárositanak meg valakit, ki arra valami vétke által maga szolgáltatott alkalmat, az megtérítést nem követelhet *b)*. De ha alkalmat nem szolgáltatott, a megtéri-

tést azon személyektől követelheti, kiket az ily személyekre kellő felvigyázat kötelessége illeti, és ezt elmulasztották. *c)* Különben figyelembe jön, hogy a károsító mindamellett, hogy rendes ép észszel nem bir, a fenforgó esetben mégis nem terheltetik-e vétekkel? vagy hogy a károsodott a károsító iránti kiméletből a védelmet nem mulasztotta-e el? vagy végre a károsító és károsodott értékére tekintve, a biró az egész megtérítést vagy legalább annak méltányos részét itélje meg *d)*

a) Jogszabály, különben az ausztr. ptvkv. 1305. §. — *b)* 1306. 130. u. o. Ez kábáknál, némáknál ingerlés által történhetik, mert ilyenek felingerülve dühösek. — *c)* De ily személyek közönségesen szolgálati személyek, kikre a közvetlen felvigyázat bizatik és igy a kártérités ritkán vagy csak csekély esetekben mehet végbe. — *d)* Mert a beteg elméjü embernek is lehetnek világos időközei, vagy ha a szerencsétlen károsító iránt a káros fél bár kárát látva oly kiméléttel volt, hogy azt személye vagy hozzátartozói iránt tekitetből erőszakkal vissza nem tartoztata stb. — Ily esetekben, ha a birónak kell határozni, csak a minden körülményekből mért méltányosságot követheti ptvkv. 1308. 1310. §§. Frank 349. §.

281. §. Folytatás. 4) Véletlen eset. 5) Idegen cselekvények miatt származott károk.

I. A puszta véletlen azt éri, kinek értékén vagy személyével történik. *a)* De ha valaki a véletlen esetet maga idézte elő, ha véletlen károsítások megelőzésére fenálló törvényt vagy szabályt szegett meg, vagy magát szükség nélkül idegen ügyletekbe avatta, akkor minden kárért, mely azonkivül be nem következett volna, felelős. *b)*

A ki másnak valamely szükség esetében szolgálatot tett, annak nem tudatik be azon kár, melyet el nem hárított, hacsak abban mást, ki még többet tett volna, nem akadályoztatott. De ezen esetben is a valólag szerzett hasznot az okozott kárba beszámithatja. *c)*

II. Mások jogellenes cselekvényeiért, melyekben valaki részt nem vett, rendszerint nem is felelős; még azon esetekben is, melyekben a törvények ellenkezőt rendelnek, fenmarad a vétkes elleni viszkeresete.

Kivételek : ha valaki valamely szolgálatbeli személyt bizonyitvány nélkül fogad fel, vagy testi, avagy kedélyi állapota miatt veszedelmes egyént szolgálatában tudva megtart, vagy ismeretes gogasztevőnek szállást ád, akkor a házi gazdának és háznépének azon személyek veszedelmes minősége által okozott kár megtéritésére nézve felelős. — Hasonlókép felelős az is : ki tudva ily veszedelmes, vagy

a ki valamegy ügyeltre alkalmatlan személyt rendelt, azon kárért, melyet e miatt egy harmadik szenvedett. *d)*

Vendégfogadósok, hajosok és fuvarosok felelősek azon kárért, melyet önnön cselédeik, vagy az általuk odautasitott szolgálatbeliek valamely utasnak az átvett dologban, az ő házuknál vagy hajóikon, vagy szállitmányban okoznak; mivel ezek letéteményként tekintetnek. *e)*

a) Az eset az urának, vagy annak árt, kit ér; jogi közmondás : casus nocet domino, vagy illi quem ferit. — *b)* törvényt szegett p. o. a letéteményt használta; az átadásban késedelmet követett el, stb. — *c)* Igy az ausztr. ptvkv 1311. 1312. §§. — *d)* u. o. 1313—1315. §§. — *e)* u. o. 1316. §. Hszem. tábl. 466/1867. — A fuvarosokról fen. a 246. §. a letéteményről a 261. §. Szállitó intézetek felelőségét azok alapszabályai tartalmazzák, — kereskedő szállitókról fennebb 271. §.

282. §. Kártéritési kötelezettség, különösen 1) testi 2) személyes szabadsági, 3) becsületbeli sértésekből.

I. Ki valakit testében megsért, viseli a sértett gyógyitási költségeit, annak elmaradott, vagy ha a sértett keresetképtelen lett, a jövendőre elmaradó keresményét is megtériti, azon kivül annak kivánságára a kitudott körülményekhez mért fájdalomdijt fizet. Ha a megsértett személy a bántalmazás által elcsúfittatott, ezen körülmény főleg nőnél annyiban tekintetbe veendő, a mennyiben jövendő szerencséje ez által gátoltatik. És ha valamely testi sértésből halál következik, akkor nem csak minden költségek, hanem a megöltnek hátrahagyott özvegye és gyermekei részére mindaz, a mit azok ez által vesztettek, megtéritendő. *a)*

II. Ki valakit erőszakos elragadás, magán fogságbatétel, vagy szántszándékkal jogellenes letartóztatás által szabadságától megfoszt, teljes elégtétellel köteles. *b)*

III. A becsületbeli sérelmek a kárnak, mely okoztatott, s elmaradott haszonnak megtérítését, illetőleg teljes elégtételt vonnak maguk után. *c)*

a) Bünvád esetében a büntetésen felül a büntető biróság is megitélheti, de ha a fenforgó körülményeknél fogva a kártérités polgári utra utasittatik, akkor a polg. biró itél a kártérités felett. — Különös szabályok az erdei, mezei stb. csőszök sértése eseteiben 1840. 9, 31. §. — *b)* Erről alább i- a 291. 294. §§-ban. — *c)* Ide esnek a titkos lebeszélések a lebeszélő vagy egy harmadik hasznára adásvevési, hitelezési vagy egyéb bizodalmas viszonyokban

A tulajdonképi becstelenitésekről, rágalmazásról alább a 300. § — V. ö. ausztr. ptvkv. 1325—1330. §§-ait.

283. §. Folytatás 4) vagyonbeli sértésekből. — Birók s közigazgatási tisztviselők felelőssége.

I. Ha valaki vagyonában szándékosan vagy másnak szembetünő gondatlansága által károsittatik, jogositva van az elmaradt nyereséget is, és ha a kár valamely a büntető törvény tiltotta cselekvény által, vagy pajkosságból és kárörömből okoztatott, a kéjbecsárt is követelni. *a)*

Azon kár, mely kisebb foku hibából vagy gondatlanságból okoztatott, azon érték szerint térittetik meg, melyel a dolog a kártételkor birt. *b)*

A birák és birósági, thatósági, s községi elöljárók, hivatalnokok, hivatali kötelességüknek szándékosan, vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéseért felelősséggel tartoznak. *c)*

Különösen:

1) Ha a biró vagy birósági hivatalnok *d)* hivat. eljárásában cselekvése vagy mulasztása által valakinek akár szándékosan akár vétkes gondatlanságból kárt okozott, — a mennyiben az a törvényben meghatározott perorvoslattal nem volt elhárítható — teljes kártéritéssel tartozik. Ha pedig a perorvoslatra nyilván való vétsége által okot szolgáltatott, a felsőbb biróság azt a perorvoslat felett hozott határozatában, a fél kérelmére az okozott költségekben elmarasztalja.

A vagyonifelelősség kiterjed mindazon közig. hivatalnokokra is, kik peres vagy peren kivüli eljáráshoz tartozó polgári vagy büntető ügyekben hatósági cselekmények teljesitésére, vagy birói meghagyások megkeresések foganatositására hivataluknál fogva kötelezve vannak. *e)*

Ha a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás mint büntett rendes bünvádi eljárás tárgyát képezi, a károsult félnek választásától függ kártéritési keresetét vagy a bünvádi perben, vagy ennek befejezése után polg. perúton érvényesiteni; ha pedig ezen eset fen nem forog: akkor a kártéritési kereset a polgári perútra tartozik. *f)* De a kereset megindithatósára szükséges, hogy előbb a kereshetőség fegyelmi eljárás utján előzetesen megállapittassák. *g)*

E szabály alól kivételnek van helye: a) ha a kárt okozó s büntettet vagy fegyelmi vétséget képező cselekményre vagy mulasztásra nézve a vádlott már az illetékes biróság által bünösnek vagy vétkesnek itéltetett; b) ha a fegyelmi eljárás meginditása vagy befejezése előtt hivataláról vagy nyugdijáról lemondott. c) ha a kereset közig. hivatalnok ellen és d) ha az örökösök ellen indittatik. *h)*

A kereshetőség megállapitása iránti kérvény mindig a fegyelmi biróságnál nyujtandó be, abban a cselekmény vagy mulasztás határozottan megjelölendő, s részletesen körülirandó, vagy a további bizonyitékul szolgáló adatok elősorolandók, és a fél vagy külön meghat. ügyvéd által irandó alá. Ha a kereshetőség megállapittatott, a kérvényező tartozik kártéritési keresetét az illetékes birósághoz a határozott kézbesitése útán 30 nap alatt különbeni jogvesztés terhe mellett beadni. Ezen eseten kivül a kártéritési kereset elenyészik még akkor is, ha az illet. a fegyelmi eljárás a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás elkövetésétől számitandó egy év alatt meg nem indittatott.

A fegyelmi vagy büntető biróság jogerejü itélete a polg. peruton inditott kártéritési keresetben többé kifogás álá nem eshetik, és a polg. biróság eljárása csak a megtéritendő összeg meghatározására szoritkozik. *i)*

A sikkasztásokért első vonalban az állam lévén felelős : *k)* a ki keresetét az állam ellen akarja érvényesiteni, köteles igazolni, hogy a kártalanitás tárgyát az illető hivatalnok hivatalos minőségben vette át, vagy is hogy az átvételre törvény, vagy törvényerejü szabályrendelet vagy birói határozat által volt feljogositva.

A kárt követelő fél valasztásától függ az államot a kártalanitási anyaperbe mint szavatost megidézni, vagy pedig ha ezt nem tevé, az állam ellen külön pert inditani. Az állam mindkét esetben a vádlott jogaiba lép, s oly perben, a melyben sem mint szavatos, sem mint közvetlen alperes megidézve nem volt, kártéritésre érvényesen nem kötelezhető. *k)*

A jelen törvény az első foly. polg. biróságok szervezetével egyidejüleg lépvén hatályba *l)* az ezelőtt elkövetett de a jelen törvény hatályba lépte után tudomásra jutandó visszaélések büntethetősége és a vagyoni felelőség az eddigi törvények szerint itélendő meg, az eljárás azonban a jelen törvény szerint történik. *m)*

2) Köztörvényhatóságoknál.

A tisztviselő mindazon kárért, melyet hiv. eljárásban akár cselekvése akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból az államnak, a thatóságnak, községeknek vagy egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerü jogorvoslattal elhárítható nem volt, teljes kártéritéssel tartozik.

A kárkeresetek a tvkez. rendtartás szerint illetékes biróságok elébe tartoznak.

Konok perlekedők a thatóság valamelyike jótékony intézete javára 400 frtig emelhető pénzbirságra büntettethetnek, s a perköltségekben elmarasztalandók. *n)*

Ha a tisztviselő illetékes meghagyásból, s a meghagyás szerint járt el. a kártalanitási kereset mindig azok ellen inditandó, a kik a törvénytelen cselekményt elrendelték.

A bizottság azon tagjai, kik a törvénytelen határozathoz járultak, a károsult irányában egyetemleg felelősek, egymás közt azonban a kártéritésre egyenlően kötelezvék.

Ha a károsult az elmarasztalt tisztviselő vagyontalansága miatt kielégitést nem nyerhetne, vagy nem lehetne kideriteni, hogy a sérelmes határozatra kik szavaztak: a kárt viszkereseti jog fenmaradása mellett a thatóság pénztára tériti meg. A közpénzt kezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után első sorban azok tartoznak viselni, a kik a pénz kezelésre törvény szerint felügyelni tartoznak, ha kötelességüket épen nem, vagy nem szabály szerint teljesitették.

A hivataloskodásból folyó felelőség mindaddig tart, mig a tisztviselő a thatóság által föl nem mentetett. E felmentés azonban csak a thatóság egyeteme iránt fenállott felelősséget szünteti meg, az okozott kárért magánjogi s a bünös cselekvényekért e büntető törvényekben meghatározott felelőség érintetlen marad. *o)*

3) Községeknél:

Az elöljáróság minden egyes tagjára nézve ki van mondva a felelőség átalában úgy mint a közthatóságoknál mondottuk. A biróság és eljárás ugyanaz; a konok perlekedés büntetése ugyanannyi, csak hogy a községi szegény alap javára. Ha az elöljáró felsőbb meghagyás folytán és annak értelmében járt el: a kárkeresetek azok ellen inditandók, kik a törvénytelen cselekményt elrendelték. — A községi képviselők tagjai, kik a törvénytelen cselekvényt elrendelték, a károsult irányában szintén egyetemleg felelősek, egymás közt pedig a kártéritésre egyenlően kötelezvék. Az elöljáró vagyontalansága valamint a pénzkezelő tisztviselők által okozott kár esetében ugyanazok követendők, miket 2) alatt a k. thatóságoknál mondottunk. *p)*

a) Példák lehetnek a mezei rendőrségnél alább a 286—288. §. A csorda közt ügetve hajtás által valamely marhában történt kár a hajtót terheli. — 9536/1868. Hszem. tábla. — *b)* Ez az illendő vagy is szokott becsü az idő és körülményekhez mérve, fen. 61. §. — *n)* Ha a becsüsök eltérőleg nyilatkoznak a középár szolgál zsinórmértékül. Hszem. tábl. m. f. — *c)* 1871 : 8. 1870 : 42. 1871 : 18. — *d)* 1871 : 8. ide esnek a biróságoknál alkalmazott ügyészek· a korona ügyész segéd és kezelő személyzetével, a biróságoknál állandóan alkalmazott szakértők 1—3. §. — *e)* u. o. 66. 67. §. — *f)* Polg. tvkez. rttás 93. §. 300 frtig sommás, azon túl rendes utra. — *g)* 1871 : 8. III. IV. Fej. — *h)* u. o. 68. §. — *i)* u. o. 60. 73. 74. §§. — *k)* u. o. 19. 73. §§. — *l)* 1871. jun. 25. — *m)* u. o. 75. §. — *n)* 1870 : 42. 73. §. illetőség és eljárás l. fen. *f*, alatt. — *c)* 1870 : 42. 74—76. §§. — *p)* 1871. 18. 87—89. §§.

284. §. A marhák behajtásáról, és az elhajtásról.

Tilosból, mely vagy természet szerint ilyen, p. o. vetés, rét kaszállás előtt; vagy különben tilalom alá van helyezve, a kárt okozó idegen marhát behajtani és zalogként letartóztatni lehet. *a)* De a 3 nap elmultával birói kézhez kell adni, különben a behajtó nemcsak az okozott kárt és költséget megtériteni, hanem azonfelül tekintet nélkül a marhák számára minden napra három ezüst girát vagyis 12 frtot fizetni tartozik. *b)* E büntetés foly 15 napig, azután pedig asak ugy, ha a letartóztató a marhák kiadására biróilag megintetvén, azokat ki nem adta; és a törvényes 15 napok mulva mindaddig tart mig a marhák ki nem adattak. *c)* Ha a marhák tulajdonosa eleget akar tenni, és azok még birói kézhez adva nincsenek, a behajtó azokat kielégitése után kiadhatja; de ha már birói kézhez advák, csak birói meghagyás után. Az elégtétel azonban más záloggal is történhetik. *d)* Sereges behajtás esetében szokás egy darabot zálogul hagyni, de ezt birói kézhez adni nem szükséges. *e)*

A károsult nemcsak az okozott kárt, hanem a behajtó cseléd szokott díját, a marha tartását, a mennyiben azt haszonvétele nem pótolja, és minden egyéb költségeit kivánhatja. *f)* A kárt az illető elöljáróság becsüli *g)*; de a marha tulajdonosa szolgabiró által uj becsüt kivánhat. *h)* Az adott zálogot pedig 15 nap alatt ki kell váltani, különben a zálogos tulajdonává válik. *i)*

Ha valaki marháját kártevő szándékkal vagy birói eltiltás ellenére más határában legelteti, hatalmaskodásnak tekintetik. *k)*

Ha a marhák villongás- vagy peres határból hajtatnak be, ez elhajtásnak neveztetik. *l)* De szükség, hogy a határ birtok tekintetéből peres legyen; mert ha az elhajtó bizonyitja, hogy ő az utolsó időben legalább egy évig a szóban forgó földet maga csendesen és kizárólag birta, ugy nemcsak minden kárát és költségét, hanem a hatalmaskodás diját is követelheti; sőt ha ellenét vagy emberét már annak előtte a határból kétszer biróilag eltiltatta, az elhajtott marhák elvesztésére is keresettel bir. *m)* Ellenben ha a marha tulajdonosa maga nyilvánvaló egy évi rendes és háboritlan birtokát bizonyithatja, az elhajtásért keresetet indithat, és hatalmaskodás diját követelheti. *n)*

Egyéb tekintetben a be- és elhajtás közti különbség csak abban áll, hogy itt a marha tulajdonos ellenfelét nem záloggal, hanem irással biztositja, melyben magát kötelezi, hogy a marhát, ha szükséges leend, előállitja, hogy miért hajtotta oda? okát adandja, és a birói itéletet állandja.

a) III. 33. 1729 : 42. Fenhagyta ezt az 1840 : 9, 28. §. e) alatt. Ennek neve törvényeinkben „invagiatio pecorum. — *b)* III. 33, 1. 2. §. 1729 : 42, 1.

2. §. Sokszor a birónak helye nincs, és ily esetben a biról kéz helyét irásbeli jelentés, hogy a marhákat birói intézkedés alá bocsátja, pótolja: és ekkor a biró meghagyására kiadni tartozik a törvényes büntetés alatt 1729: 42, 5. §. melyet elkerülhet, ha elhajtásban az irott biztositás vele nem közöltetett, (Dec. 2. 3. marcales.) vagy hogy az a törvény rendeletével meg nem egyez, behajtásban pedig ha zálog nem adatott. De a biró a marhát, ha kezénél van, az átadó megegyezése nélkül is kiadhatja. Dec. 5. 7. 8. marcal. 1728 : 42, 4. §. — *c)* u. o. 3. §. ha a megintett fél 15 nap után vissza nem adja, azután is elfogadhatja ugyan a másik fél, de nem tartozik vele. — *d)* u. o. 4. §. és Dec. 7. 8. marcales. — *e)* Dec. 5. u. o. — *f)* Dec. 6. Sent. 6. u. o. — *g)* III. 33. 3. §. 1729 : 42. 4. §. — *h)* id. 42; 7. §. Joga van a marhák tulajdonosának a kieresztéstől 15 nap alatt uj becsüt eszközölni szolgabirói uton, és ha az uj az előbbit haladná, a két somma összeadva ketté vágatik. — Ha a kárt többen okozták, egyen is megvehető. 1801. febr. 25. Selmeczi ügynök perében. — *i)* 42 : 7. §. Dec. 7 marcales. — *k)* 1729 : 42, 8. §. — *l)* „abactio pecorum" 1729 : 42, 9. §. — *m)* u. o. 4. §. — Sokszor kár sincs, mert a czél csak az volt, hogy gyakorlat „usus" alapittassék meg a birtokra nézve.

285. §. Folytatás. Ezekből származó perek.

A marhák behajtása — illetőleg elhajtásából származó perek:

1) Girás per *a)*, a III. : 33. 1729 : 42. alapján : a törvény szerint az alispán előtt, az o. b. értekezlet szerint a törvényszék előtt; ezen az uj polg. törvk. rendtartás sem változtatott, mivel a kereset a rendesek sorába esik. Inditja a marhák tulajdonosa a be- vagy elhajtó ellen, ha vagy egy marhát sem, vagy mind nem adta át három nap alatt birói kézbe; továbbá ha a kárból vagy békes birtokról behajtott marhákat a törvényes elégtétel, u. m. a kár becsüje, és a zálog ajánlása, elhajtásánál irásbeli biztositásra, vagy a csupa behajtásnál a tilalombérek, és hajtó pénzzeli megkinálásra vissza nem adja, bár annak idejében birói kézhez szolgáltatta. A jogérvényes birói itélet szerint vétkes alperes a marhák kiadásában, s a törvényes birságban naponkint 4 gira = 12 forintban az okozott károk s minden rövidségnek, és a perköltségeknek megtéritésében elmarasztaltatik, s ha fel- s alperesek többen vannak, a birság is igen nagyon megszaporodhatik *b)*. A birságból a biró két harmadot kapott, a győztes egy harmadot. *c)*

2) Az elhajtott marha elvesztése végett szintén a fennebbi biróság előtt az 1729 : 42, 9. §. alapján; ha t. i. a birói megintés vagy eltiltás már két izben megtörtént.

3) Hatalmaskodási vagy erőszakossági perek: 1) A marhák birtokosa által vagy a girás perrel együtt vagy a nélkül az 1729 : 12. §. alapján. A bizonyitás azon fordul, hogy a marhák tulajdonosa azon helyet vagy maga kizárólag, vagy az elhajtó-

val együtt az elhajtást megelőzőleg egy évig békésen használta. 2) Az elhajtó által a marhák birtokosa ellen, ugyanazon törvények és bizonyitékok alapján, mind az előbbi 3). A gonosz indulatból készakarva marhák által károsító ellen, a kárból behajtó felperessége alatt, ez is békés kizáró birtokot feltételez 4). Az ellen, ki a jogosan behajtott marhát kiszabaditja, és azon helyről, hol be voltak zárva, erőhatalommal elviszi; alapul a II. 82. czimen; többnyire birói megintés előre bocsátásával, hogy kitünjék, vajjon a tulajdonos, ha ezt emberei tették, azok tettét magáévá teszi-e vagy nem. — Az erőszak büntetése 100 frt.

Mindezen hatalmaskodási vagy erőszakossági keresetek az illető törvényszékre tartoznak.

4) Kárpernek is lehet helye; és pedig a marhák tulajdonosa részéről, ha marháinak rosszúl viselték gondját, az alperes személyi birósága előtt az öszveghez képest sommás, vagy rendes uton *d)*; a károsult részéről, ha a marhákat behajtani nem lehetett, és a kár hibából eredett, de ez utóbbi már a mezei rendőri törvény alá esik. A ki jogosan hajtotta be a marhákat, az ezek körüli gondviselés elmulasztása által csak a tetemes hiba által okozott kárt tartozik megtériteni: ha pedig jogtalanul hajtotta be, a legcsekélyebb hibáért, sőt a véletlenért is felelős; valamint akkor is, habár jogosan hajtotta be, de a törvényszabta idő alatt birói kézhez adni elmulasztotta.

a) „Girás" per tulajdonképi értelemben, megkülönböztetve az egyéb birsági perektől, melyek tárgyuk szerint neveztetnek el p. o. hatalmaskodási stb. mint alább látandjuk. — *b)* Mindjárt az *e)* alatt. — *c)* Hogy a birság igen megszaporodhatik, és pedig borzasztóan : az 1613 : 23, 3. §. és az 1729 : 42, 2. §-ból következik : mert a megosztozott nemesek egyenkint vétetnek, a községek együtt egy büntetést fizetnek; egy földesurnak több jobbágyai együtt egyet; több földesuraknak jobbágyai annyit, a hány külön földesuraknak alattvalói; igy követeltethetik a büntetés is, ugy a girák, valamint az erőszak díja. Azonban a jobbágyi viszony megszüntetvén a jobbágyok is egyenkint. Franknak a 363. §-hoz tett példájaként : ha egyfelől 60 nemes, másfelől 60 elhajtó áll, az erőszak büntetése 60 × 60 × 490 = 360,000 frtra is rúghatott, de ő is megmondja hogy a kir. curia itéletei szerint már több esetben a közbirtokosok összesen csak egy díjat fizettek. Sent. 20. 45. 46. 51. ad poen. viol. — Bővebben Kövy (Fogarassi) 753—760. §§. Frank 604. §. — *d)* Polg. törvk. rendtt. 35. 93. §§.

286. §. Mezei kártételek, az u. n. mezei rendőrség. — Általános szabályok.

A gazdaság és az ipar külső tárgyaiban elkövetett károk iránt az 1840. 9. t. cz. az u. n. mezei rendőrségi törvény által tüzetesen intézkedett.

E törvény alá esnek a kertekben, szőlőkben mindennemű ültetésekben és erdőkben, vetésekben, növényeken, réteken, nádlásokban, legelő mezőkön, méhesekben, nemkülönben országos dűlő és vasutakon, hidakon és köszénbányákon, turfa-téreken, valamint a temetőben is elkövetett kárositások; szóval a gazdálkodás és iparnak kivül fekvő tárgyait veszélyeztető cselekvések.

E törvény rendelete alá eső kárositások, habár történeteseknek látszanának is, de mégis olyanok, melyeket megelőzni az illető kártevőnek hatalmában volt, úgy a merő gondatlanságból eredtek, ha az illető felek a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnének, a károk a költségekkel együtt csak egyszeresen itéltetnek meg. A vétkes gondodatlanságból vagy épen szándékos negédségből és rosz akaratból eredt károk a költségekkel együtt egyszeresen, azonfelül a kár becsüje másodszori megtéritésével. *a)*

A biró a betudásnál, a kár mennyiségén, s egyéb átalános szabályokon kivül különösen figyelembe veszi: a) A gondatlanságnak, negédességnek vagy szántszándékos rosz akaratnak fokozatát, különösen pedig a vétség ismétlését, b) az ipart és szorgalmat, melyet a tulajdonos a kárositott tárgyra es helyre forditott, c) a védelem biztosságát, melyel a birtokos tulajdonát ótalmazhatni vélte; d) terhesebb betudás mérlege találja az éjjel mint nappal elkövetett kártételt.

A cseléd béres vagy szolgáért a gazda, valamint szülőivel egy kenyéren lévő gyermekért szülője annyiban felelős, mennyiben a kár a reájok bizott munka természetéből önkényt következett, vagy a reájok bizott barom apró marha által történt; azonban a fizető ezen utóbbi esetben a kártevő ellen viszkeresettel élhet.

Tetten kapott embert, ha nemes is, lehet helyben, vagy ha futásnak eredett, üldözve és utólérve ha más határban is lezálogolni, vagy mig zálogot nem ád, vagy kezest nem állit, letartóztatni, valamint akárki kárban talált marháját behajtani, (22. §.) és mielőtt eleget tett, tulajdonosa sem adott zálogát, sem behajtott marháját vissza nem nyeri. (25. §.) A káros azonban kárát, habár záloggal nem bir is, csak a tettest tudja, annak illető birája előtt követelheti. (17. 18. §.)

A költségek közé számittatik a becsüsök fuvarja, tartása napi bére, az utánnuk való járás és egyéb fáradozás jutalma, ha a biró befolyása vétetik igénybe, ennek és a tanuknak napi díjai, fuvarjuk, végre a behajtott marhák tartása és a hajtópénz, mely minden darab lótól vagy szarvasmarhától 6, sertéstől és kecskétől három, juhtól egy krajczár, igaz törvényes értékben. Erdei vágásokból behajtott sertés és birkától 10, más marhától 30 kr. (9. §.) Szárnyas álattól szintén 3 kr., ezt agyonlőni is szabad, de tulajdono-

sának ott kell hagyni. A ki ellentállott vagy a behajtást meg nem engedte, a hajtópénzt kétszeresen fizeti. (24. §.)

A ki a kár becsüjét magasnak találja, szabadságában áll azt biró által megvizsgáltatni, vagy az első becslés után harmadnap, erdőben legfőlebb 15 nap alatt mindkét fél részéről egyenlő számmal választott becsüsök által ujra megbecsültetni. (34. §.) *b)*

A kárnak és hajtópénznek másodszori megfizetése és egyéb pénzbeli birságok rendszerint a megyei vagy városi pénztárba folytak, *c)* (43. §.) azontul pedig a sértett fél a fenálló törvények szerint hatalmaskodás díját is követelheti. (44. §.) (17. §.)

A fogság, hacsak lopás, rablás, vagy személyes erőszak közbe nem jött, a tisztességes letartóztatáson túl nem mehet. A ki nem fizethet, fogsággal büntettetik, egy napot két ezüst forint helyébe számitva; de ez hosszabb időre ki nem terjed. (40—41. §.)

a) A testi büntetések ovatos használatát s illetőleg a mezei rendőri törvényt átalában az o. birói értekezlet is fentartotta. Ért. VI. 3. 4. §. A menynyiben az 1848: 25. törvényczikk a testi büntetést bizonyos qualificatiók létezése esetében megszüntette, az 1848. évi törvényhozás szelleméből indulva a teljes mentesség kihágás esetében is a nemeseken, és gyakorlatilag azok sorába felemelt honoratiorokon felül mindazokra is kiterjesztett, kik az 1848: 5. t. czikk. szerint politikai jogok gyakorlatára képesitvék. — Ezen mentesség mind azon izraelitákra is kiterjesztetett, kik a politikai jogok gyakorlatára törvényileg megszabott egyéb qualificatióval birnak. — A testi büntetés alól mentesitetteknek nejeik, özvegyeik, és családjuk tagjaira ezen mentesség szintén kiterjedett. Ért. III. Bünvádi eljárás 5. §; — de az 1871: 52. a testi büntetéseket eltörölte, és fogságot, ha pedig mint sulyositó alkalmaztatott: más nemü sulyositást rendel. — A hajtópénzt a törvény ezüstben szabta meg; azonban most osztrák értékben fizetendő, ép ugy mint általában a birságok, ezüst pótlék nélkül. *b)* Zöld vetéseken, és átalában a terményérés előtti időszakban okozott kár tekintettel a még hátralévő érési időszak előtt beállható javulásra és a föld minőségére becsülendő és itélendő meg, az ezzel meg nem elégedő fél kivánhatja a becslésnek az érési időszak beálltáig leendő elhalasztását; de ha a kár már érő terményeken történt: a becsü azonnal eszközlendő. Htt. intézmény 1865. mart. 2. 15377. sz. — *c)* l. 290. §. *

287. §. Folytatás. A kárban talált marhák behajtását, a kár bejelentését, s az őrök vagy csőszöket, végre az eljárást illetőleg.

I. A kárban talált marhát be lehet hajtani, és ha harmad nap alatt magát senki sem jelenti: akkor a káros vagy behajtó tartozik az ilynemü kártevő bitang marhát az illető szolgabiró vagy kapitánynak bejelenteni beküldvén egyszersmind a károk és költségek jegyzékét azzal, vajjon a kártétel gondatlanságból, vagy szántszándék-

kal okoztatott? (1840. 9. 28. §.) ha ezt elmulasztja, a fennebb körülirt girás pernek van helye. *a)*

Eltelvén a törvényes 15 nap, ha a tulajdonos ezen idő alatt sem jelentené magát, vagy ha tudva lévén, biróilag megintetett és a megintéstől ujabb 15 nap alatt, vagy ha a köröztetés után 3 hónap alatt nem jelenkezik, vagy ki nem nyomoztathatik, akkor a marhák közárverés utján eladatnak. A kárvallott illetőségén túli összeg a tulajdonosé, és ha nem találtatik, az illető pénztáré. Ha pedig a kárvallott követelése még feljebb rugna, a kárositó szóbéli, vagy ha pénzbeli birságon kivül egyéb büntetésnek is volna helye, tiszti ügyészi perbe fogható, ha t. i. kitudatik (22. §.)

II. A kárt az őr, csősz, vagy szolga a kár urának, vagy ezek nem létében a helységi elöljárónak, ez pedig az illető birónak az előtte tudva lévő kárt harmadnap alatt a költségeknek egyszeres, és a kárnak a vétséghez képesti megtéritésében a kárositóval együtt leendő elmarasztalás terhe alatt bejelenteni köteles (32. §.) A ki pedig az őrzéssel megbizva nem volt, s mégis a kártévőt feladja, s a kárban lévő marhát behajtja, mind a hajtópénz, mind a kártételért járó pénzbeli birság is őtet illeti (30. §.)

III. A csőszök, őrök és félvigyázóknak, hogy hitelességök legyen, jó erkölcsü, még büntetéssel meg nem rovott, hamis tanuskodásban nem tapasztalt embereknek kell lenniök, és a rendőrbiró jóváhagyása mellett felfogadtatniok. Ez hittel köteleztetik *b)*, s mint ilyennek világos, határozott, kétségbe nem vonható, s hit alatti tanubizonysága oly erővel bir, hogy az által a vádlott önmaga igazolására köteleztetik s elmarasztaltatik, mindazáltal a csősznek a hit a vádlott egy tanujának kellő vallamásával ellenkező vallására egyéb adatok hiányában meg nem engedtetik (21. §.) És a ki az erdei, mezei szőlőbeli vagy tócsőszt kötelességi eljárása közben, vagy azért boszút állva megveri, közfenyiték alá esik, és nemcsak a gyógyitási költségek megtéritésében, hanem a mennyire a megsértett élelme keresésére ideiglen, vagy orvosolhatlan csonkítás esetében örökre alkalmatlanná lett, ebből eredő kára pótlásában és 24—100 frtig terjedő fájdalomdijban elmarasztaltatik, azonfelül vétsége fokozatához képest bünvádi kereset alá esik (31. §.)

IV. A mezei rendőri biróságokról és eljárásról az 1840: 9. 3—7. §§-ok intézkednek. Az eljárás a sommás utra tartozik. *c)*

a) Fen. 284. §. 1840: 9. 28. §. *e)* alapján a III. 33. és 1729: 42-re hivatkozva. — *b)* Az 1840: 9. t. cz. végén a hitforma. — *c)* A polg. törvk. rendtartás 93. §. *h)* szerint a sommás eljárás alá tartoznak, a mennyiben polg. eljárás tárgyai, s felebbvitelt is az uj eljárás szabályozza. — u. o. 3. §. L. 1861. april 14-én 18566. sz. httótanácsi intézvény.

288. §. A mezei rendőrség elleni vétettek.

A mezei rendőrség elleni vétettek jelentősbjei következők;

1. Általában más földjének, habár gyepmező is akár télen, akár nyáron legeltetése, csapásolása, növények kedvéért ásása (8. §.)

2. Rétekben, vetésekben, kertekben mindennemű ültetményekben, erdőkben, egyes, vagy erdei fákon végbevitt kártétel; erdőknél még fenyitéknek is van helye (9. §.)

3. Asztagoknak, kazaloknak, lábon levő, vagy levágott gabonának takarmánynak meglopása, egyszersmind bűnvádi eset is (10. §.)

4. Ragadós nyavalyában sinlődő marhának közös legelőn tartása. Gyógyithatlanság esetében a marha a rendőrbiró parancsára agyonszúratik; ha gyógyítható: külön legelőre rekesztetik, honnét ha a tulajdonos máshová hajtaná, minden beteg darabtól 1 frt büntetést fizet (11. §.)

5. Erdőkben tűzgerjesztés, nádasoknak zsombékoknak turfának, söt a tarlónak is épülethez közel, vagy mikor a kepék még rajta vannak, felgyujtása a büntető törvény alá is eshetik (12. z.)

6. Erdőben a földesur vagy erdésze hire nélkül bár urbéri faizás ürügye alatt, fák vágása, rongálása, hordása (13. §.)

7. Termesztménynek, gyümölcsnek, gazdasági eszköznek, és minden mezei tárgynak, p. o. tilalom-táblának, vagy oszlopnak, méhesből kasnak, méznek, mezei kapunak, kútgémnek, rovásnak stb. megrontása, ellopása (14. §.)

8. Országutaknak ki- vagy összeszoritása, más vonalra vezetése, felszántása, kar- vagy sorfáknak, védczövekeknek, hídaknak rongálása (35. §.) A határban levő mezei és dűlő utakat a helység lakosai jó állapotban kötelesek tartani, különben a rendőri biró ezt az ő költségökre teljesítteti (36. §.)

9. Aratók-, nyomtatók és cséplőknek, kiket máshonnan útlevél nélkül felfogadni tilos, — valamint bármily más mezei munkát szerződésileg vállalóknak a kialkudott munkátóli vonakodása, megszökése, kivévén ha jégeső vagy más elemi viharok által okozott tetemesebb kár a szerződés megmásitását megengedi. A felfogadó szintén sommás uton felelős a szegődött munka kiszolgáltatásáért, a munkások kialkudott bére és élelmezéseért, ugy, hogy a szándékosan okozott kárnak kétszeres pótlását a munkások saját részükre követelendik (37. §.) A ki pedig mások által bérelt munkásokat tudva elcsábit, és az előbbeni bérlő birói megintésére is elbocsátani vonakodnék, 20-tól 200 frtig bünhödik (38. §.)

Kendert vagy lent az e végre kitüzött helyen kivül áztatni, azonkivül, hogy azt a tulajdonos a vett meghagyásra azonnal elhordatni köteles, minden beáztatott kévétől 1 kr. birságot von maga után (42. §.)

A vadászat, halászat és piócza-szedésről fennebb volt szó *a)*.

Végül megjegyeztetik, hogy mindazon esetekben, midőn a kártétel a fenálló törvények szerint hatalmassági büntetést érdemlő cselekedetből ered, a kárnak a jelen törvény szerinti megtéritésén a birságokbani, s egyéb elmarasztalásokon kivül hatalmaskodási keresetnek is van helye (44. §.)

a) V. ö. fen. a 94. 95. §§.

289. §. A lehető kár eltávoztatására szolgáló módok 1. A zár 2. Vizimüvek kiigazitása. Vizek szabályozása.

Törvényeink a lehető kár eltávoztatása végett az ugynevezett birói zárral (sequestrum) és a kiigazitás, vagy szabályozások elrendelése által, főleg vizek, csatornáknál vizi épitmények tekintetében intézkednek; ez utóbbi módokról már fönnebb szólottunk *a)*, itt csak a birói zárról értekezünk.

Birói zár és gondviselés alá jutnak az illető veszélyezett javak a következő esetekben:

1. A sz. korona öröklése esetében *b)*. Előbb magszakadás esetében, midőn a fölött a kir. vagy közügyész és a követelő örökösök közt, vagy az utóbbiak közt per támadt *c)*; valamint akkor is, ha valaki felségsértés vagy pártütés miatt gyanúba vagy vád alá esett *d)*.

2. Csőd esetében *e)*.

3. Biztositási vagy kielégitési végrehajtás esetében *f)*.

4. Gazdasági tiszt javai, ha számot adni vonakodik *g)*.

5. Mikor a közös erdő felett arányper foly, és ez esetben a zár megrendelése után az azt megszegő a károk és költség megtéritésen felül 200 frt büntetésben is marasztaltatik *h)*.

6. De peren kivül is erdőpusztitás esetében a törvényhatóság a közjó tekintetéből, ha a vizsgálat eredménye szükségli, zárt rendelhet *i)*.

7. Továbbá zár alá eshetnek a pazarló javai a törvényes örökösök kérelmére. Végre

oly esetekben, midőn a biróság az öröklés körül hivatalból tartozik fellépni, és zárgondnok kinevezését szükségesnek látja *k)*.

Zárgondnoknak, minden esetben jóhirű, nevü, és biztos embert kell nevezni, hatáskörét, kötelességeit és jutalmát a megrendelő törvényhatóság határozza *l)*.

Az elrendelt birói zár országszerte kihirdetendő. Kihirdetés után a zár alatt lévő javairól nem intézkedhetik, kötelezettséget érvényesen nem vállalhat, évdiját a jószág jövedelméhez mérve a zárt megrendelő biróság határozza meg. A zárnok azonban köteles ebbéli megbizatásában pontosan eljárni, az adósságokat a mint telik, a netán kidolgozott és biróilag megállapitott terv szerint fizetni, és évenkint számot adni azon hatóságnak, mely őt kirendelte *m)*.

A zár az ok megszünte következtében biróilag megszüntethetik, *n)* de a megszüntetés ugy, mint az elrendelés közhirré teendő.

A zárt, ha a pazarlás tudomására jutott, a megye vagy illető thatóság elrendelheti *o)*. Azonban ez leginkább az érdeklettek folyamodására történik; ilyenek voltak az előtt adományi javakra nézve a kir. ügyész; azokra vagy egyéb ősi javakra nézve az osztályos rokonok; a törvénynek ujabb változása folytán azonban lehetnek az egyenes leszármazó örökösök, ezek nemlétében pedig az életben lévő szülők törvényes osztályrészük biztositása tekintetéből *p)*. A folyamodás gyakran ő Felségéhez intéztetett; de rendszerint az illető törvényszékhez intézendő; és a panaszlott fél is meghallgattatatván, a birói zár a körülmények által indokolva kimondatik, zárgondnok neveztetik, és köre meghatároztatik. A zár feloldása szintén az elrendelési utat követi. *q)*

A per meginditása előtt, vagy folyta alatt biztositásul is lehet az ujabb eljárás szerint birói zárlatot kérni, ha félhető, hogy az ellenfél a per tárgyát addig elidegeníthetné; vagy a kérelmező jogai veszélyeztetnének *r)*.

Vannak önkénytes zárok is, midőn valaki maga belátta, hogy vagyonát maga személyében kezelni nem képes, és akkor zárt kapott, mely addig tartott, miglen azt a kérő maga feloldatni nem kérte; és ha mások jogai veszélyezve nem voltak, meg is szüntethető lett; de az önkénytes zárok a birói vegrehajtást nem akadályozhatják *s)*.

a) Fennebb 102. 103. 109. 110. 112. §§-okban. — *b)* alább 398. — *c)* 1715: 25. 5. §. — *d)* 1715: 7. 3. §. — *e)* 1840: 22. 11. §. — *f)* Ért. 111. §. többször id. munkám 95. és köv. §§-jai, 1715. 28. 15. §. 1729: 28. 27. §. — *g)* 1622: 65. 1723: 63. 8. 11. §§. — *h)* 1807: 21. 9. §. — *i)* 1791: 57. 1807: 21. 1—8. §. fen. 112. §. — *k)* Ért. A) 7. 4. §. — Ért. B) 163. §. — *l)* Az előtt a vér- és jogközösség szempontjából, ha lehetett osztályos rokon volt nevezendő; a rokonság azonban ha lehet nem mellőzendő. — Viszály esetében több javaslatba hozottak közül annak lehet igénye, ki legtöbb vagyoni biztositékot nyujthat, és állásánál, viszonyainál fogva a czélnak leginkább

megfelel; és kepviselői minőségénél fogva a felek valamelyikével jogilag azonos személynek nem tekinthető 61. sz. cur. it. 1867. A felek valamelyikéveli ellenségeskedési viszony nem akadály. Az sem, ha vagyontalan, ha az, kinek veszélyére neveztetik ki, vagyoni biztositékot nyujthat. — 234. sz. 1867. — *m)* 1723: 48. 2. 3. Sent. 53. 99. liqu. deb. — *n)* 1723: 48. 3. §. — Az egyházi javak zár alá vételéről szólottunk fen. a 61. §. *o)* 1723: 48. §. — *p)* Ért. A) 7. 4. §. — *q)* A zárgondnoknak bizonyitványa arról, hogy a pazarló javul, nem elég; söt figyelembe sem vétetik; de a legközelebbi rokonok mindig meghallgatandók. Hsz. tábla 17440/1866. — *r)* Polg. tvkez. rendt. 337. §. Fenn az *e)* alatt. — *s)* Polg. tvkez. rendt. 324. köv. §§. — Frank. 356. 594. 595. §§. l. alább a 385. §. —

290. §. A magán vétettekről általában.

Magán vétetteknek törvényeink szerint azon vétettek neveztetnek, melyek nem bünvádi, hanem polgári kereset utján az u. n. homagiummal, dijjal toroltatnak meg; és többnyire hatalmaskodást, vagy erőszakot, mely az önbiráskodás jogszerü határai tullépéséből ered, foglalnak magukban; noha sokszor büntettet is, de ennek megbosszulása bünvádi utra tartozik, és ott gyakran a homagium is mint vérdíj megitéltetett. *a)* Vannak ezeken felül magánútra tartozó vétettek is, melyek a panaszló folyamodására *b)*, vagy tisztileg *c)* pénzbüntetésekkel u. n. birságokkal toroltatnak meg.

I. Magán polgári kereset tárgyai 1. A nagyobb hatalmaskodás. 2. A kisebb vagyis erőszakosság (violentia). 3). A levelek körüli véttettek. 4). Álnoksági véttettek *d)*. 5. Azok, melyek becstelenséget vonnak magok után *e)*. 6. Becsületsértések. Ezeket követik:

II. Tiszti ügyészi kereset tárgyai *f)*

a) A homagiumról vagy dijról szó volt már fennebb a 41. §-nál. — *b)* Tehát magán polgári „actio privata" és nem közkereset „actio publica" utján; azért ezek rendszerint „delicta privata" elnevezés alatt állnak, megkülönböztetve a büntettektől (delicta publica). — *c)* Ezek már tiszti keresettel toroltatnak meg, és „delicta politica", mintegy közigazgatási véttettek. — *d)* Ezek a „delicta falsi" a mint alább a 298. és köv. §§-okban. — *e)* „Infamiales" — *f)* Alább 302. §. — Ezek közül némelyek kir. ügyészi kereset alá tartoznak. — A mennyiben az előszámlált rovatok alá eső tettek közül már többeket fennebb illető helyökön körülirtunk, azokra itt csak hivatkozni fogunk. — Egyszer mindenkorra megjegyezzük, hogy a birságoknak a törv. szerint a birót illetett része most az állampénztárt illeti.

291. §. I. Magán polgári kereset tárgyai.
1. A nagyobb hatalmaskodás.

Nagyobb hatalmaskodásnak (actus majoris potentiae) a törvény által különösen e rovat alá sorolt véttettek neveztet-

nek. A nagyobb hatalmaskodásnak a törvény által meghatározott esetei:

1. Nemesi házra vagy udvarra (curia) betörés *a)*. 2. Nemes embernek jogos és törvényes ok nélkül befogása, letartóztatása, 3. testében megsértése, megverése, 4. megöl ése; 5. nemes ember állományos fekvő javainak *b)* elfoglalása.

6. Az ország rendes biráinak és személyviselőinek; *c)* u. m. alnádor, alországbiró, itélőmestereknek és a többi akár hétszemélyes, akár királyi, akár kerületi, s megyei biráknak, a káptalan konventbeli, nádori vagy báni embereknek, nem különben az ország zászlósainak, főispánoknak, kir. kamara tanácsosoknak, kir. táblai hites jegyzőnek, és más közhivatalnokoknak hivatalos eljárásukban letartóztatása, befogása, megsebesitése, megverése *d)*. 1. Az ótalomlevelek megsértése, hová tartozik az országgyülési követeknek, s más o. gyülési tagoknak, és cselédeiknek testi sértése, megverése, sebzése és befogása. *e)*. 8. Az országyülésen panaszkodóknak ezen panasz miatt megverése, befogása. 9. Azoknak megverése, és befogása, kik az ország s megyegyülésekre, megyei s akármely törvényszékekre ügyeik végett mennek jönnek, ugy szintén 10. azoké, kik katonasági kicsapongásokban, vagy szökevényszolgák miatt tanuvallásokat tesznek; valamint a kik katonai számodások végett jönnek és mennek; 11. testvérek és rokonok megsebzése *f)*; akárki tagjainak csonkitása, vagy szemeinek kivájása *g)*.

Ezen esetek csak akkor lesznek tiszti ügyészi kereset tárgyai, ha gyilkosságot is foglalnak magukban, vagy ha nagy zajt, vérengzést és közcsend háboritást okoznak; és a 6-dik pontban előszámlált személyek megölésére a törvény sulyositott halálbüntetést is szabott *h)*.

A nagyobb hatalmaskodás büntetése régi törvények szerint fejvesztés vagy fejváltság (emenda capitis) volt, a győztes felperes választása szerint *i)*, de papok, asszonyok és rokonok csak váltságot fizettek *k)*, ma pedig a fejvesztés végkép megszünt, csak a fejváltság, vagyis díj maradt fenn *l)*.

Papok fejváltsága nemesek ellenében, és viszont, csak abból áll, hogy a vétkes maga egész diját fizeti, magától értetvén, hogy az elfoglalt jószágot visszaadni, minden kárt, elmaradott hasznot, és perköltségeket megtériteni kell, és mindez a győztes félnek jut *m)*.

Más akárki pedig azonfelül minden javait veszti, kivéve az osztatlan gyermekek részét *n)* és a mi talán az illető törvényszék határán kivül találtatik *o)*, az ingókat ugyan örökre, az ingatlanokat közbecsü árán visszaválthatólag *p)* de ebből a győztesnek csak egy harmad, két harmad pedig a birónak jut. A vesztett javakat a biró által kisza-

bandó bizonyos határidő alatt akár a vesztő, akár vérei vagy szomszédjai kiválthatják *q)*. Asszony elveszti azt is, a mit hitbér, vagy negyedfejében bir *r)*.

A fogadott, küldött vagy megbizott bünsegédek hasonló büntetés alá esnek, a nemteleneket kivéve *s)*, mert ezek diját a főbünös fizeti *t)*.

Sulyosabb esetek, p. o. emberölés bünvádi kereset és büntetés alá esnek.

a) Vagy egyházi személy házára. 1662: 13. — *b)* Tehát nem e külsőből vagy tán belsőből egy darab földé. Dec. 14. maj. pot. — *c)* 1723: 10. — *d)*. Ezen az 1844: 5. mely a közhivatali képességet a nem nemesekre is kiterjesztette, és az új birósági szerkezet semmit sem változtatott, mert itt főleg a hivatal tekintélye forog fenn. — *e)* De javaikon a gyülés alatt tett erőszakosság nem. Dec. 15. maj. pot. — *f)* 1723: 10. — *g)* U. o. — *h)* 1723: 11. — *i)* 1351: 9. 1486: 55. 1492: 71. II. 55. 1729: 34. 3. §. — *k)* 1723: 10. §. 7. — *l)* Sent. 4. 6. 9. 12. 16. 18. 20. 21. 27. 29. 32. ad poen. maj. pot. — *m)* 1723: 10. 7. §. 1495: 19. 5. II. 43. 2. §. Dec. 5 ad poen. maj. pot. II. 44. *n)* II. 60. Dec. 18. maj. pot. — *o)* II. 65. — *p)* II. 43. 1. 3. §. — *q)* II. 55. 63. 64. 1. fen. 290. §* — De az 1852. nov. 29. pat. 18. §-a mást mond!? — *r)* II. 43. 4. §. — *s)* II. 82. III. 26. 5. 10. §. — *t)* Sent. 9. — Bővebben Frank 359. 360. §§.

292. §. Folytatás. Elitélt különös esetek.

Nagyobb hatalmaskodás díjáról a törvény világosan kimondja, hogy azzal a nemesség diszét ótalmazni kivánja *a)*. Szükség tehát, hogy a ki ily keresetet indít, nemességét, ha kérdés alá jön, bizonyítsa *b)*. Szolgának pedig megveretéséből ura ellen ezen keresete nem volt *c)*, valamint annak sem, kinek nemessége lakása helyén tudva nem volt *d)*, vagy még per alatt áll. *e)* Asszony, mig férje nevét viseli, annak rangjában áll *f)*, de a papi rend görög szertartásu pap feleségére át nem száll *g)*.

Nemes ember lakásába betörésnél az, hogy a ház másé, mentségül nem szolgál *h)* a csupa lárma és szitkolódas pedig még betörésnek nem tekintetik *i)*.

A ki mást jogellenesen megtámadva megveretik, keresete nincsen; *k)* ha pedig verekedés történt, és kezdője nem tudatik, ugy a verés veréssel egyenlíttetik ki; *l)* de ha ketten verekedtek, p. o. két asszony, és más valaki p. o. az egyik férje hozzá jön, őket elválasztotta, de maga a verést, hogy feleségét megbosszulja *m)*, folytatja, ugyszintén, a ki önvédelem határain túlmenve mintegy bosszuállóvá válik, a hatalmaskodást el nem kerülheti *n)*.

a) 1723 : 10. — *b)* Dec. 2. de actor. pers. — *c)* Dec. 4. ad. poen. maj. pot. — Dec. u. o. — *d)* Sent. 55. u. o. — *e)* Dec. 9, u. o. — *f)* Sent. 36. ad. poen. viol. — *g)* Sent. 9. ad. poen. maj. pot. — *h)* Sent. 24. u. o. — *i)* Dec. 8. u. o. — *k)* „verbera verberibus conpensantur" Sent. 20. u. o. III. 21. 7. §. Dec. 13. ad poen. viol. — *l)* Sent. 20. ad poen. maj. pot. Dec. ad. poen. viol. — *m)* Sent. 21. 27. ad poen. maj. pot. — *n)* Dec. 14. de act. et comprom. III. 20. 1. §. Dec. 22. ad. poen. maj. pot. — Bővebben Frank 341. §:

293. §. Folytatás. Nagyobb hatalmaskodási kereset.

A nagyobb hatalmaskodási kereset a kir. vagy báni tábla elébe tartozott; most azonban már az illető törvényszék elébe. *a)* Indittatik a teljes elégtétel azonfelül a hatalmoskodás dija végett (az 1486 : 15. 1492 : 56. 1723 : 10. és egyéb a fennebbi §§-okban hivatkozott törvények alapján) *b)*, nemcsak a fővétkes, hanem ugyanazon keresetben minden bünsegédek ellen, habár p. o. más hatóság alatt állnak. *c)* — Szükséges előadni a keresetlevélben a megtámadás idejét, helyét és egyéb körülményeit; foglalásoknál a jószág nevét, és elfoglalt részét világosan és határozottan körülirni. *d)*

Ha a sértő vagy sértett fél előbb meghal, mintsem a kereset megindittatott vagy az alperes ellenbeszédet adott, az örökösökre sem a kereseti jog, sem a kötelezettség át nem száll *e)*, de az elfoglalt javakat minden károk és költségekkel együtt az örökösök visszakövetelhetik. *f)*

Ha pedig a sértett fél szóval, vagy tettel kiengesztelődést tanusitott, ugy a kereset magától elenyészik. *g)*

Ha a kir ügyész részére törvénytelen foglalások történtek, büntetésnek a kir. ügyek igazgatója nincs alávetve, de tartozik tisztjeért felelni, és eleget tenni, a netán önfejüleg eljárt tiszt elleni viszkeresete fenmaradván. *h)*

a) 1729. 34., 5. §. Mivel a királyi tábla első foly. biróság lenni megszünt. Polg. törvk. rendtartás 3. §. — *b)* Az 1723. 7. szerint o. gyülési bántalmak miatt harmad napra idéztetett II. 23. 2. §. III. 26. jelenleg az idézés ujabb szabályai állnak. u. o. 132. §. — *c)* A nem nemes szolgák s jobbágyokra nézve az mondatik, hogy uraik őket perbe állitsák, de a jobbágyi viszony megszünvén, ők is külön idézendők. — *d)* Ide vág a megjegyzés a 291. §. *b)* — *e)* Dec. 2. ad act. maj. pot. u. o. Dec. 6. de extraserial. II. 61. Az id. tvények perelvállalásról szólnak, de miután a per elvállalása (litis contestatio) időnkben az uj eljárás szerint indulva az ellenbeszéd adásával esik párvonalba, tehát a keresetnek mind cselekvőleg mind szenvedőlegi átszállása ettől feltételeztetik. — Az ausztr. ptvkv. 558. §-a szerint a törvényszabta pénzbüntetések, melyekben a meghalt még el nem marasztaltatott, az örökösökre át nem mennek. — *f)* II. 61. — *g)* Sent. 25. 28. ad act. maj. pot. — *h)* II. 39. 1. §. Bőv. Frank 599. §.

294. §. 2) Kisebb hatalmaskodás.

Kisebb hatalmaskodás vagy erőszak (violentia, minor potentia) minden jogtalan személyi, vagyoni bántalom, mely erőhatalommal történik, habár jogosság szine alatt. Ennek dija nemesek közt 100 frt, melynek fele az államkincstárnak, fele a győztes felperesnek jut *a)*, ezen felül teljes elégtétel, az okozott károkat, megszünt hasznot és perköltségeket magában foglalva. *b)*

A kir. városi polgárok egymás közt szintén 100 frttal büntettetnek *c)*, és a nem nemes, ki anyai nemesi jószágban ül. *d)* Különben nem nemes a maga diját, vagyis 40 frtot fizeti, mely egészen a sértettet illeti *e)*, viszont ha maga a nem nemes panaszkodik 40, és kisebb esetekben 20 frtot nyer, *f)* ezt is csak akkor, mikor az erőszakos tett vagy személyét *g)* vagy a birtokában levő nemesi jószágot sértette ; *h)* mert ez eseteken kivül kártéritéssel tartozik megelégedni. *i)*

A fogadott küldött megbizott segédek, — kivéve a szolgát, ki ura parancsából cselekedett, kiért tehát a parancsoló, — mindegyike önmagáért fizet. *k)*

Káptalan, és konvent *l)*, szabad kir. *m)* és mezőváros *n)* közönsége egy nemes ember diját fizetik. Paraszt községre nézve állandó szokás nincsen, és eddig hol a cselekvők dijában, hol ezt mellőzve csak 100. vagy 40 frtban marasztaltatott. *o)*

Uraság tisztjéért, bár maga a tiszt ellen foly az erőszaki kereset, a végrehajtás az ura vagyonából történik, ennek viszkeresete a tiszt ellenében fenmaradván. *p)*

Ismételt erőszakos tettekért p. o. ismételt vámzsarolás miatt *q)* az erőszak diját ugyan annyiszor lehet követelni. *r)* De ha foglalásnál az erőszak több izben visszanyomatik, egy tettnek van helye. *s)* Azonban egy tettért is, ha többen vannak akár a megtámadók, akár a panaszkodók, az erőszak diját egy felől minden vétkes külön külön annyiszor fizeti, a hány embert sértett; másfelől, a hányan vannak a sértettek, mindnyájan és mindnyájok ellen egyetemes panaszt emelhetnek, és az erőszak diját külön-külön mindenik annyi szor nyerheti, a hányan vannak, a kik a bántalmat elkövették. *t)* De osztatlan örökösök *u)* férj és felesség *v)* nemkülönben prépost, apát, és káptalana vagy köventje, ha közös jószágot birnak, *x)* perben csak egy személynek tekintetnek. *y)*

a) 1486 : 14. 10. §. II. 67. 2. §. Sent 44. 62. viol. Sent. 7. 8. marcales. — A Hszem. tábla azonban felében az illető hatósági pénztárnak, félében a sértett félnek itélete. 16547/1868. — *b)* 1486 : 14. 9. §. II. 55. 1625 : 55. — *c)* III. 9. Sent. 16. viol. — *d)* 1688 : 18. — *e)* III. 26. 6. §. Dec. 35. viol. — *f)* Sent. 76. u. o. — *g)* III. 31. — *h)* Dec. 4. viol. — *i)* Dec. 10, 31. Sent. 24.

u. o. III. 31. — *k)* Dec. 5. viol. 1655 : 62. — Dec. 1. 2. 3. u. o. — *l)* II. 46. 49. — *m)* III. 19. 1649 : 18. — *n)* 1655 : 62. — *o)* Dec. 35. Sent. 37. 40. viol. — *p)* II. 48. 1492 : 24. 1659 : 33. Sent. 44. u. o: Dec. 15. de act. — *q)* Dec. 14. viol. — *r)* Dec. 9. u. o. — *s)* Dec. 8. 25. viol. — *t)* 1613 : 23. 3. §. 1. fen. 285. §. — Ellenkezőleg itélt a Hszem. tábla. 82. sz. Cur. it. 1869. — *u)* Dec. 17. 19. viol. — *v)* Dec. 18. u. o. — *x)* II. 49. — *y)* 1729 : 42. 2. §. szerint jobbágyoknál a földesurak számát kell venni, különösen marhák be- vagy elhajtásánál is; mivel ha egyenkint vétetnének, sorsuk terhesebbé válnék, kétség esetében pedig mindig azt kell követni, a mi kedvezőbb. – Bővebben Frank. 362. 363. §§.

295. §. Folytatás. A kisebb hatalmaskodási kereset, per.

A kisebb hatalmaskodási keresetnél a birói illetőség tekintetében személyes bántalmak miatt a vétkes személye, s illetőleg lakhelye, vagyoni erőszakoskodásban pedig a vagyon fekvése határoz. *a)* Kivétetnek a bányaügyek, mivel azok bányabiróságok elébe tartoznak *b)*; továbbá azok, melyekben határkérdések forognak fen több különböző hatóságok alá tartozó helyek közt *c)*

Hivatkozni lehet az 1486 : 14. 1493 : 55. 1600 : 29. 1612 : 23. I : 68. II : 26. 67, 82-re. Városi polgár ellen III : 9 volt jobbágy ellen III : 26. 31. *d)*

A fogadottak, küldöttek, megbizottak ngyanazon perbe hivandók *e)* ; kiket ha lehet, határozottan meg kell nevezni, kóborlóknak pedig csak számát kitenni. *f)* Ha egész község vétett, az egész községet kell beperelni. Részbirtokosokat egyenkint is lehet perbe fogni, a kik egyes akarattal az erőszakot végbevitték. *g)*

A kereset tárgya minden jogtalan erőszak és hatalmaskodás a nagyobb hatalmaskodás esetein kivül. De ha a panasz helytelen, akkor a kereső fél helytelen kereset büntetésébe eshetik. *h)*

A kereset czélja egyfelől a háborgatott vagy elvesztett birtok védelme, helyreállitása, és teljes elégtétel; másfelől az önkény megtorlása a dij által. És ki az elfoglalt jószágot visszabocsátotta, az által a kereset, s illetőleg a dij fizetése alól nem szabadul. *i)* De ha az egyik vagy másik fél a kereset indulása vagy az ellenbeszéd előtt meghalt, ugy a birság is elenyészik *k)*, feltéve, hogy az örökös elődje tettét magáévá nem teszi. *l)* De az elégtétel és a helyreállitás követelése vagy terhe mindenesetre az örökösökre is átszáll.

A keresetlevélben szükség az elkövetett bántást világosan, hol, mikor és mikép történt, előadni; helyre nézve szokás hozzá tenni, hogy azt, ha kivántatnék, a panaszos kéz a helyszinén is megmutatni. *m)*

A nemességnél *n)* indult erőszakosságnál, ki a felperes nemes-

ségét egyenesen tagadja, és az ellenébe bizónyittatlk, 200 frt birságot fizet, mely egészen a felperest illeti. *o)* A nemesség igazolására elég az ezt igazoló gyökeres levelek folytán kiadott megyei bizonyságlevél. *p)*

A keresetbe felvett tettdolgokat elégséges próbákkal kell bizonyitani, és ha megbizásból követtetett el az erőszak, ezt is az állitó tartozik teljesen bizonyitani.

a) Előbbi törvényeink szerint az alispánt illette a biráskodás; az o. birói értekezlet szerint az illető törvényszéket. Ért. 40. 33. A semmitőszék (1869. évi 6. sz.) kimondotta, hogy a kisebb hatalmaskodási keresetek a sommás eljárásra tartoznak. — *b)* 1662 : 33. — *c)* Kövy szerint akkor a kir. tábla itélt, Frank a Dec. 16. ad, poen. viol. alapján delegált biróságot állit, sőt a Dec. 2. met. ex usu szerint határvillongások alatt birság követelésének helyt nem ád. — Frank 600. §. — most a felperes által választott tszék a különböző birtok biróságok közül. Polg, tvkez. rendt. 43. §. — *d)* A fogadott küldött megbizottakról, káptalan embereiről, sz. kir. városokról szóló törvényeket fennebb a 292. §-nál. — *e)* 1647 : 15. 1. §. a papok is közönséges biróságok elébe tartoznak. 1647 : 81. 1649 : 18. 1655 : 62. Dec. 5. ad poen. viol. — *f)* 1655 : 56. — *g)* Dec. 1. de act. Dec. 3. ad poen. viol. Lehet nagyobb hatalmaskodás helyett a kisebbet is követelni, mert kinek a több szabad, szabad a kevesebb is. 1563 : 46. Dec. 11. 12. ad poen. viol. — *h)* Erről alább a 296. §-ban. — *i)* 1514 : 26. 2. §. — *k)* II. 16. Dec. 16. ad poen. viol. Ide lehet érteni azt, mit a 293. §-nál e) alatt megjegyeztünk. — *l)* Sent. 40. ad poen. viol. p. o. ha az elfoglalt dolgot vissza nem adja. — *m)* II : 26. 82. — *n)* Mert a birságban különbség van, Dec. 1. de actor- pers. — *o)* II : 36. — *p)* Dec. 3. ad. poen. viol; de nem egyes tisztviselő bizonyitványa. Dec. 5. u. o. — Bizonyitékul lehet a büntársak vallomásait is használni, mint bünperben, de csak a mennyiben minden körülményekkel összehangzanak. — Bővebben Frank 600. 601. Az u. n. impensionalis, vagyis törvényszolgáltatási per, mely onnét származott, ha valaki más jobbágya ellen földesuránál panaszt emelt, és ez elégtételt nem szolgáltatott, erőszak dijában elmarasztaltathatott, (1613 : 23. 13. §.) az uri hatósággal együtt megszünt. — Bővebben Frank 602. 603. §.

A kisebb hatalmaskodás különös eseteit nem lesz felesleges itt felidézni; ezek:

1) Az adományos kivetése végett. 2) Alattomos bevezetés és foglalás miatt; fen. 134. §. 3) A girás perek, melyekről szó volt fen. a 385. §-ban. 4) Tilos vadászat miatt, erről fen. a 95. §. 5) A vadász háborgatása miatt fen. 95. §. 6) Kincskeresés más jószágán birói letiltás ellenére fen. 96. §. 7) A vám- és révjogból eredők. Fennebb 180. §. 8) A kir. harminczadból. Fennebb 184. §. A visszahelyezésről szólottunk fennebb a 88. §-ban.

296. §. Folytatás. A helytelen kereset, és némely elitélt kisebb hatalmaskodási esetek.

A ki keresetének cziméül kisebb hatalmaskodást, erőszakosságot vesz fel, és ez keresetére nem illik; helytelen kereset

büntetésébe (poena indebita) eshetik, mely a kisebb hatalmaskodásával ugyanazonos, vagyis 100 frt annyiszor, a hányszor ő maga követelte. Ez viszonkereset tárgya, (reconventio) *a)* az alperesek ezt az ellenök támasztott erőszakossági perben kérhetik, és helye találtatván, megnyerik.

Helytelen kereset esetei; 1) midőn valaki más kereset helyett erőszakossági keresetet indit, p. o. tartozás esetében a kötelezettséget nem teljesitő ellen, a midőn teljesitési: zálogügyben a zálog visszatartása esetében, midőn zálogváltó-; vagy örökösödés esetében, midőn örökösödési vagy osztálykeresetnek, illetőleg kereseti czimnek van helye. 2) A ki uj birtokot keres, valamely jószág visszaadását követeli, melynek birtokában eddig nem is volt. *b)* 3) Ha minden ok nélkül, csupa boszszantó szándékkal perlekedik. *c)*

A kisebb hatalmaskodás körül az elitélt különös esetek közül megjegyzésre méltók a következők:

Ha a tettben gonosz szándék, vagy rosz akarat nem volt, büntetés alá nem eshetik. Büntelen tehát a biró törvényes eljárása, valamint azé is, a ki bizonyos jószág birtokába jó hiszemüleg jutván, azt birói határozat előtt kiadni vonakodott. *d)*

És miután a ki jogával a törvényes korlátok közt él, senkit sem sért, az ellen sincs keresetnek helye, a ki csak sajátját védte, vagy az erőszakos foglalást gátolta, vagy ha bár nem gátolhatta, a törvény engedélye folytán egy év alatt az elfoglalt jószágot visszafoglalta *e)*, valamint az ellen sem, ki bármely jogának bitorlását mindjárt kezdetben egy év lefolyta előtt megszakasztotta. *f)* Nem vétkesek az örökösök, kik atyjuk halála után özvegy mostohájukat az őket édes anyai jogon illető javakból, miután az tulajdonuk, kizavarják, kivetik. *g)* A zálogost, bérlőt, haszonbérlőt jogtalanul háborgató tulajdonos azonban hatalmaskodási büntetésbe eshetik. *h)*

A közbirtokos sem esik a kereset alá, ki látva a rendetlenséget, p. o. közös érdőpusztitását, vagy a közmegegyezéssel behozott rendszabály megszegését egy év alatt önhatalmulag gátolja. *i)*

De e kereset alá esik a vevő, ki a vett jószágot, mielőtt neki átadatott volna, erőhatalommal elvenni törekszik, főleg ha az már harmadik kézben van *k)*; vagy a ki elveszett birtokát esztendő mulva önhatalmulag visszafoglalni *l)* vagy haszonvételét a kikötött időn túl folytatni akarja. *m)* Ily esetekben az erőt erővel lehet visszatorolni, és ha a visszatorlott erőszakról panaszkodik, helytelen kereseti büntetésbe esik. *n)*

Ha pedig a peres jószágra vagy haszonra nézve kizáró és törvényes birtokát sem az egyik, sem a másik fél nem bizonyitja, sem erőszak- sem helytelen kereseti büntetésnek nincs helye. De a vevő-

nek még elődje birtoka is használ, mivel ez annak minden jogába lépett. *o)*

a) Helytelen kereset törvényünkben „Indebita actio“ 1613 : 23. 3. §. A viszonkeresetről l. többször id. munkám 11. §. — *b)* 1613 : 23. 18. §. Dec. 23. 26. 33 ad. poen. viol. — *c)* 1613 : 23. §. 3. Dec. 21. 27. 30. ad poen. viol.— *d)* Sent. 5. 27. 29. Dec. 7. 20. 27. 37. u. o. — *e)* I. 68. — *f)* 1729 : 42. 10. §. — Egy éves csendes birtok ellenében a visszahelyezés utja szolgál, fennebb 88. §. — *g)* Dec. 21. ad poen. viol. — *h)* 1802 : 22. 4. §. — *i)* Dec. 6. 24. Sent. 48. Sent. 33. 34. 46. 49. 58. u. o, — *k)* Dec. 33. u. o. — *l)* Dec. 33. — *m)* Dec. 26. u. o. — *n)* Sent. 2. 7. 11. 38. 48. Dec. 23. 26. 33. u. o. — *o)* Dec. 13. 15. u. o. — Sent. 42. u. o. — Bővebben Frank 364. 365. §§.

297. §. 3) Levelek körüli vételtettek.

A levelek körüli véttettek következők:

1) Levelek letartóztatása. A ki más leveleit igaz ok nélkül birói megintés után is letartóztatja, 500 frt birságra büntettetik, melynek egy harmada az állampénztáré, két harmada a győztesé. *a)* Megátalkodottság esetében a büntetést annyiszor mennyiszer lehet követelni. *b)* Sőt örökös szavatossági, vagy örökös hallgatási meghagyásnak is lehet helye. *c)*

E kereset indul a törvényszék előtt (alapjai 1659 : 43. 1662 : 35. stb.). Sokszor felfedező hitre is lehet szükség, de csak vérrokonság, vagy jogközösség alapján. — Helye lehet akkor is, midőn közös, vagy hivatalos levelek, irományok akár közlés, felfedezés, akár kiadás vagy másoltatás végett szükségeltetnek.

Ha bizonyos jószág miatti perben az alperes bebizonyithatja, hogy a levelek, melyeknél fogva jogát védhetné, a fölperesnél vannak, a biró a felperesre az örökös hallgatás kötelességét is kimondhatja. *d)*

2) A közös levelek őrzője *e)*, ha azokat birói megintésre nem közli *f)* ; megyei birák és tisztviselők, kik hivatalos irományokat lajstrommal együtt a megyei levéltárba évenkint be nem adják; a hiteles helyek, ha egyes felek egyszerü kérelmére, vagy a biróságok megkeresésére a kivánt leveleket felkerestetni, és azokról másolatokat kiadni vonakodnak, végre az, ki a birói itéletnek, mely szerint bizonyos levelek kiadására vagy felfedezésére köteleztetett, nem engedelmeskedik, szintén 500 frt birságot fizet. *g)*

3) A ki pedig más küldött levelét, melyhez semmi köze, felbontotta, elfogta, feltartóztatta, vagy elsikkasztotta, 100 frt bir-

ságot fizet. E kereset világos adóssági uton foly (az 1723 : 59. alapján, tehát sommás .

4) A ki hamis levelet költött, álpecsétet készitett, vagy tudva biróság előtt hamis levelet használt, hogy másnak életét, vagyonát veszélybe döntse, az okozott károk és költségek megtéritésén felül életveszély miatt halállal, vagyonveszély miatt becstelenséggel, csekély esetekben pedig a biró belátásától függő büntetéssel sujtatik, s a netán okozott kárt is megtériti. *h)* Ez iránti egyenes kereset a levelek különbsége szerint, a' mint azok élet vagy jószág, vagy ezek valamelyike veszélyét czélozzák, a kir. tábla előtt indult, (1722 : 11. 12.) most már mint rendes kereset az illető kir. tszék előtt. — Azonban, ha ily eset már folyamatban lévő perben merül fel, és azonnal be is bizonyul, az illető per birósága is itélhet. De tiszti ügyészi keresetnek is lehet helye oly hamisitásoknál, melyek bünvádi kereset alá esnek, mint a váltóhamisitás *i)*; s melyek hűtlenségi esetet foglalnak magukban. *k)*

a) 1659 : 43. — *b)* 1659 : 43. 2. 1622 : 4. — *c)* 1622 : 75. De ha valaki a levelet jólelkűleg magáénak tartotta, büntetésbe nem esik ; de visszaadni köteles. Az ör. szavatossági per a kir. táblához tartozott. II. 34. 1659 : 43. most illető a törvényszék. — *d)* 1622 : 75. Erről tüzetesen szól a polg. tvkez. rendt. 188. 189. §§. — *e)* alább 411. §. — *f)* 1729 : 28. *g)* 1729 : 25. 1723 : 43. fennebb 56. §. - Sent. 20. div succes. Polg. tvk. rendt. 558. §. — *h)* 1723 : 11. 10. §. — *i)* 1844 : 5. 28. §. *k)* 1723 : 93. §. — Ide vonható még az alattomos bevezetés, vagy a bevezetésről hamis jelentés is, fennebb a 132. §. — Bővebben Frank. 369. és 607. §§.

298. §. 4) Álnoksági véttettek. Álorczásság, vértagadás.

I. Álorczásságnak, (larva) neveztetik, midőn valaki álnevet költve, magát más nemzetségbe, családba becsempészni, és annak diszét, örökségét bitorolni törekszik. *a)* Ennek büntetése örökös szolgaság, vagyis a bünös a sértettnek örökös szolgaságába esik, a fiú pedig, ki atyja bünét tudva folytatja, ha nemes ember, ugy mint a levélhamisitó, becstelenséggel, ha birtoktalan, örökös szolgasággal büntettetik. *b)*

E kereset a nemesek ellen a kir. vagy báni tábla elébe tartozott, mások ellen az illető személyi biróság elébe most már mint rendes az illető törvényszék elébe; alapul szolgál az 1723 : 46. De felperesség csak birtokos nemest illet, és azon családbelit, melybe az álorczás betolakodni akart. De már folyó perben is felmerülhet, és abban is eldönthető.

II. Vértagadásnak mondatik, midőn valaki közelebbi rokonát negyedizig *b)* megátalkodott gonosz szándékkal megtagadja, vagy vérségi jogaitól megfosztani törekszik. Büntetése tulajdon javainak elvesztése becstelenséggel és örökös szolgasággal. *c)* Indittatott a kir. tábla előtt, az I. 38. 39. 1723 : 46. alapján, most ugyanott, hol az I. alatti. Bizonyitandó a gonosz szándék, a jogi és vérségi összeköttetés, szolgasági büntetés végett csak nemesi jogok miatt lehe tett perlekedni, Birtoktalanok közt szolgasági büntetésnek nem volt helye, de annak öröksége elvétethetik, ki attól a másikat megfosztani akarta. *d)*

a) 1723 : 46. 1. §. E büntetés már elavult. V. ö. az 50. §. jegyzetét. — *b)* Kit. VII. quest. 23. — *c)* Ide tartozik azon eset is, midőn valaki a fennebbi izen belőli rokonait esztelenekneck, tébolyodottaknak vádolja, hogy javaikhoz juthasson. 1723 : 46. I. 39. 2. §. fenn. az *a)* alatt. — *d)* Bőv. Kövy 724. s köv. §§. — Frank. 369. 608. §§.

299. §. 5) Azok, melyek törvényi becstelenséget vonnak maguk után.

Némely vettettek elkövetőire a törvény becstelenséget szabott, mely törvényi becstelenségnek (infamia juris) neveztetik *a)*, melynek kimondása az illető fél keresetére egyedül a kir. táblának volt fentartva, most azonban az illető törvényszéket illeti. Ilyenek mint már némi részben fennebb emlitettük is: a vértagadók, hütlen gyámok, hamis levél koholók, és ilyennel tudva élők; valamint ezeknek ügyvédei *b)*; hamis esküvők, a letétemény letartóztatói, az ellenféllel egyetértő ügyvédek *c)*, álorczások, az országgyülésen országos dolgok alkalmából hivatalt adók, vagy elfogadók *d)*; és szokásból a párbajvivők. Elenyészik ellenkező itélet által, vagy kir. kegyelem utján, de az utóbbiak azért a netán okozott kár megtéritésétől nem mentesit. *e)*

a) Erről szólottunk fennebb a 35. §. a mi ide is vág. — *b)* Dec. 1. de infamia. — *c)* 1567 : 27. 4. A büntett miatt elitéltek is büntetésök ideje alatt. — *d)* 1649 : 44. — *e)* A becstelenség következményeiről fennebb szó volt a 35. §. — Szerződésből, ha a meg nem tartás esetére becstelenség köttetnék ki, még nem következik : mert oly szerződési büntetés, mely a becsülettel, testi épséggel és szabadsággal ellenkezik, foganatlan : bár más részről Kelemen szerint a mint valaki magát kötelezte, ugy kapjon itéletet.

300. §. 6) Becsületsértés, rágalom.

A becsületsértés vagy tulajdonképi becstelenités, gyalázás, midőn valakinek becsülete szóval vagy irásban vagy festmény, torzkép által rosz szándékból sértetik; vagy rágalom, rágalmazás,

midőn valaki alaptalanul oly tettet fog másra, mely bünvádi keresetnek is tárgya lehet.

A kereset a sértő személyi birósága elébe, de sommás eljárásra tartozik; a II. 72. 1723. 57-en alapszik. A kifejezéseket szükség szó szerint előadni, hogy abból a tényálladék megbiráltathassék. A bizonyitás rendszerint szükséges, kivéve ha valaki fajtalanságot, mely titokban történt és tudni senki érdekében nem áll, bár magát részesnek nevezve, állít nőszemély ellen; mivel azt ha bebizonyitaná is, megbüntettetik. A rágalmazást a megkövetés vagy visszahuzás el nem enyészteti; de a nyomban visszamondás, visszarágalmazás elenyészteti; mivel egyike a másikával kiegyenlittetik.

A kereset büntetése az u. n. nyelvváltsági *a)*, nemesek és polgárok közt 100 frt., külön minden esetért; nem nemesek közt 20 frt., mások szerint 40 frt. A birság két harmada előbb a birót, egy harmada a felperest illette, most a biró része az álampénztárt illeti *b)*. A perköltségekről a törvény nem szól, és igy a gyakorlat is különböző *c)*. Ha valaki másra bizta a becstelenitést, mind ő, mind a megbizott büntettetik.

Országgyülésen rágalmazók a kir. tábla által 200 frtban marasztaltattak, mi egészben a sértett felet illette *d)*.

Ide esnek a hamis vádak, melyeknél nagyobb esetekben, ha a vád a kir. tábla elébe tartozott, viszonzási büntetés is szabatott a vád alaptalansága esetében *e)*.

a) „Emenda linguae“ „poena dehonestationis,“ a köv. §-ban; tehát nem vérdij, és azért nem esik az 1871: 52. alá, — mely által bünügyekben eltöröltetett. — A bizonyitást illetőleg a biróságok póteskūt is itélnek, és a lf. itélőszék is jobbára követi. — *b)* A 11029/1866. sz. itélet szerint a dij a férj polg. állapotára való tekintettel mérsékelhető. — A Hsz. t. 20784/1867. sz. szerint a biróság belátására hagyatik a körülményekhez képest a birságot egész összegében felperesnek oda itélni. — Csupán illetlen kifejezések, de a becsületet nem sértők becsületsértésre kereseti jogot nem adnak: 24565/1868. — Oly sértő kifejezések, melyek valaki irányában feltételesen használtattak és feltételeseknek bizonyittatnak be, becsületsértést nem képeznek. 6597/1867 — Többek ellen elkövetett becsületsértés minden egyesre nézve külön ténynek tekintendő s a birság is a szerint itéltetik meg. 19612/1867. — II. 72. 1723: 57. 3. 4. §. II 86. 2. §. Biróság vagy hatóságnáli feljelentések csak ugy képeznek becsületsértést ha a feljelentő az illetőt nyilvánosan illette, lf. it. 74/1872: — *c)* Kövy 773. §. A Hsz. táb. kimondotta, hogy nincs helyük „ezen per természeténél fogva.“ 11029/1866. — A birságba a költségek is betudvák, de ha felperes a vesztes, alperesnek a perköltségek megitélhetők. — *d)* 1723: 7. 9. §. — *e)* 1723: 63. p. o. a király előtt rágalmazólag bevádolt tisztviselőkért; ugy ha valaki mást hütlenségi vétekről alaptalanul vádol. A rágalom

előbbi eljárásunk szerint, ha a per elvállalta előtt a felek valamelyike meghalt, elenyészett; ujabb eljárásunk szerint megtarthatjuk itt is azt, a mit fennebb a 293. és 295. §§-ok jégyzeteiben a hatalmaskodási keresetekre nézve vélünk.

301. §. A patvarkodás. Vakmerő perlekedés. — Hallgatás, vagy nyelvkötés, és nyelvváltság.

Ezen §. czimében elősorolt véttettek, többnyire már folyó perben, vagy egyébként a biróságnál fordulnak elő, és jobbára a perben mondatnak ki, majd az ellenfél kérelmére, majd pedig hivatalból. És ugyan:

1) Patvarkodás, patvarság (calumnia) forog fen, midőn valaki gonosz szándékkal perlekedik. Büntetése: ügyének örökös elvesztése és 200 frt; melynek 1/3-da a törvény szerint az ellenfélé 2/3-da a biróé (most a legközelebbi adó pénztáré); kimondatik pedig magában a perben az ellenfél ezen ugynevezett ügydöntő kifogása folytán *a)*.

2) Vakmerő, konok perlekedés. Ezt elköveti azon peres fél, a ki ügyét bár minden forumon feltétlenül veszté, a hétszemélyes táblára is föllebbezte. Büntetése *b)* 100 frt volt, melyet a hétszemélyes tábla mondhatott ki egyedül *c)*, azonkivül a jövedelmek és költségek megtéritése, ha különben helyök nem volt is *d)*.

3) Hallgatás vagy nyelvkötés, (silentium) ügyvédek büntetése, melynél fogva mások ügyei vitelétől elzáratnak. Aláesik oly ügyvéd: ki 1) az ellenféllel összejátszik; 2) ha igaz ok nélkül idején kivül elhagyja megbizója ügyét; 3) ha a barátságos egyességet akadályozza; 4) ha törvényes hatóság rendeletéből sem vállalja el a szegények ügyét; 5) ha hamis leveleket készit, s ilyeneket használ, 6) ha kivált a szegények ügyvéde a per tárgyának egy részéről megbizójával eleve egyezkedik; 7) ha a birót nagyon megbántja. — E büntetés kiterjed az azt kimondó biró hatósági körére, de azontúl nem: és kir. kegyelem által elenyésztethetik; a mely pedig perben mondatott ki, fölebbvitel utján is elenyésztethetik *e)*.

4) Nyelvváltság *f)* alá esik a folyó perben az ellenfél kértére oly ügyvéd, ki 1) ügyvédvalló levél nélkül ügyködik, kivévén ha köztudomásu, hogy annak, kit képvisel, rendszerinti ügyvéde; 2) ha a megbizója által peralkuval megszüntetett pert tudva fölebbezi, feléleszti, 3) ha a szóváltásokban folyamodás- és informatiokban hamis és sértő állításokkal, kifejezésekkel él. Büntetése 100 frt. *g)*.

a) Esetei: ha valaki valamit két czim (p. o. zálog és örökös) alatt, vagy két különböző biró előtt keres; vagy valamit keres, a mit már megkapott,

vagy a mi felett már ellenfelével kiegyezett. II.: 70. — Azonban egyezség ellenében is lehet keresetet inditani a hibás tételek kiigazitására, kivéve: ha egyezség számtételből származik, és a fél az egyezségben mindennemű bárhonnét eredhető követelését megszünteknek nyilványitja. Hszem. tábla 4230/1867. — *b)* „Poena temere litigantium“ 1729: 32. 3. §. – *c)* a polg. tkez. rdt. 293. §. szerint a kir. tábla is — *d)* 1729: 32. Sőt még ha az ellenfél nem kérte is a költségeket. Dec. 2. de poena tem. app. — A polg. tvkez. rendt. 293. §-át a konok felebbezők büntetését 10 frttól — 300 frtig, az 1870: 14. t. cz. 1000 frtig kiterjeszti még az alaptalannak talált semmiségi panaszra is. — *e)* 1723: 38. 5. §. és Dec. de poena silentii. — *f)* Erről szó volt fenneb. a 300. §-nál; itt nem tulajdonképeni értelemben vétetik. — *g)* L. a 290. §. jegyzetének végét, és a 300. §-t.

302. §. II. Tiszti ügyészi kereset tárgyai.

Vannak törvényeinkben olyan törvényszegések, véttettek, melyek a közérdekbe vágnak, ennél fogva azok büntetése a jórend fentartására czéloz, melyek tiszti kereset utján bár, de a polgári biróságok által itéltetnek el, és pénzbüntetést, birságot vonnak maguk után. A felperesség majd a kir. ügyészt, majd pedig a tiszti vagy közügyészt illeti. — Ezek a következők:

1) Országgyülés elkerülése, meg nem jelenés vagy engedelem nélküli eltávozás által, a vétkes maga kétszeres dijában, sőt ha tilalom ellenére teszi: négyszeresben elmarasztaltathatik; egy ötöd része a biróé, a többi a kir. kincstáré. A felperesség a kir. ügyek igazgatóját illette. Birót a törvény szerint ő Felsége vagy a nádor rendelt. (1498: 1. 1635: 79. 1662: 53.)

2) Országgyüléseni megvesztegetések mind a vesztegető mind az elfogadó becstelenségét vonják magok után *a)*. (1649: 41. 3. §.)

3) Nyelv és vallásbeli gyülölködések, főleg a kir. és szabad városok elöljárói megválasztása körül; 2000 frt. a büntetése, mely a városon a kir. ügyész felperessége alatt megvéve a kir. kincstárnak jut. (1608: 13. k. e. 1613: 40.)

4) Vallásbeli háborgások; ezek: templomok, iskolák elfoglalása; büntetése birói megintés után a megye tszéke által 600 frt, fölebbvitel csak az o. gyülésre engedtetik meg, a birság egy hatoda a végrehajtó biroságot illeti, a többi a kir. kincstárt a védhelyek ótalmára. (1791: 26, 12. §. által megerősittetett.)

Katholikusoknak evang. vallásrai csábitása a biró belátásától függő büntetést von maga után. (1791: 16, 13.) Ugy szintén tiszti vád alá tartozó vétség a bár kath. vagy evangelica vallásu cselédet vallása gyakorlatában gátolni. (U. o. 17. §.)

5) Széksértés. Ha valaki törvényszéken, vagy megye gyülé-

sen a rendet illetlen tettel és szóval megsérti, vagy a jelenlévők valamelyike ellen illetlen és sértő kifejezésekkel él, kivált birák és tisztviselők ellen. (II. 69. 1. §. 1486: 68, 8. §.) Büntetése a kir. curián 100 frt., melynek lefizetése előtt a vétkes el sem bocsáttatik (II. 69. 5. §. 1486 : 68. §.) Más biróságoknál huszonöt ezüst gira, vagy márka, melyet nyomban 1 frtjával lehet fizetni. *b)* Köztörvényhatóságoknál szintén annyi. *c)* De a ki- fő vagy alispánt, vagy más birót hivatalos eljárásban akár törvényszék, akár gyülés folytában sérteget, nyomban 100 frtot fizet, *d)* a papokat sem véve ki. *e)* A ki pedig kormányszéket, sérteget p. o. folyamodásilag, azt a kir. ügyek igazgatója szokta a kir. tábla előtt feleletre vonni; büntetése majd fogság, majd becsületvesztés *f)*.

6) A vámvétségekből eredő tiszti keresetek majd a kir. ügyész, majd a megyei tiszti ügyész felperessége alatt toroltatnak meg; ezekről valamint, 7) Az erdők pusztitása miatt; és az 8) uzsoráskodásról szólottunk fennebb *g)*.

9) Tiltott játék. Tiltott játék minden olyan játék, melyben az eredmény a vak szerencsétől függ. Azonfelül, hogy a már átadott vagy kifizetett nyereséget vissza-, vagy a ki nem fizetettet követelni nem lehet; a törvény 100 arany büntetést mond fejenként minden játszóra, ugy szintén a gazdára, ha a játék nála az ő tudtával történt. A pert a tiszti ügyész inditja az illető személyi biróság előtt; a büntetés egyharmada az eljáró törvényhatósági pénztáré; más harmada közhaszonra fordittatik; utolsó harmadát pedig a feladó nyeri. A ki nem fizethet, fogsággal bünhödik *h)*. — 10) A só árán elkövetett nyerészkedésről *i)*, és 11) hamis mértékek használásáról már fenebb volt szó. *k)*

a) Az 1504: 1. hazaárulást mond azon megyére az országgyülésen kimondandót, mely törvénytelen adót ajánl. — *b)* II. 69. 1723. 57. §. — *c)* 1723: 57. 2. §. 1870: 42. 60. §. — *d)* u. o. 3. §. Széken kivül külön idézés folytán nyelvváltságnak van helye. 1649: 94. 1655: 108. Ide esnek a polg. tvkez. rendtartás 171. 195. 270. 293. 303. 376. 470. §§. — *e)* 1647: 16, 4. §. 1723: 57. előszava. — *f)* Sent. 23. 26. 36. de actionib. fisci regii. — *g)* l. fen. 180. 112. 206. §§. — *h)* 1719: 31. §. u. n. hazárdjátékok, koczka, Pharao „omnesque, in quibus totum sorti committitur.“ — *i)* Erről fenn. a 101. §. — *k)* Fenn. a 181. §. — Bővebben Frank. 619— 624. §§.

III. FEJEZET.

Követelések egyéb okokból.

303. §. Követelések egyéb okokból általában.

Nemcsak szerződésekből, és azokhoz hasonló viszonyokból továbbá tiltott cselekvényekből, hanem más egyéb okokból is eredhetnek követelések, melyeket sajátságos kútfőiknél fogva a fennebbi

rovatok alá sorolni nem lehet *a)*. Ilyen okok 1) a kötelezetlen fizetés, — 2) házasságon kivüli teherbe ejtés, — 3) ablakból, házból kidobás, kiöntésből, valaminek leeséséből, — állatok által okozott sérelemből eredő, végre 5) valamely dolog vagy iromány közlésre vagy előmutatásra czélzó követelések.

a) Igy különbözteti meg ezeket a szász codex az 1549—1597. §§-okban.

304. §. 1) Kötelezetlen fizetésből.

A ki tévedve kötelezetlen vagy tartozatlan fizetést *a)* tett, mi alatt bármily szerződés betöltése is értendő, azt a mit adott, teljesitett, vissza, illetőleg annak megtéritését is követelheti. Mivel tévedés forog fen, és pedig a kötelezettség okát illetőleg, abból pedig hasznot más kárával senki sem huzhat. De ha a teljesitett kötelezettség nem valótlan, csupán olyan, hogy ellene kifogást lehetne tenni, ez kötelezetlen fizetésbőli követelést nem szülhet p. o. a mely tartozás tiltott játékból eredve megfizettetett, azt tartozatlan fizetés czime alatt visszakövetelni nem lehet; ugy szintén ha a fizető a fizetés után észreveszi, hogy a követelés már elévült volt, a midőn fizetett, e keresetet nem használhatja. A gyám is az árva által törvénytelenül tett adósságnak ez által lett kifizetését szintén ez uton visszakövetelheti *b)*. — De a mit a nagykoru, vagy érette atyja kiskoruságában tett adósságaiba fizetett, azt ez uton visszakövetelni nem lehet.

Azonban tartozatlan fizetési keresettel vissza lehet követelni p. o. azt, a mit valaki másnak azért fizetett, hogy az valamely gonosz tett elkövetésétől elálljon; vagy hogy azzal csupán letéteményben volt jószágát, arra szüksége lévén, megkaphassa. De ha mindkét fél erkölcstelen tettben forgott p. o. biróvesztegetés-, nőcsábitásban, akkor egyike a másika ellen e keresettel nem bir.

A visszakövetelésnek akkor is van helye, ha az adóssági követelés még bizonytalan, vagy valamely hozzátett feltételtől függ. De a valóságos és feltétlen adósságot, habár a fizetés ideje előtt fizettetett ki, visszakövetelni nem lehet. — Ha valaki két dolog közül egyet tartozott volna adni, és tévedésből mindkettőt átadta, azok egyikét szabad választása szerint visszakövetelheti.

A visszakövetelés egyéb körülményei a dolog minőségétől függnek, a mennyiben t. i. olyan, hogy haszon vagy költségek is forognak fen, e tekintetben a jó és roszhiszemü birtok jön figyelembe *c)*.

E kereset tartozatlan vagy kötelezetlen fizetés czimen az adóssági perek természetét követi. A netáni birói megintéstől, vagy a keresetlevél kézbesitésétől a kamatok, megszünt haszon, és a perköltségek is megitéltetnek, főleg ha roszlelküség is mutatkozik az al-

peres részéről. — A kereset alapszik az I. 71. 1557: 17. Előbeszéd 5. 1823: 42, 7. §.

a) „Indebite solutum“-nak neveztetnek. — 1729: 37. — *b)* I. 126. — *c)* Fen. a 84. §. ausztr. ptvkv. 1431.—1437. §§. Frank. 312. §.

305. §. 2) Házasságon kivüli teherbe ejtésből.

Ki valamely nőszemélyt elcsábit, és vele házasságon kivül gyermeket nemz, a szülési és gyermekágyi költségeket, s a körülményekhez képest a munkamulasztási hátrányt is megtériti, azonfelül a gyermek tartása költségeiben is elmarasztaltatik *a)*.

a) Alább a 310. §.

306. §. 3) Ablakból, házból kidobás-, kiöntésből, valaminek leeséséből eredő követelés. 4) Állat által okozott sérelem.

I. A mennyiben ily esetekből valakinek testi sérelme, vagy ruházatában kara származott, az a tettes ellen kártéritést követelhet. *a)*

II. Ha valaki állat által megsértetik, megkárosittatik, azért az felelős, ki arra az állatot ösztönözte, uszította, vagy megőrizni elmulasztotta *b)*. Ha ilynemü vétek senkire sem bizonyitható, akkor a kártétel véletlen esetnek tartatik *c)*.

a) A codexek a ház-lak tulajdonost teszík felelőssé. Igy ausztr. ptvkv. 1318. §. a szász cod. 1584. a birtokost. A code 1384. stb. §. — A házról annak p. o. romló állapota miatti leesésből eredett kárért már a tulajdonos felelős. Épitkezéseknél szükséges elővigyázat elmulasztása az okozott kár megtéritését vonja maga után. Hszem. tábla 7989/1867. — *b)* a sérelem, vagy kár az állat tulajdonosát terheli. Hszem. tábl. 2373/1867. — *c)* állatok: melyek szenvedélyből tartatnak, vagy a házi állatok; gazdasági állatok által okozott mezei károkról fenn. a 286. köv. §§-ban. — Auszt. ptvkv. 1320. §.

307. §. 5) Valamely dolog, vagy iromány közlésére kötelességből.

I. Ha valakinek bizonyos joga érvényesitése miatt érdekében áll bizonyos ingó vagy ingatlan dolgott megnézni, hogy meggyőződhessék, hogy vajjon az-e az, melyre joga vonatkozik, vagy hogy bir-e azon tulajdonnal, mely az ő jogigényére jelentőséggel bir, a dolog birtokosától követelheti, hogy azt néki megtekintetés végett elő mu-

tassa, vagy ha ezt barátságos uton megtagadná, indokolt kérelmével a birói szemle elrendeléseért az illető birósághoz járulhat *a)*.

II. Hasonlólag, kinek jogi érdekében van valamely iromány megtekinteni, birtokosától annak előmutatását kivánhatja, de csak ugy, hogy ha az ő vagy jogi képviselte jogviszonyára vonatkozik, és nem csupán a birtokos számárai egyoldalu feljegyzést foglal magában. A mennyiben az okirat megtekintése megengedhető, annak másolatai is követelhetők, mindenesetre a követelő költségére *b)*.

a) Előjöhet ilyen eset p. o. küldeményeknél adásvevésből; ha a küldő azt állitja, hogy a dolog olyan, milyent N.-nek küldött; vagy elidegenitett, elorzott tárgyak esetében; vagy ha bérlet, haszonbérlet köttetett megbizott által, és a megbizó kárát vélve a jószágot megtekinteni kivánván akadályoztatik stb. Lehet egyenes keresettel is; mellékesen is kivánni a körülmények szerint. — *b)* Perlekedő felek közt l. Polg. tvkez. rend. 182. és köv. §§. Egy harmadiktól szavatossági per utján u. o. 189. §. — Levelek másolatait kivánhatták az érdeklett leányok, vagy azok ivadékai, ha bizonyos volt, hogy a javak mindkét ágat illették; és pedig táblai úton az I. 42. II. 16. 1492: 96. alapján. L. Plan. Tab. ad transumta litterarum czim alatt és a Sententiákat. — V. ö. fen. 297. §. — E fejezet egyéb rovataira nézve l. a szász. cod. 1483—1567. §§-ait.

IV. RÉSZ.

A családi és gyám-gondnoksági jog.

308. §. E rész áttekintése.

Családi jog alá jőnek azon jogviszonyok, melyek a családi életből származnak. Családnak nevezzük a személyeknek a házassági viszonyból eredett összeköttetését; ezen összeköttetésnek kettös oldala van, befelé t. i. és kifelé; befelé: a mint a családi viszonyok keletkezése, fentartása, és megszünése jön figyelembe; kifelé pedig, a mint a családi viszonyokból eredett rokonság vérség az öröklés törvényes alapjául felvétetett.

A családi viszony kútfeje a házasság, ebből származnak a házas feleknek egymásiránti kölcsönös jogviszonyaik *a)*. A házassági viszony megszüntéből származik rendszerint a gyámság, s ennek külön neme a gondnokság.

a) Melyeknek azonban oly szentesitvénye, mint egyéb jogviszonyoknak nincsen: mert ezekről a tvhozás csak annyiban intézkedhetik, a mennyiben külsőleg jelentkeznek; mi belől a családban történik: inkább a jó ösztönökre van hagyva. V. ö. fennebb a bevezetést IV. *b)* alatt, — és alább 323. *d)*. Hogy a család és gyám-gondnoksági jog itt jelentkezik, l. Bevez. IV. alatt.

I. Szelet.

A házassági jog.

309. §. A házasság, házassági jog.

A házasság két különnemü személy közt törvényesen kötött holtig tartó házi szövetség. Azon jogelvek, s törvényes szabályok összege, melyek a házassági viszonyokat jogi szempontból szabályozzák, házassági jognak neveztetik. Ezeknek czélja, hogy a két nem összeköttetésében is az emberi méltóság fenntartas-

ség, a házasság és ebből eredő családi kör képezvén a polgári társaság egyik talpkövét.

A házassági jog hazánkban a katholikusokra nézve az egyházi jogból indul ki; de a protestansok II. József rendeletét tartják, mely 1786-i mart 6-án kelt, és az 1791. 26. törvényczikkbe is átment — *a)*.

a) 1791: 26. 11. §. által megerősitve. A zsidók házasságát l. alább 321. §. — Az auszt. polg. törvények uralma alatt kelt házasságokban a ptvkv szabályai és az 1856. oet. 8-ról kelt kath. házassági törvények szolgáltak zsinórmértékül. Tehát a házasság ideje alatt, valamint a házasság megszünése utáni vagyoni viszonyok tekintetében érvényesen kötött házassági szerződések továbbra is hatályban maradnak; és ha az özvegyi állapot a magyar törvények ideje alatt keletkezik, ezek jönnek alkalmazásba; de ha e tekintetben szerződés áll fenn a felek közt, melyben a nő özvegysége esetére intézkedés van téve, beállhatnak a magyar törvénynek az özvegyi jogok illető rendelései, de beállhat egyszersmind és átalában az Ért. 19. §-a, mely szerint az osztrák törvények, vagy rendeletek alapján keletkezett, vagy elenyészett örökségi vagy özvegyi jogok érintetlenül hagyatnak, és az Ért. 16. §-a is, mely szerint a leszármazó egyenes örökösök az özvegyi jog megszoritását kérhetik. 330. §.

310. §. Az eljegyzés, kellékei és hatálya.

A házasságot rendszerint az eljegyzés (kézfogás, jegyváltás), mint a jövendőbeli házasságra lépésre előleges kölcsönös kötelezés előzi meg.

Kellékei ugyanazok, mik a szerződéseké átalában. *a)* De az elmebetegek, hét éven alóliak, *b)* továbbá, a kik egymás közt házasságra nem léphetnek, érvényesen eljegyzést sem köthetnek; ugyszintén sükeretlen azon eljegyzés, melyhez lehetetlen föltétel köttetett.

Az eljegyzés vagy magok a jegyesek részéről akár személyesen, akár levelezés utján, akár egy harmadiknak adott különös, és megnevezett személyre szóló megbizás utján, vagy a szülők által is történhetik. A megbizásnál fogva történt eljegyzés csak ugy áll meg, ha időközben a megbizó azt vissza nem vonta. A szülők pedig csak éretlen gyermekeik neveiben tehetik az eljegyzést, mely csak ugy álland meg, ha a serdülő kort elért gyermek részéről elfogadtatik.

Eljegyzésnél, kifogásnál a törvény bizonyos szertartást nem kiván. Szokásban van: jegygyürü váltás, foglaló, jegyajándék, tanuk jelenléte, aláirás. Visszalépés esetében ki mit előre adott, azt elveszti, a ki elvette, kétszeresen megtériti: négyszerre vagy többre szerződni nem szabad. Ha a mennyasszony előbb meghalt, a foglalót visszakérni lehet. A jegyajándék egybekelés föltételétől függ, ha tehát az, ki a jegyajándékot kapta, visszalép, akkor a jegyajándék is visszajár *d)*.

A törvényesen létrejött eljegyzés vagy kézfogás a feleket a házasságra lépésre kötelezi, ugy hogy a vonakodót kötelezni is lehet biróilag a házasságra lépésre, de erdővel kényszeriteni nem. *c)* Protestansoknál a kézfogásnak vagy eljegyzésnek semmi kötelező ereje nincsen, habár esküvel megerősitve, vagy ha a leány teherbe ejtetett volna, ez utóbbi esetben a gyermekágy és nevelés költségei megtéritését vonja maga után.

Gyermekkori kézfogástól a fejlett korban el lehet állni, de előbb nem. A ki pedig valakit törvényesen eljegyzett, mással házasságra lépni tiltatik ugyan, de ha valóban lépett, az megáll *f)*.

Ha a törvényes eljegyzés, halál vagy közös megegyezés által elenyészett, az életben maradt fél, s az elhalt első izbeni rokonai központ u. n. tisztességi akadály keletkezik, mely az érvényességi akadályok közé tartozik *g)*.

a) Fennebb 218. 221. §§. figyelemmel itt arra, hogy az eljegyzésre az egyházi törvények értelmében 7 éves kor kivántatik. — *b)* azért lehet tőle a fejlett korban el is állni. — *c)* Fenn a 70. §. — *d)* I: 100. és alább 312. §. — *e)* Itt látható a különbség a kötelesség és kötelezettség közt, oka a kényszeritės szomoru következményeiben rejlik. — *f)* l. alább a tiltó akadályokat 314. §. — *g)* al. 317, §.

311. §. Az eljegyzésből eredő kötelesség megszünése.

Az eljegyzésből származott kötelesség némelykor megszünik; és pedig vagy mindkét részről, vagy csupán egy részről, ugy hogy a másiké fenmaradhat.

Mindkét részről: 1. az egyik halálával, 2. közös beegyezéssel, 3. a kikötött idő elmultával, vagy a föltétel megszüntével. 4. Papi rend felvétele, vagy szerzetési fogadás által. 5. Végre közbejött házassági akadály által, mely esetben, ha felmentésnek van helye, a vétkes fél azért folyamodni tartozik *a)*

Egy részről, a másik rész kötelessége fenmaradván, megszünik az eljegyzés, vagy kézfogás: 1 nősparáznaság, 2 hittőli elszakadás, eretnekség, 3. testi vagy lelki, vagy egyébb változás miatt *b)*, 4. mással házasság vagy kézfogás miatt; 5. kissebb papi rendnek felvétele vagy szerzetbelépés, végre 6. jelentés nélküli távozás és hosszas elmaradás miatt.

a) Alább a 319. §. Akkor is, ha a szülők vagy azok képviselői alapos kifogást tehetnek az atjai hatalom alatt lévők eljegyzése ellen. — *b)* p. o. megtébolyodik, undort gerjesztő nyavalyába esik valamelyik fél, vagyoni állapot tönkre jutása p. o. férj részéről, ugy hogy többé nejét és családját eltartani nem képes; becstelenségbe esés, vagy valamely büntett elkövetése; de azért, ha a másik

félnek ugy tetszik, az eljegyzés erejében fenmaradhat. — *c)* Mivel a mássali eljegyzés mint fennebb megjegyeztük csak tiltó akadály.

312. §. Az eljegyzésből eredő keresetek, perek.

Az eljegyzésből eredő keresetek felett, a mennyiben az eljegyzés léte és érvénye, joghatálya forog kérdésben a polgári biróságok *a)* itélnek; ugyszintén az eljegyzésből származtatott polgári igények felett *b)*.

Az eddigi gyakorlat szerint az eljegyzés érvényességének bizonyitására két hitelt érdemlő tanu kivántatott, mi alatt annak felbontására egyes tanu is elegendő volt, de kifogáson kivül esőnek kellett lennie. Kétség esetében mindig az eljegyzés érvényessége ellen hozatott az itélet, ugy szintén az eskünek elrendelésénél is inkább azon fél vétetett tekintetbe, mely ellen az eljegyzés érvényesittetni szándékoltatott *c)*.

a) Polg. törvkez. rendt. 27. 36. §§. — Előbb a sz. székek s illetőleg polg. biróságok. — *b)* U. o. A szerződésekről szóló elvek és törvények alapján csakhogy a betöltésre kényszerités ki van zárva. Ily igények lehetnek a jegypénz elvesztésére, kétszeregére, kötbér megvételére, az okozott károk és költségek megtéritésére. — *c)* Mivel előbb katholikusoknál a szent székek itéltek. Protestánsoknál, mint fennebb (320. §.) láttuk, az eljegyzésnek semmi kötelező ereje nincsen.

313. §. A házassági akadályokról átalában, és a kihirdetésekről.

A házassági akadályok vagy tiltók, vagy bontók, illetőleg érvényességi akadályok *a)*; az első nemüek a házasságra lépést tiltják, de a tilalom ellenére megkötött házasságot érvénytelenné nem teszik; a másodnemüek azonban a házasságot nem csak tiltják, hanem ha létrejött, érvénytelenné teszik.

A kétnemü akadályok vagy köz-, vagy magánjogiak; közjogiak azok, melyek miatt a házasság bárkinek feljelentésére hivatalból, tisztileg megtámadható; magánjogiak pedig: melyeknél fogva csak akkor van birói eljárásnak helye, ha az az illető fél által szorgalmaztatik *b)*. Továbbá köztudomású vagy titkos akadályok, a mint átalában ismeretesek, tudvák vagy titokban maradtak. Végre olyanok, melyek alól fölmentésnek van, vagy olyanok, melyek alól nics helye.

A házassági akadályoknak, melyek nem ritkán magok a házas felek közt sincsenek tudva, kitudása és az érvénytelen vagy legalább törvényszerütlen házasságok meggátlására van rendelve az u. n. háromszori egyházi kihirdetés (promulgatio), mely a

protestánsoknál is szükséges szertartásként megkivánatik; ez mindkét házasuló fél parochiája körében történik, vasárnapok on vagy ünnepeken az egyházban azon felszólitás mellett, hogy a ki a házasulandók közt valamely akadályról tudna, jelentse. A püspök ettől felmenthet (dispensálhat) *c)*, de ha a plébános azt felmentés nélkül elmulasztja hivatalától három évre felfüggesztetik, és ha csakugyan rejlő akadály miatt a kötött házasság megsemmisülne, az abból származó gyermekek törvénytelenek.

Vegyes házasságoknál a háromszori kihirdetés eszközlésére mindkét fél lelkésze felszólitandó, és ha azt valamelyikök megtagadná, két tanunak a felől adott bélyegmentes bizonyitványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólittatott, egyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátólevelet, a házasulandó felek részéről két tanu nála megjelenvén, kérik az elbocsátólevél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy házassági akadály jelentetett-e be, vagy sem? A lelkész által erre adott vagy megtagadott válaszról a tanúk bélyegmentes bizonyitványt adnak, mely az elbocsátólevelet teljesen pótolja.

A netán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész saját egyházi hatósága által reá szabható fenyitéken kivül 500 frtig fokozható birsággal, és fél évig terjedhető fogsággal büntetendő *d)*.

a) Bontóknak lehet mondani a protestánsokra nézve, mivel némely akadályok nálok az érvényesen kötött házasságot is felbontják, de a katholikusoknál ugyanazok nem, mint alább a 320. §-ban látni fogjuk, és azért ezekre nézve helyesen érvényességi akadályoknak mondhatók. — *b)* P. o. a rokonság, sógorság közjogi, a nősztehetetlenség, nőrablás magánjogi. — *c)* Erről alább tüzetesen a 319. §. — *d)* 1868: 53. 9. 10. §§.

314. §. A tiltó, gátló akadályokról különösen.

A tiltó vagy gátló akadályok következők *a)*: 1. Szent idő, advent első vasárnaptól fogva vizkeresztig, és hamvazó szerdától fogva husvét utáni első vasárnapig a római katholikusoknál, annyiban, a mennyiben csak a nászpompa van eltiltva, de házasság köttethetik. És ha a nászpompa megtartatott is, azért a házasság sértetlenül fenáll.

2. Titalom. Fontos oknál fogva a püspök, vagy illető plébános betilthatja a házasságot, ha alapos gyanu forog fenn rokonság vagy sógorság, vagy más akadály felett; de ily tilalom az annak ellenére megkötött házasságot nem bántja. Idegen tartozik nőtlenségét, vagy nő, hogy férje nincs, igazolni, ha nem másképp, legalább

az illető törvényszék előtt arra megesküdve *b)*. De a kik az ausztr. örökös tartományokból jönnek, azoktól megkívántatik, hogy az illető kerületi hatóság, hivatalnokoknál illető felsőbbségük engedélyét előmutassák *c)*. Katonaszemélyek az illető felsőbbség, katonai parancsnokság és tábori lelkész elbocsátólevele nélkül meg nem eskethetők. — Keresztlevél nélkül szintén nem, hacsak azon helynek, hol az öszszeadás történik, anyakönyveiben nincsenek feljegyezve, különben ha a keresztlevél előállitható nem lenne, ez esetben intézkedni az illető lelkész feljelentésére a püspököt illeti.

3. Eljegyzés, jegyváltás más személylyel felfüggesztheti az összekelést annak elintézésétől *d)*; de ha mégis megköttetik a házasság, azért fel nem bontható.

4. A szüzességi fogadás, szerzetbe való lépés és felavatás által *e)* bontó vagyis érvényességi akadály; itt azonban csak az egyszerü fogadásról *f)* van szó, melyet, ki fogadott, házasságralépéstől tiltatik ugyan, de házassága megáll.

a) Ezeket a tanitók következő versekben adják elő:
Sacratum tempus, vetitum, sponsalia votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri (connubia).
„Szentes idő, tilalom, jegyváltás, szűzi fogadmány
Házasság gátlók, mi ha történt, megmarad épen.

b) Kir. leirat 1807. aug. 7. — 1865. jul. 1. httótanácsi intézvény. — L. Függelék 1865. XXIII. sz. — *c)* Jul. 13. és oct. 14. 1814. Behivásig vagy a tartalék közé soroztatásukig szabadságolt katonákre az őrmestertől, vagy ezzel egyenlő altiszttől lefelé, valamint a szárazföldi és tengerész katonahatalom tényleges szolgálatában nem álló tartalékos katonákra nézve, a katonaköteles harmadik korosztály vagyis 23-dik életév betöltése után következő január 1-ső napjától kezdve, a házasságra lépést illetőleg egyedül csak a polg. egyénekre, vonatkozó szabályok alkalmazandók. Tehát sem a katonahatóság engedélyére sem a kihirdetés elengedésére, sem a katonalelkészi hivatal köréből való elbocsátásra szükségök nincsen. Honvédelmi minist. rendelet 1867. nov. 6. — *d)* Még az érvényességi vagy betöltési kérdés el nem döntetik, fenn. 312. §. — *e)* Ez alább a papirend alá esik. — *f)* Egyszerü lelkiismereti fogadás értetik, az elsőnemü „votum castitatis solenne", ez pedig „votum simplex" a canonjog szerint. — A megjegyzés a tiltó akadályok mellett, hogy a tilalom ellenére mégis megkötött házasság érvényes marad, magyarázatát onnét nyeri, mert ha ily feleket az illető lelkész összeadta, ő felelős, de a felek is a lényeges megkívántatóságokat (alább a 317. §. 8. pont) a bár ellenző pap előtt megtarthatják; és igy a tiltott házasság mindkét módon érvényesen jön létre.

315. §. A bontó vagy érvényességi akadályok: és I. A testi képesség hiánya, serdületlen kor, nősztehetetlenség.

A bontó vagy érvényességi akadályok *a)* következő három osztályba sorozhatók: Az elsőbe tartoznak azok,

melyek a házasságra szükséges testi-, a másodikba azok, melyek a beegyezési lelki képesség hiányából, vagy a törvény világos rendeletéből, a harmadikba, melyek a valódi önkénytes szabad egyezés hiányából származnak.

A testi képesség hiányánál fogva bontó- vagy érvényességi akadály:

1. A serdületlen kor. A törvény az érvényes házasságra a férfi részről legalább is betöltött 14, a nő részéről 12 életévet kíván: és ha a házasság korábban megköttetett, s serdületlen korú fél azt mint érvénytelent megtámadhatja *b)*.

2. A nősztehetetlenség csak akkor bontja föl, illetőleg érvényteleniti a házasságot, ha magát a testi elhálást lehetlenné teszi, nem tehát a nemzési tehetetlenség, a melynek csak gyermektelenség lehet eredménye. Az ily nősztehetetlenségnek azonban teljesnek, valóságosnak, örökösnek, gyógyithatlannak s olyannak kell lenni, mely a házasság kötését megelőzte, mivel ha utóbb származott p. o. szerencsétlenség által a nemző részeken, ezt mint szerencsétlenséget tűrni kell. A nősztehetetlenség biróilag leendő kimondása csak szakértők véleményére alapittathatik: és ha kétség oka marad fenn, három évi próba idő engedtetik; s az itélet csak azután mondatik ki. A végkép tehetetlen fél uj házasságra nem léphet *c)*.

a) Következő versekben jelentkeznek:

„Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis ordo ligamen honestas,
Si sis affinis, si clandestinus et impos,
Si mulier sit rapta loco nec reddita tuto,
Haec facienda vetant connubia, facta retractant,"
„Tévesztés, föltét, fogadás, vérség, bűn, erőszak,
Tisztesség, papi rend, kötelék, vallási különbség.
Nősztehetetlenség, sógorság, lopva menyegzés.
Házasságodat elbontják, vagy tiltanak attól."

b) Igy a kanonjog. Nálunk ilyen eset aligha fordulhat elő. — *c)* Heréltteknek Sixtus pápa a házasságot végkép eltiltotta.

316. §. II. Bontó akadályok, melyek a beegyezést lelki képesség hiányából, majd a törvény rendeletéből kizárják.

Bontó akadályok a beegyezésrei lelki képesség hiányából:

Az elmebetegség, ha a házasság világos időközben nem köttetett. De az utólag bekövetkezett elmebetegség a házasság érvényességének nem árt.

A törvény rendeletéből házasságra érvényes beegyezés akadályai:

1. A még fenálló előbbi házassági kötelék *a)*. Ez közjogi akadály, mivel minden, ki tudja, feljelentheti, és az ily házasság tisztileg megsemmisittetik.

2. Felsőbb egyházi rendek *b)* felvétele, és a szerzetesi ünnepélyes fogadás; de a papi rend felvétele előtti házasság a rend felvétele által nem semmisittetik meg; azonban szerzetési ünnepélyes fogadás által a megkötött, de elhálással nem teljesitett házasság *c)* felbontatik. A görög egyesült papok az egyházi nagyobb rendek felvétele előtt házasodhatnak, de azután nem, hivatalvesztés alatt.

3. Büntett. Ez alatt két büntett értetik t. i. a házasságtörés és hitvesölés. A katholikusoknál a házasságtörésnek formaszerintinek kell lenni, vagyis olyannak, mely 1. jövendőbeli házasság igéretével történt, 2. melyben az egyik büntárs, ha mindjárt a másik tudta nélkül is, hitvese élete után lesekedett azon szándékkal, hogy az az óhajtott házasságra léphessen. De a protestansoknál minden bebizonyitott házasságtörés a fenálló házasságot felbontja; az pedig, mely a házasság kötése előtt történt, s bebizonyitva van, a bünös félleli házasságot megsemmiti, sőt náluk a gyanús társalkodás is, melyet a fél előbbi házasfelének éltében követett azzal, kit el akar venni, annyival inkább a nősparáznasági gyanú akadályozza a szabados összekelést; de ha megtörtént, a házasságot nem érvényteleniti *d)*. A hitvesgyilkolásnál is megkivántatik a katholikusoknál, hogy a vétkes egy harmadikkal, kivel házasságra lépni kivánt, és lépett, a gyilkosságban megegyezett légyen, de a protestansoknál ezen bün akkor is megsemmiti a házasságot, ha ezen harmadik a gyilkosságot nem tudta.

a) Áll ez azokra is, kik p. o. mint protestánsok biróilag teljesen elválasztattak, ha katholikus féllel házasságra lépni kivánnak; mivel a kath. egyház mindenféle vallásuak házasságát a maga szempontjából méri. 1791 : 26. 11. §§. — *b)* Presbiteratus, Diaconatus és Subdiaconatus. — *c)* Megkülönböztetik a csupán megkötött, és megkötött- és elhálással teljesitett házasság, amint az elhálás végbe ment, vagy nem. *d)* Azzal, ki a paráznaságban részes, a végelválás után a házasság itéletileg megtiltatott. Hszem. tábl. 22372/1867.

317. §. Folytatás.

4. Rokonság. Egyenes lemenő ágon, az az nemzők és nemzettek közt a házasság átalában semmis. Az oldalágoni rokonok közt pedig egyházi számitás szerint negyedizig, a protestansoknál másod-

izig bontó akadály *a)*. Ezen mint vérrokonságon kivül van még az u. n. törvényi és lelki rokonság. Törvényi rokonság az örökbefogadásból származik, és érvénytelenné teszi a házasságot 1. azon személyek között, kik ugy állnak egymáshoz, mint nemzők és nemzettek, tehát a fogadó szülék és fogadott gyermek közt, továbbá a fogadott gyermek és a fogadó gyermekei között, még az atyai hatalom fenn áll, de az az alóli elbocsátás utáni házasság megáll. A lelki rokonság is bontó akadály a keresztelő a keresztelt, és ennek szülői között, ugy szintén a bérmálás szentségéből származott lelki rokonság is az imént mondott mértékben. De keresztvízretartó legfölebb kettő lehet, és ha többen vannak, a lelki rokonság a kijelölt kettőre szoritkozik. Ha szükség esetében az apa gyermekét megkereszteli, feleségével ily rokonságba nem jön. De a protestansoknál sem az örökbefogadás, sem a keresztelés házassági akadályt nem szül.

5. Sógorság, egyházi törvények szerint ha törvényes, negyed izig, ha törvénytelen, másod izig a házasságot gátolja és semmiti. De a férj és feleség rokonai szabadon összeházasodhatnak. Törvénytelen sógorság *b)*, mely a házasság után keletkezett, a vétkes félnek elhálási követelését gyengiti ugyan, de a házasságot fel nem bontja, nehogy a büntettre maga a büntetés ösztönül szolgáljon. Protestansoknál csak a törvényes sógorság, és ez is csak második izig gátolja a házasságot *c)*.

6. Vallási különbség. Keresztény és nem keresztény közti házasság meg nem állhat.

7. Föltétel. Ha t. i. a házasságnak világosan kikötött föltétele hiányzik. A természetileg vagy erkölcsileg lehetetlen föltételek ugy tekintetnek, mintha ki sem köttettek volna. De oly föltételek, melyek a házasság valóságával, a szentség méltóságával, vagy a házasfelek egymásiránti hüségével ellenkeznek, p. o. a gyermek nemzését, a házasság örökös fenmaradását, vagy tisztaságát gátolnák, a házasságot megsemmisitik. — A tulajdonképi feltételek vagy a jövőre, vagy a multra vagy jelenre vonatkoznak. A jövő feltétel a házasság foganatját a föltétel teljesültéig felfüggeszti, nem teljesités esetére a házasság a föltételhez kötött beleegyezés hiányából foganatlan lészen, még a mult vagy jelen a házasságot vagy azonnal érvényessé vagy érvénytelenné teheti. De miután a föltételes házasságok a szentség méltóságával ellenkeznek, ilyenek csak a püspök engedélyével köthetők; ki is az engedélyt csak kivételes esetekben adja meg. — Némely föltételek már magukban értetnek, azért a protestánsoknál érvénytelen a házasság, ha a férj az elvett nőt mástól teherben találja *d)*, mit azonnal az illető biróságnál bejelenteni, és azt, hogy arról tudomása nem volt, bizonyitani tartozik.

8) Lopva menyegzés, vagy alattomos házasság, az az a szertartások elmellőzése. Lényeges szertartás a tridenti zsinat végzése szerint az, hogy a házasuló felek kölcsönös beleegyezésöket az illető pap, és két tanú előtt kinyilatkoztassák; illető pap pedig az egyik vagy másik félnek lakhelyére tekintve, plébánosa; és nem árt a házasságnak, ha ez netán egyházi büntetés alatt áll, vagy az összekelést ellenzi. A plébános vagy a püspök, vagy helyettese az összekötési eljárást másnak is átengedheti. Protestansoknál szintazon szertartás tartandó meg az illető lelkész előtt. Az esküvés, mise imádságok, megáldás, és egyéb egyházi szertartások mint mellékesek csak a menyegzés diszére tartoznak *e)*.

A protestansokra nézve különösen kimondott bontó akadály a nem teljeskorunak házasságánál, ha az atyának, vagy ez nem élvén, az atyai nagy atyának, és ha ez beegyezni nem akar, a hatóságnak, valamint ha a kiskorú a gyámság alatt áll, gyámjának egyszersmind a hatóságnak beleegyezése hiányzik.

a) Az izek számitásáról lásd fennebb 34. §. — Protestánsoknál; egyenes vonalban végtelenig, oldalvonalban a fi- és nővér, a testvér és másik testvér gyermekei közt és két testvér gyermekei közt. — Ezen nem képesség az oldalrokonok közti házasságra is áll, nemcsak ha atyjuk és anyjuk közös, hanem ha csupán azok egyike közös, különbség nélkül a törvényes, vagy törvénytelen ágyból született vérekre nézve. Const. Jos. mart. 6. 1786. 13. 14. §§. — *b)* Törvénytelen sógorság, mely elhálásból származik. — *c)* Van még u. n. tisztességi vagy szintén sógorsági akadály, mely a még el nem hált házasságból ha t. i. a fél szerzetbe lépett, származik, s melynél fogva a szabadon maradt fél a szerzetéssé lett félnek negyed izigleni rokonaival házasságra nem léphet.

A felbontott eljegyzesből támadt tisztességi érvényességi akadály a másik fél rokonaival csak az első izig terjed; de csak a katholikusoknál. — *d)* Htsz. tábl 25963/1867. — *e)* Tehát a papnak lényegileg csak szenvedőleges jelenléte kívántatik (passiva assistentia). — Alattomos házasságtól különbözik az u. n. titkos, (vagy is matrimonium conscientiae) mely a szükségképi szertartásokkal történik ugyan, csak hogy a templomban zárt ajtók mellett, XIV. Benedek pápa rendelete szerint azt a püspöknek be kell jelenteni, az ilyenekről külön könyv vitetik, és ha gyermek születik, azt is a püspöknek 30 nap alatt be kell jelenteni, különben a házasság kihirdettetik. II. József császár ily házasságot az egész birodalomban eltiltotta.

318. §. III. A valódi önkénytes, szabad egyezés hiányából.

1) Tévedés a személyben, a mi leginkább meghatalmazott által kötött házasságnál történhetik *a)*.

2) Erőszak félelem, ha a megegyezés erővel, legyen az külső, vagy erkölcsi, kikényszerittetett; de a tiszteletbeli félelem a megegyezést meg nem rontja; végre

3) a **nőrablás**; a házasság a rabló és rabblottnő közt semmis *b)*.

a) Valamely melléktulajdonokbani tévedés, ha a házasság világosan ily tulajdonsághoz volt kötve, feltételként tekintetik. Különben a melléktulajdonságokbani tévedés a házasságnak nem árt. — *b)* fennebb 64. 224. §. — *c)* Mind a 2. mind a 3. pontban, ha a megegyezés utóbb világosan, vagy hallgatag vagy teljesen szabad állapotban, midőn már nem volt mitől tartani, megtörtént, az eleve érvénytelen házasság megerősödik.

319. §. A felmentésről (Dispensatio).

Némely akadályoktól van, némelyektől nincs **felmentésnek** helye. Igy a szent-irás tehát isteni törvény szerint fölmentés alól kivétetnek: 1) A fenlévő más házasság. 2) Rokonság nemző és nemzettek közt. 3) Oldalas rokonság testvérek közt, nem különben ha valaki atyja hugát vagy nénjét elvenni akarná. 4) Sógorság, ha napát, vagy menyét, mostoha anyját, vagy mostoha leányát, vagy mostoha gyermeke leányát, vagy bátyja-, öcscse- vagy nagy-bátyja özvegyét, kivévén ha bátyja vagy öcscse gyermek nélkül meghalt *a)*.

Fölmentést a protestansok a királytól kérhetnek. De a hármas kihirdetést elengedhette előbb **Budán a magyar kir. helytartótanács**, most a cultusminister; másutt az **alispán**, sz. kir. **városi biró, Jászok, Kunok** és **Hajdúk kapitánya; megyékben veszély lévén a késedelemben, az alispán, távollétében a szolgabiró** is; de a felek előbb megesküdni tartoznak, hogy magok közti akadályról tudomásuk nincsen *b)*.

A **katholikusok** fölmentést a **római pápától** kérnek, és pedig **nyilvános** akadály miatt a **Dataria** vagy is kegyelemosztó szék utján a szokott dij lefizetése mellett; **titkos** akadályok miatt pedig a **Poenitentiaria** utján dij fizetés nélkül *c)*.

Első esetben a kérelemhez kir. helybenhagyás (placetum regium) kivántatott; — és a törvénytelenül kötött házasság nyilvánosan megujittatik.

Kisebb akadályoktól p. o. a háromszori kihirdetés alól a püspök is felmenthet. Sőt ha lélekveszély vagy nagyobb botrány forog fen, nagyobbaktól is *d)*.

A felmentés eredménye házasságkötés előtt: annak törvényszerü, és érvényes megköthetése; ha pedig már fennáll, az akadálytól megtisztul, és érvényessé válik.

Oly házasság, melyben felmentés alá nem eső akadály rejlik, melyről egyik félnek sem, vagy egyiknek volt tudomása, **vélt, jóhiszemü** házasságnak neveztetik; és a nemzettekre ki nem hat.

De a melyben rejlő felmentést kizáró akadályról a felek tudomással birtak, az abból született gyermekek törvénytelenek *e)*.

a) Levit. cap. 18. 20. Deut. 25. — A protestansoknál, mostoha fiunak mostoha anyjával házasságra lépni csak ugy adatik fölmentés, ha bizonyos, hogy az atya házassága elhálás által teljesitve nem volt; áll ez a mostoha apa és leány, vő és napa, ipa és meny közt is, és igy az ily költött sógorság a protestansoknál is bontó akadály. 1795, sept. 8. udv. rend. —*b)* És hogy a hirdetés legalább egyszer megtörténjék. — *c)* Ezen esetekben a plébános a püspöki hivatalhoz tesz jelentést, és az ügy onnét indul. — *d)* Szabályul áll: hogy az érvényességi akadályoktól csak a római sz. szék menthet fel, a püspök pedig az u. n. öt éves engedélyeknél fogva csak a harmad- és negyedizbeni rokonsági, sógorsági, a lelki rokonsági házasságtörési akadály alól; a késedelembeni veszély miatt azonban minden egyéb fölmentés alá esők alól. — *e)* alább 331. §.

320. §. A házassági kötelék felbontása és az elválás.

Az érvényesen kötöttés teljesitett házaságot a kötelék tekintetében, ugy hogy a felek más házasságra léphessenek, katholikusoknál semmiféle ok fel nem bonthatja. *a)* Csupán örökös vagy ideiglenes elválásnak (asztal és ágytól, separatio a thoro et mensa) lehet helye, és ugyan örökösnek házasságtörés miatt, ha a bün tudva és szabadon történt *b)* és a panaszló maga nem okozta, sem el nem engedte, sem hasonló váddal nem terheltetik. Elengedésnek vétetik, midőn az ellenfél tudva a házasságtörést, mégis közösül. De ha az elválás után a panaszló fél is szintén vétkezik, akkor társát visszavenni tartozik. Más okokból külön lakást ideiglenesen bizonyos, vagy bizonytalan időre kimondani lehet, p. o. eretnekség vagy a keresztény hit elhagyása, bünre csábitás vagy a férj kegyetlensége miatt; *c)* minden esetben birói itélet által, melyben a gyermekekről is kell gondoskodni. A kik önkényt elválnak, tisztileg szorittathatnak az együtt lakásra, különben ügyüknek a biróság előtti előadására. A görög egyház az elválást is megengedi, de csak hittörés okából *d)*.

Protestansoknál azonban az érvényesen kötött és teljesitett házasság a kötelék tekintetében is ugy, hogy uj házasságra lépésnek lehet helye, felbontathatik: 1) ha az egyik fél paráznaságot követett el; 2) ha a másik élete ellen leskődött; 3) ha a másikat gonosz indulatból elhagyta, és három izben köröztetve vissza nem tér; mire a másik félnek az illető törvényszékhez tett folyamodására a házasság felbontottnak kimondatik; *e)* 3) ha a felek közt engesztelhetlen gyülölség uralkodik és a per kezdete előtt a lelkész által, a per folyta

alatt pedig a törvényszék által megkisértett kiengesztelődésre, vagy a próbából kimondott s megujitott asztal és ágytóli ideiglenes elválásra kibékülés nem következett. Egyszersmind minden kölcsönös követelések ugyanazon itéletben eldöntetnek. De az asszony illendő időnek eltelése előtt újra férjhez nem mehet, nehogy a születendő gyermek atyja felöl kétség támodjon. *f)* És sem az asszony, sem a férj, hahogy különböző személyekkel házasságra lépni kivánnak, mig a gyermekekről gondoskodva és ez igazolva nincs, a lelkész által, hivatalvesztés terhe alatt, meg nem eskethetnek. *g)* Hanem az előbbi házasságot szokott szertartással helyreállitani lehet. *h)* A protestansoknál asztal és ágytoli elválást a törvényszék ki nem mondhat, ugy mint a katholikusoknál; mivel ez csak a feleknek, p. o. kegyetlen bánásmód miatt a törvényszék előtt nyilvánitandó közös egyezésével történhetik, még pedig a lelkész által megpróbált kibékités s kölcsönös követeléseik, s a gyermekekröli gondoskodás iránt kötött érvényes szerződés után; de ha ismét együtt lakni kivánnak, azt is a törvényszéknek bejelenteni tartoznak *i)*.

a) Ide vehető a megjegyzés a 316. §. *a)* alatt. És ha oly esetet tapasztalunk hogy a már fennállott házasság, melyből gyermekek is származtak, felbontatik, jegyezzük meg, hogy ez oly érvényességi akadály miatt történhetett, mely az egyezés szabadságát illetőleg a szabad egyezés törvényszerü kijelentését gátolta. — Fennebb 318. §. — *b)* „Adulterium formale", fennebb 316. §. — *c)* A ragadós nyavalyát is némelyek ide veszik; de hibásan. I. Cap. 1. 2. de conj. lepros. — *d)* Kálmán II. 7. 8. — *e)* Const. Jos. 55. §. — *f)* U. o. 61. §. — *g)* U. o. 59. §. — *h)* U. o. 62. §. — *i)* A zsidókról a köv. §-ban.

321. §. Vegyes házasság: a görög hitüek és zsidók házassági törvényeik.

I. Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők; *a)* előbb azonban a róm. kath. pap előtt voltak kötendők; a protestans előtt csak akkor, ha a róm. kath. pap netán akadályokat tett *b)*.

II. Az egyesült és nem egyesült göröghitüeknél a hetedik izig *c)* és a házasfeleknek első izbeni rokonai közt tiltatik a házasság; az egyházi rendek fölvétele, valamint az ünnepélyes fogadás után nem szabad ugyan házasságot kötni, de ha megköttetett, megáll; házasságtörés és hütlen elhagyás miatt a házasság náluk felbontatik; a negyedik házasság pedig kárhoztatik.

III. Zsidóknál a fivér és nővér között, továbbá a nővér és ennek fi- vagy leánytestvérének fia vagy unokája közt házasság

nem kötethetik; a házasság feloldása után a férj neje föl- vagy lemenő ágbeli rokonával, sem neje nővérével, a nő pedig sem férjének föl- vagy lemenő ágoni rokonával, sem férjének fivérével, sem férje fi- vagy növérének fiával, vagy unokájával házasságra nem léphet. *d)*

A kihirdetés a zsinagógában vagy közimaházban, ilyes nem létében, a helybeli elöljáróság által a fő és külön községnél az illető egyházkör gyülekezete előtt, és ha a felek külön körben laknak, mindkettőé előtt három egymásután következő szombaton, vagy ünnepnapon közzé teendő, mindkét jegyes vezetéke és mellékneve, születéshelye, állása és lakhelye elősorolásával, oly figyelmeztetés mellett, hogy a ki a házasság ellen akadályt tud, azt közvetlenül vagy a kihirdető rabbi utján azon rabbinál jelentse, kit az összeadás illet. — Ha a jegyesek vagy azok közül egyik vagy másik azon egyház körében, melyben a házasság köttetni fog, hat hétig még nem lakik, a kihirdetésnek a legutóbbi helyen is, hol tovább laktak, meg kell történnie, vagy pedig a jegyesek tartoznak lakásukat a helyen, hol léteznek, hat hétig folytatni, hogy házasságuknak ottani kihirdetése elégséges legyen. — Ha a kihirdetés után hat hónap alatt a házasság meg nem köttetik, a háromszori kihirdetést ismételni kell. *c).*

A kihirdetések alóli felmentés Buda-Pesten a vallás- és közoktatási ministeriumot illeti; más helyeken a második és harmadik kihirdetés alóli felmentést, fontos okoknál fogva, a megye illetőleg kerület vagy vidék kormányzója, szab. kir. városokban a városbirája engedélyezi; sürgős körülmények közt, vagy ha közelgő halálveszély halasztást nem enged, a helybeli elöljáróság is teljes felmentést adhat, a jegyesek azonban hitet tartoznak letenni arra, hogy előttük házasságukat gátló akadály tudva nincs. A felmentés mind a három kihirdetés alól az emlitett hitletétel mellett akkor is megadandó, ha oly két személy kiván összekelni, kik közvélelem szerint már azelőtt is mintegy házasságban éltek; ez esetben a felmentést a ministeriumtól, az illető rabbi a felek neveinek elhalgatásával, a felettes politikai hatóság utján kérheti. — A kihirdetések alóli felmentés alkalmával a hatóságok tartoznak maguknak a letett eskü iránt biztosságot szerezni; és ezen körülményt a felmentvényben is felelősség terhe alatt megemliteni; ellenkező esetben ezen hitletétel elmulasztása magában a felmentést foganatlanná nem teszi; de a rabbi, ki a felmentvényben e részben előfordulható hiány mellett az összeadást foganatositaná, szigoru büntetés alá vonandó *f).*

Az összeadásnak az egyik vagy másik jegyes fél anyaközségbeli rabbija vagy vallástanitó által, miután a felek a megkivántató bizonyitványokkal magukat igazolták, két tanu jelenlétében kell

véghez vitetni; de azt a rabbi vallástanitó más község rabbijára vagy vallástanitójára is bizhatja; a rendes illetékes rabbi vagy vallástanitó köteles az összeadás megtörténtét az országos nyelvek egyikén a házassági könyvbe bevezetni, a jegyesek bizonyitványait azon sorszámmal, mely alatt a könyvbe jegyeztettek, ellátni, s a házassági könyvhez fűzni.

A törvényes rendszabályok megtartása nélkül kötött zsidóházasság érvénytelen; a jegyesek pedig, rabbik és vallástanitók, kik a fennebbi rendszabályok ellen cselekesznek, nevezetesen azok, kik magukat az előttük tudvalévő törvényes házassági akadály elhallgatásával összeadatják, a nélkül, hogy az alól felmentést nyertek volna, kihágást követnek el, és 3—6 hónapi szigoru fogsággal büntetendők. Azon rabbik pedig és vallástanitók, kik a házassági könyveket nem a törvény rendelete szerint vezetik, arányos pénzbüntetéssel illetendők, hivataluktól elmozditandók és arra örökre alkalmatlanoknak nyilvánitandók *g)*.

Asztal- és ágytóli elválás esetében kötelesek a felek ebbeli szándékukot rabbijuk előtt kinyilatkoztatni, ez köteles őket összekelésük alkalmával tett igéretükre emlékeztetni, és az elválás káros következményeit hathatósan szivükre kötni, és mindezt három izben külön ismételni; mi ha foganat nélkül marad, a rabbi a feleknek arról bizonyitványt adni, hogy háromszori előterjesztés ellenére is, elválási kivánságuknál megmaradnak. — Ha az elválásba mindkét fél beleegyezik, kötelesek elválási kérelmüket az emlitett bizonyitvány melléklésével megyékben és Kővár vidéken azon szogabiró elébe, melynek járásában; — jász-, kún- és hajdukerületekben azon város birája elébe, melynek területén a férj lakik; sz. kir. és rend. tanácsu városokban pedig a városbiró elébe terjeszteni; ezáltal személyes megjelenésre idéztetnek, és ha bebizonyitják, hogy mind az elválás, mind a vagyon és tartásra nézve maguk közt megegyeztek, a kért elválást megengedi, és ezt a birósági irományok közt feljegyzendi. Ha gyermekek léteznek, a biróság azokról a gondnokságra nézve fenálló rendszabályok szerint tartozik gondoskodni. — Kiskoru vagy gondviselés alatti házastárs beegyezhetik ugyan az elválásba; de a vagyontartás és a gyermekek ellátása iránti egyezséghez az illető törvényes képviselő és a gyámbiróság beleegyezése szükséges.

Ha az egyik fél az elválásba beleegyezni nem akar, s a másik félnek jogszerü okai vannak sürgetni: ezen esetben is megkivántatik a rabbi háromszori engesztelése, és ha ez sikeretlen, vagy a vádlott fél a rabbinál megjelenni vonakodik: akkor a kérelem a rabbi tanusitványával és a szükséges bizonyitékokkal együtt a megyei-, kerületi- vagy vidéki-, sz. kir. és rendes tanácsu városokban pedig a

városi törvényszéknél nyujtandó be, mely az ügyet hivatalból megvizsgálni s a felett itéletet hozni tartozik. De a biró a veszélyezett félnek még az itélet kimondása előtt is engedhet elkülönzött tisztességes lakhelyet; és ha az ily elválásnál perek támadnak valamely továbbra kötött szerződésből, vagy a vagyon elkülönzése, gyermekek tartása vagy egyéb követelések iránt, a rendes biró az egyezséget kisérje meg; mi nem sikerülvén, a feleket a rendes per utjára utasitsa, addig is a nő és gyermekek részére illő tartást szabjon. Az elválás itéletálltal kimondható: ha a panaszlott bűntettben elmarasztaltatott, ha panaszló házastársát gonoszúl elhagyta, vagy rendetlen életet követett, mely által a panaszló házastárs vagyonának nevezetes része, vagy a család jó erkölcse veszélyeztetik; továbbá az élet vagy egészség elleni veszélyes törekvések, súlyos bántalmazások vagy a személyek viszonyaihoz képest felette érzékeny ismételt keseritések, tartós és regálylyal fenyegető testi sérvek miatt. Az elválasztott házastársak ismét egybekelhetnek, de ezt tartoznak a rendes biróságnál bejelenteni, és ha ezután ismét el akarnak válni, ugyanazt kell megtartaniok, mit az első elválásnál *h).*

A zsidók között érvényesen kötött házasság kölcsönös szabad beleegyezésükkel, a férj által a nőnek adott elváló levél által felbontathatik, de előbb tartoznak a házastársak ebbeli szándékukat a rabbi vagy vallástanitónál jelenteni, ki a leghatósabb előterjesztések által igyekezzék a kiegyezést eszközölni, és csak ha kisérlete sikeretlen volna, adjon nékik irott bizonyitványt, hogy rábizott kötelességében már siker nélkül eljárt. Ezen bizonyitványnyal mind a két házastárs köteles (előbb a megyei illetőleg kerületi vagy vidéki, sz. kir. és rendezett tanácsú városokban pedig a városi) a kir. tvszéknél megjelenni; és ha a hatóság az egybekeléshez még némi reményt lát, a feleket egy vagy két hónapra visszautasitsa; de ha ez sikeretlen maradt, vagy mindjárt eleve semmi remény sem volna az isméti egybekeléshez, engedje meg a törvényszék itélet által, hogy a férj a nőnek az elválólevelet átadja; és ha mind a két fél a biróság előtt ismét kijelentette, hogy az elválólevél szabad beleegyezésseli kiadására és átvételére magokat eltökélették, tekintessék az elválólevél jogérvényesnek, és a házasság ez által feloldassék. Ugyanezen eljárás követendő akkor is, ha a szidó házastársak egyike a keresztény vallásra áttért, úgy az elválás mint a házasság felbontása esetében, és a kiegyezkedés a zsidó házasfélnél is megkisértendő, ha ez az iránti felhivásra önkényt engedne; de ha ez sikeretlen maradna, akkor az illetékes biróság a fen előszabott módon járand el; mivel zsidó házastársnak a keresztény vallásrai áttérése által a házasság még fel nem oldatik, csak kölcsönös szabad beegyezésből, és a nő házasság-

törése esetében; ha pedig a házasság felbontása esetén a zsidóházastársak egyike a keresztény hitre tért, az elválólevél átadása és átvétele meghatalmazottak által is történhetik. Ez esetben azonban a keresztény hitre tért házasfél meghatalmazottul mindig zsidó egyént választani, és ez iránt meghatalmazványát akként köteles kiállitani, hogy abban a keresztény vallás ellenére mi sem foglaltassék; egyébiránt pedig a mennyiben ily esetben lehetséges, minden a zsidóvallási szokásokban alapult netáni lelkiismereti kételyei a zsidó házasfélnek elhárittassanak, s igy ennek se maradjon alapos oka a házasságot teljesen feloldottnak nem tartani.

Ha mindkét zsidó házastárs a keresztény hitre tért, fenhagyatik nékik, házassági kötésüket a keresztény lelkész által szentesittetni *t)*.

a) 1868: 53. 11. §. — *b)* 1791. 26. 1844: 3. 2. §. A kihirdetést l. fennebb 313. §. gyermekek vallását: 37. §. — *c)* Fen. 34. §. — *d)* K. k. udv. rendelet 1863. nov, 2-ról l. — *e)* u. o. 3—6. — *f)* u. o. 7—11. —*g)* u. o. 12—16. — *h)* 15—23. u. o. — *i)* u. o. 24. 25. 27. p. V. ö. a kör. §. — Az izraeliták házassági pereiben követendő eljárás a thozás intézkedéseig minist. rendelet által fog szabályoztatni. Polg. tvkez. rendt. 36. §.

322. §. Házassági perek.

Házassági ügyekben a kötelék érvényessége kérdésében a rom. és görög katholikusokra *a)*, és gör. keleti hitvallásuakra, valamint az erdélyi két evang. egyház hiveire, és az unitariusokra nézve a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek az illetékes biróságok; a két evang. hitfelekezeti egyház magyarországi hiveire nézve pedig az illető világi törvényszékek *b)*.

A vegyes házassági váló perek pedig a mennyiben a házassági kötelék érvényességét, és az ideiglenes elválást, vagy a végképeni felbontást tárgyazzák, az alperes illetékes birósága előtt indíttatnak meg, és miután az alperes felett kimondott itélet jogerőre emelkedett, a per legfőlebb 30 nap alatt hivatalból átteendő a felperes illetékes biróságához, mely viszont a felperes felett hoz itéletet. — Mindenik félre nézve egyedül saját biróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejü itélete kötelező. *c)*

Minden esetben házasságvédő is rendeltetik, a ki a házasságot a fenforgó közerkölcsiségi érték szempontjából védelmezi; ez minden tárgyalásoknál, felek és tanuk kihallgatásánál, szóval minden jelentékenyebb eljárásnál, résztvenni nemcsak jogositva de kötelezve is van, és védő nélkül kimondott birói itélet foganatlan.

A házassági perekben akár valamelyik fél feljelentésére, vagy

keresetére, akár pedig tisztileg történik a kereset meginditása, a felperes magán panaszosnak ugy, mint a panaszlottnak is meg kell jelenni mindannyiszor, valahányszor az illető biróság azt szükségesnek látja; a megjelenni vonakodó karhatalommal is állittathatik a biróság elébe.

A házassági perek következők:

1. A házassági érvénytelenségének kimondására a valamelyik fél, vagy a szentszéki ügyész felperessége alatt *c)*.

2. Válóper, a katholikusoknál asztaltól és ágytóli örökös vagy ideigtartó elválasztás végett *d)*, a protestansoknál nem különben a zsidóknál a házassági köteléknek is felbontása' végett *e)*, ez utóbiaknál a nő házasságtörése miatt; mi ha bebizonyittatott, a férjnek joga van a nőt akarata ellen is valólevéllel magától elbocsátani. A kereset mindig azon törvényszék előtt, melynek körében a házastársak rendes lakásukat tartják vagy tartották, inditandó, és az 1791: 26. illetőleg az 1786. mart. 6-án kiadott utasitás s az eddigi törvényes gyakorlat szerint tárgyalandó *f)*.

3. Tiszti kereset oly házasfelek ellen, kik tettleg különváltak, továbbá az ágyasttartók és a házasságrontók ellen, ezt katholikusoknál a szentszéki, protestansoknál az illető közügyész tisztileg inditja meg az illető tszék előtt a tettleg elváltaknál az együtt lakásra vagy a válóper meginditására, az ágyasttartóknál az ágyas elbocsátására vagy elvételére, néha pénzbüntetéssel is; végre a házasságzavarók ellen illő büntetés végett *g)*.

a) Az asztaltól és ágytóli elválasztást is ide értve! — *b)* 1868: 48. 2. §. (1791: 26. 16. §. 1791: 26 11. §.) — *c)* U. o. 1. §. — Előbb a kath. szentszékek voltak. 1647: 15. 2. §. — A meghozott itéleteket szükség esetében karhatalommal is a megkeresett világi biróság hajtja végre. 1552: 25. 1588: 45 Planum Tab. 203. 1. — A fölebbvitel mindig hivatalból is megtörténik, habár a felek nem fölebbeznének is. — *d)* A szerint a mint az akadály köz-, vagy magánjogi 313. §. — *e)* Fen. a 320. §. — Fen. 320. §. — Ha a végelválás hűtlen elhagyás következtében kéretik, a távollévő fél, a mennyiben tartózkodási helye ismeretlen, azon tszék elébe idézendő, melynek területén a folyamodó fél lakik. Polg. törkvez. rendtartás 36. §. Ha a nő erkölcstelen életmódja adott okot a végelválásra: a gyermekek neveltetése az apára bizatik. Hsz. tábl. 21004/1869. — A végelválás az illető esketési anyakönyvben mindig feljegyzendő. Hsz. tábl. 22367/1867. — *g)* Frank 598 §. Kövy. (Fogarassy 123. §.) — Törvényesen el nem választott házastársak között az egyoldalulag kért idő előtti vagyonelkülönitésnek nincs helye. 18355/1867. Hsz. t. — A férj által neje és gyermekei részére a válóper eldöntéseig adandó élelmezés és tartás ideig meghatározása iránti kereset sommás utra tartozik. 511. sem. sz. 1872.

323. §. Az érvényes házasság hatálya és következményei.

Az érvényes házasság hatálya és jogi következményei: házi kormány a férj részére, tartási kötelességgel egybekötve *a)*. A feleségre nézve: az férje nevét viseli, annak rangjában, czimében, jogaiban *b)*, a mennyire azok nem csupán a férjre nézve személyesek, részesül özvegy korában is. Jogot nyer a házasságból a törvényes és kötött hitbérhez; hozománya, jegyajándéka, özvegyi joga, özvegyi és hitvesi örökösödése és közszerzeményi *c)* joga, mindannyi az érvényes házasságon alapuló jogai, illetőleg törvényadta kedvezményei. De köteles férjével együtt lakni, őtet, kivéve netán büntetése helyét, mindenütt követni, tisztelni és vele a ház gondjaiban osztozni. Mindketten pedig tartoznak a házassági hitet és hűséget megóvni, együtt élni, minden jóban egymást segiteni és gyermekeiket illő gonddal, szeretettel nevelni *d)*.

A törvényes gyermekek tartáson és nevelésen kivül részesülnek az atya nevében *e)*, nemességében, örökös czime és méltóságában; örökösödnek mindkét szülő vagyonában. A szülők pedig gyermekeiktől engedelmességet és tiszteletet kivánhatnak *f)*.

a) I: 29. 30. 98. — *b)* Ez az u. n. közlött nemesség „nobilitas communicata“ de ha nemes nőnek nemnemes férje van, saját rangját megtartja. A nő a házassági kapcsolat tényleges tartama alatt férje község illetőségét követi s megtartja azt az özvegy is a mennyiben másütt már két év óta nem lakik és adót nem fizet. 1871. 18. 8. 10 §. — *c)* Ezekről alább a 325—330. §§-okban; a hitvestársi és özvegyi öröklésről alább a 394—396. §§-okban. — *d)* A házi körben Frank szerint (105. §.) többet bir a szeretet, mintsem a törvény, és annak hiányát emez csak keservesen pótolhatja.“ E nélkül bármily részletes positiv törvények p. o. az auszt. ptvkv a 137—148. és köv. §§. sovány eredményre számithatnak. — *c)* Nevét helytartósági engedély nélkül senki sem változtathatja. 1814. dec. 13-róli kir. leirat és máj. 9. 1815. Most ministeri engedély kivántatik. — *f)* Ennek durvább megsértése alább a 350. 424 §-ban foglalt következményeket szülheti.

324. §. A házassági szerződésekről.

A házasságkötés alkalmával nem ritkán házassági szerződések is köttetnek, melyek majd a hozomány, majd az öröklés, majd az özvegyi állapot szabályozása körül forognak. Ezek törvényeinkben nem emlittetnek *a)*; de kizárva sincsenek, mint a döntvényeyk és a tapasztalás tanusitja; és a mennyiben fennállnak, azon idő szerint itéltetnek meg, melyben keltek *b)*. A mennyiben pedig ilynemü irásbeli szerződések nincsenek, vagy a felek valamelyike végrendeletében érvényesen nem intézkedett, a törvény rendeletei

állnak be, már pedig törvényeink a fennebbi tekintetben, főleg az özvegyi jutalmak iránt nagylelkűleg intézkedtek.

Azon fenebbi megjegyzés folytán, miszerint a házassági szerződések keletkezésök ideje szerint itélendők meg, a mennyiben 1853. máj. 1. óta a magyar törvények ujra életbeléptetéseig ilynemü szerződések érvényesen köttettek, azok mint az ausztriai törvények uralma alatt kötöttek, azok szerint lévén megitélendők: az auszt. ptvkv szabályait azon egyes jogintézményeknél, melyek törvényeinkben is szabályozvák, megemlitendjük *c)*. Itt egyelőre azonban megjegyezzük a következőket:

1) Ha a házastársak egymásközt akként egyeztek meg, hogy különválva éljenek *d)*, a felett is kell egyezniök, hogy a házassági szerződéseket, ha kötöttek, fen akarják-e tartani? vagy azokat mikép akarják megváltoztatni *e)*.

2) De ha az elválás birói itélet által mondatik ki, s vagy egyik fél sem, vagy mindenik oka az elválásnak, akkor az egyik vagy másik házastárs kivánhatja, hogy a házassági szerződések megszünteknek nyilvánittassanak, és e fölött a biróság által az egyezség megkisérlendő. Ha egyik fél vétlen, akkor annak szabadságában áll a házassági szerződések fentartását vagy megszüntetését, vagy a körülményekhez képest illő tartást kivánni *f)*.

3) Ha valamely házasság érvénytelennek nyilvánittatik, a szerződések is megszünnek; a vagyon, a mennyiben megvan, az előbbi állapotba esik vissza. De a vétkes fél a vétlennek kármentesitéssel tartozik *g)*.

4) Ha a házasság felbontása mindkét házastárs kivánatára engesztelhetlen gyülölség miatt *h)* megengedtetik, akkor a házassági szerződések, a mennyiben irántuk egyezség nem történik, mindkét félre nézve elenyésznek. Ha a házasság felbontása itélet által mondatik ki egyik fél engesztelhetlen gyülölsége miatt, akkor a vétlen házastársat nemcsak teljes elégtétel, hanem az elrendelt elválás időpontjától fogva mindaz illeti, mi a házassági szérződésben számára a túlélés esetére köttetett. Az érték, mely iránt vagyonközösség létezett, felosztatik, mint halálkor, és az örökszerződésbőli öröklési jog a vétlennek a halál esetére fenmarad *i)*.

a) Azért a szerződések átalános elvei szerint itélendők meg. — *b)* Tehát az auszt. polgári tvkv uralma alatt kötött házassági szerződésekből keletkező kérdések az azokra nézve ott felállitott szabályok szerint itélendők meg. — *c)* Alább a következő §§-oknál. — *d)* Mi csak a protestansokra nézve értendő a fennebbi 320. §. szerint — *e)* Auszt. ptvkv 1263. §. — *f)* U. o. 1264. §. fennebb a 322. §. — *g)* U. o. 1256. §. — *h)* Értve a protestansoknál fennebb 320. §. — *i)* Auszt. ptvkv 1266. §. A házasság iránti itéletben törvényeink szerint

a kölcsönös követelések is, a mennyire lehet egyesség, a protestansoknál maga az itélet által eldöntendők, mint fennebb a 320. §-ban megjegyeztük.

325. §. Törvényes, irott hitbér, ellenhitbér.

Törvényes hitbér jegybér (dos legalis) *a)* azon díj, mely a feleséget a házassági egybekelés tekintetéből férjétől a törvény szerint illeti. Ennek mennyisége a magnásoknál 400, nemesek és kir. városi polgároknál 200. nemteleneknél 40 frt *b)*, de szerződés utján magasabbra is emeltethetik, sőt ingatlan jószág is köttethetik le; és ha a férj által történik az asszony részére, irott hitbérnek, jegybérnek (dos scripta), ha viszont: ellenhitbérnek (contrados) neveztetik, és a félt, kinek részére köttetik, csak akkor illeti, ha a másik felet túléli. Az atya a fia által kötelezett hitbért csak akkor tartozik fizetni, ha maga is beegyezett. Ha irott hitbér van, törvényesnek nics helye *c)*.

A törvényes hitbér alapja a házasság teljesitésében rejlik, tehát a csupán megkötött házasságból nem jár *d)*. De teljesités után a kötelezettség azonnal érvényes, csak hogy a házasság ideje alatt nem szokott követeltetni. Az irott pedig amugy is csak túlélés esetére jár, s mindkettő házasságtörés által el is veszthető *e)*. Ha az asszony férje előtt hal meg, törvényes hitbérét bárkinek hagyományozhatja, de ha arról végrendeletileg nem intézkedett, akkor az gyermekeit, s ezek hiányában férjét illeti *f)*.

A törvényes hitbér rendesen az ingatlan javakból fizetendő, és az ingókat csak akkor terheli, ha ingatlanok nincsenek *g)*.

Ha a férj elhal, a törvényes hitbér a örökösök által kifizettetik *h)*, ha csődbe esik, a harmadik osztályba soroztatik *i)*. Az irott pedig átalában az adósságok természetét követi.

a) I. 93. 2. §. — Móringnak is neveztetik. — *b)* 1840: 22. 85. §. A nőt első férje után az egész, második után fele, harmadik után egy negyed része, negyedik után egy nyolczad része illeti. I. 96. 1. §. Kelemen II. 120. §. — *c)* dec. 9. 16. ad. acq. mob. „Az irott hitbér a törvényest elnyeli.“ — *d)* Fennebb a 316. §. — *e)* I. 105. alább *f)* ezenfelül ha a családi leveleket kiadni vonakodott, ha a család javait pusztulni hagyja. Dec. 12. ad acqu. mob. nagyobb hatalmaskodás miatt II. 44, 4. §. — *g)* Frank a 278. §-nál. — *h)* 1840. 22. 85. §. alább. — *i)* A régi pénzszűkvilágban a fizetés felében lovakban, és könynyen pénzzé tehető ingókban eszközöltetett, I. 95. és az ősiből is járt. Sőt ha a férj birtokát zálogba adta, az asszony és gyermekei a hitbért a zálogostól is kivánhatták, a ki ezt kifizetvén, auctionak tekintetett, I. 103. Szükség esetén az asszonynak vagy örököseinek jószágot adtak közbecsü szerint, és zálogczimen. I. 134. Ha pedig az asszony ujra férjhez menvén birói megintésre hitbérét felvenni, és a zálogot kiadni vonakodott, hitbérét elvesztette, és a zálogot in-

gyen kiadni tartozott II. 24. — Frank 278. §. Az özvegy különben férje javait mindaddig letartóztathatja, még az örökösök részéről hitbére kielégitve vagy zálog által, mint megjegyeztük, megnyugtatva nincsen. Dec. 3. ad obtinend. success. coram Tab. Reg. És a mit más törvényes okokból férje vagyonából nyert, azt beszámitani nem lehet. Dec. 14. div. success. — *i)* 1840: 22. 85. §. Értek. csődtörvény 20. §. azon megjegyzés mellett, hogy az 1840: 22. 85. §. szerint a harmadik osztályban minden betáblázott adósságokat megelőz az ősi adósságokon kivül; — de az Ért. csődtörvény 20. §. szerint a harmadik osztályba csak ugy esik, ha az ingatlanból ki nem telt.

326. §. Nőhozomány és jegyajándék.

Nőhozomány vagy hozomány (allatura uxorea) átalában jelent minden vagyont, melyet a feleség a férjhez hozott; ide tartozik az u. n. jegy- vagy nász-ajándék is, mely alatt értetnek azon ingó-javak, miket a jegyesnek vagy menyasszonynak akár vőlegénye akár a szülők vagy rokonok, vagy akárki az eljegyzés vagy nászünnep tekintetéből kedveskedésül ajándékoznak *a)*, melyek többnyire ruha- és ékszernemüek, de egyéb ingók is lehetnek, és akkor a hozományhoz számittatnak. Ha az eljegyzés után a házasság a nő halála miatt létre nem jön, a vőlegény a jegyajándékot viszsza nem követelheti; de akkor igen, ha a házasság a nő vétke miatt nem jött létre.

Minden hozományi-jegy- és nászajándéki dolgoknak tulajdonosa marad a feleség a házasság alatt is; és azokat még saját hibája miatti elválás, vagy a férjnek bármily vétke által el nem veszti; és férje halála után annak' örököseitől visszakövetelheti *b)*. De ha menyasszonyi ajándékainak felvételére, és a férj javainak visszabocsátára biróilag megintetvén, a fel nem vételnek és a visszabocsátás megtagadásának törvényes okát nem adja, azokat elveszti: *c)* ugy akkor is, ha férje javait pusztulni hagyja *d)*. Ha a feleség lemenő örökösök nélkül férje előtt elhal, a jegy-nászajándék és kiházasitási szerek a férjre szállnak; de ha ez nem volna életben, a nő törvényes örököseire *e)*.

A hozomány körül támadható kérdések könnyitésére a törvény annak bizonyitásmódjáról is gondoskodott: szükség t. i, annak valóságát, vagyis hogy a nő valóban hozta, tanuk vagy oklevelek által, ugy szintén a férj kezére lett jutását, nemeseknél különösen a férj ingatlan javaiba lett beruházását bizonyitani *f)*. Polgároknál a beruházás bizonyitása nem kivántatik *g)*.

Jobbágyoknál kiadandó a hozomány, a mennyiben még természetben fen van; pénzbeli: ha a fenlévő javakba lett beruházása bebizonyittatott. A beruházást illetőleg, ott hol a hozomány egyedül

csak marhákból és egyéb ingóságokból áll, elegendő annak bizonyitása, hogy azok valósággal férjeikhez vitettek. — Az 1840. évi törvényt megelőzte készpénzbeli hozományokra nézve a beruházás bizonyitása nem, csupán a férj házához lett jutás bizonyitása kivántatott. De az 1840-ki törvény utáni hozományokra nézve elrendeltetett, hogy a hozomány azonnal, midőn azt a feleség férje házához viszi, a földesur befolyásával a község előljárói által pontosan és hitelesen összeirva becsültessék meg, s az összeirás és becsü egy példányban az asszonynak kiadassék, másik példányban a község levéltárában őriztessék; különben a mely asszony azt elmulasztja, a férje halála után természetben meglévő hozományán kivül e czim alatt egyebet nem követelhet *h)*.

K e r e s k e d ő k és g y á r o s o k n á l, hogy a hozomáy csőd esetére biztosittassék, szükség: hogy a czím bejegyzésével a hozomány is bejegyeztessék; vagy ha a házasság a czimbejegyzés után köttetett, azután hat hónap alatt; a mi csak a házasság után jön kézhez, azonnal irásban két példányban bejelentessék, és a bejegyzés kéressék; e végzés mindkét példányra hitelesen reá vezettetik, egyike a folyamodónak visszaadatván, másika a jegyzőkönyv mellett megtartatik. E nélkül az asszony hozományi követelése elsőbbséget nem nyer *i)*. Ha pedig a kereskedő vagy gyáros czimét be nem jegyeztette, valamint nem kereskedőknél is a hozomány a férj kezére jutása után 6 hónap alatt bekeblezendő.

A fennebbi kellékekkel ellátott hozományok csőd esetében a követelések harmadik osztályába soroztatnak *k)*.

a) I. 100. 4. §. a jegy- és nászajándékok „paraphernum“ elnevezés alatt is fordulnak elő. — *b)* I. 100. — *c)* II. 24. — *d)* Dec. 12. ad acq. mob. — *e)* Alább 391. stb. §. — *f)* I. 110. A férj elismerése, ha csak máskép nem támogattatott, a nő esküje, vagy az osztályos örökösök bizonyitása nem elégeltetett; dec. 14. ad. acq. mob. Törvényszerü osztálylevéllel is bizonyitható a valóság; de a beruházás is bizonyitandó a nemeseknél a dec. 13. div. success. dec. 15. ad acquis. mobil. szerint, csőd esetében is az 1840: 22. 85. §. szerint. — *g)* Dec. 2. ad. acq. mob. Kelemen III. 237. lap. — *h)* 1840: 8. 14. 15. §. Mivel pedig azóta a földesuri hatóság megszünt, annak helyét az összeirásnál a szolgabiró pótolja, az 1848: 9. 4. §-ból vont hasonlatosság alapján. — *i)* 1840: 22, 85. §. — *k)* U. o. — A mennyiben csödperben az osztályozás az 1840. 22. t. cz. értelmében történik, ez, de a mennyiben az o. b. ért. szabályai szerint a telekkönyvekre tekintettel történik: ott a hozomány (a kereskedőket kivéve) csak annyiban hárul az ingatlanra, a mennyiben a telekkönyvben jelentkezik; a mennyiben nem: csak akkor, ha az ingatlanok árából kikerül; különben az átalános csődtömegbe esik. De a kereskedő feleségének hozománya és jegyajándéka, ha az 1840. 16. t. cz. 9. §-nak megfelel (fenebb a bejegyzést illetőleg) az ált. csődtömeg harmadik osztályába 2-ik helyre esik. Értek. csődtörv. 20. §. Hozomány kamatai végelválás esetében az naptól számittatnak, melyben a nő férje házát elhagyta. H. szem. tábla 22042 1866. — Hozomány megitélésének

nincs helye, ha az a felek közös tartozásának kielégitésére birólag eladatott. Hszem. tábla 24004 1867. — A hozományról bővebben Frank 343. §. Kövy. 305. és köv. §§. — V. ö. ausztr. polg. tvkv 1218—1228. 1232. §§.

327. §. Közszerzeményi jog.

A közszerzeményi jog a házasság alatti szerezményt illetőleg az o. b. értekezlet által is *a)* világosan fentartott törvényeink szerint következőleg van szabályozva:

1) Városi polgár vagy jobbágy felesége maga a törvénynél fogva (ipso jure) közszerző minden házasság alatti szerzeményre nézve; mit azonban valamelyik fél vér szerinti öröklés utján nyert, kivétetik. E közszerzeményi jog hatálya abban áll, hogy az asszony férje éltében illetőségéről nem intézkedhetik, özvegységre jutván, a közszerezmény fele részét nyeri, s ezt végrendeletileg még férje sem röviditheti meg; és ha mindkét házastárs végrendelet nélkül elhal, fele a férj fele az asszony gyermekeire száll; ha pedig gyermek nincs: az egész az életben maradt hitestársat illeti *b)*.

2) Nemesek és más oly egyéneknél, kik tudomány, szépművészet vagy hivatal utján szereznek, a férj főszerzőnek tekintetik, és az egész közszerezmény őtet illeti *c)*. Kivétetik: ha ingatlanoknál az asszony neve is a szerzeményi levélbe beiktattatott, *d)* ha a férj szerződésileg magát máskép kötelezte *e)*; vagy ha a szerezmény a nő vagyonából származott *f)*; de ez esetben is a férj a maga részéről szabadon intézkedhetik. — Ezen eseteken kivül a férj az egész szerezményről szabadon végrendelkezik; de ha végrendeletet nem tett, akkor az özvegy a közszerezmény felét nyeri *g)*, másik felét férje gyermekei *h)*, ezek hiányában pedig az egész őtet illeti *i)*.

a) Ért. I. 13. §. — *b)* III. 29, 2. §. Ért. 10. §. — 1840: 8, 2. §. szerint mindegyik fél a maga közkeresményi részéről szabadon rendelkezhetik, és ezen fele részből a férj feleségét végrendelet által sem zárhatja ki. — A volt urbéresek nejeik a felszabadult urbériségekre nézve közszerzőkül nem tekintethetnek, és a mennyiben a nőnek ily joga a telekkönyv által nem igazoltatik, az állala támasztott tulajdoni igénynek hely nem adatik. 155. sz. cur. it. 1869. — *c)* I. 102. Dec. 11. div. succes. Dec. 5. ad acquis. mobil. Érdekes példa van ily czimü kis munkában: Ratio Jurisprudentiae hung. stb. Bécs. 1817. Bizonyos Trenka nevü nem nemes tanár és orvostudornak az egész közszerezményről szóló végrendeletét özvegye ellenében a curia megállapitotta, bár ez hatalmasan allegálta, hogy férjének sajtó alá adandott müveit mindig ő tisztázta le, és javitotta, s ekként a férj szerzeményében jelentős része volt légyen." (49. lap.) — *d)* E beigtatás ujabban telekkönyvi bekeblezés által történik. — *e)* Dec. 39. 44. div. success. — *f)* Dec. 58. Div. success. — *g)* De még a férj él, az asszony maga nem intézkedhetik Dec. 1. ad inv. test. Dec. 4. ad obt. suc. Sent. 47. 53. 70. ex. aeq. vel inaequal juris. — *h)* Dec. 21. nov. div. — *i)* Dec. 11. div. suc. Ért 10. — Bővebben Frank. 274. 275. §. — Auszt. polg. tvkv 1233—1254. §§.

328. §. Özvegyi jog (jus viduale).

Az özvegyi jog az o. b. értekezlet által is *a)* érvényben hagyott magyar törvények értelmében áll az özvegynek, mig férje nevét viseli, lakásában *b)*, tartásában *c)*, sőt ha ujra férjhez akar menni, kiházasitásában, vagyis az arra szükséges költségekben *d)*.

Lakás illeti őt a férj lakában, ha az saját háza volt, de ha gyermekek vannak, nem a legfényesebben, hanem más tisztességesben *e)*, ha pedig az elhalt férjnek saját lakháza nincs, akkor illő lakbért követelhet. **Tartása** függ gyermekeinek rangja és számától, egyszersmind a vagyon mennyiségétől *f)*: úgy a **kiházasitási** költség is, ha férjhez menne. Ha az özvegy és örökösök egy házban meg lenni nem akarnak vagy nem birnak, vagy egy kenyéren élni, avagy egyszer mindenkorrai kifizetésben megegyezni, a vagyon egy része kihasitandó az özvegy részére, melyet megtart akkor is, habár férjhez menne, miglen hozományi és egyéb követeléseire nézve ki nem elégíttetik *g)*. És ha magok az örökösök birtokba lépni kivánnak, szükség, hogy az özvegyet követeléseire nézve egyezség utján kielégitsék, vagy illendő megszoritására birói itéletet nyerjenek, addig ő férje minden javait megtartathatja és jövedelmeit húzhatja *h)*. Foglalásnak vagy kivetésnek helye nincsen, mivel az özvegy ily esetben nemcsak visszahelyeztetését *i)*, hanem az elkövetett erőszak díját is követelheti *k)*. Ha a jószágba beruházásokat tett, azokat is az örökösök kifizetni tartoznak *l)*.

De ha férje javait romlani, pusztulni hagyja, a kárt megtériteni köteles *m)*. A javakat terhelni, vagy épen elidegeniteni nem szabad, sőt az örökösök azokat minden teher nélkül visszavehetik, az özvegy pedig özvegyi jogától e végett eleshetik *n)*.

Ha a férj hibája miatt elválás történik, az özvegyi jogok a férj éltében kiadatnak; de elvesznek akkor, ha az elválás a nő hibája miatt történt. És ha az asszony férjét elhagyta, még az illető biróság őt vétkesnek ki nem mondja, özvegyi jogától megfosztani nem lehet *o)*. Sőt az özvegyi tartás a hitbizományi javakból is kijár *p)*.

Az eddigi osztrák törvények vagy rendeletek alapján keletkezett vagy elenyészett özvegyi jogok érintetlenül hagyatnak *q)*.

a) Ért. I. 16. §. de az özvegynek megszoritását csak a leszármazó egyenes örökösök követelhetik; l. alább a 330. §-ban. Az özvegyi jogot a mennyiben 1853. maj. 1. előtti időből származott, az 1852. nov. 29. patens is fentartotta 3. 11. §§. — *b)* I. 98, 1. 4. §. — *c)* I. 98. — *d)* I. 67, 2. §. Az özvegy iparos férje elhalálozása esetén az üzletet ujabb bejelentés nélkül folytathatja. 1872: 8. 23 §. — *e)* I. 98. *f)* I. 98, 3. §. — *g)* Dec. 16. ad acq. mob. — *h)*

Dec. 14. div. success. — De a férj halála napjáig lejárt vagy beszedhető törv. vagy természetes növedék nem az özvegyi jövedelmekhez, hanem a hagyat. tőkéhez számittatik. 225. sz. cur. it. 1867. — Alább 330. §. III. — *i)* Dec. 18. ad. acq. mob. — *k)* Dec. 21. ad poen. viol. — *l)* Dec. 13. div. cuccess. — *m)* 1618: 61. 3. §. Dec. 12. ad acq. mob. — *n)* 1618: 61. 2. §. 1647. 105. szerfeletti temetési költségek az özvegyet nem mentik: sőt az örökösök a szokott temetési költségeket sem téritették meg, mivel azok a birtokkal járnak. Dec. 13. div. suc. Azonban a temetési költségek rendszerint a tömegből levonatnak. Ha az özvegy a családi okleveleket birói megintésre sem adta ki, vagy ha azok hit alatti felfedezésére szorittatván, azokat fel nem fedezte, özvegyi jogát vesztheti. 1618: 61. 1622: 61. — *o)* Dec. 3. ad acquis. mobil. Sent. 15. div. succes. — *p)* Sent. 42. 46. ex jure radic. — Bővebben Frank 276. §. — *q)* Ért. I. A.) 19. §.

329. §. Folytatás. Jászok és Kunok, (volt) jobbágyokra nézve.

I. Jászok- és Kunoknál, *a)* ha a férj végrendeletileg máskép nem intézkedett, az özvegy férje javaiban tartása fejében megmaradhet; de ez esetben az illető elöljáróság tartozik felügyelni, hogy az özvegy a javakat el ne pazarolja, sőt szükség esetében zárnak is lehet helye. Ha pedig az özvegy ismét férjhez megy, hitbérét és hozományát, ha ez t. i. a férje javaiba beruháztatott, és a házasság alatt szerzett ingókból egy gyermekrészt követelhet *b)*.

II. A (volt) jobbágyok özvegyeinél különbséget tesz: vajjon az elhalt jobbágy mag nélkül halt-e el? vagy ha nem: vajjon az özvegy az életben maradt gyermekek édes anya-e? vagy csak részben, a mint t. i. mostoha gyermekek is vannak.

A mag nélkül elhunyt jobbágy özvegye, mig él és férje nevét viseli, annak minden javaiban benmarad, hacsak a férj özvegyének illendő tartásáról végrendeletileg nem gondoskodott. De ha az ingatlanokat mivelni nem akarja, akkor azok, kiket az öröklés illet, átvehetik, de az özvegynek sorsához mérsékelt özvegyi tartását teljesen biztositani tartoznak; melynek mennyiségét, ha az egyezség nem sikerül, az özvegynek sorsára, a vagyon mennyiségére és arra is a mit az özvegy közszerezmény és hitestársi viszonos öröklés fejében mint tulajdonát megtartott, figyelmezve a biróság határozza meg.

Ha a végrendelet nélkül elhunyt jobbágy özvegyet és gyermekeket hagy maga után, akkor, ha az özvegy minden hátrahagyott gyermekeknek édes anyja, ezek az őket illető atyai javakban csak ugy osztozhatnak, ha édes anyjuk illő özvegyi tartását a fennebi pont értelmében teljesen biztositják.

Ha pedig a hátrahagyott gyermekek mind vagy részben atyjuknak előbbi házasságából származtak: az özvegy férjének javaiból, és azon szerezményekből, melyek nem az utolsó házas-

ság ideje alatt szereztetvén, közszerezménynek nem tekinthetnek, özvegyi tartás fejében csak egy gyermekrészt követelhet, és azt is oly móddal, hogy tartására azon gyermekrész külön szakasztattván, annak csak évenkinti jövedelmét húzhassa, de a tőke folyvást közfelügyelet alatt tartassék, s midőn az özvegy meghal, vagy más házasságra lép, az egész tőke az osztozókra szálljon vissza *c)*.

a) Ért. I: 16. 17. §§. — *b)* Stat. V. §. 1. 2. al. 396. §. — *c)* 1840: 8. 16. 17. 18. Ért. I. 10. §. — E törvény minden uri hatóság alatt lévő nem nemes személyekre s azok örökösödésére, sőt a jobbágytelkek iránt a nemesekre is kiterjedt. — id. törvény 19. §. -- Az özvegyre nézve az auszt. polg. törvényt illetőleg l. az 1243—1244. 1255--1258. §§.

330. §. A hitbér-, hozomány-, közszerezmény- és özvegyi jogból eredő keresetek, perek.

Mindenek előtt megjegyeztetik, hogy az özvegynek elősorolt jogai és igényei fejében férje hagyatékához annak örökösei ellenében megtartási joga lévén, *a)* bevárhatja, hogy az örökösök által örökösödési perrel megtámadtassék; és akkor ebbéli igényeit ugyanazon perben viszonkeresetként is érvényesitheti. És ha az özvegynő férje örökösei által ennek javaiból netán kivettetnék, egy év alatt magát sommás uton is visszahelyezheti *b)*.

Azonban vannak esetek, a midőn az asszony birtokon kivül van, vagy örökösei kereskednek; ily esetben *c)*

I. Lehet az özvegyi jogot, hitbért, hozományt és jegyajándékot (sőt az özvegyi vagy hitvesi öröklést is *d)* ugyanazon keresetlevélbe foglalni, ha mindezek egy személy által, vagy több ugyanazon jogon állók által ugyanazon egyféle jószágokból fizetendők. (I. 97.) Indítják e keresetet a férj örökösei ellen az özvegy, vagy ha meghal, azok, kik utána a hozományban, hitbérben, mennyasszonyi ajándékban sőt az özvegyi tartásnak a mennyiben ki nem adatott, kárpótlásában, mint átszálló követelésében örököltek. A kereset az özvegyi jogra nézve alapul az I: 29. 30. 67. a törvényes hitbérre nézve I: 29. 39. 93—98. az irottra nézve 1647: 126. a hozomány és nászajándékra nézve az 1647: 126. I. 100. 105· 110-én; a mint a kereset sommás, vagy rendes eljárásra tartozik, az egyes birót, illetőleg a törvényszéket illeti. És ha ingatlanok tárgyai: az illető birtokbiróságokat; ha különböző birtokbiróságok területébe esnek: azon törvényszék lesz illetékes, mely azok közül a felperes által megkerestetik *e)*.

II. Mindezek azonban külön perrel is követelhetők. Igy

a) A törvényes hitbér megnyerése végett: felperes az

özvegynő vagy örököse, alperes a férjnek örököse, biró a személyi, mivel az adósság természetét követi. Alapjai az I: 93—98. 1840: 22. 85. §. bebizonyitandó, hogy az özvegy a megholtnak törvényes felesége volt. Költségek nem itéltettek meg *f)*.

b) Irott- vagy viszon-hitbér megnyerése végett; biróság mint az *a)* alatt. *g)* Felperes az, kinek kötelezve volt, vagy annak örököse, alperes a férjnek illetőleg feleségnek örököse; az 1647: 120. 1723: 31 alapján, a kötelezés valósága és mennyisége bizonyitandó.

c) A szerfölötti irott hitbér megerőtlenitése végett; felperes annak örököse, ki a hitbért kötelezte; alperes a hitbér követelésére jogositott, alapul az I: 59-en. Ennnk előbbi törvényeink szerint csak akkor volt helye, ha az irott hitbérből az ősi javakra nagy teher háramlott, de az ősiségi viszonyok megszüntetvén, ezen okot más pótolhatja t. i. az o. b. értekezlet 4. §. értelmében, a mennyiben az irott hitbért ajándékozásnak lehet tekinteni, az ajándékozási jog pedig a leszármazó egyenes örökösök, és ha ezek nem volnának, az életben levő szülők törvényes (köteles) osztályrésze által van korlátolva, és igy az ily szerfölötti irott hitbér és viszont hitbér e tekintetben megtámadható, illetőleg részben érvénytelenithető, s a kereset mint rendes a törvényszékeket illeti.

d) Hozomány kiadása végett. Felperes a feleség, illetőleg örököse, alperes a férjnek örököse (válás esetében a férj). I: 100. 105. 110. Bizonyitás módja a fennebbi 326. §.-ban.

e) Jegyajándék kiadása végett, együtt is a hozománynyal, az I. 93. alapján, a hozományi perhez hasonlólag.

f) Közszerezmény kiadása végett természeténél fogva személyes, de tárgya tekintetében birtokkereset is lehet, és a birói illetőség is a szerint indul; felperes a közszerző házastárs, vagy annak örököse, alperes a tárgy birtokosa I. 48. 102. III. 29. Nem ritkán végrendelet érvénytelenitésére is van szükség *i)*.

III. Az özvegynő megszoritása, illetőleg az özvegyi jog megszoritása végett, ha t. i. a jószág sokkal többet hoz be, mint a mennyi az özvegynek a férj rangjához képesti tartására elégséges. A kereset alapszik az I. 89. czimen. Biróság: mint fennebb az I. alatt. E kereset az o. b. ért. értelmében csak a leszármazó egyenes örökösöket illeti *k)*.

IV. A hitbér elvesztése végett. Ez a valóperben követeltetvén, mellékesen is megitéltetik. Külömben ott indul, hol a hitbér megnyerése végetti per a fennebbi a) b) alatt *l)*.

V. Zálogvisszaváltóper, birói megintéssel, az ismét férjhez ment asszony ellen a sikeretlenül maradt birói megintés után

indittatik a jószág visszaszerzése és a hitbér elvesztése végett, ha a pénzfelvétel és kibocsátás megtagadásának okát, p. o. hogy költségei és beruházásai vannak, adni nem tudja; mivel mig hitbére, és ezek néki meg nem térittetnek, a jószágbóli haszonvétel őt még férjhezmenetele után is illeti. Alapja az I. 89. birája: a zálogbiróság *m)*.

Olyan asszony pedig, ki csupán özvegyi jognál fogva birja férje javait, és ujra férjhez menvén a jószágból kimenni nem akar, önhatalom, vagy az illető személyi biróság utján is kivettethetik a javakból; 1618: 61; ha csak vagy tulajdon, vagy férjének, vagy gondviselőség alatt férjtelen állapotban elhalt gyermekeinek, kik után végrendelet nélkül örökösödött, beruházásai, vagy saját közszerzeményei nincsenek a jószágban *n)*.

a) Mint fen a 325. 326. §-okban megjegyeztük. — *b)* I. 98. 1802. 22. 1807: 13. V. ő. fenn. a 88. §-t. — *c)* p. o. a férj őt elhagyta, vagy elválva éltek, és a férj volt vétkes stb. — *d)* Erről alább a 394. 396. §§. — *e)* Polg. tvkez. rendt. 93. 94. 42. 43. v. ő. id. munkám 7. 8. §§. — *f)* Dec. 25. ad acquis. mob. — *g)* fenn. 248. — *h)* Polg. tvkez. rendt. 35. §. — *i)* alább a 880. §. — *k)* Ért I. 16. §. — *l)* V. ő. fenn. a 325. §. *m)* fenn. 325. 151. 152. §§. — *n)* 1622: 67. 1655: 25.

331. §. Törvénytelen gyermekek, és azok törvényesitése.

I. Törvénytelen gyermekek alatt olyan gyermekek értetnek, a kik törvényes vagy legalább annak vélt *a)* házasságon kivül származnak *b)*. Törvénytelen gyermek az is, a kit férjes asszony de nem férjétől szült; de ezt be kell bizonyitani, mivel az elővélemény mindenkor a törvényes születést tartja mindaddig, mig az ellenkező nem bizonyittatik, sőt még ha az asszony ezt maga eskü alatt bevallaná is, hitelt nem érdemel, hacsak egyéb bizonyitékok nincsenek; mivel becstelen tanú vallása hitelt nem érdemel. Azért apja a gyermeknek, a ki férje az anyjának, mind addig, mig csak lehet. De a férj hosszas távollétében, mikor a lehetőség megszünik, megszünik a törvényi elővélemény is, és akkor ezen vádat nemcsak az asszony férje, hanem más is, kit netán öröklés reményében érdekel, elmelheti *c)*.

A kik törvénytelen ágyból származnak, atyjuk nevét, rangját, czimét nem osztják, sőt még szülőik után törv. öröklési joggal sem birnak. Tartást azonban és nevelést szülőiktől követelhetnek. Ha atyjuk által el nem ismertetnek, anyjuk vallását követik; ellen esetben a vallási nevelés tekintetében a törvényes gyermekekkel egyenlő szabály alá esnek. Az anya községi illetőségéhez tartoznak. 1871. 18. 9. §. — *d)* Az egyházi törvény szerint el vannak zárva a papi rendtől, az egyházi nagyobb javadalmak és méltóságoktól.

II. Azonban a törvénytelen gyermekek törvényesithetők, és pedig

1. Következő házasság által; ha t. i. utóbb a nemzők törvényes házasságra lépnek, de csak ugy, ha akkor, midőn a gyermeket nemzették, oly állapotban voltak, hogy érvényesen öszvekelhettek volna; vagy ha akadály forgott fenn köztük, ez olyan volt, melytől fölmentésnek van helye. — A gyermek megegyezése nem kivántatik. Az ily törvényesités teljes polgári és egyházi *e)* eredményü.

2. Pápai leirat által, és pedig vagy közvetlenül a nemzési hiba eltörlésével, és ennek csak egyházi sikere van: vagy közvetve a bontó akadály alóli fölmentes által, mely úton az eleve semmis házasság érvényre emelkedik, és ezen mód a következő törvényes házassággal egyenlő eredményü *f)*.

A szerzetesi fogadás csak a papi rendre nyit utat, de nem egyházi javadalomra, méltóságra. És bármikép törvényesittettek bibornokok nem lehetnek.

3. Magánjogi tekintetben hatályos a kir. leirat által törvényesités, mely kétféle: a vérszeny eltörlésére, mi már mai időben felesleges, *g)* továbbá a családi jogokrai képesitéssel, de ez csak anynyiban állhatott az ősiségi törvények mellett, a mennyiben mások igaz vérbéli jogával nem ellenkezett *h)*.

a) Fennebb 319. §. I: 106. 108. „házasságon kivüli gyermekek" auszt. ptvkv. 155—158 §§. — Megkülönböztetnek az u. n természetes gyermekek, kik ágyasságból; fattyu gyermekek, kik szabad személyektől; házasságtörésiek; (ex adulterio), vérfertőzetiek (ex incestu), szentségtörésiek (sacrilegi) a fogadalmak megszegésével, és kárhozatiak (nefandi) a nemzőknek nemzettjeikkeli közösüléséből származottak. Frank deák munkája 96. §. — *c)* A törvényes, vagy törvénytelen születés kérdésének eldöntése nálunk a kath. vallásuakra nézve az egyházi birákat illete, kik a felett az egyházi törvények szerint itéltek; a protestansoknál pedig az illető házassági biróságot. V. ö. fennebb 322. §. De az uj törvény szerint e kérdés eldöntése a polg. birósághoz utasittatott, polg. tvkez. rendtart. 22. §. — Atyaság iránti keresetek a rendes útra tartoznak. — A gyermektartás követelése, ha az atyasági keresettel egybe van kapcsolva, szintén a rendes utra, különben a sommás utra tartozik. — Törvény nem lévén, az egyházi biróságok azon szabályt követték, hogy a házasság kötésétől számitva 7-ik hónapban vagy a házasság felbontása után 10 hó alatt született gyermek mellett a törvényesség elölvéleménye harczol. Ez utóbbi szabályt mondotta ki a Hétszemélyes tábla is, hogy t. i. a kik az apa elhunyta után nem később mint 10 hónappal születtek, azok mellett a törvényes születés vélelme harczol a II. 62: 3. §. alapján. 26661/1867. Ez tartandó a házasság felbontása esetében is. — A házasságon kivüli viszonyból származott atyasági kérdést illetőleg hasonló helyzetben vagyunk; de itt is állhat és áll az, mit a fennebi 10 havi időközről mondottunk, az elhálástól számitva mint legtöbb; a 7-ik pedig mint legkevesebb, de csak is mint elővélemény, az ellenkezőnek bebizonyitása ki nem záratván. — 1868: 53. 16. §. — *d)* V. ö. alább 390. §. A gyakorlat szerint a beigazolt szerelmi viszony s

az állitólagos apának a gyermek tartására ajánlkozása félbizonyitékul vétetett; mit a nő pótesküje teljes bizonyitó erőre emelt. 24138/1867. Hszem. tábl. — Az idő, mely alatt a nemzésnek történnie kellett bizonyos napok és a nemzés természetes lehetőségének mérve szerint számitandó, s ugy az itéletben mint az esküformában világosan kiteendő Hszem. tábla u. a. szám. — A természetes gyermek tartását az apa ellenében a gyermek 12 majd 14 éves koráig itélte meg a természet törvénye és a gyakorlat alapján. 11401/1868. A tartás összegét, ha a szülők aziránt meg nem egyezhetnek, a körülményekhez képest a biró határozza meg, de nem egy általános összegben egyszer mindenkorra, hanem előleges havonkinti, vagy fertály évi részletekben u. o. és 24138/1867. az apa vagyoni állásához mérve. — Sőt a gyermektartás költségeiben marasztalt tisztviselőnek hivatalbeli fizetése ezen nem adósságból származó, hanem apai kötelességet képező tartozás fejében 1/3 rész erejeig birói végrehajtás alá vétethetik. Hszem. tábl. 11018/1867. — A törvénytelen gyermek atya nem veheti el anyjától a gyermeket, hacsak törvényes ok fen nem forog. — *e)* I. 106. 108. — *f)* Az esztergami érsek, mint a sz. szék született követje (legatus natus) közvetlen eltörlésre teljes hatalommal bir. — *g)* Mert azon szigor, mely szerint régente minden közhivataloktól, czéhektől kizárva voltak, már megszünt és II. József császár is maga tartományaiban a származás szenynyét eltörölte. — V. ö. auszt. ptvkv 156—171. §§. 752. 753. 756. §§. — *h)* A törvényesitést illetőleg l. al. 344. §.

II. CZIM.

Az atyai hatalom.

332. §. Az atyai hatalom fogalma, és jogi természete.

Az atyai hatalom alatt értetik a jog egyszersmind kötelesség a gyermekeket nevelni, tetteiket és vagyonukat igazgatni.

Alapja a nemzés folytán a házassági és szülői társaság czéljában rejlik; körét nagy részben innét, majd a polgari törvényekből nyeri: innét ered a természeti atyai hatalomnak a polgáritóli megkülönböztetése; de ez csak arra szolgál, hogy az egyes jogok és kötelességek kútfői megkülömböztethessenek; mivel a törvényhozás az atyai hatalom szabályozásában majd a természet törvényeiből indult ki azokat megerősitve, majd a magán jogi érdekekből, positiv törvényeket alkotva.

A természeti alapon indulva a polgári törvény szerint az atyának hatalmában áll: 1. A gyermekek tartása, ruházása, a mi kötelesség is *a)* 2. Nevelése, melynek mint egyszersmind kötelességnek betöltése felett az illető hatóságok is őrködni tartoznak *b)*. A házi fegyelem, melyre ha szükséges, a törvényhatóság felkérve segédkezeket is nyujt *c)*. 3. Gyermekeinek visszakövetelhetése *d)*. 4. Azok erejének megfelelő lelki és testi munkájuk haszonra forditása 5. A gyámrendelés joga *e)*.

A polgári törvények alapján az atyai hatalom magában foglalja a jogot a gyermekeknek bár honnét nyert vagy jutott javait számadás nélkül kezelni, *f)* végrendeletileg nekik örököst helyettesiteni, *g)* kiskorú gyermeknek házasságra lépést megengedni vagy megtagadni *h)*. Midőn az atya még maga is atyai hatalom alatt áll, az atyai hatalom a nagyatyát illeti; *i)* az anyának pedik férje halála után csak gyámsághoz van joga, és nem első helyen, hanem a nagyatya után.

a) I: 55. Ez még a törvénytelen gyermekeket is megilleti; fennebb 331. §. — A rajtuk elkövetett bántalmakat törvény előtt megboszúlni. (Jósa perben Hardicsay ellen 1794.) Kövy 49. §. — *b)* 1723: 105. — *c)* I: 51. még tömlöczbe is tétethetik; és kiket a szülők meg nem jobbithatnak, a tiszti szék zabolázza meg 1723: 111. — *d)* I: 51. 7. §. 1623: 63. Gyermekeiket az ellenségnek kezesekül is adhatják. I: 8. §. — *e)* I: 56. 1. §. és 114. — *f)* I: 52. 10. §. I: 113. 1. §. 1715: 68. 13. §. — *g)* III: 30. Ez bár a parasztokról szól, de általában alkalmazható. — *h)* Const. Joseph. §§. 2—7. fennebb 317. §. — *i)* I: 51. 3. §. — *k)* I: 113. 114. alább a 367. §. — Az atyának fia elleni osztályt követelhetési jogáról alább a 415. §. — A szerezményekbőli kitagadhatásról alább a 350. §.

1. Jegyzet. Az atyai hatalmat némely tanitók szülői hatalomnak is nevezik, mivel a gyermekek tartása s nevelése mindkét szülőre egyenlőn néz; azonban ez mégis főleg az atyát illeti ugy jogi mint kötelességi minőségben, atya nem létében a nagyatyát, mivel a gyermekek az atyai nagyatyának polgári állását követik, és igy ez esetben az anyának hatalma nincs, ha pedig az életben maradt anyára háramlik a gyámság, akkor már gyámi hatalom lép be, és igy az atyai hatalmat törvényeink szerint szülői hatalomnak tulajdonképen mondani nem lehet. — V. ö. Kövy 101—103. §§.

2. Jegyzet. Az örökbefogadásról törvényeink csak a nemesi, s illetőleg adományi javak tekintetében intézkedtek, mint fennebb a 129. §-ban megjegyeztük; és igy az honi törvényeink szerint csak a nemesi javakbani örökségre megyen, de atyai hatalmat nem ád, mint Frank is a 107. §-nál *f)* alatt megjegyzé. — A mindennapi életben előforduló közönséges örökbefogadások, a mennyiben nem az osztrák törvények uralma alá esnek, vagy világos és szokás szerint (az I: 5. 57. 1733: 49. §. hasonlatosságából) gyakran az illető hatóságnak is bemutatott s hitelesitett okiraton, illetőleg szerződésen nem alapulnak, sem öröklési jogot, sem atyai hatalmat nem alapitanak. — De nem mellőzhetjük el itt azon örökbefogadásokat, melyek az osztr. törvények uralma alatt érvényesen megtörténtek; ezek a 183. §. szerint atyai hatalmat adnak; az ilykép örökbefogadottak a 785. §. szerint a házassági gyermekekkel a szabadon elörökithető (tehát nem hitbizományi) javakban egyenlő öröklési joggal birnak; kivéve azon házastárs vagyonát, ki az örökfogadásba be nem egyezett; azonfelül megtartják természetes és törvényes szülőik iránti öröklési jogviszonyaikat is. Sőt az örökbefogadott gyermekeket fogadó szülőik után is a köteles rész megilleti. ptvkv. 763. §. Függelék 50. sz. — E jogaik a törvény és törvényes szabályok (a ptvkv. 180. és. köv. §§-ai, az 1854. aug. 9. cs. ny. par. 257—262. §§.) mellett létrejött örökbefogadás alapján az o. b. Értekezlet 19. §-a; értelmében, mint az osztrák törvények, vagy rendeletek alapján keletkezett öröklési jogaik érintetlenül hagyattak; és az igy érvényesen örökbefogadott gyermeket fogadó szülői után a törvényes öröklési és köteles rész joga illetendi; mint alább 360. és 424. §§.

333. §. Az atyai hatalom megszűnése.

Az atyai hatalom megszűnik: 1. az apa természeti halálával: *a)* de ily esetben helyébe a gyámság lép *b)*. 2. Az apa polgári halálával, p. o. becstelenség, vagy fogság által, (de ez után ismét vissza áll); továbbá felségértés és hütlenség által, habár az atya kir. kegyelmet nyert is, mert közte és gyermekei, s illetőleg vérei közt a viszonos öröklés fonala Verbőczy szerint megszakadt; *c)* továbbá az atyának őrültségbe vagy elmeháborodásba esése által. 3. A törvényhatóság által is elvétetik az atyai hatalom rosz nevelés miatt *d)* 4. Felszabadulás által, mely hazánk szokása szerint akkor történik, ha az atya gyermekeivel megosztozik; a leányok részéből pedig, ha férjhez adatnak *e)*. Az első 3. esetben helyébe a gyámság lép: de ez utóbbiakban az atyai hatalom végkép megszűnik.

a) I: 56. 2. §. – *b)* De ha olyan atya hal meg, ki maga is nagyatyai hatalom alatt volt: akkor magának nem lévén atyai hatalma, az meg sem szünik, ha pedig az ily nagyatya hal meg, akkor az unokák atyjuk hatalma alá esnek. — *c)* I: 56. 2. 16. §§. — *d)* 1715: 68. 1765: 26. — *e)* I: 51. 1. §. A katonai szolgálat, egyházi vagy szerzetesi állapot, vagy közhivatal az atyai hatalmat meg nem szünteti, csak korlátozza; ez áll az elmozditásról is, mely rosz nevelés, vagy pazarlás miatt következik. Const. Joseph. 7. §. — Az apasági keresetről szó volt fen. a 331. §. jegyzetében.

III. CZIM.

A gyámság- és gondnoksági jog.

334. §. A gyámság és gondnokság fogalma, okai, gyámsági s gondnoksági jog.

Kik gyenge koruk, vagy más ok miatt ügyeiket magok nem intézhetik, gyámot, vagy gondnokot kapnak; gyámot személyük- és vagyonuk, gondnokot pedig csupán vagyonuk oltalmára.

A gyámsági jog tehát *a)* jelenti a jogot, de egyszersmind kötelességet más személyét és vagyonát kormányozni, oltalmazni. Gyámot kapnak az árvák, és pedik a fiúk serdülő, vagy is törvényes korukig, a leányok férjhez mentökig *b)* valamint azok is, kik elmebeli tehetségükben gátoltatnak, elmebeli épségük helyre álltáig *c)*.

Gondnoksági jog alatt pedig értjük a jogot és kötelességet másnak vagyonára felügyelni, azt kezelni. Gondnokot kapnak a törvényeskorú gyermekek teljes koruk elértéig; *d)* továbbá a pazarlók, távollevők, és néha egyes ügyekre *e)*. Itt azonban csak a kiskoruak gondnokságról szólunk.

Azon törvények, és törvényes szabályok összege, melyek a gyám és gondnoksági jogviszonyokat meghatározzák, gyám- s gondnoksági jognak nevezhető.

a) Alanyi értelemben. V. ö. Bevezetés I. — *b)* Koruk különbsége nélkül I: 112. 113. De kivétetnek azon hajadonok, kik az osztrák törvények uralma alatt az azok szerinti teljes kort, vagyis 24 évet betöltötték, mert őket ebbeli érvényesen szerzett joguktól megfosztani nem lehet. — *c)* I: 55. 2. §. 124. 4. §. — *d)* I: 123. — *e)* Zárgondnokról l. fen. 289. §. A gondnokság egyéb eseteiről: Ért. 88. 1840: 15. II. R. 210. 211. 212. 214. §. Ért. 63. 65. 71. 180. §§. 1840. 16. 46. §. az illető helyeken jogaik és kötelességeikkel. — V. ö. id. munkám 24. 40. §.

335. §. A gyámság, gondnokság elvállalásától mentő okok.

A gyámságot mint kegyes és közhivatalt *a)* mindenki elfogadni tartozik, ha csak a törvény által meghatározott mentő okok valamelyike fen nem forog. Ily mentő *b)* okok: 1) tulajdon még atyai hatalom alatt lévő gyermekei sokasága, vagy a jószág távolsága. 2) Több megyékben elszórt javak sokasága. 3) Katonai szolgálat, vagy egyéb terhes hivatal. 4) Sulyos betegség és irástudás hiánya. 5) Halálos ellenségesség az árvákkal vagy atyjukkal. 6) 60 évet haladó, vagy 24 éven alóli életkor.

a) I: 125. „tanquam pium et publicum munus“ — *b)* I: 122. — *c)* I: 117. 2. §. kivételként, a 24 éven alólinak is megadja a gyámságot, midőn az anya második házasságra lépvén, a javak pusztulása félhető. Frank 113. §. ausztr. ptvkv. 195. §.

336. §. A gyámságtól, gondnokságtól elzáró okok.

Az okok, melyeknél fogva valaki bár rokon, vagy végrendeletileg is rendeltetett, gyám nem lehet: 1) tulajdon javainak pazarlása *a)* 2) rosz erkölcs; 3) nagy szegénység; 4) halálos ellenségeskedés az árvákkal vagy atyjokkal: 5) végre az árva vagyonaira áhitozás *b)*, 6) fejvesztő itélet alatt állás. 7) Az sem lehet gyám, illetőleg gondnok, ki hütlenség, hamis eskü, vagy egyéb vétke miatt jószágát vagy becsületét vesztette. *c)* Végre nők sem lehetnek gyámok, kivéve az anyát gyermekeire nézve *d)*.

a) I: 123, 3. §. u. o. 6. 7. 8. 9. §§. és I: 119, 4. §. — *b)* I: 131. Ide tartozott: a ki ősi jószágát, melyben az árva örökölhetett volna, igaz ok nélkül elidegenitette: a ki más hatalmába szegődött, nem maga ura. — Frank 114. §. — ptvkv. 191. §. Hogy azok, kik testi fogyatkozás vagy más ok miatt tulajdon ügyeiket nem intézhetik, szintén gyámok nem lehetnek, magától értetik. — *c)* Szokásból, mivel az I. 91. csak a hajadonokat említi.

337. §. A gyámság nemei. Gondnok rendelése.

A gyámság végrendeleti, törvényes, és rendelt

Végrendeletben gyámot nevezhet személyre nézve az atya, vagy atyai hatalommal biró nagy-atya, vagyonra nézve pedig mindenki, a ki vagyonáról szabadon intézkedik *a)*.

A törvényes gyámság kétféle: 1) törvényes és természetes, mely az életben maradt szülőt illeti, ki már a nélkül is nemzettjével legszorosabb természeti összeköttetésben áll *b)*. — 2) Csupán törvényes, mely a legközelebbi rokonokat illeti, kiknek elsőbbsége a rokonsági izekből méretik, és ha többen ugyanazon izen állnak, a ki idősebb, illetőleg alkalmasabb *c)*; midőn a közelebbi rokon gátolva van, a gyámság tovább megy, de az akadály megszüntével visszamegy arra, kit eleve illetett *d)*; a hol pedig csak leányok maradtak, és fogadott fiú, a gyámság ezt illeti *e)*.

3) Rendelt gyámságnak csak akkor van helye, ha sem végrendeleti, sem törvényes gyám nincsen *f)*, vagy midőn a kettő gátoltatik, és az akadály elháritását reményleni nem lehet; végre ha az előbbi gyámság megszünik felmentés vagy elmozditás által *g)*.

Gyámot rendelhet a király mint legfőbb gyám vagy a nádor *h)*, különben a megyékben *i)* és szabad kerületekben, sz. kir. és a XVI. szepesi városokban az árvaszék *k)*. Gyámul csak oly egyén rendelhető, ki mind személyére, mind vagyonára nézve biztonságot nyujtani képes *l)*.

Ugyanezek állnak a gondnokokra nézve is, sőt törvényünk szerint ugy látszik, hogy a kiskorúnak magának is lenne joga gondnokot választani, mi csak oda mutat, hogy illő mindannak kivánságát mind netán a szülők végakaratát, és a közelrokonok kivánatát figyelembe venni *m)*.

a) I: 56. 1. §. 114. 119. saját javaira nézve az anya is. A végrendeleti gyámság megáll, habár a végrendet különben külső hiba miatt megdől. — *b)* I: 113. 1715: 68, 13. §. — *c)* I: 113, 5. §. I: 55. I: 117. 3. §. Verbőczynek a leányágat a gyámságtól eltiltó tana a jogkülönbségnek a két ág közt lett megszüntetése folytán felesleges. — *d)* I: 117. 1. §. — *e)* I: 67, 120. §. — *f)* I: 115. 1. §. — *g)* I: 117—125. — *h)* I: 115. 124. 125. 1715: 68. 15. §. 1765: 26. 1659: 30. — *i)* Az 1848: 11. 5. §. alapján a földesuri hatóság helyébe a megye lépett. — *k)* V. ö. alább a 344. §. 1. A m. kir. helytartótanácsnak 1861. april 24-ki körlevele szerint: az árvák és gondnokság alattiak személye feletti felügyelést, és vagyonukat illetőleg az 1851. évi aug. 1. és 31-én, 1853. máj. 17-én; 1858. nov. 9-én kelt rendeletek által az austr. ptvkv. Bevezetés XII. 3. 4. §. ptvkv. 187. és köv. §§-ai hatályon kivül tétetvén, ezek helyébe honi törvényeinken (I: 111—132. 1655. 24. 1715: 68. 1764: 26.) és szokásainkon alapuló 1848. előtti törvényes gyakorlat visszaállittatott, (figyelmezzünk azonban alább a 339. §-nál tett attól eltérő megjegyzésekre.) Az árvavagyonságoknak az eddig fenállott árvabizottmányok, és cs. kir. adóhivataloktól leendő átvétele elrendeltetett, a további felelősség az átvevő hatóságokat illetendvén. De a további eljárásra nézve csupán az hagyatott meg,

hogy az illető átvevő megye, vagy város az állandó, és csak törvényhozás útján létesithető törvényes intézkedésekig az árvák ügyei feletti kellő legközelebbi felügyeletet és annak rendes kezelését czélszerü ideiglenes intézkedések mellett vegye eszközlésbe. — Igy alakultak tehát az imént felsorolt gyámhatóságok a megyék s városokban, melyeknél az eljárás és ügykezelés egyenlőséget hiába keresnők. V. ö. alább 344. §. — *l)* 1815: 68. 4. §. — *m)* Igy Frank a 112. §-ban, okúl adja, hogy régenten a kiskoru gondnokot maga választott I: 121. 3. §. Quadrip. II: 97. és ebbeli jogától az atyai végrendelet sem zárta el I: 24. 5. §. De az 1715: 68. 9. 10. §. elrendelte, hogy az, ki az árvának serdült koráig gyámja volt, azontúl gondnoka legyen, és a kiskoru mást ne választhasson. De a dec. 9. ad exig. rat. tut. oda mutat, hogy választhat. — A ki törvényszerü módok mellőzésével a gyámságba beavatkozik, avatkozó gyámnak („ingessivus" tutor) neveztetik: ez azonfelül, hogy semmiféle jutalmat nem követelhet, mindenért felelős, miről kimutatható, hogy a gyámság keletkezésekor megvolt; de az ellenkezőnek bizonyitása ki nem záratik. Dec. 3. u. o. — Ez azonban a roszhiszemü avatkozóra illik.

338. §. A gyámok, gondnokok kötelességei, különösen: 1) A vagyon összeirása, leltár.

Ha az örökhagyó kiskoru örökösöket hagyott hátra, vagy az örökösök közt elmebetegek, vagy általában oly személyek vannak, kik gondnokság alá esnek, a községi biró és árva-atya sz. kir. és rendez. tanácsú városokban az e végre rendelt közegek szigorú felelősség terhe alatt köteleztetnek az ily halálesetet a járásbeli, szolgabirónak, városokban a tszéknek illet. gyámhatóságnak bejelenteni, és addig is, még ez a helyszinén megjelenhetnék, a hagyaték biztonságát szükség esetén lepecsétlés által is eszközölni *a)*. A szolgabiró ill. gyámhatósági közeg köteles a jelentés beérkezte után azonnal a helyszinére kimenni, a leltározást és becslést eszközölni, s arra nézve, hogy a hagyaték foglalás vagy eltékozlás ellen biztositva legyen, a kellő ideiglenes intézkedéseket megtenni, szükség esetén zárgondnokot is nevezni, és erről az árvaszéket haladék nélkül tudositani *b)*.

A leltározás mindenkor, a mennyire lehet, a közel rokonok közbejöttével eszközlendő *c)*. A leltárba minden ingó és ingatlan javak, cselekvő és szenvedő követelések pontosan bejegyzendők; ez aztán az illető gyámhatóságnál eredetben megtartatik *d)*, hivatalos másolatban a gyám vagy gondnoknak kiadatik, mely- és kinevezéséről szóló jegyzőkönyvi kivonat nélkül a vagyont keze alá nem veheti *e)*.

a) Polg. tvkez. rendt. 560. 562. 575. §. — *b)* Polg. tvkez. rendt. 563. §. — *c)* U. o. 568. §. Ért. 165. §. — 1715: 68. 2. §. mely szerint a leltározásnál a jószág, vagy jogok védelmére szolgáló leveleket olvasni, vizsgálni tiltatik, hanem azok elzárva lepecsétlendők. V. ö. alább 401. §. — *d)* Polg. tvkez. 571—575. §§. — *e)* Áll mindez a gondnokra nézve is.

339. §. 2) Az árvák nevelése; 3) a vagyon kezelése.

I. A gyámok fő gondja legyen, hogy az árvák hasznos tudományokban a megye *a)* illetőleg gyámhatóság választása szerint tanitást nyerjenek, a megyék *b)* különösen erre nézve a gyámoktól félévenkint jelentéseket kivánhatnak, melyek előbb időszakonkint a m. kir. helytartó tanácshoz, s onnét ő Felsége elébe terjesztettek; most a belügyi ministeriumhoz.

II. A vagyon kezelését illetőleg, köteles a gyám vagy gondnok jól gazdálkodni, a meg nem tartható ingókat, és a termést idején jó áron eladni, és abból befolyó pénzt, a mennyiben a szükséges költségeket meghaladja, biztos helyre törvényes kamatra kiadni, vagy jószágszerzésre forditani *c)*, illő összeget váratlan esetekre fentarthat, és annak kamatját pótolni nem tartozik *d)*.

Azonban ingatlan jószágot szükségen kivül elidegeniteni, vagy adóssággal terhelni, vagy akármi módon magáévá tenni törvényeink szerint is tiltva van, sőt az elidegenitett jószágot az árvák hosszas per nélkül (félretételi uton) visszanyerték *e)*; és ha a vevő szükség esetét vagy az árva nagyobb hasznát kimutatni nem birta: pénzét csak az eladó gyám vagy gondnoktól követelhette *f)*.

Mit eddig az árva s gondnoksági vagyon kezeléséről előadtunk, azzal törvényeinket jóformán kimeritettük; de feltünő marad, hogy gyámhatósági engedélyről sehol emlités nem tétetik; jövőre azonban bizton elmondhatjuk,, hogy minden elidegenitésekre, kölcsönadásvételre, tetemesebb változtatásokra, beruházásokra, az illető gyámhatósági előleges jóváhagyás szükségeltetik; ezáltal azon keresetek is, melyek az e jó váhagyás hiánya miatti kezelésekből előbbi törvényes gyakorlatunk szerint származtak, nagyobb részt elesendnek; kivánja ezt azon szigorú felelősség, mely mellett a törvényhatóságok ujból a gyámi ügyeket átvették; de a telekkönyvi intézvénynek elfogadásával sem adásvevés, sem kölcsön, sem más vagyonbeli intézkedés szerződés telekkönyvi tárgy-jog iránt gyámhatósági jováhagyás nélkül nem vezet czélhoz *g)*. Ott pedig, hol ingatlanok nincsenek, csak p. o. tőkék, melyek netán kikölcsönzendők, felveendők, szintén a telekkönyvi intézvényhez kötvék, s a gyámi jóváhagyást szükséglik. De ezt a gyám és gondnok saját érdeke t. i. a felelősség elháritása is ugy kivánja *h)*.

a) 1765: 26. A nem teljeskoru protestans árvánál tartozik a gyámgondnok a gyámhatóságtól házassági engedélyt kérni. Fen. 317. §. — *b)* 1722: 105 Elvileg áll ez minden gyámhatóságra. — *c)* 1715: 68. 6. §. Ajánltatik árvapénzeknek álladalmi jelzálogos utalványokbai beruházása, 1865. dec. 11. httanácsi intézv. Az 1869. jan. 10. igazságügym. rendelet egyebek közt tiltja, hogy a közgyám árvatári adós lehessen. — *d)* Dec. 4. de rat. tut. — *e)* 1555-

24, 2. §. I. 124. 5. §. — *f)* Dec. 2. 6. rat. tut. — *g)* 1855. Dec. 15-ki az o. b. értek. által is (145. §.) érvényben hagyott telekkönyvi patens 60. §-a szerint a kiskoru, vagy gondnokság alatti személyek, vagy képviselők által birói jóváhagyás nélkül kiállitott okiratok alapján bekeblezés vagy előjegyzés nem történhetik. — *h)* V. ö. az ausztr. ptvkv. 229—236. §§-ait. — Az 1870: 42. 10. §. és az árva ügy országos és végleges rendelkezéseig az egyes tvhatóságoknál divatozó gyakorlatot fentartja. — De az 1871 : 18. 25. §-a szerint czélszerübb alakitás is megengedtetik szabályrendelet által, melyet a thatóság jóváhagyás végett a belügyministerhez a város pedig a törvényhatósághoz és onnét a belügyministerhez terjeszti fel.

340. §. 4) Az árva pereit illetőleg.

A gyám az árvának minden pereit viheti *a)*, ügyvédet vallhat *b)*, kétes kimenetelü perben egyezkedhetik *c)*, szóval az árvát vagy gondviseltét a törvény előtt képviselheti *d)*. Serdülő korban vagyis 12 éven felüli fiú, sőt leány is már maga is perbe szállhat, és ügyvédet vallhat *e)*.

a) I. 126. 128. — *b)* U. o. — *c)* I. 127. 2. §. De a peralku, egyezség, ha nem helyesen tétetett, nem félretételi, hanem érvénytelenitési útra tartozott, ezt azonban ugy hiszem, hogy a szükséges gyámi jóváhagyás elháritandja. Fen. 339. §. — *d)* I: 3. 5. 6. 7. §. — Sent. 14 de actor. pers. az I: 111. §-ra hivatkozva, Fáy Mária kiskoru grófnő személyes kereseti jogát megállapitotta. — A kiskorusági és egy évi perhaladék megszünt. Bővebben Frank 118. §.

341. Gyám és gondnok számadásai, és jutalma.

Gyámok és gondnokok évenkint *a)* számot adni tartoznak az illető gyámhatóságnak; és az illető hatóság azokat évenkint megvizsgálni tartozik *b)*.

A számadások vizsgálatát a törvény az illető rokonok közbejöttével rendeli eszközöltetni *c)*.

Megvizsgáltatván a számadások, a hüséges gyám vagy gondnok fáradozása jutalmául a jószág tiszta jövedelméből hatod részt megtarthat, de nem a kinnlevő követelések kamatjaiból is, mivel azok egészen az árvát illetik *d)*.

Ellenkező esetben mindjárt „ipso facto“ minden jutalom nélkül a gyámságtól elmozdittatik *e)* és minden hátrányt, vagy kárt pótolni köteles *f)*.

De kivétel van a szülőkre nézve; mivel az atyák az egész gyámság idejére, az anyák pedig, mig özvegyek maradnak, számot adni nem tartoznak; de mikor az anya ujra férjhez megy, és az árva atyai javait akármikép kormányozza, vagyonát kezeli, számadással is tartozik *g)*.

a) Ha a gyámság időközben végét éri, a midőn kivántatik. — *b)* 1765: 26. — *c)* 1715: 68, 6. §. — *d)* 1715: 68. 7. §. És ott, hol az árvatömeg többnyire vagy kizárólag tőkéből áll, a magán ugy a közgyám is a gyámi hatodot nyeri, ettől azonban a gyakorlat eltér s az illető thatósági szabály határoz. — *e)* Dec. 5. ad dand. rat. tut. — Mindenütt a megyékről van szó, de az 1715: 68. 14. §. a sz. kir. városokra is kiterjeszti. — A földesuri hatóság e jogát, körét az 1848: 11, 5 §-a szerint a megyei számvevőszék vette át. — *f)* 1715. 68, 8. §. 1655: 24. 1650: 32. — *g)* 1715: 68, 13. §. És a számadó anya elégtétellel is tartozik. Dec. 12. ad dand. rat. tutel. — Frank 119. §.

342. §. A gyám s gondnok elmozditásáról.

A gyám és gondnok akaratja ellen is előmozditható, ha hivatalát roszul viseli, akár gonosz szándékból, akár hanyagság, vagy alkalmatlan volta miatt *a)*; továbbá ha gyanúba esik olyan okból, mely őt már eleve kizárta volna *b)*.

Elmozdithatja pedig az ily gyámot, gondnokot a király vagy a nádor *c)*, nemkülönben az illető gyámhatóság *d)*; néha tiszti vád mellett *e)*, és az elmozditás alól a fennebbi esetekben a szülők sincsenek kivéve *f)*.

A hűtlen gyám egyszersmind büntetésbe is kerül, mivel a hiányokat kétszeresen pótolni tartozik *g)*. Ha pedig az árvát vagyonától elejteni, vagy személyét veszedelembe ejteni törekedett, a kétszeres megtéritésen felül egyszersmind becsületvesztéssel büntettetik *h)*.

a) I. 123. Az illető gyámhatóság bár az árvától származott feljelentésre ivizsgálatot eszközöl még a természetes és törvényes gyám vagy gondnok ellen s a szükséghez képest a gyámot hivatalától felfüggesztheti, és a vizsgálat eredményéhez képest, vagy ujra megerősiti, vagy elmozditja. — *b)* Fenn. 336. §. — De ha hibáján kivül p. o. elszegényedett, becsülettel elbocsáttatik. — *c)* I. 125. 1715: 68, 15. §. — *d)* Fenn. 337. §. k.) — *e)* Tiszti vád mellett a mennyiben maga reá nem hajlik, vagy egyszersmind kártérités vagy büntetés forog fenn; alább a 344. §. — *f)* 1715: 62. 1765: 26. végén; de itt büntetés ről nincs szó. Dec. 12, ad exig. rat. tutel. — *g)* I. 123, 1. §. — *h)* I. 123, 2 §. 1655: 24, 1. §.

343. §. A gyámság s gondnokság megszünése.

A gyám vagy gondnok hivatalának megszüntével *a)* az árvának illetőleg gondviseltnek minden vagyonát kiadni tartozik *b)* és arra birói megintés sem kivántatik *c)* sőt az árva teljes korát érve gazdaságát önhatalmulag is átveheti *d)*, és leltár hiányában mindent követelhet, a miről bizonyitja, hogy szülei halálakor fenn volt, elidegenitését pedig az ellenfél kimutatni nem tudja *e)*. Követelheti az elmulasztott számadásokat is *f)* és a késedelmes gyám vagy gondnok a hiányzó pénz kamatjait is pótolni tartozik *g)*.

De viszont a gyám vagy gondnok is, ideje letelvén, számadásainak megvizsgáltatását, és fölmentését kivánhatja, *h)* s törvényes vagy kikötött *i)* jutalmán kivül azt is követelheti, a mit magáéból az árva szükségeire vagy hasznára kiadott. *k)* És mind a számadás- mind a megtérités terhe az örökösökre is átszáll. *l)*

a) Fennebb 334. 339. §. — *b)* 1655 : 24. Dec. 1. ad dand. rat. tut. — *c)* 1655 : 24. — *d)* U. o. 3. §. — *e)* Dec. 3. ad dand. rat. tut. — *f)* 1715 : 68. 11. §. 1655 : 24. — *g)* Dec. 8. u. o. Egyébiránt a teljes kort elért árva: maga is gyámját vagy gondnokát érvényesen oldja fel; előbb azonban a teljes korig csak visszahúzhatólag. Dec. 9. ad exig. rat. tut. V. ö. fennebb 66. §. Dec. 8. ad. exig. rat. — *h)* 1715 : 68. 12. §. — *i)* Dec. 9. ad. dand. rat. tud. — *k)* Dec. 1. u. o. — *l)* I. 125. 2. §. 1655 : 34. 1715 : 68, 11. 12. §. de a kétszeres megtérités nem. — Frank 121. §.

344. §. A gyám- és gondnoksági ügyek illetősége. — A gyám- és gondnokságból származó keresetek.

I. A gyámi és gondnoksági ügyek feletti gondoskodás, és azoknak peren kivüli elintézése (az 1848. évig fenállott és ismét visszaállitott magyar törvények, jelesen az 1715 : 68. 1765 : 26. szerint) megyékben és szabad kerületekben a megye illetőleg a kerület, sz. kir. és a XVI. szepesi városokban pedig a város közönségének teendőihez, oly formán számittatott, hogy ugyanazon ügyekben az általuk, illetőleg árvaszékek által hozott perenkivüli határozatok és tett intézkedések kivétele és végrehajtása is a közigazgatási közegeket illette. Ezen határozatok s intézkedések ellen emelt panaszok felsőbb folyamodványilag leendő elintézésére ő Felsége illetőleg az igazságügyminister volt hivatva; ugyanaz intézte el a gyámhatóságok közti surlódásokat; hozzá tartozott a gyámi és gondnoksági hatóságok delegatiója, ugy az árvák nevelésére való felügyelet; az árvavagyon kezelésének világlatban tartása, és az illető számadások megvizsgálása is; tisztjében állott az árvavagyonnak a helyhatósági hivatalok és árvabizottmányok által gyakorlott kezelésére, őrzésére és mikénti felszámolására szakadatlanul felügyelni; magának az árvavagyon pénztári állásáról és kezeléséről bekivánandó időszaki felterjeszetések és táblás kimutatások által biztos tudomást szerezni, és az észreveendő hiányok pótlása vagy visszaélések elháritása végett a szükséges intézkedéseket megtenni. *a)*

A polg. tvkez. rendtartás életbe léptetését szabályozó igazságügyministeri rendelet az ig. ügyministeriumnál felebbvitel alatt talált gyámi és gondnoksági elintézetlen ügyeket a kir. itélő táblához rendelte áttétetni. *b)*

A legujabb törvény az árva- és gyámhatóság gyakorlására a

köztörvényhatóságoknál egy állandó központi árvaszéket rendel, s ennek hatásköréhez utasitja a gyámok kinevezését, ellenőrzését, a gyámi számadások megvizsgálását, az árvák vagyonára és nevelésére való felügyeletet, és mindazon árvaügyi intézkedéseket, melyek a rendes birói illetőséghez nem tartoznak. Határozataik elleni felebbezés a belügyministeriumhoz történik. *c)* — Az imént emlitett teendőknek kölön helyhatósági rendelettel leendő szabályozása, tekintettel az eddigi gyakorlatra, — az egyes törvényhatóságokra bizatott. *d)*

Az árva és gyámhatósági valamint a gondnoksági ügyekben a birói és (az 1870 : 42. t. cz. 8. §-ában szabályozott) árvaszéki hatáskörök iránt kételyek merülvén fel a bel- és igazságügyminist. 1872. jan. 30-ról kelt körirat által igyekeznek ezeknek véget vetni.

Kiskoruak, távollévők, elmebetegek, tékozlóknak nyilvánitottak orsz. fegyintézeti fegyenczek gyermekei részére gyámot illet. gondnokot az árvaszék nevez.

Nagykoruaknak gondnokság alá helyezése tárgyában azonban a határozási jog a biróságé.

Az örökösödési eljárás meginditása a biróság hatáskörébe tartozván, mig ez befejezve nincs, az árvaszék csak annyiban intézkedik, a mennyiben a biróság által képviseltetés vagy a létrejött egyezségek gyámhatósági jóváhagyása végett megkerestetik.

A hagyatéknak előleges biztositása a haláleset fölvételével megbizott közig. közegeket illeti; a birói intézkedés megkezdésével azonban mindaddig, mig a hagyatéki tárgyalás, vagy az örökösédési per jogérvényesen el nem intéztetett, a hagyatéki vagyon biztositásáról és kezeléséről, valamint szükség esetére zárgondnok rendeléséről (az 1868 : 54. t. cz. 568. és 588. §§-ai értelmében) az illető biróság tartozván gondoskodni : a gyámság vagy gondnokság alatt álló örökösök tartása és ellátása iránt az árvaszék meghallgatása mellett a hagyatéki biróság intézkedik. Ha (az 587. §. szerint) a gyámság — gondnokság alatt állok utasittatnak per utjára : a perre utasitó végzés az árvaszéknek kézbesitendő, és ez köteles a kiskoruak vagy egyébként gondnokoltak gondnokát a szükséges intézkedések megtételére utasitani.

Az öröklött ingatlanoknak bekebleztetését (az 581. §. értelmében) az eljáró birtokbiróság mindenkor hivatalból eszközli.

Mihelyt a hagyatéki vagyon, vagy az árvát gondnokoltat illető része a hagyat. biróság részéről az árvaszéknek adatik, vagy az örökösödés esetén kivül gondnok kirendelése végett a biróság által megkerestetik: azonnal kezdetét veszi az árvaszéknek (az 1870 : 43. t. cz. 8. §-ában körülvonalozott) árva és gyám hatósága,

mely kiterjed a gyámoltak — gondnokoltak személyére, illetőleg vagyonára, a gyámok és gondnokok ellenőrzésére, a számodások megvizsgálására, és mindaddig tart, mig a gyámság — gondnokság jogérvényesen nem szüntettetik meg.

Ha a számadással tartozó egyén vagy gondnok számadását a rendes időben nem adná be, köteles őt az árvaszék szükség esetében (a prdt. 518. §. értelmében) inditandó felhivási per utján számadásra szoritani.

Ha pedig számadások megvizsgálása alkalmával hiány, vagy a gyámoltak avagy gondnokoltak terhére eső valamely kár fedeztetik föl, felelőség mellett köteles az árvaszék a gondnokoltak károsításának megakadályozása, illetőleg a gyám vagy gondnok felelőségre vonatása végett akár polgári, akár bünvádi uton a szükséges lépéseket megtenni, és szükség esetén a netalán biztositatlan tömegnek haladéktalan biztositása iránt kellöleg intézkedni.

Kiskoruaknak nagykorusitását illető ügyek elintézése a magyar kir. belügyministeriumra száll.

Az örökbefogadások és törvényesitések továbbra is az igazságügyministerium hatásköréhez tartozván, ezekre nézve határoztatik, hogy a mennyiben kiskoruak érdekei is forognak fenn, ezen ügyek az illető árvaszék meghallgatásával intézendők el.

II. A gyám- és gondnokságból származó keresetek, perek következők:

1) Számadás végett. (I. 115. 1655 : 24. 1715 : 68. 1765 : 26.) Indul a számadási per birósága előtt. *e)* Indítja vagy a tiszti ügyész hivatalból, vagy az uj gyám-gondnok, vagy maga a gyámság alól kilépett árva. *f)* E perben gyakran az ingóságoknak eskü alatti felfedezése is a gyám-gondnoknak kötelességeül tétethetik. Mellékesen lehet a kár megtéritését is kérni, sőt hütlenség által okozott hiányok miatt a kétszer annyira büntetést és minden költségekkel együtt. *g)* De ha a gyámra roszhiszemüség nem hárul, a hiányok kamatai és a perköltségek alól is menekülhet. — *h)* Sőt a mit a gyám magáéból költött, azt visszakapja, vagy kölcsönösen beszámittatik. *i)*

2) Becstelenségi büntetetés végett előbb a kir. tábla, most az illető megyei vagy városi törvényszék előtt keresetet indithat az uj gyám — gondnok, vagy maga a gyámság alól felszabadult árva, vagy a kir. ügyész az I : 123. alapján, ha a gyám csalárdul járt el az árva személye, vagy vagyona tulajdoni joga tekintetében.

3) A jószágnak a gondnok kezeiböli visszavétele vagy gondnoki számadás végett: együttesen is *k)*.

4) Az árva által a nem teljes korban tett kötés megrőtlenitése, semmisitése végett perelhet maga az árva. *l)*

5) A gyám káros tettei ellen perelhet maga az árva. *m)*

a) 1863. aug. 31. és dec. 24. kir. udv. rendelet. — *b)* VI. cz. 7. §. — *c)* 1870 : 42. A központi árvaszék áll egy elnökből, legalább 2 ülnökől, a tiszti ügyészből, számvevőből és a szavazattal nem biró közgyámból. — Városokban (r. tanácsu) az állandó árvaszék áll a polgármesterből, városi ügyészből, számvevőből, egy vagy több ülnökből, és a szavazattal nem biró közgyámból. Elnöke a pmester, akadályozása esetén egyik ülnök; elnök és 3 szavazó tagnak jelenléte kivántatik a határozat érvényére. A központi árvaszék határozatai ellen a felebbezés a belügyministerhez, a városié ellen pedig első fokban a thatósághoz, másodikban a belügyminiszterhez történik. — u. o. 8—11. §. 1871 : 18. 23. 24. §. — *d)* u. o. 8. 10. §. Polg. tvkez. rendt. 575—586. §§. — *e)* u. o. 39. §. mert a tszéknek gyámhatósági szakosztálya a kir. biróságok életbe léptetésével megszünt. — *f)* Dec. 1. ad exig. rat. tutel. — *g)* I: 115. 123. 1715: 68. 1765: 26. De nem a term. és törv. gyám ellen. A kétszer annyibani megtérités terhe az örökösökre át nem megy. — *h)* Dec. 8. ad exig. rat. tutel. — *i)* Dec. 7. u. o. polg. tvkez. rendt. 23. 39. §§. Számadást csak birói meghagyás folytán adó-gyám a végrendeletileg neki hagyott jutalomtól, hacsak hűtlennek nem találtatik, meg nem fosztható. — *k)* I: 115. 4. §. 1655 : 24. Polg. tvkez. rendt. 20. 39. §§. — *l)* 1808: 21. — *m)* 1655: 24. 2. §. I. 124. Illetőség mindig a törvényszék. Visszahelyezésnek (Kelemen szerint) nincs helye, mivel önhatalmú belépés fen nem forog, és az időközi haszonvételek, s költségek nem járnak. A roszhiszemű birtokosok azonban beruházásaikat elvesztik. Dec. 6. ad exig. rat. tutel. A dolog ingyen vissza nem vétethetik, hacsak rosz hiszeműség fen nem forog. 1770. f. itélet Eörsi perben. — 1791. mart. 7. Nagy perben. — V. ö. Kövy. 134. §. fennebb a 339. §. *g)* alatt.

V. RÉSZ.

Az örökségi jog.

345. §. Örökség, hagyaték. Öröklési jog, annak természete. Örökös. Hagyományos, és az öröklési jog alapja.

Az elhunyt jogainak és kötelezettségeinek összege, a mennyiben azok nem csupán személyes viszonyokon alapulnak, örökségnek (haereditas) vagy hagyatéknak neveztetik. *a)*

A kirekesztő jog, melynél fogva az egész hagyaték, vagy annek meghatározott része, p. o. fele vagy harmada stb. birtokba vehető : öröklési vagy örökösödési jognak neveztetik. Ez oly dologbani jog *b)*, melyet mindenki ellen, ki a hagyatékot eltulajdonitani akarja, érvényesithetni. Az, kit e jog illet, örökösnek (successor), és a hagyaték reá nézve örökségnek (successio) mondatik. *c)* A ki pedig egy bizonyos tárgyat, vagy bizonyos nemből egy vagy több dolgot, pénzösszeget, vagy jogot nyer a hagyatékból végrendeletnél fogva : hagyományosnak (legatarius), és a dolog hagyománynak (legatum) hivatik.

Az öröklési jog vagy érvényes végrendeleten, vagy örökszerződésen *d)*, vagy a törvényen alapul. És megtörténhetik, hogy ugyanazon hagyatékban mind e három jogczim előfordul. *e)*

a) Hagyaték vagy hátrahagyott vagyon, magában foglalja az elhunytnak minden átszálló jogait és kötelezettségeit, fenn. 73. §. — *b)* V. ö. fenn. 72. §. — *c)* Ha az egész hagyaték egy személyt illet, az egyetemes örökös (universalis successor), ha többeket: ezek részes vagy közös örökösöknek hivatnak, és az összes örökösök egy személynek tekintetnek. Sent. 16. 55. de actione. — *d)* Ily öröklési szerződésekről törvényeinkben nincs említés, de világosan kizárva nincsenek ; és igy az öröklési szerződések, ha különben a végrendelet kellékeivel birnak, és mások jogaiba, vagy a törvénybe nem ütköznek, megállnak még idegenek közt is. Emlitést tesz ezekről, de csak futtában Frank a 721. §-ban ; azonban az auszt. ptvkv. 602. §. örökszerződéseket csak a házastársak közt enged. Ezekről fennebb a 327. §-ban. — *e)* V. ö. ptvkv. 531. — 534. §§. A halál esetérei ajándékozásról a 240. §-nál.

346. §. Az öröklés megnyiltának időpontja. Öröklési képesség, s időpontja. Az öröklés hatálya.

I. Az öröklési jog csak az örökhagyó halálával nyilik meg *a)*. Mihelyt tehát az örökös az örökhagyót túlélte: az örökség, habár még azt át sem vette, az ő örököseire is átszáll.

II. Minden, ki szerzésre képes, egyszersmind öröklésre is képes. *b)* E képességre nézve szükség, hogy meglegyen az öröklés kinyiltakor; ez rendszerint az örökhagyó halála; de ha az öröklés bizonyos halasztó föltételhez van kötve, e föltétel teljesültekor is az örökösnek képességgel kell birnia. *c)*

III. Az öröklés hatálya abban áll, hogy az örökös az örökhagyót annak átszálló jogaira és kötelezettségeire nézve képviseli. A vagyoni kötelezettségek tehát, melyeket az elhunyt tartozott volna teljesiteni, az örökösre is átszállnak *d)*; igy a kártérités is. *e)* Több örökösök a közös örökjogra nézve egy személynek tekintetnek, de az örökhagyó kötelezettségeiérti felelősség csak az örökség erejeig terjedhet. *f)*

a) Az ausztr. polg. tvkv. 278. §. értelmében a holtnak nyilvánitás esetében azon napon, melyen a holtnak nyilvánitás jogerejüvé vált, fen. 29. §. — *b)* V. ö. fen. 92. §. — *c)* A később nyert képesség nem ád jogot arra, hogy másoktól az elvonassék, mi már jogszerüleg reájok szállott. És igy, ki az örökség kinyiltakor szerzetesi minősége miatt nem örökölhetett, ha azután a világi életbe kilép, az örökségből azoktól, kik az ő kizárásával nyertek, semmit sem követelhet. Az ausztr. ptvkv. a nem képesség okául felállitja az öröklésről érvényes lemondást habár az öröklés kinyilta előtt történt is, és szerinte ezen lemondás a lemondó örököseire is kihat. De ily esetben fel kell tenni, hogy a lemondás azért történik, mert a lemondó az örökhagyó éltében már eleve tán fölöslegesen is kielégittetett, és igy lemondása örököseinek sem árthat. V. ö. az 551. 805. 879. 4. 1278—1283. §§. — *d)* Fen. 293. 295. §§. — *e)* Fen. a 71. 207. §. — *f)* Dec. 25. liquid. debit. Dec. 10. de evict.

347. §. Az öröklés nemei.

A vagyonról halál esetére intézkedhetni egyoldalulag, végrendelet által, hova a fiókvégrendelet is tartozik; vagy kétoldalulag, szerződés által. *a)* Ily intézkedés nem létében, vagy a midőn ily intézkedés megdől egészben, vagy részben: a törvényes öröklés lép hatályba. A szerződési öröklésről már fennebb emlékeztünk. *b)* Itt pedig előbb is a végrendeleti, azután a törvényes öröklésről értekezünk.

a) Fennebb a 345. §. — *b)* u : o : *d)*

I. CZIM.

A végrendeleti öröklés.

348. §. Elöleges megjegyzések a végrendeletek iránt.

Miután az osztrák polgári törvény behozatala óta honi törvényeink visszaállitásaig lefolyt időszak alatt számtalan végrendeletek az osztrák polgári törvényhez képest alkottattak, és ezekből eredett jogviszonyok az osztrák polgári törvényekhez kötvék, sőt maga az o. b. értekezlet is *a)* megengedi, hogy olyan végrendeletek, melyek a magyar törvény életbeléptétől számitandó fél év alatt elhaló örökhagyóktól származnak, külső kellékek szempontjából az eddig fenállott osztrák törvények szabályai szerint is érvényesen alkothatók: szólnunk kell a végrendeletekről A) saját honi törvényeink B), az osztrák törvények értelmében.

a) Ért. I. 6. §. De figyelni kell a 19. §-ra is, mely szerint az 1852. nov. 29-kén kelt ősiségi patens 5. és 6. §-a értelmében letett végrendeleteknek hatálya érintetlenül hagyatik. V. ö. alább a 379. §.

349. §. A végrendeletekről honi törvényeink szerint.

A végrendelet. Kellékei átalában. Nemei.

I. Végrendelet a javakról halál esetére tett egyoldalu vagyis másitható intézkedés. *a)*

II. A végrendelet kellékei belsők és külsők.

A belsők szólnak a végrendelkezési tehetségről, és pedig a végrendelkezőre nézve: hogy érvényesen intézkedhessék; arra nézve pedig, kinek számára történik az intézkedés, hogy azt elfogadhassa.

A külsők a végrendeleteknél megtartandó formaszerüségeket, melyek azok különféle nemei szerint különbözők, határozzák meg.

III. A végrendeletek köz- vagy magán- végrendeletek *b)*; szertartásosak, ünnepélyesek, vagy kiváltságosak; irott, vagy szóbeliek, az irottak továbbá nyilt vagy zárt végrendeletek. Továbbá a végrendelkező személyét tekintve: nemesiek, kir. városi polgári, s jobbágyiak *c)*, egyháziak, Jászok és Kunok végrendeleteik. Végre országon belőli, vagy kivüliek.

a) Ebben rejlik a különbség a végrende.et és örökszerződések közt, mely utóbbiak két oldaluak, a másik fél kárára nem másithatók. V. ö. fen. 345. §. *d)* alább 376. §. végén. — *b)* Publicum, privatum stb. — *c)* al. 354. §.

350. §. I. Belső kellékek, személyi és vagyoni végrendeleti tehetség.

Minden végrendeletben megkivántatik, hogy a végrendelkező akaratja mind az ő, mind az örökös személyére, mind pedig a vagyonra nézve megállhasson, vagyis hogy e tekintetekből a végrendelet kifogás alá ne essék. *a)*

1. Különösen pedig a személyi tehetség vagy képesség a végrendelkezőre nézve abban áll, hogy ő végakarata nyilvánitásában sem természetileg, sem törvény által ne gátoltassék. Természetilg gátoltatnak a gyermekek 12 éven alól *b)*; esztelenek, őrültek. *c)* Törvény által gátoltatnak a szerzetesek, kik teljes szegénygénységet fogadtak, habár később Rómából a szerzetesi fogadás alól felmentést nyertek, de kir. jóváhagyás nélkül *d)*; felségsértésben vagy hütlenségben bünösek. *e)*

A képesség arra nézve, kinek számára az intézkedés történik, abban áll, hogy az a végrendeletben neki szánt örökséget vagy hagyományt elfogadhassa, vagyis hogy az örökség kinyiltakor képes legyen; erre nézve szükség, hogy a végintézkedőt túl élje, vagy törvény által gátolva ne legyen az elfogadásban. Ilyenek a szerzetesek, egyházak, a szerzést tiltó törvények miatt. *f)*

II. A vagyoni végrendelkezési tehetség magában foglalja a vagyonróli szabad intézkedés jogát. Ennélfogva csak tulajdonról intézkedhetni, és nem osztatlan testvérek vagyonáról, vagy hitbizományról, sem az egész közszerezményről volt jobbágyok és kir. városi polgároknál a másik házastárs beegyezése nélkül. Sőt a tulajdonróli intézkedés, egyrészről a soknemű megszoritásoknak eltörlését, másrészről pedig a szerzeményröli korlátlan végintézkedési jogot tekintve, az ősiség eltörlése és *g)* az országbirói értekezlet által is lényegében módositva jelentkezik; mert a végrendelkezési jog csak leszármazó egyenes örökös és szülők nem létében terjed ki minden öröklött és szerzeméyi javakra különbség nélkül; ha azonban leszármazó egyenes örökösök, vagy életben levő szülők vannak, a végrendelet ezek törvényes osztályrészét nem erintheti. *h)* A végrendelet tehát erre nézve semmis, a leszármazó egyenes örökösök, azok nem létében pedig az életben levő szülők a törv. osztályrésznek, illetőleg a reájok végrendelet nélkül esendett rész felének kiegészitését követelhetik.

E szabály alól azonban csak az I. 52. és 53. czimeiben foglalt esetek képeznek a kitagadhatásra nézve kivételt; jelesen:

Az atya végkép kitagadhatja serdülő korú (12 éven fölüli) gyermekét, ha az

1. Szülőit erőszakos kézrávetéssel, vagy más sulyos és jelentős méltatlansággal bántalmazta.

2. Szülőit büntettről vádolta, kivéve a fejedelmet vagy az országot veszélyeztető büntetteket.

3. Szülői élete ellen méreg által, vagy más módon tör.

4. Szülői vagyonát gonoszak társaságában maradva pazarolja. Végre

5. Ha szülőjét az ellen kezéből, vagy fogságból, midőn teheté, ki nem váltotta, szabaditotta, vagy érette a jótállást megtagadta. *i)*

A gyermek szülőjét végkép kitagadhatja végrendeletileg a következő esetekben:

1. Ha az atya pazarló, maga és fiai vagyonát nem szükségből, vagy helyes okból, hanem csalárdul elidegenité, vagy elidegeniteni készül, és erről fia bizonyos tudomással bir.

2. Ha örök nemesi javait sem el nem idegenitette, sem elidegeniteni nem szándékozik, de nem kellőleg műveli, vagy őrzi, hanem pusztulni hagyja.

3. Ha gyermekén igaz ok, jelentősb hibáján kivül kegyetlenkedik.

4. Ha gyermekét teljes korában házasságra lépni nem engedi.

5. Ha gyermekét büntett elkövetésére kényszeriti. *k)*

a) 1715 : 27. — *b)* I. 111. III. 30. §. 4. A törvényes koru tehát végrendeletet tehet. — *c)* A világos időközben, valamint a gyenge elméjünek jogérvényesen nem nyilvánitott egyén által, ha gondnokság álá helyezve nincs, tett végrendelet megáll. Minden ravaszság, kényszerités, cselszövés és hasonlók a végrendelet érvénytelenitésére adhatnak okot. Az osztrák törvény szerint, a ki az örökhagyót végrendelet tételére kényszeritette, csalfán rászedte, akadályozta, a végrendeletet elsikkasztotta, az örökjogból kizáratik. 542. §. — *d)* Intim. 30. maj. 1795. — *e)* A törvényi becstelenségben marasztaltaktól a képességet megvonni hiba tan, és arra semmi ok nincsen. — *f)* Fen. az 55. és 92. §§-ok. Az idegenek többé nem, fen. 36. §. — *g)* p. o. az ősi adományi és nem adományi javakat illetőleg stb. fen. 62. §. és alább a Jegyzet. — *h)* Ért. I. 7. §. alább 424. §. jegy. — *i)* I: 52. — *k)* I: 53. Frank. 262. §. — Ha az örökhagyó egyedül a reá anyai ágon szállott vagyonról rendelkezik : a túlélő apa kötelesrészt nem követelhet. Hszem. tábl. 25734/1867.

J e g y z e t. Az ősi és szerzett javak, a kir. adományos és nem adományos javak közti különbségnek megszüntével (1848, 15. Ért. I. 2. 3. §§.) hatályon kivül lép törvényünk abbéli rendelése, mely szerint az ősi ugy ingó, mint ingatlanokról, vagy a keresményekről bár, de olyanokról, melyek az elidegenitett ősiek árán szereztettek, vagy ha az ősiek adóssággal terheltettek,

intézkedni nem lehetett. 1723: 49. — Ugy szintén az osztályos részről sem lehetett végrendeletileg intézkedni, mivel arra nézve a jogközösség és viszonos örökösödés az osztályból következett; és az osztatlan javak jövedelméből i szerzeményekről sem az osztály előtt. 1723. 47. — Adományi javakról pedig az utólsó sarjadék, habár egyszersmind ő volt a szerző is, a kir. ügyész kárára kir. jóváhagyás uélkül érvényesen nem rendelkezhetett; a beruházásokról, s illetőleg a vegyes adományban fekvő összegről szabadon rendelkezhetett.

351. §. II. Külső kellékek általában.

Külső kellékei a végrendeletnek azon formaszerüsegek, melyek a végrendeletben megkivántatnak, ilyenek az aláirások, tanuk, pecsét. Ezek a végrendeletek különféle nemeihez képest *a)* különbözők.

A végrendeletek külső kellékeire nézve az országbirói értekezlet a következő szabályokat állitotta fel:

1. A végrendelet és fiókvégrendelet külső kellékei tekintetében a magyar törvényben, statutumokban, és törvényes gyakorlaton alapuló különböző szabályok, polgári állásra való tekintet nélkül egyforma hatálylyal birnak, s a nemesek végrendeletei azért, hogy a nemnemesekre nézve fenállott szabályok szerint alkotvák, és viszont, külkellékek hiányából nem érvénytelenithetők. *b)*

Szükség tehát, hogy ismerjük a végrendeletek és fiókvégrendeletek külső kellékeit a végrendeletek különböző nemeihez képest, ezen felül pedig még az osztrák törvények szerint is *c)*, a mint a fennebb 348. §. elején megjegyeztük.

a) Fen. 349. §. — *b)* Ért. I. 5. - *c)* Ért. I. 6. §. szerint a nemes tehet végrendeletet a kir. városi polgárok módjára és viszont; vagy a helyi szokás szerint 149. Cur. határozat, de az osztrák törvényszabta külkellékekkel ellátott végrendeletek csak ugy érvényesek, ha a végrendelkező a magyar törvény életbeléptétől számitandó fél év alatt halt meg. V. ö. al. 379. §.

352. §. 1848-ig. Az ünnepélyes nemesi köz, magán irott nyilt vagy zárt és szóbeli végrendelet külső kellékei.

Ünnepélyes nemesi közvégrendeletet lehetett tenni: 1. A m. kir. udv. kanczellárián. 2. Lehetett az ország rendes birái, és azok itélő mesterei, 3. káptalanok és konventek előtt ma is a mennyiben hiteles helyek. 4. Megyei közgyülésből kiküldött alispán, vagy szolgabiró és esküdt előtt. *a)* A káptalanok és konventek kiküldött tagjai előtt, ha a káptalan és konvent két tagot kiküld. — A végrendeletet lehet irásba foglalva benyujtani, vagy pedig szóval előadni; ez utóbbi esetben irásban foglaltatik, a jegyzőkönyvbe feljegyeztetik, a végren-

delet pedig a levéltárba eltétetik, és erről a végrendelkezőnek k ivánatára bizonyitvány adatik. *b)*

Az ünnepélyes magános irott és az országban kelt nemesi végrendelet külkellékei :

Öt alkalmas, nemesi vagy hasonló rendü, a végrendelkező által erre különösen felkért, egyszerre mindannyi együtt jelenlévő tanu, kik aztán magával a végrendelkezővel együtt az irott végrendeletet aláirják, és pecsételjék ; ha a végrendelkező irni nem képes, helyette az aláirást és pecsételést egy hatodik megkért alkalmas és szintén együtt jelenlévő tanu teljesiti. *c)* Ily végrendelet lehet nyilt vagy zárt, lepecsételt vagy nem; nyilt, ha tanukkal tartalma is közöltetik; zart, ha nem; ekkor, ha nincs boritékban lepecsételve, a tanúk a végrendelkező aláirása után a megjegyzést, hogy azon iratot a végrendelkező jelenlétökben aláirta, vagy ha már aláirva volt, sajátkezüleg aláirottnak, és végrendeletének lenni elismerte, előrebocsátva aláirjak, és pecsétjökkel erősitik; ha pedig a végrendelet már bepecsételve mutattatik elő a tanúknak a végrendelkező által, akkor bizonyitása a fennebbi módon, és megjegyezve, hogy ezen lepecsételt irat nekik a végrendelkező által mint komolyan elhatározott végakaratát magában foglaló elšmutattatott, és annak bizonyitására ők mint egyszerre együtt jelenlevők általa felkérettek, aláirásuk és pecsétjükkel megerősitve történik.

A végrendeletben minden vakarás, igazitás, kitörlés a lehetőségig kerültessék, és ha ily igazitás szükségessé vált, alúl külön a tanúk előtt, vagy aláirások előtt igazoltassék; mert ha ilyesmi egy pontban is fordulna elő, az egész végrendeletet megdöntheti.

A kelet vagyis év, hó napnak kitétele nem épen szükséges ; de hasznos lehet. *d)*

a) 1715 : 27. 1729 : 31. — De az udv. kanczellária már megszünt. — *b)* Arról, hogy a végrendelet ott létezik. — *c)* 1715 : 27. 1. 2. §. Nők a tanuságtól nincsenek kizárva világos törvény által. Hogy a zsidók keresztények végrendeleteinél tanuk nem lehetnek, már nem áll. l. fen. 39. §. — A pecsét, hogy saját legyen, nem szükséges, egyik a másikét is használhatja. Különös kir. rendeletek tiltják a szerzeteseket, plébános és egyéb lelki pásztorokat a tanuságtól, ha a végrendelet templomuknak, kolostoruknak kedvez, sőt még a végrendelet irásától is. Úgy az örökösök, hagyományosok, vagy azokkal közelebbi összeköttetésben állók tanúk nem lehetnek. Int. 14. jul. 1774. 1723 : 41. 1729. 26. — *d)* P. o. ha több végrendelet vagy fiókvégrendelet van. V. ö. al. 376. §.

353. §. Sz. kir. városi polgárok végrendeletének külkellékei.

Sz. kir. városi polgárok közvégrendeletet tehetnek a városi tanács, vagy kiküldött tanácsbeliek előtt; magán végrendeletet

pedig a divatozó szokás szerint *a)* ; jobbára azonban a nemesiekre megkivántató számú tanúk előtt. A törvény azon rendelete, mely szerint a végrendelet felolvasandó volt, kivéve ha maga a végrendelkező sajátkezüleg irta és aláirta, ujabb törvény által megszünt. *b)* Lehet a végrendelet zárt, vagy nyilt, épen ugy, mint a fennebbi 352. §-ban megjegyeztük.

a) 1715: 37. az addigi szokást meghagyta. A közvégrendelet a tanácsnak beadatik, 2 tanácsbeli vagy a jegyző által aláiratik; a kiküldöttek pedig jelentésük mellett a végrendeletet bemutatják, és az a levéltárba tétetik, az eltételről azonban érdekeltek kivánatára bizonyitvány adatik a végrendeletnek könnyebb feltalálhatása végett. — A tanuk, aláirás és pecsétre nézve mindazok állnak, miket a fennebbi 352. §-ban a nemesekre nézve megjegyeztünk. — *b)* 1840 : 14.

354. §. Jobbágyok végrendeletének külkellékei.

A (volt) jobbágyok végrendeletet tehetnek a helybeli szokás szerint, vagy a biró és két esküdt előtt, vagy pedig öt tanú előtt, a mi még legtanácsosabb, és akkor a tanúkra valamint a végrendelet aláirása körüli eljárásra nézve mindazok követendők, miket fennebb a 352. §-ban a nemesekre nézve előadtunk. *a)*

a) II. 25. III. 30. §. 6. Előbbi törvényeink szerint a jobbágyok magszakadás esetében akár ősi, akár szerzett ingóságaikról szabadon intézkedhettek; szerzett ingatlanoknak csupán fele részéről, a másik fele, valamint az ősi ingatlan a földes úrra szállott, és ugyanaz volt mag- és végrendelet nem létében az örökös. — Az 1836: IX: 1840: VIII. szerint minden ingó és ingatlan szerzeményeikről szabadon rendelkezhettek ; — jelenleg a javak egyenlőségénél fogva csak a közönséges törvény által korlátoltatnak p. o. Ért. 1. 7. §. — A jobbágyoknak a III. 30. 1. 4. 5. §§. alapján azon jogkedvezmény engedtetett, hogy végrendeletileg serdületlen korú örökösüknek azon esetre, ha hogy az e korában elhalna, helyettest is nevezhettek.

355. §. Jászok és Kunok végrendeletének külkellékei.

A Jászok és Kunok köz ünnepélyes végrendeletet tehetnek a helybeli tanács, vagy kiküldött két tanácsbeli, vagy két kerületi tisztviselő előtt; magán irott vagy szóbelit pedig három becsületes polgártárs előtt is; ha pedig a végrendelkező irni nem tud, négy tanú kivántatik. A kerületi tisztviselők tartoznak az illetőknek, akármikor kivánják hivatalos bizonyványt adni arról, hogy a végrendeletet felvették, és magát a végrendeletet a legközelebbi gyülésre beadni, mely aztán őrizet végett a levéltárba eltétetik.

A tanácsbeliek azonban, és más tanúk tartoznak az irott végrendeletet a helybeli tanácsnak 15 nap alatt beadni, vagy a szóval tett végrendeletet bejelenteni, és ha időközben a végrendelkező meghalt, a jelentést esküvel erősiteni; minden esetben pedig szükség a jelentést haladék nélkül jegyzőkönyvbe beiktatni.

Fiókvégrendeletre azonban két tanu is elegendő. *a)*

a) Statut. VIII. p. Frank. 627. §.

356. Papok végrendeletei.

I. Katholikusoknál.

A főpapok, kik kir. egyházpártfogási jogon lett kinevezés utján nyerték papi javadalmukat, *a)* törvényeink szerint, ha végrendelkezésre királyi engedélyt nem nyertek: tiszta szerzeményöknek csak $^1/_3$ részéről végrendelkezhettek, másik $^1/_3$-da az egyháznak maradt, melynél kimultak, a harmadik a kir. kincsnek jutott az ország védelmére. De a hagyatékból mindenek előtt levonandók voltak a temetési költségek, a szolgák bére, egyéb tartozások, adósságok. Könyvek a káptalannak, vagy hivatalnak, melyet viseltek, isteni szolgálati készlet az egyháznak, házi butor, és a gazdasági felszerelés szinte a hivatalnak jutottak.

De miután a Concordatum XXI. czikke szerint felmentettek azon korlátok alól, melyek végrendelkezésökre nézve előbb léteztek, *b)* ők is a könyveiken s egyéb imént emlitett tárgyakon kivül egyéb vagyonukról épen úgy mint a magán kijelöléstől függő préspostok, apátok, kanonokok, plébánosok és a többi világi papok szabadon intézkednek; csak hogy ujabb időben ez utóbbiak hagyatékának $^1/_{20}$ része növendék- és elaggott papok intézetének jut. *c)*

A görög egyesült kisebb rendü pap, ha végrendelkezik, a papi özvegyek és árvák javára illő hagyományt tartozik rendelni. *d)*

Külső kellékek tekintetében a papok általában a nemesi végrendeleteket követik. *e)*

a) 1715: 16. Azon apátok és prépostok, kik magán egyházpártfogók által ajánltatnak, és jelöltetnek, ezek közé nem tartoznak. Kir. leirat is 1812. oct. 6 24269. sz. — Alapul szolgál az u. n. Kolonichféle szerződés „Conventio Kollonichiana", mely 1703-ban akkori esztergami érsek Kolonichtól vette elnevezését; valamint az azt megerősitő 1715: 16. — A főpapok azonban saját családi javaikra nézve a közönséges törvények alatt állnak, mivel a szerződés csak a javadalomból szerzettekre szól. — Minden a fenhivott szerződés kijátszására czélzó halálesetérei szerződés vagy alku érvénytelen; mivel a Dec. 27. de act. Fisci R. csak az élők közti ajándékozást engedi meg. — Bővebben

Kelemen III. 177. és köv. §§. Frank 236. §. — *b)* Kir. udv. rendelet 1863. april 2. — Tanácsos azonban végrendelkezhetési engedélyt kérni, s nem a Concordatumot követni. — *c)* Kir. Resol. 1792. april 12-ről. 1836. jan. 4. 113. sz. Az illető egyházmegyei statutumok is határoznak. — *d)* Intim. Dec. 20. 1807. Nr. 26. 838. — *e)* 1715 : 27. és fen. 352. §.

357. §. II. Nem egyesült görögöknél.

A nem egyesült görög érsek, vagy püspökök hagyatékából a püspöki öltözet, a házi butor, gazdasági felszerelés, és a könyvek az utódnak maradnak; egyébiránt a terhek levonása után fennmaradt tiszta hagyaték feléről *a)* szabadon intézkedhetnek, a másik fele része, és pedig az érsek hagyatékának az elidegenithetlen nemzeti pénztárba foly, a püspöké pedig emez, és a karloviczi iskolák alapja közt felosztatik.

Más gyermektelen pap szerzeménye harmadáról intézkedhetik, két harmadát pedig a püspök nyeri, de abból a temetési és engesztelő szertartások költségeit fizetni tartozik. *b)*

a) A törvény azt mondja honfiak javára, tehát az idegeneket kizárja, ez azonban megszünt. Fen. 36. §. — *b)* 1778-ki kir. rendelet bőv. kifejtve 1779-ben az u. n. „Declaratorium Illyricum" nevezet alatt.

358. §. Szóbeli végrendeletek.

A szóbeli végrendeletek külső kellékei ugyanazok, melyek az irottaké; de czélszerüen teszik a tanuk, ha a szóbeli végrendeletet könnyebb emlékbentartás végett irásban is feljegyzik. Ha per támad felette, a tanuknak a végrendelet tartalmára meg kell esküdniök, mi az irott végrendeleteknél nem szükséges. És ha az irott végrendelet valamely hiba p. o. pecsét hiánya miatt megdölt, megállhat mint szóbeli, valamint ha az irott végrendelet elvész, azt a tanúk eskü alatti vallomásával pótolhatni, ha csak az ellenkező nem bizonyittatik t. i. hogy azt a végrendelkező semmitette meg; a mit elővélni lehet, főleg ha a végrendeletet magánál tartotta. *a)*

a) Sent. 24. 94. de. act. Fisci R. Kövy (Fogarassy) 354. §. — A már kijelentett, leirt, de a végrendelkező eszméletlen állapotba jutása miatt általa és a tanuk által alá nem irhatott végrendelet mint szóbeli megáll. Hszem. tábl. 14068/1867.

359. §. Kiváltságos végrendeletek.

Kiváltságos végrendeletek: 1) melyekben csupán kegyes, ájtatos czélokra szánt intézkedések foglaltatnak; 2) ha a szülők csupán gyermekeikre nézve intézkednek: 3) katonai személyek végrendeletei háború idején a táborban, vagy előkészület idején, vagy is

midőn és meddig zsoldpótlékot húznak *a)*; végre 4. járványhalál idején.

Ezekre nézve elég, ha a végrendelkező a végrendeletet sajátkezüleg irta, és aláirta *b)*, vagy akaratját két tanu előtt szóval kijelentette. *c)*

a) 1830 : 9. 3. §. — *b)* 1715 : 21. 5. de nem, ha egyedül aláirta, mert ilyenkor még 2 tanú kivántatik, ha csak aláirásakor az idegen kézzel irt végrendeletet világosan sajátkezüleg irt megjegyzésével meg nem erősitette. A pecsét el is maradhat, mind a végrendelkező mind a tanúk részéről. — *c)* A 3. 4. pontok alatti végrendeletek azonban csak addig érvényesek, mig azon veszélyes időszak tart, vagyis ha a végrendelkező az alatt halt meg; de annak elmultával a végrendelet is erejét veszti. V. ö. alább 366. §.

360. §. Országon kivüli végrendeletek.

Az országon kivül tartózkodók végrendeletet tehettek a magyar kir. udv. kanczelláriа, vagy az ország valamelyik rendes birája vagy itélő mestere előtt, ha ilyen esetleg ott mulatott, továbbá úgy most a helynek, hol a végrendelkező tartózkodik, szokása szerint. De ha ennek megtartása felett kétség támad, azt az, kit érdekel, különösen bizonyitani köteles, mert külföldi szokásokat vagy törvényeket tudni senki sem tartozik. (1729 : 24. 10. 12. §§.)

361. §. Fiókvégrendelet (Codicillus.)

Fiókvégrendelet a végakaratnak kevesebb szertartásokhoz kötött nyilvánitása a hagyaték egy része, vagy más intézkedések iránt. A fiókvégrendeletre 3 tanú kivántatik, akár irott, akár szóbel legyen; de ha a végrendelkező irni nem tudna, negyedik nem kivántatik. Ha az országon kivül tétetik, akkor az áll, mit e tekintetben a végrendeletekre nézve mondottunk. *a)*

a) Fennebb 360. §. 1715 : 27. 6. §. 1729: 21. Kelemen. III. 187. 188. §. A Jász-Kunoknáli kivételt fen. a 355. §. végén. — A fiókvégrendelet többnyire már előbbi végrendeletet föltételez, és azon változtat; de önmagában is megáll. — Több fiókvégrendeletet is találunk ugyan egy végrendelkezőtől.

362. §. Kölcsönös végrendeletek.

Gyakran történik, hogy házastársak együtt ugyanazon végrendeletben nyilatkoztatják ki végakaratukat, sőt néha egymást is örökösnek nevezik; vagy egyébként egymásra nézve intézkednek. Ezeknek kellékeire nézve különféleségükhöz képest a fennebb előadott szabályok állnak. A tanukra nézve az ily kölcsönös végrendelet csak

egy végrendeletnek tekintetik, és egyszer iratik alá, s illetőleg pecsételtetik.

Ezekről csak annyiban emlékezünk, a mennyiben gyakoriak, és a törvény által nem tiltvák. *a)*

a) Latinul: „simultaneum mutuum, reciprocum testamentum." Az ausztr tvény szerint alább 367.§. Visszavonásuk lehetségére nézve alább a 376. §-ban

363. §. B) Az osztrák törvények szerint. Végrendelet. Fiókvégrendelet. A végrendeletek nemei és különösen a biróságon kivüli irott végrendeletek külkellékei.

Az örökhagyó végakaratának nyilvánitása, ha abban örököst nevez, végrendeletnek, ha pedig csak más intézkedéseket foglal magában, fiókvégrendeletnek *a)* neveztetik.

Azok, miket a személyi képességre nézve természeti tekintetben honi törvényeink nyomán mondottunk, ide is alkalmazhatók. *b)* A biróilag tékozlónak nyilvánitott vagyonának csak fele részéről rendelkezhetik, másik fele a törvényes örökösre száll. *c)* Serdületlen koruak végrendelkezésre nem képesek, de kiskoruak 18 éven alól csak szóval a biróság előtt tehetnek végrendeletet; 18 éven túl a megszoritásnak nincs helye. *d)* Halálra itélt gonosztevő itéletének kihirdetése napjától fogva, súlyos börtönre itélt pedig mig büntetése tart, érvényes végrendeletet nem tehet.

A vagyoni tehetségre nézve a köteles résznek, hacsak a kitagadásra elégséges ok fen nem forog, érintetlenül kell maradni. *e)*

A végrendeletek biróságon kivül- vagy biróság előttiek, irott vagy szóbeliek, az irottak tanuk előttiek, vagy tanuk nélküliek. *f)*

A biróságon kivüli irásbeli tanuk nélküli vég- vagy fiókvégrendeletnek a végrendelkező saját kezével irottnak, és aláirottnak kell lenni. A kelet kitétele nem szükséges ugyan, de a per elháritása végett tanácsos. *g)*

Ha pedig az örökhagyó végrendeletét más által iratta le, sajátkezüleg kell aláirnia, továbbá 3 képes tanú előtt, kik közül legalább kettőnek együtti jelenléte kivántatik, azon iratot az ő végrendeletének kell elismernie, a tanuk pedig magukat vagy belől vagy kivül, de mindig magára az okiratra, nem pedig netán valami boritékra, mint a végrendelet tanúi irják alá. *h)*

Oly örökhagyó, ki irni nem tud, tartozik az imént előszabott formaszerüségek megtartása mellett, aláirása helyett kezevonását, még pedig mind a 3 tanú jelenlétében saját kezével feltenni, sőt egyike a tanuknak az örökhagyó nevét is oda irni *i)*,

Ha az örökhagyó olvasni nem tud, az iratot az egyik tanú által a másik két tanu jelenlétében, kik annak tartalmát megtekintették, maga előtt fel kell olvastatnia, és azt erősitenie, hogy az ő akaratával megegyező. A végrendelet irója minden esetben tanú is lehet *k)*.

a) Auszt. ptvkv. 553. §. — *b)* L. fen. 350. §. — *c)* ausztr. ptvkv. 568. §. — *d)* V. ö. fen. a 350. §-t, és az ausztr. ptvkv. 569. §. — *e)* Alább a 425. §. — *f)* Auszt. ptvkv. 577. §. — *g)* U. o. 578. §. — *h)* U. o. 579. §. — *i)* U. 580. §. és a Függ. 52. 58. §§., mely szerint a zsidó névaláirások csupán kézjegynek tekintetnek. — *k)* Auszt. ptvkv. 581. §.

364. §. Folytatás. Szóbeli végrendeletek külkellékei. Nem képes tanúk.

A szóbeli végrendeletet lehet tenni három képes együtt jelenlévő, és az örökhagyó személye ugyanazonságát bizonyitható tanúk előtt; kik azt emlékezet végett jó, ha maguknak feljegyzik. A szóbeli végrendelet tartalma mind a három, vagy legalább a két tanú egybehangzó hit alatti vallomásával bizonyittatik *a)*.

A törvény mindenütt, hol a végrendeleti tanúkról szól, képes tanúkat kiván, és a nemképes tanúkat különösen kijelöli. Ilyenek: az egyházi szerzet tagjai, nőszemélyek, 18 éven alóli ifjak, esztelenek, vakok, siketek, vagy némák, azok kik az örökhagyó nyelvét nem értik; továbbá csalási vagy nyereségvágybóli egyéb büntett miatt elitéltek, nem keresztények keresztények végrendeleténél; ugy szintén az örökös, vagy hagyományos a neki szánt hagyatékra nézve nem képes tanú; szintoly kevéssé annak házastársa, szülői, gyermekei, testvérei, vagy a véle ugyanezen izben sógoros személyek, és fizetett háznépe. És ha az örökhagyó annak, ki a végrendeletet irja, vagy annak háztartásának, gyermekeinek, szülőinek, testvéreinek, vagy vele ugyanezen izben sógoros személyeknek valami hagyatékot rendel, a rendelkezésnek 3 képes tanú által bizonyitva kell lenni *b)*.

a) Auszt. ptvkv. 585. 586. §§. — *b)* U. o. 591—595. §§.

365. §. Folytatás. Biróság előtti végrendeletek.

Biróság előtt is végrendelkezhetni, irásban, vagy szóval. Az irott végrendeletnek az örökhagyó által legalább sajátkezüleg alá-

irva kell lenni, és a biróságnak személyesen átadatnia. A biróság köteles az örökhagyót azon körülményre, hogy sajátkezü aláirásának ott kell lenni, figyelmeztetni, aztán az iratot lepecsételni, és a boritékra feljegyezni, kinek végakarata foglaltatik benne. Az ügyletről jegyzőkönyet kell felvenni, és az iratot téritvényadás mellett biróilag eltenni. Ha pedig az örökhagyó szóval akarja akaratát nyilvánitani, nyilatkozata jegyzőkönyvbe veendő, és az szintugy mint imént mondatott lepecsételve elteendő. A biróságnak legalább 2 hittel kötelezett birósági személyből kell állnia, kiknek egyike azon helyben, hol a nyilatkozás elfogadtatik, birói hivatalt visel. A birón kivül második birósági személy tanúságát két más tanú is helyettezheti. — Szükség esetben az előbb kijelelt személyek az örökhagyó lakására is elmehetnek, végakaratát szóval vagy irásban elfogadhatják, és aztán az ügyletet a nap, év és hely feljegyzésével jegyzőkönyvbe iktathatják. (Ausztr. ptvkv. 587—590. §§.)

366. §. Folytatás. Kedvezményes végrendeletek.

Hajózások alkalmával, vagy oly helyeken, hol kórvész, vagy hasonló ragályos járványok uralkodnak, tett végrendeletek **kedvezményeseknek** hivatnak, mert ezeknél csak két tanú kivántatik, kiknek egyike a végrendeletet is irhatja, sőt ragályveszedelemkor még az sem kivántatik, hogy mindkettő együtt jelen legyen; és egyházi szerzet tagjai, nőszemélyek, s a tizennegyedik évet meghaladott ifjak is érvényes tanúk.

Azonban a kedvezményes végrendeletek a hajózás vagy járvány végződése után, hat hónap mulva erejöket vesztik.

A katonai végrendeleteket illető kedvezmények pedig a katonai törvényekben foglaltatnak *a)*.

a) Ausztr. ptvkv. 597—609. §§. — Justiznorm 1754. jun. 15-ről 87. §. szerint minden katona, mig zsoldot húz, és a szolgálatból elbocsátva nincs irott végrendeletet tehet sajátkezüleg irva s aláirva; szóbelit két tanu előtt: áll ez a nyugdijazottakra is, de ha ingatlanokról intézkednek, azon hely kellékeit tartoznak követni, hol az ingatlan fekszik. E kedvezmények nejeiket, gyermekeiket, vagy szolgáikat, az u. n. characterrel nyngalmazottakat, szabadságosokat nem illetik.

367. §. Folytatás. Kölcsönös végrendeletek.

Kölcsönös végrendeletek az osztr. törvény szerint csupán a házastársak közt érvényesek, kik ugyanazon egy végrendeletben kölcsönösen, egymás, vagy más személyek javára végintézkedhetnek.

Az ily végrendelet azonban visszahúzható, de az egyik fél visszahuzásából a másik fél visszahuzását következtetni nem lehet (Auszt. ptvkv. 583. 1148. §§.) — Ennyit a végrendeletekről az osztrák törvények szerint.

368. §. Az örökös kijelöléséről.

A végrendeletben az örökös kijelölése körül használt kifejezések nem ritkán kétségekre adnak alkalmat, ugyanazért nem lesz felesleges itt némely szabályokról emlékeznünk.

1. Ha egy örökös van határozatlanul nevezve, p. o. örökösömnek nevezem N-t; az egész hagyaték az övé, és egyetemes örökösnek tekintetik. De ha azon kinevezett örökös egy bizonyos részre p. o. 1/3-ra van nevezve, csak az 1/3-ot kapja, a többi a törvényes örökösöket illeti. — Ugyanez áll az első esetben, ha több örökösök vannak határozatlanul az egészre nevezve; az utóbbikban, ha többen vannak határozottan nevezve, és azok részei az egész hagyatékot ki nem merítik.

2. Ha több kinevezett örökös közül némelyeknek egy meghatározott rész p. o. 1/3, 1/4, másoknak pedig semmi határozott rész nincs kiszabva, ezek a többi hagyatékot egyenlő részekben kapják. Ha semmi sem maradna fen p. o. Péter, Pál, János van hivatva, Péter 1/3-ra, Pál 2/3-ra, de Jánosról rész tekintetében nincs határozat, akkor a határozatlanul nevezett János részére aránlag annyi vonandó le az egészből, hogy egyenlő részt kapjon avval, kinek (e példában Péternek) legkevesebb volt szánva. Ha pedig a meghatározott részek egyenlők, a határozatlanul nevezett örökösnek mindegyik annyit tartozik átengedni, hogy ez velük egyenlő részt nyerjen. — Mert az ily hiányos intézkedés csak tévedésből származhatik, és az örökhagyó akarata arra nézve is, kinek részt nem jelölt, a lehetőségig teljesitendő.

3. Ha több örökös közül a határozott részre nevezettek valamelyike a maga részét ki nem veszi, vagy veheti, mert p. o. meghalt, vagy szerzetes lett; akkor ha az örököstársak általában örökösökül nevezvék, a megürült rész köztük egyenlőn felosztatik. Ha mind egyenlő részekre nevezvék: akkor a megürült rész mint növedék őket nem illeti, hanem törvényes öröklés tárgya. De ha több örökösök közül némelyek határozott, némelyek pedig határozatlan részekre hivatvák, az esetben a megürült örökrész a határozatlan részben hivatottat, illetőleg hivatottakat illeti *a)*.

Átalában jegyezzük meg, hogy ha az örökhagyónak végrendeletileg kifejezett akarata, vagy czélzata ellentétes magyarázatokra nyujt-

hat alkalmat, az örökhagyó viszonyaira, s egyéb helyi körülményekre kell figyelemmel lenni *b)*.

a) Tankönyveink közül csak Franknál találjuk e szabályokat a 138. §. alatt, melyek azonban a római s főleg az osztrák törvény 554—562. §§-ból meritvék, de hasznos voltukat reánk nézve, törvényeink hiánya mellett tagadni nem lehet. — Ugyanez áll az ausztr. ptvkv. 570—572. §§-aiban foglalt szabályokról is, mert az örökhagyó, vagy a végrendelet irója leirója tévedhet a személy vagy tárgyra nézve. Ha ily tévedés nem lényeges, akkor az intézkedés megáll: p. o. öcscsét nevezi örökösnek, kit kedvelt és a nevében téved, vagy a tárgy elnevezésében p. o. N. helyett felső N-i birtokát, pedig csak alsó N-i birtoka van. De ha lényeges: p. o. öcscse gyermekeit nevezi örökösöknek, de annak épen semmi vagy csak mostoha gyermekei vannak, vagy a tárgyban p. o. N. elleni követelését, mit azonban már rég beszedett stb. az ily intézkedés érvénytelen. — Az örökhagyó által kijelentett indok valótlansága az intézkedést meg nem szünteti, de igen is akkor, ha az indok feltételként szolgál, melyhez az intézkedés kötve van, és az által kiről szól, nem teljesithető. — Frank 238. §. Stubenrauch Commentar az 570—572. §§-okhoz. — *b)* Hszem. tábl. 13065/1866.

369. §. Utóörökösök, helyettesitések.

Az örökhagyó azon esetre, hahogy kinevezett örököse az örökséget elfogadni nem akarná, vagy el nem fogadhatná, egyszersmind helyébe mást, egyet, vagy többeket kinevez, vagy az egyik vagy a másik, vagy mindkét esetre, föltétlenül vagy föltételesen. Ez **helyettesitésnek** *a)*, és az ily helyettesitett **utóörökösnek** hivatik.

Mihelyt a sorban legelől nevezett örökös az örökséget megnyerte, az utóörökösök egyszer mindenkorra elesnek, hacsak a helyettesités p. o. az örökös gyermek serdületlen korához nincs kötve *b)*.

Az utóörökös az örökséget a reárótt terhekkel együtt átveszi, hacsak azok nem csupán az első örökös személyéhez voltak kötve.

Ha pedig az együttörökösök vannak egymásnak helyettesitve, azoknak egymásutáni öröklését a végrendelet értelme határozza meg, p. o. ki mennyi részben volt hivatva az örökségre, azon részben örököl, mint utóörökös is. De ha az együttörökösökön kivül még más is hivatott az utóöröklésre, a megürült örökrész mindnyájukat egyenlőn illeti *c)*.

a) Az ausztr. törv. szerint közönséges helyettesitésnek, megkülönböztetve a hitbizományitól, miről alább a köv. §-ban. — *b)* Ausztr. ptvkv. 604—607. 617. §§. Frank 239. §. Fen. a 354. §-nál. — *c)* Oly **végrendeleti intézkedés**, vagy osztályos egyezség, mely szerint az örökösök egyik, vagy másik ágának végkihalta esetére a kölcsönös örökösödési rend fentartatik: örökösi helyettesitésnek nem vétethetik. Hszem. tábl. 8827/1867

370. §. Hitbizományi helyettesités.

Az örökhagyónak abbeli intézkedése, hogy örököse az átvett örökséget holta után, vagy más meghatározott esetben, p. o. ha szerzetbe lépne vagy nem házasodnék, egy második kinevezett örökösnek adja át; hitbizományi helyettesitésnek *a)* mondatik, és a mennyiben világosan szól, mint imént megjegyeztük: világosnak, ha pedig az örökös végrendeletileg el van tiltva az örökség felőli végrendelkezéstől, hallgatagnak neveztetik. De hacsak éltében van eltiltva az örökség elidegenitésétől, azért halála esetére végrendelkezhetik, mivel az ily tilalomnak az lehetett oka, hogy az örökös élelmére nézve biztosittassék.

Hitbizományi helyettesités esetében a kinevezett örököst a helyettesités esetének beálltáig a korlátolt tulajdoni jog illeti a haszonélvező jogaival, és kötelezettségeivel. És ha a helyettesités kétesen van kifejezve, az oly módon értelmezendő, mely által az örökösnek a tulajdonróli rendelkezési szabadsága legkevésbé korlátoltatik *b)*.

A hitbiz. helyettesités akkor enyészik el, ha a kinevezett utóörökösök közül többé egy sem létezik, vagy ha azon eset, melyre rendeltetett, megszünik *c)*.

a) Ez az u. n. „substitutio fideicommisaria." — *b)* Frank 239. §. Az előadott elvek az auszt. ptvkv. 608—615. §§-ban foglaltatnak, de mint általános elvek honi törvényünk e tekintetben hallgatása miatt gyakorlati hasznuak lehetnek. — Az sem szenved kétséget, hogy ellenkező törvényünk nem lévén többeket is lehet hitbiz. helyettesekként kinevezni, életben levőket ugy, mint a még születendőket; p. o. N. N.-t és utódait. Ha a végrendelkező elméjében megzavarodott örökösének utóörököst nevez: ezen intézkedés, ha az elmebeteg kigyógyult, erejét veszti. — *c)* A családi hitbizományokról alább a 382. §.

371. §. A hagyományokról.

A hagyományok iránt ugy a személyeket, mint a tárgyat tekintve, különbféle kérdések támadhatnak. Főszabályul szolgál a végrendelkező szándéka, mert a kitételek homályossága eseteiben a szándék határoz, és kétes esetekben az követendő, a mivel az örökös kevésbé terheltetik.

A következő szabályok nem csekély haszonra lehetnek: *a)*

1) Hagyományt lehet az örökösnek és hagyományosnak is kötelességül tenni, vagy az egész végrendeletet hagyományokkal kimeríteni a nélkül, hogy örökös neveztetnék. Az örökösök egyike vagy többjei részére az örökrészen kivül hagyományt is lehet rendelni, és az előhagyománynak neveztetik *b)*.

2) A hagyományok rendszerint az intézkedő egész vagyonát terhelik, azonban ha a hagyomány valamelyik örökösnek vagy hagyományosnak van kötelességül téve, az mint teher az örökrészszel vagy hagyománynyal együtt jár, p. N.-nek hagyatott egy szőllő, hogy M.-nek 200 forintot fizessen mint hagyományt, a hagyományos magát a 200 forint fizetésének terhe alól azért ki nem vonhatja, mivel a szőllő annyit nem ér, hanem köteles vagy teljesiteni, vagy a hagyományról lemondani. — Ha lemond: a megürült hagyomány az örökösre, illetőleg örökösökre száll, kik ha szintén vonakodnak a hagyományt a reá rótt teherrel együtt elvállalni, a hagyomány maga az arra utalt hagyományosnak átengedendő *c*).

3) Ha az örökhagyó bizonyos osztályu személyeknek p. o. rokonoknak, cselédeknek, szegényeknek bizonyos felosztandó összeget hagyományoz, annak felosztásával vagy örökösét, vagy más valakit egyszersmind megbizhat; ha ez nem történt, a felosztás joga az örököst illeti. Rokonok közt minden közelebbi meghatározás nélkül felosztatni rendelt hagyomány a legközelebbi izen levőkre értendő *d*). Név szerint nem, hanem csupán a szolgálat neme szerint emlitett személyeknek szánt hagyomány az örökhagyó halálakor azon minőségben szolgálatban állott személyekre értendő, ha csak azok, kiket illet, ezen elővéleményt fontos okokkal meg nem erőtlenítik *e*).

a) A 369. §. végpontja ide is illik. — Törvényhozásunk e tekintetbeni hiányait érzi Frank is munkája 240. és köv. §-ában, hová az imént előadott és alább előadandó szabályokat majd a római- majd az osztrák törvények, leginkább az utóbbiak alapján átvette. — *b*) „Előhagyomány“ „praelegatum“ honi jogunk szerint; ez az ősi és szerzeményi javak közti különbség idejében szerzeményi vagyonnak tekintetett. Sent. 39. 93. 157. ad invalid. fass. ex praejud. — *c*) ausztr. ptvkv. 650. §. — *d*) u. o. 651. és 682. §§. — *e*) u. o. 683. §.

372. §. Folytatás. A hagyomány tárgyát illetőleg.

Hagyomány tárgya lehet minden dolognemü, a mennyiben a közforgalomból kivonva nincsen.

Itt különösen azon esetekről szólunk: ha a hagyomány tárgyát bizonyos nembeli dolgok, tartozások, követelések, tartály, pénz, drágaságok, ékszerek, pipere, arany vagy ezüst, tartás, nevelés, élelmezés, kiházasitás, butorok, lakás képezik.

I. Bizonyos nembeli dolgoknak közelebbi meghatározás nélküli hagyományozása esetében, p. o. egy paripa, szekér és hasonlók, — ha a hagyatékban több ilynemü vagyon találtatik, a végren-

deleti végrehajtón vagy az örökösen áll a választás; de oly darabot tartozik választani, melynek a hagyományos hasznát vegye; de ha a választás a hagyományosnak van fenhagyva: ez a legjobbat is választhatja.

Ha az örökhagyó bizonyos nembeli egy vagy több dolgot világosan csak a maga tulajdonából hagyott, és efféle hagyatékában nem találtatnak, a hagyomány foganat nélküli; ha azok nem a kirendelt mennyiségben találtatnak, a hagyományos érje be azzal a mennyi van. — De ha nem világosan a maga tulajdonából hágy, és hagyatékában ilyesek nem találtatnak: az örökös tartozik azokat a hagyományosnak állásához és szükségeihez illő mennyiségben megszerezni.

Ha a választás egy harmadikra van bizva, és az e jogot el nem vállalja, vagy a kiválasztás előtt meghal, a biró határoz.

Megeshetik, hogy az örökhagyó ugyanazon személynek szánt hagyományt végrendeletében többször is említi; ha a dolog világosan meg van határozva, azt a hagyományos természetben, és értéke szerint egyszersmind nem követelheti. Egyéb hagyományok habár ugyanazon nembeli dolgot, vagy ugyanazon összeget tartalmazzák is, mind annyiszor illetik a hagyományost, a hányszor ismételtettek.

Ha a hagyományos a hagyományozott tárgyat már a végrendelkezéskor mint tulajdonát birta, a hagyományozás erejét veszti, ugyszintén akkor is, ha azt a végrendelkezés után az örökhagyótol ugyan megkapja, de ha p. o. pénzért, cserében, akkor annak becsárát a hagyatékból követelheti.

Oly idegen dolognak, mely sem az örökhagyónak sem azon örökösnek vagy hagyományosnak, ki köteles volna azt egy harmadiknak kiadni, nem tulajdona, hagyományozása érvénytelen. De ha az örökhagyót akár az örököst vagy hagyományost azon dologban valamely rész vagy igény illeti, a hagyomány csak arra terjed. És ha az örökhagyó azt rendeli, hogy valamely idegen dolog p. o. N. N. háza, földje megvétessék, és a hagyományosnak kiadassék, de tulajdonosa azt eladni nem akarja, a hagyományos részére a becsár kifizetendő *a)*.

II. Ha a hagyományos az örökhagyónak tartozott, és ez a tartozást a hagyományosnak hagyta, ez az örököstől kötelezvényét viszszakövetelheti, vagy a tartozásról az örököstől nyugtát kivánhat. De ha az örökhagyó a hagyományosnak bizonyos összeggel tartozik, és neki ugyanannyi összeget hagyományoz, nem vélelmeztetik az, hogy a hagyománynyal egyszersmind adósságát kivánta volna leróni. Az ily összeget az örökös kétszer fizeti meg, mint adósságot, és mint hagyományt.

Az adósság elengedése csak a hagyományozáskor fenlevő, nem pedig az azután kelt adósságra is értendő. — És ha a hagyomány által zalogjog vagy kezesség engedtetik el, ebből maga az adósság elengedése nem következik. Ha a fizetési határidők meghosszabbittatnak is, a kamatok, ha előbb folytak, azután is folynak, különben nem *b)*.

Valamennyi kinn levő követelések hagyományozása alatt a közhiteli papirosok is nem értendők *c)*.

III. Ha pedig az örökhagyó valakinek egy harmadik elleni követelését hagyta, az örökös tartozik a követelést az elmaradt és folyó kamatokkal együtt a hagyományosnak átengedni.

Ha az örökhagyó a hagyományosnak oly adósságot hagyományoz, melyel annak ő maga tartozik, ezen adósság valóságát köteles az örökös elfogadni, és azt a határidőrei tekintet nélkül a hagyományok kifizetésének határideje alatt kifizetni *d)*. De az örökhagyó veszélyezett hitelezői ily elismeréshez kötve nincsenek *e)*.

a) Igy az ausztr. ptvkv. 652. 656—662. §§. — *b)* u. o. 666. §. de honi törvényünkre csak az illik, a mit kimondottunk, mivel a kamatok csak akkor fizetendők, ha világosan kiköttetett, vagy a fizetési határidő elmulasztatott. V. ö. alább a 206, 244. §-t, de ugy látszik, hogy az osztr. törvény idézett §-a e szóval folyvást azt jelenti. — *c)* u. o. 688. §. Az ingatlan jószágon fekvő tőkék vagy a dologbani jogból eredő követelések is a valamennyi kinn levő követelések alatt értendők. — *d)* u. o. 665. §. azt mondja: „a hagyományok kielégitésére rendelt határidő alatt" de miután honi törvényeink ily határidőt ki nem tüztek: azt kell tartani, mit alább a 374. §-ban mondunk. — *e)* u. o. 685. §. Lehet, hogy ily elismerés a hitelezők kijátszására van irányozva; de ily esetben a hitelezők a tartozás valóságát ostromolhatják.

373. §. Folytatás.

A végrendeletekben gyakran előfordulnak ilyen és hasonló intézkedések: éléskamrámat, pinczémet hagyom N. N.-nek. Szekrényt, pohárszéket a rajta, benne foglalt tárgyakkal; ilyen ingatlan vagy ingó helyiségek, bútorok az osztrák törvényben „tartály"-nak hivatnak; e zek körül irányul szolgálnak a következő szabályok:

IV. Ha valakinek oly tartály hagyományoztatott, mely nem magában álló, hanem csak valamely egésznek része, p. o. a ház- vagy szőllőbeli pincze, éléskamra: rendszerint az vétetik elő, hogy csak azon tárgyak szánattak neki, melyek az örökhagyó halálakor abban találtattak, és melyek tartására azon tartály természeténél fogva rendelve, vagy az örökhagyó által rendesen használva volt.

Ellenben, ha a tartály ingó, vagy legalább magában álló dolog,

a hagyományos egyedül a tartályt, s nem a benne találtató dolgokat is igényelheti; p. o. magában álló pincze, pajta, kád, hordó.

V. Ha valamely szekrény, almárium- vagy láda minden benne található dolgokkal együtt hagyományoztatik, az arany, ezüst, ékszer és készpénz, sőt a hagyományos által az örökhagyó részére kiadott adóslevelek is oda számittatnak. Más adóslevelek vagy okiratok, melyeken az örökhagyó követelései és jogai alapulnak, csak akkor számittatnak oda, ha azokon kivül a tartályban semmi sem találtatik, vagy ha azokról végrendeletben valamint a tartályban foglalt némely tárgyakról külön intézkedés nincsen *a)*.

VI. D r á g a s á g o k alatt, az osztrák törvény szerint rendesen csak drágakövek, és igaz gyöngyök, ékszer alatt az álkövek is, és az arany, vagy ezüstből készült vagy avval futtatott ékitvény, mely a személy ékességére szolgál; p i p e r e alatt az értetik, a mi az ékszeren, ékitvényen s ruhadarabokon kivül a személy diszitésére szolgál.

VII. Az a r a n y vagy e z ü s t hagyományozása magában foglalja a feldolgozottat és feldolgozatlant, de nem pénzzé vertet, valamint azt sem, a mi csak részét vagy diszitményét teszi valamely más hagyatéki darabnak, p. o. órának vagy szelenczének. A fehérnemü nem az öltözékhez, és a csipkék nem a fehérnemühez, hanem a pipéréhez számittatnak.

VIII. K o c s i s z e r, „equipage" alatt az örökhagyó kényelmére szolgált kocsilovak és kocsik, a hozzá tartozó szerszámmal együtt, de a paripák és a nyeregszerszám nem értetnek *b)*.

IX. K é s z p é n z h e z tartoznak azon közhitel-papirok is, melyek a rendes forgalomban készpénz helyett szolgálnak *c)*.

X. T a r t á s hagyományozása az élelmet, ruházatot, lakást és a többi szükségeseket, és pedig ha másként nincs meghatározva, életfogytáig; a n e v e l é s mindezt, azonfelül a szükséges oktatást is magában foglalja, de csak a teljes korig tart. É l e l m e z é s alatt élethossziglani étel és ital értetik *d)*.

XI. K i h á z a s i t á s alatt, ha közelebbi intézkedés nincsen, a hagyományos állásához, a hely körölményeihez, és az örökrésznek vagy hagyománynak, melyből az teljesitendő, mennyiségéhez illő kiházasitás illetőleg férjhezadás értetik *d)*.

XII. B u t o r o k alatt csak a lakás illendő használására; h á z i e s z k ö z ö k vagy házi készületek alatt pedig egyszersmind a háztartáshoz megkivántató eszközök is értetnek: de mesterségi szerszámok világos kifejezés nélkül nem foglaltatnak *f)*.

XIII. L a k á s alatt, ha közelebbről nincs meghatározva, alkalmas és illő lakás értendő *g)*.

a) Ausztr. ptvkv. 675. 676. 677. Ide vehető még az is, ha a tartályban olyasmi találtatik, a mi az örökség vagy valamely hagyománybeli dolognak részét teszi, p. o. diszöltönyhöz az öv, ha az egész diszruha külön volt hagyományozva; vagy régi okmányok, könyvekről a végrendelet külön intézkedik. — *b)* Igy az ausztr. ptvkönyv 678. 679. §. — *c)* 680. §. — *d)* 672. §. — *e)* Hasonlatosságból az özvegyi,- hajadoni jognál, fen. 328. és alább 388. § — *f)* Igy ausztr. ptvkv. 674. §. — De a tartásnak, habár igénybe nem vétetik is, megfelelő érték nem követelhető: hacsak az igénybevétel az örökös által nem gátoltatik. Hszem. tábl. 19722/1866. — *g)* Ha a kérdés birói elhatározás alá kerül: figyelembe jön annak, kitől a lakás követeltetik, állása; ha cselédséggel bir, melyet a házban elhelyezni kénytelen; a szükségletek, melyet a helyi körülményekből felmerülnek; az érték, ha ilyen forog fen, melyet a lakási haszonélvezet képvisel; és ha a követelt helyiségek az ellenfél részéről amugy is nélkülözhetők. Hszem. tábl. 24100/1867.

374. §. A hagyományos hatályba léptének időpontja és követelhetési határideje.

A hagyományos, hacsak bizonyos feltétel nem áll ellent, — mindjárt az örökhagyó halála után szerez a maga és utódai részére jogot a hagyományra, de a tulajdoni jogot csak azon módokon, a mint a tulajdonszerzésre nézve meghatároztatott *a)*. Ot illeti a hagyomány tárgyának minemüségéhez képest annak minden haszna, jövedelme, de a kár és költség is rá néz; és előbb elhalván, mintsem azt birtokába vehette volna, a hagyományról már mint sajátjáról intézkedhetik, ily intézkedés hiányában az törvényes örököseire is átszáll, hacsak helyettesités által vagy máskint korlátozva nincsen; végre a hagyomány tárgyát illetőleg dologbani jogot nyer, és a hagyományozott dolgot, ha az idegen kéznél van, akárkitől visszakövetelheti.

Azonban nem csekély fontosságu kérdés reánk nézve az, vajjon a hagyományt a hagyományos mennyi idő alatt követelheti attól, ki azt részére a végrendelet értelmében kiadni tartozik? ily határidőről törvényeink hallgatnak, és igy nincs egyéb hátra, mint a fenforgó körülményekhez mért határozatot, ha a dolog perre kerül, a birótól várni *b)*.

a) L. fennebb. a 93. 98. §§. — *b)* Ezt Frank is bevallja a 242. §-ban és al. 245. §. végén elvül azt mondja, hogy a késedelmes teljesitő a kárért felelős, ugy a rendszerinti kamatokat fizeti. Igy itélt a Hszem. tábl. is 19723/1866. Legczélszerübb az örököst, vagy azt, ki a hagyomány kiadásával köteles, biróilag megintetni, és ha arra nyilatkozik, nyilatkozatából ki lehet indulni, mert lehet, hogy fontos akadályok forognak fenn, és akkor hasztalan lenne őt beperelni; de ha az akadályok nem valók, vagy ha nem nyilatkozik akkor csak a per utja marad fenn. — L. alább a 381. §. — L. ausztr. ptvkv. 685—687. §§. — A hagyományosok értesitését l. alább 377. §.

375. §. Korlátolt intézkedések

Ha a végrendelkező inténtézkedését az örökösre vagy hagyományosra nézve bizonyos korlátokhoz, megszoritásokhoz köti: ily intézkedés korlátosnak mondható *a)*. Ily korlátozás vagy bizonyos föltételt, időpontot *b)* vagy meghagyást, vagy kijelentett szándékot foglal magában. Ezekről egyenkint.

I. A föltételeket illetőleg, *c)* egészen érthetetlen föltétek nem létezőknek tekintetnek *d)*.

Azon rendelkezés, mely által valakinek valami jog elhalasztó lehetetlen föltétel alatt adatik, érvénytelen; habár a föltétel teljesedése lehetetlenné csak későbben vált, és a lehetetlenség az örökhagyó előtt tudva lett volna is. A felbontó lehetetlen föltétel nem létezőnek tekintetik. — Mindez a tilos feltételekre is áll *e)*.

Ha a föltételek lehetségesek és szabadosak, az azoktól függő jog csak szoros teljesitésük által szereztethetik meg; függenek ezek bár a véletlentől, örökös, hagyományos vagy harmadik akaratától *f)*.

Ha a végrendeletben előszabott föltétel már az örökhagyó éltében teljesült, annak teljesitése az örökhagyó halála után csak akkor követelhető: ha a föltétel az örökösnek vagy hagyományosnak oly cselekvényéből áll, mely azáltal ismételtethetik *g)*.

Az örökösre vagy hagyományosra nézve kiszabott föltétel az örökhagyó világos kijelentése nélkül az örökhagyó által utónevezett örökösre vagy hagyományosra ki nem terjesztendő *h)*.

Valamely elhalasztó föltétel alatt szánt hagyaték megszerzésére szükséges, hogy az emlitett személy a föltételnek teljesülését túlélje, és annak beálltakor örökképes legyen *i)*.

Ha pedig az örökhagyó az örökösnek vagy hagyományosnak illetősége elvesztése alatt megtiltja a végrendelet megtámadását, ez a végrendelet valódisága vagy értelmezése iránti keresetre ki nem terjedhet *k)*.

II. Időpont. Ha bizonytalan, hogy azon időpont, melyhez az örökhagyó az odaszánt jogot köti, eljövend-e vagy sem? ezen megszoritás feltételnek tekintetik. — Ha azonban az időpont olyan hogy el kell jönnie, az odaszánt jog az örökösökre is átszáll, és csak az átadás halasztatik el a kitüzött határidőig. Ha pedig világos, hogy azon időpont sohasem jöhet el: ezen idő meghatározása lehetetlen föltételként tekintetik, kivéve, ha az örökhagyó valószinüleg tévedett az időpont kiszámitásában, mert akkor az időpont meghatározása az örökhagyó valószinü akarata szerint méretik *l)*.

III. Meghagyás. A meghagyás teljesitendő: ha szorosan

nem teljesittethetik, legalább a lehetőségig annak megközelitésére kell törekedni, és ha ez sem történhetik meg, a terhelt fél, hacsak az örökhagyó akaratából ellenkező nem tűnik ki, a neki szánt hagyatékot mégis megtartja. Ki a meghagyás teljesitésére önmaga tette magát képtelenné, a neki szánt hagyatékot elveszti. A már magában teljesithetlen vagy tilos cselekvényt foglaló meghagyás érvénytelen *m)*.

IV. Valamely szándék vagy óhajtás kifejezése magában a nélkül, hogy egyszersmind annak teljesitése kötelességül tétetnék, kötelező erővel nem bir *n)*.

a) Frank 242. §. — *b)* Fenn. 70. 87. §. — *c)* Ptvkv. 696. fen. 70. §. — *d)* Ausztr. ptvkv. 697. §. — *e)* u. o. 698. 712. §. — *f)* u. o. 699. §. Frank. 242. §. A ptvkv. 700. §. szerint oly feltétel, hogy az örökös, hagyományos teljes kora után se léphessen házasságra, nem létezőnek tekintendő, csak özvegy személy tartozik, ha gyermeke van, azt megtartani; de egy bizonyos személylyeli házasság megtiltása érvényesen köttethetik ki. — *g)* U. o. 701. §. — *h)* U. o. 702. §. — *i)* U. o. 702. §. — *k)* U. o. 720. Frank 243. §. — *l)* Ptvkv. 704—706. — *m)* U. o. 709—710 §§. — *n)* U. o. 711. §. — V. ö. Frank 242. 243 §§.

376. §. A végrendelet visszavonása, megmásitása.

A végrendelet egyoldalu másitható intézkedés levén, következik, hogy a végrendelkező azt holtáig akár egészen, akár részben, megváltoztathatja, vagy pusztán vissza is vonhatja.

Történhetik ez későbbi vég- vagy fiókvégrendelet által; továbbá egyszerü visszahuzás által, mely lehet világos vagy hallgatag. Végre megszünik a végrendelet a végrendelkező akaratján kivül is.

A korábbi végrendelet későbbi által rendszerint megszüntetik, hacsak az örökhagyó későbbi végrendeletében ki nem jelenti, hogy a korábbi egészen vagy részben álljon. És ha az örökös a későbbi végrendeletben a hagyatéknak csak egy az előbbitől különböző részére neveztetik: a fenmaradó részre nézve, ha uj intézkedés nem tétetett nem az előbbeni végrendelet, hanem a törvényes öröklés lép hatályba *a)*. És ha a későbbi végrendelet hiányok miatt érvénytelen, a korábbira visszamenni nem lehet.

Több fiókrendeletek is megállhatnak egymás mellett, a mennyiben egymással nem ellenkeznek; de az egész hagyatékról szóló több végrendeletek közül csak az utósó lesz érvényes. Ha pedig tudni nem lehet, melyik az utósó: illő mindnyáját elfogadni; és a mi itt egynek ott másnak adatott, közrebocsátani s az illetők közt megosztani *b)*.

Habár a végrendelkező végrendeletében világosan kijejentette, hogy minden további végrendelete érvénytelen legyen, ez őt ujabb végrendelet alkotásától el nem zárja; de ezen ujabb intézkedése csak ugy lesz érvényes, ha abban az előbbi végrendeletben kijelentett érvénytelenségi záradékot világosan visszavonja *c)*.

Ujabb intézkedés nélkül az előbbit egyszerüen visszavonhatni világosan szóval vagy irásban, vagy hallgatag, tettek által. *d)*

A szóvali visszahuzásnak magára a végrendelkezésre különben képes állapotban kell történni, és pedig hiteles helyen, vagy magánlag 2 hitelt érdemlő tanu előtt abbeli akaratát higgadtan, komoly elhatározással, de nem harag vagy felhevült állapotban kinyilatkoztatva *e)*.

Hallgatag, tettek által visszahuzottnak vétetik a végrendelet, ha az örökhagyó végrendeletét a hit. helyről, a hatóságtól, hol őriztetett, visszavette, ámbár az nála holta után sértetlenül megtaláltatott. Egyéb végrendelet megsemmisittetik, ha az aláirás vagy az egész tartalom keresztülvonatik, kitörültetik, a végrendelet összeszaggatva találtatik; mindez ha magától a végrendelkezőtől ered, semmi kétséget nem hagy fen; de ha kétség támad: az ellenkezőt bizonyitani annak kötelessége, a kit érdekel. Ha pedig a végrendelet egy része leszakitva vagy elégve találtatik, olyannyira, ha az egész tartalom ki nem vehető, és ez véletlenségből történt: tartalma tanuk által bizonyittatik *f)*.

Elővéltnek mondható a visszahuzás, ha a végrendelkező a hagyományozott követelést behajtotta és felvette; ha az elhagyományozott dolgot elidegenitette, és ismét vissza nam kapta; vagy azt annyira átalakitotta, hogy előbbi alakját és elnevezését elvesztette *g)*.

És ha a hagyatékot sem az örökös, sem az utóörökös elfogadni nem akarja, vagy el nem fogadhatja, az egész hagyatékra, vagy az el nem fogadott részére nézve a törvényes öröklés lép hatályba *h)*.

A kölcsönös végrendeletek kölcsönös akarattali másitása, vagy visszahuzása iránt semmi kétség; de azok egyoldalu visszvonhatósága tekintetében figyelemmel kell lenni a végrendelet szavaira, és az intézkedők egymás iránti szándékára; mivel lehet, hogy az egyik fél intézkedése a másik félétől nem feltételeztetik, és igy az egyoldalu visszahuzás saját javaira nézve megállhat, mivel az akarat szabadságát, a hol csak lehet, fenn kell tartani *i)*.

a) Ausztr. ptvkv. 713. §. — *b)* U. o. 714. 715. §. — *c)* U. o. 716. §. — *d)* U. o. 717. §§. — *e)* Kövy 359. §. ptvkv. 719. §. — *f)* U. o. 721—723. §. — *g)* U. o. 724. 725. §. — *h)* U. o. 726. §. — *i)* Az o. törvény is azt mondja, hogy a kölcsönös végrendelet is visszavonható, de az egyik fél visszavonásából

a másik félét következtetni nem lehet. 1248. §. V. ö. Frank 244. §. — A férj és feleség által kölcsönösen tett végrendelet bármelyik házastárs által, — de csak az őt illető javakra nézve visszavonható lévén, az utóbbi különleges végrendelet csak a másik végrendelkező hagyatékára vonatkozólag tétetik félre. Hszem. tábla 1857/1868. 117. sz. cur. hat. 1872.

377. §. A végrendelet kihirdetése.

Ujabb törvény szerint *a)* minden végrendelet kihirdetendő még akkor is, ha az öröklésnél hivatalos beavatkozásnak nincs helye.

E végett a végrendelet, ha magán kéznél van, az eljáró biróságnál bemutatandó; de ha az valamely hatóságnál van letéve, a hirdetést ugyanazon hatóság teljesiti *b)*.

A kihirdetésre, a mennyiben lehetséges, az érdeklettek megidézendők; de ha ezek távol vannak, vagy ismeretlenek, a kihirdetés két tanu jelenlétében történik.

Jegyzőkönyvet kell felvenni, melyben előadandó a talált végrendeletek száma és kelte; annak neve, ki a benyujtást teljesitette; annak megjegyzése, hogy felbontva vagy lepecsételve nyujtattak be; kik voltak jelen a benyujtásnál és kihirdetetésnél; végre ha a felbontásnál a pecsét megsértva találtatott, vagy magán az okiraton valamely aggály vétetett észre. E jegyzőkönyvet mind a biró, illetőleg hivatalos egyén, mind a jelenlévők aláirják. A kihirdető pedig a kihirdetés idejét magára a végrendeletre feljegyzi és aláirásával bizonyitja.

Ha a végrendeletben hagyományok foglaltatnak, és ha végrendeleti végrehajtó van nevezve: erről a biróság azon esetben, ha az öröklésnél hivatalos beavatkozásnak van helye: mind a hagyományosokat jogaikra való felügyelés végett, mind a végrendeleti végrehajtót azon utasitással értesiti, hogy a megbizás elfogadása iránti zárhatáridő alatt nyilatkozzék *c)*.

a) 1868: 54. — *b)* U. o. 562. §. Hiteles hely is ide értendő. — *c)* 1868: 54. 564—567. §§. Hát ha a végrendelet szóbeli? erről az idézett törvény nem tesz emlitést; a gyakorlat szerint s tekintettel az 1854. aug. 9. cs. nyiltparancs 61. és köv. §§-aira, a tanuk netán irásba foglalt feljegyzéseik szintén igy hirdetendők ki; különben a tanuk kihallgatására határnap tüzendő ki, akkor kihallgattatnak, a felek azonban kérdéseket is hozhatnak javaslatba; vallomásaik felett felvett jegyzőkönyv megtartandó; hiteles másolatait az érdekeltek kivehetik. — Ha ez perben szorgalmaztatik, az eljárás rendes szabályai követendők.

378. §. A végrendelet teljesitése, végrehajtása.

Ha a végrendeletben végrehajtó van nevezve, ennek szabadságában áll ebbeli megbizást el- vagy nem vállalni. Ha elvállalta, köteles vagy mint felhatalmazott az örökhagyó rendeleteit maga végrehajtani vagy az örököst sürgetni.

Ha pedig végrehajtó nincs kinevezve, vagy el nem vállalja, az örökös köteles az örökhagyó akaratát a mennyire lehet teljesiteni, *a)* de ennek, ugy a végrehajtónak eljárásáról az illetők számot is kérhetnek *b)*.

Ha a végrendelet külső kellékek hianyában szenved, érvénytelen és egészen félrevettetik, *c)* valamint akkor is, ha a végrendelkező személyi tehetséggel *d)* nem birt. De a vagyoni tehetség hiánya csak azon részeit semmisiti meg a végrendeletnek, melyek abba ütköznek, a többi még megállhat *e)*.

A végrendelet után szerzett vagyon csak annyiban tartozik a végrendelet teljesitéséhez, a mennyiben a végrendeletben örökösök nevezvék az egész hagyatékra, de ha ilyenek nevezve nincsenek, a végrendelet után szerzett vagyon törvényes öröklés tárgya.

a) Az ausztr. ptvkv. 817. §-a szerint a teljesitést biztositani is, és ez iránt magát a biróság előtt igazolni; ez onnét van, mivel a hagyaték az oszt. törvény értelmében biróilag adatik át, és magán uton birtokba nem vehető. (797. §.) Sőt a hagyományosokra nézve csak azt tartozik igazolni, hogy őket a nekik jutott hagyomány felől tudósitotta. V. ö. még az ausztr. polg. tvkv. 685. 690—693. §§-ait is. — *b)* Sent. 4. 5. ad redintegrat. — *c)* 1638: 31. 1715: 27. A külső kellékek vizsgálásánál a végrendeletek fajaira kell figyelemmel lenni; Franknál tehát 245. §. d) alatti megjegyzés csak a fogalmat zavarja; mivel ő ott a kiváltságos végrendeleteket kivételként hivja fel, holott azoknak szintén megvannak az általa a 233. §-ban hivatkozott kellékeik. Ausztr. ptvkv. 601. §. — *d)* Fennebb 350. §. — *e)* Sent. 17. 18. Divis. success. — A fennebbi 358. §. szerint az irott végrendelet mint ilyen megdölvén, mint szóbeli megállhat. — A ki azonban a belső kellékek tekintetében bár hiányos végrendeletet aláirta, vagy a szerint osztozkodott, későbben hiába kereskedik. Dec. 32. 44. Div. suc. I. 62. 72. Dec. 4. ad inv. test.

379. §. Az 1852. nov. 29-ki u. n. ősiségi pátens a végrendeleteket illetőleg.

Az 1848: 15. t. czikk az ősiségnek csupán elvbeni eltörlésével a vagyoni végrendelkezési tehetségnek tágabb tért nyitott; de az 1852. november 29-ki u. n. ősiségi patens a végrendeleteket majd a multra, majd a jövőre nézve ujabban szabályozta; ezután követke-

zett az országbirói értekezlet, szintén ujabb szabályokat hozva; szükség tehát, hogy ezeket külön megismerjük.

I. Az 1848: 15. t. cz. csupán az ősi és szerzeményi javak közti különbségre nézve mondván ki a megszüntetés elvét, az adományi, fi- és leányági javakat érintetlenül hagyta, ezekre nézve tehát honi törvényeink épségben maradván, felettük csak azok értelmében lehetett érvényesen intézkedni.

II. Az 1852. nov. 29-ki ősiségi pátens már e tekintetben is tovább ment, mert kimondotta: hogy az ált. polg. tvkv. hatályba lépte napjától kezdve az öröklött és szerzett, az adományi és más vagyon, s a fi- és leányág közötti külömbség sem az élők közötti, vagy a halál esetérei rendelkezhetési jogra, sem pedig a törvényes örökösödésre befolyással nem bir. És a köz. ptvknek az öröklést tárgyazó rendeleteit a vagyon és személyek minden nemeire kiterjesztette. Megengedte azonban a csupán fiágat illető öröklött ősi nemesi javak akkori birtokosainak, hogy ezen javakról végrendeletileg a fiutódok javára a polg. tvkv. hatályba léptétől (vagyis 1853. május 1-től) számitva 3 év alatt oly joghatálylyal intézkedhetnek, hogy a végrendelet a leányági utódok által az ált. polg. tvkvben megállapitott köteles rész czimen, vagy az özvegy által meg ne támadtathassék, ha ugyanazon utódok, és az özvegy legalább azt, a mi őket az emlitett javakból az addigi törvények szerint jogosan illette, megkapják; kikötvén egyszersmind: hogy ily végrendelet a törvényes kellékekkel irásban szerkesztessék, és az okirat kelte után legfölebb hat hónap alatt, de nem később, mint azt ált. polg. tvkv hatályba lépte utáni három év elteltével azon első folyamodású törvényszéknél, melynek kerületében a jószág fekszik, eredetiben letétessék *a)*.

Kimondja továbbá főelvként, hogy az ált. ptvkv hatályba lépte előtt kelt végrendeletek vagy örökségi szerződések érvényessége ugy a nevezett örökösök öröklési képességére, mint az örökhagyó rendelkezési jogára vonatkozólag a végrendelet keltekor kötelező törvények szerint itélendő meg. Ez azonban csak azon régibb végrendeletekre és örökségi szerződésekre alkalmazandó, melyek az ált. ptvkv. hatályba lépte előtt, vagy hat hónappal azután azon hatóságnál, melyet az örökhagyó halála esetében a hagyaték tárgyalása illetne, letétettek, vagy melyek az ált. ptkv. hatályba lépte előtt meghalálozott örökhagyó által adattak ki. Ha ezen föltételek nem teljesittettek, akkor az intézkedés érvényessége az ált ptkv. határozatai szerint lett megitélendő *b)*.

A külső formaszerüségek tekintetében az ált. ptvkv. hatályba lépte előtt kelt végrendeletek érvényessége, ha az örökhagyó az uj

öröklési törvények kihirdetése után halt meg, vagy az addig létezett, vagy pedig az uj öröklési törvények szerint lett megitélendő, a mint ezek vagy amazok a végrendelet fenmaradására kedvezőbbek *c)*.

III. Az 1853. május 1-től kelt végrendelésekre nézve — a fiág részére 3 évre fenhagyott kedvezményt kivéve — a köz. ptvkv. szabályai lettek kötelezők; de az o. birói értekezlet *d)* szerint a magyar törvény életbeléptétől számitandó félév alatt az osztrák törvény által előirt külső kellékek megtartásával is lehetett végrendeletet alkotni, és ilyen végrendelet, a mennyiben a végrendelkező azon félév alatt elhalt, azért, hogy az osztrák törvény által előirt külső kellékek szerint alkottatott, megnem támadtathatik.

Az imént előadott átmeneti szabályok nyomán, tehát az 1848. 15. t. cz., ugy a ptvkv. életbe lépte előtti végrendeleteknél, a mennyiben az akkori törvényekkel megegyeznek, ha az örökhagyó halála a magyar törvények visszaállitása után félév alatt történt, különbséget kell tennünk, a mint azok az ősiségi pátens 5. és 6. §-a értelmében az illető helyen letétettek, vagy nem; ha letétettek, érvényükben fenmaradnak a II. alatti óvás mellett; de ha le nem tétettek, és különben a keletkezésükkor érvényben volt törvényekkel megegyeznek, csak annyiban támadhatók meg, a mennyiben netán az országbirói értekezlet által megállapitott törvényes osztályrészt érintik, mivel a végrendelkezési és öröklésijog a pátens 5. 6. §§-aiban foglalt eseteket kivéve az örökhagyö halálakor fenálló törvények szerint itélendő meg. És ugyanezen elv alapján az 1852. május 1. óta a magyar törvények visszaállitásáig, és azóta fél évig kelt végrendeletek, ha az örökhagyó a magyar törvények visszaállitásától fél év alatt elhalt, csak külső kellékek szempontjából a mennyiben t. i. az addig fenállott osztrák törvények szabályai szerint alkotvák, nem jöhetnek kérdés alá; de személyi vagy vagyoni tehetség tekintetében, a mennyiben az életben hagyott magyar törvények vagy az o. birói értekezlet szabályaival meg nem egyeznek, igen is megtámadhatók *e)*.

a) Pátens 5. §. Ért. 19. §. — *b)* Pátens 6. §. — *c)* Pátens 7. §. például: az osztr. törv. szerint szerzetes végrendeleti tanu nem lehet; és igy ha tanuként szerzetes is jelenkezik, megáll, mivel a magyar törvény e tekintetben kedvezőbb. Ha a végrendelet a végrendelkező által sajátkezüleg irva és aláirva volt, de tanuk nem használtattak, megállhatott az osztr. törvény szerint, mivel az ilyen végrendelettel megelégszik. — *d)* Ért. 6. — *e)* Ért. 7. 19. §.

380. §. A végrendeletekből származható keresetek.

I. A végrendelet érvénytelenitésére, 1) külső kellékek hiánya miatt (a kereset alapul az 1638: 31. 1647 : 15. 1715 : 27-én), 2) csalárdság, erőszak, félelem vagy tévedés okából (az 1715: 27. 3. §. alapján). Birói illetőség mindkét esetben a szent szék volt. *a)* Jobbágyok végrendeleteire nézve jobbára az uri székek voltak (III. 25.), azután a megyei törvényszék az 1848: 9. 11. Legujabb törvény szerint azon törvényszék, és ha ingatlanokról van szó, azon birtokbiróság itél, melynek területén az örökhagyónak rendes lakása volt. *b)* Eljárás a rendes. — E keresetet az inditja, kit a törvényes öröklési jog illet, a kinevezett örökösök hagyományosok ellen. Az eredeti végrendeletet azon fél tartozik felmutatni, a kinek birtokában van. A kellékek hiányának bizonyitása a felperest illeti. Felperesek lehetnek a törvényes örökösök, vagy az özvegy, ha a végrendelet reájok nézve sérelmes. Alperesek a nevezett örökösök, hagyományosok. Lehet a keresetet részint érvénytelenitésre, részint magyarázásra intézni. *c)* Biróság: nemesiekre nézve a kir. tábla (II. 52.), kir. városiakra nézve a városi tanács, illetőleg törvényszék (III. 10.), jobbágyokra nézve azelőtt az úri szék (III. 29. 30.), ujabban a megyei törvényszék volt; 1848: 9. 11. Legujabb törvény szerint ezekre nézve is az áll, mit a 2. pontnál mondunk. — A kereset megállapitása végett a sérelem külömbsége szerint a hivatkozandó törvények is változnak. — A végrendelet eredetben vagy hiteles alakban felmutatandó. Felfedező hitnek is lehet helye, ha a hagyaték némely tárgyainak eltitkolási gyanuja forog fen *d)*.

Ha pedig a végrendelet világosan érvénytelen, az örökösök annak félretételét és az örökséget az öröklési biró előtt követelhetik *e)*.

a) Kelemen: III. R. 186. §. Külkellékek hiányában az illetőség a sz. széket illette; de a gyakorlati példák azt is tanusitják, hogy előbb a kir. városi törvényszékek, az uriszékek is itéltek. — *b)* Polg. tvkez. rendt. 22. 37. §. — *c)* Sent. 13. ad inv. — *d)* Sent. 4. 7. 8. 9. 16. 24. ad inv. — *e)* Sent. 17. 18. div. success. — Bővebben Frank 53. §§. Polg. tvénykez. rendt. 37. §. — A köteles részhezi jogból eredő keresetekről 424. §.

381. §. Folytatás.

II. A végrendelet teljesitésére. Biróság: előbb a kerületi tábla (1715: 28.), most már az illető törvényszék illetőleg birtokbiróság. *a)*

III. Hagyomány megvétele végett, az örökös vagy a végrendeleti végrehajtó ellen. Az örökös által kétségbevont egyes hagyományok nem osztály hanem az örökösök ellen intézett kereset utján követelhetők. A kereset alapul az 1647: 126. czikken. Szükséges a végrendeletteli igazolás. Foly az öröklési birói előtt *b)*.

IV. A végrendeleti végrehajtó is indíthat keresetet a hagyatéki tömeg kiegészitése végett azok ellen, kik abból valamit elsikkasztottak vagy visszatartottak ; a kir. ügynök ellen is, ha netán a javakat elfoglalta volna, az örökösödési biró előtt; és az elfoglaló az időközben szedett vagy elmulasztott hasznokat is megtériti *c)*.

Ide veendők a biztositási keresetek is, ha a hagyományt az, ki azzal köteles, kiadni késedelmeskedik. *d)* Továbbá számadási keresetek a végrendeleti végrehajtó ellen az öröklés birája előtt *e)*.

a) Polg. tvkez. rendtart. 37. § Azonban e helyett öröklési keresetet is lehet indítani az öröklés birósága előtt. Dec. 24. 25. 26. Div. success. — A végrendelet teljesitése körül kétség támadhat annak értelmezése iránt; ilyen esetekben az örökhagyó viszonyai, ezekből vonható szándéka, s a helyi körülmények irányoznak. — *b)* 1647: 126. 1. §. — Sent. 13. 24. a :. implem. Polg. törvkez. rendtart. 592. §. Hagyományozott tőke után a kamatok a per meginditása napjától járnak. Hszem. tábl. 1945: 1861. 459: 1867. — A hagyatékot képező tőke már a végrendelet kelte előtt csődperben követeltetvén, és kamataival együtt megitélve csak 30. év mulva fizettetvén ki, a hagyományok kamatjai is megitéltettek. 9066: 1872. l. f. itélőszék. — *c)* Dec. 1. ad redint. — *d)* Fen. 378. §. — *e)* U. o.

382. §. A (régibb magyar) családi hitbizományokról.

Családi hitbizomány (Fideicommissum) oly vagyon, melynek az alapitó intézkedése folytán sértetlenül a fiutódokra kell átszállnia. Honunkba ezen intézmény a többi európai nemzetek főleg pedig a germánok példájára vétetett be azon czélból, hogy általa a családok fénye és gazdagsága, mely az ősi javak kiváló természete daczára is a folytonos osztályok által igen megsülyedt, fentartassék. Első jelei mutatkoznak az 1688. törvényben, midőn azok alapitása csak a magnásoknak engedtetett, de 1723-ban a nemesekre is kiterjesztett *a)*.

A hitbizomány az örökösödési rend tekintetében háromféle: Elsőszülöttség, mely szerint az az első szülött és annak fivadéka

a többi rokonokat megelőzi, az első szülött lineája, ága kizárja a másod szülöttét, ez a harmad szülöttét stb. *b)* M a j o r a t u s szoros értelemben, mely szerint az örökösödik, ki izben közelebb áll az utósó birtokoshoz, és ha egyenlő távolságban többen volnának, a ki közöttük idősebb. *c)* Végre az i d ő s b s é g mely szerint az örökösödik az alapitótól származottak közül, ki legöregebb *d)*.

A hitbizomány érvényességére megkivántatik: 1) kir. megerősités; *e)* 2) hogy mások sérelme nélkül történjék; az alapitónak tehát szerzőnek kell lenni, a jószágot az adósságoktól meg kell tisztitani, és ez oknál fogva 3) a törvény világosan megkivánja, hogy a hitbizomány legalább azon megyében, hol a javak feküsznek meggyülésileg kihirdettessék *f)* a jóhiszemü hitelezők érdekeinek megóvása végett. És ha a kir. jóváhagyás vagy a kihirdetés elmulasztatott: ez a jóhiszemü hitelezőnek nem árthat *g)*.

A hitbizományos a hitbiz. javaknak csak haszonélvezője; és azokat az alapitónak magának a kihirdetés után tett adósságai annyival kevésbbé örököse adóssága miatt elvenni nem lehet; csak a haszonvétel vagy jövedelem vétetik zár alá; de csak az adósságtevő hitbizományos életére. A hitbiz. javakat a bizományos semmiféle ok miatt el nem adhatja vagy el nem zálogíthatja jogának elvesztése alatt; sem fel nem cserélheti, de haláláig haszonbérbe adhatja, valamint, ha a javakba valamit beruházott, arról rendelkezhetik *h)*.

Hitbizományt lehetett rendelni külön h i t b i z o m á n y i o k l e v é l által, vagy v é g r e n d e l e t i l e g *i)* a fennebbi kellékek megtartása mellett.

A hitbizományokat az 1852. nov. 29-ki ősiségi pátens, a menynyiben az előbbi törvényekkel megegyeznek, fentartotta. Uj hitbizományok felállitására nézve a ptvkvben foglalt szabályokon kivül további könnyitő határozatokat igért, *k)* és ezen igéretét beváltotta az 1854. aug. 9. cs. nyiltparancsban. *l)* A z o. birói értekezlet pedig kimondotta, hogy a hitbiz. intézvény a vele kapcsolatos hajadoni joggal együtt érintetlenül hagyatik *m)*.

a) 1688: 9. 1723: 50. — *b)* Az első alapitó után tehát annak elsőszülött fia, ha pedig ez az alapitó előtt meghalt, ennek első szülöttje illetőleg az alapitó unokája lép be. Ez az u. n. primogeniatura. — *c)* Majoratus valódi értelemben, és a törvény csak ezt emliti; a „Senioratus“, az idősbfiséget csak a szokás hozta be. L. Kelemen III. R. 210. §. Ebben az első alapitó után közvetlenül a legöregebbik fiu örököl, de ennek holta után nem fia, hanem az első hitbizományos testvére és igy tovább. — *d)* „Senioratus“, idősbség tekintet nélkül a származás izeire, azok közül, kik az alapitótól származnak, mindenkor a korra nézve legidősbiket illeti. — *e)* 1688: 9. 1723: 50. — *f)* Szokássá vált az egész országbani kihirdetés. 1723: 50. 2. Dec. 2. liquid. deb. — *g)* 1688: 9. 1723: 47.

4. §. 1723: 50. §. 1. 2. — *h)* Magában a szerzőlevélben is. — A végrendeletileg jövendőben alapitandó hitbizomány azonban a törvényes osztályrészt nem érintheti Ért. 1. 7. §. — *i)* 1852. nov. 29-ik patens 13. §. — *k)* Ez követtetett a köv. §-ban érintett legf. rendeletig. — *l)* Ért. I. 3. §. vagyis a hajadoni jog a hitbiz. javakból is kijár. L. al. 388. §-t.

383. §. A hitbizományokról ujabb kir. leirat szerint. I. A hitbizomány fogalma. — Tárgyai. II. Azokbani utódlási rend különféle módozatai III. A hitbizomány felállitása, IV. A hitbiz. leltár. V. A hitbiz. vagyon biztositása. VI. Hitbizományi gondnok.

Miután az 1854. május 1-seje mint az ausztr. polg. tvkönyv behozatala óta Magyarországban több hitbizomány a ptvkv. rendeletei alapján állittatott fel, és azok szerint rendeztetett, s kezeltetett; az o. birói értekezlet azonban ezek iránt nem intézkedett, a tapasztalás szerint pedig a régibb magyar családi hitbizományokra szóló törvényeink sem a hitbiz. birtokos, sem a várományosok jogait kellően nem szabályozzák, és eléggé nem biztositják: az 1862. oct. hó 9-én kelt k. kir. leirat által elhatároztatott, hogy a négy kir. kerületi táblák rendes hitbiz. hatóságokká a területökben fekvő valamint minden régibb és ujabb, ugy a még ezentúl is felállitandó hitbizományokrai felügyeléssel oly módon bizassanak meg, hogy azon esetekben, ha valamely hitbizomány létrészei több kerületi táblák területében feküdnének, azon kerületi tábla tekintessék hitbiz. hatoságúl, melynek területében a jószág feje, vagy annak nagyobb része fekszik.

Azonban az új polg. törvkezési rendtartás *a)* szerint a kerületi táblák megszünvén, hitbizományi biróságul azon kir. törvényszék mondatott ki, melynek területén a jószág feje fekszik; ha az illetőség ez úton mégállapitható nem volna, az eljáró biróságot az igazságügyi ministerium jelöli ki. Ezen változtatással úgy az anyagi jogok megbirálásánál, mind a felügyeletre nézve kivéve azon anyagi jogokat, melyek a régibb magyar hitbizományok körül 1853. majus 1-je előtt szereztettek, *b)* a hivatkozott királyi leirat szerint következő szabályok tartandók zsinórmértékül:

I. A családi hitbizomány oly rendelkezés, melynél fogva valamely vagyon minden jövendő, vagy legalább több nemzedékekre a család elidegenithetlen jószágának nyilvánittatik *c)*.

Tárgyát nem csupán ingatlan javak, hanem ingók is, drágaságok, gyüjtemények, tőkék, közkötelezvények, állampapirosok, sorsjegyek tehetik akár külön akár ingatlanokkal együtt *d)*.

II. A hitbizomány közönségesen vagy elöszülöttségi örökség, vagy ízörökség, vagy korörökség, a szerint, a mint az alapitó az utódlást vagy az idősb ágbeli elsőszülöttnek, vagy a családból legközelebb ízen állónak, több egyenlőn közel állók közt pedig az éveire nézve öregebbnek, vagy végtére az ágra nem tekintve a családbeli legkorosabbnak rendelte *e*).

Előszülöttségi örökségnél az ifjabb ág csak az idősb ág kihaltával jut a hitbizományhoz úgy, hogy az utolsó birtokosnak fivérét annak maradékai megelőzik.

Az alapitó az öröklés rendjét azonban egészen is megfordithatja, és az idősb ágbeli utolsó szülöttet, vagy valamennyi ágból a legifjabbikat, vagy azt nevezheti ki, a ki izre nézve vagy a hitbizomány alapitójához, vagy az utolsó birtokoshoz legközelebb áll.

Ha az alapitó ez iránt akaratát határozottaa ki nem fejezte, inkább az utólsó birtokos, mint a hitbizomány alapitója, és az első szerző vétetik tekintetbe. Ha több egyenlő izbeni személyek léteznek, az idősb kor határoz.

Midőn az alapitó azt rendeli, hogy a hitbizomány mindenkor a családbeli legközelebbik tagra szálljon, ez alatt az értetik, ki a közönséges törvényes öröklés rendje szerint a férfi maradék közül legközelebbik. Több egyenlően közel állók közt, hacsak a rendelkezésből ellenkező nem tünk ki, a hitbizomány élvezete felosztatik.

Ha valaki az elsőszülöttiág számára felállitott hitbizomány mellett a további ágakra második, vagy több hitbizományt is állitott fel, az elsőnek birtokosa s ennek maradéka csak akkor jut más hitbiz. birtokhoz, ha a többi ágakban a hitbizományra jogositott semmi maradék sem létezik, s a hitbizományok csak addig maradnak egy személynél egyesitve, mig ismét két vagy több ágak nem erednek.

A leánymaradéknak rendszerint nincs igénye a hitbizományokra, de ha az alapitó nyilván azt rendelte, hogy a fiag kihaltával a hitbizomány a leány ágakra szálljon, ez a finemzedék számára határozott rend szerint történik, mind az által a hitbizományi birtokhoz jutott ágnak fiörökösei a leányörökösöket megelőzik *f*).

Kik a hitbiz. utódlásra hivatvák, utódoknak, várományosoknak neveztetnek, és a hitbizomány körüli ügyekben vagy mindnyájan vagy a legközelebbiek meghallgatandók *g*).

III. Hitbizomány felállitására különös kir. beleegyezés kivántatik *h*), és a kérvény mindenkor az igazságügyi ministeriumnál nyujtandó be és benne kimutandó, hogy a hitbizományul szánt vagyon az alapitó teljes tulajdona, és ha ingatlan; azt semmi bejegyzett adósság nem terheli; hogy ha netán törv. osztályrészre jogositottak volnának, azok a hitbiz. felállitása által nem sér-

tetnek; — végre melyik törvényszék lészen a hitbiz. illetékes birósága; — egyszersmind az alapitási oklevél, és a hitbizományul szánt vagyon jegyzéke, különösen ingatlanokra nézve azok földadókönyvi kivonata melléklendő *i*). Lehet előleges határozatot is kérni, vajjon ő Felsége hajlandó-e a rendelkezések teljes tervének előterjesztése mellett a kérelemnek helyt adni; s ekkor a hitbizomány tárgyának körülbelőli értéke csatolandó; és megfejtendő, vajjon a felállitást a kérelmező személyi és családi viszonyai nem ellenzik-e? *k)*

A hitbizományt az alapitó még éltében felállithatja, vagy csak halála után felállitani rendelheti *l)*, s joga van a hitbizomány felállitását visszavonni mindaddig, mig valaki arra átadás vagy szerződés által jogot nem nyert, és az akarat viszavontnak tekintetik, ha az örökhagyónak törvényes örököse születik, ki a hibizományban ben nem foglaltatott *m)*.

Az előleges kir. jóváhagyás csak annyiban lép hatályba, a mennyibeu a hitbizományi eredeti okirat, ha ez még a kérvényhez nem csatoltatott, az alapitó által valóban kiadatik, és rendelkezései egy harmadik szerzett jogainak sérelme nélkül foganatosithatók *n)*.

A felállitására adott legf. engedélyről az illető hitbiz. biróság értesittetik. Ez a folyamodót azonnal értesiti, a jóváhagyást a hivat. lapokban közzéteszi, gondnokot rendel és a vagyon összeirása és biztositása iránt intézkedik *o)*.

IV. A hitbiz. leltár, ha a hitbizomány az alapitó éltében állittatik fel, azonnal mihelyt a biróság az e végrei kir. jóváhagyásról értesittetett; ezen kivül pedig az alapitó halálakor a hitbiz. gondnok közbejöttével és a helyben vagy közel lakó várományosok értesitése mellett *p)* biróilag felveendő, és azon vagyonjegyzék szolgál alapjául, mely a végképeni engedelem megnyerése végetti kérvényhez volt csatolva. Ha az alapitó halála után a hitbizományra rendelt vagyonban valamely hiány, vagy annak a fizetendő illeték, vagy kötelesrész kiegészitése által, vagy más módoni kevesbülése tűnik ki, a biróság köteles a tiszta hitbiz. örökségről új leltárt késziteni *q)*.

V. A hitbiz. vagyon biztositása a hitbizományhoz tartozó ingatlan javak tekintetében a hitbiz. rendelkezésnek nyilvánkönyvekbei bekebeleztetése által történik. Drágaságok és ingóságok a tőkéket kivéve a hitbiz. birtokos őrizete alatt maradhatnak, ki azonban köteles ezek átvételét vagy a leltárban, vagy különös okiratban elismerni. Köz- és magán adóslevelek, s követelésekről szóló minden egyéb okiratok birói őrizet alá veendők. A magán személyeknél kinn lévő tőkék az adóslevélben és telekkönyvekben világosan mint hitbiz. tőkék megjelölendők, állampapirosok ha ezek a bemutatóra szólnak, a központári részéről

lekötendők, ha pedig meghatározott nevekre szólnak, a hitbizományra átirandók *r)*.

VI. Minden hitbizományra nézve *s)* gondnok rendelendő. A biróság köteles e részben a hitbizományi várományosok javaslatára kellő tekintettel lenni, s a gondnok személyi tulajdonságai tekintetében a törvénynek a gyámok iránti rendeleteit megtartani.

Gondnoknak maguk a várományosok valamelyike is kineveztethetik; de a hitbizományi hitelező, és adósai ezen hivatalra nem bocsátandók.

A gondnok képviseli a hitbizománybani utódlásra, öröklésre hivatott utódok jogait, őrködik a felett, hogy a hitbiz. fővagyon megtartassék, és ennek állapota rosszabbá ne váljék. Köteles a biróságnak nemcsak a hitbizományi ügyletek iránt bekövetelt javaslatokat beterjeszteni, hanem a hitbizományi birtokos minden kötelességellenes, és az utódokra nézve káros intézkedéseit is feljelenteni. Fontosabb hitbizományi ügyekben, a mennyiben minden várományosok meghallgatása világosan előszabva nincs, a hitbizományi gondnok is meghallgattatik, és tartozik a legközelebbi várományosokkal közösen a hitbizomány fővagyonát tárgyazó minden perekben részt venni *t)*.

a) Polg. törvkez. rendtartás 21. 594. §. végén, alább i) — *b)* V. ö. fennebb a 382. §-t a magyar hitbizomány természetét a kir. leiratban érintett hitbizományok jogi természetével, és az itt érintett szerzett jogok könnyen megérthetők. — *c)* 1862. october 9. k. kir. leirat 1. §. — *d)* u. o. 13. 18. 43. 45. 49. 56. §§. — *e)* u. o. 2. §. Kétség esetében az első szülöttségi örökség inkább vélelmeztetik, mint az íz- vagy korörökség, és az ízörökség ismét inkább, mint a korörökség. 3. §. — *f)* u. o 4—9. §§. — *g)* alább a VI. VIII. alatt. — *h)* u. o 10. §. — *i)* A hitbiz. eljárást szabályozó 1869. april 7. igazs. minist. rendelet 1. §. — *k)* Kir. leirat 33. 34. §§. — *l)* p. o. végrendeletében. — *m)* u. o. 36. 11. §§. — *n)* u. o. 35. §. — *o)* Rendelet 2. 3. §. — *p)* Rendelet 6. §. Polg. tvkez. rendt. 423. 568. 569. 571. 574. §§. — *q)* Rendelet 5. §. — *r)* Rendelet 7. 9. 10. §. A telekkönyvbe be nem kebelezett hitbizományi minőség a hitelezőt nem gátolhatja abban, hogy kielégitését a lekötött jószágból követelhesse. Hszem. tábl. 19986. 1866. — *s)* tehát az 1848. előttieket sem véve ki. — *t)* Kir. leirat 40. 41. 42. §§. Rendelet 4. 10. 11. 12. §§.

384. §. Folytatás. VII. A hitbizományi vagyon jogi természete. VIII. A hitbizományi birtokos jogai, és ezek korlátjai.

VII. A hitbizományi vagyon tulajdona minden várományosok és a hitbizomány birtokosa közt meg van osztva. Azokat egyedül a főtulajdon, ezt pedig a haszonvételi tulajdon illeti.

A főtulajdon feljogositja a várományosokat a hitbiz. adósleveleknek birói kézhez való letételét kivánhatni, a hitbiz. javak roszul kezelését a biróságnál feljelenteni, a hitbizomány és az utódok védel-

mére közös hitbizománygondnokok ajánlhatni, általában az állag biztonságára szüséges minden intézkedéseket megtehetni. *a)*

VIII. A hitbizomány birtokosa, a haszonvevő tulajdonosnak minden jogaival és kötelezettségeivel bir; ellenben ő visel minden adó, kegyuri, és átalában a birtokkal járó terheket is. Az állagnak azonban az ő vétke nélküli kisebbüléseért nem felelős. *b)*

A hitbiz. tőkék hasznosításánál, fölmondásánál, s visszafizetésénél a kiskoruak vagyona iránti szabályokhoz van kötve. A biróság köteles a hitbiz. tőke hasznositása iránt a gondnokot mindig, s fontosabb esetekben a legközelebbi várományosokat is meghallgatni. Azonban kétségtelenül kimutatott törvényszerü biztositásnál a hitbiz. birtokos javaslata a biróság által helybenhagyható, habár a gondnok vagy várományosok elleneznék is. *c)*

A hitbiz. birtokosa maga személyére nézve lemondhat ugyan jogáról, de habár még nem is létező maradékaira nézve semmikép sem. Ha a hitbizomány hasznait vagy magát a jószágot elzálogitja *d)*, az elzálogitás a haszonnak csak azon részére nézve lehet érvényes, melyet beszedni ő van jogositva, de nem a hitbiz. jószágra, vagy a hasznok azon részére, mely utódát illeti. *e)*

A hitbizomány birtokosa bizonyos megszoritások mellett

1. A hitbiz. jószágot tőkévé változtathatja.

2. Földeket földekért elcserélhet, vagy ahhoz mért bérbe kioszthat vagy örök haszonbérbe is adhat.

3. A hitbiz. jószág egy harmadrészét hasznos beruházások végett eladósithatja, vagy ha tőkékből ál, egy harmadát felveheti.

4. A hitbizomány elzálogithatja *f)*

Az ily változásokra a rendes birói hatóság jóváhagyása megkivántatik; ez köteles minden tudva lévő várományosokat, a kiskoruak s távvollévők gondnokait, a hitbizomány s az utódok gondnokát is meghallgatni, az okok fontosságát megitélni, s különösen a földek eldarabolásánál ügyelni, hogy a törvényes mérték megtartassék. Az ily változtatásnál bejövő pénzösszeg mint hitbiz. tőke kamatra kiadandó.

A hitbizományi jószág értéke, ha az elcserélendő, vagy eladósitandó, birói becsü által, ha pedig pénzzé teendő, közárverés utján határoztatik meg. *g)*

A hitbiz. jószág eladósitására, zálogul lekötésére, vagy ha tőkékből áll, egy harmadának felvételére elégséges maga a rendes biróság jóváhagyása is, mindenkor azonban arra kell ügyelni, hogy két harmadrész egészen szabadon maradjon, s ennélfogva azon egy harmadrészbe a hitbizományon lévő minden terhek beszámitandók. *h)*

Ezen egy harmadrésznek pontos kiszámitását magával a hitbizomány elzálogitására engedélyért benyujtott kérvénynyel együtt kell bemutatni. *i)*

A harmadrész kiszámitása rendszerint az e czélra történt birói becsü által határoztatik meg. A szakértők a hitbiz. birtokos, a gondnok s legközelebbi várományosok által javaslatba hozandók, és a biróság által szabályszerüleg kinevezendők. A hitbiz. birtokosnak, a gondnoknak s várományosoknak szabadságukban áll a becsünél megjelenni, észrevételeket tenni, s ennélfogva az elrendelt becsü határidejéről a biróság által értesitendő. És ha az ingatlanok más hatóság dologi törvényhatósága alá tartoztak, a becslési kérvény a hitbiz. biróságnál nyujtandó be, ez által a dologi birósághoz juttatandó, s ezen utóbbi a gondnok és a legközelebbi várományosok nevéről és lakhelyéről értesitendő. *k)*

Az adósságok kiszámitásából tisztán ki kell tünnie, hogy a hitbiz. jószágokon fekvő, a jelen birtokostól, elődeitől, vagy magától a hitbizományi alapitótól eredő adósságok, ez utóbbi által netán rendelt alapitványokat, hagyományokat is ide értve, menynyire rúgnak, és ezen összegnek levonása után a hitbiz. érték harmadrészéből mennyi marad még teher nélkül. Életfogytiglani nyugdijak, s bizonytalan időre, vagy állandólag rendelt egyéb folyó fizetések száztól öttel tőkesitve vétetnek a felszámitásba; és minden adósság azon összegben vétetik fel, melyben az a terhelési kérvény idejekor kifizettetnék. Ha tehát állampapirosokban vagy más értékben p. o. arany, ezüst pénznemben teljesitendő, ez az utolsó börzefolyam szerint számitandó ki.

De azon adósságok, melyek a hitbiz. jószág terméseire csupán a birtokosnak életfogytáig biztosittattak, a harmadrész felszámitásánál számba nem vétethetnek; azonban ha ezek által az uj adósság törlesztése gátoltatnék, az uj adósság felvétele csak annyiban engedhető meg, a mennyiben ennek törlesztése iránt elegendő biztositék nyujtatik. — A pénzbeli hitbizománybóli harmadrész felvételénél az évenkinti visszafizetések a más két harmadrész kamataira zálogjog által biztositandók. *l)*

Ha a hitbizomány több javakból vagy tőkékből áll, a hitbiz. harmadrész minden jószágtól vagy tőkétől külön számitandó ki. *m)*

A hitbiz. harmadrésznek s az adósságoknak a hitbiz. birtokos által előterjesztett kiszámitása iránt a biróság belátásához képest a gondnokot s legközelebbi várományosokat meghallgatja; valamint akkor is, ha valamely már régibb hitbiz. adósságok bekebelezésénél szabályszerüleg történt becsü mutattatik fel a hitbizomány további eladósitásárai engedelem alapjául. *n)*

A hitbizomány elzálogitásárai engedelmet csak a hitbiz. birtokosa, nem pedig hitelezői kérhetik. Ha azonban az a hitbiz. birtokosnak a biróság által már megadatott, és a hitbizomány kellő formában kiadott adóslevél által világosan elzálogittatott, a hitelezőnek szabadságában áll a követelés bekeblezését magának kieszközölnie. *o)*

Azon végzésben, mely által a hitbizomány elzálogitása megengedtetik, mind az adósság, mint az évenkinti visszafizetések összege meghatározott sommákban előadandó, s ha több bizományi javak léteznek, azon somma megállapitandó, mely ezek mindegyikére biztositható. A végzés a gondnoknak s a legközelebbi várományosoknak még akkor is kézbesitendő, ha ők a kérvény iránt meg sem hallgattattak. *p)*

A hitbiz. birtokosa az elzálogitásra nyert engedélyt többé nem használhatja, ha azon idő után, melyben azért folyamodott, a hitbizományra, vagy ennek terméseire uj adósság biztosittatott. Ez esetben a hitbizományrai jelzálog adása végett a birói jováhagyás újra kikérendő.

Az elzálogitási engedély magában egyedül a nyilvánkönyvvekbe soha sem, hanem csak valamely meghatározott követelésre kebeleztethetik be; és a bekebelezés végetti kérvény mindig a hitbiz. biróságnál nyujtandó be, s ez által, ha ezt a jószág feletti dologi hatóság nem illeti, az illető telekkönyvi hatósághoz juttatandó. *q)*

Ha a hitbiz. birtokos meghalt a nélkül, hogy a hitbizomány eladósitására neki biróilag adott engedélyt használta, és a kötelezényt kellő formában a hitbizomány lekötése mellett már kiadta, vagy a tőkéket a letéthivatalban valósággal felvette volna, az engedély megszüntnek tekintendő, és az sem szabadon elörökölhető vagyonábani örököseire, sem a hitbiz. utódra át nem száll. *r)*

A hitbiz. birtokosnak hitelezői irányábani jogviszonyai nem a hitbiz. adósság lassankinti törlesztése iránti szabályok szerint, hanem az önmaga vagy elődei által kiadott adóslevél tartalma s az általános jogelvek szerint itélendő meg. Neki szabadságában áll, a menynyiben ő a hitbizomány irányában az adósság törlesztésére még nem köteleztethetik, a fizetést uj kölcsönök által teljesiteni. *s)*

A hitbiz. hitelező a hitbizományon bár birói jováhagyás mellett fekvő adósságnak visszafizetését nem a törzsjószágokból, hanem csak annak jövedelmeiből követelheti. *t)*

a) Idézett kir. leirat. 12. 13. §§. Idézett minist. Rendelet 12. §. — *b)* Kir. leirat. 14. §. Rendelet 13. 14, §. — *c)* Kir. leirat 44. §. — *d)* E kifejezés többször fogván előfordulni, egyelőre szükség megjegyezni, hogy alatta nem zálogitás a magyar törvény értelmében, mi már most nem szabad (l. fen-

nebb 143. §), hanem főleg jelzálogkénti lekötés zálogjog (fenn. 191. és köv. §§.) értendő. — *e)* Kir. leirat 15. §. — *f)* Rendel. 14. 15. §§. Kir. leirat 18. 46. §§. Hitbiz. javakra a haszonbérleti jog, és az óvadék bekeblezése megengedtetett, de azon világos kikötéssel, hogy az csak a birlalókat illető haszontulajdonra terjed ki. Hszem. tábla 19933/1868. — *g)* u. o. 17. 20. §§. — *h)* u. o. 18. 19. §§. — *i)* u. o. 48. §. — és ha a hitbizomány tőkékből áll, a kimutatás egyszerü. — *k)* u. o. 50. 51. §§. — *l)* u. o. 53. 56. §§. — *m)* u. o. 42. §. — *n)* u. o. 52. 50. §§. — *o)* u. o. 46. §. — *p)* u. o. 54. §. — *q)* 57. 58. 59. §§. — *r)* u. o. 47. §. — *s)* u. o. 55. §. — *t)* u. o. 25. §. — Rendelet 16. §.

385. §. Folytatás. IX. A hitbiz, terhek, adósságok, törlesztése, és e feletti őrködés. X. A hitbizomány zár alá vétele.

IX. A hitbizományt terhelő tartáspénzek, meghatározott személyek életidejére időről időre ismétlendő egyéb fizetések nem tartoznak azon terhekhez, melyektől a hitbizomány lassankint visszafizetés által szabaditandó meg; még maga az alapitó által állandóknak rendelt fizetéseknek lassankénti letisztázására sem lehet a hitbiz. birtokost kötelezni. Ellenben az alapitótól eredő a hitbiz. jószágon fekvő egyéb adósságok azokkal egyaránt, melyekért a birtokos azt a birói engedelem mellett elzálogitotta, lassankinti, de 35 éven túl nem terjedhető visszafizetés által lerovandók. *a)*

A visszafizetés úgy intézendő, hogy az adósságból évenkint öt százalék törlesztessék; a határidő meghosszabbitását csak fontos okokból lehet megengedni; ez esetben, és ha a hitbiz. birtokosa a már tett visszafizetésekből ismét bizonyos összeget akar önhasználatára felvenni, azt a biróság a gondnok és legközelebbi várományosok meghallgatása után engedendi meg; rendszerint ennek törlesztésére tartozik még évenkint külön öt százalékot fizetni, és a gondnok s várományosok ellenzése esetében a biróság a hitbiz. birtokosának különösen fontos okokból a visszafizetést egy bizonyos időre egészben vagy részben, és feltétlenül, vagy a fizetéseknek a legközelebbi évekbeni nevelése mellett elengedheti, vagy a visszafizetések isméti felvételét azoknak különösen teljesitendő törlesztése mellett megengedheti. *b)*

Az adósságokkal terhelt hitbizomány birtokosa köteles a biróságnak minden év végén az annak folytában lejárt visszafizetések teljesitéséről teljes kimutatást nyujtani be. Ebben legelőbb az egész hitbiz. adósság előadandó, azután a lefolyt évre eső öszszes visszafizetések összege felszámitandó; és ha többet fizetett mint a lefolyt évben tartozott volna, a felesleget más adóssági tételeknél vagy

a következő években követelményül számithatja. A visszafizetések azonban mindig a hitbizományra biztositott s még egészen le nem rótt minden követelések eredeti összege szerint számitandók.

A teljesitett fizetések a megtörtént kitörléssel, különben letétbizonyitványok, vagy nyugtatványokkal igazolandók. A kimutatás a hitbiz. birtokos és a gondnok által aláirandó, vagy ha ez utóbbiknak észrevételei vannak, nyilatkozata melléklendő. *c)*

A hitbiz. gondnok és biróság tartoznak őrködni a fölött, hogy az adósság a határidőkben visszafizettessék, a gondnok köteles a mulasztásokat a biróságnak bejelenteni, ez a hitbizomány birtokosát a hátralékok megfizetésére hivatalból szoritani; az évi kimutatások beadását ellenőrizni, a beadottakat pontosan megvizsgálni, szükség esetében a megigazitást vagy kiegészitést elrendelni. *d)*

X. Azon hitbiz. birtokosok ellen, kik a hitbiz. adósságok, kamat vagy adóhátralékok megfizetése iránti ismételt birói rendeletnek nem engedelmeskednek, a zárlat *e)* hivatalból elrendelendő, s ha lehet a legközelebbi várományos, ki nem magától a hitbizomány birtokosától származik, vagy a gondnok nevezendő zárnokká.

Továbbá oly hitbiz. birtokostól, ki a hitbiz. jószág állagát az erdők szerfeletti használása által vagy más módon rosz kezelés által lényeges károknak vagy veszélyeknek teszi ki, ha ez szakértők lelete, vagy egyéb törvényes bizonyitékok által kimutattatik, a kezelés elvétethetik, és örökre, vagy kellő ideig zárnokra bizathatik. *f)*

a) Idézett kir. leirat. 63. §. Rendelet 15. 16. §. — *b)* Kir. leirat 21. 22. 65. §§. A minist. rendelet 15. §. szerint azonban a törlesztés módját a hitbizhatóság határozza meg. — *c)* Kir. leirat 61. 62. §§. Rendelet 15. §. — *d)* u. o. 60. 64. 66. §§. *e)* vagyis birói zár, fen. 289. §. — *f)* id. kir. leirat 67. §. Rendelet 18. §.

386. §. Folytatás XI. A hitbizomány birtokos halála folytáni intézkedések s az utódok jogviszonyai. XII. A hitbizomány feloldása, elenyészte.

XI. Minden hitbiz. birtokos halálával új leltár készitendő, s ebben legelőbb a hitbiz. vagyon azon állapot szerint, melyben az a birtokos által hátrahagyatott, leirandó, azután ha a hitbizománynak a majorsági *a)* hagyaték számára a főleltárban előadott fővagyon szaporodása vagy kevesbülése miatt kárpótlást kell adni vagy attól azt követelnie, ez kimutatandó s a hitbizomány követelése vagy adósságaképp felhozandó.

Ezen kimutatás még akkor is készitendő, ha az örökhagyó minden szabadon örökölhető s hitbiz. vagyona ugyanazon örökösre száll. *b)*

Ha a hitbizománybau más az örökös mint a szabadon örökölhető

vagyonban, ezek között kiszámitandó, mennyit kellessék a hitbizománybani közvetlen utódnak lábon álló, vagy beszedett termések lejárt vagy bejött kamatok és járadékok, hitbiz. adóssághátralékok miatt, vagy más okokból a majorsági örökösöktől követelnie, vagy ezeknek kifizetnie.

E kiszámitásnál mindenek előtt a hitbiz. javára elkülönitendő annyi, a mennyi a hitbiz. leltárban foglaltatik. — Az ingatlan elkülönitett terméséből a hitbiz javára levonandó a mi a gazdaság folytatására, a gazdasági fogatok és haszonmarha eltartására, tiszti és cseléd fizetésekre és a közterhek viselésére szükséges.

Az ingatlantól elkülönitett termés többi része, valamint a még el nem különitett összes termés átalában a hitbiz. minden egyéb akár lejárt, akár függőben lévő jövedelmei az ezekkel járó terhek levonása után a szabad rendelkezésü hagyaték és a hitbiz. között aránylag osztandók fel. — Ezen arány megállapitásánál a hitbiz. birlaló halálozási napja és a naptári év szolgálnak zsinórmértékül. *c)*

A hitbizomány birtokosának halálakor a hagyatéktól járó százalékok, gondnoksági és birói költségek a hitbiz. utód által a termésekből teljesitendők, és ezek fedezésére a hitbizományra adósságot is lehet tenni; de az alapitó halálával ezek a hitbizományt magát terhelik. *d)*

A hitbiz. utód elődének csak birói jováhagyással tett adósságait tartozik fizetni. Az ezeknek törlesztésére már lejárt visszafizetésekért csak annyiban felelős, a mennyiben azok elődének szabadon örökölhető értékéből ki nem telnek. És ha az előd a hitbizománynak fentartására vagy nevezetes javitására tetemes költséget tett, mi végett a hitb. jószágot adóssággal is terhelni joga lett volna, az ily költséget meg kell téríteni. De e végett az utódok jogositvák az egyharmad megterhelésére. *e)*

XII. A hitbizomány feloldható, ha a hitbizományra hivatalt utódok nem reménylhetők. De a hitbiz. kötelék feloldásához a haszonvevő tulajdonos, és hirdetményileg *f)* indézendő minden várományosok beleegyezésén felül az utódok gondnokának meghallgatása, és a birósági jóváhagyás is megkivántatik. *g)*

A hitbizomány elenyészik, ha elvész, vagy ha az alapitványban meghivott minden ágak, utódok reménye nélkül kihaltak. Az utóbbi esetben a főtulajdon a haszonvételi tulajdonnal egyesül, és a birtokos a hitbizományról kénye szerint rendelkezhetik. *h)*

a) Majorsági vagy allodialis birtok az, mely a hitbizományhoz nem tartozik, tehát szabadon örökölhető a hitbizomány irányában. — *b)* id. kir. leirat 37. §. V. ö. fennebb az ingatlanok tartozékai iránt támadható kérdések tekintetében a fenn. 60. §-t. Rendelet 19. §. — *c)* Rendelet 20. §. — *d)* Kir. leirat 39. §. — *e)* u. o. 23. 24. 26. §§. *f)* Talán 1 évi határidővel!? — *g)* u. o. 27. §. — *h)* u. o. 28. §. A családi bitbizománynak ezen minősége csak 40. évi szabad tulajdonképeni birtok által vész el. u. o. 29. §.

387. §. A hitbizományok körül eredhető eljárások és perek.

I. Az 1848. előtti hitbizományokból származott, az ellenmondás elenyésztése végetti, mint a hitbizomány ki hirdetése alkalmaból eredett, a kir. tábla elébe tartozott, és adósságkövetelésre, zálog-, jegybér vagy hozományra vonatkozhatott per a hitbizományok felállitására szolgáló ujabb szabályok folytán elenyészettnek tekintendő. *a)* Előfordulhat azonban a kereset:

II. Az ellen, a ki a jószágot bitorolja, melyet a hitbizományra hivatott azelőtt örökösödési peruton (az I. 47. 1723 : 47. alapján) inditott, jelenleg azon megyei törvényszék elébe tartozik, melynek területén a jószág feje fekszik.

III. A hitbizomány elvesztése végett az 1687 : 9. 1723 : 50. alapján a hitbizomány birtokosa ellen fellépett a várományos, vagy ha az p. o. a birtokos fia lévén tiszteletből vonakodik: azok a kiket utána az utódlás legközelebb illet. E kereset birája is előbb az örökösödési biró volt; utóbb a hitbizományokból és azok körül eredhető keresetek az illető kerületi táblákhoz voltak utalva; az uj polg. törvkez. rendtartás szerint a hitbizományi ügyek ugy az anyagi jogok megbirálására, mint a biztonsági felügyeletre nézve azon megye törvényszékéhez utasitvák, melynek területén a jószág feje fekszik. Ha az illetőség ez uton megállapitható nem lenne: az eljáró biróságot az igazságügyi minister jelöli ki. *b)*

A hitbizományokat szabályozó k. kir. udvari leirat meghagyja még azt is, hogy az illető biróságnál mindegyik hitbizományról az előadó által saját jegyzőkönyv vezettessék, melybe az alapitónak a hitbizománybani utódlást tárgyazó rendeletei, a hitbizomány alkatrészei, azzal történt változások, a hitbiz. birtokosok, gondnok, s legközelebbi várományosok nevei, a hitbiz. adósságok, ezek törlesztésére kitűzött határidő, a valósággal teljesitett fizetések, s a biróságok a hitbizomány iránti minden intézkedései feljegyzendők. Ezenfelül a biróságnál minden hitbizományokról ezen jegyzőkönyvvel összehangzó főkönyv vezetendő s minden előadó köteles a hozzá utasitott hitbiz. ügyleteknek a főkönyvbei pontos beiktatása felett őrködni. *c)*

Fölebbviteli biróságok pedig kötelesek hathatósan őrködni a felett, hogy a hitbiz. hatóságok kötelességeiket teljesitsék, s a fenálló szabályoknak észrevett elhanyagolása vagy áthágása esetében a körülményekhez képest intézkedni. *f)*

a) Fenn. 383. §. III. V. ö. 382. §. 1723: 10. — *b)* 21. §. A hitbizról szóló igazs. minist. rendelet szerint azonban már a biróság az alapitáskor megnevezendő. Fen. 383. III. — A gondnok (fen. 383. §. VI.) a legközelebbi

várományosokkal közösen a hitbizomány fővagyonát tárgyazó minden perekben részt venni tartozik. (Kir. leirat 42. §-a). — *c)* U. o. 68. — *d)* U. o. 69. §. — V. ö. az auszt. polg. tvkv. 618—646. §§. A hitbiz. ügyekben követendő eljárást a 383. §-nál idézett igazságügym. rendelet szabályozza; és mivel magába az anyagi jogba is vág: illető helyükön idéztük a 383—387. §§-oknál. — Életbe lépett 1869. jun. 1. — Az eljárásra nézve a tvkezési rendt. szabályai szolgálnak zsinórmértékül.

388. §. A hajadoni jog.

A hajadoni jog előbbi törvényeink szerint a hajadon leánynak azon jogát jelentette, mely szerint atyja után a csupa fiági javakból melyekben nem örökölt, lakást, nevelést, tartást, ruházatot, s férjhez menetele esetében kiházasitást is követelhetett. *a)* Ha pedig atyja javai oldalágra, vagy a kir. ügyészre szállottak, azokat a hajadon férjhez meneteléig megtarthatta, és jövedelmeit húzhatta. *b)*

A javakra nézve különbség nem volt, akár ősiek, akár szerezményiek, adományi vagy adományonkivüliek voltak, és akár örökölt a beruházásokban akár nem; illette-e őt az öröklés a fiág kihalása után vagy nem. Apáczát e jog nem illette. *c)*

De a fi- és leányági javak közt eddig fenállott különbség megszüntetve lévén *d)*, a hajadoni jog jelenleg csupán a hitbizományi javakból jár *e)* ugyan azon mértékben, mint fennebb előadtuk, mert mértékén az országbirói értekezlet nem változtatott.

A hajadoni jogot előbbi törvényeink értelmében lehetett keresni az öröklési biróság előtt, az I. 29. 30. 67. alapján; jövőre a hitbizományi biróság előtt. *f)* A keresetet jövőben az Értek. 3. §-ra lehet alapitani. A kiházasitás minősége a szülők belátásától függ, de az örökös által a jószág jövedelméhez képest kell kiadatnia. *g)*

A hitbizomány esetén kivül egyéb czimek alatt hajadoni keresetet többé inditani nem lehet; azonban az át. ptvkv hatályba lépte előtt keletkezett hajadoni jog a fiscus ellenében is fentartatott: és érvényesitése tekintetében az előbbi magyar törvények teljes épségükben meghagyattak. *h)*

a) I. 67. 2. §. V. ö. a lakásra nézve fenn. 374. §. — *b)* Dec. 5. div. suc. — *c)* Dec. 21. ad. acquis. mobil. Dec. 2. 3. ad. acquis. quart. — *d)* 1852. Nov. 29. cs. ny. par. 5. §. — *e)* Ért. I. 3. §. de csak a magyar régibb hitbizományokból.— — *f)* l. fen. a 387. §-t. — *g)* Dec. 17. 34. div. suc. I. 67. §. — *h)* 1852. Nov. 29. cs. ny. par. 3. 11. §.

II. CZIM.

A törvényes öröklés.

I. Szelet.

Ujabb szabályaink szerint.

389. §. A törvényes öröklés alapjai és nemei

Ha az elhalt érvényes végrendeletet nem hagyott hátra, vagy habár érvényes végrendeletében nem egész vagyonáról rendelkezett, vagy ha azon személyekről, kiknek a törvénynél fogva törvényes osztályrészt hagyni köteles volt, kellőleg nem gondoskodott, vagy ha a kinevezett örökösök az örökséget el nem fogadhatják vagy elfogadni nem akarják, a törvényes öröklésnek van helye, a körülményekhez képest egészben vagy részben.

Törvényes öröklés tehát az, mely egyenesen a törvény rendeletén alapszik. Maga pedig a törvény, a törvényes öröklés megállapitásánál majd a vérbeli összeköttetést, majd a házassági viszonyt majd a rendi különbséget, majd végre a hol az első és második szempont fenn nem forog, magát az állam érdekét vette figyelembe. Innét eredt a különbség a vérbeli összeköttetésből, és a házassági viszonyból származó öröklés közt; továbbá a rendviszonyok tekintetéből a papok utáni törvényes öröklést, és végre a szent korona vagyis a kir. ügyész öröklését illetőleg.

A vérbeli összeköttetésből származó törvényes öröklés ismét vagy lemenő vagy felmenő, vagy oldalas; a házasságbóli a hitvestársi és özvegyi öröklés. *a)*

a) Ezekről tehát a fennebbi sorban szólandunk. És pedig mindenekelőtt a jövőre követendő szabályokról saját honi törvényünk, és az o. b. értekezlet alapján, azután az osztrák törvények, és végre az előbbi magyar törvények értelmében.

390. §. A lemenő öröklés.

A lemenő öröklés esetében az örökhagyónak minden vagyona *a)* a tőle leszármazó törvényes gyermekekre száll, és ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne, de törvényes maradékokat hagyott volna hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik, vagyis az első izen levők fejenkint, a többi izbeliek pedig törzsönkint örökölnek.

A gyermekekre nézve megkivántatik, hogy törvényes ágyból származzanak, vagy olyanoknak tekinthetők legyenek: p. o. örökbefogadottak. *b)*

Az, hogy a gyermek utószülött, különbséget nem tesz. *c)*

A törvénytelen ágyból származottak vagyis csupán természetes gyermekek, mint ilyenek, szülőik után nem örökölnek; de ami tartásukra, nevelésükre szükséges, azt a nemzők vagyonára nézve ugy mint adósságot kell tekinteni. *d)*

A következő házasság által törvényesittettek a természetes és törvényes gyermekekkel egyenlően örökölnek *e)*

Ha a gyermek szerzetbe lépett és fogadást tett, öéöklési joggal nem bir; de ha még nem tett, és kilép, akkor igen. És ha a szerzetes rend feloszlatván a szerzetesből világi pap lett, az ezen állapotában kinyiló örökség őtet is illeti. *f)*

Ha a gyermekek külön házasságbóliak, minden gyermek csak tulajdon atyja vagy anyja után örököl. *g)*

Mi már magát az öröklés rendjét illeti; az első izen levők fejenkint, a többi izen levők pedig törzsönkint képviseleti jognál fogva örökölnek, mivel azok együtt véve az első izbeni öröklést képviselik *h)*, p. o. az atya meghalt, marad 3 fia, ezek fejenkint; de ha a 3 fiuból csak kettő van életben, a harmadiknak azonban gyermekei vagy unokái vannak, az apát illető $1/3$ rész ezeknek jut, mivel ők atyjukat, illetőleg nagyatyjukat képviselik. *i)*

a) Különbség nélkül ősi vagy szerzeményi, nemesi, egyéb, fi- vagy leányági javakra, mivel ezen különbségek már mind megszüntettek. 1848 : 15. Ért. 1. 2. 3. Gyermekek alatt nemcsak a fiak, hanem a leányok is értendők. Hszem. tábl. 16492. 1867. — *b*) erről fennebb a 332. §. — *c)* I. 17. II. 62. — *d)* I. 106. 108. Bármily ellenokoskodás nem áll; az sem, hogy a törvénytelen gyermek egyéb törvényes örökös hiányában anyja után örököl; mert ez sem törvényen, sem szokáson nem alapszik, sőt Kövy szerint 1824-ben a Curia is megfosztá a természetes gyermeket Katics Anna elleni perben l. 372. §. Frank. 354. §. Kelemen III. 197. §, A vérfertőzetből (ex incestu l. fen. a 331. §-t.*)* de azt nem tudva származott gyermekek szülőik után örökösödnek 1. 106. 108. — Ugyanez áll a vélt házasságból fen. 320. §. származott gyermekre nézve is, ha a később tudomásra jött érvénytelenségi akadály miatt a házasság feloldatott. — *e)* Fen. a 351. §. Sent. 58. div. cucces. A római pápától nyert törvényesités öröklési jogot nem ád. I. 106. 2. §. 108. 1. §. — *f)* De a jószágbirhatási joggal biró szerzetesre nézve törvényünk azt mondja, hogy a szerzeményekből semmit sem kap, az ősiből azonban osztályrészének tizedrészét, azt is pénzben, és soha nem többet 500 frtnál. A javak becsüje a jövedelem után hattól százra számitva történik. 1715 : 71. de miután az ősiség megszünt, e törvény alkalmazásában, ha ily eset merül fel, nehézségek fordulhatnak elő; véleményem szerint az ősi javakat az u. n. öröklött javak (az

Ért. 14. §-ából indulva) képviselik. — Ugyanez áll az apáczákra nézve is az 1715 : 71. alapján; és a fennebbi mértéket ősiekre nézve a szülők sem tágíthatták végrend. által. — L. fennebb az 55. §-t is. — *g)* I: 54. 1. 2. §. 1659 : 36. div. succes. — *h)* 1659 : 117. — *i)* Mit lehet az illetőségbe beszámitani alább a 411. §. II. alatt.

391. §. II. A felmenő öröklésről.

Leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre. mindenik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águktól akár végrendelet folytán, akár a nélkül, az örökhagyóra hárult. *a)* Az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról származott pedig az anyára szállván vissza.

Ha a hagyatékból azon vagyon, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról szállott, ki nem kerülne: az apa és anya azon érték arányában osztoznak a hagyatékon, a mely tőlük vagy águktól az örökhagyóra származott.

Ellenben ha a hagyaték túlhaladná azon értéket, mely az örökhagyóra az apai és anyai ágról került: ezen szerzemény a hitvestársa száll, ennek nem létében pedig az apa és anya közt egyenlő részre oszlik. *b)*

a) Fen 62. §. Oly vagyon, mely házassági szerződés mellett jutott a férj kezéhez, a nő s ettől született kiskoru gyermekek elhalása esetében leszármazók hiányában az életben levő öreg apára és öreg anyára háramlik vissza. Hszem. tábl. 17701. 1867. — *b)* Mindenkor szem előtt tartva azt, hogy a javaknak különfélesége megszünt, mint már többször ismételtük; vegyünk fel egy példát: Sári János meghal lemenő örökös nélkül, özvegyet hagyva; éltében kapott atyjától 10,000 frt értéket, vagy atyai nagybátyától; az anyától 5000 frt értéket, vagy anyai részröli rokonaitól; ha hagyatékából mindez kitelik, akkor az apa elviszi felmenő öröklés utján a 10,000 frt az anya az 5000 frt értéket. De ha a hagyatéka tegyük fel: nem tesz 15,000 frtot, hanem csak 10,000-et, akkor a 10,000 frt értéket az apa és anya egymásközt aránylag azon értékhez képest, mely tőlük vagy águktól származott, felosztják, s igy az apára esik a 10,000 frtból az ági vagyon értékéhez aránylag $^{2}/_{3}$, az anyjának pedig az 5000 frt után $^{1}/_{3}$-da. De tegyük fel a harmadik esetben, hogy az atyai és anyai oldalról jött 15,000 frt összeg értéke nemcsak hogy megvan a hagyatékban, hanem még fölösleg is, akkor ezen szerezmény az özvegyét fogja illetni; ha pedig a fiu nőtlen volt, vagy neje már előbb elhalt, akkor ezen szerzeményi rész a mindkét oldalról származott érték levonása után az apa és anya közt két egyenlő részre oszlik. Ugyanez áll, ha a példában a férj helyében a nőt képzeljük, és a férj marad, vagy nem maradt életben, mivel az Ért. I. 14. §-a hitvestársat emlit, e kifejezés alatt pedig mindkét hitvestárs értetik.

392. §. III. Oldalas öröklés.

Ha az apa vagy anya, avagy közülök egyik sem élne, az apát az apai, és az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik. *a)*

a) Ért. 11. §. Mert az Ért. 10. §-ban foglalt abbéli kifejezés: „mindenik azon érték erejeig, mely tőlük vagy águktól az örökhagyóra hárult" arra czéloz, hogy a családi, ági javak érték azon ágra, családra essék vissza, melytől származott, hasonlólag a magyar törvények szelleméhez, melynélfogva az ősi a maga ágára visszaszállandó volt; és ebben rejlik az ok, hogy ha az apa még él, de az anya nem: akkor az apai ágról eredett érték az apára, az anyai ágróli pedig az anyától leszármazó oldalrokonokra, vagyis az örökhagyó testvéreire száll; hasonlólag ha az apa halt meg, és az anya maradt életben. És ha sem az apa, sem az anya nem él, az apát az apai, és az anyát anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik; azért mondatik pedig a 11. §-ban „leszármazott rokonok" mivel ezek az elhunyt apának, illetőleg anyának képviselői, és igy a törvény czélja, hogy t. i. az érték a családnál maradjon, ez által legbiztosabban eléretik; a leszármazott oldalrokonok tehát az öregapát és öreganyát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokont megelőzik, mint az imént következő öröklési rendnél látni fogjuk. És igy ha az elhunyt gyermeknek sem végrendelete, sem lemenő örököse nem marad, a fennebbi családi érték, a mennyiben az egyik szülőtől, vagy ágától eredett annak többé életbe nem létében nem esik a másik szülőre, mint az auszt ptvkv. 737. §-a szerint, hanem az elhunyt helyébe az Ért. 71. §-a értelmében annak képviselői vagy is az attól származott, az örökhagyóra nézve oldalrokonok lépnek. A közönséges életben azt mondhatnók, hogy ha az egyik szülő nincs életben, akkor az örökhagyó után az életben levő másik szülő és az elhalt szülőtől származott testvérek örökölnek, de mindegyik csak azon érték erejéig, mely illető águktól az örökhagyóra származott. És igy a fennebbi 391. §-nál előhozott példában, ha az apa nem volna életben, csak az anya, az apai 10,000 frt értékre nézve örökös lenne az elhunytnak p. o. két testvére, az anyai ágról eredett 5000 frt értékre nézve pedig maga az anya. Itt is áll, mint fennebb a lemenő öröklésnél megjegyeztük, t. i. hogy az első izben lévők fejenkint, a többi izbeliek törzsönkint örökölnek; vagyis a fenemlitett két testvér ha életben van, akkor egyenlőn megosztja az apai illetőséget két részre, ha pedig az egyik testvérnek gyermekei vannak, akkor annak illetősége ismét ezek közt egyenlő részekre oszlik.

393. §. IV. Távolabbi rokonok öröklése.

Sem szülők, sem tőlük leszármazott oldalrokonok nem lévén az öregapát és öreganyát, s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat, és ha ezek sem volnának életben, az ősapát és ősanyát, s illetőleg a tőlök leszármazott oldalrokonokat s igy sorba további felmenőket, s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat illeti az öröklés ugyanazon elvek szeint, melyek a lemenő, felmenő, és oldalas öröklésre nézve megállapitvák. *a)*

a) Ért. 12. §. összevetve a 9. 10. 11. §-okkal, tekintve az apai és anyai ágroli értékre, és az öröklési rendre, mely szerint a közelebbi izek a távolabbikat megelőzik, és az osztály a közelebbi izeken fejenkint, a távolabbi izeken pedig törzsönkint történik. p. o. Az apai részről kapott a fen. 891. §-ban mondottak szerint 8000 frt. értéket, anyairól 4000 frt. értéket; meghal lemenő örökösök nélkül; sem szülei, sem azoktól leszármazott oldalrokonai, vagyis testvérei nincsenek; de van öregatyja, és öreganyja életben: ezek örökösödnek a fennebbi és az Ért. 10. §-a értelmében; vagy öregatyja még életben van, de öreganyja nincs életben, hanem ennek leszármazó gyermekei illetőleg unokái, akkor az anyai ágtól származott érték, vagy hitves nemlétében a közszerzemény is, mely anyai részre esett volna, az Ért. 10. §-a szerint az anyának leszármazó gyermekeire, illetőleg unokáira száll; az elsők fejenkint, az utóbbiak törzsönkint osztoznak. De tegyük fel, hogy az öregapa sincs már életben. akkor miután egyik öreg szülő sem él, azoknak gyermekeik örökölnek az Ért. 12. §-a, vagyis a távolabbi öröklési rend szerint; és ha ezek sem volnának már életben, akkor az ősapát és ősanyát illetőleg azoktól származott oldalrokonokat, vagyis is azoknak fiait s unokáit illeti az öröklés; a z i z e k k ö z e l s é g e s z e r i n t következve az ősapától és ősanyától szarmazottak közül a k ö z e l e b b i i z e n l é v ő a t á v o l a b b i k a t m e g e l ő z i és az ugyanazon izen lévők közül elholtakat azoknak lemenő örökösei az osztálynál törzsönkint képviselik. — A különbséget ezen és az osztrák törvényes öröklési rend közt alább a 402. §-nál bővebben láthatjuk.

394. §. V. Hitvestársi öröklés.

Hitvestársi öröklésnek a magyar törvény szerint helye van:

1) A s z e r z e m é n y i javakban, habár azokat az elhalt házastárs nem a házasság alatt szerezte is, ha leszármazó egyenes örökösök nincsenek. *a)*

2) A z ö r ö k l ö t t javakra nézve *b)*, ha sem leszármazó sem felmenő, sem oldalagos örökösök nem léteznek. *c)*

a) Ért. I. 14. 10. §§. 1688: 11. 1840: 8. 9. §. a jobbágyoknál még a házasság előtti szerzeményekre is kiterjeszté. Curiai határozat 24. — Ne feledjük: hogy „hitvestárs“ alatt mindkét házasfél értendő, ugyanazért ezen öröklés „viszonosnak“ is „reciproca“ neveztetik, illetvén a nőt férje, a férjt neje után. — E szerint a szerzeményi javakban a hitvestárs a felmenő örökösöket is megelőzi: igy a Dec. 6. ad. aquis. mobil. — *b)* Öröklött javak alatt nem az előbbi törvényeink szerinti ősiek, hanem azok értetnek, melyeket az o. b. ért. 10. §-a alapján a 62. §. végén körülirtunk. — *c)* A hitvestárs tehát az öröklött javakban csak a sz. korona öröklését Ért. 18. §. előzi meg. — A házastársak közti örökszerződésekről emlékeztünk fennebb a 327. §-nál.

395. §. VI. Özvegyi öröklés.

Ö z v e g y i ö r ö k l é s az azt szabályozó és érvényényben fentartatott *a)* magyar törvények értelmében az özvegy n ő t e czim alatt illető örökrészt jelenti. Áll ez egy gyermekrészben a férj minden ingó javaiból és zálogbirtokaiból, bár ez utóbbiak felőli levelekben az asz-

szony neve nincs betoglalva. *b)* Különösen pedig és osztály előtt az özvegy elviheti férje kocsi lovait, melyeken járt, jobb vagy is jelesebb öltözetét, férje jegy gyürüjét *c)* és a ménes lovaknak is, ha azok száma az 50-et meg nem üti, felét nyeri; 50-ből vagy azon felül az özvegy nem részesül.

a) Ért. I. 15. §. — *b)* I. 99. 102. 3. §. De a könyveket paripák lovagló szerszámot a fiúk, pecsétnyomó gyürüt az özvegynő kizárásával a fiúk, illetőleg leányok, Dec. 17. ad aquis. mobil. a fegyvereket pedig egyedül a fiúk kapják. I. 99. — *c)* I. 99. 1. §. — *d)* I. 101. okul adja a 3. §. hogy azokkal a jegybéri követelések a fiúk által az özvegy részére kifizettethessenek, ne hogy az ingatlanokhoz nyúlni kellessék; fen. a 325. §-nál. Miket itt felhoztunk, jobbára a nemesekről szólnak, de a jogegyenlőség elve alapján állhatnak a nemnemesekre nézve is. És noha a törvény csak osztatlan gyermekekről szól, és az I. 99. 4. §. III. 29. 1. §. a megosztozott gyermekeket és férjhez adott leányokat az ingókból az özvegyeli osztályból kizárja; azonban az nem áll, és a gyakorlat is oda magyarázta, hogy csak a mit ki már kapott, osztályrészébe betudassék. Ezen elvet követte az 1840: 8. 2. §. és a 18. §-ból kiindulva aztlátjuk, hogy jobbágy felesége özvegyi örökrészt nem kap. — Az özv. öröklés tulajdont ád, de az özvegyi jog csak használatot. V. ö. fen. 328. §.

396. §. Hitvesi és özvegyi öröklés a Jászok- és Kunoknál.

Miután az o. b. értekezlet a hitvestársi és özvegyi öröklésre nézve a Jász-Kun kerületekben fenállott szabályokat ott jövőre is zsinórmértékül szolgálandóknak kimondotta *a)*, szükség e szabályokkal megismerkednünk.

I. A hitvestársi öröklés végrendelet és törvényes örökös nem létében minden javakra kiterjed. *b)*

II. Az özvegyi öröklésnél fogva az özvegy, a mennyiben férjével együttszerző volt, a szerzés árában, és minden ingóban a gyermekekkel egyenlőn osztozik, és maga részéről szabadon rendelkezhetik. *c)* Ha pedig a férjével együttszerző nem volt, akkor csak hitbérét, hozományát, ha az férje javaiba beruháztatott, és a házasság alatt szerzett ingók egy részét hivánhatja, és erről szabadon intézkedhetik. *d)*

a) Ért. I. 17. §. hozzá adva, hogy egyéb tekintetben az itt szabályozott öröklési rend ő reájuk is kihat. — *b)* Statut. V. 1. §. — *c)* u. o. — *d)* u. o. 2. §.

397. §. Törvényes öröklés szabályai a papok szerzeményeire nézve.

A papoknak egyházi hivataluk- méltóságuk utáni szerzeményeikbeni végrendelet nélküli öröklésre nézve külön törvényeink és törvényes szabályaink vannak.

I. A végrendelet nélkül elhunyt főpapok *a)* után maradt tiszta hagyaték egy harmad része az egyháznak, melynél kimúltak, másik harmadrésze a kir. kincstárnak, harmadik harmadrésze pedig a közelebbi rokonoknak *b)*, és ezek hiányában szintén a kir. kincstárnak jut. *c)*

Más világi papok átán, levonatván a temetési költségek, egyéb adósságok és terhek, a tiszta hagyaték három egyenlő részre oszlik, az egyház, szegények, és a közelebbi rokonok részére *d)*, de az egyházat illető résznek ²/₃-át a székes-, vagy azon kisebb egyház nyeri, melynél az elhalt utoljára szolgált, ¹/₃-át pedig az egyházmegyei pénztár, mely ujabban a szegényebb egyházak segedelmére alakult. Ha rokonok nincsenek, helyökbe a kir. fiscus lép; ha pedig a rokonok szegények, a szegényeket különben illető ¹/₃-a a rokonoknak esik. Egyébiránt mihelyt a szegényeket illető ¹/₃-ad rész 500 vfrtot meghalad, a helybeli szegények közt el nem osztatik, hanem a ministeriumhoz feljelentetik, hogy hová forditásáról intézkedjék. Sőt az egyesült görög nőtlen papok után a szegények harmada mindig egy különös pénztárba foly, s papjaik özvegyei és árvai ápolására sz.lgál.

Kik fizetéseiket a kir. egyetem vagy az iskolai közalapból (ex Fundo Studiorum) huzták, ha végrendelet nélkül elhaltak, azoknak tiszta hagyatéki tömegük három részre oszlik, egyike azon alapnak, melyből a fizetés huzatott, mely a nyugalmazott tanitók és ezek özvegyeinek, árváinak felsegélésére fordittatik; másika ugyan oda szegény tanulók számára, harmadika a rokonoknak jut, azok hiányában pedig a fiscusnak. Más tanitó papok vagyona pedig a közönséges rend szerint az egyháznak, szegényeknek, és a rokonoknak jut.

Volt szerzetes papok után egy harmadrészt a rokonok, vagy azok hiányában a fiscus nyervén a többi azon egyházi közalapba foly, melyből fizetésöket nyerték.

Szerzetesek hagyatéka pedig egészen a szerzetnél marad, még akkor is, midőn lelkipásztorságban a klastromon kivül elhaltak.

II. Nem egyesült görögöknél; a püspöknek szabad végrendelet nélküli hagyatéka fele részben a nemzeti pénztárba foly, felében pedig a karloviczi iskola alapjába; az érseké egészen a nemzeti pénztárba. Más papok hagyatéka rokon örökösök hiányában a püspökre száll. *e)*

a) Fennebb a 356. §. — *b)* Kir. rendeletek szerínt tized izig, a Kollo. nich-féle szerződés és más rendelések szerint határtalanul. Miután a végre nélküli öröklés jogosultságára nézve a Concordatumban intézkedés nem történt, a Kollonich-féle szerződés az 1848. előtti szabályokkal együtt követendő. Kir. udv. rend. 1863. febr. 27. — *c)* Resol R. de 13. febr. 1776. és Int. ugyan-

azon évről. — *d)* Resol. R. máj. 27. 1774. stb. — Bővebben Franknál a 266. §. jegyzeteiben. — *e)* Declar. Illyr. 5. 16. 18. 19. pont. fen. 357. §. l. Kelemen III. 180. §.

398. §. VII. A szent korona öröklése.

A szent korona, — másként kir. ügynök, kir. ügyész, fiscus, kir. kincs — öröklése ott, hol sem törvényes sem végrendeleti örökösök nem léteznek, minden vagyonra különbség nélkül kiterjed. *a)*

a) Ért. I. 18. §. E szerint a caducitás, vagyis szállomány különbség nélkül ingó vagy ingatlan, nemes, kir. városi polgár, vagy volt jobbágy után egyenlővé tétetett; és kizárólag a kir. kincstárt illeti; a ki is erről a haláleset beérkeztével hivatalból értesitendő; és a hagyaték biztositandó. polg. tvkez. rendt. 593. §. A feljelentések a m. kir. kincstári jogügyek igazgatóságához (Pesten) intézendők. Igazs. minist. rend. 1872. máj. 11. Rend. tára 34. sz. 1872.

399. §. Külföldiek hagyatékát illetőleg.

Honunkban tartózkodó idegenek után azoknak saját honi törvényeik szerinti örökösei örökölnek. Az ily haláleseteket a koronaügyész az igazságügyministerhez feljelenti kellő tudatás, illetőleg köröztetés végett, azalatt a tömeg a kir. ügyész által kezeltetik, a pénz a legközelebbi kincstári hivatal péztárába letétetik, és aztán a magát igazoló örökösnek kiadatik. Ha senki nem jelenkezett az elévülési törvényszabta határidő alatt, a kir. ügyész a hagyatékot elfoglalja. *a)*

a) 1818. jan. 27-röl 3640/126. kir. leirat. Most a kincstárt a pénzügyministerium képviseli. — l. „A honositásról és külföldiekről" czimü munkám 90. és köv. II. Polg. tvkez rendt. 593. 594. §§.

400. §. Katonai személyek utáni öröklés szabályai.

A birtokos vagy birtoktalan, valóságos szolgálatban lévő, vagy nyugalmazott nemes, ugy valóságos hadi szolgálaton kivül elhalt nemnemes katonai személyek hagyatékának tárgyalása az illető polgári hatóságot illeti; a katonai hatóság minden befolyásának kizárásával. *a)* De valóságos szolgálatban elhalt nemnemes katonák ingó hagyatékának tárgyalása a katonai hatóságot illeti; ha pedig a hagyatékban polgári vagy (volt) jobbágytelkek vannak, azok iránt az illető biróság intézkedik a katonai hatóság teljes kizárásával.

Ha a nemes katonai személy az országon kivül halt meg, a katonai hatóság a helyszinén maradt ingóságait összeiratja, és az eredeti végrendeletet, hit. másolatát megtartva — az ingókból bevett összeggel, illetőleg a leltárral és árverési jegyzőkönyvvel együtt az illető polgári biróságnak megküldi, mely a néki átadott

tömeget az örökösöknek téritvény mellett, melyben magokat az elhunyt által vitt hivatali számadásokbéli hiányokért minden birósági ut kizárásával kötelezik, kiadja. Különben ha az illetők jótállásra nem képesek, vagy vonakodnak, a tömeg visszatartatik, és gyümölcsözés végett biztos helyre kiadatik, miglen vagy a kir. ügyész, vagy az örökösök, vagy az illető számvevőhivatal által nem bizonyittatik, hogy az elhalt sem a kincstárnak, sem pedig valami közalapitványnak nem tartozik. A fiscus, vagy a katonai hatóság követeléseit legfölebb egy év alatt tartozik előadni: mit ha elmulaszt, a polg. hatóság a tömeget az örökösöknek kiadandja *b)*.

Ha a kir. fiscus caducitás alapján belevág, mindaddig mig a kérdés annak rendes utján el nem döntetik, az ingóságok a követelőknek ki nem adatnak.

Azoknak, kik katonatiszteknél szolgáltak, de katona-kötelezettek nem voltak, hagyatéka a kir. ügyésznek adatik ki *c)*.

Katonatisztek hagyatékát, kik valamely vétség elkövetése miatt a katonai szolgálatot elhagyni kénytelenek, vagy kik polgári hivatalt viselnek, a kir. fiscus kezeli *d)*.

a) 1741: 38. 1764. 8. 1830: 9. 1. §. Igügym. rend. 1868. oct. 13. — A honvédeké is 1868: 40. 54. §. — *b)* 1830: 9. 2. §. — *c)* Kir. leirat sept. 6. 1793 2148. sz. — *d)* Kir. leirat aug. 19. 1765.

401. §. Az örökségbelépés módjai különösen az osztály, és az öröklési keresetek.

Az ausztr. ptvkv. szabályát, mely szerint senkinek sem szabad valamely örökséget önhatalmulag birtokába venni, hanem az örökség a biróság előtt tárgyalandó, és annak törvényes birtokba átadása biróság által eszközlendő *a)*: hazai törvényeink nem ismerik. Nálunk a biróságnak az ausztr. ptvkv. behozatala előtt csak annyiban volt befolyása, a mennyiben az majd a hagyatéki tömegnek az örökösök bizonytalan volta miatti biztositása tekintetéből valakinek feljelentése, majd a követelő örökösök közti viszályok miatt azok valamelyikének kérelme folytán; majd pedig, ha kiskoruak vagy elmebetegek érdekei forogtak fenn, hivatalból is szükségessé vált.

Az 1853. május 1-ső napján életbelépett ausztr. ptvkv. és az azt követte 1854. aug. 9-ki — a hagyatékok birói tárgyalását és átadását szabályozó patens szerint azok különbség nélkül a biróságok által tárgyaltattak; és az illetők csak az átadási okirat, és a mennyiben az

ingatlanokra is vonatkozott, annak telekkönyvi bekeblezése alapján léphettek az örökség valóságos birtokába *b)*.

De az o. birói értekezlet ugy az ausztr. ptvkvet, mint a fenhivatkozott patenst hatályon kivül helyezvén, megállapitá az eseteket, melyekben a biróság valamely halálozás bekövetkeztével hivatalból tartozzék fellépni; ezen eseteket az uj polg. tvénykez. rendtartás is *c)* az egész eljárással együtt ujból szabályozta; az esetek: ha az örökhagyó kiskoru örökösöket hagyott hátra; ha az örökösök közt gyámság vagy gondnokság alá eső személyek vannak; vagy ha azok közül, kiket az öröklés törvény szerződés vagy végrendelet alapján valószinüleg illetni fog, egyik vagy másik távol van, vagy ismeretlen; vagy örökös egyáltalában nem létezik *d)*.

A fennebb emlitett pontok alá tartozó halálesetek a biróságnak haladék nélkül feljelentendők *e)*.

A haláleset feljelentésére magok az örökösök, illetőleg azon községi elöljáró, kinek hatósági körében a halálozás történt; felvételére pedig községekben az elöljáróság, illetőleg az árvák atyja; sz. kir. és rendezett tanácsú városokban az e végre rendelt hivatalos közegek vannak hivatva.

A haláleset felvételéről a hivat. jelen tés kir. törvényszékek székhelyén kivül a járásbiróságokhoz különben a kir. törvényszékekhez intézendő, mint a mely biróságokhoz tartozik az alább körülirt eljárás az öröklési per kivételével, még akkor is, ha az örökhagyó javai különböző területen léteznek *f)*.

Ha senki sincs, a kinek kezeinél és felügyelete alatt hagyathatnának az örökhagyó lakásán talált javak veszély nélkül: azon hivatalos személyek, kik a haláleset felvételével megbizva vannak, addig is, mig jelentésük folytán birói intézkedés tétethetnék: a hagyatékot zár alá vétel, lepecsételés, és megbizható gondnok által azonnal biztositani kötelesek *g)*.

A biróság köteles a végrendeletet kihirdetni, *h)* és a leltározást haladék nélkül eszközölni; a hagyatékot foglalás, elrejtés vagy eltékozlás ellen biztositani, s szükség esetén zárgondnokot rendelni.

Ha a vagyon más területbe is esik, a leltározás az illető járásbeli szolgabiróhoz, vagy városi törvényszékhez intézendő megkeresés utján eszközöltetik.

Az ingó és ingatlan vagyon leltározása s becslése végett a biróság vagy ennek kiküldöttje a szükséges szakértőkön felül két házbelit, vagy szomszédot, vagy ezek hiányában más alkalmas két egyént mint tanut hivjon meg; egyszersmind a leltározás helyén vagy közel lévő örökösök, a netáni gondnok, végrendeleti végrehajtó — hivatalból megidézendők.

A leltár az örökhagyó halálakor általa birt minden ingó és ingatlan javaknak pontos és teljes jegyzékét, és becsértékét tartalmazza. Az idegen tárgyak szintén beveendők a leltárba; de annak megjegyzésével, ki által és mi czimen igényeltetnek. Valamint az örökhagyót illető mások kezénél lévő tárgyak is az oknak, melynél fogva azok másnál vannak, feljegyzésével.

A szakértők véleményének arra is ki kell terjednie, vajjon a birtok természetben felosztható-e, és miképen; és az örökrész használása végett van-e, és mily szolgalomra szükség?

A hagyatéki adósságok összege és minősége a leltárba beiktatandó; ugy szintén azok kamatai, adók és egyébb folyó fizetések hátralékai is, melyek az örökhagyó halála napjáig kiszámitandók. Ha az örökösök kivánják; az ismeretlen hitelezők összehivására határnap tüzendő ki *i*).

A biróság, a mennyiben a hivatalos beavatkozás eseteiben érintett személyek még törvényszerüleg képviselve nem volnának, a leltár átküldése mellett az illető gyámhatóságot, árvaszéket azonnal értesitse; melynek kötelessége leend ezen személyek képviseltetéséről a legközelebbi rokonoknak, ilyenek nem — vagy távollétében pedig azoknak, kik köztudomás szerint az örökhagyóval jó viszonyban éltek, javaslata folytán gyám — illetőleg gondnok kirendelése által intézkedni *k*).

A távollévő és tartózkodásuk tekintetében is ismeretlen örökösök, hirlapilag egy évi határidőre azzal a megjegyzéssel idéztetnek: hogy azon esetben, ha vagy személyesen vagy meghatalmazott által meg nem jelennének, a részökre és veszélyökre kinevezett gondnok közbejöttével fog az osztály megtétetni, és netáni osztályrészök a mennyiben birói letétre nem alkalmas, gondnok által kezeltetni *l*).

Ezen előintézkedések folytán történhetik, 1) hogy csupa nagykorú örökösök jelentkeznek, és azok egymásközt békében megosztoznak; 2) vagy ezek egymásközt barátságosan kiegyezni nem birván birósági beavatkozást kérnek; vagy gyám vagy gondnokság alá tartozó örökösök érdekelvék; vagy egyátalában örökösök nem létében a sz. korona öröklésének van helye.

I. Ha mindannyian nagykorú örökösök jelentkeznek, és átalában minden oly halálesetben, hol előleges hivatalos beavatkozás nélkül az örökös vagy örökösök mind nagykoruak, akár végrendeleti, akár törvényes vagy szerződési öröklési joguk alapján egymással nem ellenkeznek, a birtokba léphetnek, és a mennyiben osztályra szükség van, azt egymásközt barátságosan elintézhetik.

Mi magát az o s z t á l y t illeti: azt rendszerint a leltár előzi meg, még ott is, a hol gyám vagy gondnoksági érdekek nem fo-

rognak fenn; a leltárban összeállitandó a cselekvő állapot a felek által megállapitott, vagy választott becsüsök által meghatározott becsár szerint *m)*. A szenvedő állapot alkatrészeit teszik a betegségi s temetési költségek, és adósságok. Ha az egész tömeg pénzzé tétetik, az osztály egyszerüen végbe mehet. De ha ingatlanok kerülnek osztály alá, az illető osztályrészeket szükség, a mennyire csak lehet, minden körülményekre, különösen a gazdálkodás könnyebbitésére méltó figyelemmel egyenlősiteni; és ha ekként az illető osztályrészek már minémüségök, mennyiségök s fekvésök szerint meghatározvák, a nélkül, hogy a felek előre tudnák, melyik rész kit illetend, akkor lehet egymásközt a felett is megállapodni, kit melyik rész illessen; ha igy nem sikerül, sors- vagy nyilhuzás által, olykép mint az 1836. 14: 1. §. emliti.

A mennyiben a hagyatékban ingatlanok nem foglaltatnak, az örökösnek, vagy több örökösöknek, ha barátságosan megosztoztak, szorosan véve semmi teendőjük nincsen *n)*. Mindenesetre azonban czélszerü az osztozó örökösöknek a mennyiben az örökhagyóhozi rokonságuk alapján akár végrendeletből akár végrendeleten kivül örököltek, és megosztoztak: leltárt, vagy legalább osztály-levelet, mely az illető osztályrészek értékét magában foglalja, késziteni, mivel utánnuk a további törvényes öröklésnél az ági vagyon, mely körül a törvényes öröklés fordul, csak ez uton lészen kimutatható, illetőleg igazolható *o)*. Ugy szintén a mennyiben a hagyatékba cselekvő követelések, s azokról szóló okmányok foglaltatnak, azon örökös, kinek az ily követelés osztályrészébe jutott, jogát csak osztálylevél által igazolhatja.

Ha pedig az örökség tárgyát ingatlan javak is képezik, az illető örökös vagy örökösök habár birói eljárás közbejötte nélkül kiegyeztek is, az illető birtokbiróság előtt igazolni tartoznak azt, hogy az öröklés joga kizárólag őket illeti; hogy a netáni végrendeletnek eleget tettek, a hagyományosokat értesitették; s hogy kivülük más örökös nem létezik; vagy a netáni 45 napi hirdetményi határidőre meg nem jelent. — A birtokbiróság az eléje terjesztett okiratokat birálat alá vévén, ha azokat az öröklési jog igazolására elégteleneknek találja, a hiányzó adatokat kijelöli, s az örökösöket ezek pótlólagos megszerzésére utasitja. Az öröklési jog kimutatva lévén a birtokbiróság az öröklött ingatlanoknak az örökösök nevére leendő bekebeleztetését, — ott pedig, hol telekkönyvek nincsenek, a birtok átadását és ennek a hatóság területén szokott módon közhirré tételét hivatalból eszközli. Osztálylevél hiányában a birtok tulajdonjoga az örökösök nevére mint közös örökség határozatlan arányban kebeleztetik be. — A megtagadó végzés ellen felebbezésnek van helye. *p)*.

II. De ha a nagykorú örökösök a fenirt módon ki nem egyeztek, s valamelyik fél a hivatalos beavatkozást kérelmezi: a biróság az öröködési eljárást azonnal meginditja; *q)* és midőn a hagyaték csupán testvérek vagy unokatestvérek közt osztandó meg, és az érdekelt örökösök osztályrészeik iránt ki nem egyezhetnek, ha az örökség csupán ingatlanokból áll a kir. tszék székhelyén ez, különben a jbiróság; ha pedig ingatlanokból is, vagy csupán ingatlanokból: a birtokbiróság az osztályt haladék nélkül megtenni, és az örökséget az örökösöknek átadni tartozik. A meg nem elégedő félnek a törvény rendes utja fenmarad *r)*.

Azonban ha az ellenérdekü örökösök különböző örökségi jogczimekre hivatkoznak, vagy midőn a jogczim ugyanaz, de annak alapján ellentétes igények támasztatnak: a biróság valamennyit egy határnapra megidéztetni és az egyezséget, ha reménylhető, ismételve is megkisérteni tartozik. — A létrejött egyezség jegyzőkönyvbe iktatandó, esetleg gyámi jóváhagyás alá terjesztendő és az örökség hivatalból átadandó, illetőleg bekeblezendő, mint fennebb megjegyeztük az átadásról a feleknek biróságon kivüli egyezése esetében *s)*.

Ha pedig az egyezség nem sikerül: a biróság a birtokon kivüli feleket per utjára utasitja. Ha az örökösök közül egyik sem volna birtokban, vagy ha több, egyiránt birtokban lévők különböző jogczimekre hivatkoznának, a szerződési örökös ellen mind a végrendeleti, mind a törvényes örökösök: a végrend. ellen pedig a törv. örökösök tartoznak felperesi minőségben fellépni.

Hasonló esetben, ha az örökösök ugyanazon jogczimre vonatkoznak; a biróság határozza el, melyik tartozik a pert meginditani. — E végzés ellen perorvoslatnak nincs helye.

A peressé vált hagyaték biztositásáról és kezeléséről, — ha ez iránt a felek közt megállapodás nem történt, a biróság gondoskodik mindaddig, mig az örökség átadása jogérvényes itélet folytán nem eszközölbető *t)*.

Midőn az örökösök perutra utasittatnak: a biróság zárhatáridőt tüz ki, mely alatt a felperes az öröklési per birájához keresetét benyujtani köteles. Ez a perre utasitó végzés vételetől számitandó 30. napból áll. A kereset mellett e határozat mindenkor felmutatandó. Ennek elmulasztása esetén az öröklési per birósága az osztályt és az örökség átadását a perre utasitott igényekre nem tekintve bármelyik fél kérelmére azonnal eszközli *u)*.

Az örökösök által kétségbe vont egyes hagyományok nem osztály utján, hanem az ellenünk intézett kereset által követelhetők *v)*.

A sz. korona öröklése esetében *y)* a kir. kincstári jogügyek igazgatósága mindjárt a haláleset beérkeztével hivatalból értesittessék A

biróság ilyetén hagyatéknak biztonságáról a szabályok megtartása mellett gondoskodik. Egyszersmind azok, kik magukat hitelezői minőségben érdekelteknek vélik, a hivatalos hirlapban háromszor közzéteendő azon felszólitással idézendők: hogy a biróságnál egy évi határidő alatt jelentkezni, vagy igényeiket, illetőleg követeléseiket bejelenteni el ne mulaszszák *z)*.

III. Az öröklés körül támadható keresetek felett, tekintet nélkül a jogczimre ,melyből indittatnak, valamint arra, vajjon az örökhagyó végakaratának teljesitésére vagy megszüntetésére vannak irányozva, azon törvényszék, és ha az örökség tárgyát ingatlanok is képezik, azon birtokbiróság itél: melynek területén az örökhagyónak utósó rendes lakása volt.

Ha pedig az országon kivül halt el: azon belföldi biróság itél, melynek területén az örökhagyó legutóbb lakott; s ha e lakhelyt kitudni nem lehetne, vagy ha az országban soha se lakott: azon biróság lesz illetékes, melynek területén a hagyaték létezik.

Az eljárás a rendes utat követi *aa)*.

a) Ausztr. ptvkv. 797. és követk. §§. — *b)* U. o. 819. 436. §. Patens 174. 177. §§. — *c)* Ért. I. 163. és köv. §§. Polg. törvk. rendt. 559. és köv. §§. — *d)* U. o. 560. §. — *e)* U. o. 561. §. — *f)* U. o. 562. §. al. *r)* Az öröklési perek illetőségét látjuk a III. alatt. — *g)* U. o. 563. §. — *h)* U. o. 564. §. — A kihirdetésről lásd fennebb 377. §. — *i)* U. o. 568—574. §§. — *k)* U. o. 575. §. — *l)* U. o. 576. §. — *m)* Az anyai hagyatékhoz számittatik a nőhozomány, közszerezmény a hozomány levonásával, az özvegyi örökrész a közszerzemény másik feléből. Hétsz. tábl. 14854/1867. — *n)* „Szorosan véve" mert a százalék még fizetendő. — *o)* Ért. I. 10. — *p)* Polg. tvkez. rendt. 580. 581. 414. §§. De özvegy hátrahagyásával elhalt végrendelkezőnek hagyatékát illetőleg, mielőtt az az illetőkre bekebeleztetnék vagy átadatnék, az özvegy is meghallgatandó; ennek meghallgatása nélkül az átadás, illetőleg bekebelezés el nem rendelhető. Hsz. tábl. 8227/1866. — *r)* Polg. tvkez. rendt. 582. 583. §§. 535/872. 569/73. Sem. sz. — A törvény rendes utjára utasitott fél azonban magát ingatlanok esetében telekkönyvi előjegyzés által biztosíthatja. Értek. 165. 167. 170. §§. *s)* Fennebb az I. alatt. — *t)* Polg. tvkez. rendt. 584. 588. 591. §. — *u)* U. o. 589. 590. §§. — *v)* 592. §. o. — *y)* Fennebb 398. §. — *z)* Polg. tvkez. rendt. 593. 594. §§. — *aa)* Polg. tvkez. rendt. 37. 94. §§. — Az 1836: 14. és 1840. 13. t. cz. szerinti osztályos küldöttségi vagy is osztoztató birósági eljárásnak nincs többé helye, (a polg. tvkez. rendt. életbeléptető igazsügymin. rendelet XV. czikk.), de lehet az uj polg. törvkez. rendt. III. fejezetében körülirt u. n. választott biróságnak; miután e joguktól a felek meg nem foszthatók; de csak a mennyiben a hagyatékban távollévő, gyámság vagy gondnokság alatti személyek érdekelve nincsenek. U. o. 53. §. — Az öröklés alkalmából az örökösök habár többen vannak, egy személynek tekintetnek. Sent. 16. 55. de act. — Hagyományok iránti keresetekről fennebb a 381. §. — Előbbi öröklési rendszerünkből származott öröklési keresetekről alább a 421. §-ban. Az ott előadott 1. 2. 3. számok alatti kereseti czimek jövőre nézve is használhatók, ha ezekhez még a hitvestársi és özvegyi öröklést is hozzávesszük,

az öröklési keresetek czimeit tekintettel a szent korona öröklésére is ismerendjük. — Az öröklési perekre nézve még jegyezzük meg, hogy ha az alperes az örökségnek, vagy egy részének a felperes részére leendő kiadásában elmarasztaltatik, az általa időközben huzott hasznok és költségek vagy károk iránti kérdések a jó vagy rosz hiszemü birtok iránt szolgáló elvek és szabályok szerint biráltatnak meg. De egy harmadik jóhiszemü birtokos az időközben szerzett örökségi darabok iránt senkinek sem felelős. V. ö. fennebb a 84 §-t. auszt. ptvkv. 821. §. — A törv. osztályrésznek ajándékozás miatti kiegészítése tekintetébeni keresetről fennebb a 240. §. *h)* alatt, és alább a 424. §.

II. Szelet.

Az osztrák törvények szerint.

402. §. A törvényes öröklés rendje az osztrák törvények szerint.

Az osztrák törvény szerint a törvényes öröklés *a)* rendje következő ágakra oszlik:

1. ág. Mindenek előtt állnak az örökhagyónak házassági leszármazás utjáni legközelebbi rokonai, vagyis gyermekei, unokái.

2. ág. Az örökhagyó atyja és anyja azokkal együtt, kik vele atya és anya alatt egyesülnek, u. m. testvérei, és ezek utódai.

3. ág. A nagy szülők, a szülők testvéreivel és ezek utódaival együtt.

4. ág. Az örökhagyó ősszülői utódaikkal együtt.

5. ág. Az örökhagyó dédjei és ükei, és ezektől származók.

6. ág. Az örökhagyó dédősei s ükősei a tőlük származottakkal együtt *b)*.

Az első ágat illetőleg: ha az örökhagyónak első izbeli házassági gyermekei vannak, ezekre száll az egész örökség, különbség nélkül akár fi, akár nőneműek, akár az örökhagyó éltében, akár holta után születtek. És ezek fejenkint osztoznak *c)*, az unokák pedig törzsönkint *d)*.

A második ág akkor lép elő, ha az első ágon senki sem létezik. Ezen ághoz tartoznak a szülők és azok utódai. Ha még mind a két szülő él, őket illeti egyenlő részben az örökség. Ha ezen szülők egyike elhalt, annak hátrahagyott gyermekei vagy utódai lépnek az ő jogába, és azon fele rész, mely a megholtat illette volna, az ő gyermekeire s illetőleg unokáira esik *e)*.

Ha az örökhagyónak mindkét szülője elhalt, az örökség azon fele, mely az atyának jutott volna, az ő hátramaradt gyermekei, s

ezek utódai közt, a másik fele pedig, mely az anyát illette volna, az ő gyermekei és utódai közt fejenkint, s illetőleg törzsönkint osztatik fel. Ha a gyermekek közösek, vagy ezek utódai, ezek mind a két fél részt magok közt egyenlőn megosztják; de ha két házasságból valók, mindenik szülőnek gyermekei saját szülőik utáni részben örökölnek *f)*.

Ha az örökhagyó elhalt szülőinek egyike sem gyermekek, sem utódokat nem hagyott hátra: az egész örökség a még életben levő szülőnek jut *g)*. Ha ezen fél nincs már életben, az egész örökség ennek gyermekei s utódai közt osztatik fel, a fennebbi elvek szerint *h)*.

A harmadik ágat illetőleg: Ha az örökhagyó szülői utódok nélkül haltak el, az örökség a harmadik ágra vagyis az örökhagyó nagy szüléire, és ezek maradékira száll *i)*. Az ezen ágoni öröklés rendjére és osztályra nézve ugyanazok állnak, miket a második ágnál előadtunk *k)*.

A negyedik ágra nézve: A harmadik ágoni rokonok hiányában a negyedik ág lép előtérbe, melyet teszik az atyai nagy atyának szüléi, és ezek utódai, az atyai nagyanyának szüléi utódaikkal együtt, az anyai nagyatyának szülői utódaikkal, és az anyai nagy anyának szülői utódaikkal együtt *l)*, az osztályra nézve a fennebbi ágnál mondottak alkalmazásával *m)*. Ezen ági rokon nem lévén, előlép:

Az ötödik ág, mely az örökhagyó dédjét, és ükjét, és ezek utódait foglalja magában *n.)* Végre ezen ági rokonok hiányában:

A hatodik ág örökösödik, melyhez az örökhagyó dédőse, dédüke, és ezek utódai tartoznak *o)*. Az örökség törzsönként felosztatik, és pedig ha minden törzsből vannak rokonok, a törzsek számához képest, ha pedig némely törzsökből nincsenek, azok jutalékai a kihalt törzsökkel legközelebbi összeköttetésben álló törzsökre szállnak; és ha csak egyetlen törzsbeli rokonok vannak fen, ezeket illeti az egész örökség *p)*.

És a ki az örökhagyóval egynél több oldalról rokon, mindegyik oldalról élvezi azon örökjogot, mely őtet mint azon oldalróli rokont különösen tekintve illeti *q)*.

A szabadon örökölhető vagyonra nézve, a fenn elősorolt 6 ágnál távolabbi rokonok a törvényes öröklésből ki vannak zárva *r)*.

a) Fennebb a 347. §. Ausztr. ptvkv. 727—730. §§. — *b)* u. o. 731. §. — *c)* u. o. 732. §. — *d)* u. o. 733. 734. §§. — *e)* u. o. 735. §. — *f)* u. o. 736. §. E pontig az öröklés rendje megegyez a mi ujabb törv. öröklési rendünkkel; csak tárgyára nézve van külömbség, a mennyiben t. i. a családi vagyon, érték, az illető ágra, melytől eredt, visszaszál, mint fennebb a 391. 392. §-nál megjegyeztük. — *g)* De itt azt auszt. ptvkv. 737. §-a alapján tünik fel az uj magyar öröklési rendnek az osztráktóli eltérése, mint fennebb a 392. §-nál *a)* alatt előadtuk. — *h)* u. o. 737. §. — *i)* u. o. 738. §. egyezőleg az Ért. 12.

§-al. — *k)* Az örökség egyik fele az atya szüléit, és azok utódait, a másik az anya szüléit és azok utódait illeti. u. o. 730 740. §§. — *l)* u. o. 741. §. — *m)* u. o. 742. 743. §§. — *n)* u. o, 744. §. — *o)* u. o. 748. §. — *p)* u. o. 749. §. — *q)* u. o. 750. §. — *r)* u. o. 751. §. Egy ujabb különbség ez, és az uj magyar öröklés rendje közt, mivel az osztrák törvény szerint a törvényes öröklés csak a felsorolt 6 ágra van szoritva, az Ért. 12. §-a szerint pedig azon megszoritás nem levén, a törvényes öröklés határozatlan izig terjed: és a sz. korona öröklése általában minden bármily távoli rokon hiányától van feltételezve. Ért. I. 18.

403. §. A törvényesitett, házasságonkivüli, — és az örökbefogadott gyermekeknek, és ezek után a szülőknek öröklési joga.

I. A házasságon kivül született, de későbben törvényesitett gyermekek öröklési jogukra nézve egyenlők a törvényes gyermekekkel, kivéve azonban azon javakat, melyek családi rendelkezés folytán a törvényes gyermekeknek vannak fentartva, és azon különbséggel, hogy az ily törvényesített gyermekek születése és későbbi törvényesitése közti idő alatt fenállott törvényes házasságból nemzett gyermekektől az elsőszülöttségi és egyéb szerzett jogaikat el nem vehetik *a)*.

II. A házasságon kivül született u. n. természetes gyermekek anyjuk után a törvényes gyermekekkel egyenlőn örökösödnek, de az atya és az atyai rokonok, ugyszintén az anya szüléi, nagyszüléi és egyéb rokonai hagyatékában törvényes örökléssel nem birnak *b)*.

III. Örökbefgadott gyermekek a törvényes gyermekekkel egyenlő öröklési joggal birnak azok javaiban, kik őket örökbe fogadták; ezen felül saját szüléik után is örökösödnek, de a fogadó rokonainak, és a fogadásban be nem egyezett házastársak vagyonában nincs öröklési joguk *c)*.

IV. A szülőknek törvényesitett és házasságkivüli törvénytelen gyermekeik vagyonában ugyanazon örökösödésük vagyon, melylyel e gyermekek birnak a fennebbiek szerint szülőik után. Házasságon kivüli gyermek után csak az anya örökösödik; (törvényes öröklés utján) atyja, nagyszüléi s egyéb rokonai kizárvák. A fogadó szülék nem örökösödnek fogadott gyermekeik javaiban, mert ezek a törv. öröklés elvei szerint azoknak rokonaira szállnak *d)*.

a) Auszt. ptvkv 752. 160. 161. §§. — *b)* u. o. 754. §. — *c)* u. o. 755. §. — *d)* u. o. 756. §.

404. §. A házastárs törvényes örökjoga.

Az életben maradt házastársnak, tekintet nélkül arra, ha vajjon bir-e saját vagyonnal, azon esetben ha 3 vagy több gyermek maradt, a gyermekekkel egyenlő rész, ha pedig háromnál kevesebb gyermek maradt, az örökség negyed része adatik ki, de csak élethossziglani használatára, a tulajdoni jog a gyermekeknél maradván *a)*. Ha gyermek nincs, de van egyéb törvenyes örökös: akkor az életben maradt házastárs az összes örökség negyedrészét tulajdoni joggal nyeri. Azonban az, a mit házassági szerződésnél vagy végrendeletnél fogva nyert, ezen részbe beszámittatik *b)*. És csak akkor jut az egész örökség a házastársra, ha az említett hat ágon levő rokonok és az említett törvényes örökösök közül épen senki sincs életben. E jogot azonban az önhibája miatt elválasztott házastárs el veszti *c)*.

a) Auszt. ptvkv. 757. §. — *b)* u. o. 758. §. — *c)* u. o. 760. §.

405. §. A fiscus öröklése.

Ha a házastárs sincs már életben, akkor a hagyaték mint uratlan jószág a kincstár vagy azon személyek által foglaltatik el, kiknek a közrendtartási rendeleteknél fogva uratlan javak elfoglalásához joguk van *a)*.

a) Auszt. ptvkv. 760. §. Rendszerint a fiscus vagy is a kincstár foglalja el; a mennyiben t. i. bizonyos személyekre és bizonyos esetekre nézve külön rendeletek másként nem szólnak. I. Stubenrauch a 760 §. magyarázatában. A paraszt telkekre és egyháziakra nézve u. o. 761. §-nál.

III. Szelet.

Az előbbi magyar törvények szerint.

406. §. A törvényes öröklés az előbbi magyar törvények értelmében.

A törvényes öröklés az előbbi magyar törvények értelmében a rendet tekintve háromféle volt: lemenő, felmenő, és oldalas öröklés. Továbbá a házastársak viszonos öröklése, az özvegyi öröklés. Végre az örökös nélküli vagyonban (caducitas) vagyis szállományokban az ügynöki öröklés.

Azonban a nemesi javaknál nem csekély különbséget szültek az adományi és adománykivüli javak; a csupán fi, vagy mindkét ágra szóló javak; mindennemü ingatlan vagy ingó javaknál az ősi és szerezményi javak; és a javak nemesi, polgári vagy jobbágyi minősége szerint az öröklés is különböző volt. Különösen volt az öröklés szabályozva a Jászok és Kunoknál is, mint látni fogjuk.

407. §. A jogegyenelőség és külömbség a fi- és leányág között.

Jogegyenlőség volt a javakban, ha mind a fi, mind a leányág; jogkülönbség pedig, ha csupán a fiág örököl. E tekintetben kérdés támadhatott a fi és leányág között, vagy a fiág kihalta után a leányág és a kir. ügyész között.

Az efféle kérdések megoldására közelebbi kútfőül szolgál a kir. ügyész ellenében az adománylevél, a család tagjaira nézve pedig az első szerző rendelése, a ki mint tudjuk a csupán fiágra nyert adományt vagy vett jószágot végrendeletében illetőleg a szerzeményi levelekben a nőágra is kiterjeszthette *a)*; ennek azonban a kir. ügyész ellenében foganatja nem volt, mivel ha a fiág kihalt, a kir. ügyész a nőket bár az első szerző rendelkezése ellenére is kizárhatta.

Ha a levelekből eligazodni nem lehet, át kell menni a szerzés gyökerére *b)*, mely majd a a szerzés nemét, czimét, mely királyi adomány, vagy örökvallás lehetett, majd pedig a szerzés módját vagy eszközét p. o. hadi szolgálatot vagy pénzt jelentette.

I. A szerzeményi leveleket illetőleg az azokban foglalt záradékok határoznak. Ezek közt e kettő felett „fiörököseinek és utódainak“ „haeredibus et posteritatibus masculini sexus“ vagy „mindkét nemü örököseinek és utódainak,„ „haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis“ — semmi kétség. E záradék: „haeredibus et posteritatibus primum quidem masculini ac post horum defectum etiam foeminini sexus universis“ „előbb ugyan a fiörökösöknek és utódoknak, de ezek kimulta után minden nőörökösnek“ Verbőczy szerint azt jelenti, hogy ha egyszer a jószág a leányágra szállott, ennek további maradéka folyvást egyenlőn osztozik. *c)* Ez pedig „foeminini sexus usque ad certam summam“ „a nőnembelieknek pedig bizonyos somma erejeig:“ oda megy ki, hogy a fiörökösök kihalásával a leányágon lévők a jószágot

zálogképen megtarthatják mindaddig, mig a rajta fekvő összeget a kir. ügyész ki nem fizette *d)*. E záradék: „haeredibus et posteritatibus“ magában véve kétes, és annak értelme a fenforgó esetben a zserzés gyökerétől méretik.

Ugyanis kir. adományban e szavak csak fiörökösöket jelenthetnek, mivel a kir. adomány főleg hadi szolgálatok fejébe adatott. E záradékot azonban „haeredibus, posteritatibus, legatariis item et cessionariis“ „örököseinek és utódainak, ugy szintén hagyományosainak és engedményeseinek,“ a kir curia a nőkre is kiterjesztette, okul adván, hogy a leányág inkább méltó a kedvezményre, mint az idegenek. De ha vegyes volt az adomány, a bizonytalan „haeredibus et posteritatibus“ záradék mellett a leányok legalább a lefizetett pénzből maguk részét követelhetik, de nem a jószág közbecsü árán felül *g)*. Végrendeletben e záradék: „haeredibus et posteritatibus“ a vett vagyonra nézve mindkét ágat egyenlőn jelenti, mivel az ily vagyonban a törvényes örökösödés szerint mindkét ág egyenlően örökösödik. Uj adomány és kir. kegyelemlevélben a fennebbi kétes záradék értelmét a családban volt előbbi szokás határozza meg. *h)* A kir. jóváhagyásban előforduló fennebi kétes záradékot pedig a kir. jóváhagyás alapjául szolgáló örökvallás vagy végintézetből magyarázhatni *i)*.

II. Ha a levelek különböznek: különbséget kell tenni a levél és levél közt, és ügyelni a peres felek viszonyaira is.

1) A főlevelek határoznak a melléklevelek felett: igy ha az adománylevél az igtatásról szóló bizonyitványnyal ellenkezik, az adománylevél határoz *k)*.

2) Ha az első adománylevél megkerült, és uj adomány is nyeretett, akkor ha az előbbi adománylevél tágabb: a családban az határoz; ha az uj levél tágabb: ez az előbbit is megtágitotta a kir. ügyész ellenében, azon esetre, ha a fiak kihalnak. *l)* Mert a király valamint egy részről uj kegyelmet adhat, más részről senkit igazán szerzett jogaitól meg nem foszthat. 3) Ha a kir. kegyelemlevél az első adománylevéllel ellenkezik, a kegyelemlevél határoz, mivel az adománylevelet a bün megsemmisitette. *m)* 4) Ha az első szerző rendelkezése a kir. adománylevéllel ellenkezik, a kir. ügyész ellenében az adománylevél határoz, a rokonok közt pedig az első szerző rendelkezése; mert szerzeményéről kiki szabadon rendelkezhetik; de ha szerző csak maga leányait zárta ki, a távolabbak azért örökösödnek *n)*. 5) Ha pedig az örökvallás a kir. jóváhagyással ellenkezik, a fiskusra nézve a jóváhagyás határoz, de a rokonokra nézve, ha a vevő maga kérte a kir. jóváhagyást, és utóbbi

intézkedése nincsen, szinte a kir. adománylevél határoz; de ha utódja kérte: akkor a családban az előbbi szokás fenmaradt *o)*.

a) I: 5, 57. §. Dec. 1. 36. Div. succes. — *b)* I: 21. 73. — *c)* I: 47. 8. §. — *d)* Dec. 11. de action. Fisci R. — *e)* I: 17. 1. 2. 3. §. és I: 18. — *f)* Dec. 8. de action. Fisci R. — *g)* I: 21. — *h)* I: 20. 37. — *i)* Dec. 17. de action. Fisci R. — *k)* II: 51. — *l)* I: 37. Dec. 18. ex jure rad. és ex aequalit. — *m)* I: 20. — *n)* Dec. 36. 43. Div. success. I: 5. 57. — Dec. 24. div. success. — *o)* Dec. 1. Div. success. Sent. 16. ex aequal. et inaequ. Bővebben Frank 251. 252. §.

408. §. A jószág minősége törvény szerint.

Midőn a jószág minőségét levelek nyomán meghatározni nem lehet, a jószágnak törvényszerinti minősége határoz; e czélra pedig következő szabályok szolgálnak:

1) Cserébekapott jószág a cserébe adottnak természetét követi *a)*.

2) Az egyezség vagyis peralku utján nyert jószág oly természetü, a milyen volt a jószág mely miatt a per folyt *b)*.

3) Az ingók közösek, és ezekhez tartozik a fijószágnak az apa halálakor beszedve vagy elválasztva volt termése is *c)*.

4) Gazdasági készület, épületek és javitások a jószággal járnak mint tartozékok; de ha a jószág p. o. együttadományosra száll, akkor a leányokat illetik *d)*.

5) A zálog a pénz helyét pótolja *e)*.

6) Mindkét ágat illetik az örökáron vett javak, a leánynegyedi javak és a nemes ember vérdíja *f)*.

7) Közös mindenféle városi jószág és jobbágyi birtok *g)* kivéve, ha az elhalt az uraságtól a földet azon nyilvános megszoritással kapta, hogy abban csak fimaradékai örökölhessenek *h)*.

a) I: 70. 4. §. „Cambium cambiati naturam redolet“, kivéve ha a jószágra felfizetés is nyeretett, mert abból mint ingóból a leányok is részesültek. — *b)* Dec. 9. de action. Fisci R. — *c)* I: 99. 102. Dec. 5. div. success. Dec. 8. 9. u. o. — *d)* Dec. 8. 20. u. o. Dec. 14. ex aequal. juris. Sent. 30. Div. success. — *e)* I: 102. 1647: 125. Dec. 31. 43. Div. success. — *f)* I: 17. 4. §. — *g)* 1840: 8. 2. — *h)* 1840: 8. 3. §.

409. §. A jogegyenlöségből és különbségből származott keresetek.

Előlegesen megjegyezvén, hogy az 1852. nov. 29. patens 5. §. értelmében a fi- és leányág közötti külömbség a törvényes öröklésre jövőre befolyással nem lehet, és a csupán fiágat illető öröklött ősi nemesi fekvő javak birtokosainak ugyanott adott engedély folytán, — miszerint ők az ált. ptvkv. életbe léptétől számitva 3 év alatt ezen jószágokról a fiutódok javára intézkedhettek, tett — és az ottani kellékekkel ellátott — végrendeleteik kérdés alá nem jöhetnek *a)*, és hogy a leányág kizárását követelő per az érintett patens 10. §-a értelmében többé nem kezdhető, a 26. §. értelmében pedig a már megkezdett, de végitélettel a patens keltekor még el nem döntött nem folytatható mely imént felhozott szabályok az Ért. I. 20. §-ában is fentartattak; — a jogegyenlőségből és különbségből származott keresetek a következők voltak:

I. A leányág kizárására, (ad exclusionem sexus feminei). Inditá ezt a fiág a nőág ellen, és a fiágon lévők vagy mindannyian együtt, vagy a legöregebbik testvér mint a fiág jogai fentartója a gyökös jogon csupán a fiágat illető javak végett az I. 17. 18., majd I. 21, I. 28. I. 50. alapján. — Biróság volt a kir. tábla, mivel oklevelek erejéről és magyarázatáról volt szó, és gyökeres jog körül forgott. Az okleveleknek hit alatti felfedezése a fenforgó körülményekhez képest, mindkét félnek kötelessége volt — A leányág védelmére szolgált az elévülés, melynek ez esetben a jószág használatát illetőleg helye volt *c)*; az első szerző rendelkezése, és fenálló örökvallások vagy szerződések. És habár a leányág vesztett, a javakból még ki nem vett negyed és javitások becsárának kifizetéseig kimenni nem tartozott *d)*.

II. A jogegyenlőség elismerése végett. Felperes volt a leányivadék a birtokon lévő férfiak ellen az I: 11. 19. alapján. Biró a kir. tábla a fennebbi pontban mondott oknál fogva *e)*.

a) Ért. I.: 19. §. — *b)* Dec. 2. 12. ex aequal. Sent. 4. 24. u. o. — *c)* Dec. 17. de praescript. — *d)* Dec. 4. 11. ex aequal. Sent. 69. 75. u. o. — *e)* Bővebben Frank 504. 505. §§.

410. §. A leánynegyed vagy negyedjog.

Leánynegyed vagy egyszerüen negyedjog a leányoknak illetőleg maradékainak azon joguk volt, melynélfogva a csupán fiági javakból, melyekből nem örököltek, egy negyedet követelhettek.

Tehát csak a tiszta adomány utján a csupán fiágra nyert javakból járt *a)*; és azt a szerző leánymaradéka csak egyszer követelhette, és pedig az örökösödés rendjét megtartva *b)*.

Kielégitését illetőleg: A jószág negyedrésze közbecsü szerint pénzben adatott ki; pénz helyett csak lovakat fogadhattak el, mi könnyen pénzzé tétethetett; ha sem pénzt, sem lovakat nem adhattak, a jószág negyedrészét zálogba kellett náluk hagyni; (I. 89. 101.). A hajadon atyjának megszakadta után a jószág negyed részét természetben kikapta, és azt férjhezmentéig birhatta; de ha férjhez ment, a kir. ügyész vagy mások *c)* közönséges becsü szerint visszaválthatták *d)*, ha pedig atyja vagy fitestvérei beegyezésével birtoktalanhoz ment férjhez, negyedét örökjoggal természetben megkapta. A negyed az örökséghez annyiban hasonlit, hogy azt atyja életében a leány nem követelhette *f)*, az apácza csak tizedrészét kapta *g)*; de különbözött is, mivel a negyedet megröviditeni nem lehetett *h)*.

A negyedjog elvileg már az 1848 : 15. t. cz. által megszüntetett, az 1852. nov. 29-ki patens 10. §-a szerint az ez iránti kereset a többé nem indithatók sorába vétetett, és ezen czim alatt folyamban talált perek továbbá nem folytathatóknak, s bennök az eddigi tárgyalás megszüntetettnek kijelentetett; (u. o. 26. §.) ezt kimondá az o. birói Értekezlet is *i)*.

Lehetett pedig a negyedjogot kérni a jogegyenlőség iránti perben vagy különösen az örökösödés birája előtt, ha t. i. nem a jogról magáról, hanem csupán a kiadás módjáról volt a kérdés; különben a kir. tábla előtt az I: 29. 88. 89. §§-ai alapján.

a) I: 6. 3. 4. §. Dec. ad excis. quart. Sent. 78. de act. Fisci R. — *b)* Dec. 10. ex. aequal. — *c)* I. 43. I. 60. 1723: 87. — *d)* I: 29. 5. 6. §. — *e)* u. o. 7. 8. §. — *f)* u. o. és 30. §. — *g)* 1715: 91. Dec. 3. ad excis. quart. — *h)* Dec. 4. u. o. — *i)* Ért. I. 3. §. Bővebben Kövy (Fogarasi) 268—275. §§.

411. §. A lemenő öröklésről és az osztályról.

I. A lemenő öröklés rendje ugyanaz volt, melyet fennebb a 390. §-ban előadtunk.

II. A lemenő törvényes öröklés szerint a gyermekek fejenkint osztoztak, az unokák pedig törzsönként *a)*. De a mit valaki szülőitől azok éltében előre kikapott, hacsak be nem bizonyitható, hogy az ajándék vagy különös jutalom volt, illetőségébe beszámittatott *b)*. Valamint az is, a mit valamelyik osztozó fél szülői halála után elsikkasztott elidegenitett *c)*.

Fegyvert és hadikészületet a fiak az osztály előtt kivehették, és megoszthatták *d)*. Az atyai ház mindennel, mi hozzá tartozott

osztályban a legifjabb fiué lett *e)* oly megjegyzés mellett, hogy a fitestvérek a közös értékből hasonló házakat és tartozmányokat nyerjenek *f)*; mi ha a vagyonból ki nem telt, magát az atyai házat, ha elegendő, vagy ha kisebb, az árát kelle megosztani *g)*.

A családi oklevelek közösek maradván, azok gondviselése az öregebb fitestvért illette, kivéve ha elmebeteg, pazarló volt, vagy osztályos atyafiait közös vagy tulajdon javaikból kizárni, vagy követeléseikben megröviditeni törekedett *h)*. Az ily öregebb testvér mint a családi levelek őrzője, és a többi osztályos atyafiak jogai fentartója saját felperessége alatt állott mindazon cselekvő és szenvedő perekben, melyek a család közös érdekeit érinték *i)*.

A végrehajtott osztályról osztálylevél készült, mely az utódoknak is fontos szolgálatokat tehetett, leszármazás vagy ősi javak kimutatásában.

Az osztályból jogközösség (communio juris) származott, az osztályon alapult a javak ősisége, és az osztályos rokonoknak s utódainak viszonyos örökösödése mindazon javakban, melyeket a magszakadt osztályos vér az osztály által nyert volt *k)*. — Egy év elmultával az osztályt önhatalommal megháboritani nem lehetett, hanem törvény utján *l)*.

a) 1659: 117. ugyanez áll az ujabban szabályozott törv. öröklési rend szerint fennebb a 290. §-ban. — *b)* Dec. 7. 34. Div. success. 1840. 8. 2. §. — *c)* Dec. 17. ad acquis. mobil. — *d)* I. 99. 2. §. — *f)* I. 40. 2. 3. §. — *g)* U. o. 4. 5. 6. §. és 41. cz. — *h)* I. 42. — *i)* U. o. 4. §. Dec. 1. 2. de plenip. ez volt a „frater natu major, et reliquorum congenerationalium jura sustentans", főleg az osztály előtt. — *k)* I. 47. 4. §. 1723: 47. 3. §. Dec. 12. div. success. — *l)* I. 45. 46. 1729: 36.

412. §. Osztályigazitás, ujitás.

A már megtörtént osztályt is meglehetett másitani, ha abba valamely hiba csuszott be, vagy pedig ha valamelyik osztályos félnek illetőségéből később valami elszakadt, elesett.

Osztályigazitásnak csak kisebb hibák miatt volt helye, p. o. ha hiba követtetett el a telkek mennyisége, minémüsége vagy a jobbágyok száma körül; a midőn tehát az osztályos részeket a hiánynak a többi osztályrészekbőli pótlásával kiegyenliteni lehetett *a)*.

Uj osztálynak vagy osztályujitásnak pedig akkor volt helye, ha az osztályba álloványos hibák csusztak be *b)*. ha p. o.

némelyeknek csupa ingók, vagy zálogos javak, másoknak pedig egészen vagy részben csupa örökös javak jutottak; vagy ha az osztozó fél önhibáján kivül osztályrészétől elesett, a midőn tehát a sérelmet másként nem is lehetett elháritani, mint az első osztálynak teljes félretételével és uj osztály készitésével. De ez csak ingatlanokra nézve történhetett; és ha az osztozók fiai az osztályt megerősitették, azt az unokák többé meg nem támadhatták *c)*. — És ha a felosztott vagyon csupa ingókból állott, uj osztálynak hely nem adatott, miután az ingóknál közbejött hibát megigazitani könnyen lehet *d)*.

Ha az osztály után az osztályos részből valami p. o. kisebb rész per utján, vagy az idők mostohasága miatt elszakadt, azt a többi osztályos felek aránylag pótolni tartoztak *e)*.

Mindkét nemü kereset ugyanazon osztályra nézve csak egyszer vala megengedve, és határideje is volt, t. i. az igazitásnál, és az ujitásnál, ha az elemek p. o. viz általi elszakitás miatt történt, az osztálytól számitva 32 év, különben ha az uj osztály per utjáni elszakitás miatt kéretett, a 32 évek az elszakitástól számitandók *f)*.

Az osztályigazitási kereset az örökösödési biró előtt, az 1729: 38. alapján indult, és azt az osztálykor netán kikötött kötbér sem akadályozhatta *g)*. De az osztályujitó per a kir. táblára tartozott, s az I. 46. 1728. 36-ra alapitatott.

Osztályigazitó perek, ha az igény keletkezte óta 32 év még el nem telt, az ősiségi pátens 9. §. értelmében meginditható, illetőleg folytathatók maradtak; de az osztályujitó és ezzel rokon kiegészitési per a patens 10. §-a értelmében, habár az öröklési igény keletkezte óta 32 év még el nem telt is, a többé meg nem indithatók, és hacsak végitélettel nem volt ellátva, nem folytathatók sorába esett *h)*.

a) I. 45. 46. 1729: 36. — *b)* Dec. 17. Nov. div. Dec. 15. div. success. — *c)* I. 46. Dec. 4. Nov. div. — *d)* Dec. 8. Nov. div. — *e)* Igazitás utján 1729: 36. — *f)* 1729: 36. l. Frank 256. §. g) alatt. — *g)* Dec. 28. div. succes. az 1655: 54. és I. 45. 46-ra hivatkozik, melyek szerint a kötbér az osztálynál nem létezőnek tekintendő. Áll ez az osztályujitásra nézve is. — *h)* 1852. nov. 29. pat. 9. 10. 26. 27. és Ért. 20. §. — Frank 529. 531. §§. — Semmi kétség, hogy osztályigazitás ujabb osztályokra nézve is felmerülhet.

413. §. Az osztatlan örökség haszna és káráról.

Az osztatlan örökség az osztozó felek közös tulajdona lévén, annak minden haszna vagy kára mindnyájokat illeti. Minden elidegenités, terhelés, mely az osztályos felek kárával egyik osztá-

lyos fél által a többiek tudta vagy akarata nélkül történik, a törvény erejénél fogva magában véve semmis, és az ily elidegenitett részeket a többi örököstársak rövid uton követelhették, a vevő pedig vagy hitelező pénzét csak attól követelhette, a kinek adta *a)*.

Az osztatlan örökségből származó vagyonközösséget régibb törvényünk annyira kiterjesztette, hogy az osztatlan testvér bármi módon szerzett vagyonát osztály alá tartozott bocsátani, hacsak ősi osztályos illetőségéről le nem akart mondani *b)*, a mi később csupán a véle egy apa és anyától szülöttekre szorittatott, vagy is csak azokkal tartozott megosztani *c)*; de ujabb törvény szerint csak az osztály előtt az osztatlan javak jövedelmeiből szerzetteket tartozott osztály alá bocsátani, a más módon szerzetteket pedig magának megtarthatta a nélkül, hogy ősi részét azért elvesztette volna.

Az osztály előtti adományon kivüli szerzeményekben az osztályos testvéreket a törvényes öröklés megillette, de csak a kir. ügyész előtt *d)*; és az osztály után bármily uton módon szerzettekben a kir. ügyész az oldalrokonok elébe lépett *e)*.

a) 1723: 47. — *b)* I. 43. 44. — *c)* 1655: 54. — *d)* 1723: 47. — *e)* Sent. 18. de act. Fisci R. — I. Franknál erre nézve 258. §-t, 1713: 47. 3. §. ellenkező értelemben véve.

414. §. Az osztatlan állapotból eredett keresetek.

A mint a fennebbi §. elején láttuk, az osztatlan állapotot maga a törvény is, nehogy a javak a családtól elszakittassanak, ótalma alá vette, midőn az osztatlan javaknak az osztályos testvérek valamelyike által a többieknek tudta és beleegyezése nélküli terhelését, elidegenitését, a mennyiben az 1723. után történt, magában véve semmisnek kimondotta *a)*; azonban az osztatlan testvérnek saját illetősége iránt tett eladásai az örök vallások érvénytelenitésére szolgáló törvények alatt maradtak, ugy szintén a magán pecsét alatt történt eladások valamint a tulajdonképeni zálogitások a zálogváltási törvények szerint mérettek *b)*.

Az osztályos testvér vagy örököse, a testvér által az ő tudtán és akaratán kivül elidegenitett illetőségét az örökösödési biró előtt kereshette az 1723 : 47. alapján, és az neki bármily szerződés félretételével oda itéltetett, és pedig pénz nélkül, a vevőnek az eladó elleni viszkereset fenhagyatván *c)*; de ez csak akkor történt, ha a vevő idegen volt, mivel ha a vevő szintén osztályos rokon volt, akkor érvénytelenitési keresetnek volt helye *d)*.

Az imént emlitett, valamint ezekhez hasonló ősiségi alapon inditott perek az 1848 : 15, és az ősiségi patens értelmében szünet alá tétettek, és hasonló alapon kereset többé nem inditható *e)*.

A mennyiben azonban osztatlan állapotok némely családokban máig is fennállnak, vagy keletkezni fognak, az előbbenieknél a családi egyezmények, a gyakorlat, használat, s illetőleg a közös tulajdon- vagy közbirtokosságokra szóló törvényes szabályok; az utóbbiaknál pedig az imént mondottakon kivül az azokat megalapitó szerződések, végrendeletek, szolgálandnak zsinórmértékül *f)*.

a) 1723: 47. — *b)* Fennebb a 135. és köv. 150. s köv. §§. — *c)* Jelenfy perben 1810-ben. — *d)* Dec. 23. pign. in comit. tanulságos azért, mivel az 1723: 47-nek czélját abban helyezi, nehogy a javak a családtól elszakittassanak; tehát az 1723 : 47. súlyát csak a családtól idegen ellenében állitotta fel. — *e)* 1852: nov. 29. pat. 16, 21, 26. §§. — *f)* P. o. az osztatlan Földváry nemzetség és hasonlók. V. ö. fennebb a 91. §-t elvileg az oszt. ptvkv. 825. és köv. §§.

415. §. A felmenő öröklésről.

A volt felmenő öröklés szabályai:

Lemenők hiányában az öröklés a nemzőket illette, és pedig az ősiekben jogközösség, szerzeményiekben pedig viszonosság alapján *a)*. Kivétetett azonban az adományos jószág, midőn a nemző neve az adománylevélbe beirva nem volt, mivel a szokott záradék: „örököseinek és utódainak" csak a lemenőkre illik *b)*; de a beruházások becsárát követelhették.

Az örökbefogadott, valamint az apa kérelmére a király által törvényesitett gyermek után a fogadó, illetőleg törvényesitő atya nem örökösödött.

Az öröklés rendjét illetőleg: az ősi a maga ágára visszaszállott, a szerzeményben pedig a közelebbik íz a távolabbit kizárta *c)*.

a) I. 53, 10. §. „Mivel a természet törvénye szerint apa fiának, a fiu az apának tartozik szerezni." V. ö. azonban Frank 261. §-t. a). — *b)* I. 17 — *c)* P. o. apa nem lévén, az apai ősi az apatestvérre, a szerezmény pedig az anyára szállott.

Verbőczynek azon az I. 52. és 53. czimeire alapitott tana, miszerint az imént idézett czimek eseteiben (melyeket fennebb a 350. §-ban elősoroltunk), és pedig az előbbiekben az atyát feljogositja, hogy fiával az ősiaket megosztva, öt szerzeményéből kizárhatja, az utóbbiakban pedig a fiunak jogot tulajdonit az atyjától az ősiek megosztását követelhetni, nem állott meg, mivel az első nemü eseteken kivül is az apa fiát a szerzeményekből szabadon kizárhatta és ha oly pazarló fiunak ősijét is kiadta volna, az által inkább jutalmazva leendett. A másodrendü esetekben pedig lehetett zártétellel is segiteni; a kegyetlenkedés

vagy a házassági engedély megtagadása, vagy bünre kényszerités eseteiben más módokhoz is lehete nyulni. — E tant tehát a nemzet nem is követte. — Bővebben Frank 262. §. — Mily jelentőséget nyertek az imént emlitett czimek az o. b. értekezlet által, arról fennebb a 350 §-nál szólottunk.

416. §. Az oldalas öröklésről.

Ha nemzettek és nemzők nem voltak, előlépett az oldalas öröklés, és pedig:

Az ősi jószág az illető osztályos rokonokra szállott *a)*.

A szerzeményt illetőleg: különbséget szült a mint az az osztály előtt, vagy után szereztetett. Mert osztály után szerzett javakban az oldalrokonok nem örököltek *b)*, ha csak nevük a szerzeményi levélbe beirva nem volt. De az osztály előtt szerzett javakban örököltek, kivéve a hitvesi viszonos öröklés eseteit *c)*; és az adományiakban csak ugy, ha nevük az adománylevélbe beigtatva volt *d)*.

Az öröklés rendjét tekintve, az osztályra nézve közelebb izen lévő ág megelőzte a távollabbit, az első izen lévők fejenkint egyenlően, a távolabbiak pedig törzsönkint osztoztak, és néha megtörténhetett, hogy a távolabb rokon a közelebbit megelőzte, mert mint fen megjegyeztük, az osztályra, és nem egyenesen a vérrokonságra kellett tekinteni *e)*.

a) I. 47. 67. Tanulságos főleg Frank 264. §. – *b)* Sent. 18. de act. Fisci R., és fennebb itt a 394. 413. §§. — *c)* U. o. — *d)* 1715 : 26. 43. — *e)* Bővebben Franknál a 263. §. és a példa a 264. §-ban. — Az oldalas öröklés körüli vizsgálódás u. o. a 267—270. §§-okban.

417. §. Törvényes öröklés a Jász-Kunoknál.

A Jász-Kunoknál a törvényes öröklés következő volt: ha özvegy nem maradt, az ingókban minden gyermekek egyenlően örölköltek, az ingatlan pedig a fiaknak jutott, de azokból a leányokat becsár szerint kielégiteni tartoznak. Ez azonban csak a szerző saját gyermekei közt állott, mert ha két testvér együtt keresett, és az egyiknek leányai maradtak, ezek mintha fiusitva lettek volna, atyjuk részét egészen kikapták, és ha maguknak fiaik lettek, ezek már leánytestvéreiket kifizethették. Midőn az öröklő fitestvér magszakadt, az ingatlan is a leányágra szállott, de a mit a fiág valaha kifizetett, arról a magszakadt szabadon intézkedett *a)*.

A ki a birtokkal járó terheket kerülve, a kerületből örökségét eladva vagy elhagyva elöljárósági engedelem nélkül kiköltö-

zött, azt többé vissza nem követelhette. De ha a kerületen kivül tartózkodva a terheket viselte, és földjeit más által miveltette, öröklési viszonyai meg nem szüntek. *b)*

a) Stat. IV. — *b)* Stat. VII. VIII. Bővebben Frank 627. §. — Végrendeleteikről szóltunk fennebb a 351. §. – A hitvesi, özvegyi öröklésre és özvegyi jogra nézve szó volt fen. 396. 329. §§-ban. — Az öröklés szabályait illetőleg jövőre azok állnak, miket fen. a 390. köv. §§-okban általában elmondottunk. Ért. I. 17. §.

418. §. Jobbágyoknál.

A jobbágyoknak az 1840. VIII. t. czikk alapján minden ősi javaikban és végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeikben törvényes házasságból származott fi- és leány maradékaik, oly világos megjegyzéssel azonban, hogy mindaz, mit a mindkét nemü magzatok kiházasitásukkor, vagy ezután is szülőiktől kaptak, osztályrészökbe betudandó volt, teljesen egyenlő mértékben örökösödtek; és minden ezzel ellenkező szokások megszüntettek. De ha a földesur udvartelki birtokát jobbágyának oly föltétellel adta ki, hogy abban az öröklés rendje, és a magszakadás esete egyedül a fiágra szorittassék, az az öröklésre nézve is megtartandó volt. *a)*

A mag nélkül elhunyt jobbágynak még életben lévő szülői, annak ősi javaira és végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeire nézve az öröklés rendjében mind az oldalas vérséget, mind a földesurat megelőzték. *b)*

Az oldalas öröklés az esetben, ha a törvényes maradék nélkül elhunyt jobbágy testvéreivel már meg volt osztozva, csak az ősiekre terjedt ki, a végrendelet nélkül hátrahagyott szerzemények pedig, ha az elhunytnak sem özvegye nem maradt, sem szülei már életben nem voltak, a földersurat illették. *c)* Ha pedig a mag nélkül elhunyt jobbágy testvéreivel osztatlan állapotban hunyt el, nemcsak ősi javaiban, hanem, ha özvegye nem maradt és szülei sem éltenek, mindennemü szerezményeiben, melyeket végrendelet nélkül hátrahagyott, a legközelebbi oldalági vérséget illette az öröklés. *d)*

a) 1840 : 8. 2. 3. §. végrendeleteikről fen. a 354. §. — *b)* 1840 : 8. 3. §. de a hitvestársat az utóbbiakban nem. U. o. 9. §. — *c)* 1840 : 8. 10. §. — *d)* U. o. 12. §. — Jövőre az öröklés tekintetében állnak a 390. és köv. 328. §.

419. §. Az örökös nélküli vagyonokban törvényes öröklésről.

Az örökös nélküli, máskép urafogyott vagyon jószág az, melynek sem végrendelet, sem a törvényes öröklési rend szerint ura nin-

csen, és azért, „caducitás“ vagyis „szállománynak is neveztetik; *a)* átalában a fiscusra és rendszerint a kir. fiscusra szállott. Azt mondjuk „rendszerint,“ mert nemcsak királyi, hanem városi és földesuri fiscusok is voltak, kikre az örökös nélküli vagyonok azok minémüsége szerint szállottak. Ugyanis:

A kir. ügyész magszakadásból örökölt 1. nemesek után adományi javaikban *b)*, kivéve ha a szerzeményi levélben más neve is be volt foglalva *c)*. 2. Nemesek után ingóságaikban. *d)* 3. Szabadosok után azok anyai nemesi adományi jószágaikban, és bár hol laktanak, igóságaikban és beruházásaikban. *e)* 4. Haszonbérlők után igóságaikban. *f)*

A kir. városi közügyész illetőleg a kir. város öröklé bárminémü városi lakosok városi telkeiket, és nem nemesek sem szabadosok ingóságait magszakadás végrendelet nélküli halál esetekben. *g)*

Az uradalmi ügyész illetőleg a földesur öröklé a bárki által birt uri telkeket, és minden uri hatóság alatt volt személyek ingóságait. *h)*

A hűtlenségbőli öröklés a kir. ügyészt illette minden nemes, szabados, kir. városi polgár és lakos után maradt mindennemü saját jószágaiban, ingóságokban és az urasági telkekbeni beruházásaikban, *i)* továbbá minden urasági földön lakó oly személyek ingóságaikban és beruházásaikban, kik földesuri hatóság alatt nem voltak *k)*. E szerint a sz. kir. város hütlenségből senki után nem örökölt. De a földesur hűtlenségből örökölt minden, bárki által birt urbéri telkekben és minden uri hatósága alatt volt személyek ingóságaikban. *l)*

A remélhető, még meg nem nyilt örökség, vagy vérségi jog, mely per által vala keresendő, nem, de a fogyatkozó által bár nem maga, hanem más személy által birt jószág, p. o. zálog, bérbeadott szintén a szállományhoz tartozott. *m)*

Az imént emlitett szállományokbani öröklés átalában mindazon terhekkel járt, miket az elhalt maga is tartozott volna teljesiteni; és melyek egyszersmind a halál esetéből származtak; de mint átalában, itt is csak az örökség erejéig. *n)*

a) A magszakadásról és hütlenségről mint adománynyerési czimekről fennebb szólottunk a 120. 121. §§-okban. Itt a magszakadt végrendelet és törvényes örökös nélküli, és a hűtlenek összes hagyatékáról, mint szállományról szól, polgári állásuk különbsége szerint. — *b)* I. 63. 1715 : 25. — *c)* I. 48. Fen. 394. 413. §§. — *d)* 1635: 75. 1715 : 62. — *e)* Szabadosok (1715. 20. és fen. 48. §.) „persona libera“ nevezet alá esnek azok, kik nemtelenek lévén kir. városban laktak, de polgárok nem voltak, továbbá az uradalmi tisztek; a 20. Sent. de act. Fisci R. uradalmi tiszt utáni szállományt a kir. ügyésznek

adja; az 1848: 8. 19. §. szerint azonban a jobbágyi javakbai beruházások a földesurat illetik; az e törvény utáni szállományok eldöntése könynyebb; de az e törvényt megelőzte szállományi perekben, az előbbi törvények, döntvények, mint Dec. 20. 32. de act. Fisci R. továbbá a táblai ítéletek nyomán döntendők el. — *f)* Sent 22. 28. 70. 71. de action. Fisci R. — *g)* 1649: 16. kir városi lakosokra nézve, kik nem polgárok, de azért a közterheket viselték, és a városi hatóság alatt állottak, de a döntvények a kir. ügyész mellett szólnak; és a 66. Sent. de action. Fisci R. kőmiveslegény után a kir. ügyésznek adja az öröklést Pécs város ellen. Sent. 79. 103. u. o. A Dec. 37. div. success. a kir. városok öröklésére nézve a leghatározottabb. — A Jász-Kún kerületek és hajdu városok községeinek jogai e tekintetben a kir. ügyésztől függetlenek. Stat. IV. 1799-ről. — *h)* 1715: 62. 1840. 8. 19. §. — Az egyháznemeseket illetőleg l. fennebb 47. §. — *i)* I. 27. 1723. 9. 12. §. 1791: 56. az ártatlan gyermekek és testvérek osztatlan illetőségét kivéve. Dec. 9. ad. d. et. recip. contr. rat. 1647: 78. — *k)* Dec. 20. 32. de act. Fisci R. — *l)* 1647: 87. 1649: 16. 1. §. 1715: 62. — III. 34. 1715: 62. — *m)* I. 27. 49. 2. §. — *n)* I. 29. 30. 82. 1715: 9. 1723: 9. Dec. 10. de evict.

420. §. Folytatás. Ujabb szabályaink.

Az 1852. nov. 29-ki patens a fennebb leirt kir. ügyészi öröklést az adományi javakban valamint a földesurakét is világosan eltörölte, *a)* és bár a kir. városokról e tekintetben világosan nem intézkedett; de ptkv. bevezetési VII. czikk 4. §. által, a mennyiben a nyiltparancs máskép nem intézkedett, az örökös nélküli vagyonbani öröklés az álladalomnak tulajdonittatik; következve a kir. városok előbbi joga, ezáltal szintén megszűntnek lett tekintendő.

Az o. birói értekezlet pedig a patensnek az öröklésre vonatkozó szabályai helyébe az uj öröklési rendet léptette, mely szerint ott, hol sem törvényes sem végrendeleti örökösök nem léteznek, az öröklést minden vagyonban egyedül a szent korona ügyvédének tulajdonitja. *b)*

És miután az o. birói értekezlet szerint a végrendelkezési és öröklési jog az örökhagyó halálakor fenálló törvények szerint itélendő meg, *c)* tehát az 1853. máj 1. előtti szállományokra az előbbi magyar, az osztrák törvények alattiakra az osztrák törvény *d)*, a magyar törvények visszaállitása után keletkezettekre nézve pedig az o. birói értekezlet szolgál zsinórmértékül. *e)*

a) 1852. nov. 29. pat. 1. §. — *b)* Ért. 2. 18. §§. — *c)* U. o. 19. §. — *d)* Ausztr. ptvkv. 760. §. Bevez. VII. 4. §. — Ért. 18. §. — V. ö. alább 423. §.

421. §. I. Előbbi öröklési rendszerünkből származott keresetek, perek. — II. Ujabb szabályaink ezekre nézve.

I. Az öröklési perek vagy tulajdonképi örökösödésiek; vagy osztályperek; vagy örökösödési osztályperek voltak. Ha t. i. valakit vagy többeket illetett az egesz örökség, melyet más jogtalanul visszatartott, akkor örökösödési pernek volt helye. Ha az egyik vagy több örökösök az örökséget, melyhez csak részben vala joguk, elfoglalták, és abból a hasonló, vagy több joggal birót kizárták: osztálypernek; ha végre az örökség birtokában lévők annak, ki ahhoz jogot tartott, ebbeli jogát is tagadták: akkor örökösödési osztálypernek volt helye.

1. Az örökösödési perben felperes volt az, kit a törvényes öröklési jog illetett ; tehát a lemenők az I. 40—42. 53. II. 62. — a felmenők az I. 53. — az oldalrokonok az I. 47. 50. 67. az ősiekre, és az osztály előtti szerzeményekre nézve az 1723 : 47. — a házas fél az I. 102. 1687 : 11. 1715: 26. — az özvegynő az I. 98. 99. 161. 102. alapján. Alperes volt, a ki megholt javait elfoglalta és birta a nélkül, hogy joga lett volna. Biró volt polgárok közt a városi tanás (III. 10) jobbágyok közt 1848-ig az uri szék (III. 25. 26. 1636 : 10.) Nemesekre nézve, ha a javak ugyanazon megyében feküdtek, 200 frt erejeig a szolgabiró, azontul az alispán 3000-ig; de a szolgabiró 3000 frton túl is itélhetett, mivel a törvény csak az adóssági és zálogváltó pereket szoritotta meg. (1715. 28. 1. §. 1729 : 35. 5. §.) — Ha a javak több ugyanazon kerületbe eső megyékben feküdtek, a kerületi tábla; ha több kerületekben, akkor azon kerületi tábla, melyenk körében a jószág feje feküdt, vagy a hol az elhalt lakott. De ha gyökeres jog bizonyitása kivántatott, vagy az öröklést az időközben kötött örökvallások, szerződések gátolták, és az akadályok elháritása is kéretett, akkor a kir. tábla itélt. (1715 : 28. 5. §.) — A felperességre be kellett bizonyitani a kereseti jogot a fenidézett törvények alapján. Az érdem a követelt örökség mennyisége, minémüsége, és az alperes jogczimének ereje körül forgott. A győztes felperes az őt illető javakat időközbeni hasznaival (Dec. 48. div. succes.) és perköltségeivel együtt (Dec. 56. és. 74. u. o.) ha csak a kérdés régi és szövevényes nem volt (Dec. 18. u. o.) visszaadni tartozott. — Fölebbvitel csak birtokon kivül történt (1729 : 28. 3. §.) ha t. i. az öröklés uj volt, de ha 32 évnél régibb, nehéz vagy szövevényes volt, vagy 12000 frt értéken felüli javak idegenektől követeltettek, birtokon belől. (Dec. 3. de apell. Dec. 8. de oppos.) — Erőszakossági keresetet is adott a törv. örökösnek idegen ellen az 1655 : 56. 4. §.

2. Az osztályperben, melyben az öröklési jog kétségbe nem vonatott, ha az alperes azt veté ellen, hogy ő a javakat zálogból kiváltotta, és mint zálogot birja, az osztálykeresetet zálogváltóval is egybe lehetett kapcsolni, vagy ezt külön meginditani. (Dec. 16. 46. div. succes.) — A felperesség megállapittatván, a kérdések csak a javak mennyisége és minémüsége körül forogtak, és néha eskü alatti felfedezésnek is volt helye. — Az osztályrészek netáni időközbeni jövedelmeikkel megállapittattak, és a perköltségek közösek voltak. Dec. 21. 45. div. succes. A valóságos kihasitás, és a körüli munkálatok a végrehajtáskor történtek.

3. Az örökösödési osztályperben osztályos rokon a felperes osztályos rokon ellen. E per birósága az örökösödési (fen. 1. sz.) Felperes tartozott a vér és jogközösséget bizonyitani, mi bizonyittatván, az osztályos részek megállapittattak, és az osztály végrehajtatott. A perköltségek a közös vagyonból itéltettek meg. Dec. 42. div. succes. *a)*

4. Régi örökösödési per, (processus antiquae successionis). Indíttatott az által, ki öröklési jogon örökséget illetőleg osztályrészt követelt régi osztály és leszármazás alapján elannyira. hogy csak névre nézve látszott rokonnak ahhoz, ki után, vagy ki ellen kereskedett; továbbá, melyben az öröklés oly egyén után kerestetett, kinek holta óta 32 év lefolyt. Alapul szolgált az I. 61. Osztályos rokon ellen az öröklési biró előtt, 1729.:28. idegen, és a kir. ügyész ellen táblai uton. *b)*

II. Az imént emlitett keresetek közül az ősiségi patens értelmében régi örökösödési per, a mennyiben táblai volt, többé meg nem indítható; de a mennyiben a patens előtt már megindittatott, csak annyiban folyhatott, a mennyiben már döntő végitélettel volt ellátva. *c)*

A többi fennebb 1) 2) 3) alatti keresetek a patens szerint csak akkor voltak megindithatók, ha az igény keletkeztétől a köz. ptvkv hatályba léptéig még 32 év el nem telt; de ezeket is a ptvkv életbe léptétől számitandó 1 év alatt különbeni elenyészésök mellett kellett meginditani. *d)* Ha a patens az emlitett pereket már folyamatban találta, azok folytatását csak annyiban engedte meg, a mennyiben az öröklési igény keletkeztétől a kereset támasztásáig 32 év le nem folyt. *e)* Ha pedig az öröklés 1853. máj. 1-je előtt megnyilt, de a birtokbavétel özvegyi vagy hajadoni jog által gátoltatott, az igény 1853. máj. 1-től 1 év alatt a dologi biróságnál bejelentendő volt, és erről az illető javak birtokosai is értesitendők voltak; maga pedig az igény a következő 1855-ik év lefolytáig érvényesitendő volt; mi elmulasztatván, az igény is elenyészett. *f)*

a) Az 1—3 alatti öröklési kereseti czimek jövendőben is használhatók, a kereset alapjainál az o. birói Értekezlet I. részének a fenforgó kereseti czimre illő §§-aira, az illetőség és eljárás tekintetében az uj polg. törvkez. rendtartásra kellő figyelemmel. V. ö. fen. a 401. §-t. — Az osztályigazitás és ujitásról fennebb a 412. §-ban. — Kövy 419. §. — *c)* 1852. nov. 29. patens 10. 26. §§. — *d)* U. o. 9. §. Azonban ezen korlátozásnak egyenes öröklésnél testvérek között hely nem adatott a biróságok által, és nem is adatik. Átalában olyan örökosödésekre, melyek bár az 1853. máj. 1-t megelőző végrendeleten alapulnak, de csak a patens hatálybalépte után nyilnak meg, ugy az egyenes leszármazó örökösök öröklési igényeikre valamint ha az örökség birtokba vétele özv. jog által gátoltatott; a patens nem alkalmazható. 236. 17. sz. Cur. it. 1868. 196. 1860. 66. 1872. — *e)* Pat. 27. 28. §§. Ért. 19. 20. §§. — *f)* Patens 11. és. 8. §§.

422. §. Az örökös nélküli vagyon elfoglalásából származott keresetek, perek.

Az örökös nélküli vagyont *a)* a kir. és közügyész, ha az eset új volt, tettleg, még karhatalommal is elfoglalták; különben a birtokonkivül lévő igénylő kir. ügyész zárt kért, a magánosok pedig öröklési keresettel indultak. Az uj caducitásoknál a bizonyitás terhe rendesen a magánosokat illette, akár birtokban voltak, akár nem. Ha a keresőfél ez uton az osztálylevelek alapján győzött, birtokba léphetett, vagy maradhatott; de ha nem: a zár fenmaradt, és jogból indittatott meg a per ; és a követelő rokonok tartoztak, habár birtokban voltak is, egy év alatt gyökeres jogukat igazolni, különben a kir. ügyész a jószágot elfoglalhatta, és az időközbeni hasznokat is követelhette. *b)*

De a kir. ügyész sokszor zár köveeteléze nélkül is egyenesen a kir. tábla előtt inditotta meg a pert, s ingókra nézve hit alatti felfedezést is kivánt. Dec. 6. de act. Fisci R. *c)* — De az oldalrokonok is a kir. ügyész ellen a kir. táblán pereltek, és azoknak, kik birtokban voltak, vagy a kihalttali osztályos jogukat bizonyittották, a jogbizonyitás kötelességül nem tétetett, az ellenkező bizonyitása a kir. ügysszt illetvén. — Kir. városi ügyészek a városi ügyészek, a városi tanács, földesuriak pedig az úriszék előtt pereltek a szállományok végett.

a) Fennebb a 419, 420. §§. — *b)* 1715. 25. 26. I, 10. 68. De az 1818. mart. 21-ki kir. rendelet szerint a kir. ügyész. jogának világosnak kell lenni. — *c)* V. ö. Frank 538. §. — Monographia Fisci R. Svaigertől Veszprém, 1835. — A sz. korona öröklése esetében az ujabb eljárást láttuk fennebb a 401. §-ban.

423. §. Folytatás. Az 1852. nov. 29-ki patens az efféle pereket illetőleg.

Az 1852. nov. 29-ki patens az adományi rendszerből valamint a hütlenség és ezzel rokon bünökből származott visszaháramlási jogot, ugy szintén a földesuraknak háramlási jogát is megszüntette, és kimondotta, hogy a birtokban lévő kir. vagy urad. fiscus magánosok által sem pedig a birtokban lévő magánosok a kir. vagy urad. fiscus által ilynemü háramlási igényekből eredett keresetekkel nem háborgattathatnak.

A fiiscusoknak azonban fenhagyta ilynemü igényeiket oly visszaháromlott javakra és jogokra nézve, melyeknek birtokbavételében valamely már hatályba lépett özvegyi vagy hajadoni jog által gátoltattak; de kikötötte, hogy ily igények a polg. tvkv. hatályba léptétől számitandó 1 év alatt az illető dologi biróságnál bejelentendők, egyszersmind erről az illető javak birtokosai is értesitendők; ezen év lefolytával pedig uj másik év alatt az igény is érvényesitendő. *b)* — E szabályok mind a visszaháramlási jog és igények körül forognak.

De a tulajdonképi caducitási igényeket, ha 1853. előtti időből keletkeztek, és őket a patens beperelve találta, folytatni lehetett, de csak ugy, ha az örökösödési igény keletkezte, és a kereset meginditása közt 32 év le nem folyt, különben nem; *c)* mert az ezekre vonatkozó előbbi törvények szabásai meghagyattak a 8. §. szerint, hozzávéve a 9. 10. §. alatti megszoritásokat. A 9. §. szerint ha ily caducitási kereset a patens beléptekor még beperelve nem volt, csak ugy lehetett a pert meginditani, ha az igény keletkeztétől a ptvkv. életbe léptéig 32 év le nem folyt; és akkor is a ptvkv. életbe léptétől 1 év alatt. *d)* Tehát csak olyan caducitási perek fordulhatnak elő, melyeknél

1. a mennyiben 1853. év előtt már folyamatba tétettek, az öröklési igény keletkezte, és a kereset meginditása közt 32 év le nem folyt 1853. maj. 1-ig, és azoknak ujrafelvétele a ptvkv. életbe léptétől 1 év alatt eszközöltetett, *e)* 2. Az 1853. máj. 1. után kezdett ilynemü perek, a mennyiben az igény keletkeztétől 1853. máj. 1-ig 32 év le nem folyt, az 1854. maj. 1-ig megindittattak; *f)* 3. az özvegyi, vagy hajadoni joggal terhelt javakbani háromlási jogból 1853. máj. 1-je után folyamatba tett öröklési igények, a mennyiben a ptvkv hatályba léptétől szamitandó 1 év alatt a dologi biróságnál bejelentettek, erről a javak birtokosai is értesittették, és a per is ezen bejelentési évnek lefolyta utáni 1 év alatt megindittatott. *g)*

a) Patens 1. 2. 3. §§. — *b)* u. o. 3. 11. §§. — *c)* u. o. 27. §. — *d)* Ért 20. §. — *e)* Patens 9. 27. §§. — *f)* u. o 9. 28. §§. — *g)* u. o. 11. §. Ért. 27. §. Patens 8. §. fen. a 419. 420. 421. 422. §. Fen. 401. §.

III. CYIM.

A törvényes osztályrészről.

424. §. A törvényes osztályrész az o. birói értekezlet alapján.

A törvényes osztályrész (vagy máskép köteles rész) joga a leszármazó egyenes örökösöknek, vagy ilyenek hiányában az életben lévő szülőknek azon jogát jelenti, melynél fogva ha az örökhagyó szülők, illetőleg gyermekeik végrendeletükben nekik még annyit sem hagytak, mennyi felét tenné annak, mit törvényes öröklés esetében nyerendettek, vagy ezen részt bár miként korlátozták, vagy csonkitották, annak épentartását illetőleg kiegészitését követelhetik, hacsak az I: 52. 53. czimében foglalt kitagadhatási esetek valamelyike fen nem forog *b)*.

A törv. osztályrész tehát illeti a leszármazó egyenes törvényes *c)* örökösöket, tehát gyermekeket, illetőleg unokákat; ilyenek nem létében az életben levő szülőket, de csak egyenes felmenő ágon, az azoktól leszármazott oldalrokonokat nem Mértéke mind a lemenő mind a felmenő jogositottaknál ugyanaz, t. i. fele annak, mi őket a törvényes öröklés rendje szerint illetendette.

A törv. osztályrészt a végrendelet nem érintheti. Ennélfogva azt a végrendelkező sem megszoritáshoz nem kötheti, sem nem rövidítheti, *d)* s ez esetben kiegészitésnek van helye; ugyszintén ajándékozás esetében is, ha a törv. osztályrészre jogosítottak bebizonyíthatják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb; e hiányt az ajándékozott pótolni tartozik, és tékozlás esetében a törv. osztályrész az arra jogositottak által zárlattal is biztosítható. *e)*

A törv. osztályrész tekintetében megröviditett, vagy kitagadott örökös annak kiegészitése, illetőleg kiadása iránt öröklési keresettel indulhat, az öröklés birája előtt, melyben a végrendeletnek, a menynyiben a törv. osztályrészt sérti, félretételével osztályrészének kiegészitését, illetőleg kiadását a végrendeleti örökösöktől követelheti. *f)* A kiegészitési kereset ajándékozás általi sérelem esetében az ajándé-

kozott vagy örökösei ellen mint személyes kereset a személyes keresetekre hivatott biróságok előtt indúl *g)*.

a) Köteles rész „Pflichttheil" az ausztr. „portio legitima" a római törvény szerint. — *b)* Ért. 7. §. V. ő. fennebb a 350. §. — Ha tehát hitvestársi öröklés folytán a közszerezmény a hitvestársra száll; és ági vagyon nincs, a köteles részre jogositott szülőket a bármily tetemes közszerezményből mi sem illeti! — l. fen. 350. §. *k)* — *c)* Az Ért. 2. §-ból indulva. V. ő. fen. 331. 390. §§. — *d)* Ért. 7. §. tehát sem a használati jog, sem a netáni helyettesités által, mert a kifejezésből „nem érintheti" más értelmet következtetni nem lehet. — *e)* Ért. 4. 8. V. ő. fen. 289. §. — *f)* Fen. 401. §. — *g)* Polg. törvkez. rendttás 30—34. §§.

Az o. b. értekezlet ezen törv. osztályrészt a 7. §-ban kimondott teljes végrendelkezési szabadságnak, melyet előbbi törvényeink szerint az ősiség anynyira megszoritott, szükségképi corollariumaként állitotta fel; másrészről pedig ezáltal előbbi törvényeink azon intézkedését, minélfogva szerzeményeiről mindenki, szabadon, törvényes gyermekei kizárásával is végintézkedhetett, a természetes korlátok közé visszavezette. V. ő. fen. a 62. és 350. §§. — de maradtak fen oly kérdések, melyeket az Ért. meg nem fejtett; és ugyan

1) Illeti-e törv. osztályrész az örökbefogadott gyermekeket? Az Ért. 7. §-a a törv. osztályrészt csak a leszármazó egyenes örökösöknek, vagy életben levő szülőknek tulajdonitja, az örökbefogadott gyermekekről nem szól. Ezeket tehát e szerint a törv. osztályrész nem illeti. Azonban ne feledjük, hogy az osztrák törvények uralma alatt érvényesen örökbefogadott gyermekeket (fen. 332. §. 2. Jegyz.) a ptvkv. függeléke 50. sz. szerint a köteles rész ugy mint egyéb gyermekeket megilleti, habár a fogadó szülők a magyar törvények visszaállitása után haltak meg; mivel e joguk az osztrák törvények alapján keletkezett, illetőleg megszereztetett magából az örökbefogadásból, és mint ilyen az Ért. 19. §-a értelmében érintetlenül hagyandó.

2) Ha az I: 52. 53. czimben foglalt esetek rovatai alá eső kitagadási ok a végrendeletben ki nem fejeztetett, csak egyszerüen kitagadtatik a törv. osztályrészre jogositott, vagy róla épen semmi emlités nem tétetett, vajjon a végrendeleti örökös jogosittatik-e az ok kijelentése nélkül kitagadott, vagy egészen mellőzött szükségörökös ellenében oly kifogással élni, mely emlitett czimek alá esik, ha ez t. i. a végrendeletet a köteles rész erejeig félretétetni kivánja? Erre csak azt felelhetjük, hogy jogositva van; egyszersmind köteles az ellenvetett oknak bebizonyitására is; de az osztrák törvény is a 771. §-ban kimondja, hogy a kitagadás oka akár fejeztessék ki az örökhagyó által, akár nem, az örökös által mindenkor bebizonyitandó, s a törvény szavai és értelmére alapitandó. — És a kitagadás csak kifejezett s törvényes alakban nyilatkoztatott visszahuzás által szüntetik meg.

3) Miként történik a törv. osztályrész kiadása, természetben-e? vagy értékben? mit lehet beszámitani, mit nem? E tekintetekben a nélkül, hogy idegen törvényekre szorulnánk, saját törvényeinkből is indulhatunk. A végrendeleti örökös mellett szól a végrendelkező szándéka, mely szerint ő jobbára a vagyont, annak állagát hagyja kinevezett örökösének, a törv. osztályrészre jogositott mellett pedig annak törvényadta érdeke, hogy törv. osztályrészében ne károsodjék; ez pedig ugyanannyit érőben eszközölhető; e mellett szól még az is, hogy a köteles rész néha csak kiegészitendő, ez pedig csak az érték szerint kiszámitott egésznek mértéke szerint eszközöl-

hető; és igy a törv. osztályrész kiadása illendő törvényes becsü folytán nem természetben, hanem értékben eszközlendő: a mennyiség kiszámitásánál a hagyatéki tömegnek csak valóságos, de nem végrendelet értelmébeni terhei p. o. hagyományok jőnek figyelembe. És a törv. osztályrésznek az örökhagyó halála óta megfelelő hasznai, s jövedelmei mint járulékok, vagy növedék magával a részszel együtt járnak. — Hasonló esetek voltak törvényeink szerint a negyedjognál, (fennebb 410. §.) voltak és lesznek a szerzetesek öröklésénél (fennebb 490. §. *f*) — A beszámitást illetőleg; mind az, mit a gyermek szülőitől azok éltében előre kikapott, ha csak be nem bizonyittatik, hogy ajándék vagy jutalom volt, (mint fennebb a 411. §-nál megjegyeztetik) a rendszerinti törvényes öröklésnél is beszámitandó lévén, e szabály a törv. osztályrésznél is alkalmazható. — Annyival inkább beszámitandó az, a mivel a törv. osztályrészt követelő az örökhagyónak tartozik: valamint az is, a mit az örökhagyó neki a végrendeletben, melyet törv. osztályrésze érdekében megtámad, hagyományozott. Mindezt a törvényi hasonlatosság, illetőleg az osztó igazság hozza magával, a nélkül, hogy ezek indokolására az osztr. ptvkvre hivatkoznunk kellene. — Bővebben l. értekezésemet a „köteles részről." M. Akad. Értesitö V. köt. I. füzet.

425. §. Köteles rész az osztrák törvények szerint.

Az osztrák törvények szerint az u. n. szükségörökösök, kiket köteles rész illet, az örökhagyó gyermekei, az örökbefogadottakat is ide értve; ilyenek hiányában szülői. És miután a természetes gyermek is bir öröklési joggal anyja után: köteles részt is követelhet. (762—764. Füg. 59. sz.)

Köteles rész a gyermekeknél a törvényes öröklés utján nyerendett résznek a fele, a szülőknél egy harmada. A ki azonban örökjogáról lemondott, (551. §.) a VIII. Fej. szerint az örökjogból kizáratott, vagy az örökhagyó által jogszerüen kitagadtatott, köteles részre igénynyel nem bir. (765—767.)

A jogszerü kitagadás esetei: 1) a kereszténységtől elszakadás, 2) az örökhagyónak szükségben elhagyása, 3) büntett miatt életfogytig, vagy 20 évi börtönre elitéltetés, 4) közerkölcsiséget botránkoztató életmód. A szülőkre nézve ugyanezek, és különösen, ha a gyermekük nevelésére semmi gondot nem forditottak. (768. 769. §.) Sőt a szükségörököstől a köteles rész oly cselekvények miatt is, melyek az 540—542. §§-ok szerint valamely örököst az örökjogra méltatlanná tesznek, végrendelet által megvonathatik. (770. §.)

A kitagadás oka akár fejeztessék ki az örökhagyó által, akár nem, az örökös által mindenkor bebizonyítandó, s a törvény szavaira és értelmére alapitandó. (771. §.) A kitagadás csak kifejezett és törvényes alakban kijelentett visszahuzás által szüntethetik meg. (772. §.) Pazarló szükségörököstől az örökhagyó a köteles részt megvonhatja, ha alaposan félni lehet, hogy az gyermekeire nézve elveszne; és azt rendelheti, hogy az gyermekeinek juttassék. (774. §.)

A köteles rész annak világos megemlitése nélkül örökség, vagy hagyományként hagyathatik hátra, de annak a szükséges örökös számára egészen szabadon kell maradnia. Minden azt korlátoló feltétel vagy terhelés érvénytelen. És ha a szükségörökösnek a köteles résznél nagyobb rész hagyatik, a korlátolás csak azon részre vonatkozhatik, a mi a köteles részt meghaladja. (774. §.)

Azon szükségörökös, ki a 768—770 §§-ok esetén kivül tagadtatott ki, az őt illető egész köteles részt, a mennyiben pedig csak némi rövidséget szenvedett, annak kiegészitését követelheti. (785. §.)

Ha több gyermekek közül, kiknek létezése az örökhagyó előtt tudva volt, egyik egészen hallgatással mellőztetik el, csak köteles részt követelhet. — De ha bebizonyitható, hogy csak azért mellőztetett el, mivel az örökhagyó előtt ismeretlen volt, követelheti azon örökrészt, mely a legkevésbbé kedvezményezett szükségörökösnek jut; ha pedig a még hátralévő egyetlen szükségörökös van örökösül nevezve, vagy a többiek mind egy arányban nevezvék, ő is egyenlő részt követelhet. (776. 777. §§.) — Ha pedig az örökhagyó egyetlen szükségörökösét tévedésből hallgatással mellőzi, vagy ha a gyermektelen örökhagyónak csak végakarata nyilvánitása után lesz szükségörököse, kiről semmi gondoskodás nem történt, csak a közintézetre, tett szolgálatok megjutalmazására, vagy a kegyes czélokra rendelt hagyományok fizettetnek ki a tiszta hagyaték ¼ részét meg nem haladó összegben; minden egyéb végintézkedések erejöket egészen elvesztik. Mindazáltal ha a szükségörökös az örökhagyó előtt elhalt, erejöket ismét visszanyerik. (778. §.) — Az örökhagyó előtt elhalt gyermek hallgatással mellőzött maradékai az örökhagyóra nézve a meghalt gyermek helyébe lépnek. (779. §.) A végrendeletben világosan kitagadott, de az örökhagyó előtt elhalt gyermekek származékai csak a köteles részt követelhetik. (786. §.)

Ha a felmenő ágbeli szükségörökös mellőztetik hallgatással, ez mindig csak a köteles részt követelheti, (781. §.) tehát nem ugy mint fennebb (a 776—778. §§.)

Ha az örökös bebizonyithatja, hogy valamely hallgatással melllőzött szükségörökös a 768—770. §§-okban felállitott okok valamelyikéből magát vétkessé tette, az elmellőzés jogszerü hallgatag kitagadáskép tekintetik. (782. §.)

A kötelesrész kiegészitéséhez mind az örökösök, mind a hagyományosok aránylag tartoznak járulni. (783. §.)

A tömeg a kötelesrész alkalmából rendesen leltároztatik, biróilag megbecsültetik, a szükségörökösök a becsünél jelen lehetnek, észrevételeiket megtehetik. De az árverést a valódi érték kitudatása vé-

gett nem követelhetik. (784. §.) És a kötelesrész nem természetben, hanem csak az örökszész birói becsü szerinti értékében jár. (Füg. 60. sz.)

A kiszámitást illetőleg: adósságok és terhek, melyek már az örökhagyó éltében a vagyonon feküdtek, a tömegből leszámithatók. (785. §.) De a hagyományok, és a végrendeletekből folyó más terhek tekintetbe nem jöhetnek. A valóságos megosztásig a hagyaték a nyereségre és veszteségre nézve ugy tekintendő, mint a fő és szükségörökösök közt aránylag közös jószág. (786. §.) De a szükségörökösök számadást is követelhetnek. (Füg. 61. sz.) És mind az, a mit a szükségörökös az örökhagyó hagyományai vagy más intézkedései által a hagyatékból valósággal kap, köteles része meghatározásánál számbavétetik. (787. §.)

Mit az örökhagyó éltében leányának hozományúl, fia vagy unokájának kiházasitására vagy közvetlenül valami hivatalba, vagy bármi üzletbe lépésre adott, vagy teljes korú gyermeke adósságai kifizetésére forditott, betudatik. (788. §.) A szülők köteles részénél az előlegezés beszámitásának csak annyiban van helye, a mennyiben az sem törvényes gyámolás végett, (154. §.) sem csupa adakozásból nem tétetett. (789. §.)

Oly szükségörökösnek, ki köteles részéből maga törvényesen kizáratik, a szükséges tartás mégis mindenkor kiszabandó. (705. §.)

Betűrendi tárgymutató.

*(A szám a §-t, a * a §. jegyzetét jelenti.)*

